OPERA

P. VIRGILII MARONIS.

PAVLI MANVTII ANNOTATIONES BREVISSIMÆ IN MARGINE ADSCRIPTAE.

HOMERI LOCA MAGIS insignia, quæ VIRGILIVS *imitatus est.*

GEORGII FABRICII Chemnicensis obseruationes Virgilianæ Lectionis.

LONDINI,

Excudebat H. Middletonus,
Impensis I. H.

1580.

BRITISH
MUSEUM

AD TORQVATVM BEMBVM, PETRIF. PAVLI MANVTII IN VIRGILIVM PRAEFATIO.

QVOD ego de poetica facultate sentio, idem tibi, Torquate Bembe, qui res præclaras ingenio, studióque, cõsequutus es, bene iam esse cognitum ac persuasum facile puto, non esse illam inter ea, quę minimi ducuntur, non vulgarem, non leuem: summum esse quiddam, ac planè diuinum: quíque suas ad eam cogitationes conferant, etiamsi quod volunt, non assequantur, probandos tamen esse, quia scilicet ad maxima contendant: qui verò in ea ita versentur, vt excellant, colendos nobis esse vehementer omníque omnium laudum genere cohonestandos. Ac miror equidem fuisse, hodiéque esse nonnullos, qui rem hanc pulcherrimam, ac Deorum nobis munere concessam parui pendant, atque etiam,

ſi dijs placet, in ſermonibus vituperent. Quid, inquiunt, eſt poetica? fabulas cõtinet: fabulis autem quid inanius? Ridiculè: cùm ex ipſorum ingeniis cæterorum ingenia metiantur, quæque ipſis obſcura ſunt, ea reliquos videre non putent. Ego contrà ita ſoleo diſputare: vtinam, Torquate, te præſente, ac tui ſimilibus: nihil enim tam optandum, quàm habere iudicem in controuerſijs, qui cauſam, qua de agitur, quęque propter aliquam difficultatem in dubium vocatur, optimè calleat: ſed ego contrà, cùm in hoc incidi, ita ſoleo diſputare. Eſt ne aliquid hominum generi vtilius, aut omnino philoſophia præſtantius? negare coguntur, ſi negent, eos ratio refellet, & veritas ipſa, quę cùm pugnat, facilè vincit. Vna enim eſt philoſophia, quę vitia noſtris ex animis euellat, vna, quæ inſerat virtutes: humana omnia multis obſtructa difficultatibus aperit: divina, non illa quidem prorſus, ſed magna tamen ex parte patefacit. Atque hanc, quæ tantas res præſtat, ſiue artem, ſiue ſcientiam, ne communis eſſet omnibus, vulgíque tra-

tractatione impuríſque mentibus contaminata ſordeſceret, obſcuris fabularum inuolucris, quaſi aliquid ſacroſanctum, velauit, & cuſtodiuit antiquitas, fabulas porro ipſas non eo, quo vulgus vtebatur, communi & ſoluto, ſed exquiſito, & numeris adſtricto orationis genere priſci illi, ſumma homines ſapientia prędíti, prodiderunt: placebat hoc illis, primùm vt rei dignitatem, ſi poſſet, & quatenus poſſet, verborum augeret elegantia (lectis enim, admodúmque puris e vocibus efficitur verſus: nihil hauritur de fęce) deinde, quia cùm philoſophiam tractarent, maiore neſcio qua ſuauitate ex illo concentu, quem numeroſa vocum in verſibus compoſitio gignit, aures animósque perfundi pulchrum putabant, quæ cùm ita ſint: neque fabulas, quæ philoſophiam continent, neque verſus, quibus fabulæ ipſæ continentur, iure quiſquam reprehenderit. His ego ad coarguendam iſtorum inſcitiam, aliiſque prętera vtor argumentis. addo exempla, eáque Italorum, & eorum hominum, qui noſtra, patrúmque memoria floruerunt,

Pontanos, Sannazarios, Fracaſtorios (omitto alios: ſunt enim multi) nónne muſarum inprimis conſuetudo delectauit? Propiùs accedo. Pater tuus, Torquate, Petrus Bembus, quem orbis terrarũ cantat: nec iniuria: vixit enim, quantus ei vitæ curſus fuit, in virtute totus: is cùm alias coluit philoſophiæ partes, tum verò poeticam artem amauit amore quodam ardentiſſimo, eiúsque ſtudium a prima pueritia complexus, nunquam ne in extrema quidẽ ſenectute dimiſit. ſcripſit autem verſus in omni ætate multos, & ſcipſit omnium elegantiſſimè, ſic ut ei Apollo dictaſſe videatur. Itaque rectè fecit, optimóque ſanè conſilio pater meus, qui latinorũ poetarum principem Virgilium eius nomini, quem optimum poetam nouerat, inſcriptum emiſerit. rectè item ego, qui, patris mei exemplum ſequutus, tibi, & tanti viri filio, multis virtutibus ornato, & artis poeticæ ſtudioſiſſimo, atque peritiſſimo, eundem poetam, quaſi munus Bembeę familiæ debitum, dicauerim. Nam quemadmodũ parentes noſtri, alter alterũ tum ſermoni-

nibus,tum ſcriptis ornabat,vt,quantum inter ſe amarent,æqui & iniqui cognoſcerent : item ego cupio , & conabor, quantum in me erit: an præſtare poſſim neſcio , ſed conabor certè , vt ex meis ſcriptis noſtram amicitiam , meámque in te ſummam obſeruantiam etiam ipſa poſteritas intelligat. non enim, cùm hanc meam multis abhinc annis ad te amandum & colendum voluntatẽ contuli,id ſolùm ſpectaui,ut quaſi hæreditatem adirem amicitiæ paternæ:tametſi hoc ipſum quoque me mouit , ſicuti mouere debuit, ſanè plurimum , ſed tua quædam propria ſequutus ſum: tuos,inquam,mores,tua ſtudia, tuas virtutes vidi primùm : deinde ex iudicio fluxit amor,&,quo iam mea ſponte propendebam,ratio impulit. noui te adoleſcentem, noui iuuenem,& Patauij, & Venetijs ſanctiſſimè viuentem, & præclara illa cum doctiſſimis viris philoſophiæ ſtudia tractantem : in quibus cùm iam, tuo quidem aliquid, aliorum autẽ iudicio multum profeciſſes, Romam te,in eam vrbem contuliſti,quam pater tuus theatrum per annos multos

habuit ſuarum virtutum celeberrimũ. ibi nunc tu quoque ſpectaris, & probaris: ibi plauſun. fers a bene intelligentibus, benéque ſentientibus viris: ibi denique vera illa Petri Bembi cernitur, & agnoſcitur in te filio non minus animi, quàm corporis effigies: & vt principia ſe dant, futurum omnes exiſtimant, vt ſummi tibi honores ac præfecturę deferantur: deberi quidem iam, nemo eſt, qui non intelligat. Quare lętor equidem, ac fruor iam nunc, ꝓ meo erga te ſtudio, quaſi pręſentibus honoribus tuis, & percipio gaudia, quanta poteſt animus meus capere maxima, tuę futuræ dignitatis. Perge modò, vt cœpiſti, in tuis perennibus ſtudijs, & animum tuum pulcherrimis, téque dignis cogitationibus exerce. Vides eam viam, qua pater tuus iuit, extant veſtigia. Iſtac euntibus rectiſſimus eſt ad gloriã curſus, offenſio nulla, nullus error. Quod feciſti, laudamus: ſunt enim magni, veréque laudandi ꝓceſſus in virtute tui. Quod reliquum eſt: quia te ſummum illud ad decus, quod excellentibus ingeniis propoſitũ eſt,

eſt, tanquam ad metam peruenire cupimus, & quod cupimus, id in te ipſo poſitum videmus, fauemus animis, proſequimur ſtudiis, vocibus cohortamur. Atque ego quidem, huiuſce animi mei non obſcurum, vt opinor, argumẽtum, hunc librum, qui me tacente, apud omnes gentes loquetur, tibi inſcriptum, ad te mitto: volo æternum extare monumentum, vnde homines, quid de te ſenſerim, quid iudicauerim, intelligãt. Volo, habeas ipſe munus a me, vnde, quid tua cauſſa velim, conijcias: & maiora, cùm ornandi tui maior aliqua facultas exiſtet, officia, ſtudiáque expectes. Venetijs, 1555.

A.v. P. VIR-

P. VIRGILII MARONIS VITA PER AELIVM DONATVM VT CREDITVR, EDITA.

PVBLIVS *Virgilius Maro parentibus modicis fuit, & præcipuè patre Marone: quem quidam opificem figulum: plures Magi cuiusdam viatoris initio mercenarium, mox ob industriam generum tradiderunt, quem cùm agricolationi, rei q; rusticæ, & gregibus præfecisset socer, syluis coëmundis, & apibus curandis reiculam auxit. Natus est Cn. Pompeio Magno, & M. Licinio Crasso primùm COSS. Iduum Octobrium die, in pago, qui Andes dicitur, qui est a Mantua non procul. Prægnans mater Maia, cùm somniasset enixam se laureum ramum, quem compactum terræ coaluisse, & excreuisse illico in speciem maturę arboris, refertę variis pomis, & floribus cerneret. sequente luce cum marito rus propinquum petens, exitinere diuertit, atq; in subiecta fossa partu leuata est. Ferùt infantem, vt fuit editus, nec vagisse, & adeo miti*

vultu

vultu fuiſſe, vt haud dubiam ſpem proſperioris genituræ iam tum indicaret. Et acceſſit aliud præſagium. Siquidem virga populea more regionis in puerperiis eodem ſtatim loco depacta ita breui coaluit, vt multò ante ſatas populos adæquarit: quæ arbor Virgilii ex eo dicta, atq; conſecrata eſt ſumma grauidarum, & fœtarum religione ſuſcipientium ibi, & ſoluentium vota. Initia ætatis, id eſt, vſque ad ſeptimum annum, Cremonę egit: & xvij. anno virilem togam cepit, illis Conſulibus iterum, quibus natus erat. Euenitq; vt eo ipſo die Lucretius poëta decederet. Sed Virgilius a Cremona Mediolanum, & inde paulò pòſt Neapolim tranſiit: vbi cùm literis & Græcis, & Latinis vehementiſſimâ operam dediſſet, tandem omni cura, omniq; ſtudio indulſit medicinę, & mathematicis, Quibus rebus cùm ante alios eruditior, peritiorq; eſſet, ſe in vrbem contulit: ſtatimq; magiſtri ſtabuli equorum Auguſti amicitiam nactus, multos variosq; morbos incidentes equis curauit. At ille in mercedem ſingulis diebus panes Virgilio, vt uni ex ſtabulariis dari iuſſit. Interea a Crotoniatis pullus equi miræ pulchritudinis Cęſari dono fuit miſſus: qui omnium indicio ſpem portendebat virtutis & celeritatis immenſę. Hunc cùm adſpexiſſet

Maro,

Maro, magiſtro ſtabuli dixit natum eſſe ex morboſa equa, & nec viribus valiturum, nec celeritate: idq; verum fuiſſe inuentum eſt. Quod cùm magiſter ſtabuli Auguſto recitaſſet, duplicari ipſi in mercedem panes iuſſit. Cùm item ex Hiſpania Auguſto canes dono mitterentur, & parentes eorum dixit Virgilius, & animum, celeritatemq; futuram: quo cognito, mandat iterum Virgilio panes duplicari. Dubitauit Auguſtus Octauij ne filius eſſet, an alterius: idq; Maronem aperire poſſe arbitratus eſt, quia canum, & equi naturam parentésq; cognorat. Amotis igitur omnibus arbitris, illum in penitiorem partem domus vocat, & ſolum rogat, an ſciat quiſnam eſſet, & quam ad felicitandos homines facultatem haberet. Noui, inquit Maro, te Cæſarem Auguſtum eſſe, & fermè æquam cum Diis immortalibus poteſtatem habere, ut quemvis felicem facias. Eo animo ſum, reſpondit Cæſar, ut, ſi verum pro rogatu dixeris, beatum te felicemq; reddam. Vtinam, ait Maro, interroganti tibi vera dicere queam. Tunc Auguſtus, putant alii me natum Octauio: quidem ſuſpicantur alio me genitum viro. Maro ſubridens, Facilè, inquit, ſi impunè licenterq; quæ ſentio loqui iubes, id dicam. Affirmat Cæſar iureiurando nullum eius

ius dictum ægrè laturum: imò non niſi donatum ab eo diſceſſurum. Ad hęc, oculos oculis Auguſti infigens Maro, Facilius ait, in cæteris animalibus qualitates parentum mathematicis & philoſophis cognoſci poſſunt: in homine nequaquam poſſibile eſt. Sed de te coniecturam habeo ſimilem veri, vt quid exercuerit pater tuus, ſcire poſſim. Attentè expectabat Auguſtus quidnam diceret, At ille, Quantum ego rem intelligere poſſum, piſtoris filius es, inquit. Obſtupuerat Cęſar, & ſtatim quo id pacto fieri potuerit, animo voluebat. Interrumpens Virgilius, Audi, inquit, quo pacto id conijcio, Cùm quædam enunciarim, prædixerimq; quæ intelligi, ſciriq; non niſi ab eruditiſſimis ſummisq; viris potuiſſent, tu princeps orbis iterum & iterum panes in mercedem dari iuſſiſti: quod quidem aut piſtoris, aut nati piſtore officium erat. Placuit Cæſari facetia. At deinceps, inquit, non a piſtore, ſed a rege magnanimo dona feres. Illumq; plurimi fecit, & Pollioni commendavit. Corpore & ſtatura fuit grandi, aquilino colore, facie ruſticana, valetudine varia. nam plerumq; ab ſtomacho, & faucibus, ac dolore capitis laborabat: ſanguinem etiam ſæpius eiecit: cibi, viniq; minimi. Fama eſt eum libidinis pronioris in pueros fuiſſe. Sed

boni

boni ita eum pueros amasse putauerunt, vt Socrates Alcibiadem, & Plato suos pueros. Verùm inter omnes maximè dilexit Cebetem, & Alexandrum, quem secunda Bucolicorum Ecloga Alexim appellat, donatum sibi ab Asinio Pollione: vtrumque non inerudituum dimisit: Alexandrum grammaticum, Cebetem verò & poëtam. Vulgatum est consueuisse eum cum Plotia Hieria. Sed Asconius Pedianus affirmat, ipsum postea minoribus natu narrare solitum, inuitatum, quidem se a Vario ad communionem mulieris: Verum se pertinacissimè recusasse. Cætera sanè vita & ore, & animo tam probum fuisse constat, vt Neapoli Parthenias vulgo appellaretur: ac, si quando Romę (quo rarissimè commeabat) viseretur, in publico sectantes, demonstrantesq; se, subterfugeret in proximum tectum. Bona autem cuiusdam exultantis offerente Augusto, non sustinuit accipere. Posſedit propè centies sestertium ex liberalitatibus amicorum. Habuitq; domum Romæ in Exquiliis, iuxta hortos Mæcenatianos, quanquam secessu Campaniæ, Siciliæq; plurimum vteretur. Quęcunque ab Augusto peteret, repulsam nunquam habuit. Parentibus quotannis aurum, ad abundantem alitum mittebat, quos iam grandis

a-

amiſit: ex quibus patrem oculis captum, & duos fratres germanos, Silonem impuberem, Flaccum iam adultum: cuius exitum ſub nomine Daphnidis deflet. Inter cætera ſtudia (vt ſuprà diximus) medicinæ quoque, ac maximè mathematicæ operam dedit. Egit & cauſam vnam omnino, nec amplius, quàm ſemel. Sermone tardiſſimum, ac penè indocto ſimilem fuiſſe, Melyſſus tradidit. Poëticam puer adhuc auſpicatus, in Baliſtam ludimagiſtrum ob infamiam latrociniorum coopertum lapidibus, diſtichon fecit:

Monte ſub hoc lapidũ, tegitur Baliſta ſepultus:
Nocte, die q; tuum carpe viator iter.

Deinde Moretum, & Priapeia, & Epigrammata, & Diras: & culicem, cùm eſſet annorum quindecim, cuius materia talis eſt: Paſtor fatigatus æſtu, cùm ſub arbore obdormiſſet, & ſerpens ad illum proreperet e palude, culex provolavit, atque inter duo tempora aculeum fixit paſtori. At ille continuò culicem contriuit, & viſam ſerpentem interemit: ac ſepulchrum culici ſtatuit, & diſtichon fecit:

Parue culex, pecudum cuſtos, tibi tale merenti
Funeris officium vitæ pro munere reddit.

Scripſit etiam, de qua ambigitur, AEtnam. Et

mox

mox, cùm res Romanas inchoaßet, offenſus materia & nominum aſperitate, ad Bucolica tranſiit: maximè vt Aſiniũ Pollionem, Alphenum Varum, & Cornelium Gallum celebraret: quia in diſtributione agrorum, qui poſt Philippenſem victoriam veteranis, Triumvirorum iußu, trans Padum diuidebantur, indemnem ſe præſtitißent. Deinde Georgica in honorem Mæcenatis edidit, cùm ſibi vix dum noto opem tulißet aduerſus Claudij veterani milites, vel, vt alii putant, Arij centurionis violentiam: a quo in altercatione litis Agrariæ parum abfuit quin occideretur. Nouiſſimè autem AEneidem aggreſſus eſt, argumentum varium, & multiplex, & quaſi amborum Homeri carminum inſtar: præterea nominibus ac rebus Græcis, Latiniſq; commune & in quo, quod maxime ſtudebat, Romanæ ſimul vrbis, & Auguſti origo contineretur. Cùm Georgica ſcriberet, traditur quotidie meditatos mane plurimos verſus dictare ſolitum, ac per totum diem recitando ad pauciſſimos redigere: non abſurdè carmen ſe vrſæ more parere dicens, & lambendo demum effingere. AEneida proſa prius oratione formatam, digeſtamq; in xij. libros particulatim componere inſtituit, vt quidam tradunt. Alij eius ſententiæ ſunt, vt exiſtiment

eum,

eum, ſi diutius vixiſſet, quatuor & viginti libros uſque ad Auguſti tempora ſcripturum: atque alia quidem percurſurum. Auguſti verò geſta diligentiſſimè executurum: quippe qui, dum ſcriberet, ne quid impetum moraretur, quædam imperfecta reliquit: alia leuiſſimis verſibus ſcripſit, quos per iocum, pro tigillis vel tibicinibus interponi a ſe dicebat ad ſuſtinendum opus, donec ſolidæ columnæ advenirent. Bucolica triennio, Aſinij Pollionis ſuaſu perfecit. Hic tranſpadanam prouinciam regebat, cuius fauore, cùm veteranis Auguſti militibus Cremonenſium, & Mantuanorum agri diſtribuerentur, ſuos Virgilius non amiſit. Facta enim diſtributione, ſuos Claudio, ſeu Ario datos recuperauit. Hunc Pollionem maximè amauit Maro, & dilectus ab eo magna munera tulit: quippe qui inuitatus ad cœnam, captus pulchritudine & diligentia Alexandri Pollionis pueri, eum dono accepit. Huius Pollionis filium C. Aſinium, & Cor. Gallum, oratorem clarum, & poëtam non mediocrem miro amore dilexit Virgilius. Is tranſtulit Euphorionem in Latinum: & libris quatuor amores ſuos de Cytherеide ſcripſit. Hic primò in amicitia Cæſaris Auguſti fuit, poſtea in ſuſpicionem coniurationis contra illum adductus, occiſus eſt.

B. Verùm

Verum vſque adeo hunc Gallum Virgilius amarat, vt quartus Georgic. a medio vſque ad finem eius laudem contineret, quem poſtea iubente Auguſto, in Ariſtæi fabulam commutauit. Georgica ſeptennio Neapoli: Aeneida partim in Sicilia, partim in Campania vndecim annis confecit. Bucolica eo ſucceſſu edidit, vt in ſcena quoque per cantores crebra pronuntiatione recitarentur. At cùm Cicero quoſdam verſus audiſſet, & ſtatim acri iudicio intellexiſſet non communi vena editos, iuſſit ab initio totã eclogã recitari, quam cum accuratè pernotaſſet, in fine ait. Magnę ſpes altera Romæ: quaſi ipſe linguę Latinæ ſpes prima fuiſſet, & Maro futurus eſſet ſecunda. Quæ verba poſtea AEneidi ipſe inſeruit. Georgica, reuerſo ab Actiaca victoria Auguſto, atque reficiendarum virium cauſa Atellæ commoranti, per continuum quatriduum legit, ſuſcipiente Mæcenate legendi vicem, quoties interpellaretur ipſe vocis offenſione. Pronuntiabat autem maxima cum ſuauitate, & lenociniis miris. Seneca tradidit, Iulium Montanum poëtam ſolitum dicere, vi ablaturum ſe quędam Virgilio, ſi & vocem poſſet, & os, & hypocriſin. eoſdem enim verſus, eo pronuntiante, bene ſonare: ſine illo inareſcere, quaſi mutos AEneidos vix dum cœp-

tæ

tę tanta extitit fama, vt Sext. Propertius non dubitarit ſic prędicare:

Cedite Romani Scriptores, cedite Graii,
Neſcio quid maius naſcitur Iliade.

Auguſtus verò, cùm iam forte expeditionē Cantabrica abeſſet, & ſupplicibus atque minacibus per iocum literis efflagitaret, vt ſibi de Aeneide (vt ipſius verba ſunt) vel prima carminis hypographa, vel quodlibet colon mitteret: negauit ſe facturum Virgilius. Cui tamen multo pòſt, perfecta demū materia, tres omnino libros recitavit, ſecundum videlicet, quartū, & ſextum. Sed hunc præcipue ob Octaviā, quæ cū recitationi intereſſet, ad illos de filio ſuo verſus: Tu Marcellus eris, defeciſſe fertur, atq; ægre refocillata, dena ſeſtertia pro ſingulo verſu Virgilio dari iuſſit. Recitauit & pluribus ſed neq; frequenter, & ferme illa, de quibus ambigebat, quo magis iudicium hominum experiretur. Erotem librarium, & libertum eius exactæ iam ſenectutis, tradunt referre ſolitum, quondam in recitando eum duos dimidiatos verſus compleſſe ex tempore: & huic Miſenum Aeolidem adieciſſe, Quo non præſtantior alter. Item huic, Aere ciere viros, ſimili calore iactatum ſubnexiſſe, Martémque accendere cantu: ſtatímque ſibi imperaſſe, vt u-

trumque volumini adscriberet Bucolica, Georgicáque emendavit. Anno verò quinquagesimo secundo, vt vltimam manum AEneidi imponeret, Statuit in Græciam & Asiam secedere, triennioq; continuo omnem operam limationi dare, vt in reliqua vita tantùm philosophiæ vacaret. Sed cùm aggressus iter, Athenis occurrisset Augusto ab Oriente Romam reuertenti, vnà cum Cesare redire statuit. At cùm Megaram, vicinum Athenis oppidum, visendi gratia peteret, languorem nactus est, quem non intermissa nauigatio auxit, ita vt grauior in dies, tandem Brundusium aduentarit: vbi diebus paucis obiit, decimo Calend. Octobris, Cn. Plancio, & Q. Lucretio COSS. Qui cùm grauari morbo sese sentiret, scrinia sæpe & magna instantia petiuit crematurus AEneida: quibus negatis, testamento comburi iussit, vt rem inemendatam, imperfectámque. Verùm Tucca, & Varius monuerunt, id Augustum non permissurũ. Tunc eidem Vario, ac simul Tuccæ scripta sub ea conditione legauit, ne quid adderent: quod a se editũ non esset, & versus etiã imperfectos si qui erant, relinquerent. Voluit etiã eius ossa Neapolim transferri, vbi diu, & suauissimè vixerat: ac extrema valetudine hoc ipse sibi epitaphiũ fecit distichõ.

Man-

Mantua me genuit: Calabri rapuere: tenet nunc
Parthenope: cecini pascua, rura, duces.

Translata igitur iussu Augusti eius ossa, prout statuerat, Neapolim fuere, sepultaq; via Puteolana intra lapidē secundū, suoq; sepulchro id distichon, quod fecerat, inscriptū est, Haeredes fecit ex dimidia parte Valerium Proculum, fratrem ex altera parte: ex quarta Augustum: ex duodecima Maecenatem: ex reliqua L. Varium, & Plotium Tuccam, qui eius AEneidem post obitum, prout petiverat, iussu Caesaris emendauerunt. Nam nullius omnino sententia crematu AEneis digna visa fuit. de qua re Sulpitij Carthaginensis extant huiusmodi versus.

Iusserat haec rapidis aboleri carmina flammis
Virgilius: Phrygium quae cecinere ducem.
Tucca vetat, Variusq; simul: tu maxime Caesar
Non sinis: & Latiae consilis historiae.
Infelix gemino cecidit prope Pergamos igni:
Et pene est alio Troia cremata rogo.

Extant & Augusti de ipsa eadem re versus plures & clarissimi, quorum initium est:

Ergone supremis potuit vox improba verbis
Tam dirum mandare nefas? ergo ibit in ignes,
Magnaq; doctiloqui morietur musa Maronis? Et pars
Sed legū servanda fides, suprema voluntas (lo post.
Quod mandat, fieriq; iubet, parere necesse est.
Frangatur potius legum veneranda potestas,
Quam tot congestos noctesq; diesq; labores
Hauserit una dies. Et ea quae sequuntur.

Nihil igitur authore Augusto Varius addidit, quod & Maro præceperat: sed summatim emendauit, vt qui versus etiam imperfectos, si qui erant, reliquerit. Hos multi mox supplere conati, non perinde valuerunt ob difficultatem, quòd omnia ferè apud eum hemeſtichia (præter illud, Quem tibi iam Troia peperit) sensum videntur habere perfectum. Nisius Grammaticus audisse se a senioribus dicebat, Varium duorum librorum ordinem cõmutasse, & qui tum secundus erat, in tertium locum transtulisse, etiam primi libri correxisse principium, his demptis versibus:

Ille ego qui quondam gracili modulatus auena
Carmen: & egressus syluis, vicina coëgi,
Vt quamuis auido parerent arua colono,
Gratum opus agricolis: at nunc horrentia Martis
Arma, virúmque cano.

Nec Virgilius, qui columen linguę Latinę fuit, caruit obtrectatoribus. In Bucolicis enim duas eclogas, sed insulsissimè, Paro quidam deridet, & sic deridendo incipit:

Tityre si toga calda tibi est: quo tegmine fagi?
Dic mihi Damœta cuiũ pecus? anne Latinum?
Non, verum Ægonis nostri sic rure loquuntur.

Alius recitante eo ex Georgicis, Nudus ara, ferè nudus: subiecit, habebis frigore febrem. Est & aduersus Aeneida liber Carbilij Pictoris, titulo Aeneido. maſtix. M. Vpranius eum

a

a Mæcenate ſuppoſitum appellabat nouæ κακζηλίας repertorem, dicebátque neque tumidum eſſe, neque exilem, ſed communibus verbis opus illud confeciſſe. Herennius vitia eius tantùm contraxit: Perillius Fauſtinus furta. Sunt & Q. Octauij Auiti volumina, quibus annotantur, quos, & vnde verſus tranſtulerit. Aſconius Pedianus libro, quem contra obtrectatores Virgilij ſcripſit, pauca admodum ei obiecta proponit: & potiſſimum, quod non rectè hiſtoriam contexuit, & quod pleraque ab Homero ſumpſit. Sed hoc crimen ſic defendere aſſuetum ait: Cur non illi quoque eadem furta tentarent. Verum intellecturos, facilius eſſe Herculi clauam, quàm Homero verſum ſurripere: & tamen deſtinaſſe ſecedere, ut omnia ad ſatietatem maleuolorum decideret. Refert etiam Pedianus, benignum cultorem omnium bonorum, atque eruditorum fuiſſe, & vſque adeò inuidiæ expertem, vt ſi quid eruditè dictum inſpiceret alterius, non minùs gauderet ac ſi ſuum fuiſſet: neminem vituperare: laudare bonos: ea humanitate eſſe, vt niſi perverſus maximè quiſq; illum non diligeret modò, ſed amaret. Nihil proprij habere videbatur. Eius bibliotheca non minùs alijs doctis patebat, ac ſibi: illúdque Euripidis antiquum ſæpe

vſurpabat τὰ τῶν φίλων κοινὰ: Communia eſſe amicorum omnia. Quarè coguos omnes poetas ita adiunctos habuit, vt cùm inter ſe plurimum inuidia arderent, illum vnà omnes colerent, Varius, Tucca, Horatius, Gallus, Propertius: Anſer verò, quoniam Antonij partes ſequutus eſt, illum non obſeruaſſe dicitur. Cornificius ob peruerſam naturam illum non tulit. Gloriæ verò adeò contemptor fuit, vt cùm quidam verſus quoſdam ſibi adſcriberent, eáq; de re docti haberentur, non modò ægrè non ferebat, imò voluptuoſum id ſibi erat. Cùm enim diſtichon, quod laudem felicitatemq; Auguſti continebat, feciſſet, valuisq; non nominato authore infixiſſet (id erat huiuſmodi:

Nocte pluit tota, redeunt ſpectacula manè:
Diuiſum imperium cum Ioue Cæſar habet.)

diu quæritans Auguſtus cuiuſnam hi verſus eſſent, eorum authorem non inueniebat. Bathyllus verò, poeta quidam mediocris, tacentibus alijs, ſibi adſcripſit. Quamobrem donatus, honoratusq; a Cæſare fuit. Quod æquo animo non ferens Virgilius, iiſdem valuis affixit quater hoc principium: Sic vos non vobis. Poſtulabat Auguſtus, vt hi verſus complerentur, quod cùm fruſtra aliqui conati eſſent.

sent. Virgilius præposito disticho sic subiunxit:

Hos ego versiculos feci, tulit alter honores.
Sic vos non vobis nidificatis aues.
Sic vos non vobis vellera fertis oues.
Sic vos non vobis mellificatis apes.
Sic vos non vobis fertis aratra boues.

Quo cognito aliquandiu Bathyllus Romæ fabula fuit, Maro verò exaltatior. Cùm is aliquando Ennium in manu haberet, rogaretur q́ quidnam faceret: respondit se aurum colligere de stercore Ennij. Habet enim poeta ille egregias sententias sub verbis non multùm ornatis. Interroganti Augusto, quo pacto ciuitas feliciter gubernaretur, Si prudentiores, inquit, temonem tenuerint, & boni malis prę-ponantur. itaq́ optimi suos habeant honores: nulli tamen aliorum iniusti quidquam fiat. At Mæcenas, Quid, inquit, Virgili, satietatem homini non affert? Omnium rerum, respondit, aut similitudo, aut multitudo stomachum facit, præter intelligere. Idem interrogauit, quo pacto quis altam, felicemq́ eius fortunam seruare potest. Cui Maro, Si quantum honore, ac diuitiis aliis præstantior sit, tanto liberalitate & iustitia alios superare nitatur. Solitus erat dicere, nullam virtutem commodio-

rem homini esse patientia, ac nullam asperam adeò esse fortunam, quam prudenter patiendo vir fortis non vincat. Quam sententiam in quinto AEneidos inseruit.

Nate Dea, quo fata trahunt, retrahuntq; sequamur:
Quicquid erit, superanda omnis fortuna ferendo est.

Cùm quidam eius amicus Cornificii in eũ maledicta & inimicitias sibi narraret: Quã putas, inquit, esse huiusce malevolentię causam? Nam neque vnquam Cornificium offendi, & eum amo. An, inquis, Hesiodi sententiæ non meministi, vbi ait, Architectum architecto inuidere, & poetam poetæ? De malis inquit, Græcus ille intellexit. Nam boni eruditiores amant. Sed magna cum mea laude & gloria vindictam in manu habeo. Maiore enim cura virtuti intendam: atque quo elegantior ego fiam, eò vehementius inuidia rumpetur.

Erat Augusto familiaris Filistus quidam, orator, & poesim mediocriter doctus, cui multiplex, variúsmq; ingenium erat, quique omnium dicta reprehendere conabatur, non vt verum dignosceret (quod Socratcs facere consueuit) sed vt eruditior videretur. Hic Virgilium vbicunq; conuenire dabatur, maledictis, salibusq; vexabat. Quare ille sæpe aut tacibundus discedebat, aut suffusus pudore tacebat.

cebat. Verum cùm Augusto audiente elinguẽ illum diceret, & causam etiam suam, si linguã haberet, defendere nequire: Tace (inquit) rabula. Nam hæc mea taciturnitas defensorem causarum mearum Augustum fecit, & Mecenatem: & ea tuba, cùm volo, loquor, quæ vbique, & diutissimè audietur. Tu loquacitate non modò aures hominum, sed muros rũpis. Augustus verò Filistum gratiũ vultu increpuit. Tunc Maro, Si tempus Cæsar, inquit, tacendi hic sciret, raro loqueretur. Tacendum enim semper est, nisi cùm taciturnitas tibi noceat, aut oratio aliis prosit. Nam qui contendit, & contentionis finis vtilis non est: stultis illũ annumerandũ sapientes putant. Posteaquam Augustus summa rerũ omniũ potitus est, venit in mentẽ an conduceret tyrannidẽ omittere, & omnẽ potestatẽ annuis consulibus, & Senatui Remp. reddere: in qua re diuersæ sententiæ consultos habuit Mecenatem, & Agrippã. Agrippa enim vtile sibi fore, etiãsi honestũ nõ esset, relinquere tyrannidẽ, longa oratione contendit: quod Mæcenas dehortari magnopere conabatur. Quare Augusti animus & hinc ferebatur, & illinc. Erant enim diuersæ sententiæ variis rationibus firmatæ. Rogauit igitur Maronẽ an conferat priuato homini se

in

in sua Reпub. tyrannum facere. Tum ille, Omnibus fermè, inquit, Remp. occupantibus molesta ipsa tyrannis fuit, & ciuibus: quia necesse erat propter odia subditorum, aut eorum iniustitiam, in magna suspitione, magnoq; timore viuere: Sed si cives iustum aliquem scirent, quem amarent plurimum, ciuitati id utile foret, si in eo uno omnis potestas esset. Quare si iustitiam, quod modò facis, omnibus in futurum nulla hominum facta compositione distribues: dominari te, & tibi conducet, & orbi. Beneuolentiam enim omnium habes, vt Deum te & adorent, & credant. Eius sententiam secutus Cæsar, principatum tenuit. Audiuit a Scirone præcepta Epicuri: cuius doctrinæ socium habuit Varium, Quamuis diuersorum philosophorum opiniones libris suis inseruisse de animo maximè videatur: ipse tamè fuit Academicus. Nam Platonis sententias omnibus aliis prætulit.

NVNC quoniã de authore summatim diximus, de ipso iam carmine dicendum videtur, quod bifariam tractari solet, hoc est, & ante opus, & in ipso opere. Ante opus: titulus, causa, intentio. Titulus, in quo queritur cuius sit. Causa, unde ortum sit, & quare hoc potissimum sibi ad scribendũ poëta præsumpserit. Intentio, in qua cognoscitur, quid efficere conetur poëta.

In

In ipſo opere ſane tria ſpectantur: Numerus, ordo, explanatio. Quamvis igitur multa ψευδογραφὰ, id eſt falſa in ſcriptione ſub alieno nomine ſunt prolata, vt Thyeſtes, Tragœdia huius poëtæ, quam Varius edidit pro ſua, & alia huiuſcemodi: tamen Bucolica liquidò Virgilii eſſe minimè dubitandum eſt, præſertim cùm ipſe poëta, tanquam hoc metuens in principio AEneidos ſua eſſe teſtatus ſit, ſic dicens:

Ille ego, qui quondam gracili modulatus auena & item in fine Georgici carminis: (reliqua.

Carmina qui luſi paſtorum, audaxq́ iuuenta
Tityre te patulæ cecini ſub tegmine fagi.

Bucolica autem & duci, & rectè appellari, vel hoc ſolum indicium ſuffecerit, quod hoc eodem nomine apud Theocritum cenſeantur: Verùm ratio quoque demonſtranda eſt. Tria ſunt paſtorum genera, quæ dignitate in Bucolicis habent: quorum qui minimi ſunt, αἰπόλοι dicuntur a Græcis: ijdem a nobis capraríj, paulo honoratiores, qui σωμένες, id eſt, opiliones dicuntur: honeſtiſſimi & maximi βουκόλοι, quos bubulcos dicimus. Vnde igitur magis decuit paſtorali carmini nomen imponi, quàm ab eo gradu, qui apud paſtores excellentiſſimus inuenitur?

Cauſa dupliciter inſpici ſolet: ab origine carminis, & a voluntate ſcribentis. Originem autem

tem

tem Bucolici carminis alii ob aliam causam ferunt. Sunt enim qui a Lacedæmonis pastoribus Dianę primùm carmen hoc redditum dicant, cùm eidem Deæ propter bellum, quod toti Græciæ illo tempore Persæ inferebant, exhiberi per virgines de more sacra non possent. Alij ab Oreste circa Siciliam vago, id genus carminis Dianæ redditum loquuntur, per ipsum atque pastores, quo tempore de Scythia cum Pilade fugerat, surrepto numinis simulachro, & celato in fasce lignorum. Vnde Fascelidem Dianam perhibent nuncupatam, apud cuius aras Orestes per sacerdotem eiusdem numinis Iphigeniam sororem suam a parricidio fuerat expiatus. Alii, Apollini Nomio, pastorali scilicet Deo, qua tempestate Admeti boues pauerat. Alij, Libero Nympharum scilicet & Satyrorum, & id genus Numinum principi, quibus placet rusticum carmen. Alii Mercurio Daphnidis patri, pastorum omnium principi, & apud Theocritum, & apud hunc ipsum poetam. Alii in honorem Panos scribi putãt peculiariter pastoralis dei. Alij itẽ in honorẽ Sileni, Syluani, atq; Faunorũ. Quæ cùm omnia dicantur, illud erit probatissimũ, Bucolicũ carmẽ originẽ ducere a prisciis temporibus, quibus vita pastoralis exercita

erat,

erat, & ideo velut aurei ſeculi ſpeciẽ in huiuſmodi perſonarum ſimplicitate cognoſci, & meritò Virgilius proceſſurũ ad alia carmina, non aliunde cœpiſſe, niſi ab ea vita, quæ prima in terris fuit. Nã poſteà rura culta, & ad poſtremũ pro cultis & feracibus terris bella ſuſcepta quod videtur Virgilius in ipſo ordine operum ſuorũ voluiſſe monſtrare, cùm paſtores primò, deinde agricolas canit, & ad vltimũ bellatores. Reſtat, vt quæ cauſa voluntatẽ attulerit poetæ Bucolica potiſſimùm ſcribendi, conſideremus. Aut enim dulcedine carminis Theocriti, & admiratione eius illectꝰ eſt: aut ordinẽ temporũ eſt ſequutus erga vitã humanã, vt ſuprà diximus, aut tres modos eloquutionũ, quos χαρακτῆρας Græci vocãt, ἰσχνὸν, qui tenuis: ἀδρὸν, qui validus μέσον, qui moderatus intelligitur. Credibile erat Virgilium, qui in omni genere præualuerit, Bucolica primùm, Georgica ſecundùm, AEneida tertiũ voluiſſe conſcribere. Aut ideo potiùs primò Bucolica ſcripſit, vt in eiuſmodi carmine, quod & paulo liberius, & magis variũ, quàm cætera eſt, facultatẽ haberet captãdę Cæſaris indulgentiæ, recuperandiq; agri, quem amiſerat. Ob hãc cauſã die tertio Iduũ Martiarũ C. Cæſare interfecto, cùm A. Cæſarẽ penè puerũ veterani milites, nõ admiẽte Senatu ſibi

ducem

ducem constituissent, exorto civili bello, Cremonenses cum cæteris eiusdem studij, adversarios Augusti Cæsaris adiuuerunt. Vnde factum est, vt cùm victor Augustus in eorum agros veteranos deduci iussisset, non sufficiente agro Cremonensium, Mantuani quoque, in quibus erat Virgilius, maximam partem suorum finium perdiderunt, eò quòd vicini Cremonensibus fuerant. Sed Virgilius Augusti familiaritate suoq; carmine fretus, Centurioni Ario obsistere ausus est. Ille statim vt miles, ad gladium manum admouit. Cumq; se in fugam proripuisset Poeta, non prius persequendi finis fuit, quàm se in fluuium Virgilius coniecisset. Sed postea Mecenate, & Pollione, & ipso Augusto fauentibus, agros suos recepit. Intentio libri, quàm σκοπὸν Græci vocant, imitatione Theocriti poetæ constituitur, qui Siculus, & Syracusanus fuit. Est etiam intentio in laudem Cæsaris, & principum cæterorum per quos in sedes suas rediit, omnia deduci. Vnde vt & delectationem & vtilitatem finis contineret, secundum præcepta cuncta confecit.

Quæri solet, cur non plures quàm decem Eclogas conscripserit, quod nequaquam mirandum videbitur ei, qui considerauerit ætatem

tem ſcenarum paſtoraliũ, quæ vltra hunc numerũ non poteſt proferri: præſertim cùm ipſe poëta (circumſpectior Theocrito, vt ipſa res indicat) videatur metuere, ne illa Ecloga, quę Pollio inſcribitur, minus ruſtica videatur: eũ ipſam ſic præſtruat ipſe, dicens: Sicelides Muſæ paulo maiora canamus: & item ſimiliter in alijs duabus facit. Illud tenendum eſſe prædicimus in Bucolicis Virgilij, neque nuſquam, neque vbique aliquid figuratè dici, hoc eſt, per allegoriam. Vix enim propter laudem Cæſaris, & amiſſos agros, hæc Virgilio cõceduntur: cùm Theocritus, quem hic noſter toto ſtudio imitari conatur, ſimpliciter omnino conſcripſerit.

Quod autem in ipſo carmine tractari ſolet, eſt numerus, ordo, explanatio. Numerus Eclogarũ manifeſtus eſt, nam decem ſunt, ex quib⁹ propriè Bucolicę ſeptẽ eſſe creduntur. nam tres vltimæ propriè Bucolicę dici non debẽt, Pollio ſcilicet, Silenus, & Gallus. Prima igitur continet conqueſtionẽ publicam, & priuatam congratulationem de agro: & dicitur Tityrus. Secunda, amorẽ pueri, & dicitur Alexis. Tertia, certamen paſtorum, & dicitur Palæmon. Quarta, genethliacũ, & dicitur Pollio. Quinta, epitaphium, & dicitur Daphnis. Sexta, Metamorphoſin, & dicitur Varus aut Silenus.

Septima, amores diuersorum sexuũ: & dicitur Corydon. Octaua, Pharmaceutriae & dicitur Damon. Nona, continet Poëtæ conquestionem de amisso agro: & dicitur Mœris. Decima desyderium Galli: & dicitur Gallus. Quod ad ordinem spectat, illud scire debemus, in prima tantùm & vltima Ecloga poëtam voluisse ordinem seruare: quoniam in altera principium constituit, vt in Georgicis ait: Tityre te patulæ cecini sub tegmine fagi. In altera ostendit finẽ, quippe qui dicat, Extremũ hunc Arethusa mihi concede laborem. Verũ inter ipsas Eclogas pastoralem, conscriptumq; ordinem nullũ esse, certissimum est. Sed sunt qui dicant, initiũ Bucolici carminis non Tityrum esse: sed illãs: Prima Syracusio dignata est ludere versu. Superest explanatio, ad quam anteq; veniamus, illud dixerim, tenue esse Bucolicum carmen, & vsque adeò ab Heroico charactere distare, vt versus quoq; huius carminis suas quasdã cæsuras habeant & suis legibus distinguantur. Nam cũ tribus probetur metrũ, cæsura, scansione, modificatione: non erit Bucolicus versus, nisi in quo & pes primus partem orationis absoluerit, & tertius trocheus fuerit, & cæsura, & quartus pes dactylus magis quàm spondæus, partẽ orationis terminauerit, quintus & sextus pes ex

inte-

integris dictionibus fuerit: quod Virgilius a Theocrito ſæpe ſeruatũ, victus operis difficultate, neglexit in ſolo principio, incertũ induſtria, an caſu, has cæſuras ſeruauit. Nam Tityre, *dactylus partẽ orationis abſoluit:* tu patu, *læ recu tertium trochæum, quis de compoſita dictione concluſit:* bans ſub *quartũ ſpondæum pro dactylo. Cũ autem ſubiunxit,* tegmine fagi, *terminatis partibus orationis integrum cõma perfecit. Cuius rei diligentiam licet in Theocriti fermè omnibus verſibus admirari. Qui verò ſuprà dicta acri iudicio diligenterq; conſyderarit, facilè intelliget, quæ in Georgicis intentio, quiq; finis fuerit, nec minus etiã in Aeneide. Poëmatis ſtyli genera tria ſunt: aut enim actiuũ, vel imitatiuũ, quod Græci δραματικὸν appellant, in quo perſonæ loquentes introducũtur ſine poëtæ interloquutione: vt ſunt Tragœdiæ & Comœdiæ: δρᾶν enim Græcè agere dicitur: quo genere ſcripta eſt prima, Tityre tu patulæ: & nona, Quò te Mœri pedes? Aut enarratiuũ, quod Græci διηγηματικὸν appellant, in quo poëta ipſe loquitur ſine interpoſitione perſonæ: vt tres primi Georg. li item Lucretij carmina. Aut commune, vel miſtum, quod Græci μικτὸν appellant, vbi & poëta ipſe loquitur, & introductæ perſonæ: vt Virgilij Aeneis.*

FINIS.

P. VIRGILII MARONIS BVCOLICA.

Ecloga prima, cui nomen *Tityrus*.

ARGVMENTVM.

Melibœus paſtor, cuius nomine quemuis Mantuanum paſtorem hic intelligimus, finibus ſuis pulſus a milite veterano, calamitatem ſuã hac ecloga deplorat, & ex collatione felicitatis Tityri, vicini ſui, miſerias ſuas exaggerat. Contrà Tityrus, qui Virgilij perſonam ſuſtinet: recuperatis prædijs ſuis iam ſecurus, Auguſtum otij ſui authorem miris in cœlum laudibus effert: ſub finem Eclogę Melibœum, imminente iam nocte, ruſtica quadam comitate ad hoſpitium inuitat.

Melibœus, Tityrus.

TITYRE, tu patulæ *recubans ſub tegmine fagi,
Sylueſtrẽ tenui muſam meditaris auena:
Nos patriæ fines, & dulcia linquimus arua,
Nos patriam fugimus; tu Tityre lentus in umbra
Formoſam reſonare doces Amaryllida ſyluas.
TI. O Melibœe, *Deus nobis hæc otia fecit.
Namq; erit ille mihi ſemper deus, illius aram
Sæpe tener noſtris ab ouilibus imbuet agnus,

Recubans, animi ſecuritatem in Tityro ſignificat.

*Cæſar Auguſtus ob magnitudinem beneficij deus a Tityro dictus, non, vt putauit Seruius, quia Romæ, templis erectis coleretur.

Ille meas errare boues, vt cernis, & ipsum
Ludere, quæ vellem, calamo permisit agresti.
ME. *Non equidē inuideo, miror magis: vndiq; totis*
Vsque adeo turbatur agris. en ipse capellas
Protenus æger ago, hanc etiam vix Tityre duco:
Hic inter densas corylos modo nāque gemellos,
Spem gregis, ah, silice in nuda conixa reliquit.
Sæpe malum hoc nobis, si mens non læua fuisset,
De cœlo tactas memini prædicere quercus:
Expone, vt lib. vj. Da, (non indebita posco Regna meis fatis) Latio considere Teucros.
Sæpe sinistra caua prædixit ab ilice cornix.
*Sed tamen, iste deus qui sit, * da Tityre nobis.*
TI. *Vrbem quam dicunt Romam, Melibœe putaui*
Stultus ego huic nostræ similem, quo sæpe solemus
Pastores ouium teneros depellere fœtus.
Sic canibus catulos similes, sic matribus hœdos
Noram: sic paruis componere magna solebam.
Verùm hæc tantum alias inter caput extulit vrbes,
Quantum lenta solent inter viburna cupressi.
Pro quānam, antiquo more.
ME. *Ecquæ tanta fuit Romā tibi causa videndi?*
TI. *Libertas: quæ sera, tamen respexit inertem:*
Candidior postquam tondenti barba cadebat:
Respexit tamen, & longo post tempore venit,
Ex quo Romam veni Mantua relicta.
* *Postquam nos Amaryllis habet, Galatea reliquit.*
Nanque (fatebor enim) dum me Galatea tenebat,
Nec spes libertatis erat, nec cura peculi.
Quamuis multa meis exiret victima septis,
Pinguis & ingratæ premeretur caseus vrbi,
Non vnq; grauis ære domum mihi dextra redibat.
Apostrophe ad vrbem Romam.
ME. *Mirabar, quid mœsta deos * Amaryllis vocares,*
Cui pendere sua patereris in arbore poma:
Tityrus hinc aberat: ipsæ te Tityre pinus,
Ipsi te fontes, ipsa hæc arbusta vocabant.
TI. *Quid facerem? neque seruitio me exire licebat,*
Augustum.
Nec tam præsentes alibi cognoscere diuos.
*Hic illum vid. * iuuenem, Melibœe, quotannis*

Bis

*Bu*senos cui nostra dies altaria fumant.*
Hic mihi responsum primus dedit ille petenti:
Pascite, vt antè, boues pueri, submittite tauros.
Me. *Fortunate senex, ergo tua rura manebunt:*
Et tibi magna satis: quamuis lapis omnia nudus,
Limosoq; palus obducat pascua iunco:
Non insueta graues tentabunt pabula fœtas,
Nec mala vicini pecoris contagia lædent.
Fortunate senex, hic inter flumina nota,*
Et fontes sacros frigus captabis opacum.*
Hinc tibi, quæ semper vicino ab limite sepes
Hyblæis apibus florem depasta salicti,
Sæpe leui somnum suadebit inire susurro.
Hinc alta sub rupe canet frondator ad auras:
Nec tamen interea raucæ, tua cura, palumbes,
*Nec * gemere aëria cessabit turtur ab vlmo.*
Tr. *Antè leues ergo pascentur in æthere cerui,*
Et freta destituent nudos in littore pisces:
Antè, pererratis amborum finibus, exul
Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim,
Quàm nostro illius labatur pectore vultus.
Me. *At nos hinc alij* sitientes ibimus Afros:*
Pars Scythiam, & rapidū Cretæ veniemus Oaxem.
Et penitus toto diuisos orbe Britannos,
En vnquam patrios longo pòst tempore fines,
Pauperis & tuguri congestum cespite culmen,
Pòst aliquot (mea regna) videns, mirabor aristas?
Impius hæc tam culta noualia miles habebit?
*Barbarus has segetes? * en quò discordia ciues*
Perduxit miseros: en, quis conseuimus agros.
Insere nunc Melibœe piros, pone ordine vites:
Ite meæ (quondam felix pecus) ite capellæ.
Non ego vos posthac viridi proiectus in antro
Dumosa pendēte procul de rupe videbo:
Carmina nulla canam: non, me pascente, capellæ

Omnium mensium calendis.

Padum, & Mincium.

Nymphę enim omnibus aquis præsident.

Gemere pro priè de turturibus: quæ cùm canunt, gemere videntur.

Ob caloré Ibimus, pro adibimus: Scythiam veniemus, pro in Scythiam. Homer. Ili. 203.

Quo tamen ſapore capellis placent.

*Florentem cytiſum, & ſalices carpetis * amaras*
T 1. Hic tamen hanc metũ poteris requieſcere noctẽ
Fronde ſuper viridi: ſunt nobis mitia poma,
*Caſtaneæ molles, & * preſſi copia lactis:*

In caſeum coacti.

Et iam ſumma procul villarum culmina fumant,
Maioreſq; cadunt altis de montibus vmbræ.

ECLOGA SECVNDA, cui nomen, *Alexis*.

ARGVMENTVM.

Corydon paſtor Alexis pueri amore captus, nihil eorum prętermittit, quç ad puerilem animum demulcendum, mutuumque amorem conciliandum poſſunt pertinere: verùm vbi ſe neque querelis, neque blanditijs, aut munuſculis quidquam proficere intelligit, tandem ad ſe rediens, dementiamque ſuam agnoſcens, ad intermiſſam rei familiaris curam ſibi ſtatuit reuertendum, vt aſſueto labore infelicis ſui amoris, qui ferè ex otio naſci ſolet, tædium diſcutiat. Per Corydonem autem, ſi Donato credimus, Virgilium, per Alexin Alexandrum accipimus, Pollionis puerum, quem poſtea ab eo dono accepit.

Pro Corydone Virgilium, pro Alexi Auguſtum intellige.

FOrmoſum paſtor Corydon ardebat Alexim,
Delicias domini: nec, quid ſperaret, habebat.
Tantũ inter dẽſas, vmbroſa cacumina, fagos,

Non reddis ereptos mihi agros.

Aſſiduè veniebat: ibi hæc incondita ſolus
Montibus, & ſyluis ſtudio iactabat inani.

Ejus amica: cui tamen paulò pòſt præferri a ſe Alexim oſtendit.

O crudelis Alexi, nihil mea carmina curas:
*Nil noſtri * miſerere: mori me denique coges.*
Nunc etiam pecudes vmbras & frigora captant:
Nunc virides etiam occultant ſpinea lacertos:
Theſtylis & rapido feſſis meſſoribus æſtu

Allia

Allia serpyllumq́, herbas contundit olentes.
At mecum raucis, tua dum vestigia lustro,
Sole sub ardenti resonant arbusta cicadis.
Nonne fuit satius, triste Amaryllidis ius,
Atque superba pati fastidia? Nonne Menalcam?
Quamvis ille niger, quamvis tu candidus esses.
O formose puer, nimium ne crede colori:
*Alba ligustra cadunt, * vaccinia nigra leguntur.* Violæ purpurei coloris, qui ad nigrum accedit.
Despectus tibi sum, nec quis sim quæris, Alexi:
Quàm dives pecoris nivei, quam lactis abundans.
Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ.
Lac mihi non æstate nouum, non frigore defit.
Canto quæ solitus, si quando armenta vocabat,
Amphion Dircæus in Actæo Aracynthо.
Nec sum adeò informis: nuper me in littore vidi,
Cùm placidum ventis staret mare. nõ ego Daphnim
Iudice te metuam, si nunquam fallit imago.
O tantùm libeat mecum tibi sordida rura,
Atque humiles habitare casas, & figere ceruos,
Hœdorumq́ gregem viridi compellere hibisco.
Mecum vna in syluis imitabere Pana canendo.
Pan primus calamos cera conjungere plures
Instituit: Pan curat oues, ouiumq́ magistros.
Nec te pœniteat calamo triuisse labellum,
Hæc eadem vt sciret, quid non faciebat Amyntas?
Est mihi disparibus septem compacta cicutis 19 Amantium more, munera offert. Difficili: quæsiui eos non sine periculo. munus commendat a difficultate.
Fistula, Damœtas dono mihi quam dedit olim:
Et dixit moriens, te nunc habet ista secundum.
Dixit Damœtas: inuidit stultus Amyntas.
*Præterea duo * nec tuta mihi valle reperti*
Capreoli sparsis etiam nunc pellibus albo,
Bina die siccant ouis vbera, quos tibi servo.
Iam pridem a me illos abducere Thestylis orat:
Et faciet, quoniam sordent tibi munera nostra.
Huc ades ô formose puer: tibi lilia plenis

Ecce ferunt Nymphæ calathis: tibi candida Nais
Pallentes violas, & summa papauera carpens,
Narcissum, & florem iungit bene olentis anethi,
Tum casiæ atque aliis intexens suauibus herbis,
Mollia luteola pingit vaccinia caltha.
Ipse ego cana legam tenera lanugine mala,
Castaneæque nuces, mea quas Amaryllis amabat:
Addam cerea pruna: & honos erit huic quoq; pomo:
Et vos ô lauri carpam, & te proxima myrte:
Sic positæ quoniam suaues miscetis odores.
Rusticus es Corydon: nec munera curat Alexis,
Nec si muneribus certes, concedat Iolas.
Eheu, quid volui misero mihi? floribus Austrum
Perditus, & liquidis immisi fontibus apros.
Quem fugis ah demens? habitarunt dij quoq; syluas,
*Dardaniusq; * Paris. Pallas, quas condidit arces,*
Ipsa colat: nobis placeant ante omnia syluæ.
Torua leæna lupum sequitur, lupus ipse capellam,
Florentem cytisum sequitur lasciua capella,
Te Corydon ô Alexi. Trahit sua quemq; voluptas.
Aspice, aratra iugo referunt suspensa iuuenci,
Et sol crescentes decedens duplicat vmbras:
*Me tamẽ * urit amor, quis enim modus adsit amori?*
Ah Corydon Corydon, quæ te dementia cepit?
Semputata tibi frondosa vitis in vlmo est.
** Quin tu aliquid saltem potius, quorũ indiget vsus,*
Viminibus, mollique paras detexere iunco?
Inuenies alium, si te hic fastidit Alexis.

Antequam Priami regis filius agnosceretur.

Cum tamen solis calor, abeunte die deficiat.

Hortantis est sed vehementer.

iungitur enim indicatiuo, ex quo patet interrogandi vim inesse.

ECLOGA TERTIA, cui nomen Palæmon.

ARGVMENTVM.

Menalcas & Damœtas, pastores, mutuis primùm

mùm inter ſe conuicijs certant: mox interueniente Palęmone iudice, amœbæi carminis lege diſceptant: vbi neuter vincitur, ſed vterque alteri Palæmonis ſententia exæquatur.

Menalcas, Damœtas, Palæmon.

DIC mihi Damœta, cuium pecus? an Melibœi?

DA. *Non, verùm Ægonis: nuper mihi tradidit Ægon.*

ME. *Infelix ó ſemper ouis pecus. ipſe Neæram*
Dum ſolet, ac, ne me ſibi præferat illa, veretur,
*Hic alienus oues cuſtos bis * mulget in hora:* Surripit domino imprudenti.
Et ſuccus pecori, & lac ſubducitur agnis.

DA. *Parcius iſta viris tamen obiicienda memento.*
Nouimus & qui te, tranſuerſa tuentibus hircis,
Et quo (ſed faciles Nymphæ riſere) ſacello.

ME. *Tum credo, cùm me arbuſtum vidére Myconis,*
Atque mala vites incidere falce nouellas.

DA. *At hîc ad veteres fagos, cùm Daphnidis arcum*
Fregiſti, & calamos: quæ tu peruerſe Menalca,
Et cùm vidiſti puero donata, dolebas:
Et, ſi non aliquâ nociuiſſes, mortuus eſſes.

ME. *Quid domini faciem, audent cùm talia fures?*
Non ego te vidi Damonis peſſime caprum
*Excipere inſidijs, multum latrante * Lyciſca?* Cane ex lupo & cane nato, ut ait Plinius.
Et cùm clamarem, Quò nunc ſe proripit ille?
Tityre coge pecus: tu poſt carecta latebas.

DA. *An mihi cantando victus non redderet ille,*
Quem mea carminibus meruiſſet fiſtula caprum? Victoriæ meæ præmium.
*Si neſcis, * meus ille caper fuit: & mihi Damon*
Ipſe fatebatur, ſed reddere poſſe negabat.

ME. *Cantando tu illum? aut vnquam tibi fiſtula cera*
Iuncta fuit? non tu in triuijs indocte ſolebas

*Stri-

Non dulcẽ, iucundùmũe auribus ſonitum reddente, &, Miſerum, mœrorem inducens, ideo rejiciendũ.

* *Stridenti* * *miſerum ſtipula diſperdere carmen?*
D A. *Vis ergo inter nos, quid poſſit uterq; viciſſim*
Experiamur? ego hanc vitulam (ne fortè recuſes,
Bis venit ad mulctram, binos alit vbere fœtus)
Depono: tu dic, mecum quo pignore certes.
ME. *De grege non auſim quicquam deponere tecum.*
Eſt mihi nanque domi pater, eſt iniuſta nouerca:
Biſq; die numerant ambo pecus, alter & hœdos.

Mecum certare: cui minimè comparandus es.

Verùm id, quod multo tute ipſe fatebere maius,
(*Inſanire libet quoniam tibi) pocula ponam*
Fagina, cælatum diuini opus Alcimedontis:
Lenta quibus torno facili ſuperaddita vitis,
Diffuſos hedera veſtit pallente corymbos.

Ignorantiã bellè tribuit homini ruſtico.

*In medio duo ſigna, Conon, & * *quis fuit alter?*
Deſcripſit radio totum qui gentibus orbem:
Tempora quæ meſſor, quæ curuus arator haberet.
Nec dum illis labra admouï, ſed condita ſeruo.
D A. *Et nobis idem Alcimedon duo pocula fecit,*
Et molli circum eſt amplexus acantho:
Orpheaq; in medio poſuit, ſyluaſq; ſequentes.
Nec dum illis labra admouï: ſed condita ſeruo.

Ad quemcunque locum, ad quẽ cunque iudicem.

Si ad vitulam ſpectes, nihil eſt quòd pocula laudes.
ME. *Nunq; hodie effugies: venia * quocunq; vocaris.*
Audiat hæc tantùm vel qui venit, ecce, Palæmon.
Efficiam, poſthac ne quenquam voce laceſſas.

Cum agatur & de vitula & de gloria.

D. *Quin age, ſi quid habes: in me mora nõ erit vlla:*
Nec quenquam fugio, tantùm vicine Palæmon
*Senſibus hæc imis (res eſt * non parua) reponas.*
PA. *Dicite: quandoquidẽ in molli conſedimus herba:*

Ideo habitat, quia vbique eſt.

Et nunc omnis ager, nunc omnis parturit arbos:
Nunc frondent ſyluæ: nunc formoſiſſimus annus:
Incipe Damœta, tu deinde ſequere Menalca.
Alternis dicetis: amant alterna Camœnæ.

Iouis enim omnia plena

D A. *Ab Ioue principium Muſæ: Iouis omnia plena.*
*Ille * colit terras: illi mea carmina curæ.*

ME. *Et*

ME. *Et me Phœbus amat: Phœbo sua sæpe apud me*
Munera sunt, lauri, & suaue rubens hyacinthus.
DA. *Malo me Galatea petit, lasciua puella,*
Et fugit ad salices & se cupit ante videri.
ME. *At mihi sese offert ultro meus* ignis, Amyntas,*
Notior vt iam sit canibus non Delia nostris.
DA. *Parta meæ Veneri sunt munera: namq; notaui*
Ipse locum, aëriæ quo congessere palumbes.
ME. *Quod potui, puero syluestri ex arbore lecta*
Aurea mala decem misi, cras altera mittam.
DA. *O quoties, & quæ nobis Galatea loquuta est!*
Partem aliquam venti diuûm referatu ad aures.
ME. *Quid prodest, quòd me ipse animo non spernis*
Si, dû tu lectaris apros, ego retia seruo? [*Amynta,*
DA. *Phyllida mitte mihi (meus est natalis) Iola:*
Cùm faciam vitula pro frugibus, ipse venito.
ME. *Phyllida amo ante alias, nã ne discedere fleuit,*
Et, longum formose vale, vale, inquit, Iola.
DA. *Triste lupus stabulis, maturis frugibus imbres,*
Arboribus venti: nobis Amaryllidis iræ.
ME. *Dulce satis humor,* depulsis arbutus hœdis,*
Lenta salix fœto pecori: mihi solus Amyntas.
DA. *Pollio amat nostram, q̃us sit rustica, musam:*
Pierides vitulam lectori pascite vestro.
M. *Pollio & ipse facit noua carmina, pascite taurũ.*
Iam cornu petat, & pedibus qui spargat arenam.
D. *Qui te Pollio amat, veniat, quò te quoq; gaudet,*
Mella fluant illi, ferat & rubus asper amomum.
ME. *Qui Bauiũ nõ odit, amet tua carmina Mœui:*
Atque idem iungat vulpes, & mulgeat hircos.
DA. *Qui legitis flores, & humi nascentia fraga,*
Frigidus, ô pueri fugite hinc, latet anguis in herba.
ME. * *Parcite oues nimium procedere: non bene ripæ*
Creditur: ipse aries etiam nunc vellera siccat.
DA. *Tityre pascentes a flumine reijce capellas*

Amoris vis, quæ incendij similitudine exprimitur, ut suprà, Me tamen vrit amor.

Quod in vetione minimum habet voluptatis.

Ab vbere summotis.

Asinius Pollio, poëta, & historicus qui Virgilio suos agros ab Augusto impetrauit.

Cauete ne nimium procedant.

Ipse,

Ipſe, vbi tempus erit, omnes in fonte lauabo.
Me. *Cogite oues pueri: ſilac præceperit æſtus,*
Vt nuper, fruſtrà præſſabimus vbera palmis.

Cujus culpa meas planè res omnes negligo.

Da. *Eheu q̃ pingui macer eſt mihi taurus in aruo!*
Idem amor exitium eſt pecori pecoriſq́, magiſtro.*
Me. *Hus certè neq; amor cauſa eſt vix oſſibus hærẽt,*
Neſcio quis teneros oculus mihi faſcinat agnos.

Cuius eſt diuinare, & obſcura noſſe ac patefacere.

Da. *Dic quibus in terris (& eris mihi magnus* Apollo)*
Tres pateat cœli ſpatium non amplius ulnas.
Me. *Dic quibus in terris inſcripti nomina regum*
Naſcantur flores: & Phyllida ſolus habeto.
Da. *Non noſtrum inter vos tantas componere lites.*
Et vitula tu dignus, & hic: & quiſquis amores
Aut metuet dulces, aut experietur amaros.
Claudite iam riuos pueri: ſat prata biberunt.

ECLOGA QVARTA, cui nomen *Pollio.*

ARGVMENTVM.

Pollioni Germanici exercitus duci, eodem anno, quo Salonas, Dalmatiæ vrbem expugnauit, natus eſt filius, quem a nomine captæ vrbis, Saloninum appellauit. Huc poëta hac ecloga genethliacum canit, eo detorquens, quę Sybilla de futura aurei ſeculi felicitate cecinerat. Obiter tamen & Pollionis patris, & ipſius etiam Auguſti laudes admiſcet.

Quia ſupra bucolici carminis humilitatẽ paulum aſcendit, ob

Sicelides Muſæ, paulo maiora canamus:*
Non omnes arbuſta iuuant, humilesq́, myricæ.

Si

Si canimus ſyluas, ſyluæ ſint conſule dignæ.
Vltima Cumæi venit iam carminis ætas:
Magnus ab integro ſeclorum naſcitur ordo.
*Iam redit & * virgo, redeunt Saturnia regna:*
Iam noua progenies cœlo demittitur alto.
Tu modo naſcenti puero, quo ferrea primùm
Deſinet, ac toto ſurget gens aurea mundo,
Caſta faue Lucina: tuus iam regnat Apollo.
Teq; adeò decus hoc æui, te conſule inibit,
Pollio, & incipient magni procedere menſes.
*Te duce, ſi qua manent * ſceleris veſtigia noſtri,*
Irrita perpetua ſoluent formidine terras.
Ille deum vitam accipiet, diuiſq; videbit
Permiſtos heroas, & ipſe videbitur illis:
*Pacatumq; reget * patrijs virtutibus orbem.*
At tibi prima puer nullo munuſcula cultu
Errantes hederas paſſim cum baccare tellus,
Miſtaq; ridenti colocaſia fundet acantho.
Ipſæ lacte domum referent diſtenta capellæ
Vbera, nec magnos metuent armenta leones.
Ipſa tibi blandos fundent cunabula flores:
Occidet & ſerpens, & fallax herba veneni
Occidet: Aſſyrium vulgo naſcetur amomum.
At ſimul heroum laudes, & facta parentis
Iam legere, & quæ ſit poteris cognoſcere virtus:
Molli paulatim flaueſcet campus ariſta,
Incultiſq; rubens pendebit ſentibus vua,
*Et duræ quercus ſudabunt * roſcida mella.*
Pauca tamen ſuberunt priſcæ veſtigia fraudis,
*Quæ * tentare Thetin ratibus, quæ cingere muris*
Oppida, quæ iubeant telluri inſindere ſulcos.
Alter erit tum Tiphys, & altera quæ vehat Argo
Delectos heroas: erunt etiam altera bella,
Atq; iterum ad Troiam magnus mittetur Achilles
Hinc vbi iam firmata virum te fecerit ætas.

natum Pollioni filium.

Iuſtitia, Erigone quæ fuit,

Ciuilis belli ab Auguſto geſti.

C. Iulij Cæſaris, a quo adoptatus eſt. nam de Auguſto placet intelligi, non de Pollione: quod Seruius ſine cauſſa dubitat.

Fragrantia, Seruius exponit.

Ob auaritiã nauigare.

Cedet

Cedet & ipse mari victor: nec nautica pinus
Mutabit merces: omnis feret omnia tellus.
Non rastros patietur humus, non vinea falcem:
Robustus quoque iam tauris iuga soluet arator:
*Nec varios discet mentiri * lana colores:*
Cùm tincta varios refert colores. *Ipse sed in pratis aries iam suaue rubenti*
Murice, iam croceo mutabit vellera luto:
Sponte sua sandix pascentes vestiet agnos.
Talia secla suis dixerunt currite fusis
Concordes stabili fatorum numine Parcæ.
Aggredere ô magnos (aderit iam tempus) honores,
Chara Deûm soboles, magnum Iouis incrementum.
Inclinatum præsentibus malis. *Aspice conuexo * nutantem pondere mundum,*
Terrasq; tractusq; maris, cœlumq; profundum:
Futuris bonis. *Aspice, venturo * letentur vt omnia seclo.*
O mihi tam longæ maneat pars vltima vitæ,
Spiritus & quantum sat erit tua dicere facta.
Non me carminibus vincet nec Thracius Orpheus,
Nec Linus: huic mater quamuis, atq; huic pater adsit:
In qua colitur. *Orphei Calliopea, Lino formosus Apollo.*
*Pan etiam * Arcadia mecum si iudice certet:*
Pan etiam Arcadia dicat se iudice victum.
Risit enim statim natus Pollionis filius, quod malum est augurium: itaque cito perijt. *Incipe parue puer * risu cognoscere matrem:*
Matri longa decem tulerunt fastidia menses.
Incipe parue puer: cui non risere parentes,
Nec deus hunc mensa, dea nec dignata cubili est.

ECLOGA QVINTA, cui nomen, *Daphnis.*

ARGVMENTVM.

Menalcas & Mopsus pastores Daphnidis amici

mici ſui mortem deflent: alterque eius epitaphium, alter apotheoſin canit. Sunt qui per Daphnim Cęſarem dictatorem intelligi putent, paulo antequam hæc ſcriberet poëta, 23. vulneribus in curia cõfoſſum. Alij Quintilium Varum accipiunt, in Germania cum tribus legionibus cęſum. Alij Flaccum Maronẽ intelligi malunt. Virgilij fratrem, de quo extat peruulgatum quidem illud, ſed incerti authoris, diſtichon:

Triſtia fata tui dum fles in Daphnide Flacci
Docte Maro, fratrẽ dijs imortalibus æquas.

Vt cantu nos oblectemus.

Ex quo fiũt incertæ vmbræ.

Menalcas, Mopſus.

CVR non Mopſe (boni quoniã conuenimus ambo
Tu calamos inflare leues, ego dicere verſus)
*Hic coryli mixtæ inter * conſedimus vlmos?*
Mo. *Tu maior: tibi me eſt æquum parére Menalca,*
*Siue ſub incertas Zephyris * motantibus vmbras,*
Siue antro potius ſuccedimus: aſpice ut antrum
Sylueſtris raris ſparſit labruſca racemis.
ME. *Montibus in noſtris ſolus tibi certat Amyntas.*
MO. * *Quid ſi idẽ certet Phœbũ ſuperare canendo?*
ME. *Incipe Mopſe prior, ſi quos aut Phyllidis ignes,*
*Aut * Alconis habes laudes, aut iurgia * Codri.*
Incipe: paſcentes ſeruabit Tityrus hœdos.
MO. *Immo hæc in viridi nuper quæ cortice fagi*
Carmina deſcripſi, & modulans alterna notaui,
Experiar. Tu deinde iubeto certet Amyntas.
ME. *Lenta ſalix quantum pallenti cedit oliuæ,*
Puniceis humilis quantum ſaliunca roſetis:
Iudicio noſtro tantum tibi cedit Amyntas.
MO. *Sed tu, deſine plura puer: ſucceſſimus antro*
Extinctum Nymphæ crudeli funere Daphnin

Hom. in Ili. 54. Alco fuit Cretenſis ſagittarius excellens.

Codrus Athenienſium rex: qui militem Spartanũm iurgio prouocauit, vt ab eo occideretur: quod ſi fieret, ſalutem Athenarum vibi oraculum promittebat.

D. Fle-

Flebant: vos coryli testes & flumina Nymphis:
Cùm complexa sui corpus miserabile nati,
Atque deos, atque astra vocat crudelia mater.
Non vlli pastos illis egere diebus
Frigida Daphni boues ad flumina: nulla neq; amnẽ
Libauit quadrupes, nec graminis attigit herbam.
Daphni, tuum Pœnos etiam ingemuisse leones
Interitum, montesq; feri, syluæq; loquuntur.
Daphnis & Armenias curru subiungere tigres
Instituit: Daphnis thiasos inducere Baccho,
Et foliis lentas intexere mollibus hastas:
Vitis vt arboribus decori est, vt vitibus vuæ,
Vt gregibus tauri, segetes vt pinguibus aruis:
*Tu decus omne *tuis postquam te fata tulerunt,*
Ipsa Pales agros atque ipse reliquit Apollo.
Grandia sæpe quibus mandauimus hordea sulcis,
Infelix lolium, & steriles dominantur auenæ.
Pro molli viola, pro purpureo narcisso,
Tarduus, & spinis surgit paliurus acutis.
*Spargite humum foliis: *inducite fontibus vmbras,*
Pastores: mandat fieri sibi talia Daphnis.
Et tumulum facite, & tumulo superaddite carmen:
Daphnis ego in syluis hinc vsque ad sidera notus,
**Formosi pecoris custos, formosior ipse.*
Me. *Tale tuum carmen nobis diuine poëta,*
Quale sopor fessis in gramine, quale per æstum
Dulcis aquæ saliente sitim restinguere riuo:
Nec calamis solùm æquiparas, sed voce magistrum.
Fortunate puer, tu nunc eris alter ab illo.
Nos tamen hæc quocunq; modo tibi nostra vicissim
Dicemus, Daphnimq; tuum tollemus ad astra:
Daphnin ad astra feremus: amauit nos quoq; Daph-
Mo. *An quidquã nobis tali sit munere mai⁹? [nis.*
Et puer ipse fuit cantari dignus: & ista
Iampridem Stimichon laudauit carmina nobis.

Romanis, quorum ditionem valde Cæsar auxit.

Facite nemora circa fontes.

Boni populi optimus Imperator, Cesar, inquam, Romanorum.

Me.

Mn. *Candidus insuetum miratur limen Olympi,*
Sub pedibasq́ videt nubes, & sidera Daphnis.
Ergo alacris syluas, & cætera rura voluptas,
Panaq́ pastoresq́ tenet, Dryadasq́ puellas.
Nec lupus insidias pecori, nec retia ceruis
Ulla dolum meditantur: amat bonus otia Daphnis.
Ipsi lætitia voces ad sidera iactant
Intonsi montes: ipsæ iam carmina rupes,
Ipsa sonant arbusta, Deus Deus ille, Menalca.
*Sis *bonus, ò, felixq́ tuis, en quatuor aras:*
Ecce duas tibi Daphni, duoq́ altaria Phœbo.
Pocula bina nouo spumant ia lacte quotannis,
Crateraq́ duos statuam tibi pinguis oliui:
Et multo inprimis hilarans conuiuia Baccho,
Ante focum, si frigus erit: si messis, in umbra:
Vina nouum fundam calathis Ariusia nectar.
Cantabunt mihi Damœtas, & Lyctius Ægon:
Saltantes satyros imitabitur Alphesiboeus.
Hæc tibi semper erunt, & cùm sollennia vota
Reddemus Nymphis, & cùm lustrabimus agros.
Dum iuga montis aper, fluuios dum piscis amabit:
Dumq́ thymo pascentur apes, dum rore cicadæ:
Semper honos, nomenq́ tuum, laudesq́ manebunt.
Vt Baccho, Cereriq́, tibi sic vota quotannis
*Agricolæ facient. *damnabis tu quoque votis.*
Mo. *Quæ tibi, quæ tali reddam pro carmine dona?*
Nam neque me tantum venientis sibilus Austri,
Nec percussa iuuant fluctu tam littora, nec quæ
Saxosas inter decurrunt flumina valles.
Mn. *Hæc te nos fragili donabimus antè cicuta.*
Hæc nos, Formosum Corydon ardebat Alexim:
Hæc eadem docuit, Cuium pecus? an Melibœi?
Mo. *At tu sume *pedum (quod me cùm sæpe rogaret*
Non dixit Antigenes: & erat tum dignus amari)
Formosum paribus nodis atque ære, Menalca.

Apostrophe ad Daphnim, in deorum numerum relatũ.

Obligabis, obstringes homines votis: quæ antequam soluantur, damnati homines dicuntur.

Virga inculta ad retinendos pecudum pedes.

ECLOGA SEXTA, cui nomen, *Silenus.*

ARGVMENTVM.

Silenum in hac ecloga inducit, ebrium quidem illum, vt Bacchi educatorem decebat, sed tamen peritè secundum Epicureorum opinionem de rerum primordijs canentem, idque in gratiam Quintilii Vari: qui (teste Donato) vnà cum Virgilio huic sectę sub Silone philosopho operam dedit. Ceterùm, quoniam hæc Bucolici carminis humilitati non satis cóueniebant, statim abinitio veniam precatur: neque ita multum argumento illi immoratus, statim ad fabulas transit.

Imitari Theocritum Syracusanũ, & bucolica scribere.

PRIMA Syracusio dignata est ludere versu
Nostra, nec erubuit syluas habitare Thalia.
Cùm canerem reges & prælia, Cynthius aurem
Vellit, & admonuit: Pastorem Tityre pingues
Pascere oportet oues, deductum dicere carmen.
Nunc ego (nam super tibi erunt, qui dicere laudes
Vare tuas cupiant, & tristia condere bella)
Agrestem tenui meditabor arundine musam.
Non iniussa cano: si quis tamen hæc quoq; si quis
Captus amore leget, te nostræ Vare myricæ,
Te nemus omne canet, nec Phœbo gratior vlla est.
Quàm tibi quæ Vari præscripsit pagina nomen.
Pergite Pierides. Chromis & Mnasylus in antro
Silenum pueri somno videre iacentem,

Tenue, humile, trãslatio à lana, quæ deducitur in tenuitatem.

Inflatum hesterno venas, vt semper, Iaccho.
Serta procul tantùm capiti delapsa iacebant,
Et grauis attrita pendebat cantharus ansa.

Frequenti potu.

Aggressi (nam sæpe senex spe carminis ambos
Luserat) iniiciunt ipsis ex vincula sertis.

Addit

Addit se sociam, timidisq; supervenit Ægle,
Ægle Naïadum pulcherrima: iamq; videnti
Sanguineus frontem moris & tempora pingit.
Ille dolum ridens, Quo vincula nectitis? inquit:
Soluite me pueri: satis est, potuisse videri.
Carmina quæ vultis, cognoscite: carmina vobis,
**Huic aliud mercedis erit. Simul incipit ipse.*
Tum verò in numerum Faunosq; ferasq; videres
Ludere, tum rigidas motare cacumina quercus.
Nec tantum Phœbo gaudet Parnassia rupes,
Nec tantùm Rhodope miratur, & Ismarus Orphea.
Namque canebat, uti magnum per inane coactæ
Semina terrarumq;, animæq; marisq; fuissent,
Et liquidi simul ignis: ut his exordia primis
Omnia, & ipse tener mundi concreverit orbis:
Tum durare solum, & discludere Nerea ponto
Cœperit, & rerum paulatim sumere formas:
Iamq; novum terræ stupeant lucescere solem,
Altius atque cadant summotis nubibus imbres:
Incipiant sylvæ cùm primùm surgere, cumq;
Rara per ignotos errent animalia montes.
Hinc lapides Pyrrhæ iactos, Saturnia regna,
Caucasea q; refert volucres, furtumq; Promethei.
*His adiungit, *Hylam nautæ quo fonte relictum*
Clamassent: ut litus, Hyla, Hyla, omne sonaret:
Et fortunatam, si nunquam armenta fuissent,
Pasiphaen, nivei solatur amore iuvenci.
Ah virgo infelix, quæ te dementia cepit?
Prœtides implerunt falsis mugitibus agros.
At non tam turpes pecudum tamen ulla secuta est
Concubitus: quamvis collo timuisset aratrum,
Et sæpe in lævi quæsisset cornua fronte.
Ah virgo infelix, tu nunc in montibus erras:
Ille latus niveum molli fultus hyacintho,
*Ilice sub nigra pallentes *ruminat herbas,*

Nymphæ stuprum Iatenter minatur.

Adama tum ab Hercule puerum, quē perdidit in finibus Ioni js, iuxta Mysiam.

Reuomit, & denuo consumit.

Aut aliquã in magno sequitur grege claudite nym-
Dictææ, nymphæ nemorũ iam claudite saltus. [phæ
Si quà fortè ferant oculis sese obuia nostris
Errabunda bouis vestigia. forsitan illum
Aut herba captum viridi, aut armenta sequutum,
Perducant aliquę stabula ad Gortynia vaccæ.
Tum canit Hesperidum miratam mala puellam:*
Tum Phaëthontiadas musco circundat amarę
Corticis, atque solo proceras erigit alnos:
Tum canit, errantem Permessi ad flumina Gallum
Aonas in montes vt duxerit vna sororum,
Vtque viro Phœbi chorus assurrexerit omnis:
Vt Linus hæc illi diuino carmine pastor.
Floribus atque apio crines ornatus amaro,
Dixerit, Hos tibi dant calamos (en accipe) Musæ,
** Ascræo quos antè seni: quibus ille solebat*
Cantando rigidas deducere montibus ornos.
Hic tibi Grynæi nemoris dicatur origo:
Ne quis sit lucus, quo se plus iactet Apollo.
Quid loquar? aut Scyllã Nisi, quã fama sequuta est
Candida succinctam latrantibus inguina monstris
** Dulichias vexasse rates, & gurgite in alto*
Ah timidos nautas canibus lacerasse marinis?
Aut vt mutatos Tereï narrauerit artus?
Quas illi Philomela dapes, quæ dona pararit?
Quo cursu deserta petiuerit, & quibus antè
Infelix sua tecta superuolitauerit alis?
Omnia, quæ Phœbo quondam meditante, beatus
Audijt Eurotas, iussitq; ediscere lauros.
Ille canit: pulsæ referunt ad sidera valles:
Cogere donec oues stabulis, numerumq; referre
Iussit, & inuito processit Vesper olympo.

Aurea, quibus à Venere acceptis Atalantam Hippomanes in cursu vicit.

Hesiodo Poëtæ.

Vlyssis. Dulichium enim insula, vbi mons Ithacus, in qua fertur habitasse Vlysses.

ECLO-

ECLOGA SEPTIMA,

cui nomen *Melibœus.*

ARGVMENTVM.

Sumptum est eclogæ huius argumentū ex Bucoliastis Theocriti. Inducit autem hîc poëta Melibœum pastorem referentē certamen Corydonis & Thyrsidis, cui (dum caprū, qui a grege deerrauerat, quæreret) fortè interuenerat, accersitus a Daphnide certaminis iudice: quem secundùm Corydonem pronuntiasse innuit, cùm ait ad finem eclogæ, Hæc memini, & victum frustra contendere Thyrsin.

Corydon, Thyrsis.

*FORTE sub *arguta consederat ilice Daphnis:* Stridula, mouente vento.
Coïerantq; greges Corydon & Thyrsis in vnū:
Thyrsis oues, Corydon distentas lacte capellas:
*Ambo florentes ætatibus, *Arcades ambo:* Ita periti, vt Arcadem vtrumque diceres.
Et cantare pares, & respondere parati.
Huc mihi, dum teneras defendo a frigore myrtos,
Vt gregis ipse caper deerrauerat: atq; ego Daphnin
Aspicio: ille vbi me contrà videt, Ocyus, inquit,
Huc ades ô Melibœe (caper tibi saluus & hœdi)
Et, si quid cessare potes, requiesce sub vmbra.
Huc ipsi potum venient per prata iuuenci:
Hîc viridis tenera prætexit arundine ripas
Mincius, eque sacra resonant examina quercu.
Quid facerem? neq; ego Alcippē, nec Phyllida ha- Necessitatē inquirendi capri.
Depulsos a lacte domi quæ clauderet agnos: (beba,
Et certamen erat, Corydon cum Thyrside, magnum:
Posthabui tamen illorum mea seria ludo.*
Alternis igitur contendere versibus ambo Quia coluntur apud fontem Libethron.
Cœpere: alternos Musæ meminisse volebant.
Hos Corydon, illos referebat in ordine Thyrsis. [men
*c. Nymphæ, noster amor, *Libethrides, aut mihi carmen*

Matri deûm consecrata.

Diuturnam esse ceruorũ ætatem, Plinius, & alij tradunt.

Genus vasis.

Lanugine viridiore cooperti.

Prædam enim lupus curat, non numerum ouium.

Qualem eo Codro, concedite: (proxima Phœbi
Versibus ille facit) aut si non possimus omnes,
*Hic arguta *sacra pendebit fistula pinu.*
TH. *Pastores hedera crescentem ornate poëtam*
Arcades, inuidia rumpantur vt ilia Codro:
Aut, si vltra placitum laudarit, baccare frontem
Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.
CO. *Setosi caput hoc apri tibi Delia paruus,*
*Et ramosa Mycon * viuacis cornua cerui.*
Si proprium hoc fuerit, leui de marmore tota
Puniceo stabis suras euincta cothurno.
TH. **Sinum lactis, & hæc te liba Priape quotannis*
Expectare sat est: custos es pauperis horti.
Nunc te marmoreum pro tempore fecimus: at tu,
Si fœtura gregem suppleuerit, aureus esto.
CO. *Nerine Galatea, thymo mihi dulcior Hyblæ,*
Candidior cygnis, hedera formosior alba:
Cùm primùm pasti repetent præsepia tauri,
Si qua tui Corydonis habet te cura, venito.
TH. *Immo ego Sardois videar tibi amarior herbis,*
Horridior rusco, proiecta vilior alga:
Si mihi non hæc lux toto iam longior anno est,
Ite domum pasti, si quis pudor, ite iuuenci.
CO. **Muscosi fontes, & somno mollior herba,*
Et quæ vos rara viridis tegit arbutus vmbra,
Solstitium pecori defendite: iam venit æstas
Torrida: iam læto turgent in palmite gemmæ.
TH *Hic focus, & tædæ pingues: hic plurimus ignis*
Semper, & assidua postes fuligine nigri:
Hic tantùm Boreæ curamus frigora, quantum
*Aut *numerum lupus, aut torrentia flumina ripas.*
CO. *Stant & iuniperi, & castaneæ hirsutæ:*
Strata iacent passim sua quæque sub arbore poma:
Omnia nunc rident. At, si formosus Alexis
Montibus his abeat, videas & flumina sicca.

TH.

TH. *Aret ager: vitio moriens sitit aëris herba:*
*Liber pampineas * inuidit collibus vmbras:*
Phyllidis aduentu nostræ nemus omne virebit,
Iupiter & læto descendet plurimus imbri.
CO. *Populus Alcidæ gratissima, vitis Iaccho,*
Formosæ myrtus Veneri, sua laurea Phœbo,
Phyllis amat corylos: illas dum Phyllis amabit,
Nec myrtus vincet corylos, nec laurea Phœbi.
TH. *Fraxinus in syluis pulcherrima, pinus in hortis,*
Populus in fluuijs, abies in montibus altis:
Sæpius at si me Lycidas formose reuisas,
Fraxinus in syluis cedet tibi, pinus in hortis.
ME *Hæc memini, & victū frustra cōtendere Thyrsin*
*Ex illo Corydon, Corydon * est tempore nobis.*

Exsiccatæ vites nimio æstu folia amiserunt.

Subaudi, victor. nobilis ante omnes.

ECLOGA OCTAVA, cui nomen, *Pharmaceutria.*

ARGVMENTVM.

Duæ sunt eclogę huius partes. In priore Damon pastor, Nisę puellæ amore captus, cùm illa sibi Mopsum prætulisset, impatiētia amoris in varias erumpit querelas. Posterior pars penè tota sumpta est ex Theocriti eiusdem nominis Idyllio, in quo venefica quędam pharmacis & incantationibus animum viri, a quo spernebatur, ad sui amorem conatur reuocare.

Damon, Alphesibœus.

*PAstorum * musam, Damonis & Alphesibœi,*
Immemor herbarum quos est mirata inuenca
Certantes, quorum stupefactæ carmine lynces,
*Et mutata suos * requierunt flumina cursus:*

Cantilenam amorum, quos cecinerunt.

Tardarunt.

Damonis musam dicemus & Alphesibœi.
Tu mihi, seu magni superas iam saxa Timaui,
Siue oram Illyrici legis æquoris, en erit vnquam
Ille dies, mihi cùm liceat tua dicere facta:
En erit, vt liceat totum mihi ferre per orbem
Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno?
A te principium, tibi desinet. accipe iussis
Carmina cœpta tuis, atq; hanc sine tempora circum
Inter victrices hederam tibi serpere lauros.
Frigida vix cœlo noctis decesserat vmbra,
Cùm ros in tenera pecori gratissimus herba est:
Incumbens teretti Damon sic cœpit oliuæ.
DA. *Nascere, præq; diem veniens age Lucifer almum*
Coniugis indigno Nisæ deceptus amore
*Dum queror, & diuos, *quanquam nil testibus illis*
Profect, extrema moriens tamen alloquor hora.
Incipe Mœnalios mecum mea tibia versus.
Mœnalus argutumq; nemus, pinosq; loquentes
Semper habet: semper pastorum ille audit amores,
Panaq;, qui primus calamos non passus inertes.
Incipe Mœnalios mecum mea tibia versus.
*Mopso Nisa*datur, quid non speremus amantes?*
*Iungentur iam gryphes*equis, auoq; sequenti*
Cum canibus timidi venient ad pocula damæ.
Mopse nouas incide faces: tibi ducitur vxor.
Sparge marite nuces: tibi deserit Hesperus Oetam.
Incipe Mœnalios mecum mea tibia versus.
O digno coniuncta viro, dum despicis omnes:
Dumq; tibi est odio mea fistula, dumq; capellæ,
Hirsutumq; supercilium, prolixaq; barba:
Nec curare deum credis mortalia quemquam,
Incipe Mœnalios mecum mea tibia versus.
*Sepulcra in nostris paruam te *roscida mala*
(Dux ego vester eram) vidi cum matre legentem:
**Alter ab vndecimo tum me iam cesserat annus:*

Iam

Ex Epicuri sententia, qui deos aiebat nihil curare mortalia.

Pulchra deformi.

Quorum sũt inimicissimæ.

Matutini roris humore perfusa.

Tertius decimus: alter enim de duobus dicitur.

Iam fragiles poteram a terra contingere ramos.
Ut vidi, ut perij, ut me malus abstulit error.
Incipe Mænalios mecum mea tibia versus.
Nunc scio, quid sit amor. duris in cautibus illum
Ismarus, aut Rhodope, aut extremi Garamantes,
Nec nostri generis puerum, nec sanguinis edunt.
Incipe Mænalios mecum mea tibia versus.
Sæuus amor docuit natorum sanguine matrem
Commaculare manus. crudelis tu quoque mater.
Crudelis mater magis, an puer improbus ille?
Improbus ille puer: crudelis tu quoque mater.
Incipe Mænalios mecum mea tibia versus.
Nunc & oues vltro fugiat lupus: aurea duræ
Mala ferant quercus: narcisso floreat alnus:
Pinguia corticibus sudent electra myricæ:
Certent & cycnis vlulæ. sit Tityrus Orpheus,
Orpheus in syluis, inter Delphinas Arion.
Incipe Mænalios mecum mea tibia versus.
Omnia vel medium fiant mare. viuite syluæ.
Præceps aërij specula de montis in vndas
Deferar: extremum hoc munus morientis habeto.
Desine Mænalios, iam desine tibia versus.
Hæc Damon. vos, quæ responderit Alphesibœus,
Dicite Pierides. non omnia possumus omnes.
AL. *Effer aquam, & molli cinge hæc altaria vitta:*
Verbenasque adole pingues, & mascula thura:
Coniugis vt magicis sanos auertere sacris
Experiar sensus: nihil hîc nisi carmina desunt.
Ducite ab vrbe domum mea carmina, ducite Daph- [nim.
Carminibus Circe socios mutauit Vlyssis
Carminibus Circe: frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.
Ducite ab vrbe domum mea carmina ducite Daph-
Terna tibi hæc primùm triplici diuersa colore [nim.
Licia circumdo. terque hæc altaria circum

Montes Thraciæ asperrimi.

Medeam, quæ ab Iasone contẽpta, filios interemit.

Valete. quod a discedentibus dicitur.

Nocens, frigus timoremque inducens.

* *effi-*

Amatoris. *Effigiem duco. Numero Deus impari gaudet.
Ducite ab vrbe domum, mea carmina, ducite Daph-
Nectite tribus nodis ternos Amarylli colores: [nim.
Nectite Amarylli modò: & Veneris, dic, vincula nectò
Ducite ab vrbe domum mea carmina, ducite Daph-

Duas imagines fecerat, vnam ex limo, alteram ex cera. *Limus vt hic durescit, & haec vt cera liquescit [nim
Vno eodemq; igni: sic nostro Daphnis amore.
Sparge molam, & fragiles incende bitumine lauros.
Daphnis me malus vrit: ego hac in Daphnide laurū
Ducite ab vrbe domū mea carmina, ducite Daphnī.
Talis amor Daphnim, qualis cùm fessa iuuencum
Alias herba Per nemora, atque altos quærendo bucula lucos
Propter aquæ riuum viridi procumbit in *vlua
Amore afflicta, consumpta. *Perdita, nec ferè meminit decedere nocti:
Talis amor tenear, nec sit mihi cura mederi.
Ducite ab vrbe domū mea carmina, ducite Daphnī.
Has olim exuuias mihi perfidus ille reliquit,
Loco sacro Vestę. Pignora chara sui: quæ nunc ego *limine in ipso
Terra tibi mando, debent hæc pignora Daphnim.
Ducite ab vrbe domū mea carmina, ducite Daph-
Has herbas, atq; hęc Ponto mihi lecta venena [nim.
Ipse dedit Mœrus: nascuntur plurima Ponto.
His ego sæpe lupum fieri, & se condere syluis
Mœrim. sæpe animas imis exire sepulchris,
Magicis artibus. Atque satas alio vidi traducere *messes.
Ducite ab vrbe domū mea carmina, ducite Daph-
Fer cineres Amarylli foras, riuoq; fluenti, [nim.
Tránsq; caput iace: *ne respexeris: his ego Daphnim

Quia ferè se nolunt numina videri. Aggrediar, nihil ille deos, nil *carmina curat.
Ducite ab vrbe domū mea carmina, ducite Daph-
Aspice: corripuit tremulis altaria flammis [nim.

Putat artem magicam nihil valere. Sponte sua (dum ferre moror) cinis ipse bonum sit,
Nescio quis certè est: & Hylax in limine latrat.
Credimus? an qui amant, ipsi sibi somnia fingunt?
Parcite, ab vrbe venit, ità parcite carmina Daphnis

ECLO-

ECLOGA NONA, cui nomen, *Mœris*.

ARGVMENTVM.

Post Philippensen victoriam, cum in distributione agrorum, qui Triumuirorũ iussu trans Padum deuidebãtur, sua quoque prædia Virgilius amisisset, Romam profectus, cùm fauore ingenii, tum pręsertim adiuuante Pollione, transpadanę regionis præfecto, possessiones suas recepit. Verùm ægrè id ferente Arrio, cui fortè Virgilii fundus in portionem cesserat, parum abfuit, quin ab irato milite interficeretur. Denuo itaque Romam profecturus, pręcepit procuratori, vt Arrio vsque ad reditum suum, quàm minimo posset detrimento suo, obsequeretur. Is igitur ex patroni sui pręcepto Mãtuam proficiscitur, hœdorũ aliquod munusculum Arrio oblaturus. Mœrin subsequitur Lycidas pastor, itineris eius causam inquirens. Ibi nactus occasionem Mœris, temporum illorum calamitatem defiet. Deinde vnà Mantuam euntes, itineris tędium variis sublevant cantilenis.

Lycidas. Mœris.

QVò te Mœri pedes? an (quò via ducit) in vrbẽ?
Mœ. *O Lycida, viui peruenimꝰ, aduena nostri*
(Quod nunquam veriti sumus) vt possessor agelli*
Diceret: Hęc mea sunt, veteres migrate coloni.
Nunc victi tristes (quoniam sors omnia versat)
Hos illi (quod nec bene vertat) mittimus hœdos.
LY. *Certè equidem audierã, quà se subducere colles.*

Grauiora sunt nec opinata mala.

In-

Ipsum Virgilium, qui seruauit agros suos.

Incipiunt, mollique iugum demittere cliuo,
Vsq; ad aquã. & veteris iam fracta cacumina fagi
Omnia carminibus vestrũ seruasse* Menalcam.
Moe. Audieras, & fama fuit. sed carmina tantũ
Nostra valent, Lycida tela inter Martia quantum

Epiroticas. *Chaonias dicunt aquila veniente columbas.
Quòd nisi me quacunque nouas incidere lites

Vt Virgiliũ conetur occidere.

Antè sinistra caua monuisset ab ilice cornix,
Nec tuus hic Mœrin, nec viueret ipse Menalcas.
Ly. Heu cadit in quẽquã* tãtũ scelus: heu tua nobis
Penè simul tecum solatia rapta Menalca.
Qui caneret nymphas? quis humũ florentibus herbis
Spargeret? aut viridi fontes induceret vmbra? [bis
Surripui. Vel quã* sublegi tacitus tibi carmina nuper,
Communẽ amicam. Cum te ad* delicias ferres Amaryllida nostras?
Tityre, dum redeo (breuis est via) pasce capellas:
Et potum pastas age Tityre, & inter agendum
Occursare capro (cornu ferit ille) caueto.
Moe. Immo hæc, quæ Varo necdũ perfecta canebat
Vare tuum nomen (superet modò Mantua nobis,
Mantua væ miseræ nimium vicina Cremonæ)
Arbores venenatas: quę Cyrnæ græcè dicuntur. Cantantes sublime ferent ad sydera cycni.
Ly. Sic tua Cyrneas fugiant examina* taxos:
Sic cytiso pastæ distentent vbera vaccæ:
Incipe si quid habes. & me fecere poëtam
Alludit ad Anserem Antonij poetam: de quo & Cicero in Philippicis De Falerno anseres depel- Pierides: sunt & mihi carmina: me quoque dicunt
Vatem pastores: sed non ego credulus illis.
Nam neque adhuc Varo videor, nec dicere Cinna
Digna, sed argutos inter strepere* anser olores.
Moe. Id quidẽ ago. & tacitus Lycida mecũ ipse voluto,
Si valeã meminisse: neque est ignobile carmẽ. [luto,
Huc ades ó Galatea: quis est nam ludus in vndis?
Hîc ver purpureum: varios hîc flumina circum
Fundit humus flores: hîc candida populus antro
Imminet, & lentæ texunt vmbracula vites.

Huc

*Huc ades:*insani feriant sine littora fluctus.* Magni: vt,
LY. *Quid, quæ te pura solum sub nocte canentem* Insano iuuat
Audieram: numeros memini, si verba tenerem. indulgere
MOE. *Daphni, quid antiquos signorũ suspicis ortus?* labori, lib. 6.
Ecce, Dionæi processit Cæsaris astrum, & lib. 11.
Astrum, quo segetes gauderent frugibus, & quo
Duceret apricis in collibus vua colorem.
Insere Daphni pyros: carpent tua poma nepotes.
*Omnia *fert ætas, animum quoque. sæpe ego longos* Aufert.
Cantando puerum memini me condere soles.
Nunc oblita mihi tot carmina: vox quoque Mœrin
Iam fugit ipsa: lupi Mœrin videre priores.
Sed tamen ista satis referet tibi sępe Menalcas.
LY. **Causando nostros in longum ducis amores:* Causas nectendo.
Et nunc omne tibi stratum silet æquor, & omnes
(Aspice) ventosi ceciderunt murmuris auræ
Hinc adeò media est nobis via. namque sepulchrum
*Incipit apparere*Bianoris: hîc vbi densas* Qui Mantuam condidit
Agricolæ stringunt frondes, hîc Mœri canamus:
Hîc hœdos depone, tamen veniemus in vrbem:
Aut, si nox pluuiam ne colligat antè, veremur,
Cantantes licet vsque (minus via lędat) eamus.
Cantantes vt eamus, ego hoc te fasce leuabo.
MOE. *Desine plura puer: &, quod nunc instat, aga-* Augustus
*Carminatũ melius, cũ venerit*ipse, canem⁹.* [mus. ab Actiaco, bello.

ECLOGA DECIMA

cui nomen *Gallus.*

ARGVMENTVM.

Cornelius Gallus eximius poëta fuit, primus qu e Ægypti pręfectus, qui cùm Cythereidem meretricem, Volumnij libertã, quam poëta hic Lycoridem vocat, perditè adamaret, neque illa mutuo amori responderet, sed, ipso spreto

spreto, Antonium in Galliam sequuta esset, gerrimè repulsam tulisse creditur. Eum itaque hac Ecloga consolatur Virgilius, sed ita vt a pastoralibus personis, rusticisque comparationibus non recedat. Totum autem ferè hoc argumentum sumptum est ex Thyrside Theocriti, vbi similem Daphnidis amorem exequitur.

EXtremum hunc Arethusa mihi concede laborem.
Pauca meo Gallo, sed quæ legat ipsa Lycoris,
Carmina sunt dicenda, neget quis carmina Gallo?
Sic tibi, cùm fluctus subterlabere Sicanos,
**Doris amara suam non intermisceat vndam.*
Incipe: sollicitos Galli dicamus amores:
Dum tenera attondent simæ virgulta capellæ.
Non canimus surdis: respondent omnia syluæ.
Quæ nemora, aut qui vos saltus habuere puellæ
*Naiades, *indigno cùm Gallus amore periret?*
Nam neque Parnassi vobis iuga, nam neque Pindi
Vlla moram fecere, neque Aonia Aganippe.
Illum etiam lauri, etiam fleuere myricæ:
Pinifer illum etiam sola sub rupe iacentem
Mœnalus, & gelidi fleuerunt saxa Lycæi.
Stant & oues circùm, nostri nec pœnitet illas:
Nec te pœniteat pecoris diuine poeta.
Et formosus oues ad flumina pauit Adonis:
*Venit & vpilio: *tardi venere bubulci:*
Vuidus hyberna venit de glande Menalcas:
**Omnes, vnde amor iste, rogant: tibi venit Apollo.*
Galle quid insanis? inquit: tua cura Lycoris
Perq; niues alium, perq; horrida castra sequuta est.
Venit & agrestis capitis Syluanus honore,
Florentes ferulas, & grandia lilia quassans.
Pan deus Arcadiæ venit, quem vidimus ipsi

San-

Mater nympharum, quæ pro mari posuit.

Meretricio, vel magno. Nam & Ennius indignas turres i. magnas dixit.

*i. stulti non enim tardè, sed citò ambulant porci.

Deridentis habet vim: vt amorem Lycoridis, relicto Gallo alium sequentis, vituperet.

Sanguineis ebuli baccis, minioq; rubentem. Facie enim rubea pingebatur Pan.
Et, quis erit modus? inquit, amor non talia curat.
Nec lachrymis crudelis amor, nec gramina riuis,
Nec cytiso saturantur apes, nec fronde capellæ.
Tristis at ille tamen: Cantabitis Arcades, inquit,
Montibus hæc vestris, soli cantare periti
Arcades, ô mihi tum quàm molliter ossa quiescant,
Vestra meos olim si fistula dicat amores.
Atque vtinam ex vobis vnus, vestriq; fuissem, Vrbes detestatur, vbi meretrices exitiosæ & perfidæ. Furoris.n. amor omnis plenus est.
Aut custos gregis, aut maturæ vinitor vuæ.
Certè, siue mihi Phyllis, siue esset Amyntas,
Seu quicunq; furor (quid tum, si fuscus Amyntas?
Et nigræ violæ sunt, & vaccinia nigra)
Mecum inter salices lenta sub vite iaceret:
Serta mihi Phyllis legeret, cantaret Amyntas.
Hîc gelidi fontes, hîc mollia prata Lycori:
Hîc nemus. hîc ipso tecum consumerer æuo.
Nunc insanus amor duri me Martis in armis,
Tela inter media atque aduersos detinet hostes.
Tu procul à patria (ne sit mihi credere) tantùm,
Alpinas ah dura niues & frigora Rheni
Me sine sola vides: ah te ne frigora ledant:
Ah tibi ne teneras glacies secet aspera plantas.
Ibo, & Chalcidico quæ sunt mihi condita versu
Carmina pastoris Siculi modulabor auena.
Certum est in syluis inter spelæa ferarum
Malle pati, tenerisq; meos incidere amores
Arboribus: crescent illæ, crescetis amores.
Interea mistis lustrabo Mænala nymphis,
Aut acres venabor apros, non me vlla vetabunt
Frigora Parthenios canibus circundare saltus.
Iam mihi per rupes videor, lucosq; sonantes
Ire: libet Partho torquere Cydonia cornu
Spicula: tanquam hæc sit nostri medicina furoris:
Aut deus ille malis hominum mitescere discat.

Affirmat expertem se amoris esse non posse.

Iam neque Hamadryades rursus, nec carmina nobis
Ipsa placent: ipsæ rursus concedite syluæ.
Non illum vestri possunt *mutare labores:
Nec si frigoribus mediis Hebrumq; bibamus,
Sithoniasq; niues hyemis subeamus aquosæ:
Nec si, cùm moriens alta liber aret in vlmo,
Æthiopum* versemus oues sub sidere Cancri.
Omnia vincit amor: & nos cedamus amori.

Pascamus,

Hæc sat erit diuæ, vestrum cecinisse poëtam,
Dum sedet, & gracili fiscellam texit hibisco.
Pierides, vos hæc facietis maxima Gallo:
Gallo, cuius amor tantum mihi crescit in horas,
* Quantum vere nouo viridis se subiicit alnus.
Surgamus: solet esse grauis cantantibus vmbra:
Iuniperi grauis vmbra: nocent & frugibus vmbræ.
Ite domum saturæ, venit Hesperus, ite capellæ.

Rustico more sumit sæpe comparationem ab arboribus, aut ijs omnino, quæ a terra nascuntur.

P. VIR-

P. VIRGILII MARONIS GEORGICORVM LIBER I.

ARGVMENTVM.

Extat Heſiodi opus ad Perſem fratren, quod ἔργα καὶ ἡμέραι inſcripſit: quem in hoc opere ſibi imitandum propoſuit Virgilius, ita tamen, vt quod ille breuiùs complexus eſt, hic fuſiùs in quatuor libros digeſſerit: nam cùm quatuor ſint præcipua ruſtici operis capita, aratio, inſitio, ſiue plantatio, paſtio, & mellatio, ſingula horum ſingulis libris exequitur. Poteſt autem & hic primus liber in quinque partes diſtingui: quarum prima agri colendi rationes oſtendit: ſecunda, primam agriculturæ originem commemorat: tertia, ruſticorum arma bona ex parte enumerat: quarta, laboris ruſticani varia diſtinguit tempora: quinta, tempeſtatum prognoſtica exequitur, indéque arrepta occaſione, ad prodigia, quæ Cęſaris mortem denuntiarunt, digreditur.

Aliud Modeſtini iuriſconſulti nobiliſſimi argumentum.

Quid faciat lætas ſegetes quæ ſidera ſeruet
Agricola, vt facilem terram proſcindat aratris:
Semina quo iacienda modo: cultuſq; locorum
Edocuit meſſis magno olim fœnore reddi.

Pingues terras. tunc enim ſegetē vberrimam ferunt, & ex vbertate oritur lętitia.

Ad C. Mæcenatem.

QVID faciat *lætas ſegetes: quo ſidere terram*
Vertere, Mæcenas, vlmiſq; adiungere vites.

Frugi, quia mella custodiunt.

Conueniat: quæ cura boum, quis cultus habendo
Sit pecori: atque apibus quanta experientia parcis.
Hinc canere incipiam. Vos ô clarissima mundi
Lumina, labentem cœlo, quæ ducitis annum,
Liber, & alma Ceres, vestro si munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutauit arista,
Poculaq; inuentis Acheloia miscuit vuis:
Et vos agrestium præsentia numina Fauni,
Ferte simul Faunique pedem, Dryadesq; puellæ:
Munera vestra cano. Tuq; ô cui prima frementem
Fudit equum magno tellus percussa tridenti,
Neptune: & cultor nemorum, cui pinguia Cæa
Ter centum niueis tondent dumeta iuuenci.
Ipse nemus linquens patrium, saltusq; Lycæi,
Pan ouium custos, tua si tibi Mænala curæ,
Adsis ô Tegeæe fauens: oleaq; Minerua
Inuentrix: vncique puer monstrator aratri:
Et teneram ab radice ferens Syluane cupressum:
Dijq;, deæq; omnes, studium quibus arua tueri,
Quiq; nouas alitis non ullo semine fruges:
Quiq; satis largum cœlo demittitis imbrem,
Tuq; adeò, quem mox quæ sint habitura deorum
Concilia, incertum est, vrbi ne inuisere, Cæsar,
Terrarumq; velis curam: & te maximus orbis
Auctorem frugum, tempestatumq; potentem
Accipiat, cingens materna tempora myrto:
An deus immensi venias maris, ac tua nautæ
Numina sola colant, tibi seruiat vltima Thule:
Teque sibi generum Tethys emat omnibus vndis:
An ne nouum tardis sidus te mensibus addas,
Quà locus Erigonen inter, Chelasq; sequentes
Panditur: ipse tibi tam brachia contrahit ardens
Scorpius, & cœli iusta plus parte relinquit.
Quicquid erit (nam te nec sperent Tartara regem,
Nec tibi regnandi veniat tam dira cupido:

Vellis Attica omnium antiquissima Plato in Timæo.

Osiris.

Vtrum velis terrarum, an maris, an cæli imperium possidere.

Quasi melior sit futurus & Neptuno, & cæteris diis marinis.

Significat illum nec posse mori, nec debere velle,

Quam-

Quamuis Elysios miretur Græcia campos,
Nec repetita sequi curet Proserpina matrem)
Da facilem cursum, atque audacibus annue cœptis:
Ignarosq; viæ mecum miseratus agrestes,
Ingredere, & votis iam nunc assuesce vocari.*
Vere nouo, gelidus canis cùm montibus humor
Liquitur, & Zephyro putris se gleba resoluit:
Depresso incipiat iam tum mihi taurus aratro
Ingemere, & sulco attritus splendescere vomer.*
Illa seges demum votis respondet auari
Agricolæ, bis quę solem, bis frigora sensit:
Illius immensæ ruperunt horrea messes.
Ac prius, ignotum ferro quàm scindimus equor,
Ventos & varium cœli prædiscere morem
Cura sit: ac patrios cultusq; habitusq; locorum:
Et quid quęque ferat regio, & quid quęque recuset.
Hìc segetes, illìc veniunt felicius uuæ:
*Arborei fœtus alibi, atque *insitiua virescunt*
Gramina: nónne vides, croceos vt Tmolus odores,
India mittit ebur, molles sua thura Sabæi?
At Chalybes nudi ferrum, virosaq; Pontus
Castorea, Eliadum palmas Epeiros equarum?
Continuò has leges æternaq; fœdera certis
Imposuit natura locis, quo tempore primùm
Deucalion vacuum lapides iactauit in orbem:
Vnde homines nati, durum genus, ergo age, terrę
Pingue solum primis exemplo a mensibus anni
Fortes inuertant tauri, glebasq; iacentes
*Puluerulenta coquat *maturus solibus æstas.*
At, si non fuerit tellus fœcunda, sub ipsum
Arcturum tenui sat erit suspendere sulco:
**Illic, officiant lætis ne frugibus herbæ:*
**Hìc, sterilem exiguum ne deserat humor arenam*
*Alternis idem *tonsas cessare nouales,*
Et segnem patiere situ durescere campum.

Viuus adhuc.

Attritus enim frequẽti aratione rubiginem amittit.

Nam frumẽta quasi studio iussa nascuntur.

Valdè feruidis.

In terra pingui.

In terra sterili.

Messos agros.

Aut ibi flaua seres mutato sidere farra,
Vnde priùs lætum siliqua quassante legumen,
Aut tenues fœtus vicię, tristisq́ lupini
Sustuleris fragiles calamos, syluamq́ sonantem.
Vrit enim limi campum seges, vrit auenæ:
Vruntlethæo perfusa papauera somno.
Intermisso agrorum cultu. *Sed tamen *alternis facilis labor. arida tantùm*
Ne saturare fimo pingui pudeat sola, néue
Effœto cinerem immundum iactare per agros.
Sic quoque mutatis requiescunt fœtibus arua.
Intermissæ. *Nec nulla interea est *inaratæ gratia terræ.*
Sæpe etiam steriles incendere profuit agros.
Atque leuem stipulam crepitantibus vrere flammis.
Siue inde occultas vires: & pabula terræ
Pinguia concipiunt: siue illis omne per ignem
Excoquitur vitium, atque exudat inutilis humor:
Seu plures calor ille vias, & cæca relaxat
Spiramenta, nouas veniat quà succus in herbas:
Seu durat magis, & venas adstringit hiantes:
Quia facilè penetrant. *Ne *tenues pluuiæ, rapidiue potentia solis*
Acrior, aut Boreæ penetrabile frigus adurat:
Multum adeò, rastri glebas qui frangit inertes,
Vimineasq́ trahit crates, iuuat arua, neque illum
Obseruatio maturitatis. **Flaua Ceres alto ne quicquam spectat Olympo:*
Et qui, proscisso quæ suscitat æquore terga,
Rursus in obliquum verso perrumpit aratro,
Exercétque frequens tellurem, atq́ imperat arui
Humida solstitia, atque hyemes orate serenas
Agricolæ: hyberno lætissima puluere farra,
Lætus ager, nullo tantùm se Mœsia cultu
Iactat, & ipsa suos mirantur Gargara messes.
Quid dicam, iacto qui semine comminus arua
Insequitur, cumulosq́ ruit malè pinguis arenæ?
Deinde satis fluuium inducit, riuosq́ sequentes:
Et cùm exustus ager morientibus æstuat herbis,

Ecce

Ecce* supercilio cliuosi tramitis vndam
Elicit: illa cadens raucum per leuia murmur
Saxa ciet, scatebrisq; arentia temperat arua.
Quid, qui ne grauidis procumbat culmus aristis,
Luxuriem segetum tenera depascit in herba,
*Cùm primùm sulcos aquant sata? quiq; paludis
Collectum humorem bibula deducit arena?
Præsertim* incertis si mensibus amnis abundans
Exit, & obducto latè tenet omnia limo:
Vnde cauæ tepido sudant humore lacunæ.
Nec tamen (hæc cùm sint hominúmq; boumq; labores
Versando terram experti) nihil improbus anser,
Strymoniæq; grues, & amarus* intyba fibris
Officiunt: aut vmbra nocet. Pater ipse colendi
Haud facilem esse viam voluit: primusq; per artem
Mouit agros, curis acuens mortalia corda:
Nec torpere graui passus sua regna veterno.
Ante Iouem nulli subigebant arua coloni:
Nec signare quidem, aut partiri limite campum
Fas erat: in medium quærebant: ipsaq; tellus
Omnia liberiùs, nullo poscente ferebat.
Ille* malum virus serpentibus addidit atris:
Prædarique lupos iussit, pontumq; moueri:
Mellaq; decussit foliis, ignemq; remouit:
Et passim riuis currentia vina repressit:
Vt varias vsus meditando* extunderet artes
Paulatim, & sulcis frumenti quæreret herbam:
Et silicis venis abstrusum excuderet ignem.
Tunc alnos primùm fluuij sensere cauatas:
Nauita tum stellas numeros, & nomina fecit,
Pleiadas, Hyadas, clarumq; Lycaonis Arctos:
Tum laqueis captare feras, & fallere visco
Inuentum: & magnos canibus circumdare saltus:
Atque alius latum funda iam verberat amnem,
Alta petens pelagoq; alius trahit humida lina?

Metaphora ab homine.

Cùm adhuc herbæ sunt teneræ.

Veris & autumni, quibus mensibus modò frigus, modò calor est.

Cicorea.

Nam & bonum virus est.

Exprimeret inueniret.

Stridulæ, sonoræ.

*Tum ferri rigor, atque *argutæ lamina serræ:*
(Nam primi cuneis scindebant fissile lignum)
Tum variæ venere artes, labor omnia vincit
Improbus, & duris vrgens in rebus egestas.

Communi verbo cuncta complexus est rusticorum arma.

*Prima Ceres *ferro mortales vertere terram*
Instituit, cùm iam glandes atque arbuta sacræ
Deficerent syluæ, & victum Dodona negaret.
Mox & frumenti labor additus, vt mala culmos
*Esset rubigo, *segnisq; horreret in aruis*
Carduus, intereunt segetes: subit aspera sylua,

Infœcundus.

Lappæq;, tribuliq; interq; nitentia culta
Infelix lolium & steriles dominantur auenæ.
Quòd nisi & assiduis terram insectabere rastris,
Et sonitu terrebis aues, & ruris opaci

Imminues.

Falce premes vmbras, votisq; vocaueris imbrem:*
Heu magnum alterius frustra spectabis aceruum,
Concussæq; famem in syluis solabere quercu.
Dicendum & quæ sint duris agrestibus arma,
Queis sine nec potuere seri, nec surgere messes.
Vomis, & inflexi primùm graue robur aratri,
Tardaq; Eleusinæ matris voluentia plaustra,
Tribulaq;, traheæq;, & iniquo pondere rastri:

Vasa viminea, qualia Ceres Celeo aliquando monstrauit.

**Virgea præterea *Celei, vilisq; supellex,*
Arbuteæ crates, & mystica vannus Iacchi.
Omnia quæ multò antè memor prouisa repones,
Si te digna manet diuini gloria ruris.
Continuò in syluis magna vi flexa domatur
In burim, & curui formam accipit vlmus aratri.*

Curuaturã.

Huic a stirpe pedes temo protentus in octo:

Nam buris est curuamentum aratri.

Binæ aures, duplici aptantur dentalia dorso.
Cæditur & tilia antè iugo leuis, altaq; fagus,
Stiuaq;, quæ currus a tergo torqueat imos,
Et suspensa focis explorat robora fumus.
Possum multa tibi veterum præcepta referre,
Ni refugis, tenuésq; piget cognoscere curas.

Area

Area cum primis ingenti æquanda cylindro,
Et vertenda manu, & creta solidanda tenaci:
Ne subeant herbæ, neu puluere victa fatiscat:*
Tum variæ illudant pestes, sæpe exiguus mus
Sub terris positâ, domos, atque horrea fecit:
Aut oculis capti fodere cubilia talpæ:
Inuentusq́; cauis bufo, & quæ plurima terræ
*Monstra ferunt: populátque ingentem * farris aceruum*
Gurgulio, atque inopi metuens formica senectæ.
Contemplator item, cùm se nux plurima syluis
Induet in florem, & ramos curuabit olentes:
Si superánt fœtus, pariter frumenta sequentur,
Magnaq́; cum magno veniet tritura calore,
At, si luxuria foliorum exuberat umbra,
Ne quidquam pingues paleæ teret area culmos.
Semina vidi equidem multos medicare serentes,
Et nitro prius, & nigra perfundere amurca,
Grandior vt fœtus siliquis fallacibus esset,
Et quamuis igni exiguo properata maderent.
Vidi lecta diu, & multo spectata labore,*
Degenerare tamen, nisi vis humana quotannis
Maxima quæque manu legeret: sic omnia fatis
In peius ruere, ac retro sublapsa referri:
Non aliter, quàm qui aduerso vix flumine lembum
Remigijs subigit, si brachia forte remisit,
Atque illum in præceps, prono rapit alueus amne.
Præterea tam sunt Arcturi sidera nobis,
Hædorumq́; dies seruandi & lucidus anguis,
Quàm quibus in patriã ventosa per æquora vectis
Pontus, & osiriferi fauces tentantur Abydi.
*Libra * die somnique pares vbi fecerit horas,*
Et medium lucis atque vmbris iam diuidet orbem:
Exercete viri tauros, serite ordea campis,
*Vsque sub extremũ brumam * intractabilis imbrem.*

Ne victa fatiscat in puluerem.

Multitudine florum.

Minimè pingues sine frugibus.

Probata: vt Rebus spectata iuuentus.

Pro diei, antiquo more.

Asperę ob frigus.

Nec non & lini segetem, & Cereale papauer
Tempus humo tegere: & iamdudū incūbere aratris,
Dum sicca tellure liceat, dum nubila pendent.
Vere fabis satio: tunc te quoque medica putres
Accipiunt sulci, & milio venit annua cura:
Candidus auratis aperit cùm cornibus annum
*Taurus, & aduerso cedens Canis occidit astro.
At si triticeam in messem, robustaq; farra
Exercebis humum, solisq; instabis aristis:
Antè tibi Eoæ Atlantides abscondantur,
Gnossiaq; ardentis decedat stella coronæ,
Debita quàm sulcis committas semina, quamq;
*Inuitæ properet anni spem credere terræ.
Multi ante occasum Maiæ cœpere: sed illos
Expectata seges vanis elusit aristis.
Si verò viciamq; seres, vilemq; faselum,
Nec Pelusiacæ curam aspernabere lentis,
Haud obscura cadens mittet tibi signa Bootes:
Incipe, & ad medias sementem extende pruinas.
Idcirco certus dimensum partibus orbem
Per duodena regit mundi sol aureus astra.
*Quinque tenent cœlū zonæ: quarum vna corusco
Semper sole rubens, & torrida semper ab igni:
Quam circum extremæ dextra, leuaq; trahuntur
Cæruleo glacie concretæ, atque imbribus atris.
Has inter mediamq; duæ mortalibus* ægris
Munere concessæ diuūm: & via secta per ambas,
Obliquus qua se signorum verteret ordo.
Mundus vt ad Scythiam Rhipheasq; arduus arces
Consurgit, premitur Libyæ deuexus in Austros.
Hic vertex nobis semper sublimis: at illum
Sub pedibus Styx atra videt, manesq; profundi.
Maximus hic flexu sinuoso elabitur anguis
Circum, perq; duas in morem fluminis Arctos:
Arctos, Oceani metuentes æquore tingi.

Aprili enim Mense in Tauro sol est quo mēse cuncta aperiuntur.

Quia quasi coacta rusticorum labore, non sponte fructus ferc.

Circuli cœlum, ac terram veluti zonæ cingentes.

Laborant enim innumerabilibus morbis.

Illic

Illic (vt perhibent) aut intempesta silet nox
Semper, & obtenta densantur nocte tenebræ:
Aut redit a nobis aurora, diemq; reducit:
Nosq; vbi primus equis oriens afflauit anhelis,
Illic sera rubens accendit lumina Vesper.
Hinc tempestates dubio præducere cœlo* — Varios euẽtus, & pericula.
Possumus: hinc messisq; diem, tempusq; serendi,
Et quando infidum remis impellere marmor* — Mare.
Conueniat: quando armatas deducere classes,
Aut tempestiuam syluis euertere pinum.
Nec frustra signorum obitus speculamur & ortus,
Temporibusq; parem diuersis quatuor annum.
Frigidus agricolam si quando continet imber,* — Remouet ab exercenda agricultura.
Multa forent quæ mox cœlo properanda sereno,
Maturare datur: durum procudit arator
Vomeris obtusi dentem, cauat arbore lintres:* — Acumine carentis.
Aut pecori signum, aut numeros impressit aceruis.
Exacuunt alij vallos furcasq; bicornes,
Atque Amerina parant lentæ retinacula viti.* — Flexibili.
Nunc facilis rubea texatur fiscina virga:
Nunc torrete igni fruges, nunc frangite saxo.
Quippe etiam festis quædam exercere diebus
Fas & iura sinunt, riuos deducere nulla
Religio vetuit: segeti prætendere sepem:
Insidias auibus moliri: incendere vepres:
Balantumq; gregem fluuio mersare salubri.* — Ob scabiem qua tentantur animalia
Sæpe oleo tardi costas agitator asselli
Vilibus aut onerat pomis, lapidemq; reuertens
Incusum, aut atræ massam picis vrbe reportat.
Ipsa dies alios alia dedit ordine luna
Felices operum, quinam fugæ: pallidus Orcus,
Eumenidesq; satæ: tum partu terra nefando — Oetum, & Ephialtem Neptuni filios.
Cœumq; Iapetumq; creat saeuumq; Typhœa,
Et coniuratos cœlum rescindere fratres.*
Ter sunt conati imponere Pelio Ossam,

Sci-

Scilicet atque Ossæ frondosum involuere Olympum:
Ter pater extructos disiecit fulmine montes.
Septima post decimam felix & ponere vites,
Et prensos domitare boues, & licia telæ
Non fugientibus seruis, sed dominis ad eos inueniendos, & furta recuperanda. *Addere: nona fugæ* melior, contraria furtis.*
Multa adeo gelida melius se nocte dedere:
Aut cùm sole nouo terras irrorat Eous.
Nocte leues stipulæ melius, nocte arida prata
Tondentur: noctis lentus non deficit humor.
Et quidam seros hiberni ad luminis ignes
Peruigilat, ferroq; faces inspicat acuto.
Interea longum cantu solata laborem
Arguto coniux percurrit pectine telas:
Aut dulcis musti Vulcano decoquit humorem,
Et foliis undam tepidi despumat aheni.
At rubicunda Ceres medio succiditur æstu,
Et medio tostas æstu terit area fruges.
Quia ignauum reddit colonum. *Nudus ara: sere nudus, hyems *ignaua colono.*
Frigoribus parto agricolæ plerunq; fruuntur,
Mutuaq; inter se læti conuiuia curant.
Aufert. *Inuitat genialis hyems, curasq; *resoluit,*
Ceu pressæ cùm iam portum tetigere carinæ,
Puppibus & læti nautæ imposuere coronas.
Sed tamen & quernas glandes tunc stringere tempus,
Maturæ, quæ cruoris colorem imitantur. *Et lauri baccas, oleamq;, *cruentaq; myrta.*
Tunc gruibus pedicas, & retia ponere cerui,
Auritosq; sequi lepores, tum figere damas,
Stuppea torquentem Balearis verbera funde:
Cùm nix alta iacet: glaciem cùm flumina trudunt.
Quid tempestates autumni, & sidera dicam?
Atque vbi iam breuiorq; dies, & mollior æstas,
Quæ vigilanda viris, vel cùm ruit imbriferum ver?
Spicea iam campis cùm messis inhorruit, & cùm
Frumenta in viridi stipula lactentia turgent?
Sæpe ego, cùm flauis messorem induceret aruis

Agri-

*Agricola, & fragili iam *stringeret ordea culmo,* Secaret.
Omnia ventorum concurrere prælia vidi,
Quæ grauidam late segetem ab radicibus imis
*Sublime expulsam eruerent: ita *turbine nigro* Tempestate noxia:
Ferret hyems culmumq́ leuem, stipulasq́ volantes.
Sæpe etiam immensum cœlo venit agmen aquarum,
Et fœdam glomerant tempestatem imbribus atri.
Collectæ ex alto nubes, ruit arduus æther,
Et pluuia ingenti sata læta boumq́ labores
Diluit: implentur fossæ, & caua flumina crescunt
Cum sonitu feruet q́ fretis spirantibus æquor.
Ipse pater, media nimborum in nocte, coruscat
Fulmina molitur dextra: quo maxima motu
Terra tremit, fugere ferę, & mortalia corda
Per gentes humilis strauit pauor: ille flagranti
*Aut *Athon, aut Rhodopē, aut alta Ceraunia telo* In Græcia Thracia, Epiro.
Deiicit, ingeminant austri, & densissimus imber:
*Nunc nemora ingenti vento, nunc litora *plangũt,*
Hoc metuens cæli menses, & sidera seruā: Resonant.
Frigida Saturni sese quo stella receptet:
*Quos ignu cœli *Cyllenius erret in orbes.*
In primis venerare Deos, atque annua magnæ Quia Mercurius in Cylleno Arcadiæ monte natus dicitur.
Sacra refer Cereri, lætis operatus in herbis,
Extremæ sub casum hyemis, iam vere sereno.
Tunc agni pingues, & tunc mollissima vina:
Tunc somni dulces, densæq́ in montibus vmbræ.
Cuncta tibi Cererem pubes agrestis adoret: Lacte, melle, vino Cereri sacrifica.
*Cui tu *lacte fauos, & miti dilue Baccho:*
Terq́ nouas circum felix eat hostia fruges,
Omnis quam chorus, & socij comitentur ouantes:
Et Cererem clamore vocent in tecta: neque antè
Falcem maturis quisquam supponat aristis,
Quàm Ceres torta redimitus tempora quercu Hymnos.
*Det motus incompositos, & *carmina dicat.*
Atque hęc vt certis possimus discere signis,

Æstúsque

Æstusq́, pluuiasq́, & agentes frigora ventos:
Ipse pater statuit quid menstrua luna moneret:
Desinerent venti. Quo signo *caderent austri: quid sæpe videntes
Agricolæ, propiùs stabulis armenta tenerent.
Litora pelagi, quæ feriuntur fluctibus. Continuò, ventis surgentibus, aut *freta ponti
Incipiunt agitata tumescere, & aridus altis
Montibus audiri fragor, aut resonantia longè
Litora misceri, & nemorum increbrescere murmur.
Iam sibi tum curuus malè temperat vnda carinæ
Cùm medio celeres reuolant ex æquore mergi,
Sunt enim & fluuiales. Clamoremq́, ferunt ad litora: cùmq́, *marinæ
In sicco ludunt fulicæ: notasq́, paludes
Deserit, atque altam supra volat ardea nubem.
Sæpe etiam stellas, vento impendente, videbis
Præcipites cœlo labi, noctisq́, per vmbras
Flammarum longos a tergo albescere tractus:
Sæpe leuem paleam, & frondes volitare caducas:
Moueri. Aut summa nantes in aqua *colludere plumas.
At Boreæ de parte trucis cùm fulminat, & cùm
Eurisq́, Zephyrisq́, tonat domus: omnia plenis
Rura natant fossis, atque omnis nauita ponto
Ignaris. Humida vela legit, nunquam *imprudentibus imber
Obfuit, aut illum surgentem vallibus imis
Altùm volantes. *Aëriæ fugere grues: aut bucula cœlum
Suspiciens, patulis captauit naribus auras:
Aut arguta lacus circumuolitauit hirundo:
Et veterem in limo ranæ cecinere querelam.
Sæpius & tectis penetralibus extulit oua
Angustum formica terens iter: & bibit ingens
Arcus: & e pastu decedens agmine magno
Corturum increpuit densis exercitus alis.
Iam varias pelagi volucres, & quæ Asia circum
Dulcibus in stagnis rimantur prata Caystri:
Certatim largos humeris infundere rores:
Nunc caput obiectare fretu, nùc currere in vndas,

Et

Et ſtudio incaſſum videas geſtire lauandi.
Tum cornix plena pluuiam* vocat improba voce, Denuntiat ea voce, vt vocare videatur.
Et ſola in ſicca ſecum ſpatiatur arena.
Nec nocturna quidem carpentes penſa puellæ
Neſciuere hyemem: teſta cùm ardente viderent
Scintillare oleum, & putres concreſcere fungos.
Nec minus ex imbri ſoles & aperta ſerena
Proſpicere, & certu poterus cognoſcere ſignis.
Nam neque tum ſtellæ acies obtuſa videtur,
Nec fratris radijs obnoxia ſurgere Luna,
Tenuia nec lanæ per cœlum vellera ferri
Non tepidum ad ſolem pennas in littore pandunt
Dilectæ Thetidi* Halcyones non ore ſolutos
Immundi meminere ſues iactare manipulos. Halcyonia dicuntur dies, quibus halcyones aues nidos in mari faciunt.
At nebulæ magis ima petunt, campoq; recumbunt
Solis & occaſum ſeruans de culmine ſummo
Ne quicquam ſeros exerceat noctua cantus.
Apparet liquido ſublimis in aëre Niſus,
Et pro purpureo pœnas dat Scylla capillo.
Quacunque illa leuem fugiens ſecat æthera pennis,
Ecce inimicus atrox magno ſtridore per auras Sonitu alarum.
Inſequitur Niſus: quà ſe fert Niſus ad auras,
Illa leuem fugiens raptim ſecat æthera pennis.
Tum liquidas corui preſſo ter gutture voces,
Aut quater ingemuant, & ſæpe cubilibus altis
Neſcio qua præter ſolitum dulcedine læti,
Inter ſe foliis ſtrepitant, iuuat imbribus actis
Progeniem paruam, dulceſq; reuiſere nidos:
Haud equidem credo, quia ſit diuinitus illis
Ingenium, aut rerum fato prudentia maior.
Verùm vbi tempeſtas, & cœli mobilis humor
Mutauere vias, & * Iupiter humidus auſtris Aër. Horat. Manet ſub Ioue frigido Venator.
Denſat, erant quæ rara modo, & quæ denſa, relaxat
Vertuntur ſpecies animorum, & pectora motus
Nunc alios, alios dum nubila ventus agebat,

Con-

Concipiunt: hinc ille auium concentus in agris
Et lætæ pecudes, & ouantes gutture corui.
Si verò solem ad rapidum lunásque sequentes
Ordine respicies, nunquam te crastina fallet
Hora, neque insidiis noctis capiere serenæ.
Cùm incipit renasci. *Luna reuertentes cùm primùm * colligit ignes,*
Si nigrum obscuro comprenderit aëra cornu,
Maximus agricolis, pelagóq; parabitur imber,
At si virgineum suffuderit ore ruborem,
Ventus erit: vento semper rubet aurea Phœbe.
Sin ortu in quarto (namque is certissimus author)
Pura, nec obtusis per cœlum cornibus ibit:
Totus & ille dies, & qui nascentur ab illo,
Ad mensis vltimam partem. **Exactum ad mensem pluuia ventisq; carebunt:*
Votaq; seruati soluent in littore nautæ
Glauco, & Panopeæ, & Inoo Melicertæ.
Sol quoque & exoriens, & cùm se condet in vndas,
Signa dabit, solem certissima signa sequentur,
Superueniente nocte. *Et quæ manè refert, & quæ * surgentibus astris,*
Ille vbi nascentem maculis variauerit ortum
*Conditus in nubem, * medioq; refugerit orbe:*
Nubibus ex parte occultato. *Suspecti tibi sint imbres: namq; vrget ab alto*
Arboribusq; satisq; Notus pecorisq; sinister.
Erumpunt sese. antiqua loquutio. **Aut vbi sub lucem densa inter nubila sese*
*Diuersi * erumpunt radij: aut vbi pallida surgit*
Tithoni croceum linquens Aurora cubile:
Heu malè tum mites defendet pampinus vuas,
Tam multa in tecta crepitans salit horrida grando.
Hoc etiam, emenso cùm iam decedet olympo,
Profuerit meminisse magis, nam sæpe videmus,
Ipsum in vultu varios errare colores.
Cæruleus pluuiam denuntiat, igneus Eurus:
Sin maculæ incipient rutilo immiscerier igni,
Omnia tunc pariter vento, nimbisq; videbis
Ferueré, non illa quisquam me nocte per altum

Ire,

Ire: neque à terra moueat conuellere funem.
At si, cùm referetq; diem, condetq; relatum,
Lucidus orbi erit: frustra terrebere nimbis,
*Et * claro syluas cernes aquilone moueri.*
Denique quid vesper serus vehat, vnde serenas
Ventus agat nubes, quid cogitet humidus auster,
Sol tibi signa dabit. Solem quis dicere falsum
Audeat? ille etiam cæcos instare tumultus
Sæpe monet, fraudemq; & operta tumescere bella.
Ille etiam extincto miseratus Cæsare Romam,
*Cùm caput obscura nitidum * ferrugine texit,*
Impiaq; æternam timuerunt secula noctem.
Tempore quanq; illo tellus quoque, & æquora ponti
*Obscœniq; canes, importunæq; * volucres*
Signa dabant. quoties Cyclopum efferuere in agros
*Vidimus * vndantem ruptis fornacibus Ætnam,*
Flammarumq; globos, liquefactaq; voluere saxa?
Armorum sonitum toto Germania cœlo
Audijt: insolita tremuerunt motibus Alpes.
Vox quoque per lucos vulgo exaudita silentes
Ingens: & simulacra modis pallentia miris
Visa sub obscurum noctis: pecudesq; loquutæ:
(Infandum) sistunt amnes, terræq; dehiscunt
*Et mœstum illachrymat templis * ebur, æraq; sudant.*
Proluit insano contorquens vortice syluas,
Fluuiorum rex Eridanus, campósque per omnes
Cum stabulis armenta tulit. nec tempore eodem
**Tristibus aut extis fibræ apparere minaces,*
Aut puteis manare cruor cessauit: & altæ
Per noctem resonare lupis vlulantibus vrbes.
Non aliàs cœlo ceciderunt plura sereno
Fulgura, nec diri toties arsere cometæ.
Ergo inter sese paribus concurrere telis
Romanas acies iterum videre Philippi:
Nec fuit indignum superis, bis sanguine nostro

Qui serenitatem inducet, nam est & nubilus.

Purpura nigrior est Hispana.

Striges, aut bubones.

Vndæ modo flammas euomentem.

Eburnea simulacra.

Tristia portendentibus

Emathiam & latos Æmi pinguescere campos.
Homerus Il. 40. **Scilicet & tempus veniet cùm finibus illis*
Agricola incuruo terram molitus aratro,
Exesa inueniet scabra rubigine pila:
Aut grauibus rastris galeas pulsabit inanes,
Quasi antiquorum heroum. **Grandiaque effossis mirabitur ossa sepulchris.*
Di patrij indigites, & Romule, Vestaq; mater,
Quæ Tuscum Tiberim, & Romana palatia seruas:
Hunc saltem everso iuuenem succurrere sæclo
Ne prohibete, satis iam pridem sanguine nostro
Laomedonteæ luimus periuria Troiæ.
Iam pridem nobis cœli te regia Cæsar
Inuidet, atq; hominum queritur curare triumphos.
Quippe vbi fas versum atq; nefas, tot bella per orbẽ
Tam multæ scelerum facies non vllus aratro
Ad bellum. *Dignus honos: squalent *abductis arua colonis,*
Et curuæ rigidum falces conflantur in ensem.
Hinc mouet Euphrates, illinc Germania bellum:
Vicinæ ruptis inter se legibus vrbes
Arma ferunt, sæuit toto Mars impius orbe:
Vt cùm carceribus sese effudere quadrigæ,
Augetur eorum cursus. ** Addunt se in spatia, & frustra retinacula tendens*
Fertur equis auriga, neque audit currus habenas.

P. VIR-

P. VIRGILII MARONIS GEORGICORVM LIBER II.

ARGVMENTVM.

Absoluta superiori libro prima operis huius parte, quæ est de cultura agri satini, seruato eodē ordine, quem in operis initio proposuit, transit ad proximam rei rusticæ partem, quæ est de plantatione, seu insitione, quam Græci φυτεῖαν vocant. Atque aliarum quidem arborum, fruticúmque curam aut omnino prætermittit, aut eatenus tantùm attingit, quatenus aut vitibus pedamenta, aut vincula subministrare, aut ad similem aliquem rusticorum vsum adhiberi possunt: fructiferarum autem arborum cultum olearum præsertim, & vitium, quæ duæ inter frugiferas proculdubio principatum obtinēt, toto ferè hoc libro diligentissimè exequitur. Finem verò huius libri, quemadmodum & trium reliquorum, liberiori quidem, non tamen ab argumento aliena digressiuncula concludit: & quemadmodum ad finem superioris libri in mortem Cæsaris, prodigiáque, quæ necem eius antecesserunt, digreditur, ita & hîc ad ruris amœnitatem: vitæque rusticanæ laudem paulò fusiùs expatiatur.

Aliud Modestini iurisconsulti argumentum.

Hactenus arborum cultus, & dera sicæli:
Pampineas canit inde comas, colléſque virentes,

Descriptásque locis vites, & dona Lyæi,
Atque oleæ ramos pomorum ex ordine lectos.

Hactenus aruorum cultus, & sidera cœli:
*Nunc te Bacche canam, nec non * syluestria tecum*
Virgulta, & prolem tardè crescentis oliuæ.
Huc pater ô Lenæe (tuis hîc omnia plena
Muneribus, tibi pampineo grauidus autumno
Floret ager: spumat plenis vindemia labris)
Huc pater ô Læuee veni, nudatáque musto
Tinge nouo mecum direptus crura cothurno.
Principio arboribus varia est natura creandis.
Namque aliæ, nullis hominum cogentibus, ipsæ
Sponte sua veniunt, campósque, & flumina latè
Curua tenent: vt molle siler, lentæque genistæ,
*Populus, & glauca * canentia fronde salicta.*
Pars autem posito surgunt de semine: vt altæ
Castaneæ, nemorumque Ioui quæ maxima frondet
*Æsculus, atque habitæ Graijs * oracula quercus.*
Pullulat ab radice aliis densissima sylua,
Vt cerasis, vlmisque: etiam Parnassia laurus
Parua sub ingenti matris se subijcit vmbra.
Hos natura modos primùm dedit: his genus omne
Syluarum, fruticumque viret, nemorumque sacrorum.
Sunt alij, quos ipse via sibi repperit vsus.
Hic plantas tenero abscindens de corpore matrum
Deposuit sulcis: hic stirpes obruit aruo,
Quadrifidásque sudes, & acuto robore vallos.
Syluarumque aliæ pressos propaginis arcus
Expectant, & viua sua plantaria terra.
Nil radicis egent aliæ: summumque putator
Haud dubitat terræ referens mandare cacumen.
Quin & caudicibus sectis, (mirabile dictu)
Truditur e sicco radix oleagina ligno.

Arbores infœcundas, quibus cohærent vites

Salix enim ab vna parte alba est, ab altera viridis: vt in Dodonæo nemore.

Vrgente natura procreatur.

Et ſæpe alterius ramos impune videmus
Vertere in alterius, mutatamq́ inſita mala
Ferre pyrum, & pruuis lapidoſa rubeſcere corna.
Quare agite ô proprios generatim diſcite cultus
Agricolæ, fructuſq́ feros mollite colendo:
*Neu * ſegnes iaceant terræ iuuat Iſmara Baccho* Infœcundæ.
Conſerere, atque olea magnum veſtire Taburnum.
Tuque ades, inceptumq́ vnà decurre laborem,
O decus, ô famæ meritò pars maxima noſtræ,
Mæcenas: pelagóque volans da vela patenti.
Non ego cuncta meis amplecti verſibus opto:
Non, mihi ſi linguæ centum ſint, oráque centum,
Ferrea vox. ades, & primi lege littoris oram.
In manibus terræ. non hîc te carmine ficto,* Sumpſit a
Atque per ambages, & longa exorſa tenebo. Lucretio:
Sponte ſuaquæ ſe tollunt in luminis auras, ſimpliciter,
Infœcunda quidem, ſed læta, & fortia ſurgunt: inquit, vni-
Quippe ſolo natura ſubeſt, tamen hæc quoq́ ſi quis uerſa deſcri
Inſerat, aut ſcrobibus mandat mutata ſubactis: bam.
*Exuerint * ſylueſtrem animum, cultúq́ frequenti,* Naturalem
In quaſcunque voces artes, haud tarda ſequentur. aſperitatem.
Nec non & ſterilis quæ ſtirpibus exit ab imis,
Hoc faciet, vacuos ſi ſit digeſta per agros:
Nunc altæ frondes, & rami matris opacant:
Creſcentiq́ adimunt fœtus, vruntq́ ferentem,
Iam, quæ ſeminibus iactis ſe ſuſtulit arbos, Fructum
Tarda venit, ſeris factura nepotibus vmbram: pro arbore
Pomaq́ degenerant, ſuccos oblita priores: poſuit.
*Et turpes auibus prædam fert * uua racemos.* Venereæ a
Scilicet omnibus eſt labor impendendus, & omnes Papho inſu-
Cogendæ in ſulcum, ac multa mercede domandæ. la, in qua
Sed truncis oleæ melius, propagine vites Venus cole-
*Reſpondent, ſolido * Paphiæ de robore myrtus.* batur, cui
Plantis & duræ coryli naſcuntur, & ingens myrtus erat
Fraxinus Herculeæq́ arbos vmbroſa coronæ, conſecrata.

Chaoniiq; patrũ glandes: etiam ardua palma
Naſcitur, & caſu abies viſura marinos.
Inſeritur verò ex fœtu nucis arbutus horrida:
Et ſteriles platani malos geſſere valentes,
Caſtaneæ fagos, ornúſq; incanuit albo
Flore pyri: glandemq; ſues fregere ſub vlmis.
Non facilis ratio eſt. *Nec modus inſerere, atque oculos imponere ſimplex.
Nam quà ſe medio trudunt de cortice gemmæ,
Et tenues rumpunt tunicas, anguſtus in ipſo
Fit nodo ſinus, huc aliena ex arbore germen
Includunt, vdoq; docent inoleſcere libro.
Aut rurſum enodes trunci reſecantur, & altè
Finditur in ſolidum cuneis via: deinde feraces
Plantæ immittuntur: nec longum tempus, & ingens
Exiit ad cœlum ramis felicibus arbos,
Miraturq; nouas frondes, & non ſua poma.
Præterea genus haud vnum nec fortibus vlmis,
Nec ſalici, lotoq; nec Idæis cypariſſis.
Nec pingues vnam in faciem naſcuntur oliuæ,
Oliuæ, ſic a longitudine nominatæ. Orchades & *radij, & amara pauſia bacca,
Pomaq; & Alcinoi ſyluæ: nec ſurculus idem
Cruſtumijs, Syriiſq; pyris, gratuſq; volemis.
Non eadem arboribus pendet vindemia noſtris,
Quam Methymnæo carpit de palmite Lesbos,
Sunt Thaſiæ vites, ſunt & Mareotides albæ:
Thaſiç. Pinguibus * hæ terris habiles, leuioribus illæ:
Et paſſo Pſythia vtilior, tenuiq; Lageos,
Tentatura pedes olim, vincturaq; linguam,
Purpureæ, Preciæq;: & quo te carmine dicam
Rhetica? nec cellis ideo contende Falernis.
Sunt etiam Amineæ vites, firmiſſima vina:
Tmolus & aſurgit quibus, & rex ipſe Phanæus:
Argitiſq; minor: cui non certauerit vlla,
Aut tantum fluere, aut totidem durare per annos.
Non ego te menſis, & dijs accepta ſecundis:

Trans-

Transierim Rhodia, & tumidis Bumasteracemis.*
Sed neq; quàm multæ species, nec nomina quæ sint,
Est numerus (neq; enim numero comprendere refert)
Quem qui scire velit, Libyci velit æquoris idem
Discere quàm multæ Zephyro turbentur arenæ:
Aut vbi nauigijs violentior incidit Eurus,
Nosse quot Ionij veniant ad litora fluctus.
Nec verò terræ ferre omnes omnia possunt.
Fluminibus salices crassisq; paludibus alni
Nascuntur, steriles saxosis montibus orni:
*Littora * myrtetis lætissima: denique apertos:*
Bacchus amat colles: Aquilonem, & frigora taxi.
Aspice, & extremis domitum cultoribus orbem,
Eoasq; domos Arabum, pictosq; Gelonos:*
Diuisæ arboribus patriæ: sola India nigrum
Fert ebenum: solis est thurea virga Sabæis.
Quid tibi odorato referam sudantia ligno
Balsamaq;, & baccas semper frondentis acanthi?
Quid nemora Æthiopum molli canentia lana?
Velleraq; vt follijs depectant tenuia Seres?
Aut quos Oceano propior gerit India lucos,
Extremi sinus orbis? vbi aëra vincere summum
Arboris haud vllæ iactu potuere sagittæ:
Et gens illa quidem sumptis non tarda pharetris.
Media fert tristes succos, tardumq; saporem
Felicis mali: quo non præsentius vllum,
(Pocula si quando sæuæ infecere nouercæ,
Miscueruntq; herbas, & non innoxia verba)*
Auxilium venit, ac membris agit atra venena,
Ipsa ingens arbos, faciemq; simillima lauro:
Et, si non alium latè iactare odorem,
Laurus erat: folia haud vllis labentia ventis:
Flos apprimè tenax: animas, & olentia Medi
Ora fouent illo, & senibus medicantur anhelis.
Sed neque Medorum syluæ, ditissima terra,

Vua in mammæ bouis similitudinem.

Homer. in Il. 27.

Locum pro arboribus posuit.

Stigmata habentes populi Scythiæ sunt.

Nocentissima, vt proximè dixit, Non tardat id est, maximè strenua.

Ganges Indiæ fluuius, Hermus Lydiæ, vterque hic pro prouincia positus.

Nec pulcher * Ganges, atq; auro turbidus * Hermus
Laudibus Italiæ certent, non Bactra, neque Indi
Totaq; thuriferis Panchaia pinguis arenis.
Hæc loca non tauri spirantes naribus igne m
Inuerrêre, satis immanis dentibus Hydri:
Nec galeis, densisq; virûm seges horruit hastis:
Sed grauidæ fruges, & Bacchi Massicus humor
Impleuere: tenent oleæq; armentaq; læta.
Hinc bellator equus campo sese arduus infert:
Hinc albi Clitumne greges, & maxima taurus
Victima, sæpe tuo perfusi flumine sacro
Romanos ad templa deûm duxere triumphos.
Hîc ver assiduum, atque alienis mensibus æstas,
Bis grauidæ pecudes, bis pomis vtilis arbos.
At rabidæ tigres absunt, & sæua leonum

Non fallunt non quia nõ noceant, sed quia sunt omnibus nota.

Semina: nec miseros * fallunt aconita legentes:
Nec rapit immensos orbes per humum, neque tanto
Squameus in spiram tractu se colligit anguis.
Adde tot egregias vrbes, operumq; laborem:
Tot conjecta manu præruptis oppida saxis:
Fluminaq; antiquos subter labentia muros.

De Adriatico dictum.

An mare quod * suprà memorem, quodq; alluit in-
An ne lacus tantos? te Lari maxime teq; [frà?
Fluctibus, & fremitu assurgens Benace marino?
An memorem portus, Lucrinóque addita claustra,
Atque * indignatum magnis stridoribus æquor,

Quod a solita excluderetur licentia.

Iulia quà ponto longè sonat vnda refuso,
Tyrrhenúsque fretis immittitur æstus Auernis.
Hæc eadem argenti riuos, æriq; metalla
Ostendit venis, atque auro plurima fluxit.
Hæc genus acre virûm, Marsos, pubemq; Sabellam,

Laborĩ.

Assuetumq; * malo Ligurem, Volscósque verutos
Extulit: hæc Decios, Marios, magnosq; Camillos,
Scipiadas duros bello, & te maxime Cæsar,
Qui nunc extremis Asiæ iam victor in oris

* Imbellem

*Imbellem auertis Romanis arcibus Indum.
Salue magna parens frugum, Saturnia tellus,
Magna virûm: tibi res antiquæ laudis, & artes
Ingredior, sanctos ausus recludere fontes:
*Ascræumq; cano Romana per oppida carmen.
Nunc locus aruorum ingenijs: quæ robora cuique,
Quis color, & quæ sit rebus natura ferendis.
Difficiles primam terræ, collésque maligni,
Tenuis vbi argilla, & dumosis calculus aruis,
Palladia gaudent sylua * viuacis oliuæ.
Indicio est tractu surgens oleaster eodem
Plurimus & strati baccis syluestribus agri.
At quæ pinguis humus, dulcíq; vligine læta,
Quiq; frequens herbis, & fertilis vbere campus:
(Qualem sæpe caua montis conualle solemus
Despicere: huc summis liquuntur rupibus amnes,
Felicemq; trahunt limum) quique editus Austro,
Et silicem cruris inusum pascit aratris:
Hic tibi prævalidas olim, multoq; fluentes
Sufficiet Baccho vites: hic fertilis vuæ,
Hic laticis, qualem * pateris libamus & * auro,
Inflauit cùm * pinguis ebur Terrhenus ad aras,
Lancibus & pandis fumantia reddimus exta.
Sin armenta magis studium vitulósq; tueri,
Aut fœtus ouium, aut * vrentes culta capellas:
Saltus & saturi petito longinqua Tarenti,
Et qualem infelix amisit Mantua campum,
Pascent em niueos herboso flumine cygnos.
Non * liquidi gregibus fontes, non gramina desunt:
Et quantum longa carpent armenta diebus,
Exigua tantum gelidus ros nocte reponet.
Nigra fere, & presso pinguis sub vomere terra,
Et cui putre solum (namque hoc imitamur arando)
Optima frumentis. non vllo ex æquore cernes
Plura domum tardis decedere plaustra iuuencis.

Si cum Romanis conferatur. Hesiodi poëtæ, qui fuit ex Ascra ciuitate.

Vt omnia, quæ tardè crescunt. ideo suprà dixit tardè crescentis oliuæ.

Id est pateris aureis Victi marũ carnibus.

Quicquid enim momorderint, vrunt.

Puri, sine pestilentia.

Infœcunditate diuturna.

Aut vnde iratus syluam deuexit arator,*
Et nemora euertit multos ignaua per annos,
Antiquasq; domos auium cum stirpibus imis
Eruit: illæ altum nidis petiere relictis:
At rudis enituit impulso vomere campus.

Sicca, & sterilis terra.

*Nam * ieiuna quidem cliuosi glarea ruris*
Vix humiles apibus casias, roremq; ministrat:
Et tophus scaber, & nigris exesa chelydris

Nicander, & Solinus, qui de his rebus scripsere.

*Creta. *negant alios æquè serpentibus agros*
Dulcem ferre cibum, & curuas præbere latebras.
Quæ tenuem exhalat nebulam, fumosq; volucres:
Et bibit humorem, & cùm vult, ex se ipsa remittit:

Naturali, non coacto.

*Quæq; * suo viridi semper se gramine vestit,*
Nec scabie, & salsa lædit rubigine ferrum:
Illa tibi lætis intexit vitibus vlmos:
Illa ferax oleæ est: illam experiere colendo
Et facilem pecori, & patientem vomeris vnci.

Mons est Liguriæ.

*Talem diues arat Capua, & vicina * Veseuo*
Ora iugo, & vacuis Clanius non æquus Acerris.
Nunc, quo quamque modo possis cognoscere, dicam.
Rara sit, an supra morem si densa, requiras:
(Altera frumentis quoniam fauet, altera Baccho:
Densa magis Cereri, rarissima quæque Lyæo:)
Ante locum capies oculis, altèq; iubebis
In solido puteum demitti, omnemq; repones
Rursus humum, & pedibus summas æquabis arenas.
Si deerunt: rarum, pecoriq; & vitibus almis
Aptius vber erit. sin in sua posse negabunt
Ire loca, & scrobibus superabit terra repletis

Graues.

Spissus ager: glebas cunctantes, crassaq; terga*
Expecta, & validis terram proscinde iuuencis.
Salsa autem tellus, & quæ perhibetur amara,
Frugibus infelix (ea nec mansuescit arando,

Per quos vinum dequiz.

Nec Baccho genus, aut pomis sua nomina seruat)
*Tale dabit specimen, tu spisso vimine * qualos*

Colaq;

Colaq; prelorum fumosis deripe tecti u.
Huc ager ille malus, dulcesq; a fontibus vndæ
Ad plenum calcentur: aqua eluctabitur omnis
Scilicet, & grandes ibunt per vimina guttæ.
At sapor indicium faciet manifestus, & ora
Tristia tentantum sensu torquebit amaror.
Pinguis item quæ sit tellus, hoc denique pacto
Discimus. haud vnquam manibus iactata fatiscit,
*Sed picis in morem ad digitos * lentescit habendo.* Cohæret.
Humida maiores herbas alit, ipsaq; iusto
Lætior, ah nimium ne sit mihi fertilis illa,
*Neu se prævalidam * primis ostendat aristis.* Surgentibus
Quæ grauis est, ipso tacitam se pondere prodit: herbis.
Quæq; leuis. promptum est oculis prædiscere nigram,
*Et * quisquis color: at sceleratum exquirere frigus*
Difficile est: piceæ tantùm, taxiq; nocentes ALquis cui.
Interdum, aut hederæ pandunt vestigia nigræ.
His animaduersis, terram multo ante memento
Excoquere, & magnos scrobibus concidere montes:
Ante supinatas Aquilonis ostendere glebas,
Quàm lætum insidias vitis genus optima putri
Arva solo: id venti curant, gelidæq; pruinæ,
*Et labefactæ * mouens robustus iugera fossor.* Prómouens,
At si quos haud vlla viros vigilantia fugit: & labefaci-
Ante locum simulem exquirunt, vbi prima paretur ens.
Arboribus seges, & quòmox digesta feratur,
*Mutatæ ignorent subito ne semina * matrem.* Terram.
Quinetiam cæli regionem in cortice signant:
Vt quo quæque modo steterit, qua parte calores
Australes tulerit, quæ terga obuerterit axi,
Restituant: adeò in teneris consuescere multum est.
Collibus, an plano melius sit ponere vites,
*Quære prius. si pinguis agros * metabere campi,* Eliges.
Densa fere: in denso non segnior vbere Bacchus.
Sin tumulis accline solum, colleq; supinos,

Indulge

Perfectè, Horatius ad vnguem factus homo: Translatio a marmorariis, qui iunctúras vnguibus probant.

*Indulge ordinibus: nec feciùs omnis in * vnguem*
Arboribus positis secto via limite quadret.

Vt sæpe ingenti bello cùm longa cohortes
Explicuit legio, & campo stetit agmen aperto,
Directæq; acies, ac latè fluctuat omnis
Ære renidenti tellus: necdum horrida miscent
Prælia, sed dubijs Mars errat in armis:
Omnia sint paribus numeris dimensa viarum:

Delectet, vt li. vi. Atque animum pictura pascit inani.

*Non animum modo vti * pascat prospectus inanè:*
Sed quia non aliter vires dabit omnibus æquas
Terra, neq; in vacuum poterunt se extendere rami.
Forsitan, & scrobibus que sint fusligia quæras.
Ausim vel tenui vitem committere sulco:
Altiùs ac penitus terræ defigitur arbos:
Esculus imprimis: quæ quantum vertice ad auras
Æthereas, tantum radice in tartara tendit.

Ventorum flatus.

*Ergo non hyemes illam, non * flabra, neque imbres*
Conuellunt. immota manet, multósque per annos
Multa virûm voluens durando secula vincit.
Tum fortes latè ramos, & brachia tendens
Huc illuc, media ipsa ingentem sustinet vmbram.

Eius enim radices vitibus nocent.

Nèue tibi ad solem vergant vineta cadentem:
*Nèue inter vites * corylum sere: nèue flagella*
Sùma pete, aut summas defringe ex arbore plantas:
(Tantus amor terræ) neu ferro læde retuso
Semina, nèue oleæ syluestres insere truncos.
Nam sæpe incautis pastoribus excidit ignis:
Qui furtim pingus primùm sub cortice tectus
Robora comprendit, frondémque elapsus in altas
Ingentem cœlo sonitum dedit: inde secutus
Per ramos victor, perq; alta cacumina regnat,

Agentis est, hoc in loco, pro ruere facit.

*Et totum inuoluit flammis nemus, & * ruit atram*
Ad cœlum picea crassus caligine nubem:
Præsertim si tempestas a vertice syluis
Incubuit, glomeratq; ferens incendia ventus.

Hoc

Hoc vbi non a stirpe valent, cæsæq; reverti*
Possunt, atque ima similes reuiescere terra:
*Infelix * superat foliis oleaster amaris.*
Nec tibi tam prudens quicq; persuadeat author,
Telluremq; Borea rigidam spirante mouere.
Rura gelu tum claudit hyems: nec semine iacto
Concretam patitur radicem affigere terræ.
*Optima vineti satio est cùm vere * rubenti*
Candida venit auis, longis inuisa colubris:
Prima vel autumni sub frigora, cùm rapidus sol
Nondũ hyemem cõtingit equis, tam præterit æstas.
Ver adeò frondi nemorum, ver vtile syluis:
Vere tument terræ, & genitalia semina poscunt.
*Tum pater omnipotens fœcundis imbribus * æther*
Coniugis in gremium lætæ descendit, & omnes
Magnus alit, magno commistus corpore fœtus.
Auia tum resonant auibus virgulta canoris,
Et venerem certis repetunt armenta diebus,
Parturit almus ager: Zephyriq; tepentibus auris
Laxant arua sinus. superat tener omnibus humor,
Inq; nouos soles audent se gramina tuto
Credere: nec metuit surgentes, pampinus austros,
Aut actum cœlo magnis aquilonibus imbrem:
*Sed * trudit gemmas, & frondes explicat omnes.*
Non alios prima crescentis origine mundi
Illuxisse dies, aliúmue habuisse tenorem
Crediderim. ver illud erat. ver magnus agebat
*Orbis, & * hybernis parcebant flatibus euri:*
Cùm primùm lucem pecudes hausere, virúmq;
** Ferrea progenies duris caput extulit arvis,*
Immissæq; feræ syluis, & sidera cœlo.
Nec res hunc teneræ possent perferre laborem,
Si non tanta quies iret frigúsque, caloremq;
Inter, & exciperet cœli indulgentia terras.
Quod supereſt, quæcunq; premes virgulta per agros,
Sparge

Subaudi cõtigerit.
Pro, supereſt.
Propter flores.
Id eſt aër. nam æther pluuias non habet: accipitur autem Iupiter & pro æthere & pro aëre.
Effundit.
Aſperis & sæuis.
Dura ad laborem ſuſtinendum, alibi: Vnde homines nati, durum genus.

Sparge fimo pingui, & multa memor occule terræ:
Aut lapidem bibulum, aut squalentes infode cõchas.
Inter enim labentur aquæ tenuisq́ subibit
Humitus, atque animos tollent sata iamq́ reperti,
Qui saxo superatque ingentis pondere testæ
Vigerent: hoc effusos munimen ad imbres:
Ardente calore fissa. *Hoc, vbi* hiulca siti findit canis æstifer arua.*
Seminibus positis, superest deducere terram
Sæpius ad capita, & duros iactare bidentes:
Aut presso exercere solum sub vomere, & ipsa
Flectere lucrantes inter vineta iuuencos.
Tum leues calamos, & rasæ hastilia virgæ,
Fraxineasq́ aptare sudes, furcasq́ bicornes:
Viribus eniti quarum, & contemnere ventos
Assuescant, summasq́ sequi tabulata per vlmos.
Ac dum prima nouis adolescit frondibus ætas,
Parcendum teneris: & dum se lætus ad auras
Aërem. *Palmes agit laxis per * purum immissus habenis:*
Ipsa acie falcis nondum tentanda, sed vncis
Carpendæ manibus frondes, interq́ legendæ.
Solidioribus palmitibus. *Inde vbi iam validus amplexæ * stirpibus vlmos*
Exierint: tunc stringe comas: tunc brachia tonde.
Antè reformidant ferrum, tunc denique dura
Exerce imperia, & ramos compesce fluentes.
Texendæ sepes etiam, & pecus omne tenendum est:
Præcipuè dum frons tenera, imprudensq́ laborum:
Cui, super indignas hyemes, solemq́ potentem,
Syluestres vri assiduè, capreæq́ sequaces
Illudunt: pascuntur oues auidæq́ iuuencæ.
Frigora nec tantùm cana concreta pruina,
Etiam saxa caloribus penetrans. *Aut grauis incumbens * scopulis arentibus æstas,*
Quantum illi nocuere greges, duriq́ venenum
Dentis, & admorso signata in stirpe cicatrix.
Primi enim ludi theatrales ex *Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris*
*Cæditur, * & veteres ineunt proscenia ludi:*

Præmi-

Præmiaq́ ingentes pagos, & compita circum
Thesei dæ posuere: atque inter pocula læti
Mollibus in pratu vnctos saliere per vtres.
Nec non Ausonij Troia gens missa coloni
Versibus incomptis ludunt, risúque soluto,
Oraq́ corticibus sumunt horrenda cauatis:
Et te Bacche vocant per carmina læta, tibiq́
Oscilla ex alta suspendunt mollia pinu.
**Hinc omnis largo pubescit vinea fœtu:*
Complentur vallesq́ cauæ, saltusq́ profundi.
Et quocunq́ Deus circum caput egit honestum.
Ergo ritè suum Baccho dicemus honorem
Carminibus patrijs, lancesq́ & liba ferremus:
*Et ductus cornu stabit * sacer hircus ad aram:*
Pinguiaq́ in verubus torrebimus exta colurnis.
Est etiam ille labor curandis vitibus alter:
*Cui nunq̃ * exhausti satis est. namq́ omne quotannis*
Terq́ quaterq́ solum scindendum: glebaq́ versis
Æternùm frangenda bidentibus: omne leuandum
Fronde nemus redit agricolis labor actus in orbem,
Atque in se sua per vestigia voluitur annus.
Et iam olim seras posuit cùm vinea frondes,
Frigidus & syluis Aquilo decussit honorem:
Iam tum acer curas venientem extendit in annum
*Rusticus: & curuo * Saturni dente relictam*
Per sequitur vitem attondens, fingitq́ putando.
Primus humum fodito, primus deuecta cremato
Sarmenta & vallos primus sub tecta referto:
Postremus metito. bis vitibus ingruit vmbra:
Bis segetem densis obducunt sentibus herbæ:
Durus vterq́ labor. Laudato ingentia rura,
*Exiguum colito. nec non etiam aspera * rusci*
Vimina per syluam, & ripis fluuialis arundo
Cæditur: incultiq́ exercet cura salicti.
Iam vinctæ vites: iam falcem arbusta reponunt:

liberalibus nati ludis.

Post hæc sacra celebrata.

Execrabilis.

Pro, exhaustionis.

Falcem intelligit, quæ est in Saturni tutela.

Ruscum virgultum est, vnde vites alligantur.

Iam

Iam canit extremos effœtus vinitor antes:
Sollicitanda tamen tellus, puluisq; mouendus,
*Et iam maturis metuendus * Iuppiter vuis.*

Aer, cuius varietas plerunque decipit laborem rusticorum.

Contrà, non vlla est oleis cultura: neque illæ
Procuruam expectant falcem, rastrósque tenaces,
Cùm semel hæserunt aruis, aurásque tulerunt.
Ipsa satis tellus, cùm dente recluditur vnco,
Sufficit humorem, & grauidas cum vomere fruges.
*Hoc pinguem, & placitam paci * nutritor oliuam.*

Pro, nutri. & passiuum pro actiuo.

Poma quoq; ut primùm truncos sensere valentes,
Et vires habuere suas, ad sidera raptim
Vt propria nituntur, opisq; haud indiga nostræ.
Nec minus interea fœtu nemus omne grauescit,

Syluestribus pomis.

*Sanguineisque inculta rubent auiaria * baccis:*
Tondentur cytisi: tedas sylua alta ministrat,
Pascunturq; ignes nocturni, & lumina fundunt.
Et dubitant homines serere, atq; impendere curam?
Quid maiora sequar? salices, humilésque genistę,
Aut illę pecori frondem, aut pastoribus vmbram

Quia buxus in cytoro, Macedoniæ mõte æstus imitatur vndarum.

Sufficiunt, sepemq; satis, & pabula melli:
*Et iuuat * vndantem buxo spectare Cytorum,*
Nariciaq; picis lucos: iuuat arua videre
Non rastris hominum, non ulli obnoxia curę.
Ipsæ Caucaseo steriles in vertice syluæ,
Quas animosi Euri assiduè frangúntq; feruntq;,

Desyluis. nam de cupresso neque rotæ, neque radij fiunt.

Dant alios aliæ fœtus: dant vtile lignum
Nauigijs pinos, domibus cedrósque cupressósque.
*Hinc * radios triuere rotis, hinc tympana plaustris*
Agricolæ, & pandas ratibus posuere carinas.
Viminibus salices fœcundæ, frondibus vlmi.
At myrtus validis hastilibus: & bona bello

Triuere aũt pro composuere de torno.

Cornus Ityreos taxi torquentur in arcus:
Nec tiliæ lęues, aut torno rasile buxum,
Non formam accipiunt, ferroq; cauantur acuto.
Nec non & torrentem vndam leuis innatat alnus

Missa

Missa Pado: nec non & apes examina condunt
Corticibúsque cauis, vitioseq; ilicis aluo.
Quid memorandum æquè Baccheia dona tulerunt?
Bacchus & ad culpam causas dedit: ille furentes
** Centauros letho domuit, Rhœtúmque Pholumq;,*
Et magno Hylæum Lapithus cratere minantem.
O fortunatos nimium, sua si bona norint
Agricolas: quibus ipsa procul discordibus armis,
Fundit humo facilem victum iustissima tellus.
Si non ingentem foribus domus alta superbis
Mane salutantum totis vomit ædibus vndam,
*Nec varios inhiant *pulchra testudine postes,*
** Illusáque auro vestes, Ephyreiaque æra:*
Alba nec Assyrio fucatur lana veneno:
Nec casia liquidi corrumpitur vsus oliui:
At secura quies, & nescia fallere vita,
Diues opum variarum at latu otia fundit,
*Speluncæ * viuiq; lacus: at frigida tempe,*
Mugitúsque boum, mollésque sub arbore somni,
Non absunt: illic saltus, ac lustra ferarum,
Et patiens operum, paruoq; assueta iuuentus:
Sacra Deûm, sanctiq; patres: extrema per illos
Iustitia, excedens terris, vestigia fecit.
Me verò primùm dulces ante omnia Musæ,
*Quarum sacra fero, ingenti * percussus amore,*
Accipiant: cœlíq; vias & sydera monstrent:
Defectus Solis varios, Lunæq; labores:
Vnde tremor terris: qua vi maria alta tumescant
Obicibus ruptis, rursúsq; in se ipsa residant:
Quid tantum Oceano properent se tingere Soles
Hyberni, vel quæ tardis mora noctibus obstet.
*Sin, has ne possim naturæ accedere * partes,*
Frigidus obstiterit circum præcordia sanguis:
Rura mihi, & rigui placeant in vallibus amnes:
Flumina amem, syluásque inglorius: ô vbi campi,

Qui sunt ebrietate in furorem compulsi.

Indica.

Auro quasi per lusum ob artificè insperſas.

Naturales: non, vt in vrbibus, labore quæsiti.

Percussus.

Si physicam Philosophiã nosse non licuerit.

Sperchiusq́, & virginibus bacchata Lacænis
Taygeta: ô qui me gelidis in vallibus Hæmi
Sistat, & ingenti ramorum protegat vmbra.
Felix, qui potuit rerum cognoscere causas,
Atque metus omnes, & inexorabile fatum
Mundum vniuersum ad interitum trahentis. *Subiecit pedibus, strepitumq́ Acherontis* auari,*
Fortunatus & ille, deos qui nouit agrestes,
Panaq́, Syluanumq́ senem, Nymphasq́ sorores.
Honores a populo dati. *Illum non populi* fasces, non purpura regum*
Flexit, & infidos agitans discordia fratres:
Aut coniurato descendens Dacus ab Istro:
Non res Romana, perituraq́ regna: neque ille
Aut doluit miseram inopem, aut inuidit habenti.
Quos rami fructus, quos ipsa volentia rura
Sponte tulere sua, carpsit: nec ferrea iura,
Ob lites. **Insanumq́ forum, aut populis tabularia vidit.*
Sollicitant alij remis freta cæca, ruuntq́
In ferrum: penetrant aulas, & limina regum:
Hic petit excidijs vrbem, miseroq́ penates,
Gemmeo poculo. *Vt* gemma bibat, & Sarrano dormiat ostro.*
Condit opes alius, defossoq́ incubat auro:
In theatro. *Hic stupet attonitus rostris: hunc *plausus hiantem*
Per cuneos (geminatur enim plebisq́, patrumq́,)
Corripuit, gaudent perfusi sanguine fratrum,
Exilioq́ domos, & dulcia limina mutant,
Atque alio patriam quærunt sub sole iacentem.
Annua capit alimenta Spicarum maniplis. *Agricola incuruo terram dimouit aratro:*
Hinc anni labor, hinc patriam, paruosq́ nepotes*
Sustinet: hinc armenta boum, meritosq́ iuuencos.
Nec requies, quin aut pomis exuberet annus:
Oliua: a Sicyone Laconię ciuitate. *Aut fœtu pecorum, aut Cerealis* mergite culmi,*
Prouentuq́ oneret sulcos, atque horrea vincat.
Venit hyems, teritur Sicyonia baccha trapetis:*
Glande sues lęti redeunt: dant arbuta syluæ:
Et varios ponit fœtus autumnus: & alibi

Mitis

Mitiũ in apricis coquitur vindemia ſaxis.
Interea pendent dulces circum oſcula nati:
Caſta pudicitiam ſeruat domus: vbera vaccæ
Lacteæ demittunt, pinguesq́ in gramine læto
Inter ſe aduerſis luctantur cornibus hœdi.
Ipſe dies agitat feſtos, fuſuſq́ per herbam,
Ignis vbi in medio, & ſocij cratera coronant,
Te libans, Lenæe, vocat: pecoriſq́ magiſtris
Velocis iaculi certamina ponit in ulmo:
Corporaq́ agreſti nudant prædura palæſtra.
Hanc olim veteres vitam coluere Sabini,
Hanc Remus, & frater: ſic fortis Hetruria creuit:*
Scilicet & rerum facta eſt pulcherrima Roma,
Septemq́ vna ſibi muro circundedit arces.
Antè etiam ſceptrum Dictæi regis, & antè
Impia quàm cæſis gens eſt epulata iuuencis:
Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.
Nec dum etiam audierant inflari claſſica, nec dum
Impoſitos duris crepitare incudibus enſes.
Sed nos immenſum ſpatijs confecimus æquor:
Et iam tempus equum fumantia ſoluere colla.*

Conſtat enim Tuſcos vſque ad fretum Siculum omnia poſſediſſe.

Huic libro finem imponere, tãquam ingenio defatigato.

P. VIRGILII MARONIS GEORGICORVM LIBER III.

ARGVMENTVM.

Postquam duobus superioribus libris arationis, plantationisque rationem absoluit, nunc pastionis curam (quæ in generali operis totius propositione tertia erat) hoc libro exequitur. Duæ autem sunt argumenti huius partes: quarum prior armentorum, equorum præsertim, & boum curam continet: quales scilicet in vtroque genere deligendæ sint matres, quales potissimùm parandi sint admissarij, quibúsque indicijs equini pulli generositas possit deprehendi, quæque omnibus ijs cura pro ratione ætatis debeat adhiberi. Posterior pars minoris pecoris pascendi rationem complectitur, ouium præcipuè & caprarum: generáque morborum explicat, quibus greges peculiariter infestantur, vnà cum eorum cautis, & remedijs. Inter cætera autem morborum genera & pestilentiam enumerat: arreptâque inde occasione, Lucretium imitatus, ad grauissimã quandam Illyrici, Venetiarum, vicinarúmque regionum pestilentiam digreditur.

Aliud Modestini iurisconsulti argumentũ.

Téque Pales, & te pastor memorande per orbem,
Et pecorum cultus, & gramine pascua leta,
Queis habitent armenta locis, stabulentur & agni,
Omnia diuino monstrauit carmine vates,

TE

TE quoque magna Pales, & te memorande canemus
Pastor ab Amphryso : vos syluæ, amnesque
Lycæi :
*Cætera quę vacuas * tenuissent carmina mentes,*
Omnia iam vulgata. quis aut Eurysthea durum,
Aut illaudati nescit Busiridis aras ?
Cui non dictus Hylas puer, & Latonia Delos,
Hippodameq; humeroq; Pelops insignis eburno,
Acer equis ? tentanda via est, qua me quoque possim
Tollere humo, victorq; virûm volitare per ora.
Primus ego in patriam mecum (modò vita supersit)
Aonio ridens deducam vertice Musas :
*Primus * Idumæas referam tibi Mantua palmas :*
Et viridi in campo templum de marmore ponam
Propter aquam, tardis ingens vbi flexibus errat
Mincius, & tenera prætexit arundine ripas.
In medio mihi Cæsar erit, templumq; tenebit.
*Illi victor ego, & Tyrio conspectus in * ostro,*
Centum quadrijugos agitabo ad flumina currus.
Cuncta mihi, Alpheum linquens lucosq; Molorchi,
Cursibus & crudo decernet Græcia cæstu.
*Ipse caput * tonse foliis ornatus oliuæ*
Dona feram. iam nunc solennes ducere pompas
Ad delubra iuuat, cæsosq; videre iuuencos :
Vel scena vt versis discedat frontibus : vtq;
Purpurea intexti tollant aulea Britanni.
In foribus pugnam ex auro, solidoq; elephanto
Gangaridûm faciam, victorisque arma Quirini :
Atque hîc vndantem bello, magnumq; fluentem
Nilum, ac nauali surgentes ære columnas.
Addam vrbes Asię domitas, pulsumq; Niphatem,
Fidentemq; fuga Parthum, versisq; sagittis:
Et duo rapta manu diuerso ex hoste trophęa.
Bisque triumphatas vtroque ab littore gentes.

Quæ delectare audientes fabulę poterant.

Quantæ fuit apud Idumen, ciuitatem Phœnicis.

In habitu pontificis, exponit Seruius, Minutis foliis compositæ.

Pro, Gangaridarum, quos deuicit Augustus. Vnde illud suprà, Imbellem auertis Romanis arcibus Indum. Qui non facile fatiatur.

Stabunt & Parij lapides ſpirantia ſigna,
Aßaraci proles, demißáq; ab Ioue gentis
Nomina, Troſq; parens, & Troiæ Cynthius author.
Intuidia infelix furias amnemq; ſeuerum
Quibus religatus ad rotam eſt ob amplexus Iunonis petitos. *Cocyti metuet,* tortóſq; Ixionis angues,*
Immanemq; rotam, & non exuperabile ſaxum.
Interea Dryadum ſyluas ſaltuſq; ſequamur
Intactos tua Mæcenas haud mollia iußa.
Te ſine nil altum mens inchoat: en age ſegnes
Rumpe moras: vocat ingenti clamore Cithæron,
Taygetiq; canes, domitrix Epidaurus equorum:
Et vox aßenſu nemorum ingeminata remugit.
Mox tamen ardentes accingar dicere pugnas
Cæſaris, & nomen fama tot ferre per annos,
Id eſt, tua facta tot annis celebrabuntur, quot anni ſunt a te vſque ad mundi principium. *Tithoni prima* quot abeſt ab origine Cæſar.*
Seu quis Olympiacæ miratus præmia palmæ,
Paſcit equos ſeu quis fortes ad aratra iuuencos,
Corpora præcipuè matrum legat, optima toruæ
Forma bouis, cui turpe caput, cui plurima ceruix,
Et crurum tenus a mento palearia pendent.
Tum longo nullus lateri modus: omnia magna:
Pes etiam, & camuris hirtæ ſub cornibus aures.
Nec mihi diſpliceat maculis inſignis, & albo:
Aut iuga detrectans, interdumq; aſpera cornu,
Et faciem tauro propior: quæque ardua tota,
Et gradiens ima verrit veſtigia cauda.
Ætas Lucinam, iuſtoſq; pati Hymenæos
Deſinit ante decem, poſt quatuor incipit annos:
Aetas vel ante quartũ, vel poſt decimum annum. **Cætera nec fœturæ habilis, nec fortis aratris.*
Interea ſuperat gregibus dum læta iuuentus,
Solue mares: mitte in Venerem pecuaria primus:
Atque alia ex alia generando ſuffice prolem.
Optima quæque dies miſeris mortalibus æui
Prima fugit: ſubeunt morbi, triſtiſq; ſenectus,
Et labor, & duræ rapit inclementia mortis.

Sempe-

Semper erunt, quarum mutari corpora malis.
Semper enim refice: ac ne pòst amissa requiras,
Anteueni, & sobolem armento sortire quotannis.*
Nec non & pecori est idem delectus equino.
Tu modò, quos in spem statuis submittere gentis,
Præcipuum iam inde a teneris impende laborem.
Continuò pecoris generosi pullus in aruis
Altiùs ingreditur, & mollia crura reponit,
Primus & ire viam, & fluuios tentare minaces
Audet, & ignoto sese committere ponti:
Nec vanos horret strepitus (illi ardua ceruix,
Argutumq; caput, breuis aluus, obesaq; terga,
Luxuriatq; toris animosum pectus: honesti
Spadices, glauciq; color deterrimus albis,
Et giluo) tum siqua sonum procul arma dedere,
Stare loco nescit: micat auribus, & tremit artus,
Collectumq; premens voluit sub naribus ignem.*
Densa iuba & dextro iactata recumbit in armo.
At duplex agitur per lumbos spina: cauatq;
Tellurem, & solido grauiter sonat vngula cornu.
Talis Amyclæi domitus Pollucis habenis*
Cyllareus, & quorum Graij meminere poëtæ,
Martis equi bijuges, & magni currus Achillis.
Talis & ipse iubam ceruice effudit equina,
Coniugis aduentu pernix Saturnus: & altum
Pelion hinnitu fugiens impleuit acuto.
Hunc quoq;, vbi aut morbo grauis, aut iam segnior annis
Deficit, abde domo: nec turpi ignosce senectæ.
Frigidus in Venerem senior, frustràq; laborem
Ingratum trahit: & siquando ad prælia ventum est,
Vt quondam in stipulis magnus sine viribus ignis,
Incassum furit: ergo animos, æuumq; notabis
Præcipuè: hinc alias artes, prolemq; parentum:
Et quis cuique dolor victo, quæ gloria palmæ.
Nonne vides? cùm præcipiti certamine campum*

Sumministra verbum a iudicijs ductum.

Nam subsortiri iudices dicuntur, qui aliorum funguntur officio.

Flatu animũ præstantem indicat.

Equorum domitor fuit Castor: posuit igitur fratrem, pro fratre poëticè.

Homerus in Il. 254.

Aurigarum, vel ſpectantium.

Corripuere, ruúntq́ effuſi carcere currus:
*Cùm ſpes arrectę * iuuenum exultantiáque haurit*
Corda pauor pulſans: illi inſtant verbere torto,
Et proni dant lora: volat vi feruidus axis:
Iamq́ humiles, iamq́ elati ſublime videntur
Aëra per vacuum ferri, atque aſſurgere in auras:
Nec mora, nec requies: at fulvæ nimbus arenæ
Tollitur: humeſcunt ſpumis, flatuq́ ſequentum:
Tantus amor laudum, tantæ eſt victoria curæ.

Rapidus in Seruio legitur, ſed opinor mendoſè.

Primus Erichthonius currus, & quatuor auſus
*Iungere equos, * rapidiſq́ rotis inſiſtere victor.*
Fræna Pelethronij Lapithæ, gyroſq́ dedére
Impoſiti dorſo: atque equitem docuere ſub armis
Inſultare ſolo, & greſſus glomerare ſuperbos.
Æquus vterque labor: æquè iuuenemq́ magiſtri
Exquirunt, calidumq́ animis & curſibus acrem:
Quamuis ſæpe fuga verſos ille egerit hoſtes,

Ab equo Neptuni, percuſſione tridentis nato.

Et patriam Epeirum referat fortéſque Mycenas,
** Neptunique ipſa deducat origine gentem.*
His animaduerſis, inſtant ſub tempus, & omneis
Impendunt curas denſo diſtendere pingui
Quem legére ducem, & pecori dixere maritum:
Florentéſque ſecant herbas, fluuioſque miniſtrant,
Farráque, ne blando nequeant ſupereſſe labori,
Inualidique patrum referant ieiunia nati.
Ipſa autem macie tenuant armenta volentes:
Atque, vbi concubitus primos iam nata voluptas
Sollicitat, frondeſque negant, & fontibus arcent:

Die medio.

Sæpe etiam curſu quatiunt, & Sole fatigant,
** Cùm grauiter tunſis gemit area frugibus, & cùm*
Surgentem ad Zephyrum paleę iactantur inanes:

Ob luxuriē ſegetum.

*Hoc faciunt, nimio ne * luxu obtuſior uſus*
Sit genitali aruo, & ſulcos oblimet inertes,
Sed rapiat ſitiens Venerem, interiúſque recondat.
Rurſus cura patrum cadere, & ſuccedere matrum

Incipit,

Incipit, exactis grauidæ cùm mensibus errant.
Non illas grauibus quisquam iuga ducere plaustris,
Non saltu superare viam sit passus, & acri
Carpere prata fuga. fluuiosque innare rapaces. Vacuis, pro magnis:
*Saltibus in vacuis pascant, & * plena secundùm* plena, ne inclinetur ad potum.
Flumina: muscus vbi, & viridissima gramine ripa
Spelunceq; tegant, & saxea procubet vmbra.
Est lucos Silari circa, ilicibusque virentem
Plurimus Albernum volitans, cui nomen Asilo
Romanum est, (œstron Graij vertere vocantes)
Asper, acerba sonans, quo tota exterrita syluis
Diffugiunt armenta: furit mugitibus æther
*Concussus, syluæq; & sicci ripa * Tanagri.* Fluuius est in Lucania.
Hoc quondam monstro horribiles exercuit iras
Inachiæ Iuno pestem meditata iuuencæ.
Hunc quoque (nam medijs feruoribus acrior instat)
Arcebis grauido pecori armentáq; pasces
*Sole * recèns orto, aut noctem ducentibus astris.* Statim.
Post partum cura in vitulos traducitur omnis:
Continuóque notas & nomina gentis inurunt:
Et quos aut pecori malint submittere habendo,
Aut aris seruare sacris, aut scindere terram,
*Et campum horrentem fractis * inuertere glebis.* Scindere terram.
Cætera pascuntur virides armenta per herbas.
Tu quos ad studium, atque vsum formabis agrestem,
Iam vitulos hortare, viamq; insiste domandi,
Dum faciles animi iuuenum, dum mobilis ætas.
Ac primùm laxos tenui de vimine circlos
Ceruici subnecte: hinc, vbi libera colla
Seruitio assuerint, it sis e torquibus aptos
Iunge pares, & coge gradum conferre iuuencos:
*Atque illis iam sæpe rotæ ducantur * inanes* Sine pondere.
Per terram, & summo vestigia puluere signent:
Post validо nitens sub pondere fæginus axis
Instrepat, & iunctos temo trahat æreus orbes.

Iuuencis. Siccas, & teneras vnde & aranearum telę vocantur ficcæ.

*Interea * pubi indomitæ non gramina tantùm,*
*Nec * vescas salicum frondes, vluamq́ palustrem,*
Sed frumenta manu carpes sata: nec tibi fœtæ
More patrum niuea implebunt mulctralia vaccæ,
Sed tota in dulces consument vbera natos,
Sin ad bella magis studium, turmasq́ feroces,
Aut Alphea rotis prælabi flumina Pisæ,
Et Iouis in luco currus agitare volantes:
Primus equi labor est, animos atque arma videre
Bellantum, lituósq́ pati, tractuq́ gementem
Ferre rotam, & stabulo frænos audire sonantes.
Tum magis atque magis blandis gaudere magistri
Laudibus, & plausæ sonitum ceruicis amare.
Atque, hæc iam primo depulsus ab vbere matris
Audiat, inq́ vicem det mollibus ora capistris
*Inualidus, * etiamq́ tremens, etiam inscius æui.*

Nondum ab annis sumpta fiducia.

At tribus exactis vbi quarta accesserit ætas:
Carpere mox gyrum incipiat, gradibusq́ sonare
Compositis, sinuetq́ alterna volumina crurum:
Sitq́ laboranti similis: tum cursibus auras
Prouocet: ac per aperta volans, ceu liber habenis,
Æquora, vix summa vestigia ponat arena.
Qualis Hyperboreis Aquilo cùm densus ab oris

Sine pluuijs

*Incubuit, Scythiæq́ hyemes, atque * arida differt*
Nubila: tum segetes altæ, campiq́ natantes
Lenibus horrescunt flabris, summæq́ sonorem
Dant syluæ, longiq́ vrgent ad littora fluctus:

Elis Arcadiæ ciuitas, in qua curule certamen agitabatur: & est species pro genere.

Ille volat, simul arua fuga, simul æquora verrens.
*Hic vel ad * Elæi metas, & maxima campi*
Sudabit spatia, & spumas aget ore cruentas,
Belgica vel molli meliùs feret esseda collo.
Tum demum crassa magnum farragine corpus
Crescere iam domitis sinito. namq́ ante domandum
Ingentes tollent animos, prensiq́ negabunt
Verbera lenta pati, & duris parere lupatis.

Sed

Sed non vlla magis vires industria firmat,
Quàm Venerem, & cæci stimulos auertere amoris:
Siue boum, siue est cui gratior vsus equorum.
Atque ideo tauros procul, atque in sola relegant
Pascua, post montẽ oppositũ, & trans flumina lata:* Ne sit facilis natatus.
Aut intus clausos satura ad præsepia seruant.
Carpit enim vires paulatim, vritq; videndo
Fœmina: nec nemorum patitur meminisse, nec herbę.
Dulcibus illa quidem illecebris & sæpe superbos
Cornibus inter se subigit decernere amantes.
Pascitur in magna sylua formosa iuuenca:
Illi alternantes multa vi prælia miscent
Vulneribus crebris: lauit ater corpora sanguis:
Versaq; in obnixos vrgentur cornua vasto
*Cum gemitu: *reboant syluæq; & magnus Olympus:* Remugiunt.
Nec mos bellantes vna stabulare: sed alter
Victus abit, longèq; ignotus exulat oris,
**Multa gemens ignominiam, plagasq; superbi* Pro valde, vt in epistola Cæcinnæ fam. lib. vj.
Victoris, tum quos amisit inultus amores:
Et stabula aspectans regnis excessisse auitis.
Ergo omni cura vires exercet, & inter Multa deos veneratus: & Cicero, Non multa peccas.
Dura iacet pernix instrato saxa cubili,
Frondibus hirsutis, & carice pastus acuta.
Et tentat sese, atque irasci in cornua discit
Arboris obnixus trunco: ventosq; lacessit
Ictibus: & sparsa ad pugnam proludit arena.
Post vbi collectum robur, vires q; receptæ,
Signa mouet, præceps q; oblitum fertur in hostem.
Fluctus vt in medio cœpit cùm albescere ponto,
Longiùs ex altoq; sinum trahit: vtq; volutus
Ad terras, immane sonat per saxa, nec ipso
Monte minor procumbit: at ima exæstuat vnda
Vorticibus, nigramq; alte subiectat arenam.
Omne adeò genus in terris hominumq;, ferarumq;,
Et genus æquoreum, pecudes, pictæq; volucres

Vi nimij amoris.

In furias, ignémq; ruunt: amor omnibus idem.
*Tempore non alio catulorum * oblita leæna*
Seuior erratit campis: nec funera vulgò
Tam multa informes vrsi, stragémq; dedere
Per syluas tum sæuus aper, tum pessima tigris.
Heu malè tum Libyæ solis erratur in agris.
Nónne vides, vt tota tremor pertentet equorum
Corpora, si tantùm notas odor attulit auras?
At neque eos tam frena virûm, nec verbera sæua,
Non scopuli, rupésque cauæ atque obiecta retardant
Flumina, correptos vnda torquentia montes.

Sabinus, & est species pro genere.

*Ipse ruit dentésque * Sabellicus exacuit sus,*
Et pede prosubigit terram, fricat arbore costas,
Atque hinc atque illinc humeros ad vulnera durat.
Quid iuuenu, magnum cui versat in ossibus ignem
Durus amor? nempe abruptis turbata procellis
Cæca nocte natat seuis freta: quem super ingens

Aer nubibus plenus, per quem iter est in cœlũ.

Porta tonat cœli, & scopulis illisa reclamant
Æquora, nec miseri possunt reuocare parentes,
Nec moritura super crudeli funere virgo.
Quid lynces Bacchi variæ, & genus acre luporum,
Atque canum? quid quę imbelles dant prælia cerui?
Scilicet ante omnes furor est insignis equarum:
Et montem Veneris ipsa dedit, quo tempore Glauci
Potniades malis membra absumpsere quadrigæ.
*Illas ducit amor trans * Gargara, tránsq; sonantem*

Gargara pro quibuslibet montibus posuit, vt Ascaniũ pro quibuslibet fluminibus.

Ascanium: superant montes, & flumina tranant,
Continuóque auidis vbi subdita flamma medullis,
(Vere magis: quia vere redit calor ossibus) illę
Ore omnes versę in Zephyrum stant rupibus altis,
Exceptántque leues auras: & sæpe sine vllis
Coniugijs vento grauidæ (mirabile dictu)
Saxa per & scopulos & depressas conualles
Diffugiunt, non Eure tuis, neque Solis ad ortus:
In Boream, Caurúmq; aut vnde nigerrimus Auster

Nascitur,

Nascitur, & pluuio contristat frigore cœlum.
Hinc demũ Hippomanes, vero quod nomine dicunt Viscidum.
Pastores, lentum distillat ab inguine virus:*
Hippomanes, quod sæpe malæ legêre nouercæ,
Miscuerũtque herbas, & non innoxia verba.
Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus,
Singula dum capti circumuectamur amore.
Hoc satis armentis: superat pars altera curæ,
Lanigeros agitare greges, hirtásque capellas.
*Hic * labor: hinc laudem fortes sperate coloni.* Ad tuenda imbecilliora animalia.
Nec sum animi dubius, verbis ea vincere magnum
Quàm sit, & angustis hunc addere rebus honorem:
Sed me Parnassi deserta per ardua dulcis
Raptat amor: iuuat ire iugis, quà nulla priorum
Castaliam molli diuertitur orbita cliuo.* Facili descensu.
Nunc veneranda Pales, magno nunc ore sonandũ.
Incipiens, stabulis edico in mollibus herbam
Carpere oues, dum mox frondosa reducitur æstas:
Et multa duram stipula, filicúmque maniplis
Sternere subter humum: glacies ne frigida lædat
Molle pecus febrémq; ferat turpésq; podagras.
**Pòst hinc digressus, iubeo frondentia capris* Cùm hoc feceris.
Arbuta sufficere, & fluuios præbere recentes,
Et stabula a ventis hyberno opponere Soli
Ad medium conuersa diem, cùm frigidus olim
Iam cadit, extremóque irrorat Aquarius anno.* Ianuario mense anni penultimo.
Hæc quoque non cura nobis leuiore tuenda:
Nec minor vsus erit, quamuis Milesia magno
*Vellera * mutentur, Tyrios incocta rubores,* Ingenti pretio comparentur.
Densior hinc soboles: hinc largi copia lactis.
Quàm magis exhausto spumauerit vbere mulctra,
*Læta magis pressis manabunt * flumina mammis.* Alí. vbera Pro, nimium cana.
Nec minus interea barbas, incanáque menta*
Cinyphij tondent hirci, setásque comantes,
Vsum in castrorum, & miseris velamina nautis.

Pascuntur

Montis Arcadiæ.

*Pascuntur verò syluas, & summa * Lycæi,*
Horrentesq́ rubos, & amantes ardua dumos.
Atque ipsæ memores redeunt in tecta: suosq́
Ducunt, & grauido superant vix vbere limen.
Ergo omni studio glaciem, ventosq́ niuales,
Quo minus est illis curæ mortalis egestas,
Auertes: victumq́ feres, & virgea lætus
Pabula: nec tota claudes fœnilia bruma.

I. aduenerit

*At verò Zephyris cùm læta vocantibus * æstas,*
In saltus vtrumque gregem, atque in pascua mittes:
Luciferi primo cum sidere, frigida rura
Carpamus: dum mane nouum, dum gramina canent,
Et ros in tenera pecori gratissimus herba est.
Inde vbi quarta sitim cœli collegerit hora,

Nimio clamore.

*Et cantu querulæ * rumpent arbusta cicadæ:*
Ad puteos, aut alta greges ad stagna iubebo

Ex ilice factis.

*Currentem * ilignis potare canalibus vndam:*
Æstibus at mediis vmbrosam exquirere vallem:
*Sicubi magna * Iouis antiquo robore quercus*

Omnis enim quercus Ioui consecrata.

Ingentes tendat ramos, aut sicubi nigrum
Ilicibus crebris sacra nemus accubet vmbra.
Tum tenues dare rursus aquas, & pascere rursus
Solis ad occasum, cùm frigidus aëra vesper
Temperat, & saltus reficit iam roscida Luna:
Littoraq́ Halcyonē resonant, & acanthida dumi.
Quid tibi pastores Libyæ, quid pascua versu
Persequar, & raris habitata mapalia tectis?
Sæpe diem, noctemq́, & totum ex ordine mensem
Pascitur, itq́ pecus longa in deserta sine vllo
Hospitijs: tantum campi iacet, omnia secum

Abusiuè Nam de gregibus loquitur.

** Armentarius Afer agit, tectumq́, laremq́,*
Armaq́, Amyclæumq́ canem, Cressamq́ pharetrā.
Non secus ac patrijs acer Romanus in armis
Iniusto sub fasce viam cùm carpit, & hosti
Ante expectatum positis stat in agmine castris.

At

At non quà Scythiæ gentes, Mæoticaq́ vnda,
Turbidus & torquens flauentes Ister arenas,* Fluuius Scythiæ, qui & Danubius vocatur.
Quaq́ redit medium Rhodope porrecta sub axem.
Illic clausa tenent stabulis armenta, neque vllæ
Aut herbæ campo apparent, aut arbore frondes:
Sed iacet aggeribus niueis informis & alto
Terra gelu latè, septemq́ assurgit in vlnas,
Semper hyems, semper spirantes frigora Cauri.
Tum sol pallentes haud vnquam discutit vmbras:
Nec cùm inuectus equis altum petit æthera, nec cùm
Præcipitem Oceani rubro lauit æquore currum.
Concrescunt subitæ currenti in flumine crustæ:
Vndaq́ iam tergo ferratos sustinet orbes,
Puppibus illa prius patulis, nunc hospita plaustris:* Facilis.
Æraq́ dissiliunt vulgò, vestesq́ rigescunt
Indutæ, cæduntq́ securibus humida vina:
Et totæ solidam in glaciem vertêre lacunæ: Gutta, vnde fit stilla.
** Stiriaq́ impexis induruit horrida barbis.*
Interea toto non secius aëre ningit. Abusiuè, pro nubibus nam pruina est matutini temporis frigus.
Intereunt pecudes: stant circumfusa pruinis*
Corpora magna boum: confertoq́ agmine cerui
Torpent mole noua, & summis vix cornibus extant.
Hos non immissis canibus, non cassibus vllis,
Puniceæue agitant pauidos formidine pennæ:
Sed frustra oppositum trudentes pectore montem,
Comminus obtruncant ferro: grauiterq́ rudentes
Cædunt, & magno læti clamore reportant.
Ipsi in defossis specubus, secura sub alta
Otia agunt terra, congestaq́ robora, totasq́
Aduoluêre focis vlmos, ignemq́ dedêre.
Hîc noctem ludo ducunt, & pocula læti
Fermento, atque acidis imitantur vitea sorbis.
Talis Hyperboreo septem subiecta trioni
Gens effræna virûm Riphæo tunditur Euro:* Sæua, rectorem recusans.
Et pecudum fuluis velantur corpora setis.

Si

Si tibi lanicium curæ, primùm aſpera ſylua,
A quibus lana decerpitur. ** Lappæque tribulique abſint: fuge pabula læta,*
Continuòque greges vellis lege mollibus albos.
Illum autem, quamuis aries ſit candidus ipſe
Nigra ſubeſt vdo tantùm cui lingua palato,
Reice, ne maculis infuſcet vellera pullis
Naſcentum: plenóque alium circunſpice campo.
Munere ſic niueo lanæ (ſi credere dignum eſt)
Mutat fabulam, non enim Pan, ſed Endymion amaſſe lunam dicitur. **Pan Deus Arcadiæ captam te, Luna, ſefellit,*
In nemora alta vocans: nec tu aſpernata vocantẽ.
At cui lactis amor, cytiſum, lotóſque frequentes
Ipſe manu ſalſáſque ferat præſepibus herbas.
Hinc & amant fluuios magis, & magis vbera tendunt,
Et ſalis occultum referunt in lacte ſaporem.
Duris. *Multi iam excretos prohibent a matribus hœdos:*
*Primáque *ferratis præfigunt ora capiſtris.*
Quod ſurgente die mulſere, horiſque diurnis,
Nocte premunt: quod iam tenebris & ſole cadente,
Sub lucem exportant calathis, (adit oppida paſtor)
Aut parco ſale contingunt, hyemique reponunt.
Nec tibi cura canum fuerit poſtrema: ſed vnà
Veloces Spartæ catulos, acremque Moloſſum
Paſce ſero pingui: nunquam cuſtodibus illis
Omnes enim Hiſpani abactores ſunt, vt ait Servius. *Nocturnum ſtabulis furem, incurſúſque luporum,*
*Aut impacatos a tergo horrebis * Iberos.*
Sæpe etiam curſu timidos agitabis onagros:
Et canibus leporem, canibus venabere damas.
Sæpe volutabris pulſos ſylueſtribus apros
Latratu turbabis agens: monteſque per altos
Ingentem clamore premes ad retia cerium.
Diſce & odoratam ſtabulis accendere cedrum,
Galbaneóque agitare graues nidore chelydros.
Nocens tactu. *Sæpe ſub immotis præſepibus aut * mala tactu*
Vipera delituit, cœlumque exterrita fugit:
Aut tecto aſſuetus coluber ſuccedere, & umbræ,

Peſtis

Pestis acerba boum, pecoriq; aspergere virus,
Fouit humum, cape saxa manu, cape robora pastor,
Tollentémque minas, & sibila colla tumentem
Deijce: iamq; fuga timidum caput abdidit altè,
Cùm medij nexus extremæq; agmina caudæ
Soluuntur, tardosque trahit sinus vltimus orbes.
Est etiam ille malus Calabris in saltibus anguis,
Squamea conuoluens sublato pectore terga,
Atque notus longam maculoso grandibus aluum:
Qui, dum amnes vlli rumpuntur fontibus, & dum
Vere madent vdo terræ, ac pluuialibus Austris,
Stagna colit: ripisque habitans hic piscibus atram
**Improbus ingluuiem, ranisque loquacibus explet.* Qui non facile satiatur
Postquam exhausta palus, terræq; ardore dehiscunt,
Exsilit in siccum, & flammantia lumina torquens
Sæuit agris, asperque siti, atque exterritus æstu.
Ne mihi tum molles sub diuo carpere somnos,
Neu dorso nemoris libeat iacuisse per herbas,
Cùm, positis nouus exuuijs, nitidúsque iuuenta
Volutatur, aut catulos tectis, aut ouа relinquens
Arduus ad solem, & linguis micat ore trisulcis.
Morborum quoque te causas, & signa docebo.
**Turpis oues tentat scabies, vbi frigidus imber* Ab effectu nam corpora reddit turpia.
Altius ad viuum persedit, & horrida cano
Bruma gelu vel cùm tonsis illotus adhæsit
Sudor, & hirsuti secuerunt corpora vepres.
**Dulcibus idcirco fluuijs pecus omne magistri*
Perfundunt: vdisque aries in gurgite villus Salsa enim aqua magis prurigiuem creat.
Mersatur, missuq; secundo defluit amni.
Aut tonsum tristi contingunt corpus amurca,
Et spumas miscent argenti, viuáque sulfura,
Idæisque pices, & pingues vnguine ceras,
Scillamq;, helleboros que graues, nigrúmq; bitumen
Non tamen vlla magis præsens fortuna laborũ est,
Quàm si quis ferro potuit rescindere summum

Vlceris os: alitur vitium, viuitq; tegendo:
Dum medicas adhibere manus ad vulnera pastor
Abnegat, & meliora deos sedet omnia poscens.
Quinetiam ima dolor balantum lapsus ad ossa
Cum furit, atque artus depascitur arida febru:
Febrem. *Profuit incensos* æstus auertere, & inter
Ima ferire pedis salientem sanguine venam:
Populi Scytharum. *Bisaltæ* quo more solent, acerq; Gelonus,
Cum fugit in Rhodopen, atque in deserta Getarũ,
Et lac concretum cum sanguine potat equino.
Quàm procul aut molli succedere sæpius vmbræ
Videris, aut summas carpentem ignauius herbas,
Extremamq; sequi, aut medio procumbere campo
Pascentem, & seræ solam decedere nocti:
Continuò ferro culpam compesce priùs quàm
Dira per incautum serpant contagia vulgus.
Non tam creber, agens hyemem ruit æquore turbo,
Quàm multæ pecudum pestes. nec singula morbi
Loca possit pro animalibus. *Corpora corripiunt: sed tota* æstiua repente,
Spemq;, gregemq; simul, cunctamq; ab origine gentẽ.
Tum sciat aërias Alpes, & Norica siquis
Castella in tumulis, & Iapidis arua Timaui
Nunc quoque post tanto videat, desertaq; regna
Pastorum, & longè saltus, latèq; vacantes.
Hic quondam morbo cœli miseranda coorta est
Tempestas, totoq; autumni incanduit æstu:
Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum:
Corrupitq; lacus, infecit pabula tabo.
Nec via mortiis erat simplex: sed vbi ignea venis
Omnibus æstus sitis miseros adduxerat artus,
Humor sordidus. *Rursus* abundabat fluidus liquor, omniaq; in se
Ossa minutatim morbo collapsa trahebat.
Sæpe in honore deũm medio stans hostia ad aram,
Lanea dum niuea circundatur infula vitta,
Inter cunctantes cecidit moribunda ministros:

Aut

Aut ſiquam ferro mactauerat antè ſacerdos,* Prævenient eius mortẽ.
Inde neque impoſitis ardent altaria fibris,
Nec reſponſa poteſt conſultus reddere vates:
Ac vix ſuppoſiti tinguntur ſanguine cultri:
Summaq; ieiuna ſanie infuſcatur arena.
Hinc lætis vituli vulgò moriuntur in herbis,
Et dulces animas plena ad præſepia reddunt.
Hinc canibus blandis rabies venit, & quatit ægros
Tuſſis anhela ſues, ac faucibus angit obeſis.
Labitur infelix ſtudiorum, atque immemor herbæ
Victor equus: fontesq; auertitur, & pede terram
Crebra ferit: demiſſæ aures, incertus ibidem
Sudor, & ille quidem morituris frigidus: aret
Pellis, & ad tactum tractanti dura reſiſtit.
Hæc ante exitium primis dant ſigna diebus:
Sin in proceſſu cœpit crudeſcere morbus,
Tum verò ardentes oculi, atque attractus ab alto
Spiritus, interdum gemitu grauis, imaq; longo
Ilia ſingultu tendunt: it naribus ater
Sanguis, & obſeſſas fauces premit aſpera lingua.* Clauſas aſperam verò linguam dicet ob ſiccitatem.
Profuit inſerto latices infundere cornu
Lenęos: ea viſa ſalus morientibus vna:
Mox erat hoc ipſum exitio, furijſq; refectis
Ardebant: ipſiq; ſuos iam morte ſub ægra
(Dij meliora piis, erroremq; hoſtibus illum)
Diſciſſos nudis laniabant dentibus artus.
Ecce autem duro fumans ſub vomere taurus
Concidit, & miſtum ſpumis vomit ore cruorem,
Extremoſq; ciet gemitus. it triſtis arator
Mœrentem abiungens fraterna morte iuuencum,
Atque opere in medio defixa relinquit aratra.
Non vmbræ altorum nemorum, non mollia poſſunt In ſui deſyderium illicere.
Prata mouere animum: non qui per ſaxa volutus*
Purior electro campum petit amnis: at ima
Soluuntur latera, atque oculos ſtupor vrget inertes:

Ad terrámque fluit deuexo pondere ceruix.
Quid labor, aut benefacta iuuant? quid vomere terras
Inuertisse graues? atqui non Massica Bacchi
Munera non illis epulæ nocuere repostæ.
Frondibus & victu pascuntur simplicis herbæ:
Pocula sunt fontes liquidi, atque exercita cursu
Flumina: nec somnos abrumpit cura salubres.
Tempore non alio dicunt regionibus illis
Bobus agrestibus. *Quæsitas ad sacra boues Iunonis, & *vris*
Imparibus ductos alta ad donaria currus.
Ergò ægrè rastris terram rimantur, & ipsis
Vnguibus infodiunt fruges, montésque per altos
Contenta ceruice trahunt stridentia plaustra.
Non lupus insidias explorat ouilia circum,
Insidiatur. *Nec gregibus nocturnus *obambulat: acrior illum*
Cura domat. timidi damæ, ceruique fugaces,
Nunc inter canes, & circum tecta vagantur.
Iam maris immensi prolem, & genus omne natantũ
Littore in extremo, ceu naufraga corpora, fluctus
Quasi timentes marinã pestilentiam. *Proluit insolitæ* fugiunt in flumina Phocæ.*
Interit & curuis frustra defensa latebris
Vipera, & attoniti squamis astantibus hydri.
Ipsis est aër auibus non æquus, & illæ
Præcipites alta vitam sub nube relinquunt.
Præterea, nec iam mutari pabula refert:
Quæsitæq; nocent artes: cessere magistri,
Medicinæ inuentor Saturni & Philyræ filius. *Phillyrides *Chiron, Amythaoniúsque Melampus.*
Sæuit & in lucem Stygijs emissa tenebris
Pallida Tisiphone: morbos agit ante metúmque,
Inque dies auidum surgens caput altiùs effert.
Balatu pecorum, & crebris mugitibus amnes,
Arentésque sonant ripæ, collésque supini,
Iamq; catervatim dat stragem atq; aggerat ipsis
In stabulis turpi dilapsa cadauera tabo:

Donec

Donec humo tegere, ac foueis abſcondere diſcunt.
Nam neque erat corijs vſus: nec viſcera quiſquã
Aut vndis abolere poteſt, aut vincere flamma.
Nec tondere quidem morbo illuuie que pereſa
Vellera, nec telas poſſunt attingere putres.
Verùm etiam inuiſos ſiquis tentarat amictus,
Ardentes papulæ, atque immundus olentia ſudor
Membra ſequebatur, nec longo deinde morantis
Tempore, contactos artus ſacer ignis edebat.

Quippe morbo putrefactis.

Carbunculi.

P. VIRGILII MARONIS GEORGICORVM LIBER IIII.

ARGVMENTVM.

Quarto hoc libro apum curã, mellificijque rationẽ (quæ pars in generali operis totius appositione postrema erat) copiosissimè exequitur: cũq; argumentũ hoc adeò angustũ esset, vt intra paucos versus posset consumi, varijs id digressionibus dilatat, iucundisque translationibus amplificat & exornat. Nam & suam quandam apibus rempub. assignat, reges ipsis tribuens, castra prętoria, vrbes, populos, officia, studia, & mores: idq; tanta commoditate, vt nusquã immemor suarũ translationũ a proposito excidat. Potest autem & hic liber in duas partes secari, in priori enim eius parte propagandarũ, conseruandarũq; apum curam exequitur: in posteriori rationẽ, qua cùm funditus interierint, denuò possint reparari. Huius inuenti authorẽ Aristęum quendã pastorẽ facit: qui primus amissas apes, iugulatis aliquot boum iugis, creditur reparasse.

Aliud Modestini iurisconsulti argumentũ.

Protinus aërii mellis redolentia regna,
Hybleas & apes, alueorum & cerea tecta,
Quique apibus flores, examina quæque legenda,
Indicat, humentesque fauos, cœlestia dona.

Nam mel ex rore colligitur, qui ex aëre defluit, vnde est cœlestia dona.

PROTINVS aërij mellis cœlestia dona
Exequar. hanc etiam Mæcenas aspice partẽ.

Ad-

Admiranda tibi leuium spectacula rerum,
Magnanimosq́ duces, totiusq́ ordine gentis
Mores, & studia, & populos, & prælia dicam.
In tenui labor, at tenuis non gloria: si quem
Numina læua sinunt, auditq́ vocatus Apollo.
Principio sedes apibus statioq́ petenda,
Quo neque sit ventis aditus (nam pabula venti
*Ferre domum prohibent) neq́ oues, hœdiq́ *petulci*
Floribus insultent, aut errans bucula campo
Decutiat rorem, & surgentes atterat herbas.
Absint & picti squalentia terga lacerti
Pinguibus a stabulis, Meropesq́, aliæq́ volucres,
Et manibus Progne pectus signata cruentis.
Omnia nam late vastant, ipsaq́ volantes
*Ore ferunt, dulcem *nidis immitibus escam.*
At liquidi fontes, & stagna virentia musco
Adsint, & tenuis fugiens per gramina riuus:
Palmaq́ vestibulum, aut ingens oleaster obumbret:
Vt cùm prima noui ducent exanima reges
Vere suo, ludetq́ fauis emissa iuuentus,
Vicina inuitet decedere ripa calori,
Obuiaq́ hospitijs teneat frondentibus arbos.
In medium, seu stabit iners, seu profluat humor,
Transuersas salices, & grandia conijce saxa,
Pontibus vt crebris possint consistere, & alas
*Pandere ad æstiuum solem, si forte *morantes*
Sparserit, aut præceps Neptuno immerserit Eurus.
Hæc circum casiæ virides, & olentia late
Serpilla, & grauiter spirantis copia thymbræ
Floreat, irriguumq́ bibant violaria fontem.
Ipsa autem, seu corticibus tibi suta cauatis,
Seu lento fuerint alueria vimine texta,
Angustos habeant aditus, nam frigore mellæ
Cogit hyems, eademq́ calor liquefacta remittit.
**Vtraq́ vis apibus pariter metuenda: neque illæ*

Lasciui, exultantes.

Pullis crudelibus, qui apum morte nutriuntur.

Tardè remeantes ex pascuis.

Tam caloris quàm frigoris.

Ne quicquam in textu certatim tenuia cera
Spiramenta linunt, fucóque & floribus oras
Explent, collectúmque hæc ipsa ad munera gluten
Et viſco, & Phrygiæ ſeruant pice lentius Idæ.
Sæpe etiam effoſſis (ſi vera eſt fama) latebris,
Sub terra fodere larem, penitúſque repertæ
Pumicibúſque cauis, exeſæ arboris antro.
Tu tamen & læui rimoſa cubilia limo
Vnge, fouens circum, & raras ſuperinjice frondes.
Neu propiùs tecti taxum ſine, néue rubentes
Vre ſoco cancros, altæ neu crede paludi,
Aut vbi odor cœni grauis, aut vbi concaua pulſu
Saxa ſonant, vociſque offenſa reſultat imago.
Quod ſupereſt, vbi pulſam hyemem ſol aureus egit
Sub terras, cœlúmque æſtiua luce recluſit:
Illæ continuò ſaltu, ſyluáſque peragrant,
Purpureóſque metunt flores, & flumina libant
Summa leues: hinc neſcio qua dulcedine lætæ
Progeniem nidóſque fouent: hinc arte recentes
Excudunt ceras, & mella tenacia fingunt:
Hinc, vbi iam emiſſum caueis ad ſidera cœli
Nare per æſtatem liquidam ſuſpexeris agmen,
Obſcurámque trahi vento mirabere nubem,
Contemplator: aquas dulces & frondea ſemper
Tecta petunt: huc tu iuſſos aſperge ſapores,
Trita meliphylla, & cerinthæ ignobile gramen:
Tinnitúſque cie, & Matris quate cymbala circum.
Ipſe conſident medicatis ſedibus: ipſe
Intima more ſuo ſeſe in cunabula condent.
Sin autem ad pugnam exierint, (nam ſæpe duobus
Regibus inceſſit magno diſcordia motu)
Continuóque animos vulgi, & trepidantia bello
Corda licet longè præſciſcere, namque morantes
Martius ille æris rauci canor increpat, & vox
Auditur fractos ſonitus imitata tubarum.

Venenatam arborem, e qua mel peſſimum gignitur in Bucolicis: ſic tua Cyrneas fugiant examina taxos.

Quia fauis inuerſis, mel tamen inde non funditur.

Ob copiam, vbique enim naſcitur Naturali ratione, cuius cauſa latet.

Tum

Tum trepidæ inter se coeunt, pennisque coruscant:
Spiculáque exacuunt rostris, aptántque lacertos:
Et circa regem, atque ipsa ad prætoria densæ
Miscentur, magnisque vocant clamoribus hostem.
Ergo vbi ver nactæ sudum, campósque patentes,
Erumpunt portis, concurritur: æthere in alto
Fit sonitus, magnum mistæ glomerantur in orbem,
Præcipitesque cadunt, non densior aëre grando,
Nec de concussa tantum pluit ilice glandis.
Ipsi per medias acies, insignibus alis,
Ingentes animos angusto in pectore versant.
Vsque adeò obnixi non cedere, dum grauis aut hos,
Aut hos versa fuga victor dare tergа coëgit.
Hi motus animorum, atque hæc certamina tanta,
Pulueris exigui iactu compressa quiescent. Viso enim puluere, tẽpestatem futuram plurimùm eis nocentẽ timent.
Verùm, vbi ductores acie reuocaueris ambos,
Deterior qui visus eum, ne prodigus obsit,
Dede neci: melior vacua sine regnet in aula.
Alter erit maculis auro squallentibus ardens:
(Nam duo sunt genera) hic melior, insignis & ore,
Et rutilis clarus squamis: ille horridus alter
Desidia, latámque trahens inglorius aluum.
Vt binæ regum facies, ita corpora gentis.
Nám que aliæ turpes horrent, ceu puluere ab alto
Cùm venit, & terram sicco spuit ore viator
Aridus: elucent aliæ, & fulgore coruscant
Ardentes auro, & paribus lita corpora guttis.
Hæc potior soboles: hinc cœli tempore certo
Dulcia mella premes: nec tantum dulcia, quantum
Et liquida, & durum Bacchi domitura saporem. Ad vina temperãda, quia maiores vina asperrima mellis dulcedine tẽperabant.
Ac cùm incerta volant, cœlóque examina ludunt,
Contemnúntque fauos, & frigida tecta relinquunt
Instabiles animos ludo prohibebis inani.
Nec magnus prohibere labor: tu regibus alas
Eripe: non illis quisquam cunctantibus altum

Ire iter, aut caſtris audebit vellere ſigna.
Inuitent croceis halantes floribus horti,
Et cuſtos furum atque auium, cum falce ſaligna
Lampaſci natus, quæ ciuitas eſt in Helleſponto
**Helleſpontiaci ſeruet tutela Priapi.*
Ipſe thymum pinoſq; ferens de montibus altis,
Tecta ſerat latè circum, cui talia curæ:
Ipſe labore manum duro terat: ipſe feraces
Figat humo plantas, & amicos irriget imbres.
Atque equidem, extremo ni iam ſub fine laborum
Vela traham, & terris feſtinem aduertere proram:
Forſitan & pingues hortos quæ cura colendi
*Ornaret, canerem: biferiq; roſaria *Peſti.*
Oppidum eſt Campaniæ, in quo bis in anno roſa naſcitur.
Quoq; modo potus gauderent intyba riuis,
Et virides apio ripæ: tortuſq; per herbam
Creſceret in ventrem cucumis: nec ſera comantem
Narciſſum, aut flexi tacuiſſem vimen acanthi,
Pallentesq; hederas, & amantes littora myrtos.
Namq; ſub Oebaliæ memini me turribus altis,
Quà niger humectat flauentia culta Galeſus,
Corycium vidiſſe ſenem cui pauca relicti
Iugera ruris erant, nec fertilis illa iuuencis,
Nec pecori opportuna ſeges, nec commoda Baccho.
Hic rarum tamen in dumis olus, albaq; circum
Lilia, verbenaſq; premens, veſciumq; papauer,
Non poteſtate: quia regum more cibis non comparatis vtebantur.
*Regum æquabat opes *animis: ſeraq; reuertens*
Nocte domum, dapibus menſas onerabat inemptis.
Primus vere roſam, atque autumno carpere poma,
Et cùm triſtis hyems etiam nunc frigore ſaxa
Rumperet, & glacie curſus frænaret aquarum:
Ille comam mollis iam tum tondebat acanthi,
Æſtatem increpitans ſeram, Zephyroſq; morantes,
Ergo apibus fœtis idem atque examine multo
Primus abundare, & ſpumantia cogere preſſis
Mella fauis: illi tiliæ, atque vberrima pinus:
Quotq; in flore nouo pomis ſe fertilis arbos

In-

Induerat, totidem autumno matura tenebat.
*Ille etiam seras in versum *distulit vlmos,* Pro transtulit.
Eduramq; pyrum, & spinos iam pruna ferentes,
Iamq; ministrantem platanum potantibus vmbrã.
Verum hæc ipse equidem spacijs exclusus iniquis
Prætereo, atq; alijs post commemoranda relinquo.
Nunc age, naturas apibus quas Iuppiter ipse
Addidit, expediam: pro qua mercede canoros
Curetum sonitus, crepitantiaq; æra secutæ,
Dictæo cœli regem pauere sub antro.
Solæ communes natos, consortia tecta
*Vrbis habent, *magnisq; agitant sub legibus æuum;* Immutabilibus.
Et patriam solæ, & certos nouere penates:
Venturæq; hyemis memores, æstate laborem
Experiuntur, & in medium quæsita reponunt.
Namq; aliæ victu inuigilant, & fœdere pacto
Exercentur agris: pars intra septa domorum Humorem.
*Narcissi *lachrymam, & lentum de cortice gluten,* allusit ad
Prima fauis ponunt fundamina: deinde tenaces fabulam:
Suspendunt ceras: aliæ spem gentis adultos quia Narcissus puer in
Educunt fœtus: aliæ purissima mella florem est
Stipant, & liquido distendunt nectare cellas: conuersus.
Sunt quibus ad portas cecidit custodia sorti, Apum festi-
Inq; vicem speculantur aquas, & nubila cœli: nationem
Aut onera accipiunt venientum: aut agmine facto ostendit
Ignauum fucos pecus a præsepibus arcent. comparati-
Feruet opus, redolentq; thymo fragrantia mella. one Cyclo-
*Ac *veluti lentis Cyclopes fulmina massis* pum.
Cùm properant, alij taurinis follibus auras Athenien-
Accipiunt redduntq;: alij stridentia tingunt ses: a Cecro-
Æra lacu, gemit impositis incudibus Ætna: pe Atticæ
Illi inter sese magna vi brachia tollunt rege, vbi
In numerum, versantq; tenaci forcipe ferrum: mella nascuntur optima.
Non aliter (si parua licet componere magnis)
**Cecropias innatus apes amor vrget habendi,*

Mu-

Munere quamque suo grandæuis oppida curæ
Et munire fauos, & Dædala fingere tecta.
At fessæ multa referunt se nocte minores,
Crura thymo plenæ. pascuntur & arbuta passim,
Et glaucas salices, casiámque, crocúmque rubentem,
Nigri coloris. *Et pinguem tiliam, & *ferrugineos hyacinthos.*
Omnibus vna quies operum, labor omnibus vnus.
Mane ruunt portis: nusquam mora, rursus easdem
Vesper vbi e pastu tandem decedere campis
Admonuit, tum tecta petunt, tum corpora curant.
Fit sonitus, mussántque oras & limina circum.
Pòst, vbi iam thalamis se composuere, siletur
Ipsis aptus: vt illud suprà. *In noctem, fessósque sopor* suus occupat artus:*
Nec verò a stabulis pluuia impendente recedunt
Longiùs, aut credunt cœlo aduentantibus Euris:
Sed circum tutæ sub mœnibus vrbis aquantur,
Excursúsque breues tentant, & sępe lapillos,
Fluctuantes. *Vt cymbæ* instabiles fluctu iactante saburram,*
Tollunt. his sese per inania nubila librant.
Illum adeò placuisse apibus mirabere morem,
Quòd nec concubitu indulgent, nec corpora segnes
In Venerem soluunt, aut fœtus nixibus edunt:
Verùm ipsę folijs natos, & suauibus herbis
Ore legunt: ipsæ regem paruósque Quirites
Pro figunt. *Sufficiunt, aulásque & cerea regna* refigunt.*
Onere. *Sæpe etiam duris errando in cotibus alas*
Attriuere, vltróque animam sub fasce dedere:*
Tantus amor florum, & generandi gloria mellis.
Ergo ipsas quamuis angusti terminus æui
Excipiat, (neque enim plus septima ducitur æstas)
At genus immortale manet: multósque per annos
Stat fortuna domus, & aui numerantur auorum.
Pręterea regem non sic Ægyptus, & ingens
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaspes
Obseruant rege incolumi, mens omnibus vna esti

A-

Amisso, rupere fidem, constructáque mella
Diripuere ipsæ, & crates soluêre fauorum.
Ille operum custos: illum admirantur, & omnes
Circunstant fremitu denso, stipántque frequentes.
Et sæpe attollunt humeros, & corpora bello
Obiectant, pulchrámque petunt per vulnera mortẽ.
His quidam signis, atque hæc exempla sequuti,
Esse apibus partem diuinæ mentu, & haustus
Aethereos dixêre: deum namque ire per omnes Diuinos
Terrásque tractúsque maris, cœlúmque profundum: spiritus.
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quemque sibi tenues nascentem arcessere vitas.
Scilicet huc reddi deinde, ac resoluta referri Dissolui, &
Omnia nec mortis esse locum, sed viua volare redire ad
Sideris in numerum, atque alto succedere cœlo. originem
Si quando sedem augustam, seruatáque mella suam.
Thesauris relines, prius haustus sparsus aquarum Quasi ma-
Ora foue, fumósque manu prætende sequaces. iestatis ple-
Bis grauidos cogunt fœtus, duo tempora messis: nam. augu-
Taygete simul os terris ostendit honestum stum enim
Pleias, & Oceani spretos pede reppulit amnes: propriè te-
Aut eadem sidus fugiens ubi piscis aquosi, ctum est
Tristior hybernas cœlo descendit in vndas. augurio cõ-
Illis ira modum supra est: lesæq; venenum secratum.
Morsibus inspirant, & spicula cæca relinquunt, Per noctem
Affixę venu, animásque in vulnere ponunt. vagantibus.
Sin duram metues hyemem, parcésque futuro, Stellio, &c.
Contusósque animos, & res miserabere fractas: Quia puella
At suffire thymo, cerásque recidere inanes Lydia Mi-
Quis dubitet? nam sæpe fauos ignotus adedit neruam la-
Stellio, lucifugis congesta cubilia blattis: nificio
Immuníque sedens aliena ad pabula fucus, pronocare
Aut asper crabro imparibus se immiscuit armis: ausa in hoc
Aut dirum tineæ genus, aut inuisa Mineruæ animal ab
In foribus laxos suspendit aranea casses. ea conuersa

Quo est.

Quo magis exhauſtæ fuerint, hoc acrius omnes
Incumbent generis lapſi ſarcire ruinas,
Complebuntq́ fores, & floribus horrea texent,
Si verò (quoniam caſus apibus quoque noſtros
Vita tulit) triſti languebunt corpora morbo:
Quod iam non dubijs poteris cognoſcere ſignis:
(Continuò eſt ægris alius color, horrida vultum
Deformat macies, tum corpora luce carentum
Exportant tecti, & triſtia funera ducunt:
Aut illæ pedibus connexæ ad limina pendent,
Aut intus clauſis cunctantur in ædibus omnes,
Ignauæq́ fame, & contracto frigore pigræ.
Tum ſonus auditur grauior, tractimq́ ſuſurrant:
Frigidus vt quondam ſyluis immurmurat* auſter:
Vt mare ſollicitum ſtridet refluentibus vndis:
Æſtuat, vt clauſis rapidus fornacibus ignis)
Hîc iam Galbaneos ſuadebo incendere odores,
Mellaq́ arundineis inferre canalibus, vltro
Hortantem, & feſſas ad pabula nota vocantem.
Proderit & tunſum gallæ admiſcere ſaporem,
Arenteſq́ roſas, aut igni pinguia multo
Defruta, vel Pſythia paſſos de vite racemos.
Cecropiumq́ thymum, & grauiolentia centaurea,
Eſt etiam flos in pratis, cui nomen amello
Fecere agricolæ, facilis quærentibus herba.
Namque* vno ingentem tollit de ceſpite ſyluam:
Aureus ipſe, ſed in ſolijs, quæ plurima circum
Funduntur, violæ* ſublucet purpura nigræ.
Sæpe etiam nexis ornate torquibus aræ.
Aſper in ore ſapor: tonſis in vallibus illum
Paſtores, & curua legunt prope flumina* Mellæ.
Huius odorato radices incoque Baccho,
Pabulaq́ in foribus plenis appone caniſtris.
Sed, ſi quem proles ſubito deſecerit omnis,
Nec genus vnde nouæ ſtirpis reuocetur, habebit:

Tres comparationes ſingulis cõplexus eſt verſibus quas Homerus binis.

Imo.

In viriditate folliorũ

Fluuius Galliç.

Tempus

Tempus, & Arcadij memoranda inuenta magistri
Pandere, quoque modo cessis iam sæpe iuuencis
Insyncerus apes tulerit crura: altius omnem
Expediam prima repetens ab origine famam.
Nam quia Pellæi gens fortunata Canopi
Accolit effuso stagnantem flumine Nilum,
Et circum pictis vehitur sua rura phaselis:
Quaq; pharetratæ vicinia Persidis urget,
Et viridem Ægyptum nigra fœcundat arena,
Et diuersa ruens septem discurrit in ora
Vsque coloratis amnis deuexus ab Indis:
Omnis in hac certam regio iacit arte salutem.
Exiguus primùm, atque ipsos contractus ad vsus
Eligitur locus: hunc angusti imbrice tecti
Parietibusq; premunt arctis, & quattuor addunt
Quattuor a ventis obliqua luce fenestras.
Tum vitulus bima curuans iam cornua fronte
Quæritur: huic geminæ nares, & spiritus oris
Multa reluctanti obstruitur plagisq; peremptо
Tunsa per integram soluuntur viscera pellem.
Sic positum in clauso tinquunt, & ramea costis
Subjiciunt fragmenta, thymum, casiasq; recentes.
Hoc geritur, Zephyris primùm impellentibus undas,
Ante nouis rubeant quàm prata coloribus, ante
Garrula quàm tigni nidum suspendat hirundo.
Interea teneris tepefactus in ossibus humor
Æstuat, & visenda modis animalia miris,
Trunca pedum primo, mox & stridentia pinnis
Miscentur, tenuemq; magis, magis æra carpunt,
Donec, ut æstiuis effusus nubibus imber,
Erupere aut vt nervo pulsante sagittæ,
Prima leues ineunt quando prælia Parthi.
Quis deus hanc, Musæ, quis nobis extudit artem?
Vnde noua ingressus hominum experientia cepit?
Pastor Aristæus fugiens Peneia tempe,

Breuibus nauigijs quibus vtũtur cùm stagnauerit Nilus.

Pro multum sic in lib. 3. Multa gemens ignominiam.

Inter se cõueniũt pinnarum leuitate.

Captant.

Nullo enim docente, ars per vsum reperta.

Amissis

Amissis (vt fama) apibus morbóque famêque,
Tristiu ad extremi sacrum caput astitit amnis,
Multa querens, atque hac affatus voce parentem:
Penei fluminis — *Mater Cyrene mater, quæ* gurgitis huius
Inia tenes, quid me præclara stirpe deorum
Homerus in II. 8. — *(Si modo, quē perhibes, pater est Thymbræus Apollo)*
Inuisum fatis genuisti: aut quò tibi nostri
Pulsus amor? quid me cœlum sperare iubebas?
En etiam hunc ipsum vitæ mortalis honorem:
Quem mihi vix frugũ, & pecudum custodia fessis
Omnia tentanti extuderat, te matre, relinquo.
Fertiles. — *Quin age, & ipsa manu* felices erue syluas:
Fer stabulis inimicum ignem, atq; interfice messes:
Vre sata, & validam in vites molire bipennem:
Tanta meæ si te cepere tædia laudis.
At mater sonitum thalamo sub fluminis alti
Sensit, eam circum Milesia vellera nymphæ
Carpebant hyali saturo fucata colore,
Drymóque, Xanthóque, Ligeáque, Phyllodocéque
Cæsariem effusæ nitidam per candida colla:
Nesæe, Spioque, Thaliáque, Cymodocéque,
Cydippéque & flaua Lycorias (altera virgo,
Altera tum primo Lucinæ exporta labores)
Clióque, & Beroe soror, Oceanitides ambæ,
Venantium habitu. venatrices enim nymphæ multæ. — *Ambæ auro, pictis* incinctæ pellibus ambæ,
Atque Ephyre, atque Opis, atque Asia Deiopea,
Et tandem positu velox Arethusa sagittis.
Inter quas curam Clymene narrabat inanem
Vulcani, Martísque dolos, & dulcia furta,
Atq; Chao densos diuûm numerabat amores.
Carmine quo captæ, dum fusis mollia pensa
Deuoluunt, iterum maternas impulit aures
Luctus Aristæi: vitreique sedilibus omnes
Obstupuere: sed ante alias Arethusa sorores,
Quia fons — *Prospiciens, summa flauum caput* extulit vnda,

Et

Et procul, O gemitu non fruſtra exterrita tanto
Cyrene ſoror, ipſe tibi tua maxima cura
Triſtis Ariſtæus Penei genitoris ad vndam
Stat lachrymans, & te crudelem nomine dicit.
Hunc perculſa noua mentem formidine mater,
Duc age, duc ad nos: fac illi limina diuûm
*Tangere, ait: *ſimul alta iubet diſcedere latè*
Flumina, qua iuuenis greſſus inferret, at illum
Curuata in montis faciem circumſtetit vnda,
Accepitq; ſinu vaſto, miſitq; ſub amnem:
Iamq; domum mirans genitricis, & humida regna,
*Speluncaſq; *lacus clauſos, lucoſq; ſonantes,*
Ibat, & ingenti motu ſtupefactus aquarum,
Omnia ſub magna labentia flumina terra
Spectabat diuerſa locis: Phaſimq;, Lycumq;,
Et caput, vnde altus primùm ſe erumpit Enipeus:
Vnde pater Tiberinus, & vnde Aniena fluenta,
Saxoſumq; ſonans Hypanis, Myſuſq; Caicus,
Et gemina auratus taurino cornua vultu
Eridanus: quo non alius per pinguia culta
*In mare * purpureum violentior influit amnis.*
Poſtquam eſt in thalami pendentia pumice tecta
Peruentum, & nati fletus cognouit inanes
Cyrene: manibus liquidos dant ordine fontes
Germanæ, tonſiſq; ferunt mantilia villis.
Pars epulis onerant menſas, & plena reponunt
Pocula: Panchæis adoleſcunt ignibus aræ,
*Et mater, Cape Mœnij * carcheſia Bacchi,*
Oceano libemus, ait, ſimul ipſa precatur
Oceanumq; patrem rerum, nymphaſq; ſorores,
Centum quæ ſyluas, centum quæ flumina ſeruant.
*Ter liquido ardentem * perfudit nectare Veſtam:*
Ter flamma ad ſummum tecti ſubiecta reluxit:
Omine quo firmans animum ſic incipit ipſa:
Eſt in Carpathio Neptuni gurgite vates

Arethuſæ dulcia fluẽta inter medios habet fluctus.

Homerus in Ili. 164.

Qui ſunt fõtium, & fluuiorum receptacula.

Nigrum, ex altitudine ſcilicet.

Poculorum genera.

Vinum puriſſimum in ignem infudit.

Dij enim marini prima parte equi sunt, postrema pisces.

Cæruleus Proteus: magnum qui piscibus æquor,
Et iunctò bipedum curru metitur equorum.
Hic nunc Emathiæ portus, patriamq; reuisit
Pallenen, hunc & nymphæ venerantur, & ipse
Grandæuus Nereus. nouit namq; omnia vates,
Quæ sint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahãtur.
Quippe ita Neptuno visum est immania cuius
Armenta, & turpes pascit sub gurgite phocas.

Homerus in Ili. 4.

Hic tibi nate, prius vinclis capiendus, vt omnem

Magnas: vt cui turpe caput.

Expedias morbi causſam, euentusq; secundes.
Nam sine vi non vlla dabit præcepta, neq; illum
Orando flectes, vim duram, & vincula capto
Tendendo circum hæc demum frangentur inanes.
Ipsa ego te, medios cùm sol accenderit æstus,

Quæritur enim ab oraculis causa mali, & remedium.

Cùm sitiunt herbæ, & pecori iã gratior vmbra est,
In secreta senis ducam, quò fessus ab vndis
Se recipit: facilè vt somno aggrediare iacentem.
Verùm vbi correptum manibus, vinclisq; tenebis:
Tum variæ illudent species, atque ora ferarum.

Pro fœua.

Fiet enim subitò sus horridus, atraq; tigris,
Squamosusq; draco, & fulua ceruice leæna:
Aut acrem flammæ sonitum dabit: atq; ita vinclis
Excidet, aut in aquas tenues dilapsus abibit.
Sed quanto ille magis formas se vertet in omnes,
Tanto nate, magis contende tenacia vincla:
Donec talis erit mutato corpore, qualem
Videris, incepto tegeret cùm lumina somno.

Vnxit eum vt ad videndum nume fieret idoneus.

Hæc ait, & liquidam ambrosiæ diffudit odorem:
Quo totum nati corpus perduxit, at illi
Dulcis compositis spiranit crinibus aura,
Atque habilis membris venit vigor. Est specus ingẽs
Exesi latere in montis: quò plurima vento
Cogitur, inq; sinus scindit sese vnda reductos,

Periclitantibus.

Deprensis olim statio tutissima nautis.
Intus se vasti Proteus egit obice saxi.

Hic

Hic iuuenem in latebris auersum a lumine nympha
Collocat: ipsa procul nebulis obscura recessit.
*Iam rapidus torrens sitientes *Sirius Indos* Stella in ore canis.
Ardebat cœlo, & medium sol igneus orbem Alta Lucan.
*Hauserat: arebant herbæ, & *caua flumina siccis* Deseruere cauo tentoria fixa Lemano.
Faucibus ad limum radij tepefacta coquebant:
Cùm Proteus consueta petens e fluctibus antra
Ibat eum vasti circum gens humida ponti
Exultans, rorem latè dispergit amarum.
Sternunt se somno diuerso in littore phocæ,
Ipse (velut stabuli custos in montibus olim,
Vesper vbi e pastu vitulos ad tecta reducit,
Auditisq; lupos acuunt balatibus agni)
Considit scopulo medius, numerumq; recenset.
Cuius Aristæo quoniam est oblata facultas,
Vix defessa senem passus componere membra,
Cum clamore ruit magno, manicisq; iacentem
Occupat, ille suæ contrà non immemor artis,
Omnia transformat sese in miracula rerum,
Ignemq; horribilemq; feram, fluuiumq; liquentem.
Verùm vbi nulla fugam reperit fallacia, victus
In sese redit: atque hominis tandem ore loquutus.
**Nam quis te iuuenem confidentissime nostras* Pro quisnã.
Iussit adire domos? quidue hinc petisse inquit: at ille,
Scis Proteu, scis ipse nec est te fallere cuiquam: Homerus in Iid. 9.
Sed tu desine velle deûm præcepta sequaci
Venimus huc, lapsis quæsitum oracula rebus.
Tantum effatus, ad hæc vates vi denique multa
Ardentes oculos intorsit lumine glauco,
Et grauiter frendens sic fatis ora resolut:
*Non te *nullius exercent numinis ira:* Non humilis, sed magni.
Magna lues commissa tibi has miserabilis Orpheus
Haud quaquam ob meritũ pœnas (ni fata resistet)
Suscitat, & rapta grauiter pro coniuge sæuit.
Illa quidem, dum te fugeret per flumina præceps,

Ex persona poëtæ nam postea Rhesus eam regionem tenuit.

Immanem ante pedes hydrum moritura puella
Seruantem ripas alta non vidit in herba.
At chorus æqualis Dryadum clamore supremos
Implerunt montes: flerunt Rhodopeiæ arces,
*Altaq; Pangæa, & * Rhesi Mauortia tellus,*
Atque Getæ, atque Hebrus, atque Actias Orithyia
Ipse caua solans ægrum testudine amorem,
Te dulcis coniux, te solo in littore secum,

Tænarus Laconiæ promontorium circa finem Maleæ, vbi ad inferos descensus esse dicitur.

Te veniente die, te decedente canebat:
**Tænarias etiam fauces, alta ostia Ditis,*
Et caligantem nigra formidine lucum
Ingressus, manesq; adiit, regemq; tremendum,
Nesciaq; humanis precibus mansuescere corda.
At cantu commotæ Erebi de sedibus imis
Vmbræ ibant tenues, simulacraq; luce carentum:
Quàm multa in syluis auium se millia condunt,
Vesper vbi aut hybernus agit de montibus imber:
Matres atque viri, defunctaq; corpora vita
Magnanimûm heroum, pueri, innuptæq; puellæ,
Impositiq; rogis iuuenes ante ora parentum.
Quos circum limus niger, & deformis arundo
Cocyti, tardaq; palus innabilis vnda
Alligat, & nouies Styx interfusa coercet.

Inuolutæ, implicitæ.

Quin ipsæ stupuere domus, atque intima lethi
*Tartara, cæruleosq; *implexæ crinibus angues*
Eumenides: tenuitq; inhians tria Cerberus ora,

Cum vento intellige.

*Atque Ixionei *vento rota constitit orbis.*
Iamq; pedem referens, casus euaserat omnes:
Redditaq; Eurydice superas veniebat ad auras,
Ponè sequens, (nãq; hanc dederat Proserpina legẽ)
Cùm subita incautum dementia cepit amantem:
(Ignoscenda quidem, scirent si ignoscere manes)

Vt illud, opræstans animi.

Restitit, Eurydicenq; suam iam luce sub ipsa
*Immemor heu, victusq; *animi respexit: ibi omnis*
Effusus labor, atque immitis rupta tyranni

Fœdera,

Fœdera: terq; fragor stagnis auditus Auernis.
Illa. Quis & me inquit, miseram, & te perdidit Orpheu?
Quis tantus furor? en iterum crudelia retro
Fata vocant: conditq; natantia lumina somnus:
Iamq; vale: feror ingenti circumdata nocte,
*Inualidasq; tibi tendens, heu non tua palmas. In vmbrę tenuitatem redactas.
Dixit: & ex oculis subitò, ceu fumus in auras
Commistus tenues, fugit diuersa, neque illum,
Prensantem nequicquam vmbras, & multa volentē
Dicere, præterea vidit: nec portitor Orci
Amplius obiectam passus transire paludem.
Quid faceret? quo se rapta bis coniuge ferret?
Quo fletu manes, qua numina voce moueret?
Illa quidem Stygia nabat iam frigida cymba.
Septem illum totos perhibent *ex ordine menses Sine intermissione.
Rupe sub aërea, deserti ad Strymonis vndam
Fleuisse, & gelidis hæc euoluisse sub antris,
Mulcentem tigres, & agentem carmine quercus.
Qualis populea mœrens *philomela sub vmbra Pro quauis aue, species pro genere.
Amissos queritur fœtus, quos durus arator
Obseruans nido implumes detraxit: at illa
Flet noctem, ya moq; sedens miserabile carmen
Integrat, & mœstis late loca questibus implet.
Nulla Venus, nullq; animum flexere Hymenæi:
Solus Hyperboreas glacies, Tanaimq; nivalem,
Arua q; Rhipheis nunquam vidiuata pruinis
Lustrabat, raptam Eurydicen, atque irrita Ditis
Dona querens. spretæ Ciconum quo *munere matres Nuptijs ejus
Inter sacra deum, nocturnaq; Orgia Bacchi
Discerptum latos iuuenem sparsere per agros.
Tum quoq; *marmorea caput a cervice reuulsum, Pulchra, cãdida.
Gurgite cum medio portans Oeagrius Hebrus
Volueret Eurydicen vox ipsa, & frigida lingua,
Ah miseram Eurydicen, anima fugiente vocabat

Eurydicen toto referebant flumine ripæ.
Hæc Proteus: & se iactu dedit æquor in altum:
Quaq́; dedit, spumantem undam sub vertice torsit.
Subaudi territa est. *At non* Cyrene: *namque vltro affata timentem,*
Nate licet tristes animo deponere curas.
Hæc omnis morbi causſa: hinc miserabile nymphæ,
Cum quibus illa choros lucis agitabat in altis,
Exitium misere apibus, tu munera supplex
Exorabiles, ad ignoscẽdum paratas. *Tende, petens pacem, & *faciles venerare Napæas.*
Namq́; dabunt veniam votis, irasq́; remittent.
Sed modus ornandi qui sit, prius ordine dicam.
Quatuor eximios præstanti corpore tauros,
Qui tibi nunc viridis depascunt summa Lycæi,
Indomita. *Deluge, & *intacta totidem cervice iuuencas.*
Quatuor his aras alta ad delubra dearum
Constitue, & sacrum iugulis demitte cruorem:
Corporaq́; ipsa bouũ frondoso desere luco.
Post vbi nona suos aurora ostenderit ortus:
Inferias Orphei Lethæa papauera mittes,
Hypallage pro veneratam placabis. *Et nigram mactabis ouem, lucumq́; reuises:*
**Placatam Eurydicen vitula* venerabere cæsa.*
Haud mora: continuò matris præcepta facessit:
Ad delubra venit, monstratas excitat aras:
Quatuor eximios præstanti corpore tauros
Ducit, & intacta totidem cervice iuuencas.
Pòst vbi nona suos aurora induxerat ortus,
Inferias Orphei mittit, lucumq́; reuisit.
Hic verò subitum, ac dictu mirabile monstrum
Aspiciunt: liquefacta boum per viscera toto
Stridere apes utero, & ruptis efferuere costis:
Immensaq́; trahi nubes, iamq́; arbore summa
In morem vuæ defluere. *Confluere, & lentis *vuam demittere ramis.*
Hæc super aruorum cultu, pecorumq́; canebam,
Et super arboribus: Cæsar dum magnus ad altum
Fulminat Euphratem bello, victorq́; volentes

Per

*Per populos dat iura, viamq; affectat *olympo:*
Illo Virgilium me tempore dulcis alebat
Parthenope, studiis florentem ignobilis oti:
*Carmina qui lusi pastorum, * audaxq; iuuenta,*
Tityre te patulæ cecini sub tegmine fagi.

Præparat sibi diuinos honores. Scripsit enim bucolica, vt ait Seruius, natus annos 28.

GEORGICORVM FINIS.

P. VIRGILII MARONIS AENEIDOS LIBER I.

ARGVMENTVM.

Troia capta, Æneas Anchisæ & Veneris filius, vir singulari pietate, pariq́ue fortitudine præditus, dum erroris sui anno septimo per mare Tyrrhenum a Sicilia in Italiam nauigat, immissa ab Æolo rege ventorum (rogatu Innonis) grauissima tempestate, ad Libycũ littus appellitur: egressusq́ue in terram, septem ingenti magnitudine ceruos sagittis prosternit, singulosq́ue in singulas naues (tot enim ex dispersa classe collegerat) æqualiter distribuit: socios q́ue deinde longis iam erroribus fatigatos, spe futuræ quietis ad tolerandũ quod reliquum erat laboris, hortatur. Interea Venus Æneę suiq́ue Troianorũmque causſam apud Iouem agit, omniúmque calamitatum illarum causſã Iunoni imputat. Iupiter contrà, reserata fatorum serie, spe felicis posteritatis, potentię q́; Romanorum, filię dolorem consolatur. Cuius oratione confirmata Venus Æneę suo, locorum ignaro, & explorandę regionis causſa huc illuc oberranti, sese obuiam prębet: nauésque dispersas saluas esse nuntiat: ostendit q́ue non procul illinc abesse Carthaginẽ, quam tunc in ijs locis condebat Dido. Æneas itaque matris beneficio caua nube cinctus, vnà cum Achate Carthaginem ingreditur: vbi & socios saluos reperit, & a Didone benignè excipitur. Venus tamen, quod neque Iunonio hospitio, neque mu-

muliebri inconstantiæ satis fideret, sopito in Idalię lucis Ascanio, pro eo Cupidinem substituit, qui inter amplexus & oscula latenter reginę amorem inspirat Æneę.

Aliud argumentum.

Æolus immittit ventos, Junone precante,
Troianosq; vagos Libycas expellit in oras.
Solatur Venerem dictis pater ipse dolentem.
Aeneam recipit pulchra Carthagine Dido:
Cui Venus Ascanij sub imagine mittit Amorem.

ILLE ego, qui quondam gracili modulatus auena
Carmen, & egressus syluis, vicina coëgi
Vt quamuis auido parerent arua colono,
Gratum opus agricolis: at nunc horrentia Martis
**Arma virumq; cano: Troiæ qui primus ab oris*
Italiam fato profugus, Lauinaq; venit
Littora: multùm ille & terris iactatus & alto,
Vi superûm, sæuę memorem Junonis ob iram:
Multa quoque & bello passus, dũ conderet vrbem
Inferretq; deos Latio: genus vnde Latinum,
Albaniq; patres, atque altæ mœnia Romæ.
Musa mihi caussas memora, quo numine læso,
Quidue dolens regina deûm, tot voluere casus
Insignem pietate virum, tot adire labores
Impulerit, tantæne animis cœlestibus iræ?
Vrbs antiqua fuit (Tyrij tenuere coloni)
Carthago, Italiam contra, Tiberinaq; longè
Ostia, diues opum, studijsq; asperrima belli:
Quam Juno fertur terris magis omnibus vnam,

ὃ στερον πρὸ-
τερον, ad Homeri exemplũ, primùm n. de erroribus Aeneæ, deinde de bello in Italia gesto scripsit.

Non contempta, sed in secundis habita.

* Posthabita coluisse Samo: hic illius arma,
Hic currus fuit: hoc regnum dea gentibus esse,
(Si qua fata sinant) iam tum tenditq; fouetq;.
Progeniem sed enim Troiano a sanguine duci
Audierat, Tyrias olim quæ verteret arces.
Hinc populum late regem, belloq; superbum
Venturum excidio Libyæ: sic * volvere Parcas.
Id metuens, veteriscq; memor Saturnia belli,
Prima quod ad Troiam pro charis gesserat Argis.
Nec dum etiam causæ irarum, sæuiq; dolores
Exciderant animo: manet alta mente repostum
Iudicium Paridis, spretæq; iniuria formæ,
Et genus inuisum, & rapti Ganymedis * honores:
His accensa super, iactatos æquore toto
Troas, reliquias Danaûm, atq; immitis Achillis,
Arcebat longè Latio: multosq; per annos
Errabant acti fatis maria omnia circum.
Tantæ molis erat Romanam condere gentem.

Vna enim loquitur, altera scribit, tertia fila deducit. Homerus in Ili. 263.

Ob ministerium poculorum, ad quod receptus est, remota Hebe, Iunonis filia

VIX e conspectu Siculæ telluris in altum
Vela dabant læti, & spumas salis ære ruebant:
Cùm Iuno æternum seruans sub pectore vulnus,
Hæc secum, Mène incepto desistere victam?
Nec posse Italia Teucrorum auertere regem?
Quippe vetor fatis. Pallásne exurere * classem
Argiuûm, atque ipsos potuit submergere ponto,
Vnius ob noxam, & furias Aiacis Oilei?
Ipsa Iouis rapidum iaculata e nubibus ignem,
Disiecitq; rates, euertitq; æquora ventis:
Illum expirantem transfixo pectore flammas
Turbine corripuit. scopuloq; infixit acuto:
Ast ego, quæ diuûm incedo * regina, Iouisq;
Et soror, & coniux, vna cum gente tot annos
Bella gero: & quisquam numen Iunonis adoret
* Præterea? aut supplex aris imponat honorem?
Talia flammato secum dea corde volutans,

De vna loquitur Aiacis naue: sed totum pro parte ad inuidiam posuit. Homerus in Il. 39.

1. Postea: vt alibi quoque.

Nim-

Nimborum in patriã, loca fœta furẽtibus Auſtris*
Æoliam venit, hĩc vaſto rex Æolus antro
Luctantes ventos tempeſtateſq; ſonoras
Imperio premit, ac vinclis, & carcere frænat.
Illi indignantes magno cum murmure montis
Circum clauſtra fremunt, celſa ſedet Æolus arce,*
Sceptra tenens, mollitq; animos, & temperat iras.
Ni faciat: maria, ac terras, cœlumq; profundum
Quippe ferant rapidi ſecum, verrantq; per auras.
Sed pater omnipotens ſpeluncis abdidit atris,
*Hoc metuens: molemq; & *montes inſuper altos*
Impoſuit: regemq; dedit, qui fœdere certo
Et premere & laxas ſciret dare iuſſus habenas.
Ad quem tum Juno ſupplex his vocibus vſa eſt:
Æole (namque tibi diuũm pater, atq; hominũ rex
Et mulcere dedit fluctus, & tollere ventos)
Gens inimica mihi Tyrrhenum nauigat æquor,
*Ilium in Italiam portans, *victoſq; penates.*
Incute vim ventis, ſubmerſasq; obrue puppes:
Aut age diuerſas, & diſſice corpora ponto.
**Sunt mihi bis ſeptem præſtanti corpore nymphæ,*
Quarum quæ forma pulcherrima, Deiopeiam
Connubio iungam ſtabili, propriamq; dicabo:
Omnes vt tecum meritis pro talibus annos
Exigat, & pulchra faciat te prole parentem.
Æolus hæc contrà, Tuus, o regina, quid optes,
Explorare labor: mihi iuſſa capeſſere fas eſt.
*Tu mihi quodcũq; *hoc regni, tu ſceptra. Iouemq;*
Concilias. tu das epulis accumbere diuũm:
Nimborumq; facis tempeſtatumq; potentem.
*Hæc vbi dicta, *cauum conuerſa cuſpide montem*
Impulit in latus: at venti velut agmine factõ,
Qua data porta, ruunt, & terras turbine perflant.
Incubuere mari, totumq; a ſedibus imis
Vnà Eurusq; Notusq; ruunt, creberq; procellis

Plena, grauida.

Non otiatur ſed curat.

Id eſt, molem montis vt alibi, pateris libamus & auro.

Ergo contemnendos.

Homerus in Il. 94. 156.

Motus enim aëris. i. Iunonis ventos creat, quibus præeſt Æolus.

Homerus in Od. 46.

Afri-

Africus, & vastos volunt ad littora fluctus.
In sequitur clamorq́; virûm, stridorq́; rudentum.
Eripiunt subito nubes cœlumq́; diemq́;
Teucrorum ex oculis: ponto nox incubat atra.
Intonuere poli, & crebris micat ignibus æther,
Præsentemq́; viris intentant omnia mortem.
Extemplo Æneæ solvuntur frigore membra:
Homerus in Od. 46. *Ingemit, & duplices* tendens ad sidera palmas,*
Talia voce refert: O terq́; quaterq́; beati,
Queis ante ora patrum Troiæ sub mœnibus altis
Contigit oppetere: o Danaum fortissime gentis
Tydide, mene Iliacis occumbere campis
Non potuisse tuaq́; animam hanc effundere dextra?
Sæuus vbi Æacidæ telo iacet Hector, vbi ingens
Sarpedon, vbi tot Simois correpta sub vndis
Scuta virûm, galeasq́;, & fortia corpora voluit.
Talia iactanti stridens Aquilone procella
Contrarius enim est Aquilo in Italiam euntibus. *Velum* aduersa ferit. fluctusq́; ad sidera tollit.*
Franguntur remi: tum prora auertit, & vndis
Dat latus: insequitur cumulo præruptus aquæ mons.
Hi summo in fluctu pendent: his vnda dehiscens
Terram inter fluctus aperit: furit æstus arenis.
Ob tempestatem. *Treis Notus abreptas in saxa* latentia torquet:*
(Saxa vocant Itali medijs quæ in fluctibus Aras:
Dorsum immane mari summo) tres Eurus ab alto
In breuia, & Syrtes vrget (miserabile visu)
Illiditq́; vadis, atque agere cingit arenæ.
Vnam quæ Lycios fidumq́; vehebat Orontem,
Ipsius ante oculos ingens a vertice pontus
Homerus in Od. 110. *In* puppim ferit: excutitur, pronusq́; magister*
Volvitur in caput: ast illum ter fluctus ibidem
Torquet agens circũ, & rapidus vorat æquore vortex.
Homerus in Od. 110. **Apparent rari nantes in gurgite vasto:*
Arma virûm: tabulæq́;, & Troia gaza per vndas.
Jam validam Ilionei nauem, iam fortis Achatæ,

Et

Et qua vectus Abas, & qua grandæuus Alethes,
Vicit hyems laxis laterum compagibus omnes* — Vis venti.
Accipiunt inimicum imbrem, rimisq; fatiscunt.
Interea magno miscere murmure pontum,
Emissamq; hyemem sensit Neptunus, & imis
Stagna refusa vadis: grauiter commotus, & alto
Prospiciens summa placidum caput extulit vnda, — Homerus in Ili. 100.
Dissectam Aeneæ toto videt æquore classem,*
Fluctibus oppressos Troas, cœlique ruina.
Nec latuere doli fratrem Iunonis, & iræ: — Homerus in Ili. 12.
Eurum ad se Zephyrumq; vocat. de hinc talia fatur,
Tantane vos generis tenuit fiducia vestri?
Iam cœlum terramq; meo sine numine, venti,
Miscere, & tantas audetis tollere moles?
Quos ego: sed motos præstat componere fluctus: — Sermo imperfectus, iram indicans.
Post mihi non simili pœna commissa luetis.
Maturate fugam, regiq; hæc dicite vestro:
Non illi imperium pelagi, sæuumq; tridentem, — Homerus in Ili. 163.
Sed mihi sorte datum, tenet ille immania saxa
Vestras Eure domos: illa se iactet in aula
Aeolus, & clauso ventorum carcere regnet.
Sic ait, & dicto citius tumida æquora placat,
Collectasq; fugat nubes, solemq; reducit.
Cymothoe simul, & Triton adnixus acuto
Detrudunt naues scopulo: leuat ipse tridenti,
Et vastos aperit Syrtes, & temperat æquor,
Atque rotis summas leuibus perlabitur vndas:* — Homerus in Ili. 137.
Ac veluti magno in populo cum sæpe coorta est* — Tempestati motum populi comparat.
Seditio. sæuitque animis ignobile vulgus,
Iamq; faces, & saxa volant, furor arma ministrat:
Tum pietate grauem ac meritis si forte virum quē
Conspexere. silent, arrectisq; auribus astant,
Ille regit dictis animos, & pectora mulcet: — Vectus per mari a, cœlo sereno.
Sic cunctus pelagi cecidit fragor, æquora postquam
Prospiciens genitor cœloque inuectus aperto*

Flectit

Flectit equos, curruq́ volans dat lora secundo.
Defessi Aeneadæ, quæ proxima littora cursu
Homerus Od. 113. *Contendunt petere, & Libyæ vertuntur ad oras.*
Est in secessu longo locus: insula portum
Efficit obiectu laterum, quibus omnis ab alto
Qui recollig. guntur, & replicantur. *Frangitur, inq́ sinus scindit sese vnda* reductos.*
Hinc atque hinc vastæ rupes, geminiq́ minantur
In cœlum scopuli: quorum sub vertice latè
Æquora tuta silent: tum silvis scena coruscis
Desuper, horrentiq́ atrum nemus imminet vmbra.
Fronte sub aduersa scopulis pendentibus antrum:
Naturàli vt viuo præteruehor ostia saxo. *Intus aquæ dulces, * viuoq́ sedilia saxo:*
Nympharum domus hîc fessas non vincula naues
Vlla tenent, vnco non alligat anchora morsu.
Huc septem Æneas collectis nauibus omni
Ex numero subit: ac magno telluris amore
Egressi optata potiuntur Troës arena,
Malefactos aspergine. *Et sale* tabentes artus in littore ponunt.*
Pro susc epit *Ac primùm silicis scintillam excudit Achates,*
** Suscepitq́ ignem foliis, atque arida circum*
Nutrimenta dedit, rapuitq́ in fomite flammam.
Tum Cererem corruptam vndis, Cerealiaq́ arma
Inopia fatigati. *Expediunt * fessi rerum: frugesq́ receptas*
Et torrere parant flammis, & frangere saxo.
Æneas scopulum interea conscendit, & omnem
Quia nauigantium nullus est mos, puppibus arma religare: vt alibi Pacem orare manu, præfigere puppibus arma. *Prospectum latè pelago petit, Antea si quâ*
Factatum vento videat Phrygias q́ biremes,
Aut Capyn, aut celsis in puppibus arma Caici.*
Nauem in conspectu nullam, tres littore ceruos
Prospicit errantes: hos tota armenta sequuntur
A tergo, & longum per valles pascitur agmen.
Constitit hîc, arcumq́ manu celeresq́ sagittas
Corripuit, fidus quæ tela gerebat Achates.
Ductores q́ ipsos primùm capita alta ferentes
Cornibus arboreis sternit: tum vulgus, & omnem

Miscet

Miſcet agens telis nemora inter frondea turbam:
Nec priùs abſiſtit, quàm ſeptem ingentia victor
Corpora fundat humi, & numerũ cũ nauibus æquet
Hinc portum petit, & ſocios partitur in omnes.
Vina bonus quæ deinde cadis onerarat Acceſtes
Littore Trinacrio, dederatq́; abeuntibus heros,
Diuidit, & dictis mœrentia pectora mulcet.
O ſoci, (neque enim ignari ſumus ante malorum)
O paſſi grauiora: dabit deus his quoque finem.
Vos & Scyllæam rabiem, penituſque ſonantes
Acceſtis ſcopulos, vos & Cyclopea ſaxa
Experti, reuocate animos, mœſtumque timorem
Mittite, forſan & hæc olim meminiſſe iuuabit.
Per varios caſus, per tot diſcrimina rerum
Tendimus in Latium, ſedes vbi fata quietas
Oſtendunt: illic fas regna reſurgere Troiæ.
Durate, & voſmet rebus ſeruate ſecundis.
Talia voce refert, curiſq́; ingentibus æger
Spem vultu ſimulat, premit altum corde dolorem.
Illi ſe præda accingunt dapibusq́; futuris:
Tergora diripiunt coſtis, & viſcera nudant:
Pars in fruſta ſecant, veribuſq́; trementia figunt:
Littore aëna locant alij, flammaſq́; miniſtrant.
Tum victu reuocant vires: ſuſiq́; per herbam
Implentur veteris Bacchi pinguiſq́; ferinæ.
Poſtquam exempta fames epulis, menſæq́; remotæ,
Amiſſos longo ſocios ſermone requirunt:
Spemq́; metumq́; inter dubij, ſeu viuere credant,
Siue extrema pati, nec iam exaudire vocatos.
Præcipuè pius Æneas, nunc acris Oronti,
Nunc Amycis caſum gemit & crudelia ſecum
Fata Lyci, fortemq́; Gyan, fortemq́; Cloanthum.
Et iam finis erat, cùm Iuppiter æthere ſummo
Deſpiciens mare veliuolum, terraſq́; iacentes,
Littoraq́;, & latos populos, ſic vertice cœli

Homerus in Ili. 93.

Homerus in Od. 107.

Acceſſerunt enim ad ſcopulos, non peruenerũt, i. pericula non tulerũt, ſed propè adierunt.

Homerus in Ili. 10.

Homerus in Il. 10. 78. 273.

Homerus in Il. 263. 78. 273.

Con-

Conſtitit, & Libyæ defixit lumina regnis.
Atque illum talis tactantem pectore curas*
Triſtior, & lachrymis oculos ſuffuſa nitentes,
Alloquitur Venus. O qui res hominúmque deúmq;
Æternis regis imperijs, & fulmine terres,
Quid meus Æneas in te committere tantum,
Quid Troes potuere? quibus tot funera paſſis
Cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis?
Certè hinc Romanos olim, volentibus annis,*
Hinc fore ductores, reuocato à ſanguine Teucri,
Qui mare qui terras omni ditione tenerent,
Pollicitus, quæ te genitor ſententia vertit?
Hoc equidem occaſum Troiæ, triſtéſq; ruinas
Solabar, fatis contraria fata rependens.
Nunc eadem fortuna viros tot caſibus actos
Inſequitur: quem das finem rex magne laborum?
Antenor potuit mediis elapſus Achiuis
Illyricos penetrare ſinus, atque intima tutus
Regna Liburnorum, & fontem ſuperare Timaui:
Vnde per ora nouem vaſto cum murmure montis
It mare præruptum & pelago premit arua ſonanti.
Hîc tamen ille vrbem Pataui, ſedeſq; locauit
Teucrorum, & genti nomen dedit, armaq; fixit*
Troia: nunc placida compoſtus pace quieſcit.
Nos tua progenies, cœli quibus annuis arcem,
Nauibus (infandum) amiſſis, vnius ob iram
Prodimur, atque Italis longè diſiungimur oris,
Hic pietatis honos? ſic nos in ſceptra reponis?
Olli ſubridens hominum ſator atque deorum,*
Vultu quo cœlum, tempeſtateſq; ſerenat.
Oſcula libauit natæ: dehinc talia fatur.*
Parce metu Cytherea: manent immota tuorum
Fata tibi: cernes vrbem, & promiſſa Lauini
Mœnia, ſublimemq; feres ad ſidera cœli
Magnanimum Æneam: neque me ſententia vertit.

Secundum Stoicos, qui deos dicunt curare mortalia.

Participium pro nomine: volubilis enim ſignificat annos, qui voluuntur, non voluunt: vnde Illud, Atque in ſe ſua per veſtigia voluitur annus.

Quod ne victori quidem Æneæ concedetur. Romani enim, non Troiani, dicti ſunt eius poſteri. Homerus in Ili. 55. Leuiter tetigit.

Hic

Hic tibi (fabor enim: quando hæc te cura remordet,
Longiùs & voluens fatorum arcana mouebo)
Bellum ingens geret Italia, populosq́ feroces
*Contundet, moresq́ viris, & *mœnia ponet:*
Tertia dum Latio regnantem viderit æstas,
Ternaq́ transierint Rutulo hyberna subactis.
At puer Ascanius, cui nunc cognomen Iulo
Additur, (Ilus erat dum res stetit Ilia regno)
Triginta magnos volubilis mensibus orbes
Imperio explebit, regnumq́ a sede Lauini
Transferet, & longam multa vi munit Albam.
Hic iam tercentum totos regnabitur annos
*Gente sub *Hectorea, donec regina sacerdos*
Marte grauis geminam partu dabit Ilia prolem.
Inde lupæ fulua nutricis tegmine lætus
Romulus excipiet gentem, & Mauortia condet
Mœnia, Romanosq́ suo de nomine dicet.
His ego nec metas rerum nec tempora pono:
Imperium sine fine dedi. quin aspera Iuno,
Quæ mare nunc, terrasq́ metu, cœlumq́ fatigat,
Consilia in melius referet, mecumq́ fouebit
Romanos rerum dominos gentemq́ togatam.
Sic placitum: veniet lustris labentibus ætas,
Cùm domus Assaraci Phthiam clarasq́ Mycenas
Seruitio premet, ac victis dominabitur Argis.
Nascetur pulchra Troianus origine Cæsar,
Imperium Oceano, famam qui terminet astris,
Iulius, a magno demissum nomen Iulo.
Hunc tu olim cœlo, spolijs Orientis onustum,
*Accipies secura: vocabitur hic quoque *votis.*
Aspera tum positis mitescent sæcula bellis:
Cana fides, & Vesta, Remo cum fratre Quirinus
Iura dabunt: diræ ferro, & compagibus arctis
Claudentur belli portæ: Furor impius intus
Sæua sedens super arma, & centum vinctus ahenis

ὕστερον πρότερον, antè enim vrbs, pòst iura condúntur: sic illud, Arma, virumque cano Troiana, dicendum fuit Æneia sed poëtarum est mos, nomina ex vicino vsurpare.

Quia bello Punico secundo, vt ait Ennius, Iuno placata cœpit fauere Romanis.

Quia post mortem C. Cæsar meruit aram, fastigium, flamminem. Vt Cicero in Philippicis, Suetonius, Plutarchus & alij.

Post tergum nodis, fremet horridus ore cruento.
Hæc ait: & Maia genitum demisit ab alto,
Vt terræ, vtq; nouæ pateant Carthaginis arces
Hospitio Teucris, ne fati nescia Dido
Finibus arceret. volat ille per aëra magnum
Remigio alarum, ac Libyæ citus astitit oris:
Et iam iussa facit: ponuntq; ferocia Pœni
Corda, volente deo, inprimis regina quietum
Accipit in Teucros animum, mentemq; benignam.
At pius Æneas per noctem plurima voluens,
Vt primùm lux alma data est exire, locosq;
Explorare nouos, quas vento accesserat oras,
Qui teneant (nã inculta videt) hominésne, ferœne,*
Homerus in Od. 124. *Querere constituit. socijsq; exacta referre.*
Classem in conuexo nemorum, sub rupe cauata,
**Arboribus clausam circum, atq; horrentibus *vmbris*
Pro vmbris arborum, vt illud, Molemque & montes. *Occulit: ipse uno graditur comitatus Achate,*
Bina manu lato crispans hastilia ferro.
Cui mater media sese tulit obuia sylua,
Virginis os habitumq; gerens, & virginis arma
Spartanæ? vel qualis equos Threëssa fatigat
Harpalice, volucremq; fuga præuertitur Hebrum.
*Namq; humeris de more * habilem suspẽderat arcũ*
Aptũ sexui. *Venatrix, dederatq; comas diffundere ventis:*
Nuda genu, nodoq; sinus collecta fluentes.
Ac prior: Heus, inquit, iuuenes, monstrate mearum
Vidistis siquam hîc errantem fortè sororum.
Succinctam pharetra, & maculosæ tegmine lyncis,
Homerus in Od. 52. *Aut spumantis apri cursum clamore prementem.*
Sic Venus: at Veneris contrã sic filius orsus.
Nulla tuarum audita mihi, neque visa sororum.
O quàm te memorem virgo? namq; haud tibi vultus
Homerus in Il. 269. *Mortalis, nec vox hominem sonat: ô dea certè,*
An Phœbi soror, an Nympharum sanguinis vna,
Sis felix, nostrumq; leues quæcunq; laborem:

Et,

Et quo sub cœlo tandem: quibus orbis in oris
Iactemur doceas ignari hominumq́ locorumq́
Erramus, vento huc, vastis & fluctibus acti.
Multa tibi ante aras nostra adent hostia dextra.
Tum Venus: Haud equidem tali me dignor honore.
Virginibus Tyrijs mos est gestare pharetram,
Purpureoq́ altè suras vincire cothurno.
Punica regna vides, Tyrios, & Agenoris vrbem.
Sed fines Libyci, genus intractabile bello:
Imperium Dido Tyria regit vrbe profecta,
Germanum fugiens: longa est iniuria, longæ
Ambages, sed summa sequar fastigia rerum.
Huic coniux Sichæus erat, ditissimus agri
Phœnicum, & magno miserę dilectus amore:
Cui pater intactam dederat, primisq́ iugarat
Ominibus. sed regna Tyri germanus habebat
Pygmalion, scelere ante alios immanior omnes.
Quos inter medius venit furor: ille Sichæum
Impius ante aras, atque auri cæcus amore,
Clam ferro incautum superat, securus amorum
Germanæ: factumq́ diu cælauit, & ægram
(Multa malus simulans) vana spe lusit amantem.
Ipsa sed in somnis inhumati venit imago
Coniugis, ora modis attollens pallida miris:
Crudeles aras, traiectaq́ pectora ferro
Nudauit, cæcumq́ domus scelus omne retexit.
Tum celerare fugam, patriaq́ excedere suadet:
Auxiliumq́ viæ, veteres tellure recludit
Thesauros, ignotum argenti pondus & auri.
His commota fugam Dido sociosq́ parabat:
Conueniunt, quibus aut odium crudele Tyranni,
Aut metus acer erat. naues, quæ forte parate,
Corripiunt, onerantq́ auro: portantur auari
Pygmalionis opes pelago: dux fœmina facti.
Deuenêre locos, vbi nunc ingentia cernes

Qua sub cœli parte.

Quam fecerunt Agenoridæ. Agenor autem rex Phœnicię fuit.

Piæ sunt aræ: sed respexit ad crudele factum Pygmalionis.

Crudelis tyranni non enim crudele sed iustum est odium in tyrannos.

Mœnia, surgentemq; nouæ Carthaginis arcem:
Mercatiq; solum facti de nomine Byrsam,
Taurino quantum possent circundare tergo.
Sed vos qui tandem? quibus aut venistis ab oris?
Homerus in Ili. 9. *Quóue tenetis iter? Quærenti, talibus ille*
**Suspirans, imoq; trahens a pectore vocem.*
O dea, si prima repetens ab origine pergam,
Et vacet annales nostrorum audire laborum:
Homerus in Od. 98. *Antè diem* clauso componet vesper olympo.*
Nos Troia antiqua, si vestras forte per aures
Troiæ nomen iit, diuersa per æquora vectos
Forte sua Libycis tempestas appulit oris.
Sum pius Æneas raptos qui ex hoste penates
Classe veho mecum, fama super æthera notus.
Coritum Tusciæ ciuitatem, vnde fuit Dardanus: qui ex Ioue natus est: ideo intulit poeta, Genus ab Ioue summo sic Sernius. *Italiam quæro * patriam, & genus ab Ioue summo.*
Bis denis Phrygium conscendi nauibus æquor,
Matre dea monstrante viam, data fata secutus:
Vix septem conuulsæ vndis, Euroq; supersunt.
Ipse ignotus, egens Libyæ deserta peragro,
Europa atque Asia pulsus. Nec plura querentem
Passa Venus medio sic inter fata dolore est:
Quisquis es, haud (credo) inuisus cœlestibus auras
Vitales carpis, Tyriam qui adueneris vrbem.
Perge modò, atque hinc te reginæ ad limina perfer.
Namq; tibi reduces socios, classemq; relatam
Nuntio, & in tutum versis aquilonibus actam:
Ni frustra augurium vani docuere parentes:
Aspice bis senos lætantes agmine cygnos,*
Cygnos nauibus, aquilam tempestati comparat. *Æthereа quos lapsa plaga Iouis ales aperto*
Turbabat cœlo: nunc terras ordine longo
Aut capere, aut captas iam despectare videntur.
Vt reduces illi ludunt stridentibus alis,
Et cœtu cinxere polum, cantuq; dedere:
Haud aliter puppesq; tuæ, pubesq; tuorum
Aut portum tenet, aut pleno subit ostia velo.

Perge

Perge modo, & quà te ducit via, dirige gressum.
**Dixit: & auertens rosea cervice refulsit:* Homerus in
**Ambrosiæq; comæ divinum vertice odorem* Ili. 36.
Spiravere: pedes vestis defluxit ad imos: Homerus in
Et vera incessu patuit dea. Ille ubi matrem Ili. 154.
Agnovit, tali fugientem est voce secutus.
**Quid natum toties crudelis tu quoque falsis* Homerus in
Ludis imaginibus? cur dextræ jungere dextram Ili. 36.
Non datur, ac veras audire, & reddere voces?
Talibus incusat, gressumq; ad mœnia tendit.
*At *Venus obscuro gradientes aëre sepsit,* Homerus
Et multo nebulæ circum dea fudit amictu:* Od. 56. Apol. Arg. 53
Cernere ne quis eos, neu quis contingere posset, Homerus in
Moliriue moram, aut veniendi poscere causas. Ili. 35. 269.
Ipsa Paphum sublimis abit, sedesq; revisit* Divino incessu.
Læta suas, ubi templum illi, centumq; Sabæo
Thure calent aræ, sertisq; recentibus halant.
Corripuere viam interea, quà semita monstrat:
Iamq; ascendebant collem, qui plurimus urbi
Imminet, adversasq; aspectat desuper arces.
**Miratur molem Æneas, magalia quondam:* Homerus in
Miratur portas, strepitumq;, & strata viarum. Od. 56.
Instant ardentes Tyrij: pars ducere muros,* Festinantes.
Molirique arcem, & manibus subvoluere saxa:
Pars optare locum tecto, & concludere sulco.
Iura, magistratusq; legunt, sanctumq; senatum.
Hic portus alij effodiunt: hic alta theatris Homerus in
Fundamenta locant alij, immanesq; columnas Ili. 15.
Rupibus excidunt, scenis decora alta futuris.
Qualis apes æstate nova per florea rura Sine sordibus.
Exercet sub sole labor: cum gentis adultos Pecus enim
Educunt fœtus: aut cum liquentia mella* dicimus,
Stipant, & dulci distendunt nectare cellas: quidquid
Aut onera accipiunt venientum: aut agmine facto, humana lingua, & effigie caret.
Ignavum fucos pecus a præsepibus arcent:*

Feruet opus, redolentq; thymo fragrantia mella.
O fortunati quorum iam mœnia surgunt,
Æneas ait, & fastigia suspicit vrbis.
Infert se septus nebula (mirabile dictu)
Per medios, miscetq; viris, neque cernitur vlli.

Vbicunque lucum Virgilius ponit sequitur cõsecratio.

*Lucus in vrbe fuit media, lætissimus vmbra:
Quò primùm iactati vndis, & turbine Pœni
Effodêre loco signum, quod regia Iuno
Monstrarat, caput acris equi: sic nam fore bello
Egregiam, & facilem victu per secula gentem.
Hic templum Iunoni ingens Sidonia Dido
Condebat, donis opulentum, & numine diuæ:
Ærea cui gradibus surgebant limina, nexaq;
Ære trabes foribus cardo stridebat ahenis.

Secuta enim alia quoque sunt quę formidinẽ detraxere.

Hoc* primùm in luco noua res oblata timorem
Leniit: hic primùm Æneas sperare salutem
Ausus, & afflictis melius confidere rebus.
Namq; sub ingenti lustrat dum singula templo
Reginam operiens, dum quæ fortuna sit vrbi,
Artificumq; manus inter se, operumq; labores
Miratur, videt Iliacas ex ordine pugnas,
Bellaq; iam fama totum vulgata per orbem.
Atridas, Priamumq;, & sæuum ambobus Achillem.
Constitit, & lacrymans, Quis iam locus (inquit) Achate,
Quæ regio in terris nostri non plena laboris?

Virtuti.

En Priamus, sunt hic etiam sua præmia* laudi,
Sunt lachrymæ rerum: & mentem mortalia tangũt.

Homerus in Il. 92.173.

Solue metus: feret hæc aliquam tibi fama salutem.
Sic ait: atque animum pictura pascit inani,

Hectorem significat.

*Multa gemens, largoq; humectat flumine vultum.
Namq; videbat, vti bellantes Pergama circum
Hac fugerent Graij, premeret* Troiana iuuentus:

Homerus in Ili. 112.

Hac Phryges, instaret curru cristatus Achilles.
*Nec procul hinc Rhesi niueis tentoria velis

Agnoscit

Agnoscit lachrymans, primo quæ prodita somno
**Tydides multa vastabat cæde cruentus:*
Ardentesq; auertit equos in castra prius, quàm
Pabula gustassent Troiæ, Xanthumq; bibissent.
Parte alia fugiens amissis Troilus armis
Infelix puer, atque impar congressus Achilli,
Fertur equis: curruq; hæret resupinus inani,
Lora tenens tamen, huic cervixq;, comæq; trahuntur
Per terram, & versa pulvis inscribitur hasta.
**Interea ad templum non æquæ Palladis ibant*
Crinibus Iliades passis, peplumq; ferebant
Suppliciter tristes, & tunsæ pectora palmis.
**Dea solo fixos oculos aversa tenebat.*
**Ter circum Iliacos raptaverat Hectora muros,*
Exanimumq; auro corpus vendebat Achilles.
Tum verò ingentem gemitum dat pectore ab imo,
Vt spolia, ut currus, utq; ipsum corpus amici,
**Tendentemq; manus Priamum conspexit inermes.*
Se quoq; principibus permistum agnouit Achiuis,
Eoasq; acies, & nigri Memnonis arma.*
Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis
Penthesilea furens, mediisq; in millibus ardet,
Aureæ subnectens exertæ cingula mammæ,
Bellatrix, audetq; viris concurrere virgo.
Hæc dum Dardanio Æneæ miranda videntur,
Dum stupet, obtutuq; hæret defixus in vno:
Regina ad templum forma pulcherrima Dido
Incessit, magna iuuenum stipante caterua:
** Qualis in Eurotæ ripis, aut per iuga Cynthi*
Exercet Diana choros, quam mille sequutæ*
Hinc atq; hinc glomerantur Oreades: illa pharetram
Fert humero, gradiensq; deas supereminet omnes:
Latonæ tacitum pertentant gaudia pectus:
Talis erat Dido, talem se læta ferebat
Per medios instans operi, regnisq; futuris.

Duo tantùm nominantur Diomedes, & Achilles, vt excusetur Aeneas, si est a fortibus victus.

Homerus in Ili. 69.

Homerus in Ili. 263. 271

Homerus in Ili. 271.

Homerus in Ili. 171.

Auroræ filij quæ ab Aethiopibus prima surgit ideo Niger Memnon, vt in Aethiopia natus, appellatur

Homerus in Od. 51.

Finitus numerus pro infinito.

Camera incurua, ad imaginẽ cœli referendam, quod conuexum. est.

*Tum foribus diuæ, media *testudine templi,*
Septa armis solioq; alitè subnixa resedit.
Iura dabat, legesq; viris, operumq; laborem
Partibus æquabat iustus, aut sorte trahebat:
Cum subitò Æneas concursu accedere magno
Anthea, Sergestumq;, videt fortemq; Cloanthum,
Teucrorumq; alios: ater quos æquore turbo
**Dispulerat, penitusq; alias adduxerat oras.*

Desierat, segregauerat Lætitia ob socios liberatos, metu ob concursum Pœnorum.

Obstupuit simul ipse, simul perculsus Achates:
**Lætitiaque, metuq; auidi coniungere dextras*
Ardebant: sed res animos incognita turbat.
Dissimulant, & nube caua speculantur amicti.
Quæ fortuna viris classem quo littore linquant,
Quid veniant cuncti: nam lecti nauibus ibant
Orantes veniam, & templum clamore petebant.
Postquam introgressi, & coram data copia fandi,
Maximus Ilioneus placido sic pectore cœpit.

Blanditur: vt a laude beneuolentiã captet.

*O *regina, nouam cui condere Iupiter vrbem,*
Iustitiaq; dedit gentes frænare superbas,
Troes te miseri, ventis maria omnia vecti
Oramus, prohibe infandos a nauibus ignes:
Parce pio generi, & propius res aspice nostras.
Non nos aut ferro Libycos populare penates
Venimus, aut raptas ad littora vertere prædas:
Non ea vis animo, nec tanta superbia victis
Est locus: (Hesperiam Graii cognomine dicunt)
Terra antiqua, potens armis, atque vbere glebæ:
Oenotrij coluere viri: nunc fama, minores
Italiam dixisse, ducis de nomine gentem.
Huc cursus fuit.
Cùm subitò assurgens fluctu nimboso Orion

Obstinatè vrgentibus.

*In vada cæca tulit, penitusq; * procacibus Austris,*
Perq; vndas, superante salo, perq; inuia saxa
Dispulit, huc pauci vestris adnauimus oris: [morem
Quod genus hoc hominum? quæue hunc tam barbara

Per-

Permittit patriæ? hospitio prohibemur arenæ.
Bella cient,* primaq; vetant consistere terra. Littore.
Si genus humanum, & mortalia temnitis arma,
At sperate Deos memores fandi, atque nefandi.
Rex erat Æneas nobis: quo iustior alter
Nec pietate fuit, nec bello maior, & armis.
Quem si fata virum seruant, si vescitur aura
Æthereà, nec adhuc crudelibus occubat vmbris:
Non metus officio nec te certasse priorem
Pœniteat: sunt & Siculis regionibus vrbes,
Armaq; Troianoq; a sanguine clarus Acestes.
Quassatam ventis liceat* subducere classem, In tertam trahere. deducere autē, est, in mare mittere vt, Deducunt naues socij.
Et syluis aptare trabes, & stringere remos:
Si datur Italiam, sociis, & rege recepto,
Tendere, vt Italiam lætis, Latiumq; petamus:
Sin absumpta salus, & te, pater optime Teucrum
Pontus habet Libyæ, nec spes iam restat Iuli,
At freta Sicaniæ saltem, sedesq; paratas,
Vnde huc aduecti, regemq; petamus Acesten. Consentiebant.
Talibus Ilioneus: cunctis simul ore* fremebant
Dardanidæ.
Tum breuiter Dido, vultum* demissa profatur: Poëtica figura: vt illud Oculos suffusa nitentes.
Soluite corde metum Teucri: secludite curas.
Res dura, & regni nouitas me talia cogunt
Moliri, & latè fines custode tueri.
Quis genus Æneadûm, quis Troiæ nesciat vrbem?
Virtutesq; virosq; aut tanti incendia belli?
Non obtusa adeo gestamus pectora Pœni:
Nec tam auersus equos Tyria sol iungit ab vrbe:
Sed vos Hesperiam magnam, Saturniaq; arua,
Siue Erycis fines, regemq; optatis Acesten,
Auxilio tutos dimittam, opibusq; iuuabo.
Vultis & hîs mecum pariter considere regnis?
Vrbem quam statuo, vestra est: subducite naues:
Tros, Tyriusq; mihi nullo discrimine* agetur. Regetur.

Atque

Qui hoc vnum agant vt Aeneam inueniant.

Atque vtinam rex ipse Noto compulsus eodem
*Afforet Æneas: equidem per littora *certos*
Dimittam, & Libyæ lustrare extrema iubebo,
Si quibus eiectus syluis aut vrbibus errat.
His animum arrecti dictis, & fortis Achates,
Et pater Æneas, iam dudum erumpere nubem
Ardebant. prior Æneam compellat Achates.

Homerus in Il. 226.

Nate dea, quæ nunc animo sententia surgit?
Omnia tuta vides, classem sociosq; receptos.
Vnus abest, medio in fluctu quem vidimus ipsi
Submersum: dictis respondent cætera matris.
Vix ea fatus erat, ciim circumfusa repentè
Scindit se nubes, & in æthera purgat apertum:

Homerus in Od. 53.

Restitit Æneas, claraq; in luce refulsit,
Os, humeroq; Deo similis, namq; ipsa decoram
Cæsariem nato genitrix, lumenq; iuuentæ

Pulchrum: vt Horatius purpureis ales coloribus.

Purpureum, & lætos oculis afflarat honores:
Quale manus addunt ebori decus, aut vbi flauo
Argentum, Parilisue lapis circumdatur auro.

Homerus Od. 210.

Tum sic reginam alloquitur, cunctisq; repentè
**Improuisus ait: Coram, quem quæritis adsum*
Troius Æneas, Libycis ereptus ab vndis.
O sola infandos Troiæ miserata labores:
Quæ nos, relliquias Danaûm, terræq; marisq;
Omnibus exhaustos iam casibus, omnium egenos,

Et publico & priuato dignaris hospitio.

Vrbe, domo socias: grates persoluere dignas*
Non opis est nostræ, Dido: nec quicquid vbiq; est
Gentis Dardaniæ, magnum quæ sparsa per orbem.
Dij tibi (si qua pios respectant numina, si quid
Vsquam iustitiæ est, & mens sibi conscia recti)

Nascentium meritis.

Præmia digna ferant. quæ te tam læta tulerunt*
Secula? qui tanti talem genuere parentes?
In freta dum fluuij current, dum montibus vmbræ
Lustrabunt conuexa, polus dum sidera pascet:
Semper honos, nomenq; tuum, laudesq; manebunt:

Quæ

Quæ me cunque vocant terræ. Sic fatus, amicum
Il. onea petit dextra, læuaq́; Serestum:
Pòst alios, fortemq́; Gyan, fortemq́; Cloanthum.
** Obstupuit primo aspectu Sidonia Dido,*
Casu deinde viri tanto: & sic ore loquuta est:
Quis te nate dea, per tanta pericula casus
** Insequitur? quæ vis immanibus applicat oris?*
Tùne ille Æneas, quem Dardanio Anchisæ
Alma Venus Phrygij genuit Simoentis ad vndam?
Atque equidem Teucrum memini Sidona venire,
Finibus expulsum patrijs, noua regna petentem
Auxilio Beli. genitor tum Belus opimam
Vastabat Cyprum, & victor ditione tenebat.*
Tempore iam ex illo casus mihi cognitus urbis
Troianæ, nomenq́; tuum, regesq́; Pelasgi.
Ipse hostis Teucros insigni laude ferebat.
Seq; ortum antiqua Teucrorum a stirpe volebat.
Quare agite, ò tectis iuuenes succedite nostris.
Me quoque per multos similis fortuna labores
Iactatam, hac demum voluit consistere terra.
** Non ignara mali, miseris succurrere disco.*
Si memorat: simul Æneam in regia ducit
Tecta: simul diuûm templis indicit honorem.
Nec minus interea socijs ad littora mittit.
Viginti tauros, magnorum horrentia centum
Terga suum, pingues centum cum matribus agnos,
Munera, lætitiamq́; dei.
At domus interior regali splendida luxu
Instruitur: medijsq́; parant conuiuia tectis.
Arte laboratæ vestes, ostroq́; superbo:
Ingens argentum mensis, cœlataq́; in auro
Fortia facta patrum, series longissima rerum,
Per tot ducta viros antiquæ ab origine gentis.*
Æneas (neque enim patrius consistere mentem
Passus amor) rapidum ad naues præmittit Achatẽ,
Ascanio

Homerus in Il. 171.

Admirantis, non interrogantis, Seruius ait esse.

Quam sub actam concessit Belo.

Ideo, non sùm ignara bis enim intelligendũ, Non, ut ait Seruius.

A Belo primo Assyriorum rege, ad Belum, Didonis patre, qui & ipse Assyrius fuit.

Aſcanio ferat hæc, ipſumq́ ad mœnia ducat:
Omnis in Aſcanio chari ſtat cura parentis,
Munera præterea Iliacis erepta ruinis
Ferre iubet, pallam ſignis, auroq́ rigentem,
Et circumtextum croceo velamen acantho,
Ornatus Argiuæ Helenæ quos illa Mycenis,
Non enim matrimonium, ſed adulterium fuit cum Paride. *Pergama cùm peteret * inconceſſoſq́ Hymenæos,*
Extulerat, matris Ledæ mirabile donum:
Præterea ſceptrum, Ilione quod geſſerat olim,
Maxima natarum Priami, colloq́ monile
**Baccatum, & duplicem gemmis, auroq́ coronam.*
Hæc celerans, iter ad naues tendebat Achates.
Margaritis ornatum. *At Cytherea nouas artes, noua pectore verſat*
Conſilia, ut faciem mutatus, & ora Cupido
Pro, incenſam furere faciat: poëtica figura. *Pro dulci Aſcanio veniat, doniſq́ * furentem*
Incendat reginam, atque oſſibus implicet ignem.
Quippe domum timet ambiguam, Tyrioſq́ bilingues.
Vrit atrox Iuno: & ſub noctem cura recurſat.
Ergo his aligerum dictis affatur Amorem.
**Nate, meæ vires, mea magna potentia ſolus,*
Homerus in Ili. 154. *Nate patris ſummi qui tela Typhœa temnis,*
Ad te confugio, & ſupplex tua numina poſco.
Frater vt Æneas pelago tuus omnia circum
Satis erat, iactatur. *Littora * iactetur odijs Iunonis iniquæ,*
nam, que, abundat quod notauit Seruius. *Nota tibi, & noſtro doluiſti ſæpe dolore*
Hunc Phœniſſa tenet Dido, blandiſq́ moratur
Vocibus: & vereor, quo ſe Iunonia vertant
Hoſpitia, haud tanto ceſſabit cardine rerum.
Quocirca capere ante dolis: & cingere flamma
Reginam meditor, ne quo ſe numine mutet,
Sed magno Æneæ mecum teneatur amore.
Qua facere id poſſis, noſtram nunc accipe mentem.
Quod ei regnum Italiæ Romanaque tellus debe- *Regius accitu cari genitoris ad vrbem*
*Sidoniam puer ire parat, mea * maxima cura:*
Donaferens pelago, & flammis reſtantia Troiæ.

Hunc

Hunc ego sopitum somno super alta Cythera,
Aut super Idalium sacrata sede recondam:
Ne qua scire dolos, mediusue occurrere possit.* Importunus
Tu faciem illius noctem non amplius unam
Falle dolo, & notos pueri puer indue vultus:
Vt cùm te gremio accipiet lætissima Dido,
Regales inter mensas lætemq; Lyæum,
Cùm dabit amplexus, atque oscula dulcia figet, Occultus
**Occultum inspires ignem, fallasq; veneno.* ignis, definitio amoris est.
Paret Amor dictis charæ genetricis, & alas
Exuit, & gressu gaudens incedit Iuli.
At Venus Ascanio placidam per membra quietem
Irrigat, & fotum gremio dea tollit in altos Sampsucus vocatur.
Idaliæ lucos: vbi mollis amaracus illum*
Floribus, & dulci aspirans complectitur umbra.
Iamq; ibat dicto parens, & dona Cupido
Regia portabat Tyriis duce lætus Achate.
Cùm venit, aulæis iam se regina superbis
Aurea composuit sponda, mediamq; locauit.
Iam pater Æneas & iam Troiana iuuentus
**Conueniunt: stratoq; super discumbitur ostro.* Homerus in Ili. 95.
Dant famuli manibus lymphas, Cereremq; canistris
Expediunt, tonsisq; ferunt mantelia villu.
Quinquaginta intus famulæ, quibus ordine longo Vnde structores dicũtur, qui fercula componunt.
Cura penum struere, & flammis adolere penates.
Centum aliæ totidemq; pares ætate ministri,
Qui dapibus mensas onerent, & pocula ponant.
Necnon & Tyrij per limina læta frequentes
Conuenêre, toris iussi discumbere pictis.
Mirantur dona Æneæ, mirantur Iulum, Quia videbãtur ab Ascanio dici, cùm tamen Cupido loqueretur.
*Flagranteſq; dei vultus, *simulataq; verba,*
Pallamq;, & pictum croceo velamen acantho,
Præcipuè infelix pesti deuota futuræ
Expleri mentem nequit, ardescitq; tuendo
Phœnissa: & puero pariter, doniſq; mouetur.

Ille,

Ille vbi complexu Æneæ, colloq; pependit,
Et magnum falsi impleuit genitoris amorem,
Reginam petit. hæc oculis, hæc pectore toto
Hæret: & interdum gremio fouet, inscia Dido
Insideat quantus miseræ deus. at memor ille
Præceptorum, quæ mater dederat. *Matris Acidaliæ. paulatim abolere Sichæum*
Incipit, & viuo tentat prævertere amore
Iamprudem resides animos, desuetaq; corda.
Postquam prima quies epulis, mensæq; remotæ:
Vina pro poculis ponuntur, Coronant autem, id est, implent vsque ad marginē. *Crateras magnos statuunt, & *vina coronant.*
Fit strepitus tectis, vocemq; per ampla volutant
Atria: dependent lychni laquearibus aureis
Incensi, & noctem flammis funalia vincunt.
Hic regina grauem gemmis, auroq; popposcit,
Implevitq; mero pateram: quam Belus, & omnes
A Belo soliti. tum facta silentia tectis.
Iupiter (hospitibus nam te dare iura loquuntur)
Hunc lætum Tyrijsq; diem, Troiaq; profectis
Esse velis, nostrosq; huius meminisse minores.
Adsis lætitiæ Bacchus dator, & bona Iuno:
Et vos ô cœtum Tyrij celebrate fauentes.
Reginæ verecundiam ostendit. *Dixit, & in mensa laticum libauit honorem:*
*Primaq; libato * summo tenus attigit ore.*
Tum Bitiæ dedit increpitans: ille impiger hausit
Spumantem pateram, & pleno se proluit auro.
Apol. Arg. 12. *Post alij * proceres. cithara crinitus Iopas*
Personat aurata, docuit quæ maximus Atlas.
Originem ducentium, si fabulæ respiciuntur, a Prometheo, aut a Deucalione, & Pyrha. *Hic canit errantem Lunam, Solisq; labores,*
*Vnde * hominum genus & pecudes, vnde imber, & ignes:*
Arcturum, pluuiasq; Hyadas, geminosq; Triones:
Quid tantum Oceano properent se tingere soles
Hyberni: vel quæ tardis mora noctibus obstet.
Ingeminant plausum Tyrij, Troesq; sequuntur:
Nec non & vario noctem sermone trahebat

Infelix

Infelix Dido, longumq; bibebat amorem,
Multa super Priamo rogitans, super Hectore multa.
Nunc quibus Auroræ venisset filius armis,
Nunc quales Diomedis equi: nunc quantus Achilles.
Immo age, & a prima dic hospes origine nobis
Insidias, inquit, Danaûm, casusq; tuorum,
Erroresq; tuos, nam te iam septima portat
Omnibus errantem terris & fluctibus æstas.

P. VIR-

P. VIRGILII MARONIS AENEIDOS.

LIBER II.

ARGVMENTVM.

Didonis voluntati morem gerens Æneas, Excidij Troiani seriem narrat: ea est hujusmodi. Græci decimo belli Troiani anno, attritis iam viribus, virtutique diffidentes, ad dolum confugiunt: noctéque ea quæ vrbis incendium anteceſſit, fugam ſimulantes, circa Tenedū latitant, relicto in agro Troiano equo ligneo tantę magnitudinis, vt portis vrbis recipi non poſſet. eius vtero lectiſſimum quemq; procerū includunt. Troiani partim fraude Sinonis impulſi, partim Laocoontis ſupplicio territi, diruta muri parte, equum in arce ſtatuunt. Nocte intempeſta Græci a Tenedo profecti, per eam muri ruinam, qua equus erat introductus, vrbem inuadunt. Sinon reſeratos equi vtero armatos emittit: omnia ferro flammiſque fœdantur. Æneas interim ab Hectore in ſomnis admonetur, vt ſibi fuga conſulat, deóſque patrios incendio eripiat. Ille tamen honeſtam mortem turpi fugæ præferens, fruſtra in arma ruit. ſatis feliciter primus impetus ſuccedit Troianis, donec Chorœbi conſiliū ſequuti, ſumptis Græcorum armis ſuorum telis obruuntur. Interea Priami regia oppugnatur, Priamúſque ipſe a Pyrrho Achillis filio interficitur. Æneas itáq; fruſtra tentatis omnibus, cùm iam nihil ſpei reliquum eſſet, ſacra Anchiſæ patri committit, eóque in humeros ſuos ſublato, aſſumptiſque

Aſcanio

Aſcanio filio Creuſaq; vxore, fugam arripit. Græci a tergo inſequuntur. In eo tumultu Creuſam vxorem amittit: cuius quærendæ cauſa, per totam vrbem oberranti, obuia fit vxoris vmbra, virumque mortis ſuæ certiorem facit. ipſe ad ſocios reuertitur, quò iam magnus virorum mulierumque numerus confluxerat, eius auſpicium, quocunque terrarum abducere vellet, ſequi paratus.

Aliud Argumentum.

Cogitur Æneas bellorum exponere caſus,
Graiorumq; dolos, & equum, fraudemq; Sinonis,
Exciſamq; vrbem, Priamiq; miſerrima fata,
Vtq; patrem impoſitum ſorti ceruice per ignes
Extulerit, charamq; amiſerit ipſe Creuſam.

*CONTICVERE omnes * intentique ora tenebant.* Homerus Od. III. & Apollonius Arg. 13.

Inde toro pater Æneas ſic orſus ab alto.
Infandum regina iubes renouare dolorem:
*Troianas vt opes, & *lamentabile regnum*
Eruerint Danai, quæque ipſe miſerrima vidi,
*Et quorum pars magna fui. *quis talia fando*
*Myrmidonum, Dolopúmue, aut * duri miles Vlyſſi*
Temperet a lachrymis? & iam nox humida cœlo
Præcipitat, ſuadentq; cadentia ſidera ſomnos.
Sed ſi tantus amor caſus cognoſcere noſtros,
Et breuiter Troiæ ſupremum audire laborem:
Quanq; animus meminiſſe horret, luctúq; refugit,
Incipiam. Fracti bello fatiſq; repulſi
Ductores Danaûm, tot iam labentibus annis,
*Inſtar montis equum diuina Palladis * arte*
Ædificant, ſectaq; intexunt abiete coſtas:

Quia magnum. Homerus in Ili. 142. Non laborioſi, ſed, crudelis.

Ingenioſe: ac ſi diceret conſilio deæ Troianis iratæ.

Votum pro reditu simulant: ea fama vagatur.
Huc delecta virûm sortiti corpora furtim
Includunt cæco lateri: penitusq; cauernas
Ingentes, uterumq; armato milite complent.
Est in conspectu Tenedos, notissima fama
Insula, diues opum, Priami dum regna manebant,
Vbi ad tempus naues stant, portus autem est vbi hyemant.
Nunc tantùm sinus, & statio malè fida carinis.
Huc se prouecti deserto in littore condunt:
Nos abijsse rati, & vento petijsse Mycenas.
Ergo omnis longo soluit se Teucria luctu:
Panduntur portæ iuuat ire & Dorica castra,
Desertos q; videre locos, litus q; relictum.
Hic Dolopum manus, hic sæuus tendebat Achilles:
Homerus in Od. 70.
Classibus hic locus: hic acies certare solebant.
Pars stupet innuptæ donum exitiale Mineruæ,
Et molem mirantur equi: primusq; Timœtes
Duci intra muros hortatur, & arce locari,
Quo sunt omnes decepti.
Siue dolo, seu iam Troiæ sic fata ferebant.
At Capys, & quorum melior sententia menti,
Aut pelago Danaûm insidias, suspectaq; dona
Præcipitare iubent, subiectisq; urere flammis,
Aut terebrare cauas uteri, & tentare latebras.
Scinditur incertum studia in contraria uulgus.
Primus ibi ante omnes, magna comitante caterua,
Laocoon ardens summa decurrit ab arce:
Insanorum enim est, cõtra se sentire
Et procul, ô miseri, quæ tanta insania, ciues?
Creditis auctos hostes? aut ulla puta tis
Dona carere dolis Danaûm? sic notus Vlysses?
Aut hoc inclusi ligno occultantur Achiui:
Aut hæc in nostros fabricata est machina muros,
Quadrupedis: ab eo quòd toto copore feratur.
Inspectura domos, ventura q; desuper urbi:
Aut aliquis latet error: equo ne credite Teucri.
Quicquid id est, timeo Danaos & dona ferentes.
Sic fatus, ualidis ingentem uiribus hastam
*In latus, inq; * ferit curuam compagibus alui*

Consorsit,

Contorſit, ſtetit illa tremens: uteroq́ recuſſo
Inſonuere cauæ, gemitumq́ dedere cauernæ:
Et ſi fata deûm, ſi mens non læua fuiſſet,
Impulerat ferro Argolicas fœdare latebras:
Troiaq́ nunc ſtares, Priamiq́ arx alta maneres.
Ecce manus iuuenem interea poſt terga reuinctum
Paſtores magno ad regem clamore trahebant
Dardanidæ: qui ſe ignotum veneutibus vltro,
Hoc ipſum vt ſtrueret, Troiamq́ aperiret Achiuis,
Obtulerat: fidens animi, atque in vtrumq́ paratus,
Seu verſare dolos, ſeu certæ occumbere morti. — Exercere.
Vndique viſendi ſtudio Troiana iuuentus
Circumfuſa ruit, certatq́ illudere capto.
Accipe nunc Danaûm inſidias, & crimine ab vno
Diſce omnes.
Namq́, vt conſpectu in medio turbatus inermis — Quaſi turbatus: vt Exultat Amazon, quaſi Amazon.
Conſtitit, atq́ oculis Phrygia agmina circumſpexit:
Heu quæ nunc tellus, inquit, quæ me æquora poſſunt
Accipere? aut quid iam miſero mihi denique reſtat?
Cui neq́ apud Danaos vſquam locus: & ſuper ipſi
Dardanidæ infenſi pœnas cum ſanguine poſcunt. — Tormenta & mortem.
Quo gemitu conuerſi animi, compreſſus & omnis
Impetus: hortamur fari: quo ſanguine cretus:
Quidue ferat, memoret, quæ ſit fiducia capto.
Ille hæc, depoſita tandem formidine fatur. — Homerus in Ili. 4.
Cuncta equidem tibi rex fuerint quæcunq́ fatebor,
Vera, inquit, neque me Argolica de gente negabo:
Hoc primum: nec, ſi miſerum fortuna Sinonem
Finxit, vanum etiam mendacemq́ improba finget.
Fando aliquid ſi fortè tuas peruenit ad aures — Dum ſermo habetur.
Belidæ nomen Palamedis: & inclyta fama
Gloria: quem falſa ſub proditione Pelaſgi
Inſontem, infando indicio, quia bella vetabat, — Priuatum, id eſt mortuum.
Demiſere neci, nunc caſum lumine lugent.
Illi me comitem, & conſanguinitate propinquum,

Pauper in arma pater primis huc miſit ab annis.
Dum ſtabat regno incolumis, regnumq; vigebat
Homerus in Ili. 321. *Conſiliis: & nos aliquod nomenq; decuſq;*
*Geſſimus: * inuidia poſtquam pellacis Vlyſſi*
(Haud ignota loquor) ſuperis conceſſit ab oris:
Afflictus vitam in tenebris, luctuq; trahebam,
Tacitus. *Et caſum inſontis * mecum indignabar amici:*
Poſt impatientia doloris, nec tacui. *Nec * tacui demens: & me, fors ſi qua tuliſſet,*
Si patrios vnquam remeaſſem victor ad Argos,
Promiſi vltorem, & verbis odia aſpera moui.
Homerus in Ili. 124. * *Hinc mihi prima mali labes: hinc ſemper Vlyſſes*
Criminibus terrere nouis: hinc ſpargere voces
In vulgum ambiguas, & quærere conſcius arma.
Subaudi, me deſtinat aræ *Nec requieuit enim, * donec Calchante miniſtro.*
Sed quid ego hæc autem nequicq; ingrata reuoluo?
Quidue moror? ſi omnes vno ordine habetis Achiuos:
Adſit, audire ſat eſt: iamdudum ſumite pœnas.
Homerus in Ili. 7. * *Hoc Ithacus velit, & magno mercentur Atridæ.*
Tum verò ardemus ſcitari, & quærere cauſas,
Ignari ſcelerum tantorum, artiſq; Pelaſgæ.
Proſequitur pauitans, & ficto pectore fatur:
Homerus in Ili. 152. *Sæpe fugam Danai Troia cupiere relicta*
Moliri, & longo feſſi diſcedere bello.
Feciſſentq; vtinam, ſæpe illos aſpera ponti
Interclуſit hyems, & terruit Auſter euntes.
Præcipuè cùm iam hic trabibus contextus acernis
Pro aëre, poëtica licentia. *Staret equus, toto ſonuerunt * æthere nimbi.*
Suſpenſi Eurypilum ſcitatum oracula Phœbi
Mittimus: iſq; adytis hæc triſtia dicta reportat.
Sanguine placaſtis ventos, & virgine cæſa,
Cùm primùm Iliacas Danai veniſtis ad oras:
Sanguine quærendi reditus, animaq; litandum
Argolica: vulgi quæ vox vt venit ad aures,
Obſtupuere animi, gelidusq; per ima cucurrit

Oſſa

Oßa tremor, cui fata parent, quem poscat Apollo.*
Hæc Ithacus vatem magno Calchanta tumultu
*Protrahit in medios: *quæ sint ea numina diuûm*
Flagitat, & mihi iam multi crudele canebant
Artificis scelus, & taciti ventura videbant.
Bis quinos silet ille dies, tectusq́ recusat
Prodere voce sua quenquam, aut opponere morti.
Vix tandem magnus Ithaci clamoribus actus.
Composito rumpit vocem, & me destinat aræ.*
Assensere omnes, & quæ sibi quisque timebat,
Vnius in miseri exitium conuersa tulere.
Iamq́ dies infauda aderat: mihi sacra parari,
Et salsæ fræges, & circum tempora vittæ.
Eripui (fateor) letho me, & vincula rupi,
Limosoq́ lacu per noctem obscurus in vlna
Delitui, dum vela darent. si forte dedißent.
Nec mihi iam patriam antiquam spes vlla videndi.
Nec dulces natos, exoptatumq́ parentem:
Quos illi fors ad pœnas ob nostra reposcent
Effugia, & culpam hanc miserorum morte piabunt.
Quod te per superos & conscia numina veri,
Per siqua est, quæ restat adhuc mortalibus vsquam
Intemerata fides, oro, miserere laborum
Tantorum, miserere animi non digna ferentis.
His lachrymis vitam damus, & miserescimus vltro.*
Ipse viro primus manicas, atque arcta leuari
Vincla iubet Priamus dictisq́ ita fatur amicis.
Quisquis es, amissos hinc iam obliuiscere Graios:
*Noster eris, *mihiq́ hæc edißere vera roganti.*
Quò molẽ hanc immanis equi statuere? quis author?
Quidúe petunt? quæ relligo? aut quæ machina belli?
Dixerat. ille dolis instructus, & arte Pelasga,
Sustulit exutas vinclis ad sidera palmas:
Vos æterni ignes, & non violabile vestrum*
Testor numen, ait: vos aræ, ensesq́ nefandi,

Mortem.
Quis debeat immolari. & numina pro oraculis posuit.

Pro erumpit in vocem, & dictum est per contrariũ: rumpitur enim silentium non vox vt.
Quid me alta silentia cogis Rumpere? vocem autem rumpere est tacere.

Non sponte (iam enim rogati erant sed, insuper,
Homerus in Il. 110.

Vel ararum, quas fugit: vel solem lunamq́ue significat.

Quos fugi, vittæque deûm, quas hostia gessi:
Fas mihi Graiorum sacrata resoluere iura:
Fas odisse viros, atque omnia ferre sub auras,
Ob ea, quæ latent in equo. *Siqua* tegunt: teneor patriæ nec legibus vllis.
Tu modò promissis maneas, seruataque serues
Troia fidem, si vera feram si magna rependam.
Omnis spes Danaûm, & cœpti fiducia belli
Palladis auxilijs semper stetit: impius ex quo
Propter Palamedem ipsius astuto consilio interfectum *Tydides sed enim scelerumque inuentor Vlysses,*
Fatale aggressi sacrato auellere templo
Palladium, cæsis summæ custodibus arcis
Corripuere sacram effigiem; manibusque cruentis
Virgineas ausi diuæ contingere vittas:
Ex illo fluere, ac retro sublapsa referri
Spes Danaûm, fractæ vires, auersa deæ mens.
Nec dubijs ea signa dedit Tritonia monstris.
Vix positum castris simulacrum: arsere coruscæ
Luminibus flammæ arrectis: salsusque per artus
Sudor iit, terq; ipsa solo (mirabile dictu)
Emicuit, parmamque ferens, hastamque trementem.
Extemplo tentanda fuga canit æquora Calchas.
Nec posse Argolicis excindi Pergama telis,
Pro reconcilient. *Omina ni repetant Argis, numenque reducant,*
Quod pelago & curuis secum vexêre carinis.
Et nunc quod patrias vento petiere Mycenas,
Arma, deosque parant comites, pelagoque remenso
Quod ita factum est. *Improuisi aderunt: ita digerit omnia Calchas.*
Hanc pro Palladio moniti, pro numine læto
Effigiem statuêre, nefas quæ triste piaret.
Hanc tamen immensam Calchas attollere molem
Roboribus textis, cœloque educere iussit,
Ne recipi portis, aut duci in mœnia possit,
Neu populum antiqua sub relligione tueri.
Nam si vestra manus violasset dona Mineruæ,
Tum magnum exitiũ (quod dij prius omen in ipsum

Conuer-

Conuertant) Priami imperio, Phrygibusq; futurum.
Sin manubus vestris vestram ascendisset in vrbem,
Vltro Asiam magno Pelopeia ad mœnia bello
Venturam, & nostros ea fata manere nepotes.
Talibus insidijs, periuriq; arte Sinonis
Credita res, captiq; dolis, lacrymisq; coactis,*
Quos neque Tydides, nec Larissæus Achilles,
Non anni domuere decem, non mille carinæ.
Hic aliud maius miseris, multoq; tremendum
Obijcitur magis, atque improuida pectora turbat,
Laocoon dictus Neptuno sorte sacerdos
Sollennes taurum ingentem mactabat ad aras.
Ecce autem gemini a Tenedo tranquilla per alta
(Horresco referens) immensis orbibus angues*
Incumbunt pelago, pariterq; ad littora tendunt:
Pectora quorum inter fluctus arrecta, iubæq;
Sanguineæ exuperant vndas, pars cætera pontum
Pone legit, sinuatq; immensa volumine terga.
Fit sonitus spumante salo: iamq; arua tenebant:
Ardentesq; oculos suffecti sanguine, & igni,
Sibila lambebant linguis vibrantibus ora.*
Diffugimus visu exangues, illi agmine certo
Laocoonta petunt: & primùm parua duorum
Corpora natorum serpens amplexus vterque
Implicat, & miseros morsu depascitur artus.
Post ipsum auxilio subeuntem, ac tela ferentem
Corripiunt, spirisq; ligant ingentibus, & iam
Bis medium amplexi, bis collo squamea circum
Terga dati, superant capite, & ceruicibus altis.
Ille simul manibus tendit diuellere nodos,
Perfusus sanie vittas, atroq; veneno:
Clamores simul horrendos ad sidera tollit:
Quales mugitus fugit cùm saucius aras
*Taurus, & *incertam excussit ceruice securim.*
At gemini lapsu delubra ad summa dracones

Arte expressis, non spõte fluentibus.

Angues aquarum sũt, serpentes terrarum, dracones templorum.

Mobilibus. nullum enim animal tam celeriter linguam mouet: vt triplicem habere videatur, cum vna sit.

Dubie illisã, quia certam tauro mortẽ non attulerit.

Effugiunt, sæuæq; petunt Tritonidis arcem?
Sub pedibusq; deæ, clypeiq; sub orbe teguntur.
Tum verò tremefacta nouus per pectora cunctis
Insinuat pauor, & scelus expendisse merentem
Laocoonta ferunt, sacrum qui cuspide robur
Læserit, & tergo sceleratam intorserit hastam.
Homerus in Ili. 9. *Ducendum ad sedes simulacrum, *orandaq; diuæ*
Numina, conclamant.
Diuidimus muros, & mœnia pandimus vrbis.
Accingunt omnes operi, pedibusq; rotarum
Subjiciunt lapsus, & stuppea vincula collo
Intendunt. scandit fatalis machina muros,
Fata armis, circum pueri, innuptæq; puellæ
Hymnos. **Sacra canunt, funemq; manu contingere gaudent:*
Illa subit, mediæq; minans illabitur vrbi.
Quia Troiani totam Myſiam superarunt. *O patria, ô diuûm domus Ilium, & *inclyta bello*
Mœnia Dardanidûm, quater ipso in limine portæ
Substitit, atq; vtero sonitum quater arma dedere.
Instamus tamen immemores, cæcique furore:
Vt antea ſæpe. *Et monstrum infelix sacrata sistimus arce.*
Appollinis qui fidem fustulit vera dicẽti, coitus promissi spe frustratus. *Tunc * etiam fatis aperit Cassandra futuris*
*Ora, *dei iussu non vnquam credita Teucris.*
Nos delubra deûm miseri, quibus vltimus esset
Ille dies festa velamus fronde per vrbem:
Vertitur interea cœlum, & ruit Oceano nox,
**Inuoluens vmbra magna terramq;, polumq;,*
Myrmidonumq; dolos: fusi per mœnia Teucri
Homerus in Ili. 9o. *Conticuere: sopor fessos complectitur artus.*
Et iam Argiua phalanx instructis nauibus ibat
A Tenedo, tacitæ per amica silentia lunæ,
*Littora nota petens, * flammas cùm regia puppis*
More militiæ; vt, Dat clarum puppi signum. *Extulerat: fatisq; deûm defensus iniquis,*
Inclusos vtero Danaos, & pinea furtim
Laxat claustra Sinon. Illos patefactus ad auras
Reddit equus, lætiq; cauo se robore promunt

Tisan-

Tisandrus, Sthenelusq; duces, & dirus Vlysses,
Demissum lapsi per funem, Athamasq; Thoasq;,
**Peliadesq; Neoptolemus, primusq; Machaon,*
Et Menelaus, & ipse doli fabricator Epeus.
Inuadunt vrbem somno, vinoq; sepultam.
Cæduntur vigiles: portisq; patentibus omnes
Accipiunt socios: atque agmina conscia iungunt.
*Tempus erat, quo *prima quies mortalibus ægris*
Incipit, & dono diuûm gratissima serpit.
In somnis ecce ante oculos mœstissimus Hector
Visus adesse mihi, largosq; effundere fletus,
Raptatus bigis, vt quondam, aterq; cruento
Puluere, pérque pedes traiectus lora tumentes:
(Hei mihi, qualis erat, quantum mutatus ab illo
Hectore, qui redit exuuias indutus Achillis,
Vel Danaûm Phrygios iaculatus puppibus ignes)
Squallentem barbam, & concretos sanguine crines,
Vulneraq; illa gerens, quæ circum plurima muros
*Accepit patrios: *vltro flens ipse videbar*
Compellare virum, & mœstas expromere voces.
O lux Dardaniæ, spes ô fidissima Teucrûm,
Quæ tantæ tenuere moræ? quibus Hector ab oris
Expectate venis? vt te post multa tuorum
Funera post varios hominumq;, vrbisq; labores
Defessi aspicimus? quæ causa indigna serenos
Fœdauit vultus? aut cur hæc vulnera cerno?
Ille nihil. nec me quærentem vana moratur:
Sed grauiter gemitus imo de pectore ducens,
Heu fuge nate dea, teq; his, ait, eripe flammis.
Hostis habet muros: ruit alto a culmine Troia.
**Sat patriæ, Priamoq; datum: si Pergama dextra*
Defendi possent, etiam hac defensa fuissent.
Sacra, suosq; tibi commendat Troia penates.
Hos cape fatorum comites: his mœnia quære:
Magna pererrato statues quæ denique ponto.

Non, Pelei filius, sed nepos, ex Achille patre.

Describit primam noctis partem.

Homerus in Il. 269.

Homerus in Ili. 245.

Quiaratio exigebat, ut loqueretur ille, qui venerat.

Ab honestate fugam suadet.

Sic ait, & manibus vittas Vestamq; potentem,
Æternumq; adytis effert penetralibus ignem.
Diuerso interea miscentur mœnia luctu:
Et magis atq; magis (quanquam secreta parentis
Anchisæ domus, arboribusq; obtecta recessit)
Clarescunt sonitus, armorumq; ingruit horror.
Excutior somno & summi fastigia tecti
Ascensu supero, atq; arrectis auribus asto.
In segetem veluti cùm flamma furentibus austris
Incidit, aut rapidus montano flumine torrens
Sternit agros, sternit sata læta, boumq; labores,
Præcipitesq; trahit syluas: stupet inscius alto
Accipiens sonitum saxi de vertice pastor.
Tum verò manifesta fides, Danaûmq; patescunt
Insidiæ, iam Deiphobi dedit ampla ruinam,
Vulcano superante domus: iam proximus ardet
Vcalegon: Sigæa igni freta lata relucent.
Exoritur clamorq; virûm, clangorq; tubarum.
Arma amens capio nec sat rationis in armis:
Sed glomerare manum bello, & concurrere in arcem
Cum sociis ardent animi: furor, iraq; mentem
Præcipitant. pulchrumq; mori succurrit in armis.
Ecce autem telis Panthus elapsus Achiuûm,
Panthus Otriades, arcis Phœbiq; sacerdos,
Sacra manu, victosq; deos paruumq; nepotem
Ipse trahit, cursuq; amens ad limina tendit.
Quo res summa loco Panthu? quâ prendimus arcem?
Vix ea fatus eram, gemitu cùm talia reddit:
Venit summa dies & mel[illegible]abile tempus
Dardaniæ: fuimus Troes: fuit Ilium, & ingens
Gloria Teucrorum, ferus omnia Iupiter Argos
Transtulit: incensa Danai dominantur in vrbe.
Arduus armatos medijs in mœnibus astans
Fundit equus: victorq; Sinon incendia miscet
Insultans, portis alij bipatentibus adsunt,

Millia

Longé abfuit.

Homerus in Ili. 45.

Qui nec sõnis credidi, nec rebus aspectis, vel Amens, vt in atroci, subitáque re quasi pertur batus, inops consilij.

Vbi fuerat arx.

Millia quot magnis nunquam venêre Mycenis.
Obſedere alij telu anguſta viarum
Oppoſiti: ſtat ferri acies mucrone coruſco
Stricta, parata neci: vix primi prælia tentant
*Portarum vigiles, & * cæco Marte reſiſtunt.* Nocturno
Talibus Otriadæ dictis, & numine diuûm prælio.
In flammas, & in arma feror: quò triſtis Erynnis,
Quò fremitus vocat, & ſublatus ad æthera clamor.
Addunt ſe ſocios Rhipeus, & maximus armis
Iphitus, oblati per lunam, Hypaniſq́, Dymaſq́,
Et lateri agglomerant noſtro, iuueniſq́ Chorœbus
*Mygdonides: illu quo ad * Troiam ſortè diebus* Homerus in
Venerat, inſano Caſſandræ incenſus amore, Ili. 143.
*Et * gener auxilium Priamo, Phrygibuſq́ ferebat:* Homerus in
** Infelix qui non ſponſæ præcepta furentis* Ili. 58.
Audierat. Homerus in
Quos vbi confertos audere in prælia vidi, Ili. 185.
*Incipio ſuper his: Iuuenes fortiſſima * fruſtra*
Pectora, (ſi vobis audentem extrema cupido Refertur ad
Certa ſequi, quæ ſit rebus fortuna videtis: inferius ver-
Exceſſere omnes adytis, ariſq́ relictis, bum, Suc-
Dij, quibus imperium hoc ſteterat) ſuccurritis vrbi curritis.
Incenſæ, moriamur & in media arma ruamus:
Vna ſalus victis, nullam ſperare ſalutem.
*Sic * animis iuuenum furor additus: inde, lupi ceu* Homerus in
Raptores atra in nebula, quos improba ventris Ili. 16.
Exegit cæcos rabies catulíq́ relictí Homerus in
Faucibus expectant ſiccis, per tela, per hoſtes Ili. 156.
Vadimus haud dubiam in mortem, mediæq́ tenemus
*Vrbis iter: nox atra * caua circumuolat vmbra.* Naturale. n.
Quis cladem illius noctis, quis funera fando eſt, ut ob-
Explicet? aut poſſit lachrymis æquare labores? ſcurum om-
Vrbs antiqua ruit, multos dominata per annos: ne ſit con-
Plurima perq́ vias ſternuntur inertia paſſim cauum.
Corpora, perq́ domos & relligioſa deorum

Limina.

Homerus in Ili. 159.

*Limina, *nec ſoli pœnas dant ſanguine Teucri:*
Quondam etiam victis redit in præcordia virtus:

Varia mortis genera ſignificat.

Victoreſq; cadunt Danai, crudelis ubiq;
*Luctus, ubiq; pauor, & *plurima mortis imago.*
Primus ſe Danaûm magna comitante caterua
Androgeos offert nobis, ſocia agmina credens,
Inſcius atque vltrò verbis compellat amicus:
Feſtinate viri nam quæ tam ſera moratur

Homerus in Ili. 5.

Segnities? alii rapiunt incenſa, ferúntque
Pergama: vos celſis nunc primùm a nauibus itis.
Dixit, et extemplo (neque enim reſponſa dabantur

Homerus in Ili. 210.

*Fida ſatis) *ſenſu medios delapſus in hoſtes.*
Obſtupuit retróque pedem cum voce repreſſit:

Homerus in Il. 30.

**Improuiſum aſpris veluti qui ſentibus anguem*
Preſſit humi nitens, trepiduſq; repentè refugit
Attollentem iras, & cærula colla tumentem:
Haud ſecus Androgeos viſu tremefactus abibat.
Irruimus, denſis & circumfundimur armis,
Ignaroſq; loci paſſim, & formidine captos

Fauet vnde & fauor aura dicitur:

*Sternimus: *aſpirat primo fortuna labori.*
Atq; hic exultans ſucceſſu, animiſq; Chorœbus.
O ſocij, quà prima, inquit, fortuna ſalutis

vt illud, Gaudens popularibus auris.

Monſtrat iter, quaq; oſtendit ſe dextra, ſequamur:
Mutemus clypeos, Danaûmq; inſignia nobis
Aptemus: dolus, an virtus, quis in hoſte requirat?
Arma dabunt ipſi, ſic fatur: deinde comantem
Androgei galeam, clypeiq; inſigne decorum
Induitur, lateriq; Argiuûm accommodat enſem.

Multi hic diſtinguit, vt ſit, Ego Aeneas.

*Hoc Rhipeus, hoc *ipſe Dymas, omniſq; iuuentus*
Lætà facit: ſpolijs ſe quiſque recentibus armat.
Vadimus immiſti Danais, haud numine noſtro:
Multaq; per cæcam congreſſi prælia noctem

Homerus in Ili. 3.

*Conſeremus, *multos Danaûm demittimus Orco.*
Diffugiunt alij ad naues, & littora curſu
Fida petunt, pars ingentem formidine turpi

Scan-

Scandunt rursus equum, & nota conduntur in aluo.
**Heu nihil inuitis fas quenquam fidere diuis.* Homerus in
Ecce trahebatur passis Priameia virgo Ili. 84. 126.
Crinibus a templo Cassandra, adytisq; Mineruæ,
Ad cœlum tendens ardentia lumina frustra:
Lumina: nam teneras arcebant vincula palmas.
Non tulit hanc speciem furiata mente Chorœbus,
Et sese medium iniecit moriturus in agmen.* Neglecta
Consequimur cuncti, & densis incurrimus armis. vita refer-
Hic primum ex alto delubri culmine telis tur enim ad
Nostrorum obruimur, oriturq; miserrima cædes affectum di-
Armorum facie, & Graiarum errore tubarum. micantis.
Tum Danai gemitu, atque ereptæ virginis ira,
Vndique collecti inuadunt: acerrimus Aiax,
Et gemini Atridæ, Dolopumq; exercitus omnis. Homerus in
Aduersi rupto ceu quondam turbine venti Ili. 92.
Confligunt Zephyrusq;, Notusq;, & lætus eois
Eurus equis: stridunt syluæ, saeuitq; tridenti
Spumeus, atque imo Nereus ciet æquora fundo.
Illi etiam, si quos obscura nocte per umbram
Fudimus insidijs, totaq; agitauimus urbe,
Apparent: primi clypeos mentitaq; tela* Simulata,
Agnoscunt, atque ora sono discordia signant. quæ nos es-
Ilicet obruimur numero. primusq; Chorœbus se Græcos
Penelei dextra diuæ armipotentis ad aram mentiebantur.
Procumbit: cadit & Ripheus, iustissimus vnus
Qui fuit in Teucris, & seruantissimus æqui:
Dijs aliter visum. pereunt Hypanisq;, Dymasq;,
Confixi a socijs: nec te tua plurima Panthu* Vocatiuus
Labentem pietas, nec Apollinis infula texit. Græcus.
Iliaci cineres, & flamma extrema meorum,
Testor, in occasu vestro nec tela, nec vllas Pugnas, id
Vitauisse vices Danaûm: & si fata fuissent* est, pericu-
Vt caderem, meruisse manu. ducuntur inde la.
Iphitus, & Pelias mecum: quorum Iphitus æuo

Iam

Iam grauior Pelias, & vulnere tardus Vlyſſi.
Protinus ad ſedes Priami clamore vocati.
Homerus in Ili. 172. *Hîc verò ingentem pugnam, *ceu cætera nuſquam*
Bella forent, nulli tota morerentur in vrbe:
Homerus in Ili. 135. *Sic Martem indomitum, Danaóſque ad tecta ruentes*
Cernimus, obſeſſumq; acta teſtudine limen.
Hærent parietibus ſcalæ: poſtesq; ſub ipſos
Nituntur gradibus, clypeoſq; ad tela ſiniſtris
Protecti obijciunt, preníant faſtigia dextris.
Dardanidæ contrà, turres, ac tecta domorum
Culmina conuellunt, (his ſe quando vltima cernũt,
Extrema iam in morte parant defendere telu)
Auratáſque trabes, veterum decora alta parentum
Deuoluunt: alij ſtrictis mucronibus imas
Obſedére fores: has ſeruant agmine denſo.
Homerus in Ili. 70. ** Inſtaurati animi regis ſuccurrere tectis.*
Auxilióq; leuare viros, viresq; addere victis.
Quia paucis notæ, ideo cæcæ. *Limen erat, cæcæq; * fores, & peruius vſus*
Tectorum inter ſe Priami, poſteſq; relicti
A tergo: infelix quâ ſe, dum regna manebant,
Sæpius Andromache ferre incomitata ſolebat
Quaſi puerũ. *Ad ſoceros, & auo puerum Aſtyanacta * trahebat.*
Euado ad ſummi faſtigia culminis, vnde
Tela manu miſeri iactabant irrita Teucri.
Homerus in Ili. 237. ** Turrim in præcipiti ſtantem, ſummiſq; ſub aſtra*
Eductam tectis, vnde omnis Troia videri,
Et Danaûm ſolitæ naues, & Achaïca caſtra
Aggreſſi ferro circum, quà ſumma labantes
Iuncturas tabulata dabant, conuellimus altis
Sedibus, impulimuſq; ea lapſa repentè ruinam
Cum ſonitu trahit, & Danaûm ſuper agmina latè
Incidit. at alij ſubeunt: nec ſaxa, nec vllum
Telorum interea ceſſat genus.

Veſtibu-

Vestibulum ante ipsum, primoq; in limine Pyrrhus
Exultat, telis & luce coruscus ahena:
** Qualis vbi in lucem coluber mala gramina pastus,* Homerus in Ili. 240.
Frigida sub terra tumidum quem bruma tegebat,
Nunc positis nouus exuuijs, nitidusq; iuuenta,
Lubrica conuoluit sublato pectore terga
Arduus ad solem, & linguis micat ore trisulcis.
Vnà ingens Periphas, & equorum agitator Achillis
*Armiger Automedon: vna omnis * Scyria pubes* A Scyro insula, vno de cycladibus.
Succedunt tecto, & flammas ad culmina iactant.
Ipse inter primos correpta dura bipenni
Limina perrumpit, postesq; a cardine vellit
Æratos: iamq;, excisa trabe, firma cauauit
Robora, & ingentem lato dedit ore fenestram.
Apparet domus intus, & atria longa patescunt:
Apparent Priami, & veterum penetralia regum:
Armatosq; vident stantes in limine primo.
At domus interior gemitu, miseroq; tumultu
*Miscetur: penitusq; * cauæ plangoribus ædes* Camerata tecta.
Fœmineis vlulant: ferit aurea sidera clamor.
Tum pauidæ tectis matres ingentibus errant,
Amplexæq; tenent postes, atque oscula figunt.
** Instat vi patria Pyrrhus: nec claustra, nec ipsi* Homerus in Ili. 135.
Custodes sufferre valent: labat ariete crebro
Ianua, & emoti procumbunt cardine postes.
Fit via vi: rumpunt aditus, primosq; trucidant
Immissi Danai, & latè loca milite complent.
Non sic aggeribus ruptis cùm spumeus amnis
Exijt, oppositasq; euicit gurgite moles: Homerus in Il. 122.
Fertur in arua furens cumulo, camposq; per omnes
Cum stabulis armenta trahit: vidi ipse furentem
Cæde Neoptolemum, geminosq; in limine Atridas:
Vidi Hecubam, centumq; nurus, Priamumq; per aras
Sanguine fœdantem, quos ipse sacrauerat ignes.
Quinquaginta illi thalami, spes tanta nepotum,

Barba-

Barbarico postes auro, spolijsq; superbi
Procubuere. tenent Danai, qua deficit ignis.
Forsitan, & Priami fuerint quæ fata, requiras.
Vrbis vbi captæ casum, conuulsaq; vidit
*Limina tectorum, & *medium in penetralibus hostis:*
In medijs ædibus. *Arma diu senior desueta trementibus æuo*
Circumdat nequicquam humeris, & inutile ferrum
Cingitur, ac densos fertur moriturus in hostes.
Sub dio, quod impluuium dicitur. *Ædibus in medijs, *nudoq; sub æthere axe*
Ingens ara fuit, iuxtaq; veterrima laurus,
Incumbens aræ, atque vmbra complexa penates.
Hîc Hecuba, & natæ nequicquam altaria circum,
Præcipites atra ceu tempestate columbæ,
Condensæ, & diuûm amplexæ simulacra tenebant.
Ipsum autem sumptis Priamum iuuenilibus armis
Vt vidit, Quæ mens tam dira miserrime coniux,*
Propriè: quasi deorum ira infusa. *Impulit his cingi telis? aut quo ruis, inquit.*
Non tali auxilio, nec defensoribus istis
Tempus eget: non, si ipse meus nunc afforet Hector.
Huc tandem concede, hæc ara tuebitur omnes:
Aut morere simul. sic ore effata, recepit
Ad sese, & sacra longæuum in sede locauit.
Ecce autem elapsus Pyrrhi de cæde Polytes,
Vnus natorum Priami, per tela, per hostes
Porticibus longis fugit, & vacua atria lustrat
Saucius: illum ardens infestо vulnere Pyrrhus*
Pro telo posuit. *Insequitur. iam iamq; manu tenet, & premit hasta.*
Vt tandem ante oculos euasit, & ora parentum,
Concidit, ac multo vitam cum sanguine fudit.
Manifesta. *Hîc Priamus, quanq; in *media iam morte tenetur,*
Non tamen abstinuit, nec voti iræq; pepercit.
At tibi pro scelere (exclamat) pro talibus ausis
Dij (si qua est cœlo pietas, quæ talia curet)
Persoluant grates dignas, & præmia reddant
Debita, qui nati coram me cernere letum

Fecisti,

Feciſti, & patrios fœdaſti funere vultus. Homerus in Ili. 174.
At non ille ſatum quo te mentiris, Achilles.
Talis in hoſte fuit Priamo: ſed iura fidémque
Supplicis erubuit, corpúſque exangue ſepulchro
Reddidit Hectoreum, méque in mea regna remiſit.
Sic fatus ſenior, telumq́; imbelle ſine ictu Inutile, ſine vi.
Conjecit: rauco quod protinus ære repulſum,
Et ſummo clypei nequicquam umbone pependit.
Cui Pyrrhus, referes ergo hæc, & nuntius ibis
Pelidæ genitori, illi mea triſtia facta,
**De genere mq́; Neoptolemum narrare memento:* Non reſpõdentem moribus patris.
Nunc morere. Hæc dicens, altaria ad ipſa trementẽ
Traxit, & in multo lapſantem ſanguine nati:
Implicuit q́; comam lęuą, dextraq́; coruſcum
Extulit, ac lateri capulo tenus abdidit enſem.
Hæc ſinis Priami fatorum. hic exitus illum
Sorte tulit, Troiam incenſam, & prolapſa videntẽ
Pergama, tot quondam populis, terrisq́; ſuperbum
**Regnatorem Aſiæ: iacet ingens litore truncus,* Imperauetat Phrygiæ, & Mygdoniç, ideo regnator Aſiæ vocatur.
Auulſumq́; humeris caput, & ſine nomine corpus.
At me tum primùm ſæuus circunſtitit horror.
Obſtupui: ſubijt chari genitoris imago,
Vt regem æquæuum crudeli vulnere vidi
Vitam exhalantem: ſubijt deſerta Creuſa,
Et direpta domus & parui caſus Iuli.
Reſpicio &, quæ ſit me circum copia, luſtro.* De exercitu loquitur.
Deſeruêre omnes defeſſi, & corpora ſaltu
Ad terram miſêre, aut ignibus ægra dedêre.
** Jamq́; adeò ſuper vnus eram, cùm limina Veſtæ* Homerus in Il. 121.
Seruantem, & tacitam ſecreta in ſede latentem
Tyndaridã aſpicio dant clara incendia lucem
Erranti, paſſimq́; oculos per cuncta ferenti.
Illa ſibi infeſtos euerſa ob Pergama Teucros.
Et pœnas Danaûm, & deſerti coniugis iras
Præmetuens, Troiæ & patriæ communis Erynnis,

Abdiderat sese, atque aris inuisa sedebat.
Exarsere ignes animo: subit ira, cadentem
Vlcisci patriam, & sceleratas sumere pœnas.
Scilicet hæc Spartam incolumis, patriasq́ Mycenas

Quasi de nobis victis.

Aspiciet? partoq́ ibit regina triumpho?*
Coniugiumq́, domumq́, patres, natosq́ videbit
Iliadum turba & Phrygijs comitata ministris?
Occiderit ferro Priamus? Troia arserit igni?
Dardanium toties sudarit sanguine littus?
Non ita, namque etsi nullum memorabile nomen
Fœminea in pœna est, nec habet victoria laudem:
Extinxisse nefas tamen, & sumpsisse merentis
Laudabor pœnas: animumq́ explesse iuuabit
Vltricis flammæ, & cineres satiasse meorum.
Talia iactabam, & furiata mente ferebar:
Cùm mihi se non antè oculis tam clara, videndam
Obtulit, & pura per noctem in luce refulsit
Alma patens confessa deam, qualisq́ videri
*Cœlicolis, & quanta solet: *dextraq́ prehensum*

Quæ Helenę ictum minabatur.

Continuit, roseoq́ hæc insuper addidit ore.
Nate quis indomitas tantus dolor excitat iras?
Quid furis? aut quonam nostri tibi cura recessit?
Non priùs aspicies, vbi fessum ætate parentem

Superuiuat.

*Liqueris Anchisen? *superet coniúxne Creusa,*
Ascaniusq́ puer? quos omnes vndiq́ Graiæ
Circum errant acies: & ni mea cura resistat,
Iam flammę tulerint, inimicus & hauserit ensis.

Homerus in Ili. 32.

**Non tibi Tyndaridis facies inuisa Lacænę,*
Culpatúsue Paris: verùm inclementia diuûm
Has euertit opes, sternitq́ a culmine Troiam.

Veretur, ne imperanti sibi fugam non pareat.

Aspice (namq́ omnem, quæ nunc obducta tuenti
Mortales hebetat visus tibi, & humida circum
Caligat, nubem eripiam: tu ne qua parentis
Iussa time, neu præceptis parere recusa)*

Hic

Hic vbi disiectas moles, auulsaq; saxis
Saxa vides, mistoq; vndantem puluere fumum:
Neptunus muros, magnoq; emota tridenti
Fundamenta quatit, totamq; a sedibus vrbem
*Eruit, hic * Iuno Scæas sæuissima portas*
Prima tenet, sociumq; furens a nauibus agmen
Ferro accincta vocat.
Iam summas arces Tritonia (respice) Pallas
Insedit, nimbo effulgens, & Gorgone sæua.
Ipse pater Danais animos, viresq; secundas
Sufficit: ipse deos in Dardana suscitat arma.
Eripe nate fugam, finemq; impone labori.
Nusquam abero, & tutum patrio te limine sistam.
Dixerat, & spissis noctis se condidit vmbris.
Apparent diræ facies, inimicaq; Troiæ
Numina magna deum.
Tum verò omne mihi visum considere in ignes
Ilium, & ex imo verti Neptunia Troia:
Ac veluti summis antiquam in montibus ornum
Cum ferro accisam, crebrisq; bipennibus instant
Eruere agricolæ certatim: illa vsque minatur,
Et tremefacta comam concusso vertice nutat,
Vulneribus donec paulatim euicta supremum
*Congemuit, traxitq; iugis auulsa * ruinam.*
Descendo, ac discente Deo, flammã inter & hostes
Expedior: dant tela locum, flammæq; recedunt.
At vbi iam patriæ peruentum ad limina sedis,
Antiquasq; domos genitor quem tollere in altos
Optabam primùm montes, primùmq; petebam,
Abnegat excisa vitam producere Troia,
*Exilium; pati, vos ô quibus * integer æui*
Sanguis (ait) solideq; suo stant robore vires,
Vos agitate fugam.
Me si cœlicolæ voluissent ducere vitam,
Has mihi seruassent sedes, satis vna, superq;

Homerus in Il. 129.

Quæ fugam vetaret.

Cape celeriter.

Homerus in Il. 46. 143.

Aliarum arborum.

Quia non est integer sanguis in senibus: in quibus eum minui per ætatem, physici dicunt, vnde illis tremor.

Vidimus excidia, & captæ superauimus vrbi.
Sic ó sic positum affati discedite corpus.
Ipse manu mortem inuentam: miserebitur hostis,
Exuuiasq́ petet: facilis iactura sepulcri est.
Iam pridem inuisus diuis, & inutilis annos
De veneris concubitu gloriantem. *Demoror, ex quo me* diuûm pater atq́ hominũ rex*
Fulminis afflauit ventis, & contigit igni.
Talia perstabat memorans, fixusq́ manebat.
Nos contrà effusi lachrymis, coniuxq́ Creusa,
Pro familia posuit: vt Cicero ad Atticum: Tota domus te salutat. *Ascaniusq́ omnisq́ * domus: ne vertere secum*
Cuncta pater, fatoq́ vrgenti incumbere vellet.
Abnegat, inceptóq́, & sedibus hæret in isdem.
Rursus in arma feror, mortemq́ miserrimus opto.
Nam quod consilium, aut quæ iam fortuna dabatur
Mène efferre pedem genitor te posse relicto
Sperasti? tantumq́ nefas patrio excidit ore?
Si nihil ex tanta superis placet vrbe relinqui:
Et sedet hoc animo, perituræq́ addere Troiæ
Teq́, tuosq́ iuuat: patet isti ianua letho:
Iamq́ aderit multo Priami de sanguine Pyrrhus
Natum ante ora patris, patrẽ qui obtruncat ad aras
Hoc erat alma parens, quòd me per tela, per ignes
*Eripis? vt medijs hostem * in penetralibus, vtque*
Ascanium q́, patremq́, meum, iuxtaq́ Creusam,
Alterum in alterius mactatos sanguine cernam?
Quibus me macer eripuit. *Arma viri, ferte arma: vocat lux vltima victos:*
Reddite me Danais: sinite instaurata reuisam*
Prœlia. nunquam omnes hodie moriemur inulti.
Homerus in Il. 70. *Hîc* ferro accingor rursus, clypeoq́ sinistram*
Insertabam aptans, meq́ extra tecta ferebam.
Homerus in Il. 70. *Ecce autem complexa pedes in limine coniux*
Hærebat, paruumq́ patri tendebat Iulum:
Epitheto commendat ætatem *Si periturus abis, & nos rape in omnia tecum:*
Sin aliquam expertus sumptis spem ponis in armis,
*Hanc primùm tutare domum, cui * paruus Iulus,*

Cui

Cui pater, & coniux quondam tua dicta relinquor?
Talia vociferans, gemitu tectum omne replebat:
Cùm subitum, dictuq; oritur mirabile monstrum:
Namq; manus inter, mœstorumq; ora parentum,
Ecce leuis summo de vertice visus Iuli
Fundere lumen apex, tactuq; innoxia molli
*Lambere flamma comas, & circum tempora *pasci.* Crescere.
Nos pauidi trepidare metu, crimemq; flagrantem
Excutere, & sanctos restinguere fontibus ignes:
At pater Anchises oculos ad sidera lætus
Extulit, & cœlo palmas cum voce tetendit.
Iupiter omnipotens, precibus si flecteris vllis
**Aspice nos, hoc tantùm: & si pietate meremur,* Intuentes
Da deinde auxilium pater, atque hæc omina firma. enim dij
Vix ea fatus erat senior, subitoq; fragore iuuant.
*Intonuit *læuum, & de cœlo lapsa per vmbras* Prosperum.
Stella facem ducens multa cum luce cucurrit.
Illam summa super labentem culmina tecti,
Cernimus Idæa claram se condere sylua,* Vbi erat
**Signantemq; vias: tum longo limite sulcus* Aeneæ do-
Dat lucem, & late circum loca sulphure fumant, mus.
Hic verò victus genitor, se tollit ad auras, Scintillis
Affaturq; deos, & sanctum sidus adorat. relictis.
Iam iam nulla mora est: sequor, & quà ducis, ô, Homerus in
adsum. Ili. 268.
Dij patrij seruate domum, seruate nepotem.
Vestrum hoc augurium, vestroq; in numine Troia est
Cedo equidem, nec nate tibi comes ire recuso.
Dixerat ille: & iam per mœnia clarior ignis
Auditur, propiusq; æstus incendia volunt.
**Ergo age chare pater, ceruici imponere nostræ:* Quia iam
Ipse subibo humeris, nec me labor iste grauabit. consensisti.
Quo res cunque cadent, vnũ & cõmune periclum,
Vna salus ambobus erit, mihi paruus Iulus
Sit comes & longè seruet vestigia coniux.

Vos famuli, quæ dicam animis aduertite vestris.
Est vrbe egressis tumulus, templumq́ vetustum
Bene Cereris fanum ante vrbem facit esse: quia dea rusticorum est.
Desertæ Cereris, iuxtaq́ antiqua cupressus,
Religione patrum multos seruata per annos.
Hanc ex diuerso sedem veniemus in vnam.
Tu genitor cape sacra manu, patriosq́ penates:
Me bello e tanto digressum, & cæde recenti,
Attrectare nefas, donec me flumine viuo
Abluero.
Hæc fatus latos humeros, subiectaq́ colla
Veste super, fuluiq́ insternor pelle leonis,
Succedoq́ oneri dextræ se paruus Iulus
Implicuit, sequiturq́ patrem non passibus æquis.
Dixit iam, Arboribusque obtecta recessit. Consternat.
Pone subit coniux. ferimur per opaca locorum:
Et me quem dudum non vlla iniecta mouebant
Tela, neque aduerso glomerati ex agmine Graij,
Nunc omnes terrent auræ, sonus excitat omnis
Suspensum, & pariter comitiq́ oneriq́ timentem.
Iamq́ propinquabam portis, omnemq́ videbar
Euasisse viam, subitò cùm creber ad aures
Visus adesse pedum sonitus: genitorq́ per vmbram
Prospiciēs, Nate, exclamat, fuge nate: propinquant:
Ardentes clypeos, atque æra micantia cerno.
Hìc mihi nescio quod trepido malè numen amicum
Confusam eripuit mentem, námque auia cursu
Dum sequor, & nota excedo regione viarum,
Heu misero coniux fatóne erepta Creusa
Substitit, erauitne via, seu lassa resedit,
Tantũ enim vmbram eius vidit.
Incertum: nec pòst oculis est reddita nostris.
Nec prius amissam respexi, animumq́ reflexi,
Quàm tumulum antiquæ Cereris, sedemq́ sacratã
Venimus, hìc demùm collectis omnibus, vna
Defuit, & comites natumq́ virumq́ fefellit?
Quem non incusaui amens, hominumq́, deorumq́?
Aut quid in euersa vidi crudelius vrbe?

As-

Ascanium, Anchisemq́ patrem, Teucrosq́ penates
*Commendo socijs, & *curua valle recondo:* Sic & lib. 1.
Ipse vrbem repeto, & cingor fulgentibus armis. dixit, In cõ-
Stat casus renouare omnes, omnemq́ reuerti uexo nemo-
Per Troiam, & rursus caput obiectare periclis. rum.
Principio muros, obscuraq́ limina portæ,
Quà gressum extuleram, repeto & vestigia retro
*Obseruata sequor per noctem, & *lumine lustro.* Oculis cir-
Horror vbique animos, simul ipsa silentia terrent. cunspicio.
Inde domum si fortè pedem, si fortè tulisset,
Me refero: irruerant Danai, & tectum omne tenebant.
Ilicet ignis edax summa ad fastigia vento
Voluitur, exuperant flammæ, furit æstus ad auras.
*Procedo ad *Priami sedes, arcemq́ reuiso.* Patris Creu-
Et iam porticibus vacuis Iunonis asylo, sæ.
Custodes lecti: Phœnix & dirus Vlysses
Prædam adseruabant: huc vndiq́ Troïa gaza,
Incensis erepta adytis, mensæq́ deorum, Captiuorũ,
*Crateresq́ auro solidi, *captiuaq́ vestis*
Congeritur: pueri & pauidæ longo ordine matres Contra sa-
Stant circum. lutem me-
**Ausus quin etiam voces iactare per vmbram,* am qui cu-
Impleui clamore vias: mœstusq́ Creusam perem late-
Ne quicquam ingeminans, iterumq́, iterumq́ vocaui. re.
Quærenti & tectis vrbis sine fine furenti, Homerus in
Infelix simulacrum, atque ipsius vmbra Creusæ Ili. 51.
Visa mihi ante oculos, & nota maior imago. Hic versus,
Obstupui, steterunt́q comæ, & vox faucibus hæsit. vt Seruius
Tum sic affari, & curas hu demere dictis: animaduer-
Quid tantum insano iuuat indulgere labori, tit, abundat
O dulcis coniux? non hæc sine numine diuûm vna syllaba
**Eueniunt. nec te comitẽ hinc asportare Creusam* si tollas
Fas: haud ille sinit superi regnator olympi. hinc, rectè
habebit.

Longa tibi exilia, & vaſtum maris æquor arandũ.
Ad terram Heſperiam venies: vbi Lydius arua
Inter opima virũm leni fluit agmine Tybris.
Illic res lætæ, regnúmque, & regia coniux
Parta tibi lachrymas dilectæ pelle Creuſæ.
Non ego Myrmidonum ſedes, Dolopúmue ſuperbas
Aſpiciam, aut Graijs ſeruitum matribus ibo.
Dardanis, & diuæ Veneris nurus:
In quibus colebatur. *Sed me magna deũm, genitrix his detinet* oris,*
Iámque vale, & nati ſerua communis amorem.
Hæc vbi dicta dedit, lachrymantem, & multa volẽ-
Dicere, deſeruit: tenuéſque receſſit in auras. [tem
Homerus in Il. 249. *Ter conatus ibi collo dare brachia circum:*
Ter fruſtra comprenſa manus effugit imago,
Parleuibus ventis, volucrique ſimillima ſomno.
Sic demum ſocios, conſumpta nocte reuiſo.
Atque hic ingentem comitum affluxiße nouorum
Inuenio, admiransq; numerum, matreſq;, viroſq;,
Collectam exitio pubem, miſerabile vulgus.
Vndique conuenere, animis opibúſque parati,
In quaſcunque velim pelago deducere terras.
Iámque iugis ſummæ ſurgebat lucifer Idæ,
Ducebátque diem, Danaique obſeſſa tenebant
Seruandæ vrbis. *Lumina portarum, nec ſpes* opis vlla dabatur.*
Ceſſi, & ſublato montem genitore petiui.

P. Virgi-

P. VIRGILII MARONIS AENEIDOS LIBER III.

ARGVMENTVM.

Euersa Troia, Aeneas collectis suorum reliquiis, quæ cædi flammisque supererant, paratáque apud Antandrum viginti nauium classe, primùm in Thraciam defertur: Vbi cùm futuræ vrbis fundamenta poneret, territus Polydori a Polymnestore cæsi prodigijs, Delum petit. Consultóque ibi Apollinis oraculo, cùm antiquam gentis suæ matrem, hoc est primam originis suæ terram, repetendam didicisset, falsa Anchisæ patris interpretatione adductus, Cretam contendit. Verùm cùm ibi quoque, positis iam mœnibus, grauissima peste exagitaretur, in somnis monitus á dijs penatibus, relicta Creta Italiam petit. Ibi suborta tempestate, primùm ad Strophades insulas appulsus, ab Harpyijs infestatur, mox Actium delatus, in honorem Apollinis ludos celebrat. Inde Corcyram præteruectus Epirum tenet: quæ id temporis Heleno Priami filio parebat, cui post Pyrrhi cædem Andromache in coniugium cesserat. Helenus Aeneam hospitio excipit, omnique humanitatis genere complectitur, imminentiúmque terra mariq; periculorum certiorem facit. Aeneas, relicta Epiro, Tarentum, primamque Italiæ oram præteruectus, ad eam Siciliæ partem, quæ Aetnæ monti adiacet, appellitur. Ibi Achæmenidem ab Vlysse in Cyclopis antro desertum, supplicem recipit, edoctusque ab eo de Cyclopum feritate, inde an-

choras ſoluit: memorque præceptorum Heleni, vitatis Charybdis & Scyllæ periculis, Siciliæ littora longo circuitu circunuectus tandem Drepanum aduehitur: vbi Anchiſes tum ſenio, tum longę nauigationis iactatione fatigatus fatis concedit. Inde Italiam petiturus immiſſa ab Aeolo ſubita tempeſtate, in Africam ejicitur: quam partem libro primo exequitur.

Aliud argumentum.

Poſt caſum Troiæ fabricata claſſe ſuperſtes
Vela dat Æneas, vrbemq; in littore Thracum
Mox aliam pulſus Cretæis condit in oris.
Cedit & hinc, Helenumq; videt præceptaq; ſumit.
Ætnæum Cyclopa fugit: ſepelitq; parentem.

POST QVAM res Aſiæ, Priamiq; euertere gentem
Immeritam viſum ſuperis, cecidit q; ſuperbi
Ilium, & omnis humo fumat Neptunia Troia:
Diuerſa exilia, & deſertas quærere terras
Auguriis agimur diuûm: claſſemq; ſub ipſa
Antandro, & Phrygiæ molimur montibus Idæ,
Incerti quò fata ferant, vbi ſiſtere detur:
Contrahimuſq; viros. vix prima inceperat æſtas.
Et pater Anchiſes dare fatis vela iubebat.
Littora tum patriæ lachrymans, portuſq; relinquo,
Et campo, vbi Troia fuit. feror exul in altum
Cum ſocijs, natoq;, penatibus, & magnis dijs.*
Terra procul vaſtu colitur Mauortia campis,
(Thraces arant) acri quondam regnata Lycurgo:
Hoſpitium antiquum Troiæ, ſociq; penates,
Dum fortuna fuit. feror huc, & littore cuno

Imperium Troianum, quod erat in Aſia. Iliũ enim eſt in Phrygia minore.

Duo humana poſuit, & duo diuina Patris non fit mentio, quia non peruenit in Italiam.

Ma-

Mœnia prima loco, fatis ingressus iniquis
Æneadasq; meo nomen de nomine fingo.
Sacra Dionææ matri, diuisq; ferebam
Auspicibus cœptorum operum. superoq; nitentem
Cœlicolûm regi mactabam in littore taurum.
Fortè fuit iuxta tumulus, quo cornea summo* Et collis, &
Virgulta, & denſis haſtilibus horrida myrtus. ſepulchrum
Acceſſi, viridemq; ab humo conuellere ſyluam
Conatus, ramis tegerem vt frondentibus aras:
Horrendum & dictu video mirabile monſtrum.
Nam quę prima ſolo ruptis radicibus arbos
Vellitur, huic atro liquantur ſanguine guttæ,
Et terram tabo maculant, mihi frigidus horror
Membra quatit, gelidusq; coit formidine ſanguis.
Rurſus & alterius lentum conuellere vimen* Molle, &
Inſequor, & cauſas penitus tentare latentes: flexuoſum.
Ater & alterius ſequitur de cortice ſanguis,
Multa mouens: animo, nymphas venerabar agreſtes,
Gradiuumq; patrem Getici qui præſidet aruis,
*Rite ſecundarent viſus, omenq; *leuarent.* Bonum ac
Tertia ſed poſtquam maiore haſtilia nixu leue, id eſt,
Aggredior, genibusq; aduerſæ obluctor arenæ, minimè.
(Eloquar, an ſileam?) gemitus lachrymabilis imo graue, aut
Auditur tumulo, & vox reddita fertur ad aures. aduerſum,
Quid miſerum Ænea laceras? iam parce ſepulto: facerent.
Parce pias ſcelerare manus, non me tibi Troia
Externum tulit. aut cruor hic de ſtipite manat.
Heu fuge crudeles terras, fuge littus auarum:
Nam Polydorus ego: hîc confixum ferrea texit
Telorum ſeges, & iaculis increuit acutis.
Tum verò ancipiti mentem formidine preſſus Homerus in
**Obſtupui: ſteteruntq; comæ, & vox faucibus hæſit.* Ili. 169.
Hunc Polydorum auri quondam, cũ pondere magno,
Infelix Priamus furtim mandarat alendum
Threïcio regi, cùm iam diffideret armis

Dar-

Dardaniæ, cingique vrbem obsidione videret.
Ille vt opes fractæ Teucrûm, & fortuna recessit,
Imperium, vt, Postquã res Asiæ, lib. 3. **Res Agamemnonias: victriciaq; arma sequutus*
Fas omne abrumpit: Polydorum obtruncat, & auro
Vi potitur: quid non mortalia pectora cogit
Execrabilis: vt, Sacræ panduntur portæ. *Auri* sacra fames? postquam pauor ossa reliquit:*
Delectos populi ad proceres, primúmque parentem
Monstra Deûm refero, & quæ sit sententia posco:
Omnibus idem animus, scelerata excedere terra,
*Linquere pollutũ hospitiũ, & dare * classibus Austros.*
Pro classem Austris. *Ergo instauramus Polydoro funus: & ingens*
Aggeritur tumulo tellus: stant mœnibus aræ
Cæruleis mœstæ vittis, atráque cupresso:
Gentis, aut prœliantiũ. *Et circum Iliades crinem* de more solutæ.*
Inferimus tepido spumantia cymbia lacte,
De victimis sumpti. **Sanguinis & sacri pateras, animamq; sepulchro*
Condimus, & magna supremum voce ciemus.
Inde vbi prima fides pelago placatáque venti
Dãt maria, & lenis crepitans vocat Auster in altũ,
Deducunt socij naues, & littora complent.
In nauigãtibus videtur. *Prouehimur portu: terræq; vrbésque* recedunt,*
Sacra mari colitur medio, gratissima tellus
Nereidum matri, & Neptuno Ægæo:
Quam pius arcitenens oras, & littora circum
Errantem Mycone celsa, Gyaróque reuinxit:
Ob terræ motum. *Immotámque coli dedit, & contemnere* ventos,*
Huc feror, hæc fessos tuto placidissima portu
Accipit: egressi veneramur Apollinis vrbem.
Tunc erat hic mos, vt reges essent etiam sacerdotes, vel pontifices. *Rex Anius, rex idem hominũ, Phœbique * sacerdos*
Vittis & sacra redimitus tempora lauro,
Occurrit, veterem Anchisen agnoscit amicum.
Iungimus hospitio dextras, & tecta subimus.
Templa dei saxo venerabar structa vetusto:
Da propriam Thymbræe domum, da mœnia fessis,

Et

Et genus, & mansuram vrbem: serua altera Troiæ
Pergama, reliquias Danaûm, atq; immitis Achilli.
Quem sequimur? quóue ire iubes? vbi ponere sedes?
Da pater augurium, atque animis illabere nostris. Homerus in
Vix ea fatus eram, tremere omnia visa repentè, Ili. 268.
Limináque laurúsque dei totúsque moueri Breuem syl-
Mons circum, & mugire adytis cortina reclusis, labam, que,
Submissi petimus terram, & vox fertur ad aures. pro longa
Dardanide duri, quæ vos a stirpe parentum posuit, ratio-
Prima tulit tellus, eadem vos vbere læto ne finalitatis.
Accipiet reduces: antiquam exquirite matrem.
Hic domus Aeneæ cunctis dominabitur oris, Homerus in
Et nati natorum, & qui nascentur ab illis. Ili. 224.
Hæc Phœbus, mistò que ingens exorta tumultu
Lætitia, & cuncti quæ sint ea mœnia, quærunt,
Quò Phœbus vocet errantes, iubeátque reuerti.
Tum genitor, veterum volues monumẽta virorum,
Audite ô proceres, ait, & spes discite vestras. Quia se mo-
Creta Iouis magni medio iacet insula ponto: riturum scie-
Mons Ideus vbi, & gentis cunabula nostræ. bat.
Centum vrbes habitant magnas, vberrima regna:
Maximus vnde pater (si rite audita recordor)
Teucrus Rhœteas primùm est aduectus ad oras,
Optauit que locum regno nondum Ilium, & arces Pro, elegit
Pargameæ steterant: habitabant vallibus imis. vt, Pars op-
Hinc mater cultrix Cybele, Corybantiáque æra, tare locum.
Idæúmque nemus: hinc fida silentia sacris:
Et iuncti currum dominæ subiere leones,
Ergo agite, & diuûm ducunt quà iussa, sequamur:
Placemus ventos, & Gnossia regna petamus:
Nec longo distant cursu: (modo Iupiter adsit) à Delo.
Tertia lux classem Cretæis sistet in oris.
Sic fatus, meritos aris mactauit honores, Homerus in
Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo. Ili. 126.
Nigram Hyemi pecudem, Zephyro felicibus albã. Homerus in
Fama Ili. 31.

Fama volat pulsum regnis cessisse paternis
Idomenea ducem, desertaq; littora Cretæ,
Hoste vacare domos, sedesq; astare relictas.
Linquimus Ortygiæ portus, pelagoq; volamus,
Vitibus consitam. *Bacchatamq; iugis Naxon, viridemq; Donysam,
Olearon, niueamq; Paron, sparsasq; per æquor
Præteruehimur. Cycladas, & crebris legimus freta consita terris.
Nauticus exoritur vario certamine clamor:
Primi erant cultores Cretæ. Hortantur socij, Cretam proauosq; petamus.
Prosequitur surgens a puppi ventus euntes,
Et tandem antiquis Curetum allabimur oris.
Ergo auidus muros optatæ molior vrbis,
Pergameamq; voco & lætam cognomine gentem
Hortor amore focos, arcemq; attollere tecti.
Iamq; ferè sicco subductæ littore puppes,
Sacrificium fecit: quia mos erat, vt neq; vxor duceretur, neque ager araretur sine sacrificijs. Connubijs aruisq; nouus operata iuuentus:
Iura domosq; dabam. subitò cùm tabida membris,
Corrupto cœli tractu, miserandaq; venit
Arboribusq; satisq; lues, & lethifer annus.
Linquebant dulces animas, aut ægra trahebant
Corpora, tum steriles exurere Syrius agros:
Arebant herbæ, & victum seges ægra negabat.
Rursus ad oraclum Ortygiæ, Phœbumq; remenso
Cum nimbo, qui circa deos videri solet. Hortatur pater ire mari, veniamq; precari:
Quem fessis finem rebus ferat, vnde laborum
Tentare auxilium iubeat quò vertere cursus.
Nox erat, & terris animalia somnus habebat.
Effigies sacræ Diuûm, Phrygiique penates,
Quos mecum a Troia, mediisque ex ignibus vrbis
Extuleram, visi ante oculos astare iacentis
In somnis, multo manifesti* lumine, quà se
Plena per incertas fundebat Luna fenestras.
Tum sic affari, & curas his demere dictis.
Quod tibi delato Ortygiam dicturus Apollo est,
Hic canit: & tua nos en vltro ad limina mittit.

Nos

*Nos te, Dardania incensa, tuaq; *arma secuti:* Pro, tuas
Nos tumidum sub te permensi classibus æquor, partes, tuum
Idem venturos tollemus ad astra nepotes, imperium.
Imperiumq; urbi dabimus tu mœnia magnis
Magna para longumq; fugæ ne linque laborem.
Mutandæ sedes: non hæc tibi littora suasit
Delius, aut Cretæ iussit considere Apollo.
*Est locus (Hesperiam *Graij cognomine dicunt)* Ab Hespero
Terra antiqua, potens armis, atque vbere glebæ, rege.
Oenotrij coluere viri: nunc fama, minores
Italiam dixisse, ducis de nomine gentem:
Hæ nobis propriæ sedes: hinc Dardanus ortus, De Dardano
*Iasiusque pater, genus a *quo principe nostrum.* non de Ia-
Surge age, & hæc læto longæuo dicta parenti sio dictum.
Haud dubitanda refer, Coritum terrasque require
Ausonias: Dictæa negat tibi Iuppiter arua.
Talibus attonitus visis, ac voce Deorum Theocrit.
(Nec sopor illud erat, sed coram agnoscere vultus,
Velatasque comas, præsentiaque ora videbar:
Tum gelidus toto manabat corpore sudor)
Corripio e stratis corpus, tendoque supinas
Ad cœlum cum voce manus, & munera libo Ritè perfe-
**Intemerata focis, perfecto lætus honore.* cta.
Anchisen facio certum, remque ordine pando.
*Agnouit prolem *ambiguam geminosque parentes,* Non incer-
Seque noua veterum deceptum errore locorum. tam, sed du-
Tum memorat: Nate Iliaci exercite fati, plicem.
Sola mihi tales casus Cassandra canebat,
Nunc repeto hæc generi portendere debita nostro,
Et sæpe Hesperiam, sæpe Itala regna vocare.
Sed quis ad Hesperiæ venturos littora Teucros
Crederet? aut quem tum vates Cassandra moueret?
Cedamus Phœbo, & moniti meliora sequamur.
Sic ait: & cuncti dicta paremus ouantes.
Hanc quoque deserimus sedem, paucisque relictis

Vela

Nauis definitio.
Vela damus, vastumq; *caua trabe currimus æquor.

Homerus Od. 110.
Post quam altũ tenuere rates, nec iam amplius vllæ
Apparent terræ, cælum vndiq;, & vndiq; pontus:
Tum mihi cæruleus supra caput adstitit imber,
Noctem hyemẽq; ferens, & inhorruit vnda tenebris
Continuo venti voluunt mare: magnaq; surgunt
Æquora: dispersi iactamur gurgite vasto.

Nubes caliginosa.
Inuoluere diem nimbi, & *nox humida cælum
Abstulit: ingeminant abruptis nubibus ignes.
Excutimur cursu, & cæcis erramus in vndis.
Ipse diem, noctemq; negat discernere cælo,
Nec meminisse viæ medus* Palinurus in vnda.
Tres adeò incertos cæca caligine soles
Erramus pelago, totidem sine sidere noctes.
Quarto terra die primùm se attollere tandem
Visa, aperire procul montes, ac voluere fumum.
Vela cadunt: remis insurgimus: haud mora, nautæ
Adnixi torquent spumas, & cærula verrunt,
Seruatum ex vndis Strophadũ me littora primùm
Accipiunt. Strophades Graio stant nomine dictæ
Insulæ in Ionio magno: quas dira Celæno,
Harpyæq; colunt aliæ, Phineia post quam
Clausa domus, mensasq; metu liquere priores.
Tristius haud illis monstrum, nec sæuior vlla
Pestis, & ira Deũm Stygijs sese extulit vndis.
Virginei volucrum vultus, fœdissima ventris

Vide eius mortem lib. v. in fine.

Apol. Arg. 32.

Sordis effusio.
*Proluuies, vncæq; manus & pallida semper
Ora fame.

Necessitatẽ significat.
Huc vbi* delati portus intrauimus, ecce
Læta boum passim campis armenta videmus
Caprigenumq; pecus, nullo custode, per herbam.
Inruimus ferro, & diuos, ipsumq; vocamus

nam sponte venimus, non deferimur,
In prædam partemq; Iouem, tunc littore curuo
Extruimusque toros, dapibusq; epulamur opimis.
At subitò horrifico lapsu de montibus adsunt

Har-

Harpyiæ,& magnis quatiunt clangoribus alas,
Diripiuntq́ dapes,contactuq́ omnia fœdant
Immundo,tum vox tetrum dira inter odorem.
Rursum in secessu longo sub rupe cauata,
Arboribus clausi circum, atque horrentibus vmbris
Instruimus mensas,arisq́ reponimus ignem.
*Rursum ex*diuerso cœli, cæcisq́ latebris*
Turba sonans prædam pedibus circumuolat vncis,
Pollutt ore dapes,socijs tunc arma capessant
Edico,& diræ bellum cum gente gerendum,
*Haud secus ac iussi faciunt,*tectosq́ per herbam.*
**Disponunt enses,& scuta latentia condunt.*
Ergo vbi delapsæ sonitum per curua dedêre
Littora,dat signum specula Misenus ab alta
*Aere cauo:insiliunt socij,& *noua prælia tentãt.*
Obscœnas pelagi ferro fœdare volucres.
Sed neque vim plumis vllam,nec vulnera tergo
Accipiunt,celeriq́ fuga sub sidera lapsæ,
Semesam prædam,& vestigia fœda relinquunt.
Vna in præcelsa consedit rupe Celæno,
*Infelix*vates,rumpitq́ hanc pectore vocem.*
Bellum etiam pro cæde boum,stratisq́ iuuencis.
Laomedontiadæ,bellúmne inferre paratis?
*Et*patrio insontes Harpyias pellere regno?*
Accipite ergo animis,atque hæc mea figite dicta:
Quæ Phœbo pater omnipotẽs,mihi Phœbus Apollo
Prædixit,vobis furiarum ego maxima pando.
Italiam cursu petitis,ventisq́ vocatis:
Ibitis Italiam,portúsq́ intrare licebit:
Sed non antè datam cingetis mœnibus vrbem,
Quàm vos dira fames,nostræq́ iniuria cædis
**Ambesas subigat malis absumere mensas.*
Dixit:& in syluam pennis ablata refugit.
At socijs subita gelidus formidine sanguis
Diriguit:cecidere animi;nec iam amplius armis,

E secreto montium loco.

Figura, pro disponunt, & tegunt.

Vel quia rarum est pugnare cum Harpyis,vel quia vulnerari non poterant.

Nuntia infelicitatis. Neptunio.

Circumesas id est,rotundas paniceas scilicet: quas maiores in honore deorum

Sed votis precibusq́ iubent expoſcere pacem,
Siue deæ ſeu ſint diræ, obſcœnæq́ volucres.
At pater Anchiſes, paſſis de littore palmis
Numina magna vocat, meritoſq́ indicit honores.
Dijs prohibete minas: dijs talem auertite caſum:
Et placidi ſeruate pios, tum littore funem
Homerus in Od. 9. 2. *Diripere, excuſſoſq́ iubet laxare rudentes.*
Tendunt vela Noti: fugimus ſpumantibus vndis
Homerus in Il. 1. 24. *Quà curſum ventusq́ gubernatorq́ vocabant.*
Iam medio apparet fluctu nemoroſa Zacynthos,*
Homerus in Il. 1. 32. *Dulichiumq́, Sameq́, & Neritos ardua ſaxis.*
Effugimus ſcopulos Ithacæ, Laertia regna:
Et terram altricem ſæui execramur Vlyſſis.
Ob locorũ aſperitatem non ſponte ſed quia feſſi eſt enim nautis formidatus. *Mox & Leucatæ nimboſa cacumina montis,*
Et formidatus nautis aperitur Apollo.*
Hunc petimus feſſi, & paruæ ſuccedimus vrbi:
Anchora de prora iacitur ſtant littore puppes.
Ergo inſperata tandem tellure potiti,
Luſtramurq́ Ioui, votisq́ incendimus aras,
Addidit magnum, ne lunaris annus, qui eſt triginta dierũ intelligeretur, addidit, Sol, ne quia dixerat, magnum, de illo omnium planetarum anno qui fuit annorum. 36. millia acciperetur. *Acliaq́ Fluacus celebramus littora ludis.*
Exercent patrias, oleo labente paleſtras
Nudati ſocij, iuuat euaſiſſe tot vrbes
Argolicas, mediosq́ fugam tenuiſſe per hoſtes.
Interea magnum Sol circumuoluitur annum:*
Et glacialis hyems Aquilonibus aſperat vndas,
Ære cauo clypeum, magni geſtamen Abantis,
Poſtibus aduerſis figo, & rem carmine ſigno:
Æneas hæc de Danais victoribus arma.
Linquere tum portus iubeo, & conſidere tranſtris:
Certatim ſocij feriunt mare: & æquora verrunt.
Protinus aërias Phæacum abſcondimus arces,
Littoraq́ Epeiri legimus, portuq́ ſubimus
Chaonio, & celſam Buthroti aſcendimus vrbem.
Hîc incredibilis rerum fama occupat aures,
Priamiden Helenum Graias regnare per vrbes,

Con-

Coniugio Æacidæ Pyrrhi sceptrisq́ potitum.
Et patrio Andromachen iterum cessisse marito.
Obstupui: miroq́ incensum pectus amore
Compellare virum, & casus cognoscere tantos.
Progredior portu, classes, & littora linquens.
Solennes tum forte dapes & tristia dona,
Ante vrbem in luco falsi Simoentis ad vndam
Libabat cineri Andromache, manesq́ vocabat
Hectoreum ad tumulum, viridi quem cespite manē, Vnam marito, alterā filic.
*Et *geminas, causam lachrymis, sacrauerat aras.*
Vt me conspexit venientem, & Troia circùm
Arma amens vidit, magnis exterita monstris
**Diriguit visu in medio, calor ossa reliquit:* Obstupuit.
Labitur, & longo vix tandem tempore fatur.
Verá ne te facies, verus mihi nuntius affers,
Nate dea? viuisne? aut, si lux alma recessit,
Hector vbi est? dixit, lachrymasq́ effudit, & omnem
Impleuit clamore locum, vix pauca furenti* Impatienter
Subiicio, & raris turbatus vocibus hisco: dolenti.
Vtio equidem, vitamq́ extrema per omnia duco:
Ne dubita: nam vera vides.
Heu quis te casus deiectam coniuge tanto
Excipit? aut quæ digna satis fortuna reuisit?
Hectoris Andromache Pyrrhin, connubia seruas?
Deiecit vultum, & demissa voce loquuta est.
O felix vna ante alias Priameia virgo,* Quia virgo
Hostilem ad tumulum Troiæ sub mœnibus altis extincta est.
Iussa mori, quæ sortitus non pertulit vllos.
Nec victoris heri tetigit captiua cubile.
Nos patria incensa, diuersa per æquora vectæ,
Stirpis Achilleæ fastus, iuuenemq́ superbum
Seruitio enixæ tulimus, qui deinde secutus
**Ledæam Hermionen, Laccdæmoniosq́ hymenæos* Ledæ neptem.
Me famulam, famuloq́ Heleno transmisit habendā.
Ast illum ereptæ magno inflammatus amore

Ob interfectam matrẽ.

*Coniugis, & *scelerum furijs agitatus Orestes*
Excipit incautum patriasq́ obtruncat ad aras.
Morte Neoptolemi, regnorum reddita cessit
Pars Heleno: qui Chaonios cognomine campos,
Chaoniamq́ omnem Troiano a Chaone dixit:
Pergamaq́, Iliacam jugis hanc addidit arcem.

Id est, tam prosperi.

*Sed tibi qui *cursum ventis, quae fata dedere?*
Aut quis te ignarum nostris deus appulit oris?
Quid puer Ascanius? superátne, & vescitur aura?
Quem tibi iam Troia.

Non Creusæ, quam mortuam Andromache scire non poterat sed patriæ, quæ communis omnium est parens.

*Ecquæ iam puero est, amissæ cura *parentis?*
Ecquid in antiquam virtutem, animosq́ viriles
Et pater Aeneas, & auunculus excitat Hector?
Talia fundebat lachrymans, longosq́ ciebat
Incassum fletus, cùm sese a mœnibus heros
Priamides multis Helenus comitantibus offert:
Agnoscitq́ suos, lætusq́ ad mœnia ducit.
Et multum lachrym is verba inter singula fundit.
Procedo, & paruam Troiam simulataq́ magnis
Pergama, & arentem Xanthi cognomine riuum
Agnosco, Scææque amplector limina portæ.
Nec non & Teucri socia simul urbe fruuntur.

De conuiuio intelliget: sic Terentius, Accipit homo meliùs nemo.

*Illos porticibus rex *accipiebat in amplis.*
Aulai in medio libabant pocula Bacchi,
Impositis auro dapibus, paterasq́ tenebant.
Jamq́ dies, alterq́ dies processit: & auræ
Vela vocant, tumidoq́ inflatur carbasus austro.
His vatem aggredior dictis, ac talia quæso:
Troiugena, interpres diuûm, qui numina Phœbi,

Apollinis, ab oppido Clario, sito in finibus Colophoniorum.

*Qui tripodas, *Clarij lauros, qui sidera sentis,*
Et volucrum linguas, & præpetis omina pennæ,
Fare age (nam q́ omnem cursum mihi prospera dixit
Religio: & cuncti suaserunt numina diui
Italiam petere, & terras tentare repostas:
Sola nouum, dictuq́ nefas Harpyia Celæno

Pro-

Prodigium canit, & triſtes denuntiat iras,
Obſcœnamq́ famem) quæ prima pericula vito,
Quidue ſequens tantos poſſim ſuperare labores.
Hic Helenus, cæſis primùm de more iuuencis,
Exorat pacem diuûm, vittasq́ reſoluit*
Sacrati capitis: meq́ ad tua limina, Phœbe,
Ipſe manu multo ſuſpenſum numine ducit.*
Atque hæc deinde canit diuino ex ore ſacerdos.
Nate dea (nam te maioribus ire per altum
Auſpicijs manifeſta fides. ſic fata deûm rex
Sortitur, voluitq́ vices: is vertitur ordo)
Pauca tibi e multis, quò tutior hoſpita luſtres*
Æquora, & Auſonio poſſis conſidere portu,
Expediam dictis: prohibent nam cætera Parcæ
Scire Helenum, fariq́ vetat Saturnia Iuno.
Principio Italiam, quam tu iam rere propinquam,
Vicinoſq́ ignarè paras inuadere portus,
** Longa procul longa via diuidit inuia terris.*
Antè & Trinacria lentandus remus in vnda,*
Et ſalis Auſonij luſtrandum nauibus æquor.
Inferniq́ lacus, Æeæq́ inſula Circes,
Quam tuta poſſis vrbem componere terra.
** Signa tibi dicam: tu condita mente teneto.*
Cùm tibi ſollicito ſacrati ad fluminis vndam,
Littoreis ingens inuenta ſub ilicibus ſus
** Triginta capitum fœtus enixa iacebit,*
Alba, ſolo recubans, albi circum vbera nati:
Is locus vrbis erit: requies ea certa laborum.
Nec tu menſarum morſus horreſce futuros:
Fata viam inuenient, aderitq́ vocatus Apollo.
** Has autem terras, Italiq́, hanc littoris oram,*
Proxima quæ noſtri perfunditur æquoris æſtu,
Effuge: cuncta mala habitantur mœnia Graijs.
Hic & Naritij poſuerunt mœnia Locri:
Et Salentinos obſedit milite campos

Deorum ob iniurias ſibi illatas.

Sollicitum, attentum.

Vicina exponit Seruius.

Homerus in Ili. 5.

Flectendus vt, lentum vimen,

Homerus in Il. 4.

Quo prodigio, regnaturum triginta annis Aſcanium, ſignificabatur.

Oſtendentis eſt, nam Calabria non longè diſtat ab Epiro.

Lyctius Idomeneus: hîc illa ducis Melibœi
Parua Philoctetæ ſubnixa Petilia muro.
Quin vbi tranſmiſſæ ſteterint trans æquora claſſes
Imperatiuus Paſſiuus. *Et poſitis aris iam vota in littore ſolues:*
Purpureo velare comas adopertus amictu,*
Ne qua inter ſanctos ignes in honore deorum
Hoſtilis facies occurrat, & omnia turbet.
Hunc ſocij morem ſacrorum, hunc ipſe teneto:
Hac caſti maneant in relligione nepotes.
Aſt vbi digreſſum Siculæ te admouerit oræ
Quia a continenti tribus paſſuũ millibus diſtant. *Ventus, & anguſti* rareſcent clauſtra Pelori:*
Læua tibi tellus, & longo læua petantur
Æquora circuitu: dextrum fuge litus, & vndas.
Hæc loca vi quondam, & vaſta conuulſa ruina
(Tantum eui longinqua valet mutare vetuſtas)
Diſſiluiſſe ferunt, cùm protinus vtraq; tellus
Pro, in medium, vt, it clamor cœlo *Vna foret, venit* medio vi pontus, & vndis*
Heſperium Siculo latus abſcidit, aruaq; & vrbes
Littore diductas anguſto interluit æſtu.
Dextrum Scylla latus, læuum implacata Charybdis
Homerus in Od. 12. *Obſidet, atque imo barathri ter gurgite vaſtos*
Sorbet in abruptum fluctus, rurſuſq; ſub auras
Erigit alternos, & ſidera verberat vnda.
At Scyllam cæcis cohibet ſpelunca latebris
Ora exertantem, & naues in ſaxa trahentem.
Primæ corporis partes. **Prima hominis facies, & pulchro pectore virgo*
Pube tenùs poſtrema immani corpore priſtis,
Delphinum caudas vtero commiſſa luporum.
Præſtat Trinacrij metas luſtrare Pachyni
Immorantẽ. **(Ceſſantem, longos & circumflectere curſus,*
Quàm ſemel informem vaſto vidiſſe ſub antro
Scyllam, & cæruleis canibus reſonantia ſaxa.
Præterea ſi qua eſt Heleno prudentia vati
Si qua fidis animum ſi veris implet Apollo:
Vnum illud tibi nate dea, præq; omnibus vnum

Præ-

Prædicam, & repetens iterumq́; iterumq́; monebo.
Junonis magnę primùm prece numen adora:
Junoni cane vota libens, dominamq́; potentem
Supplicibus supera donis, sic deniq́; victor
Trinacria fines Italos mittere relicta.
Huc vbi delatus Cumæam accesseris vrbem,
Diuinosq́; lacus, & Auerna sonantia syluis,
Insanam vatem aspicies, quæ rupe sub ima
Fata canit, foliisq; notas, & nomina mandat.
Quæcunque in foliis descripsit carmina virgo,
Digerit in numerum, atque antro seclusa relinquit.
Illa manent immota locis, neque ab ordine cedunt.
Verum eadem, verso tenuis cum cardine ventus
Impulit, & teneras turbauit ianua frondes.
Nunquam deinde cauo volitantia prendere saxo,
Nec reuocare situs, aut iungere carmina curat.
Inconsulti abeunt, sedemq́; odere Sibyllæ.
Hic tibi ne qua moræ fuerint dispendia tanti:
Quamuis increpitent socij, & vi cursus in altum
Vela vocet, possisq́; sinus implere secundos:
Quin adeas vatem, precibusq́; oracula poscas:
Ipsa canat, vocemq́; volens atque ora resoluat.
Illa tibi Italiæ populos, venturaq́; bella,
Et quo quemque modo fugiasq́; ferasq́; laborem,
Expediet: cursusq́; dabit venerata secundos.
Hæc sunt, quæ nostra liceat te voce moneri.
Vade age, & ingentem factis fer ad æthera Troiam.
Quæ postquam vates sic ore effatus amico est,
Dona dehinc auro gratia, sectoq́; elephanto*
Imperat ad naues ferri, stipatq́; carinis
Ingens argentum, Dodoneosq́; lebetas,
Loricam consertam hamis, auroq́; trilicem,
Et conum insignis galeę, cristasq́; comantes,
Arma Neoptolemi, sunt & sua dona parenti.
Addit equos, additq́; duces.

Voti compos.

Auernum & Lucrinum: diuinos autem, id est, consecratos

Non ianua, sed ventus per ianuam ingressus.

Vltima syllaba contra consuetudinem producitur ratione finalitatis.

Remigium supplet, socios simul instruit armis:
Flanti. *Interea classem velis aptare iubebat*
Anchises, fieret vento mora ne qua ferenti.*
Quem Phœbi interpres multo compellat honore:
Coniugio Anchisa Veneris dignate superbo,
Amor: vt illud, Veneris iustissima cura. **Cura deûm, bis Pargameis erepte ruinis,*
Ecce tibi Ausoniæ tellus hanc arripe velis:
Et tamen hanc pelago præterlabare necesse est:
Ausoniæ pars illa procul, quam pandit Apollo.
Vade (ait) ô felix nati pietate, quid vltrà
Prouehor, & fando surgentes demoror Austros?
Homerus Od. 130. **Nec minus Andromache digressu mœsta supremo,*
Fert picturatas auri sub tegmine vestes,
Et Phrygiam Ascanio chlamydem nec cedit honori:*
Nec munera dat inferiora meritis. *Textilibusq; onerat donis: ac talia fatur:*
Accipe & hæc, manuũ tibi quæ monumenta mearũ
Sint, puer & longũ Andromaches testentur amorẽ
Coniugis Hectoreæ: cape dona extrema tuorum,
Homerus in Od. 130. *O mihi sola mei super Astyanactis imago:*
Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat:
Homerus in Od. 29. *Et nunc æquali tecum pubesceret æuo.*
Hos ego digrediens lachrymis affabar obortis:
Aduersa. *Viuite felices, quibus est* fortuna peracta*
Vt illud, Italiæ fugiẽtis prendimus oras. *Iam sua: nos alia ex alijs in fata vocamur.*
Vobis parta quies, nullum maris æquor arandum:
Arua neque Ausoniæ, semper cedentia retro,*
Quærenda: effigiem Xanthi, Troiamq; videtis,
Quam vestræ fecêre manus: melioribus opto
Auspicijs, & quæ fuerit minùs obuia Graijs.
Si quando Tybrim, vicinaq; Tybridis arua
Intraro, gentiq; meæ data mœnia cernam:
Cognatasq; vrbes olim, populosq; propinquos
Epiro, Hesperia quibus idem Dardanus auctor,
Atque idem casus, vnam faciemus vtranque
Troiam animis: maneat nostros ea cura nepotes.

Pro-

Protęhimur pelago vicina Ceraunia iuxta,
Vnde iter Italiam cursusq́ breuissimus vndis.
Sol ruit interea, & montes vmbrantur opaci.
Sternimur optatæ gremio telluris ad vndam,
Sortiti remos, passimq́ in littore sicco*
Corpora curamus: fessos sopor irrigat artus.
Necdum orbem medium nox horis acta subibat:
Haud segnis strato surgit Palinurus, & omnes
Explorat ventos, atque auribus aëra captat:
Sidera cuncta notat tacito labentia cœlo,
Arctturum, pluuiasq́ Hyadas, geminosq́ Triones,
Armatumq́ auro circunspicit Orionа.
Postquam cuncta videt cœlo constare sereno,
*Dat clarum e puppi * signum: nos castra mouemus,*
Tentamusq́ viam, & velorum pandimus alas.
Iamq́ rubescebat stellis aurora fugatis,
Cùm procul obscuros colles, humilemq́ videmus
Italiam: Italiam primus conclamat Achates,
Italiam læto socij clamore salutant.
Tum pater Anchises magnum craterа coronа
Induit, implenitq́ mero, Diuosq́ vocauit
Stans celsa in puppi.
Dij maris, & * terræ, tempestatumq́ potentes,*
Ferte viam vento facilem, & spirate secundi.
Crebrescunt optatæ auræ, portusq́ patescit
Iam propior, templumq́, apparet in arce Mineruæ.
Vela legunt socij, & proras ad littora torquent.
Portus ab Eoo fluctu curuatur in arcum,
Obiectæ salsa spumant aspergine cautes:
Ipse latet: gemino demittunt brachia muro*
Turriti scopuli: refugitq́ a littore templum.
Quatuor hìc (primi omen) equos in gramine vidi
Tondentes campum latè, candore nituli.
Et pater Anchises, Bellum ô terra hospita portas:
Bello armantur equi: bellum hæc armenta minãtur.

Homerus in Ili. 118.

Officia remigandi.

Homerus in Ili. 46.

Faculam extulit* vt illud, Flãmas cùm regia puppis Extulerat.

Maris, quod nauigo: terræ, quò sum iturus.

Procul intuentibus.

Sed tamen iidem olim curru succedere sueti
Quadrupedes, & fræna iugo concordia ferre.
Spes est pacis, ait, tum numina sancta precamur
Palladis armisonæ, quæ prima accepit ouantes:
Et capita ante aras Phrygio velamur amictu:
Præceptisq; Heleni, dederat quæ* maxima, vitè
Iunoni Argiuæ iussos adolemus honores.
Haud mora, continuò perfectis ordine votis,
Cornua velatarum obuertimus antennarum:
Graiugenúmq; domus suspectaq; linquimus arua.
Hinc sinus Herculei (si vera est fama) Tarenti
Cernitur: attollit se diua Lacinia contrà,
Caulonisq; arces, & nauifragum Scylaceum.
Tum procul e fluctu Trinacria cernitur Aetna,
Et gemitum ingentem pelagi, pulsatáq; saxa
Audimus longè, fractasq; ad littora* voces:
Exultantq; vada, atque æstu miscentur arenæ.
Et pater Anchises: Nimirum hæc illa Charybdis:
Hos Helenus scopulos, hæc saxa horrenda canebat:
Eripite ó socii, pariterq; insurgite remis.
Haud minus ac iussi faciunt: primusq; rudentem
Contorsit læuas proram Palinurus ad vndas,
Læuam cuncta cohors remis, ventisq; petiuit.
Tollimur in cœlum curuato gurgite, & idem
Subducta ad manes imos descendimus vnda.
Ter scopuli clamorem inter caua saxa dedêre:
Ter spumam elisam & *rorantia vidimus astra.
Interea sessos ventus cum sole reliquit:
Ignarique viæ Cyclopum allabimur oris.
Portus ab accessu ventorum immotus, & ingens
Ipse, sed horrificis iuxtà tonat Aetna ruinis:
Interdumq; atram* prorumpit ad æthera nubem,
Turbine fumantem piceo, & candente fauilla:
Attolitq; globos flammarum, & sidera lambit:
Interdum scopulos auulsaq; * viscera montis

Eri-

Quia dixerat. Præque omnibus vnum Prædicam.

Quæ reddunter perculsu fluctuum ad saxa.

Homerus in Od. 15o. Pro irrorata.

Euomit. Partes. nam & ossa terræ dicuntur.

Erigit eructans, liquefactaq; saxa sub auras
Cum gemitu glomerat, fundoq; exæstuat imo.
Fama est, Enceladi semiustum fulmine corpus
Vrgeri mole hac, ingentemq; insuper Aetnam
Impositam ruptis flammam expirare caminis: Fornacibus.
Et sessum quoties mutat latus, intremere omnem
Murmure Trinacriam, & cœlum subtexere fumo.
Noctem illam tecti syluis immania monstra
Perferimus: nec quæ sonitum det causa, videmus.
Nam neque erant astrorũ ignes, nec lucidus æthra Pro ætheris
Siderea polus: obscuro sed nubila cœlo, splendorem
Et lunam in nimbo nox intempesta tenebat.
Postera iamq; dies primo surgebat Eoo,
Humentemq; aurora polo dimouerat umbram:
Cùm subitò e syluis macie confecta suprema
Ignoti noua forma viri, miserandaq; cultu
Procedit, supplexq; manus ad littora tendit.
Respicimus: dira illuuies, immissaq; barba,
Consertum tegmen spinis. at cætera Graius, Illigatum.
Et quondam patrijs ad Troiam missus in armis.
Isq; vbi Dardanios habitus, & Troia vidit
Arma procul, paulum aspectu conterritus hæsit,
Continuitq; gradum: mox sese ad littora præceps
Cum fletu precibusq; tulit: Per sidera testor,
Per superos, atque hoc cœli spirabile lumen,
Tollite me Teucri. quascunq; abducite terras.
Hoc fat erit, scio me Danais e classibus vnum, Vitasse Cy-
Et bello Iliacos fateor petijsse penates. clopas.
Pro quo, si sceleris tanta est iniuria nostri,
Spargite me in fluctus, vastoq; immergite ponto. Dilaceratũ.
Si pereo manibus hominum, periisse iuuabit.
Dixerat, & genua amplexus, genibusq; volutans Homerus in
Herebat, qui sit, fari, quo sanguine cretus, Ili. 11.
Hortamur: quæ deinde agitet fortuna fateri. Homerus in
Ipse pater dextrã Anchises, haud multa moratus, Ili. 271.

Dat

Dat iuueni, atque animum præsenti pignore firmat.
Ille hæc deposita tandem formidine fatur.
Sum patria ex Ithaca, comes infelicis Vlyssi,
Nomine Achæmenides, Troiâ genitore Adamasto
Paupere (mansisset ú vtinam fortuna) profectus.
Hîc me dum trepidi crudelia limina linquunt,
Immemores socij vasto Cyclopis in antro
Deseruêre domus sanie, dapibusq; cruentis
Intus opaca, ingens. ipse arduus, altaq; pulsat
Sidera (dij talem terris auertite pestem)
Cuius etiam aspectus metum inferret. *Nec* visu facilis, nec dictu affabilis vlli.
Visceribus miserorum, & sanguine vescitur atro.
Vidi egomet, duo de numero cùm corpora nostro,
Prensa manu magna medio resupinus in antro
Expersa, magis placet Seruio, id est madefacta. *Frangeret ad saxum, sanieq; aspersa natarent*
Limina: vidi atro cùm membra fluentia tabo
Manderet, & tepidi tremerent sub dentibus artus.
Haud impunè equidem, nec talia passus Vlysses,
Oblitúsue sui est Ithacus discrimine tanto.
Nam simul expletus dapibus, vinoq; sepultus
Cervicem inflexam posuit, iacuitq; per antrum
Immensum saniem eructans, ac frusta cruento
Per somnum commista mero: nos magna precati
Numina, sortitiq; vices, vnà vndique circum
Terebrando obcæcamus. *Fundimur, & telo lumen terebramus acuto*
Oculo per somnum clausoq; comparat clypeo, ob magnitudinem: soli, ob splendorem. *Ingens, quod torua solum sub fronte latebat,*
Argolici clypei, aut Phœbeæ lampadis instar:
Et tandem læti sociorum vlci scimur vmbras.
Sed fugite ó miseri, fugite, atque ab littore funem
Rumpite.
Nam qualis, quãtus q; cauo Polyphemus in antro
Lanigeras claudit pecudes, atque vbera pressat:
Centum alij curuæ hæc habitant ad littora vulgo
Infandi Cyclopes: & altis montibus errant.
Tertia iam lunæ se cornua lumine complent,

Cùm

Cùm vitam in ſyluis, inter deſerta ferarum
Luſtra, domoſq; traho, vaſtoſq; ab rupe Cyclopas
Proſpicio. ſonitumq; pedum, vocemq; tremiſco.
Victum infelicem baccas, lapidoſaq; corna*
Dant rami & vulſis paſcunt radicibus herbæ.
Omnia colluſtrans hanc primùm ad littora claſſem
Conſpexi venientem: huic me, quæcunque fuiſſet,
Addixi: ſatis eſt gentem effugiſſe nefandam.
Vos animam hãc potius quocunque abſumite letho.
Vix ea fatus erat, ſummo cum monte videmus
Ipſum inter pecudes vaſta ſe mole mouentem
Paſtorem Polyphemum, & littora nota petentem:
Monſtrum horrendum, informe, ingens, cui lumen
ademptum.
Trunca manum pinus regit, & veſtigia firmat:
Lanigeræ comitantur oues: ea ſola voluptas,
**Solatiumq; mali.*
Poſtquam altos tetigit fluctus, & ad æquora venit:
Luminis effoſſi fluidum lauit inde cruorem,
Dentibus infrendens gemitu, graduturq; per æquor
Iam medium: nec dum fluctus latera ardua tinxit.
Nos procul inde fugam trepidi celerare, recepto
Supplice, ſic merito: tacitiq; incidere funem:
Verrimus & proni certantibus æquora remis,
Senſit: & ad ſonitum vocis veſtigia torſit.*
Verùm vbi nulla datur dextrã affectare poteſtas,
Nec potis Ionios fluctus æquare ſequendo,
Clamorem immenſum tollit, quo pontus, & omnes
Intremuere vndæ, penituſq; exterrita tellus
Italiæ, curuiſq; immugiit Aetna cauernis.
At genus è ſyluis Cyclopum, & montibus altis
Excitum ruit ad portus, & littora complent.
Cernimus aſtantes nequicquam lumine toruo*
Aetnæos fratres, cœlo capita alta ferentes,
Concilium horrendum: quales cum vertice celſo,

Agreſtium arborum fructus.

Sic in antiquo libro Colotiano. in alijs malè additur De collo fiſtula pendet.

Remigij, nõ hominum. dixit enim, Tacitiq; incidere funem.

Quia longinqui nocere non poterant.

Aeriæ

Aeriæ quercus, aut coniferæ cyparissi
Conſtiterant, ſylua alta Iouis, lucúſue Dianæ.
Præcipites metus acer agit quocunque rudentes
Excutere, & ventis intendere vela ſecundis.
Contrà iuſſa monent Heleni, Scyllam atq; Charybdim
Inter vtranque viam, lethi diſcrimine paruo,
Ni teneant curſus: certum eſt dare lintea retrò.
Ecce autem Boreas anguſta a ſede Pelori
Fauore numinum, quæ ſuprà rogauerat Anchiſes: Ferte viam vento facilem. **Miſſus adeſt, vi uo præteruehor oſtia ſaxo*
Pantagiæ, Megarosq; ſinus, Tapſumq; iacentem.
Talia monſtrabat relegens errata retroſum
Littora Achæmenides, comes infelicis Vlyſſi.
Sicanio prætenta ſinu iacet inſula contra
Plemmyrium vndoſum, nomen dixere priores
Ortygiam. Alpheum fama eſt huc Elidis amnem
Occultas egiſſe vias ſubter mare, qui nunc
Ore Arethuſa tuo Siculis confunditur vndis.
Numina magna loci iuſſi veneramur: & inde
Campis enim ſuperfunditur, vt Nilus. *Exupero prepingue ſolum *ſtagnantis Elori.*
Hinc altas cautes proiectaq; ſaxa Pachyni
Radimus, & ſatis nunquam conceſſa moueri.
Apparet Camarina procul, campiq; Geloi,
Immanisq; Gela fluuij cognomine dicta.
Mons muro cinctus, in cuius ſumma parte oppidum. *Arduus inde *Agragas oſtentat maxima longè*
Mœnia, magnanimûm quondam generator equorum.
Teq; datis linquo ventis palmoſa Selinus
Et vada dura lego ſaxis Lilybeia cæſis.
Hinc Drepani me portus, & illætabilis ora
Accipit: hîc pelagi tot tempeſtatibus actus,
Heu genitorem, omnis curæ caſuſq; leuamen
Amitto Anchiſen, hîc me pater optime feſſum
Homerus in Il. 195. *Deſeru, heu tantis nequicquam erepte periclis.*
**Nec vates Helenus, cùm multa horrēda moneret,*

Hos

Hos mihi prædixit luctus, non dira Celæno.
Hic labor extremus, longarum hæc meta viarum.
Hinc me digressum vestris deus appulit oris.
Sic pater Æneas intentus omnibus unus
Fata renarrabat diuûm, cursusq; docebat:
Conticuit tandem, factoq; hic fine quievit.

Confirmat animum Didonis, cùm se ad eam deorum voluntate dicit accessisse

P. VIR-

P. VIRGILII MARONIS AENEIDOS LIBER IIII.

ARGVMENTVM.

Dido amore Æneæ insaniens, animi sui morbum sorori aperit: eiusque consilium sequanta, ad nuptias animum adjicit. Iuno quoque, vt Æneam facilius ab Italia auerteret, agit cum Venere, vt eius bona venia liceat Æneæ Elisam sororem ducere: quóque id commodius fieri possit, se opportunitatem oblaturam ostendit. Postridie Aeneas, & Dido venatum proficiscuntur. Ibi omnibus iam prædę intentis, Iuno subitam immittit tempestatem. Comites alius aliò diffugiunt. Aeneas & Dido in idem antrum conueniunt, ibique infaustis ominibus coniunguntur. Interim Iupiter Iarbæ Getulorum regis, (qui aduenam sibi præferri iniquo animo ferebat, precibus fatigatus) Mercurium mittit ad Aeneam, iubetque vt relicta Africa in Italiam nauiget. Ille Jouis imperio morem gerens, quæcunque ad nauigationem erant necessaria, clam per socios parari iubet: Cæterũ Dido vbi classem instaurari sensit, suspicata id quod res erat, grauiter cũ ipso expostulat, precibusq; & lachrymis tum per se ipsã, tum per sororẽ, eum ab incepto reuocare conatur. Aeneas iterũ in somnis a Mercurio admonitus, intempesta nocte anchoras soluit. Illa doloris impatiens, in editissima ædium parte, simulatione sacrorũ ingentẽ pyram extruit, ablegataq; Barce,

Barce Sichæi nutrice, ne quid deſtinatæ morti impedimenti afferret, necem ſibi conſciſcit.

Aliud Argumentum.

Ardet amore graui Dido, ſoror Annaq; ſuadet
Nubere: iunguntur nimbo cogente ſub antro.
Incuſat precibus patrem contemptus Iarbas.
Nauigat Æneas iuſſu Iouis: illa dolore
Impatiens & amore necem ſibi protinus infert.

AT regina graui iam dudum ſaucia cura, Apol. Arg. 57. de Medea.
Vulnus alit venis, & cæco carpitur igni.
Multa viri virtus animo, multuſq; recurſat
Gentis honos: hærent infixi pectore vultus,
Verbaq; nec placidam membris dat cura quietem.
Poſtera Phœbea luſtrabat lampade terras* Illuſtrabat.
Humentemq; aurora polo dimouerat vmbram,
Cùm ſic vnanimem alloquitur malè ſana ſororem.
Anna ſoror, quæ me ſuſpenſam inſomnia terrent?
Quis nouus hic noſtris ſucceſſit ſedibus hoſpes!
Quem ſeſe ore ferens! quam forti pectore & armis!* Vnde illud
Credo equidem (nec vana fides) genus eſſe deorum. ſuprà, Obſtupuit primo aſpectu Sidonia Dido.
Degeneres animos timor arguit: heu quibus ille
Jactatus fatis! quæ bella exhauſta canebat!
Si mihi non animo fixum, immotumq; ſederet,
Ne cui me vinclo vellem ſociare iugali,
Poſtquam primus amor deceptam morte fefellit,
Si non pertæſum thalami, tedæq; fuiſſet:
Huic vni forſan potui ſuccumbere culpæ.
Anna (fatebor enim) miſeri poſt fata Sichæi
Coniugis, & ſparſos fraterna cæde penates, Pro impulſit labare fecit.
Solus hic inflexit ſenſus, animumq; labantem*
Impulit: agnoſco veteris veſtigia flammæ.
Sed mihi vel tellus optem prius ima dehiſcat,

Vel pater omnipotens adigat me fulmine ad vmbras
Pallentes vmbras Erebi, noctemq; profundam:
Vincla iugalia. *Antè pudor, quàm te violem, aut tua * iura resoluam.*
Ille meos, primus qui me sibi iunxit, amores
Abstulit: ille habeat secum, seruetq; sepulcro.
Sic effata, sinum lachrymis impleuit obortis.
Anna refert: O luce magis dilecta sorori,
Homerus in Ili. 30. *Soláne perpetua mœrens carpêre iuuenta?*
**Nec dulces natos, Veneris nec præmia noris?*
Id cinerem, aut manes credis curare sepultos?
δῶρα ἀ φροδίτης. *Esto: ægram nulli quondam flexêre mariti,*
Non Libyæ, non antè Tyro despectus Iarbas,*
Rex Libyæ. *Ductoresq; alij, quos Africa terra triumphis*
Diues alit, placitóne etiam pugnabis amori?
Nec venit in mentem quorum consederis aruis?
Hinc Getulæ vrbes, genus insuperabile bello,
Vel, sæui, vel qui equis vtuntur sine frænis. *Et Numidæ* infræni cingunt, & inhospita Syrtis:*
Hinc deserta siti regio, latèq; furentes
Barcæi. quid bella Tyro surgentia dicam,
Germaniq; minas?
Dijs equidem auspicibus reor, & Junone secunda
Huc cursum Iliacas vento tenuisse carinas.
Quam tu vrbem soror hanc cernes! quæ surgere regna
Coniugio tali! Teucrûm comitantibus armis
Punica se quantis attollet gloria rebus!
Tu modò posce deos veniam, sacrisq; litatis
Da operam: vt, Indulget vino. **Indulge hospitio, causasq; innecte morandi:*
Dum pelago desæuit hyems, & aquosus Orion,
Quassatæq; rates, & non tractabile cœlum.
His dictis incensum animum inflammauit amore:
Spemq; dedit dubiæ menti, soluitq; pudorem.
Principio delubra adeunt, pacemq; per aras
Exquirunt: mactant lectas de more bidentes

Legiferæ

*Legiferæ Cereri, Phœboq́, patriq́ *Lyæo,*
Iunoni ante omnes, cui vincla iugalia curæ.
Ipsa tenens dextra pateram pulcherrima Dido,
Candentis vaccæ media inter cornua fundit,
Aut ante ora deûm pingues spatiatur ad aras,
Instauratq́ diem donis: pecudumq́ recluſis
Pectoribus inhians ſpirantia conſulit exta.
Heu vatum ignaræ menteſ: quid vota furentem,
Quid delubra iuuant? eſt mollis flamma medullas
Interea, & tacitum viuit ſub pectore vulnus.
Uritur infelix Dido, totaq́ vagatur
Vrbe furens: qualis conieƈta cerua ſagitta,
Quam procul incautam nemora inter Creſſia fixit
Paſtor agens telis, liquitq́ volatile ferrum
**Neſcius: illa fuga ſyluas ſaltuſq́ peragrat*
Dictæos: hæret lateri lethalis arundo.
Nunc media Æneam ſecum per mœnia ducit,
Sidoniaſq́ oſtentat opes, vrbemq́ paratam.
Incipit effari, mediaq́ in voce reſiſtit.
Nunc eadem labente die conuiuia quærit:
*Iliacoſq́ iterum *demens audire labores*
Expoſcit, pendetq́ iterum narrantis ab ore.
Poſt vbi digreſſi, lumenq́ obſcura viciſſim
Luna premit, ſuadentq́ cadentia ſidera ſomnos:
Sola domo mœret vacua, ſtratiſq́ relictis
Incubat: illum abſens abſentem auditq́ videtq́:
Aut gremio Aſcanium, genitoris imagine capta,
Detinet, infandum ſi fallere poſſit amorem.
Non cœptæ aſſurgunt turres: non arma iuuentus
Exercet, portúſue aut propugnacula bello
Tuta parant: pendent opera interrupta, minæq́
**Murorum ingentes, æquataq́ machina cœlo.*
Quàm ſimul ac tali perſenſit peſte teneri
Chara Iouis coniux, nec famam obſtare furori,
**Talibus aggreditur Venerem Saturnia dictis:*

Qui aptè vrbibus libertatis eſt deus.

Homerus in Ili. 122.

Ignoratus a cerua, non qui ceruam ipſe neſciret.

Quę vellet eadem, quæ nouerat, audire.

Qui videntur minari pinnarum altitudine.

Homerus in Ili. 73. 154.

Egregiam verò laudem, & ſpolia amplà refertis
Tuq́, puerq́ tuus, magnum & memorabile nomen:
Singula verba in hoc verſu habẽt emphaſin. **Vna dolo diuûm ſi fœmina victa duorum eſt.*
Nec me adeò fallit, veritam te mœnia noſtra
Suſpectas habuiſſe domos Carthaginis altæ.
Sed quis erit modus? aut quò nunc certamine tanto?
Quin potiùs pacem æternam, pactoſq́ Hymenæos
Exercemus? habes tota quod mente petiſti.
Ardet amans Dido, traxitq́ per oſſa furorem.
Communém hunc ergo populum, paribuſq́ regamus
Auſpiciis: liceat Phrygio ſeruire marito,
Dotaleſq́ tuæ Tyrios permittere dextræ.
Homerus in Il. 155. *Olli (ſenſit enim ſimulata mente loquutam,*
Quò regnum Italiæ Libycas auerteret oras)
Sic contrà eſt ingreſſa Venus: Quis talia demens
Abnuat? aut tecum malit contendere bello?
Si modo quod memoras factum fortuna ſequatur.*
Tangit tria, fortunam id eſt caſum, fata, voluntatem deorum. *Sed fatis incerta feror ſi Iupiter vnam*
Eſſe velit Tyrijs vrbem Troiaq́ profectis,
Miſceriue probet populos, aut fœdera iungi.
Tu conjux: tibi fas animum tentare precando.
Perge: ſequar. Tum ſic excepit regia Iuno:
Vt exploremus a Ioue. *Mecum erit* iſte labor: nunc qua ratione, quod inſtat,*
Confeci poſſit, paucis (aduerte) docebo.
Venatum Æneas, vnaq́ miſerrima Dido
In nemus ire parant, vbi primos craſtinus ortus
Aperuerit, nocte tectũ. *Extulerit Titan, radijſq́* retexerit orbem.*
His ego nigrantem commiſta grandine nimbum,
Dum trepidant alæ, ſaltuſq́ indagine cingunt,
Deſuper infundam, & tonitru cœlum omne ciebo.
Nubium caligine. *Diffugient comites, & *nocte tegentur opaca.*
Eadem verba 158. *Speluncam Dido, dux & Troianus eandem*
*Deuenient. adero, & *tua ſi mihi certa voluntas,*
Connubio iungam ſtabili, propriamq́ dicabo.

Hîc

Hîc Hymenæus erit. Non aduersata petenti
Annuit, atque dolis risit Cytherea repertis.
Oceanum interea surgens aurora reliquit: Lucifero.
*It portus, *subare exorto, delecta iuuentus:*
Retia rara, plagæ, lato venabula ferro:
Massyliq; ruunt equites, & odora canum vis.* Plus significat, quàm multitudo, vt ait Seruius.
Reginam thalamo cunctantem ad limina primi
Pœnorum expectant: ostroq; insigni, & auro
Stat sonipes: ac fræna ferox spumantia mandit.
Tandem progreditur magna stipante caterua,
Sidoniam picto chlamydem circundata limbo,
Cui pharetra ex auro, crines nodantur in aurum,
Aurea purpuream subnectit fibula vestem.
*Nec non & Phrygij comites, & *Letus Iulus* More puerorum.
Incedunt: ipse ante alios pulcherrimus omnes
Iuserit se socium Æneas, atque agmina iungit. Apoll. Arg. 10.
** Qualis, vbi hybernam Lyciam, Xanthiq; fluenta*
Deserit, ac Delum maternam inuisit Apollo:
Instauratq; choros, mistiq; altaria circum
Cretesq; Dryopesq; fremunt, picti q; Agathyrsi:
*Ipse iugis Cynthi graditur, molliq; *fluentem* Vnguentatum.
Fronde premit crinem fingens, atq; implicat auro:
Tela sonant humeris. haud illo segnior ibat* Deformior, nam virtus, & pulchritudo inuicē vsurpantur. quod notauit Seruius
Æneas, tantum egregio decus ensset ore.
Postquam altos ventum in montes, atque inuia lustra,
Ecce feræ saxi dispectæ vertice capræ
Decurrêre iugis: alia de parte patentes
Transmittunt cursu campos, atq; agmina cerui
Puluerulenta fuga glomerant, montesq; relinquunt.
At puer Ascanius mediis in vallibus acri
Gaudet equo, iamq; hos cursu, iam præterit illos,
Spumantemq; dari pecora inter inertia votis
Optat aprum, aut fuluum descendere monte leonem.
Interea magno misceri murmure cœlum

Incipit: insequitur commixta grandine nimbus.
Et Tyrij comites passim, & Troiana iuuentus,
Dardaniusq; nepos Veneris, diuersa per agros,
Tecta metu petiere. ruunt de montibus amnes.
Speluncam Dido dux & Troianus eandem
Deueniunt: prima & Tellus, & pronuba Iuno
Vt in ijs nuptijs, quas mors secutura est. *Dant signum: fulsere ignes, & conscius æther*
*Connubij, summoq; * vlulatum vertice Nymphæ.*
Ille dies primus lethi, primusq; malorum
Causa fuit: neque enim specie, famáue mouetur,
Nec iam furtiuum Dido meditatur amorem:
Coniugium vocat: hoc prætexit nomine culpam.
Extemplo Libyæ magnas it fama per vrbes:
Definitio famæ. *Fama, * malum, quo non aliud velocius vllum:*
Mobilitate viget, viresq; acquirit eundo:
*Parua metu primo, * mox sese attollit in auras:*
Homerus in Ili. 45. & Callimachus. *Ingreditur q; solo, & caput inter nubila condit.*
Illam terra parens, ira irritata deorum,
Extremam (vt perhibent) Cœo, Enceladóque sororem
Progenuit, pedibus celerem, & pernicibus alis:
Non ipsius, sed omnium corporibus vt si diceret, quot sunt arenæ. *Monstrum horrendum, ingens: cui quot sunt * corpore plumæ,*
Tot vigiles oculi subter, (mirabile dictu)
Tot linguæ, totidem ora sonant, tot subrigit aures:
Nocte volat cœli medio, terræq; per vmbram,
Stridens, nec dulci declinat lumina somno.
Luce sedet custos, aut summi culmine tecti,
Turribus aut altis, & magnas territat vrbes.
Tam ficti prauiq; tenax, quàm nuntia veri.
Quasi superior inferiori. *Hæc tum multiplici populos sermone replebat*
Gaudens, & pariter facta, atque infecta canebat:
Venisse Æneam, Troiano a sanguine cretum,
*Cui se pulchra viro * dignetur iungere Dido.*
Nunc hyemem inter se luxu, quàm longa, fouere,

Regnorum

Regnorum immemores, turpiq; cupidine captos.
Hæc passim Dea fœda virûm diffundit in ora.
Protinus ad Regem cursu detorquet Iarbam:
Incenditq; animum dictu, atque aggerat iras.
Hic Ammone satus, rapta Garamantide nympha,
Templa Iouis centum latis immania regnis.
Centum aras posuit, vigilemq; sacraverat ignem, Finitus numerus pro infinito.
Excubias diuûm æternas, pecudumq; cruore
Pingue solum, & varijs florentia limina sertis.
Isq; amens animi, & rumore accensus amaro, Vt & amator, & barbatus.
Dicitur ante aras, media inter numina diuûm,
Multa Iouem manibus supplex orasse supinis.
Iupiter omnipotens, cui nunc Maurusia pictis Homerus in Ili. 8.
Gens epulata, toris Lenæum libat honorem,
Aspicis hæc? at te genitor, cùm fulmina torques, Homerus in Ili. 18.
Nequicquam horremus? cæcisq; in nubibus ignes
Terrificant animos, & inania murmura miscent?
Fœmina quæ nostris errans in finibus, vrbem Inuidiam quærit a sexu.
Exiguam pretio posuit, cui littus arandum,
Cuiq; loci leges dedimus, connubia nostra
Reppulit, ac dominum Æneam in regna recepit.
Et nunc ille Paris cum semiuiro comitatu Inuidiam quærit a persona.
Mæonia mentum mitra, crinemq; madentem
Subnixus, rapto potitur nos munera templis
Quippe tuis ferimus, famamq; fouemus inanem.
Talibus orantem dictis, arasq; tenentem Homerus in Ili. 86.
Audijt omnipotens, oculosq; ad mœnia torsit
Regia, & oblitos famæ melioris amantes.
Tunc sic Mercurium alloquitur, ac talia mandat: Qui Mercurio vehant.
Vade age, nate, voca Zephyros: & labere pennis,
Dardanimumq; ducem (Tyria Carthagine qui nunc
Expectat, fatisq; datas non respicit vrbes)
Alloquere, & celeres defer mea dicta per auras. Homerus in Ili. 14.
Non illum nobis genitrix pulcherrima talem
Promisit, Graiumq; ideo bis vindicat armis:

Quę aliquãdo multa pareret imperia.

*Sed fore, qui * grauidam, imperijs bellóque frementem*
Italiam regeret, genus alto a sanguine Teucri
Proderet, ac totum sub leges mitteret orbem.
Si nulla accendit tantarum gloria rerum,
Nec super ipse sua molitur laude laborem:
Ascanióne pater Romanas inuidet arces?
Quid struit? aut qua spe inimica in gente moratur?
Nec prolem Ausoniam, & Lauinia respicit arua?
Nauiget, hæc summa est: hic nostri nuntius esto.

Homerus Od. 42.

Dixerat: ille patris magni parére parabat
Imperio, & primùm pedibus talaria nectit
Aurea, quæ sublimem alis, siue æquora supra,
Seu terram, rapido pariter cum flumine portant.

Caduceum ei ab Apolline donatũ.

*Tum * virgam capit. hac animas ille euocat Orco*
Pallentes, alias sub tristia Tartara mittit:
Dat somnos, admitq́, & lumina morte resignat.
Illa fretus agit ventos, & turbine tranat
Nubila, iamq́ volans apicem, & latera ardua cernit
Atlantis duri, cœlum qui vertice fulcit,
Atlantis, cinctum assiduè cui nubibus atris
Piniferum caput, & vento pulsatur & imbri:
Nix humeros infusa tegit: tum flumina mento
Præcipitant senis, & glacie riget horrida barbæ.

Leui volatu.

*Hîc primùm * paribus nitens Cyllenius alis*
Constitit: hinc toto præceps se corpore ad undas

Mergo.

*Misit, * aui similis, quæ circum littora, circum*
Piscosos scopulos humilis volat æquora iuxta.
Haud aliter terras inter cœlumq́ volabat,

Natus enim Maia, Atlantis filia.

Littus arenosum Libyæ, ventosq́ secabat,
Materno veniens ab auo Cyllenia proles.
Vt primùm alatis tetigit magalia plantis:

Toga duplex, amictus augural is.

Ænean fundantem arces, ac tecta nouantem
Conspicit, atq́ illi stellatus iaspide fulua
*Ensis erat. Tyrioq́ ardebat murice * lena*

Demissa

Demissa ex humeris: dues quæ numera Dido
Fecerat, & tenui telas discreuerat auro.
Continuo inuadit: Tu nunc Carthaginis altæ
Fundamenta locas pulchramq; uxorius urbem Vxori seruiens.
Extruis, heu regni rerumq; oblite tuarum.
**Ipse deûm tibi me claro demittit Olympo* Homerus in Ili. 163. 117
Regnator, cœlum, & terras qui numine torquet:
Ipse hæc ferre iubet celeres mandata per auras,
Quid struis: aut qua spe Libycis teris otia terris?
Si te nulla mouet tantarum gloria rerum,
Nec super ipse tua moliris laude laborem:
Ascanium surgentem, & spes hæredis Iuli Homerus in Ili. 271.
Respice, cui regnum Italiæ, Romanaq; tellus
Debentur. Tali Cyllenius ore loquutus,
Mortales visus medio sermone reliquit,
Et procul in tenuem ex oculis euanuit auram.
At verò Æneas aspectu obmutuit amens:
Arrectæq; horrore comæ, & vox faucibus hæsit.
Ardet abire fuga, dulcesq; relinquere terras,
Attonitus tanto monitu, imperioq; Deorum.
*Heu quid agat? quo nunc reginam *ambire furentẽ* Blanditijs circumuenire.
Audeat affatu? & quæ prima exordia sumat?
Atq; animum nunc huc celerem, nunc diuidit illuc:
In partesq; rapit varias, perq; omnia versat.
Hæc alternanti potior sententia visa est: Homerus in Il. 14.
Mnesthea Sergestiumque vocat: fortemque Cloanthum,
Classem aptent taciti, socios ad littora cogant,
Arma parent, & quæ sit rebus causa nouandis
Dissimulent: sese interea, quando optima Dido
Nesciat, & tantos rumpi non speret amores,
Tentaturum aditus, & quæ mollissima fandi
*Tempora, qui rebus *dexter modus. ocyus omnes* Optimus rebus euentus
Imperio læti parent, ac iussa faciessunt.
At Regina dolos (quis fallere possit amantem?)

Quæ & Iarbæ nuntiauerat.

Præsensit: motusq; excepit prima futuros,
Omnia tuta timens. *eadem impia fama furenti
Detulit, armari classem, cursumq; parari.
Sæuit inops animi, totamq; incensa per vrbem
Bacchatur: qualis commotis excita sacris
Thyas, vbi audito stimulant trieterica Baccho
Orgia, nocturnusq; vocat clamore Cithæron.
Tandem his Æneam compellat vocibus vltro:

Apol. Arg. 80.

*Dissimulare etiam sperasti perfide tantum
Posse nefas? tacituq; mea decedere terra?
Nec te noster amor, nec te data dextera quondam,
Nec moritura tenet crudeli funere Dido?
Quin etiam hyberno moliris sidere classem,
Et mediis properas aquilonibus ire per altum

In te ipsum odio mei.

*Crudelis. quid si non arua aliena domosq;
Ignotas peteres? & Troia antiqua maneret?
Troia per vndosum peteretur classibus æquor?
Mène fugis? per ego has lachrymas, dextramque tuam, te,

Iam enim & pudorem, & regnũ neglexi.

(Quando aliud mihi iam miseræ nihil ipsa *reliqui)
Per connubia nostra, per inceptos hymenæos,
Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quicquam
Dulce meum: miserere domus labentis, & istam
Oro (si quis adhuc precibus locus) exue mentem.
Te propter Libycæ gentes, Nomadumq; tyranni
Odêre, infensi Tyrij: & propter eundem
Extinctus pudor, & qua sola sidera adibam,
Fama prior. cui me moribundam deseris hospes?
Hoc solum nomen quoniam de coniuge restat,
Quid moror? an mea Pygmalion dum mœnia frater

Quasi dicat vt si te non possim, tui saltem imaginem haberem.

Destruat aut captam ducat Getulus Iarbas?
Saltem si qua mihi de te suscepta fuisset
Ante fugam soboles: si quis mihi parvulus aula
Luderet Æneas, qui te *tantùm ore referret,
Non equidem omnino capta, aut deserta viderer.

Dixerat

Dixerat. ille Iouis monitis immota tenebat
Lumina, & obnixus curam sub corde premebat.
Tandem pauca refert: Ego te, quæ plurima fando
Enumerare vales, nunquam regina negabo
Promeritam: nec me meminisse pigebit Elissæ,
**Dum memor ipse mei, dum spiritus hos reget artus.*
Pro re pauca loquar: Nec ego hanc abscondere furto*
Speraui (ne finge) fugam: nec coniugis vnquam
Prætendi tedas, aut hæc in fœdera veni.
Me si fata meis paterentur ducere vitam
Auspicijs, & sponte mea componere curas:
Vrbem Troianam primùm, dulcesq; meorum
Reliquias colerem, & Priami tecta alta manerent,
Et recidiua manu posuissem Pergama victis.*
Sed nunc Italiam magnam Gryneus Apollo,
Italiam Lyciæ iussere capessere sortes.
Hic amor, hæc patria est. si te Carthaginis arces
Phœnissam, Libycæq; aspectus detinet vrbis,
Quæ tandem, Ausonia Teucros considere terra*
Inuidia est? & nos fas extera quærere regna.
Me patris Anchisæ, quoties humentibus vmbris
Nox operit terras, quoties astra ignea surgunt,
Admonet in somnis, & turbida terret imago:
Me puer Ascanius, capitisq; iniuria chari,*
Quem regno Hesperiæ fraudo, & fatalibus arris.*
Nunc etiam interpres diuûm, Ioue missus ab ipso,
(Testor vtrunq; caput) celeres mandata per auras
Detulit: ipse Deum manifesto in lumine vidi
Intrantem muros, vocemq; his auribus hausi.
**Desine meq; tuis incendere, teq; querelis:*
Italiam non sponte sequor.
Talia dicentem iamdudum auersa tuetur,*
Hic illuc voluens oculos, totumq; pererrat
Luminibus tacitis, & sic accensa profatur:
**Nec tibi diua parens, generis nec Dardanus author,*
Perfide:

Homerus in Ili. 102.

Subaudiri profectionē ait Seruius.

Post casum restituta.

Quandoquidem fatis promittitur

Quam illi infero.

Ei debito.

Homerus in Ili. 102.

Irata.

Homerus in Ili. 174.

Perside: sed duris genuit te cautibus horrens
Caucasus, Hyrcanæq; admorunt vbera tigres.
Nam quid dissimulo? aut quæ me ad maiora reseruo?
Num fletu ingemuit nostro? num lumina flexit?
Num lachrymas victus dedit? aut miseratus amantem est?

Quid prius, quid posterius dicam.

Quæ quibus anteferam? iam iam nec maxima Iuno*
Nec Saturnius hæc oculis pater aspicit æquis.
Nusquam tuta fides. eiectum littore egentem
Excepi, & regni demens in parte locaui:
Amissam classem, socios a morte reduxi:
Heu furijs incensa feror, nunc augur Apollo,
Nunc Lyciæ sortes, nunc & Ioue missus ab ipso
Interpres diuûm fert horrida iussa per auras.
Scilicet is superis labor est, ea cura quietos

Homerus in Il. 5. 4, 9.

*Sollicitat: *neq; te teneo, neq; dicta refello.*
I, sequere Italiam ventis: pete regna per vndas:
Spero equidem medijs. si quid pia numina possunt,

Luiturum.

Supplicia hausurum scopulis, & nomine Dido*
Sæpe vocaturum. sequar atris ignibus absens:
Et cùm frigida mors anima seduxerit artus,
Omnibus vmbra locis adero. dabis improbe pœnas:

Cùm Aeneas multa dicere pararet

Audiam, & hæc manes veniet mihi fama sub imos.
His medium dictis sermonem abrumpit, & auras*
Ægra fugit, seq; ex oculis auertit, & aufert,
Linquens multa metu cunctantē & multa parantē
Dicere. suscipiunt famulæ, collapsaq; membra
Marmoreo referunt thalamo. stratisq; reponunt.
At pius Æneas, quanquam lenire dolentem
Solando cupit, & dictis auertere curas,
Multa gemens, magnoq; animum labefactus amore:
Iussa tamen Diuûm exequitur, classemq; reuisit.

Ob regis præsentiam.

**Tum verò Teucri incumbunt, & littore celsas*
Deducunt toto naues. natat vncta carina,
Frondentesq; ferunt remos, & robora syluis

Insa-

Infabricata, fugæ studio.
Migrantes cernas, totaq; ex vrbe ruentes:
Ac veluti ingentem formicæ farris aceruum
Cùm populant, hyemis memores, tectoq; reponunt,
It nigrum campis agmen, prædamq; per herbas*
Conuectant calle angusto, pars grandia trudunt
Obnixæ frumenta humeris: pars agmina cogunt,
Castigantq; moras: opere omnis semita feruet.
Quis tibi tunc Dido cernenti talia sensus?
Quósue dabas gemitus, cùm littora feruere latè
Prospiceres arce ex summa, totumq; videres
Misceri ante oculos tantis clamoribus æquor?
**Improbe amor, quid non mortalia pectora cogis?*
Ire iterum in lachrymas, iterum tentare precando
Cogitur, & supplex animos submittere amori,
Ne quid inexpertum, frustra moritura relinquat.
Anna vides toto properari littore circùm
Vndiq; conuenêre: vocat iam carbasus auras,
Puppibus & læti nautæ imposuere coronas.
Hunc ego si potui tantum sperare dolorem,*
Et perferre soror potero: Miseræ hoc tamen vnum
Exequere Anna mihi: solam nam perfidus ille
Te colere, arcanos etiam tibi credere sensus.
Sola viri molleis aditus, & tempora noras.*
I soror, atque hostem supplex affare superbum:
Non ego cum Danais Troianam excindere gentem
Aulide iuraui, classémue ad Pergama misi,
Nec patris Anchisæ cineres, manésue reuelli.
Cur mea dicta negat duras demittere in aures?
Quò ruit? extremum hoc miseræ det munus amãti:
Expectet facilemq; fugam, ventosq; ferentes.
Non iam coniugium antiquum, quod prodidit, oro:
*Nec *pulchro vt Latio careat, regnumq; relinquat:*
Tempus inane peto, requiem, spatiumq; furori,
Dum mea me victam doceat fortuna dolere.

Hemistichiũ Ennij de elephantis ait Seruius esse.

Apol. Arg. 81.

Pro, timere, vt suprà.

Faciles vt, Et quæ mollissima tempora fandi.

Quod illi pulchrum videtur.

Extremum

Extremam hanc oro veniam (miserere sororis)
Quam mihi cùm dederis, cumulatam morte relinq̃
Sola morte. *Talibus orabat, talesq̃ miserrima fletus*
Fertq̃ refertq̃ soror. sed nullis ille mouetur
Fletibus: aut voces vllas tractabilis audit.
Fata obstant, placidasq̃ viri deus obstruit aures.
Ac veluti annosam valido cùm robore quercum
Homerus in Ili. 31. *Alpini Boreæ nunc hinc nunc flatibus illinc*
Eruere inter se certant, it stridor, & altè
Consternunt terram, concusso stipite frondes:
Ipsa hæret scopulis, & quantum vertice ad auras
Æthereas, tantum radice in tartara tendit:
Haud secus assiduis hinc, atque hinc vocibus heros
Tunditur, & magno præsentit pectore curas.
*Mens immota manet, *lachrymæ voluuntur inanes.*
Ipsius, non Annæ, aut Didonis. *Tum verò infelix fatis exterrita Dido*
Mortem orat, tædet cæli conuexa tueri.
Quo magis inceptum peragat, lucemq̃ relinquat,
Vidit, thuricremis cùm dona imponeret aris,
(Horrendum dictu) latices nigrescere sacros,
Fusaq̃ in obscœnum se vertere vina cruorem.
Hoc visum nulli, non ipsi effata sorori.
Præterea fuit in tectis de marmore templum
Diuina, vt si numen coleret. *Coniugis antiqui, miro quod honore colebat,*
*Velleribus niueis & *festa fronde reuinctum:*
Hinc exaudiri voces, & verba vocantis
Nam tacentis bubonis felix omen est. *Visa viri, nox cùm terras obscura teneret:*
*Solaq̃ culminibus ferali *carmine bubo*
Sæpe queri, & longas in fletum ducere voces.
Multaq̃ præterea vatum prædicta priorum
In somnis legit Ser. pro in somnijs. 1. Vigiliis. *Terribili monitu horrificant: agit ipse furentem*
*In *somnis ferus Æneas: semperq̃ relinqui*
Sola sibi, semper longam incomitata videtur
Ire viam, & Tyrios deserta quærere terra.
Euripides. **Eumenidũ veluti demens videt agmina Pentheus,*

Et

Et ſolem geminum, & duplices ſe oſtendere Thebas:
*Aut Agamemnonius *ſcenis agitatus Oreſtes*
Armatam facibus matrem, & ſerpentibus atris
Cùm fugit, vltriceſq; ſedent in limine Diræ.
Ergo vbi concepit furias eiecta dolore,
Decreuitq; mori: tempus ſecum ipſa modumq;
Exigit: & mœſtam dictu aggreſſa ſororem,
Conſilium vultu tegit, ac ſpem fronte ſerenat.
*Inueni, germana viam, (*gratare ſorori)*
Quæ mihi reddat eum, vel eo me ſoluat amantem.
Oceani finem iuxta, ſolemq; cadentem
Vltimus Æthiopum locus eſt: vbi maximus Atlas
Axem humero torquet ſtellis ardentibus aptum.*
Hinc mihi Maſſylæ gentis monſtrata ſacerdos,
Heſperidum templi cuſtos, epulaſq; draconi
Quæ dabat, & ſacros ſeruabat in arbore ramos.
Spargens humida mella, ſoporiferumq; papauer.
Hæc ſe carminibus promittit ſoluere mentes,
Quas velit, aſt alijs duras immittere curas:
Siſtere aquam fluuijs, & vertere ſidera retro:
Nocturnoſq; ciet manes: mugire videbis
Sub pedibus terram, & deſcendere montibus ornos.
Teſtor charа Deos, & te germana, tuumq;
Dulce caput, magicas inuitam accingier artes.
Tu ſecreta pyram tecto interiore ſub auras
*Erige, & *arma viri, thalamo quæ fixa reliquit*
Impius, exuuiaſq; omneis, lectumq; iugalem,
Quo perij, ſuperimponas. abolere nefandi
Cuncta viri monimenta iubet, monſtratq; ſacerdos.
Hæc effata ſilet: pallor ſimul occupat ora.
Non tamen Anna nouis prætexere funera ſacris
Germanam credit: nec tantos mente furores
*Concipit, aut grauiora timet, *quàm morte Sichæi.*
Ergo iuſſa parat.
At regina pyra penetrali in ſede ſub auras

Bacchis, & Aeſchylus Eumenidib. Tragœdijs celebratus.

frequenter actus

Antiquè pro gratulari.

Suſtinet, regit, vt ſuprà cœlum, & terras qui numine torquet.

Gladium,

Subaudi, quàm contigerint morte Sichæi.

Erecta

Erecta ingenti, tedis atque ilice secta,
Cupresso. *Intenditq; locum sertis, & *fronde coronat*
Funeria: super exuuias, ensemq; relictum,
Effigiemq; toro locat, haud ignara futuri.
Stant aræ circum, & crines effusa sacerdos
Refertur ad verbum tonat, non ad Deos. **Tercentum tonat ore Deos, Erebumq;, Chaosq;,*
Tergeminamq; Hecaten, tria virginis ora Dianæ.
Sparserat & latices simulatos fontis Auerni.
Falcibus & messæ ad lunam quæruntur ahenis
Succum nigrum intelligit, qui exprimitur ex illis herbis. *Pubentes herbæ, nigri cum *lacte veneni.*
Quæritur & nascentis equi de fronte reuulsus,
Et matri præreptus amor.
Ipsa mola manibusque pijs altaria iuxta,
Vnum exuta pedem vinclis, in veste recincta,
Testatur moritura Deos, & conscia fati
Sidera: tum si quod non æquo fœdere amantes
Curæ numen habet, iustumque memorq; precatur.
Apol. Arg. **Nox erat & placidum carpebant fessa soporem*
Corpora per terras, syluæq;, & sæua quierant
Æquora, cùm medio voluuntur sidera lapsu:
Cùm tacet omnis ager, pecudes, pictæq; volucres,
Quæq; lacus latè liquidos, quæq; aspera dumis
Homerus in Ili. 204. **Rura tenent, somnio posita sub nocte silenti*
Lenibant curas, & corda oblita laborum:
At non infelix animi Phœnissa: nec vnquam
Soluitur in somnos, oculisue aut pectore noctem
Accipit, ingeminant curæ, rursusque resurgens
Sæuit amor, magnóque irarum fluctuat æstu.
Sic adeò insistit, secúmque ita corde volutat.
Non iterum, sed vicissim *En quid agam? *rursúsne procos irrisa priores*
Experiar? Nomadumq; petam connubia supplex,
Quos ego sum toties iam dedignata maritos?
Ilaicas igitur classes, atque vltima Teucrûm
Iussa sequar? quia ne auxilio iuuat antè leuatos,
Et bene apud memores veteris stat gratia facti?

Qui

Quis me autem (fac velle) sinet? ratibusq; superbis
Irrisam accipiet? nescis heu perdita, nec dum
Laomedonteæ sentis* perfuria gentis?
Quid tum? sola fuga nautas comitabor ouantes?
An Tyrijs, omniq; manu stipata meorum
Insequar? & quos Sidonia vix vrbe reuelli,
Rursus agam pelago, & ventis dare vela iubebo?
Quin morere vt merita es, ferroq; auerte dolorem:
Tu lachrymis euicta meis: tu prima furentem
His germana malis oneras, atque obijcis hosti.
Non licuit thalami expertem sine crimine vitam
Degere more feræ tales nec tangere curas?
Non seruata fides cineri promissa* Sichæo.
Tantos illa suo rumpebat pectore questus.
Æneas celsa in puppi, iam certus eundi
Carpebat somnos, rebus iam rite paratis.
Huic se forma Dei vultu redeuntis eodem
Obtulit in somnis, rursusq; ita visa monere est,
(Omnia Mercurio similis, vocemq; coloremq;,
Et crines flauos, & membra decora iuuentæ)
*Nate dea, potes hoc sub casu ducere somnos?
Nec quæ circumstent te deinde pericula cernis
Demens? nec* Zephyros audis spirare secundos?
Illa dolos dirumq; nefas in pectore versat
Certa mori, varioq; irarum fluctuat æstu.
Non fugis hinc* præceps, dum præcipitare potestas?
Iam mare turbari trabibus, sæuasq; videbis
Collucere* faces, iam feruere littora flammis,
Si te his attigerit terris Aurora morantem.
Eia age, rumpe moras. varium, & mutabile semper
Fœmina. sic fatus, nocti se immiscuit atræ.
Tum vero Æneas subitis exterritus vmbris,
Corripit e somno corpus, sociosq; fatigat:
Præcipites vigilate viri, & considite transtris,
Soluite e vela citi; Deus æthere missus ab alto

Quia per ius iurandum Laomedon fefellit Neptunum, & Apollinem qui Troiam illi condiderant.

Sichæi coniugis. est enim Sichæo pro Sichæio

Ili. 14. 264.

Pro, quolibet vento, nam Zephyris de Africa nauigari, nō potest. Festinus.

Ob illud quod est infrà: Ferte citi flāmas. Homerus in Ili. 14.

Festinare fugam, tortosq; incidere funes
Ecce iterum stimulat. sequimur te, sancte deorum
Quisquis es, imperioq; tuo iterum paremus ouantes.
Adsis o, placidusq; iuues, & sidera cœlo
Dextra feras. Dixit. vaginaq; eripit ensem
Fulmineum, strictoq; ferit retinacula ferro.
Idem omnes simul ardor habet: rapiunt q; ruuntq;.
Littora deseruêre. latet sub classibus æquor.
Annixi torquent spumas, & cærula verrunt.
Et iam prima nouo spargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora cubile.
Regina e speculis vt primùm albescere lucem
Vidit, & æquatis classem procedere velis,
Littoraq; & vacuos sensit sine remige portus:
Terq; quaterq; manu pectus percussa decorum,
Flauentesq; abscissa comas: Proh Iupiter, ibit
Hic (ait) & nostris illuserit aduena regnis?
Non arma expedient, totaq; ex vrbe sequentur?
Diripientq; rates alij naualibus? ite,
Ferte citi flammas, date vela, impellite remos.
Quid loquor? aut vbi sum? quæ mentem insania
mutat?
Infelix Dido nunc te fata impia tangunt.
Tum decuit cùm sceptra dabas. en dextra fideq;,
Quem secum patrios aiunt portare Penates,
Quem subijsse humeris confectum ætate parentem.
Non potui abreptum diuellere corpus? & vndis
Spargere? non socios? non ipsum absumere ferro
Ascanium? patriisq; epulandum apponere mensis?
Verùm anceps pugnæ fuerat fortuna fuisset:
Quem metui moriturus? facis in castra tulissem,
Implesseméq; foros flammis, natumq; patremq;
Cum genere extinxem, memet super ipsa dedissem.
Sol qui terrarum flammis opera omnia lustras:
Tuq; harum interpres curarum, & conscia Iuno,

Noctur-

Iam enim parauerat præparatione nauigiorum.

Homerus in Ili. 114.

Figura hypallage: non enim albescit lux, sed luce albescunt omnia

Homerus in Ili. 38.

Classem, vt Non castra mouemus.

Nocturnisq; Hecate triuijs vlulata per vrbes:
Et diræ vltrices, & dij morientis Eliſæ:
Accipite hæc, meritumq; malis auertite numen,
Et noſtras audite preces: ſi tangere portus
Infandum caput ac terris adnare neceſſe eſt:
Et ſi fata Iouis poſcunt, hic terminus hæret:
At bello audacis populi vexatus & armis,
Finibus extorris, complexu auulſus Iuli,
Auxilium imploret, videatq; indigna ſuorum
Funera: nec cùm ſe ſub leges pacis iniquæ
Tradiderit, regno aut optata luce fruatur:
Sed cadat ante diem, mediaq; inhumatus arena.
Hæc precor, hanc vocem extremam cum ſanguine fundo.

A matronis in eius ſacris.

Homerus in Od. 81.

Imploraui ab Euandro & Tarchonte.

Tum vos ô Tyrij ſtirpem, & genus omne futurum
Exercete odijs, cinerique hæc mittite noſtro
Munera: nullus amor populis, nec fœdera ſunto.
Exoriare aliquis noſtris ex oſſibus vltor,
Qui face Dardanios, ferroq; ſequare colonos,
Nunc, olim, quocunq; dabunt ſe tempore vires,
Littora littoribus contraria, fluctibus vndas
Imprecor, arma armis: pugnent ipſi q; nepotes.
Hæc ait: & partes animum verſabat in omneis,
Inuiſam quærens quàm primùm abrumpere lucem.
Tum breuiter Barcen nutricem affata Sichæi:
(Namq; ſuam patria antiqua cinis ater habebat)
Annam chara mihi nutrix huc iſſile ſororem:
Dic corpus properet fluuiali ſpargere lympha,
Et pecudes ſecum, & monſtrata piacula ducat:
Sic veniat: tuq; ipſa pia tege tempora vitta.
Sacra Ioui Stygio, quæ rite incepta paraui,
Perficere eſt animus, finemq; imponere curis,
Dardanij q; rogum capitis permittere flammæ.
Sic ait: illa gradum ſtudio celerabat anili.
At trepida & cœptis immanibus effera Dido

Quaſi ad poſteros loquitur. Infert enim genus omne futurum. Hannibalem intelligit, qui vaſtauit multiſque cladibus Italiam afflixit.

Quia dijs in feris ſacrificãtes aſpergebantur aqua: vt lib. 6. Spargens roreleui.

Sanguineam volues aciem, maculisq; trementes
Infusa genas, & pallida morte futura,
Interiora domus irrumpit limina, & altos
Non enim ideo reliquerat eum Æneas, vt eo insuam necem vteretur Dido. *Conscendit furibunda rogos, ensemq; recludit*
*Dardanium, *non hos quæsitum munus in vsus.*
Hîc postquam Iliacas vestes notumq; cubile
Conspexit, paulùm lachrymis & mente morata,
Incubuitq; toro, dixitq; nouissima verba:
Dulces exuuiæ, dum fata deusq; sinebant,
Accipite hanc animam, meq; his exoluite curis.
Vixi, & quem dederat cursum fortuna, peregi:
Vmbra corporis post obitum. *Et nunc magna mei sub terras ibit *imago.*
Vrbem præclaram statui: mea mœnia vidi:
*Vlta virum, *pœnas inimico a fratre recepi:*
Nulla. n. auari pœna grauior, quã amittere pecuniam, cuius causa scelus commiserat. *Felix heu nimium felix, si littora tantùm*
Nunquam Dardaniæ tetigissent nostra carinæ.
Dixit: & os impressa toro, Moriemur inultæ?
Sed moriamur, ait. sic? sic iuuat ire sub vmbras.
Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto
Dardanus, & nostræ secum ferat omina mortis.
Dixerat: atque illam media inter talia ferro
Collapsam aspiciunt comites, ensemq; cruore
Spumantem, sparsasq; manus. it clamor ad alta
Atria: concussam bacchatur fama per vrbem.
Lamentis gemituq;, & fœmineo vlulatu
Tecta fremunt: resonat magnis plangoribus æther:
Homerus in Ili. 200. *Non aliter, quàm si immissis ruat hostibus omnis
Carthago, aut antiqua Tyros. flammæq; furentes
Culmina perq; hominum voluantur perq; Deorum.
Audijt exanimis, trepidoq; exterrita cursu,
Cruentans. *Vnguibus ora soror* fœdans, & pectora pugnis*
Per medios ruit, ac morientem nomine clamat.
Hoc illud germana fuit? me fraude petebas?
Hoc rogus iste mihi, hoc ignes, aræq; parabant?
Quid primùm deserta querar? comitémne sororem

Spre-

Spreuiſti moriens? eadem me ad fata vocaſſes:
Idem ambas ferro dolor atque eadem hora tuliſſet.
His etiam ſtruxi manibus, patrioſq́ vocaui*
Voce Deos, ſic te vt poſita crudelis abeſſem?
Extinxti te mcq́, ſoror populumq́ patreſq́
*Sydonios, vrbemq́ tuam. *date, vulnera lymphis*
Abluam, & extremus ſi quis ſuper halitus errat,
Ore legam. ſic fata gradus euaſerat altos,*
Semianimemq́ ſinu germanam amplexa fouebat
Cum gemitu, atque atros ſiccabat veſte cruores.
Illa graues oculos conata attollere, rurſus
Deficit: infixum ſtridet ſub pectore vulnus.
Ter ſeſe attollens, cubitoq́ innixa leuauit:
Ter reuoluta toro eſt, oculiſq́ errantibus alto
Quæſiuit cœlo lucem, ingemuitq́ reperta.
Tum Iuno omnipotens longum miſerata dolorem,
**Difficileſq́ obitus, Irim demiſit olympo,*
Quæ luctantem animam, nexoſq́ reſolueret artus.
Nam quia nec fato, merita nec morte peribat,*
Sed miſera ante diem, ſubitoq́ accenſa furore:
Nondum illi flauum Proſerpina vertice crinem
Abſtulerat, Stygioq́ caput damnauerat Orco.
Ergo Iris croceis per cœlum roſcida pennis,
Mille trahens varios aduerſo ſole colores,
Deuolat: & ſupra caput aſtitit. Hunc ego Diti
Sacrum iuſſa fero, teq́ iſto corpore ſoluo.
Sic ait: & dextra crinem ſecat: omnis & vnà
Dilapſus calor, atque in ventos* vita receſſit.*

Subaudi, rogos.

Permittite, aut date aquam. Rogi.

Quia non natura, non fato, ſed caſu perierat. Seruij error Homerus in Il. 163.

Anima recedente, corpus friget. Vitam autē pro anima poſuit vt li. 4. Georg. Tenues naſcentem acceſſere vitas.

P. VIR-

P. VIRGILII MARONIS AENEIDOS LIBER V.

ARGVMENTVM.

Æneas, relicta Carthagine in Italiam nauigans, vi tempestatis in Siciliam defertur: vbi ab Aceste benignè exceptus, manibus Anchisæ patris, quem superiori anno, eodem die, apud Drepanum sepeliuerat, anniuersarium sacrum facit, ludosque apud tumulum eius instituit, suaque victoribus præmia decernit. Nauali certamine vincit Cloanthus. Euryalus, Nisi dolo, cursu superat. Entellus senex Daretem iuueniliter se iactantem cæstu uincit. Sagittandi peritia superat Eurytion: prima tamen præmia, ætatis, dignitatisq; habita ratione, Acestæ decernuntur, cuius sagitta in aërem emissa subitò exarserat. Ascanius in honorem Anchisæ aui cum primæ nobilitatis pueris equestres ludos pugnamque imaginariam exhibet. Interea Troiæ mulieres, hortatu Iridis, longæque nauigationis tædio, ignem in classem conijciunt, quatuorque naues exiurunt: cæteræ subita a Ioue immissa pluuia, incendio sunt ereptæ. Nocte sequenti Anchises Æneæ filio in somnis apparés, Iouis verbis admonet, vt Nautæ consilium sequutus, mulieres, imbellesque senes in Sicilia relinquat, ipse cum iuuentutis robore, integræque ætatis flore in Italiam nauiget, Sibyllæq; in primis antrum adeat: illius enim ductu ad se in campos Elysios esse peruenturum vbi & posteritatis suæ seriem, omniumque instantium

ſtantium bellorum diſcat euentum. Monitis itaque paternis morem gerens Æneas, oppidũ in Sicilia condit, nomine Aceſtam: eò & matrum & ſenum bello inutilium coloniam tranſcribit, ipſe cùm exercitus robore Italiam petit. Interim Neptunus, Veneris precibus exoratus, nauiganti Æneæ mare tutum præſtat. Palinurus in tanta ſecuritate ſomno ſuccumbens, vnà cum gubernaculo in mare excutitur: eiuſque vicem ſupplet Æneas.

Aliud Argumentum.

In Siculas iterum terras fortuna reducit
Æneam: tumuloq́ patris perſoluit honorem.
Tum cogit naues incendere Troadas Iris.
Troës ibi linquunt ſocios. Venus anxia placat
Neptunum: Somnus Palinurum mergit in vndis.

INTEREA medium Æneas iam claſſe tenebat
*Certus iter fluctuſq́ * atros Aquilone ſecabat:* Ob Aquilonis flatum.
Mœnia reſpiciens, quæ iam infelicis Eliſæ
Collucent flammis. quæ tantum accenderit ignem
Cauſa latet. duri magno ſed amore dolores
Polluto, notumq́ furens quid fœmina poſſit,
Triſte per augurium Teucrorum pectora ducunt.
*Vt pelagus tenuere * rates, nec iam amplius vlla* Impropriè.
*Occurrit * tellus, maria vndiq́, & vndiq́ cœlum:* non enim ſunt naues.
Olli cæruleus ſupra caput aſtitit imber, Al cœlum vndique & vndiq; pontus.
Noctem, hyememq́ ferens: & inhorruit vnda tenebris.
Ipſe gubernator puppi Palinurus ab alta:
Heu quia nam tanti cinxerunt æthera nimbi?
Quidue pater Neptune paras? ſic deinde loquutus

Vela contrahere, non penitus deponere: infert enim.

Colligere arma iubet, validisq́ incumbere remis.*
Obliquatq́ sinus in ventum, ac talia fatur:
Magnanime Ænea, non si mihi Iuppiter author
Spondeat, hoc sperem Italiam contingere cœlo.
Mutati transuersa fremunt, & vespere ab atro
Consurgunt venti: atque in nubem cogitur aër.
Nec nos obniti contrà, neque tendere tantum
Sufficimus. superat quoniam fortuna, sequamur:
Quoq́ vocat, vertamus iter. nec littora longè
Fida reor fraterna Erycis, portusq́ Sicanos:*
Si modò rite memor seruata remetior astra.
Tum pius Æneas: Equidem sic poscere ventos
Iamdudum, & fruſtra cerno te tendere contrà:
Flecte viam velis: an sit mihi gratior vlla,
Quoq́ magis fessas optem dimittere naues,
Quam quæ Dardanium tellus mihi seruat Aceſtę,*
Et patris Anchisæ gremio complectitur ossa?
Hæc vbi dicta, petunt portus, & vela secundi
Intendunt Zephyri. fertur cita gurgite classis:
Et tandem læti notæ aduertuntur arenæ.
At procul excelso miratus vertice montis
Aduentum, sociasq́ rates, occurrit Aceſtes,
Horridus in iaculis, & pelle Libyſtidis vrsæ:
Troïa Criniso conceptum flumine mater
Quem genuit: veterum non immemor ille parentum
Gratatur reduces, & gaza lætus agresti
Excipit, ac fessos opibus solatur amicis.
Postera cùm primo stellas oriente fugarat*
Clara dies, socios in cœtum littore ab omni
Aduocat Æneas, tumuliq́ ex aggere fatur:
Dardanidæ magni, genus alto a sanguine diuum,
Annuus exactis completur mensibus orbis,
Ex quo relliquias, diuinaq́ ossa parentis
Condidimus terra, mœstasq́ sacrauimus aras.
*Iamq́ dies (*ni fallor) adest, quem semper acerbum.*

Effecerat, vt abijsse viderentur, quæ tamen semper fixæ sunt.

Eryx enim Veneris filius.

Natum Egesta, Hippotis Troiani filia

Ob confusionem an-

Semper

Semper honoratum(sic dij voluistis)habebo.
Hunc ego Getulis agerem si Syrtibus exul,
Argolicóue mari deprensus & vrbe Mycenæ:
Annua vota tamen,solennesq; ordine pompas
*Exequerer,strueremq;*suis altaria donis.*
Nunc vltrò ad cineres ipsius & ossa parentis.
(Haud equidem sine mente reor,sine numine diuûm)
Adsumus:& portus delati intramus amicos.
*Ergo agite,& cuncti lætum celebremus*honorem:*
Poscamus ventos:atque hæc mea sacra quotannis
Vrbe velit posita templis sibi ferre dicatis.
Bina boum vobis Troia generatus Acestes
Dat numero capita in naues adhibete Penates
Et patrios epulis,& quos colit hospes Acestes.
Præterea.si nona diem mortalibus almum
Aurora extulerit,radijsq; retexerit orbem:
Prima citæ Teucris ponam certamina classis.
Quiqúe pedum cursu valet,& qui viribus audax:
Aut iaculo incedit melior, leuibusue sagittis:
*Seu*crudo fidit pugnam committere cæstu:*
Cuncti adsint,meritæq; expectent præmia palmæ.
Ore fauete omnes,& cingite tempora ramis.
*Sic fatus, velat*materna tempora myrto.*
Hoc Helymus facit hoc æus maturus Acestes,
Hoc puer Ascanius:sequitur quos cætera pubes.
Ille e concilio multis cum millibus ibat
Ad tumulum, magna medius comitante caterua,
**Hîc duo rite mero libans carchesia Baccho*
Fundit humi,duo lacte nouo duo sanguine sacro:
Purpureosq; iacit flores,at talia fatur:
Salue sancte parens,iterum saluete recepti
*Nequicquam cineres, * animæq; vmbræq; paternæ.*
Non licuit fines Italos fataliæq; arua,
Nec tecum Ausonii, quicunq; est,quærere Tybrim.
Dixerat hæc:adytis cùm lubricus anguis ab imis

ni.quæ erat apud maiores.

Congruis.

Non dicit, exequias. vult.n. quasi a numine ventos posci.

Duro.

Veneri dicata.

Homerus in Ili. 250. victimarum, Quatuor enim esse in homine animas, vegetatiuam, vitalem, sensualem, intellectualem Philosophi dixêre.

Septem ingens gyros, ſeptena volumina traxit,
Amplexus placidè tumulum, lapſuſq́ per aras:
Cæruleæ cui terga notæ, maculoſus & auro
Squamam incendebat fulgor: ceu nubibus arcus
Mille trahit varios aduerſo ſole colores.
Obſtupuit viſu Æneas: ille agmine longo
Tandem inter pateras & læua pocula ſerpens,
Leuiter guſtauit. **Libauitq́ dapes, rurſuſq́ innoxius imo*
Succeſſit tumulo, & depaſta altaria liquit.
Hoc magis inceptos genitori inſtaurat honores:
Incertus geniúmne loci, famulúmne parentis
Homerus in Il. 250. *Eſſe putet: cædit *quinas de more bidentes,*
Totq́ ſues, totidem nigrantes terga iuuencos:
Homerus in Ili. 251. *Vinaq́ fundebat pateris, animamq́ vocabat*
Anchiſæ magni, maneſq́ Acheronte remiſſos.
Nec non & ſocij, quæ cuiq́ eſt copia, læti
Dona ferunt: onerántque aras, mactántque iuuencos.
Ordine ahenæ locant alij, fuſiq́ per herbam
Subijciunt veribus prunas, & viſcera torrent.
Expectata dies aderat, nonamq́ ſerena
Auroram Phaetontis equi iam luce vehebant:
Homerus in Ili. 252. **Famaq́ finitimos & clari nomen Aceſtæ*
Excierat. læto complerant littora cœtu
Viſuri Æneadas: pars & certare parati.
Munera principio ante oculos, circoq́ locantur
Quales ſacrari ſolent *In medio: *ſacri tripodes, viridiſq́ coronæ,*
Et palmæ pretium victoribus: armaq́, & oſtro
Inceptos. *Perfuſæ veſtes: argenti auriq́ talenta:*
ſic pugnam committere. *Et tuba *commiſſos medio canit aggere ludos.*
Prima pares meunt gratuibus certamina remis
Quattuor ex omni delectæ claſſe carinæ.
Velocem Mneſtheus agit acri remige Priſtin,
Mox Italus Mneſtheus, genus a quo nomine Memmi:

Ingen-

Ingentemq́ Gyas ingenti mole Chimeram,
Vrbis opus: triplici pubes quam Dardana versu
Impellunt: terno consurgunt ordine remi:
Sergestusq́, domus tenet a quo Sergia nomen,
Centauro inuehitur magna: Scyllaq́ Cloanthus
**Cærulea: genus vnde tibi Romane Cluenti.*
Est procul in pelago saxum, spumantia contra
Littora, quod tumidis submersum tunditur olim
Fluctibus, hyberni condunt vbi sidera Cori:
Tranquillo silet, immotaq́, attollitur vnda
Campus, & apricis statio gratissima mergis.
Hic viridem Æneas frondenti ex ilice metam
Constituit, signum nautis, pater: vnde reuerti
Scirent, & longos vbi circunflectere cursus.
Tum loca sorte legunt: ipsiq́, in puppibus auro
**Ductores longè effulgent ostroq́ decori.*
Cætera populea velatur fronde iuuentus:
Nudatosq́ humeros oleo perfusa nitescit.
Considunt transtris, intentaq́ brachia remis
Intenti expectant signum: exultantiaq́ haurit
Corda pauor pulsans, laudumq́ arrecta cupido.
Inde vbi clara dedit sonitum tuba, finibus omnes
(Haud mora) prosiluere suis: ferit æthera clamor
Nauticus: adductis spumant freta versa lacertis.
Infindunt pariter sulcos: totumq́ dehiscit
Conuulsum remis, rostrisq́ ruentibus æquor.
**Non tam præcipites bijugo certamine campum*
Corripuêre, ruuntq́ effusi carcere currus:
Nec sic immissis aurigæ vndantia lora*
Concussêre iugis, pronique in verbera pendent.
Tum plausu, fremituq́ virûm, studijsq́ fauentum
Consonat omne nemus: vocemq́ inclusa volutant
Littora. pulsati colles clamore resultant.
Effugit ante alios, primusq́ elabitur vndis. [anthus
**Turbam inter fremitumq́ Gyas. quem deinde Clo-*

Nigra. nam cæruleum ad nigrum vergit.

Non gubernatores, sed domini.

Homerus in Il. 256. Largè effusa

Id est, in ipso principio

Conse-

Consequitur melior remis, sed pondere pinus
Tarda tenet: post hos æquo discrimine Pristis
Centaurusq; locum tendunt superare priorem.*
Et nunc Pristis abit, nunc victam præterit ingens
Centaurus: nunc vnà ambæ, iunctisq; feruntur
Frontibus, & longæ sulcant vada salsa carinæ.
Iamq; propinquabant scopulo, metamq; tenebant,
Cùm princeps medioq; Gyas in gurgite victor,
Rectorem nauis compellat voce Menœten:
Quò tantum mihi dexter abis? huc dirige cursum:
Littus ama, & læuas stringat sine pamula cautes:
Altum alij teneant. Dixit: sed cæca Menœtes*
Saxa timens, proram pelagi detorquet ad vndas.
Quò diuersus abis? iterum, Pete saxa Menœte,
Cum clamore Gyas reuocabat: & ecce Cloanthum
Respicit instantem tergo, & propiora tenentem.
Ille inter nauemq; Gyæ, scopulosq; sonantes*
Radit iter læuum interior, subitusq; priorem
Præterit, & metis tenet æquora tuta relictis.
Tum verò exarsit iuueni dolor ossibus ingens:
Nec lachrymis caruêre genæ, segnemq; Menœten,
Oblitus decorisq; sui, sociúmq; salutis*
In mare præcipitem puppi deturbat ab alta.
Ipse gubernaclo rector subit, ipse magister
Hortaturq; viros, clauumq; ad littora torquet.
At grauis vt fundo vix tandem redditus imo est
Iam senior, madidaq; fluens in veste Menœtes,
Summa petit scopuli, siccaq; in rupe resedit,
Illum & labentem Teucri, & risere natantem,
Et salsos rident reuomentem pectore fluctus.
Hic læta extremis spes est accensa duobus,
Sergesto, Mnestheoq;, Gyan superare morantem.*
Sergestus capit ante locum scopuloq; propinquat:
Nec tota tamen ille prior præcurrit carina:
Parte prior, partem rostro premit æmula Pristis.

Id est, tertium: nã Gyas primus, Cloanthus secundus.

Homerus in Ili. 255.

Homerus in Ili. 154.

Quorũ salus agebatur, detecto gubernatore.

Inscitia gubernantis.

*At

*At media socios incedens nauе per ipsos
Hortatur Mnestheus: Nunc nunc insurgite remis
Hectorei socij, Troiæ quos sorte suprema
Delegi comites: *nunc illas promite vires,
Nunc animos, quibus in Getulis Syrtibus vsi,
*Ionioq; mari, Maleæq; sequacibus vndis.
Nō iam prima peto Mnesteus: neq; vincere certo:
(Quanquam, ô) sed superent, quibus hoc Neptune dedisti:
Extremos pudeat rediisse. hoc vincite ciues,
Et prohibete nefas. *Olli certamine summo
Procumbunt. vastis tremit ictibus* ærea puppis:
Subtrahiturq; solum. Tum creber anhelitus artus,
Aridaq; ora quatit. sudor fluit vndique riuis.
Attulit ipse viris optatum casus honorem.
Namq; furens animi, dum proram ad saxa suburget
Interior, spatioq; subit Sergestus iniquo,
Infelix saxu in procurrentibus hæsit.
Concussæ cautes, & acuto in *murice remi
Obnixi crepuêre, illisaq; prora pependit.
Consurgunt nautæ, & magno clamore* morantur:
Ferratasq; sudes, & acuta cuspide contos
Expediunt. fractosq; legunt in gurgite remos.
At Latus Mnestheus, successuq; acrior ipso,
Agmine remorum celeri, ventisq; vocatis,
*Prona petit maria, & pelago decurrit aperto.
Qualis spelunca subito commota columba,
Cui domus, & dulces latebroso in pumice nidi,
Fertur in arua volans: plausumq; exterrita pennis
Dat tecto ingentem: mox aëre lapsa quieto
*Radit iter liquidum, celeres neque commouet alas:
Sic Mnestheus: sic ipsa fuga secat vltima Pristis
Æquora: sic illam fert impetus ipse volantem.
Et primùm in scopulo luctantem deserit alto
Sergestum, breuibusq; vadis, frustráq; vocantem

Homerus in Ili. 254.
Homerus in Ili. 182.
Iuxta Charybdin.
Homerus in Ili. 255.
Non re vera ærea, sed firma, fortis, vt iunctos temo trahat
æreus orbes
Saxi acumine.
Retroagunt.
Vicina littoribus vnde altũ est longè positum.
Secat purũ aërem.

Auxilia,

Auxilia, & fractis discentem currere remis.
Inde Gyan, ipsamq; ingenti mole Chimæram
Consequitur: cedit, quoniam spoliata magistro est.
Solus iamq; ipso superest in fine Cloanthus:
Quem petit, & summis adnixus viribus urget.

Homerus in Il. 260.
**Tum verò ingeminat clamor: cunctiq; sequentem*
Instigant studijs: resonat clamoribus æther.

Quasi iam certum, victoria parta
*Hi *proprium decus, & partum indignantur honorē,*
Ni teneant, vitamq; volunt pro laude pacisci.
Hos successus alit: possunt, quia posse videntur.

Pro, palmā vtranque.
Et fors æquatis cepisset præmia rostris,
*Ni *palmas ponto tendens vtrasq; Cloanthus,*
Fudisset q; preces, duóq; in vota vocasset:
Dij quibus imperium pelagi, quorum æquora curro,
Vobis lætus ego hoc candentem in littore taurum

Debitor. vnde vota soluentes, dicimus absolutos.
*Constituam ante aras voti *reus, extaq; salsos*
Porriciam in fluctus, & vina loquentia fundam.
Dixit. eumq; imis sub fluctibus audijt omnis
Nereidum, Phorciq; chorus, Panopæaq; virgo:
Et pater ipse manu magna Portunus euntem

hinc illud in Bucol.
Impulit: illa Noto citius, volucriq; sagitta
Ad terram fugit, & portu se condidit alto.

Damnabis tu quoque votis, id est, reos facies.
Tum satus Anchisa, cunctis ex more vocatis,
Victorem magna præconis voce Cloanthum
Declarat, viridique æquat tempora lauro:

Homerus in Ili. 258.
Muneráque in naues ternos aptare iuuencos,
Vinaque, & argenti magnum dat ferre talentum.
Ipsis præcipuos ductoribus addit honores:
Victori chlamydem auratam: quam plurima circū
Purpura Mæandro duplici Melibœa cucurrit:

Homerus in Ili. 223.
**Intextúsque puer frondosa regius Ida*
Veloces iaculo ceruos cursúque fatigat,

Volans.
*Acer, anhelanti similis: quem *præpes ab Ida*
Sublimem pedibus rapuit Iouis armiger vncis:
Longæui palmas nequicquam ad sidera tendunt

Custodes

Custodes: sæuitque canum latratus in auras.
At, qui deinde locum tenuit virtute secundum,
Læuibus huic hamis consertam, auróque trilicem
*Loricam (*quam Demoleo detraxerat ipse*
Victor, apud rapidum Simoënta sub Ilio alto)
Donat habere viro decus, & tutamen in armis.
**Vix illam famuli Phegeus, Sagarísque ferebant*
Multiplicem, connixi humeris: indutus at olim
Demoleus cursu palantes Troas agebat.
**Tertia dona facit, geminos ex ære lebetas.*
Cymbiáque argento perfecta, atque aspera signis.
**Iámque adeò donati omnes, opibúsque superbi,*
Puniceis ibant euincti tempore tænijs,
Cùm sæuo e scopulo multa vix arte reuulsus,*
Amissis remis, atque ordine debilis vno,
Irrisam sine honore ratem Sergestus agebat.
Qualis sæpe viæ deprensus in aggere serpens,
Aerea quem obliquum rota transijt, aut grauis ictus
Seminecem liquit saxo, lacerúmque viator,
Nequicquam longos fugiens dat corpore tortus,
Parte ferox, ardénsq; oculis, & sibila colla
Arduus attollens: pars vulnere clauda retentat
Nexantem nodos, séque in sua membra plicantem.
Tali remigio nauis se tarda mouebat:
**Vela facit tamen, & plenis subit ostia velis.*
Sergestum Æneas promisso munere donat,
Seruatam ob nauem lætus, sociósque reductos.
**Olli serua datur, operum haud ignara Mineruæ.*
Cressa genus, Pholoë, geminique sub ubere nati.*
Hoc pius Æneas misso certamine, tendit,
Gramineum in campum: quem collibus vndiq; curuis
Cingebant syluæ: mediáque in valle, theatri
Circus erat: quò se multis cum millibus heros
Consessu medium tulit, extructóque resedit.
**Hic qui fortè velint rapido contendere cursu,*
Inuitat pretijs animos, & præmia ponit.

Homerus in Ili. 261.

Homerus in Il. 53. 270.

Homerus in Il. 258.

Homerus in Ili. 257.

Id est, virtute.

Homerus in Il. 11.

Homerus in Il. 256.

Græca figura vt illud lib. 8. Qui genus, vnde domo.

Homerus in Ili. 252.

Vndique conueniunt Teucri, mistiq; Sicani.
Nisus, & Euryalus primi:
Euryalus forma insignis, viridiq; iuuenta,
Nisus amore pio pueri, quos deinde sequutus
Regius egregia Priami de stirpe Diores.
Epirota. *Hinc Salius simul, & Patron, quorũ alter* Acarnã,*
Acernania enim pars Epiri. *Alter ab Arcadia Tegeæ de sanguine gentis.*
Tum duo Trinacrij iuuenes, Helymus Panopésq;
Assueti syluis, comites senioris Aceste:
Multi præterea, quos fama obscura recondit,
Æneas quibus in medijs sic deinde loquutus.
Accipite hæc animis, lætásq; aduertite mentes:
Nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit:
Cretensis. *Gnossia bina dabo leuato lucida ferro*
Gnossos enim ciuitas Cretæ, *Spicula, cælatámq; argento ferre bipennem.*
Omnibus hîc erit vnus honos, tres præmia primi
Accipient, flauáq; caput nectentur oliua.
Homerus in Il. 252. *Primus equum phaleris insignem victor habeto:*
Alter Amazoniam pharetram, plenámq; sagittis*
Quasi Amazoniam vsitata figura. *Threicijs. lato quam circum amplectitur auro*
Balteus, & tereti subnectit fibula gemma.
Tertius Argolica hac galea contentus abito.
Il. 260. 254 *Hæc vbi dicta, locum capiunt, signóq; repentè*
Intuentur auiditate vincendi. *Corripiunt spatia audito, limenq; relinquunt*
Effusi, nimbo similes: simul vltima signant.*
Primus abit, longéq; ante omnia corpora Nisus
Sic Cic. loquutus in Bruto. *Emicat, & ventis & fulminis ocior alis.*
Proximus huic, longo sed proximus interuallo,*
Insequitur Salius: spatio post deinde relicto,
Tertius Euryalus.
Homerus in Ili. 254. *Euryalúmq; Helymus sequitur.* quo deinde sub ipso*
Ecce volat, calcémq; terit iam calce Diores,
Incumbens humero: spatia & si plura supersint,*
Flexo humero. *Transeat elapsus prior, ambiguúmue relinquat:*
Iámq; ferè spatio extremo fessiq; sub ipsum

Finem

Finem aduentabant, læui cùm sanguine Nisus
Labitur infelix, cæsis vt fortè iuuencis
Fusus humum, viridesq́ super madefecerat herbas.
Hic iuuenis iam victor ouans vestigia presso
Haud tenuit titubata solo sed pronus in ipso
Concidit, immundoq́ simo sacroq́ cruore.
Non tamen Euryali, non ille oblitus amorum:*
Nam sese opposuit Salio per lubrica surgens.
Ille autem spissa iacuit reuolutus arena.
Emicat Euryalus, & munere victor amici
Prima tenet, plausuq́ volat, fremituq́ secundo:
Pòst Helymus subit, & nunc tertia palma Diores.
Hic totum caueæ concessum ingentis, & ora
Prima patrum magnus Salius clamoribus implet:
Ereptumq́ dolo reddi sibi poscit honorem.
Tutatur fauor Euryalum, lachrymæq́ decoræ.
Gratior & pulchro veniens in corpore virtus
Adiuuat, & magna proclamat voce Diores:
Quis subijt palmæ, frustraq́ ad præmia venit
Vltima, si primi Salio reddantur honores.
Tum pater Æneas, Vestra inquit, munera vobis
Certa manent pueri: & palmæ mouet ordine nemo:
Me liceat casum miserari insontis amici.
Sic fatus: tergum Getuli immane leonis*
Dat Salio, villis onerosum atq́ unguibus aureis.*
Hic Nisus, Si tanta, inquit, sunt præmia victis,
Et te lapsorum miseret: quæ munera Nisо
Digna dabis? primam merui qui laude coronam,*
Nec me quæ Salium, fortuna inimica tulisset?
Et simul his dictis faciem ostentabat, & vdo
Turpia membra fimo, risit pater optimus olli:*
Et clypeum efferri iussit, Didymaonia artes,
Neptuni sacro Danais de poste refixum.
**Hoc iuuenem egregium præstanti munere donat.*
**Post vbi confecti cursus, & dona peregit:*

Turpitudinē plurali numero Seruius ait significari: sed errat. nam legimus in Cicerone: Pompeius, amores nostri: & Est mihi in amoribus.

Pro, tergus, plus est, quā oneratum. Id est virtute.

Homerus in Il 257.
Homerus in Il. 257.
Homerus in Ili. 259.

Nunc si cui virtus, animusq; in pectore præsens,
Adsit, & euincto attollat brachia palmo.
Sic ait, & geminum pugnæ proponit honorem,
Victori velatum auro vittisq; iuuencum:*
Ensem, atque insignem galeam, solatia victo.
Nec mora, continuò vastis cum viribus effert
Ora Dares, magnoq; virûm se murmure tollit:
Solus qui Paridem solitus contendere contra,
Idemq; ad tumulum, quo maximus occubat Hector,
Victorem Buten immani corpore (qui se
Bebrycia veniens Amyci de gente ferebat)
Perculit, & fulua moribundum extendit arena.*
Talis prima Dares caput altum in prælia tollit:
Ostenditq; humeros latos, alternaq; iactat
Brachia protendens, & verberat ictibus auras.
Quæritur huic alius: nec quisquam ex agmine tãto
Audet adire virum, manibusq; inducere cæstus.
Ergo alacris, cunctosq; putans excedere pugna,
**Æneæ stetit ante pedes: nec plura moratus,*
Tum leua taurum cornu tenet, atque ita fatur:
Nate dea, si nemo audet se credere pugnæ,
Quæ finis standi? quò me decet vsque teneri?
Dicere dona iube. Cuncti simul ore fremebant
*Dardanidæ, *reddiq; viro promissa iubebant.*
Hic grauis Entellum dictis castigat Acestes,
Proximus vt viridante toro consederat herbæ.
Entelle, heroum quondam fortissime frustra,
Tantáne tam patiens nullo certamine tolli
Dona sines? vbi nunc nobis Deus ille magister
Ne quicquã memoratus Eryx? vbi fama per omnẽ
*Trinacriam? & *spolia illa tuis pendentia tectis?*
Ille sub hæc. Non laudis amor, nec gloria cessit
Pulsa metu: sed enim gelidus tardante senecta
Sanguis hebet, frigentq; effetæ in corpore vires.
Si mihi, quæ quondam fuerat, quaq; improbus iste

Solent etiã habere laminas quasdam auratas vnde illud: Aurata iuuencum.

Morienti similem.

Homerus in Il. 75.

Homerus in Ili. 37.

Quasi debita.

Homerus in Il. 75.

Homerus in Il. 141.

Homerus in Ili. 75.

Ex-

Exultat fidens, si nunc foret illa iuuentæ:
Haud equidem pretio inductus, pulchroq́ iuuenco
Venissem: nec dona moror. Sic deinde loquutus,
In medium geminos immani pondere cæstus
Proiecit: quibus acer Eryx in prælia suetus
Ferre manum, duroq́ intendere brachia tergo.
*Obstupuêre animi: *tantorum ingentia septem*
Terga boum plumbo insuto ferroq́ rigebant.
Ante omnes stupet ipse Dares, longeq́ recusat:
Magnanimusq́ Anchisiades & pondus, & ipsa
Huc illuc vinclorum immensa volumina versat.
Tum senior tales referebat pectore voces.
Quid si quis cæstus ipsius & Herculis arma
Vidisset, tristemq́ hoc ipso in littore pugnam?
Hæc germanus Eryx quondã tuus arma gerebat:
**Sanguine cernis adhuc, sparsoq́ infecta cerebro.*
His magnum Alcidem contra stetit: his ego suetus
Dum melior vires sanguis dabat, æmula nec dum
Temporibus geminis canebat sparsa senectus.
Sed, si nostra Dares hæc Troius arma recusat,
Idq́ pio sedet Aeneæ, probat author Acestes:*
Aequemus pugnas: Eryci tibi terga remitto,
Solue metus, & tu Troianos exue cæstus.
Hæc fatus, duplicem ex humeris reiecit amictum:
Et magnos membrorũ artus, magna ossa lacertosq́
Exuit, atque ingens media consistit arena.
Tum satus Anchisa cæstus pater extulit æquos,
Et paribus palmas amborum innexuit armis.
Constitit in digitos extemplo arrectus vterque,
**Brachiaq́ ad superas interritus extulit auras.*
Abduxêre retro longè capita ardua ab ictu:
Immiscentq́ manus manibus, pugnamq́ lacessunt.
Ille pedum melior motu, fretusq́ iuuenta,
*Hic *membris, & mole valens: sed tarda trementi*
Genua labant: vastos quatit æger anhelitus artus.

Seruius aiẽt ad homines referri, & ideo distinguendum, non ad boues.

Erycis, ab Hercule occisi.

Huius certaminis.

Homerus in Ili. 159.

Pro, membrorum mole, vt molemque & montes.

Multa viri nequicquam inter se vulnera iactant:
Multa cauo lateri ingeminant, & pectore vastos
Dant sonitus, erratq; aures, & tempora circum
Crebra manus: duro crepitant sub vulnere malæ.
Stat grauis Entellus, nisuq; immotus eodem
Ictus. *Corpore* tela modo, atque oculis vigilantibus exit.
Pro, circunsidet. *Ille velut celsam oppugnat qui molibus vrbem,*
Aut montana sedet circum castella sub armis,
Nunc hos nunc illos aditus, omnemq; pererrat
Arte locum, & varijs assultibus irritus vrget.
Ostendit dextram insurgens Entellus, & altè
Extulit: ille ictum venientem a vertice velox
Homerus in Ili. 743. *Præuidit, celeriq; elapsus corpore cessit.*
Entellus vires in ventum effudit: & vltrò
Ipse grauis grauiterq; ad terram pondere vasto
Homerus in Ili. 118. *Concidit:* vt quòdà caua concidit aut Erymantho,
Aut Ida in magna radicitus eruta pinus.
Consurgunt studijs Teucri, & Trinacria pubes:
It clamor cœlo: primusq; accurrit Acestes,
Æquæuumq; ab humo miserans attollit amicum.
Homerus in Ili. 52. *At non tardatus casu, neque territus heros,*
Acrior ad pugnam redit, & vim suscitat ira.
Tum pudor incendit vires, & conscia virtus:
Motu celerem. *Præcipitemq; Daren ardens agit æquore toto,*
Nunc dextra ingeminans ictus, nunc ille sinistra.
Nec mora, nec requies, quàm multa grandine nimbi
Culminibus crepitant: sic dexsis ictibus heros
Creber vtraq; manu pulsat, versatq; Dareta.
Homerus in Il. 260. *Tum pater Æneas, procedere longiùs iras,*
Et sæuire animis Entellum haud passus acerbis:
Sed finem imposuit pugnæ, fessumq; Dareta
Eripuit, mulcens dictis, ac talia fatur:
Homerus in Ili. 57. *Infelix, quæ tanta animum dementia cepit?*
Non vires alias, conuersaq; numina sentis?
Cede Deo, Dixitq; & prælia voce diremit.

Aſt

Aſt illum fidi æquales,genua ægra trahentem,
Jactantemq́ vtroque caput,craſſumq́ cruorem
Ore reiectantem,miſtoſq́ in ſanguine dentes,
*Ducunt ad naues:galeamq́,enſemq́**vocati
Accipiunt:palmam Entello, taurumq́ relinquunt.
Hic victor ſuperans animis,tauroq́ ſuperbus,
Nate dea,voſq́ hæc,inquit,cognoſcite Teucri,
Et mihi quæ fuerint iuuenili in corpore vires,*
Et qua ſeruetis reuocatum a morte Dareta.
Dixit:& aduerſi contra ſtetit ora iuuenci:
Qui donum aſtabat pugnę:durosq́ reducta
Librauit dextra media inter cornua cæſtus
Arduus,effractoq́ illiſit in oſſa cerebro.
**Sternitur,exanimisq́ tremens procũbit humibos.*
Jlle ſuper tales effudit pectore voces:
Hanc tibi Eryx meliorẽ animã pro morte Daretis
Perſoluo: hic victor cæſtus,artemq́ repono.
**Protinus Æneas celeri certare ſagitta*
Inuitat,qui fortè velint,& præmia ponit:
Jngentiq́ manu malum de naue Sereſti
*Erigit:& volucrem *traiecto in fune columbam,*
Quò tendant ferrum,malo ſuſpendit ab alto.
*Conuenêre viri:*deiectamq́ ærea ſortem*
Accepit galea:& primus clamore ſecundo
Hyrtacidæ ante omnes exit locus Hyppocoontiũ.
Quem modò nauali Mneſtheus certamine victor
Conſequitur, viridi Mneſtheus euinctus oliua.
Tertius Eurytion,tuus ô clariſſime frater,
Pandare,qui quondam iuſſus confundere fœdus*
Jn medios telum torſiſti primus Achiuos.
Extremus galeaq́ ima ſubſedit Aceſtes,
Auſus & ipſe manu iuuenum tentare laborem.
Tum validis flexos incuruant viribus arcus*
Pro ſe quiſque viri,& depromunt tela pharetris:
Primaq́ per cœlum,neruo ſtridente,ſagitta

Spõte enim non veniebant, pudore Daretis victi.

Cariſius legendum air, Juuenali.

Homerus in Ili. 34.

Homerus in Ili.262.

Pro extenſo Homerus in Ili.262.

A Minerua.

Incuruos flectunt, debuit dicere.

Hyrtacidæ iuuenis volucres diuerberat auras
Et venit, aduersíq́ infigitur arbore mali.
Intremuit malus, timuitq́ exterrita pennis
Ales, & ingenti sonuerunt omnia plausu.
Homerus in Ili. 26 2. **Post acer Mnestheus adducto constitit arcu*
Alta petens, pariterq́ oculos telumq́ tetendit.
Quia victoria caruit. *Ast ipsam* miserandus auem contingere ferro*
Non valuit: nodos & vincula linea rupit,
Quæ uinnexa pedem malo pendebat ab alto.
Illa Notos, atque atra volans in nubila fugit.
Tum rapidus iandudum arcu contenta parato
Nam apud Lycios colebatur quasi heros. *Tela tenens, fratrem Eurytion in *vota vocauit:*
Iam vacuo lætam cœlo speculatus, & alis
Plaudentem nigra figit sub nube columbam.
Decidit exanimis, vitámq́ reliquit in astris
Aërijs, fixamq́, refert delapsa sagittam.
Amissa solus palma superabat Acestes,
Qui tamen æthereas telum contorsit in auras,
In gestu manifestam. *Ostentans* artem pariter arcumq́ sonantem.*
Hîc oculis subitò obijcitur, magnoq́ futurum
Augurio monstrum. docuit pòst exitus ingens:
Grauia: vt Salustius, Serum bellum in angustijs futurum. **Seraq́ terrifici cecinerunt omnia vates.*
Namque volans liquidis in nubibus arsit arundo,
Signauitq́ viam flammis, tenuesq́ recessit
Consumpta in ventos: cœlo ceu sæpe refixa
Transcurrunt, crinemq́ volantia sidera ducunt.
Attonitis hæsere animis, superósque precati
Trinacrij Teucriq́ viri. nec maximus omen
Abnuit Aeneas, sed lætum amplexus Acesten
Muneribus cumulat magnis, ac talia fatur:
Percipe. **Sume pater (nam te voluit rex magnus Olympi*
Talibus auspicijs exortem ducere honorem)
Ipsius Anchisæ longæui hoc munus habebis:
Homerus in Il. 67. **Cratera impressum signis, quem Thracius olim*
Anchisæ genitori in magno munere Cisseus

Ferre

Ferre ſui dederat monimentum & pignus amoris.
Sic fatus, cingit* viridanti tempora lauro:
Et primum ante omnes victorem appellat Aceſtē.
Nec bonus Eurytion præſato inuidit honori:
Quamuis ſolus auem cœlo deiecit ab alto.
Proximus ingreditur *donis, qui vincula rupit:
Extremus, volucri qui fixit arundine malum.
At pater Aeneas, nondum certamine miſſo,
Cuſtodem ad ſeſe, comitemq; impubis Iuli
Epytiden vocat, & fidam ſic fatur ad aurem:
Vade age, & Aſcanio, ſi iam puerile paratum
Agmen habet ſecum, curſuſq; inſtruxit equorum:
Ducat auo turmas, & ſeſe oſtendat in armis.
Sic ait: ipſe omnem longo decedere circo
Inſuſum populum, & campos *iubet eſſe patentes.
Incedunt pueri, pariterq; ante ora parentum
Frænatis lucent in equis quos omnis euntes
Trinacriæ mirata fremit, Troiæq; iuuentus.
Omnibus in mortem tonſa coma preſſa corona:
Cornea bina ferunt præfixa haſtilia ferro,
Pars læues humero pharetras, it pectore ſummo
Flexilis obtorti per collum circulus auri.
Tres equitum numero turmæ, terniq; vagantur
Ductores: pueri biſſeni quenque ſequuti,
Agmine partito fulgent, paribuſq; *magiſtris.
Vna acies iuuenum, ducit quam paruus ouantem
(Nomen aui referens) Priamus, tua clara Polite
Progenies, auctura Italos: quem Thracius albis
Portat equus bicolor maculis: *a veſtigia primi
Alba pedis, frontemq; oſtentans arduus albam.
Alter, Atys, genus vnde Atij duxēre Latini,
Paruus Atys, pueroq; puer dilectus Iulo.
*Extremus formaq; ante omnes pulcher Iulus
Sidonio eſt inuectus equo: quem candida Dido
Eſſe ſui dederat monimentum & pignus amoris.

Participium ſine verbi origine.

Ad dona.

Iubet populum diſcedere, vt cāpus pateat.

Equitum enim dicebantur magiſtri.

Homerus in Ili. 255.

Ordine extremus, forma primus.

Cætera Trinacrijs pubes senioris Aceſtæ
Fertur equis.

Gloriæ cupiditate.

Excipiunt plauſu* pauidos, gaudentq́; tuentes
Dardanidæ, veterumq́; agnoſcunt ora parentum.
Poſtquam omnem læti conſeſſum, oculoſq́; ſuorum
Luſtrauere in equis, ſignum clamore paratis
Epytides longè dedit, inſonuitq́; flagello.
Olli diſcurrêre pares, atque agmina terni

Aciebus, vocati autem, ictu flagelli, id eſt, virgæ in morem flagelli ſonantis.

Diductis ſoluêre* choris: rurſuſq́;* vocati
Conuertêre vias infeſtaq́; tela tulêre.
Indè alios ineunt curſus, aliosq́; recurſus
Aduerſis ſpatijs, alternosq́; orbibus orbes
Impediunt, pugnæq́; cient ſimulacra ſub armis.
Et nunc terga fugæ nudant, nunc ſpicula vertunt
Inſenſi: facta pariter nunc pace feruntur.

Homerus in Ili. 243.

Vt quondam Creta fertur Labyrinthus in alta,
Parietibus textum cæcis iter, ancipitemq́;
Mille viis habuiſſe dolum, quâ ſigna ſequendi
Falleret indeprenſus, & irremeabilis error.

Implicant, ntexunt.

Haud aliter Teucrûm nati veſtigia curſu
* Impediunt, texuntq́; fugas, & prælia ludo:
Delphinum ſimiles, qui per maria humida nando
Carpathium Libycumq́; ſecant, luduntq́; per vndas.
Hunc morem curſus, atque hæc certamina primus
Aſcanius, longam muris cùm cingeret Albam,
Rettulit, & priſcos docuit celebrare Latinos:
Quo puer ipſe modo, ſecum quo Troïa pubes,

Poſt longũ interuallũ.

Albani docuere ſuos: hinc maxima* porrò
Accepit Roma, & patrium ſeruauit honorem:
Troiaq́; nunc, pueri Troianum dicitur agmen.
Hæc celebrata tenus ſanctò certamina patri.

Sequitur enim Palinuri mors.

Hîc primùm fortuna fidem* mutata nouauit.
Dum varijs tumulo referunt ſolennia ludis,

Homerus in Ili. 53. 204.

* Irim de cœlo miſit Saturnia Iuno
Iliacam ad claſſem, ventoſq́; aſpirat euntí,

Multa

Multa mouens, nec dũ antiquũ ſaturata dolorem.
**Illa viam celerans per mille coloribus arcum*
Nulli viſa cito decurrit tramite virgo:
Conſpicit ingentem concurſum, & littora luſtrat:
Deſertoſq́ videt portus, claſſemq́ relictam.
*At procul in*ſola ſecreta Troades æſta*
Amiſſum Anchiſen flebant: cunctæq́ profundum
Pontum aſpectabant flentes. Heu, tot vada feſſis.
Et tantum ſupereſſe maris, vox omnibus vna:
Urbem orant, tædet pelagi perferre laborem,
Ergo inter medias ſeſe haud ignara nocendi
Conijcit, & faciemq́ deæ, veſtemq́ reponit:
Fit Beroe, Iſmarij coniux longeua Doryli:
Cui genus, & quondam nomen, natiq́ fuiſſent,
Ac ſic Dardanidũm mediam ſe matribus infert.
O miſeræ, quas non manus, inquit, Achaïca bello
Traxerit ad lethum patriæ ſub mœnibus: ó gens
*Infelix, cui te*exitio fortuna reſeruat?*
Septima poſt Troiæ excidium iam vertitur æſtas:
Cùm freta, cùm terras omnes, tot inhoſpita ſaxa
Sideraq́ emenſæ ferimur: dum per mare magnum
*Italiam ſequimur*fugientem, & volumur vndis.*
Hîc Erycis fines fraterni, atque hoſpes Aceſtes:
Quid prohibet muros iacere, & dare ciuibus vrbem?
O patria, & rapti nequicquam ex hoſte penates,
Nullâne iam Troiæ dicentur mœnia? nuſquam
Hectoreos amnes, Xanthum, & Simoenta videbo?
Quin agite, & mecum infauſtas exurite puppes.
Nam mihi Caſſandræ per ſomnum vatis imago
Ardentes dare viſa faces, Hîc quærite Troiam:
Hîc domus eſt, inquit, vobis, nunc tempus agi res:
*Nec tantis mora*prodigijs: en quattuor aræ*
Neptuno: Deus ipſe faces, animumq́ miniſtrat.
Hæc memorans prima inſenſum vi corripit ignem,
Sublataq́ procul dextra connixa coruſcat,

Homerus in Il. 16.

Deſerta. ſic Terentius: Venit meditatus e ſolo loco.

Non regno, ſed exitio.

Alibi Iam tandem Italiæ fugientis prendimus oras.

In bonam partẽ vſurpatur.

Et iacit. arrectæ mentes, stupefactaq; corda
Iliadum. hîc vna e multis, quæ maxima natu,
Quinquaginta. *Pyrgo, *tot Priami natorum regia nutrix:*
Non Beroe vobis, non hæc Rhœteïa, matres,
Est Dorycli coniux: diuini signa decoris,
Odor: vt, diuinum vertice odorẽ Spirauêre. *Ardentesq; notate oculos, qui *spiritus illi,*
Qui vultus, vocisq; sonus vel gressus eunti.
Ipsa egomet dudum Beroen digressa reliqui
Aegram, indignantem tali quòd sola careret
Munere, nec meritos Anchisæ inferret honores.
Hęc effata.
Ante cognitum numen. *At matres* primò accipites, oculisq; malignis*
Ambiguæ, spectare rates, miserum inter amorem
Præsentis terræ, fatisq; vocantia regna:
Homerus in Ili. 204. *Cùm dea se paribus per cœlum sustulit* alis,*
Ingentemq; fuga secuit sub nubibus arcum.
Tum verò attonitæ monstris, actæq; furore
Conclamant, rapiuntq; focis penetralibus ignem
Pars spoliant aras, frondem ac virgulta facesq;
Conijciunt: furit immissis Vulcanus habenis
Transtra per, & remos, & pictas abiete puppes.
Nuntius Anchisæ ad tumulum cuneósq; theat
Incensas perfert naues Eumelus: & ipsi
Respiciunt atram in nimbo volitare fauillam.
Primus & Ascanius, cursus vt lætus equestres
Ducebat, sic acer equo turbata petiuit
Classem: vt lib. 3. Nos castra mouemus. **Castra: nec exanimes possunt retinere magistri.*
Quis furor iste nouus? quò nũc quò tenditis (inquit)
Heu miseræ ciues? non hostem inimicaq; castra
Argiuûm. vestras spes vritis, en ego vester
Ascanius, galeam ante pedes proiecit inanem,
Qua ludo indutus belli simulacra ciebat.
Accelerat simul Aeneas, simul agmina Teucrûm.
Ast illæ diuersa metu per littora passim
Diffugiunt syluasq; & sicubi concaua furtim

Saxa

Saxa petunt piget incepti, lucisq́: suosq́
Mutatæ agnoscunt, excussaq́ pectore Iunō est:* Furoris
Sed non idcirco flammæ, atque incendia vires causſa.
*Indomitas posuēre, *udo sub robore viuit* Aquis vicino.
**Stupa vomens tardum fumum: lentusq́ carinas*
Est vapor, & toto descendit corpore pestis: Antiquè dixit. est enim a ſtipando.
Nec vires heroum, infusaq́ flumina prosunt.
**Tum pius Aeneas humeru abscindere vestem.*
Auxilioq́ vocare Deos, Vtendere palmas. Homerus in
*Iuppiter omnipotens, si nondum *exosus ad vnum* Ili. 27.
Troianos, si quid pietas antiqua labores Antiquè,
Respicit humanos. da flammam euadere classi pro, odiſti.
Nunc pater, & tenues Teucrūm res eripe letho.
Vel tu, quod superest, infesto fulmine morti,
Si mereor, demitte, tuaq́ hic obrue dextra.
Vix hæc ediderat, cùm effusis imbribus, atra,
Tempestas sine more furit, tonitruq́ tremiscunt* Sine exemplo.
Ardua terrarum, & campi: ruit æthere toto
Turbidus imber aqua, densisq́ nigerrimus austris:
Implenturq́ super puppes, semusta madescunt
Robora, restinctus donec vapor omnis, & omnes
Quatuor amissis seruatæ a peste carinæ.
At pater Aeneas casu concussus acerbo,
Nunc huc ingentes nunc illuc pectore curas
Mutabat, versans Siculis ne resideret aruis,
*Oblitus *fatorum, Italasne capesseret oras.* Oraculorū.
Tum senior Nautes, vnum Tritonia Pallas Virtute.
*Quem docuit, multaq́ insignem reddidit *arte,* Natus enim
Hæc responsa dabat, vel quæ portenderet ira
Magna Deūm, vel quæ fatorum poscret ordo.
Isq́ his Aeneam solatus vocibus infit.
Nate dea, quò fata trahūt retrahuntq́, sequamur:
Quicquid erit, superanda omnis fortuna ferēdo est.
*Est tibi Dardanius *diuinæ stirpis Acestes* Criniſo fluulo.
Hunc cape consilijs socium, & coniunge volentem:

Huic

Huic trade, amissis superant qui nauibus, & quos
Pertæsiam magni incepti, rerumq; tuarum est:
Longæuosq; senes, ac fessas æquore matres.
Et quicquid tecum inualidum, metuensq; pericli est,
Delige: & his habeant terris, sine mœnia fessi.
Ab ipso Aceste. *Urbem appellabunt* permisso nomine Acestam.*
Talibus incensus dictis senioris amici:
Tum verò curas animus diducitur omnes.
Quasi maior caussa cogitationis. *Et* nox atra polum bigis subuecta tenebat:*
Visa dehinc cœlo facies delapsa parentis
Anchisæ subitò tales effundere voces.
Nate mihi vita quondam, dum vita manebat,
Care magis, nate Iliacis exercite fatis,
Homerus in Il. 51. *Imperio Iouis huc venio, qui classibus ignem*
Depulit, & cœlo tandem miseratus ab alto est.
Consilijs pare, quæ nunc pulcherrima Nautes
Dat senior: lectos iuuenes, fortissima corda,
Vnde lib. 9. *Defer in Italiam. gens dura, atque* aspera cultu
Natos ad flumina primum Deferimus, sæuóque gelu duramus & æstu. *Debellanda tibi Latio est. Ditis tamen antè*
Infernas accede domos, & Auerna per alta
Congressus pete nate meos, non me impia namque
Tartara habent, tristesq; umbræ: sed amœna piorum
Concilia, Elysiumq; colo huc casta Sibylla
Nigrantum multo pecudum te sanguine ducet.
Tum genus omne tuũ, & quæ dentur mœnia discres.
Iámque vale: torquet medios nox humida cursus:
Et me sæuus equis oriens afflauit anhelis.
Dixerat, & tenues fugit ceu fumus in auras.
Æneas, quò deinde ruis? quò proripis inquit?
Homerus in Od. 96. *Quem fugis? aut quis te nostris complexibus arcet?*
Hæc memorans, cinerem & sopitos suscitat ignes:
Antiquæ aut obignis fauillas. *Pergameumque larem, & * canæ penetralia Vestæ*
Farre pio, & plena supplex veneratur acerra.
Homerus in Il. 266. *Extemplo socios, primúmque accersit Acesten:*
Et Iouis imperium, & chari præcepta parentis

Edo-

Edocet, & quæ nunc animo sententia constet.
Haud mora consilijs, nec iussa recusat Acestes.
**Transcribunt urbi matres, populúmque volentem*
Deijciunt, animos nil magnæ laudis egentes.
Ipsi transtra nouant, flammisque ambesa reponunt
Robora nauigijs: aptant remosque, rudentésque,
Exigui numero, sed bello uiuida uirtus.
Interea Æneas urbem designat aratro:
Sortitúrque domos: hoc Ilium, & hæc loca Troiæ
Esse iubet, gaudet regno Troianus Acestes:
*Indicitque *forum, & patribus dat iura uocatis,*
Tunc uicina astris Erycino in uertice sedes
Fundatur Veneri Idaliæ: tumulóque sacerdos,
Et lucus latè sacer additur Anchiseo.
Iamque dies epulata nouem gens omnis, & aris
Factus honos: placidi strauerunt æquora uenti:
Creber & aspirans rursus uocat Auster in altum
Exoritur procurua ingens per littora fletus:
Complexi inter se noctémque, diémque morantur,
Ipsæ iam matres, ipsi quibus aspera quondam*
Visa maris facies, & non tolerabile numen,
*Ire uolunt, omnémque *fugæ per ferre laborem.*
Quos bonus Æneas dictis solatur amicis,
Et consanguineo lachrymas commendat Acestæ.
Tres Eryci uitulos, & tempestatibus agnam
*Cædere deinde iubet, solui que ex *ordine funes.*
Ipse caput tonsæ foliis ennectus oliuæ
Stans procul in prora pateram tenet, extáq; salsos
**Proijcit in fluctus, ac uina liquentia fundit.*
**Prosequitur surgens a puppi uentus euntes:*
Certatim socij feriunt mare, & æquora uerrunt.
At Venus interea Neptunum exercita curis
*Alloquitur, talésque *effundit pectore questus.*
Iunonis gra uis ira, & inexaturabile pectus
Cogunt me, Neptune, preces descendere in omnes:

Respexit ad morem Romanorum. transcripti n. in colonias deducebantur.

Locum, & tempus agendorum negotiorum conuentus qui dicitur.

Homerus in Ili. 14. Profectionis Referri ad illud, cædere ait Seruius.

Homerus in Ili. 11. Id est, cum dolore vt illud, lib. 6. Funditque precesrex pectore ab imo.

Quam

Quam nec longa dies, pietas nec mitigat vllæ:
Nec Iouis imperio, fatisue infracta quiescit.
Non media de gente Phrygum exedisse nefandis
Vrbem odijs satis est, pœnam traxisse per omnem
Relliquias Troiæ: cineres, atque ossa peremptæ
Ex sunt quas Iuno exequitur lib. 10.
Insequitur. causas: tanti sciat illa furoris.
Ipse mihi nuper Lybicis tu testis in vndis
Quam molem subitò excierit maria omnia cœlo
Miscuit, Aeolijs nequicquam freta procellis:
In regnis hoc ausa tuis.
Prò scelus, ecce etiam Troianis matribus actis,
In furorem. *Exussit fœdè puppes, & classe subegit*
Pro ignobili. non enim ignota, ad quã bis Troiani venerant.
Amissa socios ignotæ linquere terræ.
Quod superest, oro: liceat dare tuta per vndas
Vela tibi, liceat Laurentum attingere Tybrim:
Si concessa peto, si dant ea mœnia Parcæ.
Tum Saturnius hæc domitor maris edidit alti:
Fas omne est Cytherea meis te fidere regnis,
Vnde genus ducis merui quoque: sæpe furores
Compressi, & rabiem tantam cœlique, marisque.
Nec minor in terris (Xanthum, Simoentaque testor)
Aeneæ mihi cura tui, cùm Troia Achilles
Homerus in Ili. 224. *Exanimata sequens impingeret agmina muris,*
Homerus in Ili. 232. *Millia multa daret letho: gemerentque repleti*
Homerus in Il. 236. *Amnes: nec reperire viam, atque euoluere posset*
In mare se Xanthus: Pelidæ tunc ego forti
Congressum Aeneam, nec dijs nec viribus æquis,
Nube caua eripui: cuperem cùm vertere ab imo
Structa meis manibus periuræ mœnia Troiæ.
De Miseno loquitur: vnde illud lib. 6. Inter saxa virum spumosa immersérat vnda.
Nunc quoque mens eadem perstat mihi: pelle timores:
Tutus quos optas portus accedet Auerni:
Vnus erit tantùm, amissum quem gurgite quæret:
Vnum pro multis dabitur caput.
His vbi læta deæ permulsit pectora dictis,
Iungit equos curru genitor: spumantiaque addit

Frena

Fræna feris, manibusq́ omnes effundit habenas. Homerus in
*Cæruleo per summa leuis volat æquora*curru:* Ili. 137.
Subsidunt undæ, tumidumq́ sub axe tonanti
Sternitur æquor aquis fugiunt vasto æthere nimbi.
Tum variæ comitum facies, immania cete,
Et senior Glauci chorus, Inousq́ Palæmon,
Tritonesq́ citi, Phorciq́ exercitus omnis
**Læua tenent Thetis & Melite, Panopæaq́ virgo*
Nisæe, Spioq́, Thaliaq́, Cymodoceq́.
Hic patris Æneæ suspensam blanda vicissim
Gaudia pertentant mentem, iubet ocyus omnes
Attolli malos, intendi brachia velis.
*Vna omnes fecere *pedem, pariterq́ sinistros,* Sexum imbecilliorem sinistræ parti prudenter applicat.
Nunc dextros soluere sinus: vnà arduus torquent
Cornua, detorquentq́: ferunt sua flamina classem
Princeps ante omnes densum Palinurus agebat
Agmen: ad hunc alij cursum contendere iussi.
Famq́ ferè mediam cœli nox humida metam
Contigerat placida laxarant membra quiete
Sub remis fusi per dura sedilia nautæ: Funem, quo velum tenditur.
Cùm leuis æthereis delapsus Somnus ab astris
Aëra dimouit tenebrosum, & dissipat vmbras,*
Te Palinure petens, tibi tristia somnia portans
Insonti: puppiq́ Deus consedit in alta, Suas nam semper deos ambit nimbus.
Phorbanti similis, fundítq́ has ore loquelas:
Iaside Palinure, ferunt ipsa æquora classem:
**Æquatæ spirant auræ: datur hora quieti:*
Pone caput, fessoq́ oculos furare labori:
Ipse ego paulisper pro te tua munera inibo Prosperæ vt lib. 3. Aequatis classem procedere velis.
Cui vix attollens Palinurus lumina fatur:
Mene salis placidi vultum, fluctusque quietos
Ignorare iubes? mene huic confidere monstro?
Aeneam credam quid enim fallacibus austris,
Et cœli toties deceptus fraude sereni?
Talia dicta dabat, clauumque affixus & hærens

Nusq-

Nusquam amittebat, oculósque sub astra tenebat:
Ecce Deus ramum lethæo rore madentem,
Vique soporatum Stygia, super utraque quassat
Quasi reluctanti. *Tempora,* cunctantique natantia lumina soluit.
Vix primos inopina quies laxauerat artus,
Et super incumbens, cum puppis parte reuulsa,
Cumque gubernaclo liquidas proiecit in undas
Præcipitem, ac socios nequicquam sæpe vocantem.
Ipse volans tenues se sustulit ales in auras.
Neptuni præsidio. *Currit iter tutum non secius æquore classis,*
Promissi patris Neptuni interrita fertur:
Jamque adeò scopulos Sirenum aduecta subibat:
Difficiles quondam, multorumque ossibus albos,
Tum rauca assiduo longè sale saxa sonabant:
Æneas. *Cum pater amisso fluctuantem errare magistro*
Sensit: & ipse ratem nocturnis rexit in undis,
Multa gemens, casúque animum concussus amici.
Nomen pro aduerbio vt alibi. *O nimium cœlo, & pelago confise sereno,*
Nudus in ignota, Palinure, iacebis arena.

P. VIR-

P. VIRGILII MARONIS AENEIDOS LIBER VI.

ARGVMENTVM.

Cumas aduectus Æneas antrum Sibyllæ petit, peráctoque de more sacrificio, Phœbi oraculum consulit. Ibi & instantia pericula & futuri belli euentum discit. Miseni cadauer in littore inuentum exurit, relliquiasque sub proximo monte sepelit, qui Miseni nomen ab illo obtinuit. Inde columbarum ductu ad aureum ramum peruenit: quo decerpto, mactatisque hostijs deos inferos veneratus, Sibylla duce per Auerni fauces ad inferos tendit. Palinurum, quòd sepulchri honore careret, circa Stygiam paludem oberrantem inuenit, eúmque vnà in vlteriorem ripam trajicere cupientem Sibylla prohibet, cenotaphijque, & exequiarũ spe consolatur. Post hæc Stygem traiectus Æneas, Cerberóque medicatis offis sopito, per loca infantium, eorúmque qui falso crimine damnati capite supplicium luerant, iter faciens, peruenit ad sedem eorum qui amoris impatientia manus sibi conscíuerant. Ibi Elisam conspicatus cùm se purgare vellet, illa indignabunda conspectum eius effugit. Inde progressus Deiphobum in sedibus eorum qui bello aliquando claruerunt, multis vulneribus lacerum conspicit, necisque eius indignum modum ab ipso edocetur. Relicto deinde ad lævam Tartaro, sceleratorúmque pœnas a Sibylla edoctus, ad Ditis ipsius mœnia contendit, aure-

úmque ramum in ipſo reginę limine defigit. Poſt hæc ad fortunatorum ſedes iter inſtituit, & a Muſæo ad patrem ſuum perducitur. Ibi Anchiſes Aeneæ filio Albanorum Romanorumque regum catalogum recenſet, nobiliumque aliquot Romanorum nomina percurrens, ad Iulii Cæſaris, & Auguſti laudes deſcendit, Marcellumque Octauiæ filium, immatura morte præreptum, miris in cœlum laudibus effert. Inde eburneam portam ad ſuperos egreſſus, ſocios reuiſit, relictisque Cumis Caietam petit.

Aliud argumentum.

Sacratam Phœbo Cumarum fertur in vrbem
Rex Phrygius, vatúmq; petit responſa Sibyllæ:
Miſcenum ſepelit: poſt hæc adit infera regna:
Congreſſuſq; patri, diſcit genus omne ſuorum,
Quoq; modo caſus valeat ſuperare futuros.

Ad Aeneæ deſyderium retulit, cupientis ad Italiam peruenire.

SIC fatur lachrymans, claſſiq; immittit habenas:
Et tandem Euboicis Cumarum allabitur oris.*
Obuertunt pelago proras tum dente tenaci
Anchora fundabat naues & littora curuae
Prætexunt puppes, iuuenum manus emicat ardens
Littus in Heſperium: quærit pars ſemina flammæ,
Abſtruſa in venis ſilicis, pars denſa ferarum
**Tecta rapit, ſyluas, inuentaq; flumina monſtrat.*
At pius Aeneas arces, quibus altus Apollo
*Præſidet, *horrendæq; procul ſecreta Sibyllæ,*
Antrũ immane petit: magna cui mentẽ animũq;
Delius inſpirat vates, aperitq; futura.

Definitio ſyluæ.

Venerandæ vt: Horrendum ſyluis, & religione parentum.

Iam

Iam subeunt Triuiæ lucos, atque aurea tecta.
Dædalus (vt fama est) fugiens Minoia regna,
Præpetibus pennis ausus se credere cœlo,
Insuetum per iter gelidas enauit ad Arctos,
Chalcidicaq; leuis tandem superastitit arce.
Redditus his primùm terris tibi Phœbe sacrauit
**Remigium alarum, posuitq; immania templa.*
In foribus: lethum Androgeo: tum pendere pœnas
Cecropidæ iussi (miserum) septena quotannis
Corpora natorum: stat ductis sortibus vrna.
Contrà elata mari respondet Cnossia tellus.
Hic crudelis amor tauri, suppostaq; furto
Pasiphaë: mistumq; genus, proles q; biformis
Minotaurus inest, Veneris monimenta nefandæ.
Hic labor ille domus, & inextricabilis error.
*Magnum *reginæ sedenim miseratus amorem*
Dædalus, ipse dolos tecti, ambagesq; resoluit,
Cæca regens filo vestigia, tu quoque magnam
Partem opere in tanto (sineret dolor) Icare haberes.
Bis conatus erat casus effingere in auro:
Bis patriæ cecidere manus, quin protinus omnia
Perlegerent oculi, ni tam præmissus Achates
Afforet, atque vnà Phœbi, Triuiæq; sacerdos
Deiphobe Glauci: fatur quæ talia regi:
Non hoc ista sibi tempus spectacula poscit:
*Nunc *grege de intacto septem mactare iuuencos*
Præstiterit, totidem lectas de more bidentes.
Talibus affata Aeneam (nec sacra morantur
Iussa viri) Teucros vocat alta in templa sacerdos,
Excisum Euboicæ latus ingens rupis in antrum:
Quo lati ducunt aditus centum, ostia centum:
Vnde ruunt totidem voces, responsa Sibyllæ.
Ventum erat ad limen, cùm virgo poscere fata
*Tempus (ait) *Deus ecce Deus. Cui talia fanti,*
Ante fores subitò non vultus, non color vnus,

Quia & nauium, & volucrum sunt alæ: vnde illud lib. 3. Velorum pandimus alas.

Ariadnes, regis filiæ.

Impropriè, pro armento. nam de inuencis dicturus est.

Iam affilata est numine.

Non comptæ manſere comæ: ſed pectus anhelum,
Pro videbatur. Et rabie fera corda tument: maiorq; videri,
Nec mortale ſonans: afflata eſt numine quando
Iam propiore dei. Ceſſas in vota precesq;
Tros (ait) Ænea, ceſſas? neque enim anteè dehiſcent
Facientis attonitos. *Attonitæ magna ora domus, & talia fata
Conticuit, gelidus Teucris per dura cucurrit
Oſſa tremor, fuditq; preces rex pectore ab imo:
Phœbe graues Troiæ ſemper miſerate labores.
Homerus in Il. 52. *Dardana qui Paridis direxti tela manuſq;
Corpus in Æacidæ: magnas obeuntia terras
Tot maria intraui duce te: penitusq; repoſtas
Pro Africæ, poſuit enim ſpeciem pro genere. *Maſſylûm gentes, prætentaq; Syrtibus arua:
Iam tandem Italiæ fugientis prendimus oras:
Hæc Troiana tenus fuerit fortuna ſequuta.
Vos quoque Pergameæ iam fas eſt parcere genti
Quia Maſſyla Africæ, mediterranea pars eſt ad quam Æneas claſſe peruenire non potuit. Diuiq; deæq; omnes, quibus obſtitit Ilium, & ingens
Gloria Dardaniæ, tuq; ô ſanctiſſima vates,
Præſcia venturi, da (non indebita poſco
Regna meis fatis) Latio conſidere Teucros.
Errantesq; deos, agitataq; numina Troiæ.
Tum Phœbo, & Triuiæ ſolido de marmore templa
Inſtituam, feſtosq; dies de nomine Phœbi.
Te quoque magna manent regnis penetralia noſtris.
Hic ego namque tuas ſortes, arcanaq; fata
Dicta meæ genti ponam, lectosq; ſacrabo
Palmæ in quibus ſcribebant. Alma viros, * foliis tantùm ne carmina manda,
Ne turbata volent rapidis ludibria ventis.
Ipſa canas, oro. Finem dedit ore loquendi.
Bacchantis more furit vel quia idẽ eſt Apollo, qui liber, qui Sol. Ac Phœbi nondum patiens immanis in antro
*Bacchatur vates, magnum ſi pectore poſſit
Excuſſiſſe deum, tanto magis ille fatigat
Os rabidum, fera corda domans, fingitq; premendo.
Oſtia iamq; domus patuere ingentia centum
Sponte ſua, vatisq; ferunt reſponſa per auras:

O tan-

O tandem magnis pelagi defuncte periclis,
Sed terra grauiora manent: in regna Lauini
Dardanidæ venient (mitte hanc de pectore curam)
Sed non & veniſſe volent: bella, horrida bella,
Et Tybrim multo ſpumantem ſanguine cerno.
Non Simoïs tibi, nec Xanthus, nec Dorica caſtra*
Defuerint. alius Latio iam partus Achilles,
Natus & ipſe dea, nec Teucris addita Juno
Vſquam aberit, cùm tu ſupplex in rebus egenis,
Quas gentes Italûm, aut quas non oraueris vrbes?
Cauſa mali tanti coniux iterum hoſpita Teucris,
Externiq́ iterum thalami.
Tu ne cede malu, ſed contrà audentior ito.
Quã tua te fortuna ſinet, via prima ſalutis,
(Quod minimè reris) Graia pandetur ab vrbe.
Talibus ex adyto dictis Cumææ Sibyllæ
Horrendas canit ambages, antroq́ remugit,
Obſcuris vera inuoluens: ea fræna furenti
Concutit, & ſtimulos ſub pectore vertit Apollo.
Vt primùm ceſſit furor, & rabida ora quierunt,*
Incipit Æneas heros: Non vlla laborum,
O virgo, noua mi facies, inopinãue ſurgit:
Omnia præcepi, atque animo mecum ante peregi,*
Vnum oro, (quando hîc inferni ianua regis
Dicitur, & tenebroſa palus Acheronte refuſo)
Ire ad conſpectum chari genitoris, & ora
Contingat: doceas iter, & ſacra oſtia pandas.
Illum ego per flammas, & mille ſequentia tela
Eripui his humeris, medioq́ ex hoſte recepi:
Ille meum comitatus iter, maria omnia mecum,
Atque omnes pelagiq́ minas, cæliq́ ferebat
Inualidus, vires vltra, ſortemq́ ſenectæ.*
Quin, vt te ſupplex peterem, & tua limina adirem,
Idem orans mandata dabat, natiq́ patriſq́

Tyberinus, inquit, & Numicus, in quem cecidit Æneas pro Simoi, Xanthóque aderunt.

Non penitus receſſit, ſed cœpit imminui.

Aeſchylus Prometheo.

Prolacu poſuit. nam Auernum ſignificat.

Sors enim ſenectæ quies eſt, atque otium, vt puritiæ ludus.

Alma precor miſerere, potes namq; omnia: nec te
Nequicquam lucis Hecate præfecit Auernis:
Si potuit manes arceſſere coniugis Orpheus,
Threïcia fretus cithara, fidibuſq; canoris:
Si fratrem Pollux alterna morte redemit,
Homerus in H. 5. *Itq; reditq; viam toties,* quid Theſea magnum*
Quid memorē Alciden? & mi genus ab Ioue ſumo.
Talibus orabat dictis, arasq; tenebat:
Tunc ſic orſa loqui vatēs: Sate ſanguine diuūm
Tros Anchiſiade: facilis deſcenſus Auerni:
Noctes atque dies patet atri ianua Ditis:
Sed reuocare gradum, ſuperasq; euadere ad auras,
Tria genera hominum tangit dilectos a Ioue, præditos virtute, dijs genitos. *Hoc opus, hic labor eſt,* pauci, quos æquus amauit*
Iuppiter, aut ardens euexit ad æthera virtus,
Dijs geniti, potuere: tenent media omnia ſylvæ,
Cocytusq; ſinu labens circumfluit atro.
Quòd ſi tantus amor menti, ſi tanta cupido eſt,
Bis Stygios innare lacus, bis nigra videre
Tartara, & inſano iuuat indulgere labori:
Accipe quæ peragenda prius: latet arbore opaca
Aureus & foliis, & lento vimine ramus,
Id eſt, Proſerpinæ. *Iunoni* infernæ dictus ſacer, hunc tegit omnis*
Lucus, & obſcuris claudunt conuallibus vmbræ.
Sed non ante datur telluris operta ſubire
Auricomos quàm quis decerpſerit arbore fœtus.
Sibi charum *Hoc ſibi pulchra* ſuum ferri Proſerpina munus*
Inſtituit, primo auulſo non deficit alter
Aureus, & ſimili frondeſcit virga metallo.
Ergo alte veſtiga oculis, & rite repertum
Carpe manu, namque ipſe volens, facilisq; ſequetur,
Si te fata vocant: aliter non viribus vllis
Vincere, nec duro poteris conuellere ferro.
Præterea, iacet exanimum tibi corpus amici,
Solicitus es. *(Heu neſcis) totamq; inceſtat funere claſſem,*
Dum conſulta petis, noſtroq; in limine pendes:*

Sedi-

Sedibus hunc refer antè suis, & conde sepulchro.
Duc nigras pecudes: ea prima piacula sunto.
Sic demum lucos Stygios, regna inuia viuis
Aspicies. Dixit pressoq; obmutuit ore.
Aeneas mœsto defixus lumina vultu
Ingreditur linquens antrum, cæcosq; volutat
Euentus animo secum: cui fidus Achates
It comes, & paribus curis vestigia figit.
Multa inter sese vario sermone ferebant,
Quem socium exanimũ vates, quod corpus humandũ
Diceret, atque illi Misenum in littore sicco,
Vt venere, vident indigna morte peremptum:
Misenum Aeoliden: quo non præstantior alter
*Aere ciere viros, * Martemq; accendere cantu.*
Hectoris hic magni fuerat comes, Hectora circum
Et lituo pugnas insignis obibat, & hasta.
*Postquam illum victor vita * spoliauit Achilles,*
Dardanio Aeneæ sese fortissimus heros
Addiderat socium, non inferiora sequutus.
Sed rum fortè caua dum personat æquora concha
Demens, & cantu vocat in certamina Diuos,
*Aemulus * excepit Triton (si credere dignum est)*
Inter saxa virum spumosa immerserat vnda.
Ergo omnes magno circum clamore fremebant,
Præcipuè pius Aeneas. Tum iussa Sibyllæ,
Haud mora, festinant flentes: aramq; sepulchri
Congerere arboribus, cœloq; educere certant.
Itur in antiquam syluam, stabula alta ferarum:
Procumbunt piceæ, sonat icta securibus ilex,
Fraxineæq; trabes, cuneis & fissile robur
Scinditur: aduoluunt ingentes montibus ornos.
Nec non Aeneas opera inter talia primus
*Hortatur socios, paribusq; * accingitur armis.*
Atque hæc ipse suo tristi cum corde volutat,
Aspectans syluam immensam, & sic ore precatur:

Exceptis tamen tribus hominum generibus quos nominauit.

Hoc hemistichium dicitur addidisse, dum Augusto recitaret.

Ad bellum retulit, in quo victis auferuntur exuuiæ. Homerus in Ili. 264.

Insidijs oppressum, quasi vitute vinci non posset. Homerus in Il. 250.

Instruitur obscijs.

Si nunc se nobis ille aureus arbore ramus
Ostendat nemore in tanto: quando omnia verè
Heu nimium de te vates, Misene loquuta est.
Quasi a Venere, Æneæ matre, missæ sunt enim in eius deæ tutela. *Vix ea fatus erat, geminæ cùm fortè *columbæ*
Ipsa sub ora viri cœlo venêre volantes.
Et viridi sedêre solo, tum maximus heros
Maternas agnouit aues lætusq; precatur:
Este duces, ô si qua via est, cursumq; per auras
Dirigite in lucos, vbi pinguem dines opacat
Ramus humum, tuq; ô dubijs ne desice rebus
Al: Diua. **Alma parens. Sic effatus vestigia pressit,*
Optimum augurium, quia pascebant. *Obseruans quæ signa ferant, quò tendere pergant.*
**Pascentes illæ tantum prodire volando,*
Quantum acie possent oculi seruare sequentum.
Inde vbi venêre ad fauces grauis olentia Auerni,
Tollunt se celeres, liquidumq; per aëra lapsæ,
Splendor. *Sedibus optatis gemina super arbore sidunt:*
*Discolor vnde auri per ramos *aura refulsit:*
Quale solent syluis brumali frigore viscum
Fronde virere noua, quod non sua seminat arbos,
Et croceo fœtu teretes circundare truncos:
Talis erat species auri frondentis opaca
Ilice: sic leni crepitabat bractea vento.
Corripit extemplo Aeneas, auidusq; refringit
Ad ipsius auiditatem respexit. **Cunctantem, & vatis portat sub tecta Sibyllæ.*
Nec minus interea Misenum in littore Teucri
Flebant, & cineri ingrato suprema ferebant.
Homerus in Ili. 150. **Principio pinguem tædis, & robore secto*
Homerus in Il. 273. *Ingentem struxêre pyram: cui frondibus atris*
Homerus in Ili. 276. *Intexunt latera, & ferales ante cupressos*
Homerus in Ili. 276. *Constituunt: decorantq; super fulgentibus armis.*
Pars calidos latices & ahena vndantia flammis
*Expediunt, *corpusq; lauant frigentis & vngunt.*
**Fit gemitus: tum membra toro defleta reponunt,*
**Purpureasque super vestis, velamina nota,*

Con-

Coniiciunt, pars ingenti subiere pheretro,
Triste ministerium: & subiectam more parentum
Auersi tenuere facem, congesta cremantur
Thurea dona, dapes, fuso crateres oliuo.
Postquam collapsi cineres, & flamma quieuit:
Reliquias vino, & bibulam lauere fauillam:
Ossaque lecta cado texit Chorineus aheno.
Idem ter socios pura circumtulit vnda,
Spargens rore leui, & ramo felicis oliuæ:
Lustrauit que viros, dixit que nouissima verba.
At pius Aeneas ingenti mole sepulchrum
Imponit, suáque arma viro, remúmque tubámque
Monte sub aerio, qui nunc Misenus abillo
Dicitur, aternúmque tenet per secula nomen.
Hus actu, properè exequitur præcepta Sibyllæ.
Spelunca alta fuit, vastóque immanis hiatu,
Scrupea, tuta lacu nigro, nemorúmque tenebris:
Quam super haud vllæ poterant impunè volantes
Tendere iter pennis: talis sese halitus atris
Faucibus effundens supera ad conuexa ferebat:
Vnde locum Graij dixerunt nomine Auernum.
Quatuor hîc primùm nigrantes terga iuencos
Constituit, frontique inuergit vina sacerdos:
Et summas carpens media inter cornua setas,
Ignibus imponit sacris libamina prima,
Voce vocans Hecaten cœlóque Erebóque potentem.
Supponunt alij cultros, tepidúmque cruorem
Succipiunt pateris, ipse atri velleris agnam
Aeneas matri Eumenidum, magnæ q; sorori
Ense ferit, sterilemq; tibi Proserpina vaccam.
Tum Stygio regi nocturnas in choat aras:
Et solida imponit taurorum viscera flammis,
Pingue super que oleum fundens ardentibus extis.
Ecce autem primi sub lumina solis, & ortus,
Sub pedibus mugire solum, & iuga cæpta moueri

Propinquioribus enim virilis sexus hoc dabatur officium.
Homerus in Ili. 276.
Homerus in Il. 276.
Homerus in Ili. 276. & Od. 103.
Ad cœli cuitatem. Lib. 4. ait: Media inter cornua fundit.
Pro suscipiunt. Homerus in Ili. 216.
Perficit. exponit Seruius & ait esse verbum sacrorum,

Furiæ Lucanus, Stygiasque canes in luce superna Destituam.

*Syluarum: visæq; *canes vlulare per vmbram,*
Aduentante dea: Procul ô, procul este profani,
Conclamat vates, totoq; absistite luco:
Tuq; inuade viam, vaginaq; eripe ferrum:
Nunc animis opus Aenea, nunc pectore firmo.
Tantum effata, furens antro se immisit aperto.
Ille ducem haud timidis vadentem passibus æquat.
Dij quibus imperiũ est animarum vmbræq; silentes,
Et chaos, & Phlegethon, loca nocte silentia latè,
Sit mihi fas audita loqui, sit numine vestro,
Pandere res alta terra, & caligine mersas.
Ibant obscuri sola sub nocte per vmbras,
*Perq; domos Ditis *vacuas, & inania regna:*

Simulacra enim illic sunt quæ inania esse dubium non est.

Quale per incertam lunam sub luce maligna
Est iter in syluis, vbi cœlum condidit vmbra
Juppiter, & rebus nox abstulit atra colorem.
Vestibulũ ante ipsum primisq; in faucibus Orci,
Luctus & vltrices posuere cubilia Curæ:
Pallentesq; habitant Morbi, tristisq; Senectus:
Et Metus, & malesuada Fames, & turpis Egestas,
(Terribiles visu formæ) Lethumq; Laborq;.

Homerus in Il. 155. & Od. 121.

Tum consanguineus Lethi Sopor, & mala mentis
Gaudia, mortiferumq; aduerso in limine Bellum:
Ferreiq; Eumenidum thalami, & Discordia demens
Vipereum crinem vittis innexa cruentis.

Vestibulo, aut absolutum est: & intelligitur de porta eburnea

*In *medio ramos, annosaq; brachia pandit*
Vlmus opaca ingens: quam sedem somnia vulgò
Vana tenere ferunt folijsq; sub omnibus hærent.
Multaq; præterea variarum monstra ferarum,
Centauri in foribus stabulant, Scyllæq; biformes,
Et centumgeminus Briareus, ac bellua Lernæ

Homerus in Ili. 9.

Horrendum stridens, flammisq; armata Chimæra
*Gorgones, Harpyiæq, & forma *tricorporis vmbræ.*

Erili & Geryonis.

Corripit hic subita trepidus formidine ferrum
Aeneas, strictamq; aciem venientibus offert:

*Et

*Et nisi docta comes tenues sine corpore vitas
Admoneat volitare cava sub imagine formæ,
Irruat, & frustra ferro diuerberet vmbras.
Hinc via Tartarei quæ fert Acherontis ad vndas
Turbidus hic cœno, vastaq; voragine gurges
Æstuat, atque omnem *Cocyto eructat arenam.
Portitor has horrendus aquas, & flumina seruat
Terribili squalore Charon: cui plurima mento
Canities inculta iacet: *stant lumina flamma:
Sordidus ex humeris nodo dependet amictus.
Ipse ratem conto subigit, velisq; ministrat,
Et *ferruginea subuectat corpora cymba,
Iam senior. sed cruda deo, viridisq; senectus.
Huc omnis turba ad ripas effusa ruebat,
Matres, atque viri, defunctaq; corpora vita
Magnanimûm heroum pueri, inuptæq; puellæ.
Impositiq; rogis iuuenes ante ora parentum:
Quam multa in syluis autumni frigore *primo
Lapsa cadunt folia: aut terram gurgite ab alto
Quam multæ glomerantur aues, vbi frigidus annus
Trans pontum fugat, & terris immittit *apricis.
Stabant orantes, primi transmittere cursum,
Tendebantq; manus ripæ vlterioris amore:
Nauita sed tristis nunc hos, nunc accipit illos.
Ast alios longè summotos arcet arena.
Aeneas, (miratus enim motusq; tumultu)
Dic, ait, ô virgo, quid vult concursus ad amnem?
Quidue petunt animæ? vel quo discrimine ripas
Hæ linquunt, illæ remis vada liuida verrunt.
Olli sic breuiter fata est longæua sacerdos:
Anchisa generate, Deûm *certissima proles,
Cocyti stagna alta vides, Styginq; paludem:
Dij cuius iurare timent, & fallere numen.
Hæc omnis quam cernis, *inops, inhumataq; turba
est.

Homerus in Ili. 249.

In Cocytum id est, per Stygem.

Homerus in Il. 4.

Nigra tristi alibi: Cùm caput obscura nitidum ferrugine texit.

Ergo vltima autumni parte.

Sine frigore in Africa.

Ex eo quòd subire inferos potuit.

Quæ neque legitimam habuit, neque imaginariam sepulturam.

Por-

Portitor ille Charon: hi, quos vehit vnda sepulti.
Nec ripas datur horrendas, nec rauca fluenta
Transportare prius, quàm sedibus ossa quierunt.
Centum errant annos, volitantq́; hæc littora circũ:
Tum demum admissi stagna exoptata reuisunt.
Constitit Anchisa satus, & vestigia pressit.
Multa putans, sortemq́; animo miseratus iniquam.*
Cernit ibi mœstos, & mortis honore carentes,
Leucaspim, & Lyciæ ductorem classis Orontem:
Quos simul a Troia ventosa per æquora vectos
Obstruit auster, aqua inuoluens nauemq́; , virôsque.
Ecce gubernator sese Palinurus agebat:
Qui Libyco nuper cursu, dum sidera seruat,
Exciderat puppi, medijs effusus in vndis.
Hunc vbi vix multa mœstum cognouit in vmbra
Sic prior alloquitur: Quis te Palinure deorum
Eripuit nobis, medioq́; sub æquore mersit?
*Dic age, *namque mihi fallax haud antè repertus,*
Hoc vno responso animum delusit Apollo:
Qui fore te ponto incolumem, finesq́; canebat
Venturum Ausonios, en hæc promissa fides est?
Ille autem: Neque te Phœbi cortina fefellit,
Dux Anchisiade: nec me Deus æquore mersit.
Namque gubernaclum multa vi fortè reuul sum,
Cui datus hęrebam custos, cursúsq; regebam,
Pręcipitans traxi mecum, maria aspera iuro,
Non vllum pro me tantum cepisse timorem,
Quàm tua ne spoliata armis excussa magistro,*
Deficeret tantis nauis surgentibus vndis.
Tres notus hybernas immensa per æquora noctes*
Vexit me violentus aqua: vix lumine quarto
Prospexi Italiam, summa sublimis ab vnda.
Paulatim adnabam terræ, & iam tuta tenebam:
Ni gens crudelis madida cum veste grauatum,*

Quid enim iniquius, quàm ob alterius negligentiam puniri? nemo enim culpa sua caret sepulchro.

Homerus in Ili. 131.

Gubernaculo.

Asperas.

Lucanorum.

Pren-

Prensantemq́ vncis manibus capita aspera montis,
Ferro inuasisset, prædámq́ ignara putasset.
**Nunc me fluctus habet, versantq́ in littore venti.*
Quod te per cœli iucundum lumen, & auras
Per genitorem oro, per spem surgentis Iuli,
*Eripe me his inuicte *malis, aut tu mihi terram*
Injice, (namque potes) portusq́ require Velinos:
Aut tu siqua via est, siquam tibi diua creatrix
Ostendit, (neque enim credo sine numine diuûm
Flumina tanta paras, Stygiamq́ innare paludem)
Da dextram misero, & tecum me tolle per vndas:
Sedibus vt saltem placidis in morte quiescam.
Talia fatus erat, cœpit cùm talia vates.
Vnde hæc ô Palinure tibi tam dira cupido?
*Tu Stygias inhumatus aquas, amnemq́ *seuerum*
Eumenidum aspicies, ripámue iniussus abibis?
Desine fata deûm flectis sperare precando:
Sed cape dicta memor duri solatia casus,
*Nam tua, finitimi longè lateq́ per *vrbes,*
Prodigijs acti cœlestibus, ossa piabunt:
Et statuent tumulum, & tumulo solennia mittent:
Æternumq́ locus Palinuri nomen habebit.
His dictis curæ emotæ, pulsusq́ parumper
Corde dolor tristi: gaudet cognomine terra.
Ergo iter inceptum peragunt, fluuiosq́ propinquant.
Nauita quos iam inde vt Stygia prospexit ab vnda
Per tacitum nemus ire, pedemq́ aduertere ripæ:
Sic prior aggreditur dictis, atq́ increpat vltro:
*Quisquis es, *armatus qui nostra ad flumina tendis,*
Fare age quid venias: iá istinc & cõprime gressum
Vmbrarum hic locus est, somni noctisq́ soporæ,
Corpora viua nefas Stygia vectare carina.
Nec verò Alciden me sum lætatus euntem
Accepisse lacu: nec Theseá, Pirithoumq́:
Dijs quanquam geniti, atque inuicti viribus essent

Homerus in Od. 39.

Qui etiam ad inferos descenderis.

Id est, tristem.

De historia ductum, Lucanis enim pestilentia laborantibus, respondit oraculum, manes Palinuri placandos.

Quasi dicat nihil pium molitur armatus.

*Tar-

Homerus in Il. 88.

*Tartareum ille manu custodem in vincla petiuit
Ipsius a solio regis, traxitq; trementem:
Hi* dominam Ditis thalamo deducere adorti.
Quæ contrà breuiter fata est Amphrysia vates:
Nullæ hic insidiæ tales (absiste moueri)
Nec vim tela ferunt, licet ingens ianitor antro
Æternum latrans exangues terreat vmbras:
Casta licet patrui seruet Proserpina limen
Troïus Æneas, pietate insignis, & armis,
Ad genitorem, imas* Erebi descendit ad vmbras.

Ipsius Charontis, non enim coniungendum est, dominã Ditis.

Pars est inferorum, vbi sedes eorum, qui bene vixerunt.

Si te nulla mouet tantæ pietatis imago:
At ramum hunc (aperit ramum qui veste latebat)
Agnoscas, tumida ex ira tum corda residunt.
Nec plura his, ille admirans venerabile donum
Fatalis virgæ, longo post tempore visum,
Cæruleam aduertit puppim, ripæq; propinquat.
Inde alias animas, quæ per iuga longa sedebant,
Deturbat, *laxatq; foros: simul accipit alueo
Ingentem Æneam: *gemuit sub pondere cymba
Sutilis, & multam accepit rimosa paludem.
Tandem trans fluuium incolumes, vatemq; virumq;
Informi limo, glaucaq; exponit in vlua.
Cerberus hæc ingens latratu regna trifauci
Personat, aduerso recubans immanis in antro.
Cui vates horrêre videns iam colla* colubris,
Melle soporatam, & medicatis frugibus offam
Obiicit: ille fame rabida tria guttura pandens,
Corripit obiectam, atque immania terga resoluit,
Fusus humi, totoq; ingens extenditur antro.
Occupat Æneas aditum, custode* sepulto,
Euaditq; celer ripam irremeabilis vndæ.
Continuo auditæ voces, vagitus & ingens,
Infantumq; animæ flentes in limine primo:
Quos dulcis vitæ exortes, & ab vbere raptos
Abstulit atra dies, & funere mersit acerbo.

Multitudine enim remota, quasi laxantur spatia Homerus in Ili. 62.

Fingit enim pro pilis habere serpentes.

Dormiente, sine pulsu, id est, motu.

Hos

Hos inxta falso damnati crimine mortis.
Nec verò hæ sine sorte datæ, sine iudice sedes:
**Quæsitor Minos urnam mouet: ille silentum*
Conciliumq́ vocat, vitasq́ & crimina discit.
Proxima deinde tenent mœsti loca, qui sibi letum
Insontes peperere manu, lucemq́ perosi
Proiecêre animas, quam vellent æthere in alto
Nunc & pauperiem, & duros perferre labores?
Fata obstant, tristiq́ palus inamabilis vnda
Alligat, & nouies Styx interfusa coercet,
*Nec procul hinc partem fusi monstrantur in *omnẽ*
Lugentes campi, sic illos nomine dicunt.
Hic quos durus amor crudeli tabe peredit,
Secreti cælent calles, & myrtea circum
Silua tegit. curæ non ipsa in morte relinquunt.
Hu Phædram, Procrinq́ locu, mœstamq́ Eriphylen
Crudelis nati monstrantem vulnera cernit:
Euadnenq́, & Pasiphaen, his Laodomia
Ji comes, & iuuenis quondam, nunc fœmina, Cæneus
Rursus & in veterem fato reuoluta figuram.
Inter quas Phœnissa recens a vulnere Dido
Errãbat silua in magna: quam Troïus heros,
Vt primùm iuxta stetit, agnouitq́ per vmbram
**Obscuram (qualem primo qui surgere mense*
Aut videt, aut vidisse putat per nubila lunam)
Demisit lachrymas, dulcesq́ affatus amore est.
Infelix Dido: verus mihi nuntius ergo
Venerat extinctam, ferroq́ extrema secutam.
Funera heu tibi causa fui, per sidera iuro,
*Per superos, & siqua fides *tellure sub ima est,*
Inuitus regina tuo de littore cessi.
Sed me iussa deûm, quæ nunc has ire per vmbras,
Per loca centa situ cogunt, noctẽq́ profundam.
Imperijs egere suis, nec credere quiui,
Hunc tantum tibi me discessu ferre dolorem.

Quæsitores sunt, qui exercendis quæstionibus præsunt

Ostendit plures esse in quibus libido dominatur.

Recenti morte.

Apud inferos enim promissa nõ habent exitum.

Siste

Abibat enim vt irata

Siſte gradum, teq; aſpectu ne ſubtrahe noſtro.
Quem fugis? extremum fato quod te alloquor, hoc eſt.

Id eſt, ciere poterat: nec tamen illam placauit.

Talibus Æneas ardentem, & torua tuentem
Leuibat dictis animum, lacrymasq; ciebat.
Illa ſolo fixos oculos auerſa tenebat:
Nec magis incepto vultum ſermone mouetur,
Quàm ſi dura ſilex, aut ſtet Marpeſia cautes.
Tandem proripuit ſeſe, atque inimica refugit
In nemus vmbriferum, coniux vbi priſtinus illi
Reſpondet curis, æquatq; Sichæus amorem.
Nec minus Æneas caſu perculſus iniquo,

Ratione fati, aut oblatum fortuitò.

Proſequitur lachrymis lõgè, & miſeratus euntẽ eſt.
Inde datum molitur iter. Iamq; arua tenebant
Vltima, quæ bello clari ſecreta frequentant.
Hic illi occurrit Tydeus, hic inclytus armis
Parthenopæus, & Adraſti pallentis imago.
Hic multum fleti ad ſuperos, belloq; caduci
Dardanidæ: quos ille omnes longo ordine cernens

Homerus in Il. 1. 92.

Ingemuit, Glaucumq; Medontaq;, Therſilocumq;.
Tres Antenoridas, Cereriq; ſacrum Polybetem,

Priami enim fuerat auriga.

Idæumq; etiam currus, etiam arma tenentem.
Circunſtant animæ dextra, læuaq; frequentes.
Nec vidiſſe ſemel ſatis eſt: iuuat vſque morari,

Vt ſit in metu.

Et conferre gradum, & veniendi diſcere cauſſas.

Qui Helenã duxerat mortuo Paride.

At Danaûm proceres, Agamemnoniaq; phalanges
Vt videre virum, fulgentiq; arma per vmbras,
Ingenti trepidare metu: pars vertere terga,
Ceu quondam petiere rates: pars tollere vocem
Exiguam: inceptus clamor fruſtratur hiantes.

Turpi: vt Terentius, Illũmne, obſecro, in honeſtum hominem?

Atque hic Priamiden laniatum corpore toto
Deiphobum vidit, lacerum crudeliter ora:
Ora, manuſq; ambas; populataq; tempora raptis
Auribus, & truncas inhoneſto vulnere nares.
Vix adeò agnouit pauitantem, & dira tegentem

Sup-

Supplicia, & notis compellat vocibus vltro:
Deiphobe armipotens, genus alto a sanguine Teucri,
Quis tam crudeles optauit sumere pœnas?
Cui tantum de te licuit? mihi fama suprema
Nocte tulit, fessum vasta de cæde Pelasgûm
Procubuisse super confusæ stragis aceruum.
Tum egomet tumulum Rhœteo in littore inanem
Constitui, & magna manes ter voce vocaui.
Nomen & arma locum seruant: te amice nequiui
Conspicere, & patria decedens ponere terra.
Atq; hic Priamides: Nihil ô tibi amice relictũ est:
Omnia Deiphobo soluisti, & funeri vmbris.*
Sed me fata mea, & scelus exitiale Lacænæ
His mersêre malis: illa hac monimenta reliquit.
Namq; vt supremam falsa inter gaudia noctem
Egerimus, nosti: & nimium meminisse necesse est:
Cum fatalis equus saltu super ardua venit
Pergama, & armatum peditem grauis attulit aluo:
*Illa chorum simulans, * ouantes Orgia circum*
Ducebat Phrygias: flammam media ipsa tenebat
Ingentem, & summa Danaos ex arce vocabat.
Tum me confectum curis, somnoq; grauatum,
Infelix habuit thalamus, pressitq; iacentem
Dulcis, & alta quies, placidæq; simillima morti.
Egregia interea coniux arma omnia tectis*
Emouet, & fidum capiti subduxerat ensem:
Intra tecta vocat Menelaum, & limina pandit,
Scilicet id magnum sperans fore munus amanti,
Et famam extingui veterum sic posse malorum.
Quid moror? irrumpũt thalamo, comes additur vnà
Hortator scelerum Æolides. dii talia Grajis*
Instaurate, pio si pœnas ore reposco.
Sed te qui viuum casus, age fare vicissim,
Attulerint. pelagine venis erroribus actus
An monitu diuûm? an quæ te fortuna fatigat.

Tuum corpus.
Non funeri, sed vmbris funeris. non enim funus ibi potuit esse, vbi nec cadauer fuerat.
Bacchantes: a Libero, qui Euan dicitur.
Helena, quæ occiso Paride, Deiphobo nupsit eius fratri.
Vlysses Æoli nepos, Anticleę filius, quæ ante Laërtis nuptias cum Sisypho Eolĩ filio concubuit.

S Vt

Vnde Vlysses natus, quod ei apud Ouidium etiam Aiax objicit.

Vt triſtes ſine ſole domos, loca turbida, adires?
Hac vice ſermonum roſeis aurora quadrigis
Iam medium æthereo curſu traiecerat axem,
Et fors omne datum traherent per talia tempus:
Sed comes admonuit, breuiterq; affata Sibylla eſt.
Nox ruit. Æneа, nos flendo ducimus horas.
Hic locus eſt, partes vbi ſe via findit in ambas
Dextera quæ Ditis magni ſub mœnia tendit:
Hác iter Elyſium nobis, at læua malorum
Exercet pœnas, & ad impia Tartara mittit.

Vbi puniũtur impij. Minuam veſtrum numerum. Ennius: Nauibus explebant ſeſe.

Deiphobus contrà: Ne ſæui magnæ ſacerdos:
*Diſcedam, *explebo numerum, reddarq; tenebris.*
I decus i noſtrum: melioribus vtere fatis.
Tantum effatus, & in verbo veſtigia torſit.
Reſpicit Æneas ſubitò, & ſub rupe ſiniſtra
Mœnia lata videt triplici circundata muro,
Quæ rapidus flammis ambit torrentibus amnis
Tartareus Phlegethon, torquetq; ſonantia ſaxa.
Porta aduerſa ingens, ſolidoq; adamante columnæ:
*Vis vt nulla *virûm, non ipſi excindere ferro*
Cœlicolæ valeant, ſtat ferrea turris ad auras:
Tyſiphoneq; ſedens, palla ſuccinctа cruenta,
Veſtibulum inſomnis ſeruat noctesq; diesq;.
Hinc exaudiri gemitus, & ſæua ſonare
Verbera, tum ſtridor ferri, tractæq; catenæ.
Conſtitit Æneas ſtrepitumq; exterritus hauſit:
Quæ ſcelerum facies? (ô virgo effare) quibuſue
Vrgentur pœnis? quis tantus plangor ad auras?
Tum vates ſic orſa loqui: Dux inclyte Teucrûm,
Nulli fas caſto ſceleratum inſistere limen.
Sed me cùm lucis Hecate præfecit Auernis,
*Ipſa *deûm pœnas docuit perq; omnia duxit.*
Cnoſſius hæc Rhadamanthus habet duriſſima regna:
Caſtigatq;, auditq; dolos, ſubigitq; fateri,
Quæ quis apud ſuperos furto lætatus inani,

Non ad ſexum, ſed ad virtutem retulit: vt Cic. virum res illa quærebat.

Quas dij nocentibus ſtatuerunt.

Diſtulit

Distulit in seram commissa piacula mortem.
Continuò sontes vltrix accincta flagello
Tisiphone quatit insultans, toruosq; sinistra
Intentans angues, vocat agmina sæua sororum.
Tum demum horrisono stridentes cardine sacræ*
Panduntur portæ cernis: custodia qualis
Vestibulo sedeat? facies quæ limina seruet?
Quinquaginta atris immanis hiatibus Hydra
Sæuior intus habet sedem. tum Tartarus ipse*
Bis patet in præceps tantum, tenditq; sub vmbras,
Quantus ad ætherium cœli suspectus Olympum.
Hic genus antiquum terræ, Titania pubes,
Fulmine deiecti, fundo voluuntur in imo.
**Hic & Aloidas geminos, immania vidi*
Corpora, qui manibus magnum rescindere cœlum
Aggressi, superisq; Iouem detrudere regnis.
Vidi & crudeles dantem Salmonea pœnas,
Dum flammas Iouis, & sonitus imitatur Olympi.
Quattuor hic inuectus equis, & lampada quassans,
*Per Graiûm populos, mediæq; per Elidis *vrbem*
Ibat ouans, diuumq; sibi poscebat honorem:
Demens, qui nimbos, & non imitabile fulmen
Ære, & cornipedum cursu simularet equorum.
At pater omnipotens densa inter nubila telum
Contorsit (non ille faces, nec fumea tædis
Lumina) præcipitemq; immani turbine adegit.
**Nec non & Tityon, terræ omnipotentis alumnum,*
Cernere erat: per tota nouem cui iugera corpus
Porrigitur: rostroq; immanis vultur obunco
Immortale iecur tundens, fœcundaq; pœnis
*Viscera, *rimaturq; epulis, habitatq; sub alto*
Pectore: nec fibris requies datur vlla renatis.
Quid memorem Lapithas, Ixiona, Pirithoumq;?
Quos super atra silex iamiam lapsura cadentiq;
Imminet adsimilis: lucent genialibus altis

Mittuntur, ait, post verbera ad supplicium æternum.

Homerus in Ili. 82.

Homerus in Od. 97.

In qua ipse Iupiter præcipuè colebatur.

Homerus in Od. 102.

Pascitur: vt Rimantur prata Caystri.

Aurea fulcra toris, epulæq; ante ora paratæ
Regifico luxu: furiarum* maxima iuxta
Accubat, & manibus prohibet contingere mensas:
Exurgitq; facem attollens, atque intonat ore.
Hîc quibus inuisi fratres, dum vita manebat,
Pulsatiue parens, & fraus innexa clienti:
Aut quæ diuitijs soli incubuere repertis,
Nec partem posuere suis (quæ maxima turba est)
Quiq; ob* adulterium cæsi, quiq; arma sequuti
Impia, nec veriti dominorum fallere dextras:
Incluſi pœnam expectant. ne quære doceri
Quam pœnã, aut quæ forma viros, fortunáue mersit.
Saxum ingens volunt alij, radijsq; rotarum
Districti pendent: sedet, æternumq; sedebit
Infelix* Theseus: Phlegyasq; miserrimus omnes
Admonet, & magna testatur voce per vmbras:
Discite iustitiam moniti, & non temnere diuos.
Vendidit hic auro patriam, dominumq; potentem
Imposuit: fixit leges pretio, atque resixit.
Hic thalamum inuasit natæ, vetitosq; Hymenæos:
Ausi omnes immane nefas, ausiq; potiti.
*Non mihi si linguæ centum sint, oraq; centum,
Ferrea vox, omnes scelerum comprendere formas,
Omnia pœnarum percurrere nomina possim.
Hæc vbi dicta dedit Phœbi longæua sacerdos,
Sed tam age, carpe viam, & susceptum* perfice munus,
Acceleremus, ait. Cyclopum* educta caminis
Mœnia conspicio, atq; aduerso fornice portas:
Hæc vbi nos præcepta iubent deponere dona.
Dixerat: & pariter gressi per opaca viarum
Corripiunt spatium medium, foribusq; propinquant.
Occupat Æneas aditum, corpusq; recenti
Spargit aqua, ramumq; aduerso in limine figit.
His demum exactis, perfecto munere diuæ,

Deuenere

Fames: vt, Vobis furiarum ego maxima pando.

Vt Aegysthus, qui commisit adulterium cum Clytemnestra, Agamemnonis vxore.

Contra opinionem: nã fertur ab Hercule liberatus. Homerus in Il. 22.

Id est, redde ramum. Magna sic enim cuiuslibet rei significatur magnitudo.

Deuenêre locos lætos, & amœna vireta
Fortunatorum nemorum, sedesq; beatas.
Largior hîc campos æther, & lumine vestit
Purpureo: solemq; suum, sua sidera norunt.
Pars in gramineis exercent membra palæstris:
Contendunt ludo, & fulua luctantur arena:
Pars pedibus plaudunt choreas, & carmina dicunt.
Nec non Threicius longa cum veste sacerdos
Obloquitur numeris septem discrimina vocum:
Iamq; eadem digitis, iam pectine pulsat eburno:
Hîc genus antiquum Teucri pulcherrima proles,
Magnanimi heroës nati melioribus annis,
Iluſq; Aſſaracusq;, & Troiæ Dardanus author.
Arma procul, currusq; virûm miratur inanes:
Stant terræ defixæ hastæ, passimq; soluti
Per campos pascuntur equi. quæ gratia currûm,*
Armorumq; fuit viuis, quæ cura nitentes
Pascere equos, eadem sequitur tellure repostos.
Conspicit (ecce) alios dextra, læuaq; per herbam
Vescentes, lætumq; choro Pæana *canentes,*
Inter odoratum lauri nemus: vnde supernè
Plurimus Eridani per syluam voluitur amnis.
Hîc manus ob patriam pugnando vulnera passi:
Quiq; sacerdotes casti, dum vita manebat,
Quiq; pij vates, & Phœbo digna loquuti,
Inuentas aut qui vitam excoluêre per artes,
Quiq; sui memores alios fecêre merendo:
Omnibus his niuea cinguntur tempora vitta.
Quos circumfusos sic est affata Sibylla:
Musæum ante omnes, medium nam plurima turba
Hunc habet, atq; humeris extantem suspicit altis.
Dicite felices animæ, tuq; optime vates:
Quæ regio Anchisen, quis habet locus? illius ergò
Venimus, & magnos Erebi tranauimus amnes.
Atque huic responsum paucis ita reddidit heros:

Quàm est in cætera inferorum parte

Pro, currum licêtia poëtica.

Laudes Apollinis.

Id est, veræ quæ Apollinem decerent.

Theologus fuit post Orpheum.

Nulli certa domus: lucis habitamus opacis,
Virentia riuorum causa. *Riparumq́, toros, & prata* recentia riuis*
Incolimus. sed vos (si fert ita corde voluntas)
Hoc superate iugum, & facilis iam tramite sistam.
Dixit: & antè tulit gressum, camposq́, nitentes
Desuper ostĕtat, dehinc summa cacumina linquũt.
A multitudine separatas, quo facilius agnoscerentur. *At pater Anchises penitus conualle virenti*
**Inclusas animas, superumq́, ad lumen ituras,*
Lustrabat studio recolens: omnemq́, suorum
Forte recensebat numerum, charo q́, nepotes,
Fataq́, fortunasq́, uirũm, moresq́, manusq́,.
Isq́, vbi tendentem aduersum per gramina vidit
Æneam, alacris palmas vtrasq́, tetendit:
Quasi seni. *Effusæq́, genis lachrymæ, & vox* excidit ore:
Ad inferos. *Venisti tandem, tuaq́, expectata parenti*
Vicit iter durum pietas: datur ora tueri,
Nate, tua, & notas audire, & reddere voces.
Id est, tu, mea cura, vt illud. Veneris iustissima cura: sic exponit Seruius. *Sic equidem ducebam animo, rebarq́, futurum,*
Tempora dinumerans: nec me mea cura. fefellit.
Quas ego te terras, & quanta per æquora vectum
Accipio! quantis iactatum nate periclis!
Quẽm metui ne quid Libyæ tibi regna nocerent!
Ille autem: Tua me genitor, tua tristis imago,
Sæpius occurrens, hæc limina tendere adegit.
Stant sale Tyrrheno classes. da iungere dextram,
Da genitor, teq́, amplexu ne subtrahe nostro.
Homerus in Od. 96. *Sic memorans, largo fletu simul ora rigabat.*
**Ter conatus ibi collo dare brachia circum:*
Ter frustra comprensa manus effugit imago,
Par leuibus ventis, volucriq́, simillima somno.
Interea videt Æneas in valle reducta
Elysios campos. *Secluſum nemus, & virgulta sonantia syluis,*
Lethæumq́, domos placidas qui prænatat amnem:
Hunc circum innumeræ gentes, populiq́, volabant.
Ac veluti in pratis, vbi apes æstate serena

Floribus

Floribus insidunt varijs, & candida circum
**Lilia funduntur, strepit omnis murmure campus.* Speciem pro genere posuit.
Horrescit visu subito, causasq; requirit
Inscius Æneas, quæ sint ea flumina porrò,
Quive viri tanto complerint agmine ripas.
Tum pater Anchises, Animæ, quibus altera fato
Corpora debentur, Lethæi ad fluminis vndam
**Securos latices, & longa obliuia potant.* Qui securos faciunt, vt morbi pallidi qui pallidos faciunt.
Has equidem memorare tibi, atq; ostendere coram,
Iam pridem hanc prolem cupio enumerare meorum:
Quo magis Italia tandem lætere reperta. [est
O pater, anne aliquas ad cœlum hinc ire putandum
Sublimes animas? iterumq; ad tarda reuerti
Corpora? quæ lucis miseris tam dira cupido?
Dicam equidem, nec te suspensum nate tenebo,
Suscipit Anchises, atq; ordine singula pandit.
Principio cœlum, ac terras, camposq; liquentes,* Pro aëre, & æthere posuit.
Lucentemq; globum Lunæ, Titaniaq; astra
Spiritus intus alit. totamq; infusa per artus* Elementa, quæ membra sunt mundi.
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet:
Inde hominum pecudumq; genus, vitæq; volantum,
Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus:
Igneus est ollis vigor, & cœlestis origo
Seminibus, quantum non noxia corpora tardant,
Terrenique hebetant artus moribundaq; membra,
Hinc metuunt, cupiunt q;, dolent, gaudentq; nec auras
*Respiciunt clausæ tenebris, & *carcere cæco.* Corpus intelligit.
Quin & supremo cùm lumine vita reliquit,
Non tamen omne malum miseris, nec funditus omnes
Corporeæ excedunt pestes: penitusq; necesse est
Multa diu concreta modis inolescere miris.* Conglutinata.
Ergo exercentur pœnis: veterumq; malorum
Supplicia expendunt, aliæ panduntur inanes
Suspensæ ad ventos, aliis sub gurgite vasto
Infectum eluitur scelus, aut exuritur igni.

Supplicia quæ sunt apud manes.

Quisq; suos patimur manes: exinde per amplum
Mittimur Elysium, & pauci læta arua tenemus:
Donec longa dies, perfecto temporis orbe,
Concretam exemit labem, purumq; reliquit
Æthereum sensum, atque auras simplicis ignem.
Has omnes, vbi mille rotam voluêre per annos,

Vel præteritorum, vel futurorum.

Lethæum ad fluuium Deus euocat agmine magno,
Scilicet immemores supera vt conuexa reuisant,
Rursus & incipiant in corpora velle reuerti.
Dixerat Anchises, natumq; vnaq; Sibyllam
Conuentus trahit in medios, turbamq; sonantem:

Considerare

Et tumulum capit, vnde omnes longo ordine possit
Aduersos legere, & venientum discere vultus.
Nunc age, Dardaniã prolem quæ deinde sequatur
Gloria, qui maneant Itala de gente nepotes,
Illustres animas, nostrumq; in nomen ituras,
Expediam dictu, & te tua fata docebo.

Sine ferro.

Ille (vides) pura iuuenis qui nititur hasta,
Proxima sorte tenet lucis loca: primus ad auras

Omnes enim Albani reges Syluij dicti sunt.

Ætherias, Italo commixtus sanguine surget
Syluius, Albanum nomen, tua posthuma proles:
Quem tibi longæuo serum Lauinia coniux
Educet syluis regem, regumq; parentem:
Vnde genus longa nostrum dominabitur Alba.
Proximus ille Procas, Troianæ gloria gentis,
Et Capys, & Numitor: & qui te nomine reddet,

Quercea, quę dabatur ijs, qui ciuem in prælio seruassent.

Syluius Æneas, pariter pietate, vel armis
Egregius, si vnquam regnandam acceperit Albam,
Qui iuuenes quantas ostentant, aspice vires,
Atq; vmbrata gerunt ciuili tempora quercu.
Hi tibi Nomentum, & Gabios, vrbemq; Fidenam,
Hi Collatinas imponent montibus arces:

Hunc versũ reperit Iunius in veteri libro.

Laude pudicitiæ celebreis, addentq; superbos
Pomerios, Castrumq;, Inui, Bolamq;, Coramq;.
Hæc tum nomina erunt, nũc sunt sine nomine terræ.

Quin

Quin & *auo comitem sese Mauortius addet
Romulus, Assaraci quem sanguinis Ilia mater
Educet. viden, vt geminæ stant vertice cristæ,
Et pater ipse suo superûm iam signat honore?
En huius, nate, auspicijs illa inclyta Roma
Imperium terris, animos æquabit Olympo,
Septemq; vnà sibi muro circundabit arces,
Felix prole virûm: qualis *Berecynthia mater
Inuehitur curru Phrygias turrita per vrbes,
Læta Deûm partu, centum complexa nepotes,
Omnes cœlicolas, omnes supera alta tenentes.
Huc geminas nunc flecte acies: hanc aspice gentem,
Romanosq; tuos hic Cæsar, & omnis Iuli
Progenies, magnum cœli *ventura sub axem.
Hic vir, hic est, tibi quem promitti sæpius audis,
Augustus Cæsar, *diuûm genus: aurea condet
Sæcula qui rursus Latio, regnata per arua
Saturno quondam: super & Garamantas, & Indos
Proferet imperium. iacet extra sidera tellus,
Extra anni, Solisq; vias, vbi cœlifer Atlas
Axem humero *torquet stellis ardentibus *aptum:
Huius in aduentum iam nunc & Caspia regna
Responsis horrent diuûm, & Mæotica tellus,
Et septem gemini turbant trepida ostia Nili.
Nec verò Alcides tantum telluris obiuit:
Fixerit æripidem ceruam licet, aut Erymanthi
Placarit nemora, & lernam tremefecerit arcu:
Nec qui pampineis victor iuga flectit habenis,
Liber agens celso Nysæ de vertice tigres.
Et *dubitamus adhuc virtutem extendere factis?
Aut metus Ausonia prohibet consistere terra?
Quis procul ille autem ramis insignis oliuæ
Sacra ferens? nosco crines, incanaq; menta
Regis Romani: primus qui legibus vrbem
Fundauit, Curibus paruis, & paupere terra

Numitori, cum quo, Romulus, & Remus, eius nepotes, vno anno regnauerûnt.

Phrygia: nã Berecynthos castellũ est Phrygiæ.

Assequutura cœlestes honores.

Sustinet, regit.

Aptum autem, id est, vicinum.

Hortantis pro, dubitas

S.v. Missus

Otiosos, quasi nimiũ sedentes.

Missus in imperium magnum, cui deinde subibit
Otia qui rumpet patriæ residesq; mouebit
Tullus in arma viros, & iam desueta triumphis
Agmina: quem iuxta sequitur iactantior Ancus,
Nunc quoq; iam nimium gaudens popularibus auris.

Et libertatis publicæ, & Lucretiæ pudoris.

Vis & Tarquinios reges, animamq; superbam
Vltoris Bruti fascesq; videre receptos?
Consulis imperium hic primus, sæuasq; secures
Accipiet, natosq; pater, noua bella mouentes,
Ad pœnam pulchra pro libertate vocabit
Infelix: vtcunq; ferent ea fata minores:
Vincet amor patriæ, laudumq; immensa cupido.

Quę Galli, victis Romanis abstulerant.

Quin Decios Drusosq; procul, sæuumq; securi
Aspice Torquatum, & referentem signa Camillum.
Illę autem paribus quas fulgere cernis in armis,
Concordes animæ nunc, & dum nocte premuntur,
Heu quantum inter se bellum, si lumina vitæ
Attigerint, quantas acies, stragemq; ciebunt!
Aggeribus socer Alpinis, atque arce Monœci
Descendens gener, aduersis instructus Eous.
Ne pueri, ne tanta animis assuescite bella,
Neu patriæ validas in viscera vertite vires:

Ad Cæsarem hoc pertinet, & ait, Parce, vt victorem simul & clementem significet.

Tuq; prior, tu parce, genus qui ducis olympo.
Proijce tela manu sanguis meus.
Ille triumphata Capitolia ad alta Corintho
Victor aget currum, cæsis insignis Achiuis.

Attiliæ gentis: cui agrũ colenti delata ob virtutem dictatura est.

Eruet ille Argos, Agamemnonias q; Mycenas,
Ipsumq; Aeaciden, genus armipotentis Achilli,
Vltus auos Troiæ, templa & temerata Mineruæ.
Quis te magne Cato, tacitũ aut te, Cosse relinquat?
Quis Gracchi genus? aut geminos, duo fulmina belli,
Scipiadas, cladem Libyæ? paruoq; potentem
Fabricium? vel te sulco serrane serentem?
Quò fessum rapitis Fabii? tu maximus ille es,
Vnus qui nobis cunctando restituis rem.

Excudent

Excudent alij ſpirantia mollius æra,
Credo equidem. viuos ducent de marmore vultus:
Orabunt cauſas melius:cœliq́ meatus
Deſcribent radio,& ſurgentia ſidera dicent:
Tu regere imperio populos Romane memento,
(Hæ tibi erunt artes)pacíq́ imponere morem,
Parcere ſubiectis,& debellare ſuperbos.
Sic pater Anchiſes.atq́ hæc mirantibus addit.
*Aſpice,vt inſignis ſpoliis Marcellus *opimis*
Ingreditur,victorq́ viros ſuperexsinet omnes.
Hic rem Romanam, magno turbante tumultu,
Siſtet eques,ſternet Pœnos:Gallumq́ rebellem,
*Tertiaq́ arma*patri ſuſpendet capta Quirino.*
Atque hic Æneas:(vna namq́ ire videbat
Egregium forma iuuenem,& fulgentibus armis:
Sed frons læta parum,& deiecto lumina vultu)
Quis, pater,ille virum qui ſic comitatur euntem?
Filius?anne aliquis magna de ſtirpe nepotum?
Quis ſtrepitus circa comitum! quantum inſtar in ipſo eſt!
Sed nox atra caput triſti circumuolat vmbra.
Tum pater Anchiſes lachrymis ingreſſus obortis:
O nate,ingentem luctum ne quære tuorum,
Oſtendent terris hunc tantùm fata, neque vltra
Eſſe ſinent. nimium vobis Romana propago
*Viſa potens ſuperi,*propria hæc ſi dona fuiſſent.*
Quantos ille virûm magnam Mauortis ad vrbem
Campus aget gemitus! vel quæ Tyberine videbis
Funera,cùm tumulum præterlabere recentem!
Nec puer Iliaca quiſquam de gente Latinos
In tantum ſpe tollet auos: nec Romula quondam*
Vllo ſe tantum tellus tactabit alumno.
Heu pietas,heu triſca fides,inuictaq́ bello
Dextera.non illi quiſquam ſe impunè tuliſſet
Obuius armato,ſeu cùm pedes iret in hoſtem,

Interfecto Gallorum duce Viridomaro.

Quia Romã condidit: Numę autẽ lex prima opima ſpolia ſuſpendi Ioui iubebat, ſecunda Marti, tertia Quirino hæc Seruius

Perpetua vt libro 1. propriamque dicabo.

Exiget antiquitatem generis.

Seu

Seu ſpumantis equi foderet calcaribus armos.
Heu miſerande puer, ſiquà fata aſpera rumpas,
Tu Marcellus eris: manibus date lilia plenis:
Purpureos ſpargam flores: animamq́; nepotis.
His ſaltem accumulem donis, & fungar inani
Munere. Sic tota paſſim regione vagantur
Aëris in campis latis, atque omnia luſtrant.
Futuræ laudis. *Quæ poſtquam Anchiſes natum per ſingula duxit,*
Incenditq́; animum famæ venientis amore:
Exin bella viro memorat, quæ deinde gerenda:
Laurentesq́; docet populos, urbemq́; Latini:
Et quo quemque modo fugiatq́; feratq́; laborem.
Sunt geminæ ſomni portæ: quarum altera fertur
Cornea, qua veris facilis datur exitus umbris:
Altera candenti perfecta nitens elephanto:
Sed falſa ad cœlum mittunt inſomnia manes.
His ubi tum natum Anchiſes, unaq́; Sibyllam
Ternet, Vnde ſecta dicitur, quia propoſitum tenet. *Proſequitur dictis, portaq́; emittit eburna:*
**Ille viam ſecat ad naues, ſocioſq́; reuiſit.*
Tum ſe ad Caietæ recto fert littore portum.
Anchora de prora iacitur, ſtant littore puppes.

P. VIR-

P. VIRGILII MARONIS AENEIDOS LIBER VII.

ARGVMENTVM.

Caietam nutricem ſuam Æneas ſepelit, locumque ipſum ab eius nomine Caietam appellat. Inde Circes ſedem præteruehitur, ſecundoque vento ad Tiberis oſtia defertur: aduerſoque flumine ſubuectus, in Laurentem agrum egreditur. Ibi cùm ex Aſcanij verbis cognouiſſet eam eſſe terram fatis ſibi debitam, ad Latinum regem, qui eius tractus regnum obtinebat, centum oratores mittit, qui & ſuo nomine illi munera offerrent, & vrbis condendæ locũ peterẽt. Latinus legatione benignè audita, præter poſtulata Lauiniã filiã ſuã quã & ex Fauni (patris ſui oraculis, & Augurum reſponſis externo viro tradere iubebatur) vltro Æneæ coniugẽ offert. Interim Iuno, proſperis Troianorum rebus offenſa, Alecto ad diſturbandam pacẽ ab inferis euocat: quæ primùm Amatam, Latini vxorem, deinde ipſum etiam Turnum furijs implet: atque inde ad Troianorum iuuentutem conuerſa, quæ tum fortè venationi dedita erat, manſuetum illis ceruum obijcit. Tyrrhei armentarij regij liberis inprimis charum: quem cùm Aſcanius ſagitta vulneraſſet, ruſtici arreptis armis, in Troianos impetum faciunt. Alecto ex ſuperiore loco claſſicum canit, cadunt in eo tumultu Almon, Tyrrhei filius natu maximus, & Galeſus agricola regionis totius locupletiſſimus: qui cùm in vrbem

morti ſi

mortui essent relati, Turnus, & Amata regem Latinum ad bellum suscipiendum, iniuriamque manu vindicandam extimulant. Verùm dum ille & fatorum, & fœderis nuper cum Troianis initi memor, adduci non posset, vt illis bellum indiceret, Iuno ipsa belli portas aperuit. Turni auspicia ad bellum sequitur Mezentius vnà cum Lauso filio: item Auentinus Herculis ex Rhea filius, Catillus & Coras Tyburtini fratres, Camilla ex Volscorum gente mulier fortissima, alijque complures, quorum catalogus ad finem libri recensetur.

Aliud Argumentum.

Tandem deueniunt Laurentia Troës in arua,
Et pace accepta læti noua mœnia condunt.
Noctè satam Iuno furiam euocat: illa Latinos
Inter, & Æneadas bellum serit, & ciet arma.
Protinus auxilijs terra instruit Itala Turnum.

Sicut Misenus, & Palinurus.

*TV * quoque littoribus nostris Aenëia nutrix*
Æternam moriens famam Caieta dedisti:
Et nunc seruat honos sedem tuus, ossaq́ nomen
*Hesperia in * magna, siqua est ea gloria signat.*
At pius exequijs Æneas ritè solutis,

Ob hispaniæ distinctionē

Aggere composito tumuli, postquam alta quierunt
Æquora, tendit iter velis, portumq́ relinquit.

Circa noctē Homerus in Od. 102.

*Aspirant aurę in * noctem: nec candida cursum*
Luna negat: splendet tremulo sub lumine Pontus.

Homerus in Od, 64.

Proxima Circeæ raduntur littora terræ:
Diues inaccessos vbi Solis filia lucos
Assiduo resonat cantu: tectuq́ superbis
*Vrit odoratam noctùrna in lumina * cedrum,*
Arguto tenues percurrens pectine telas.

*Hinc

*Hinc exaudiri gemitus, iraq; leonum
Vincla recusantium, & sera sub nocte rudentum:
Setigeriq; sues, atq; in præsepibus vrsi
Sæuire, ac formæ magnorum vlulare luporum:
Quos hominum ex facie dea sæua potentibus herbis
Induerat Circe in vultus, ac terga ferarum.
Quæne monstra pij paterentur talia *Troës,
Delati in portus, neu littora dira subirent,
Neptunus ventis impleuit vela secundis:
Atque fugam dedit, & præter vada feruida vexit.
Iamq; rubescebat radijs mare, & æthere ab alto
Aurora in roseis fulgebat lutea bigis:
Cùm venti posuêre omnisq; repente resedit
Flatus, & in lento luctantur marmore * tonsæ.
Atq; hic Æneas ingentem ex æquore lucum
Prospicit: hunc inter fluuio Tyberinus amœno,
Vorticibus rapidis, & multa flauus arena,
In mare prorumpit: variæ circumq; superaq;
Assuetæ ripis volucres, & fluminis alueo,
Aethera mulcebant cantu, lucoq; volabant.
Flectere iter socijs: terræq; aduertere proras
Imperat, & lætus fluuio succedit opaco.
Nunc age, qui reges Erato quæ tempora *rerum
Quis Latio antiquo fuerit status, aduena classem
Cùm primùm Ausonijs exercitus appulit oris,
Expediam: & primæ reuocabo *exordia pugnæ.
Tu vatem, tu diua mone. dicam horrida bella:
Dicam acies, actosq; animis in funera reges,
Tyrrhenamq; manum, totamq; sub arma coactam
Hesperiam, maior rerum mihi nascitur ordo:
Maius opus moueo. Rex arua Latinus, & vrbes
Iam senior longa placidas in pace regebat.
Hunc Fauno, & nymphæ genitum Laurente Marica
* Accipimus. Fauno Picus pater: isque parentem
Te Saturne refert: tu sanguinis vltimus author.

Quorum dissimiles, id est impij, qui illa passi sunt.

Remi. ita dicti a decutiendis fluctibus, vt a tondendo tonsores.

Tempora. n. vt ait Lucretius. nulla sunt nisi a rebus colligantur.

Cerni, interituri.

Hoc adiecit ob varias opiniones de conditoribus vrbis Romæ.

Filius

Filius huic fato diuûm, prolesq́ virilis
Nulla fuit, primaq́ oriens erepta iuuenta est.
Sola domum, & tantæ seruabat filia sedes,
Iam matura viro, iam plenis nubilis annis.
Multi illam magno e Latio totaq́ petebant
Ausonia: petit ante alios pulcherrimus omnes
Turnus auis, atauisq́ potens: quem regia coniux
Noua intemperantia. *Adiungi generum* miro properabat amore:*
Sed varijs portenta deûm terroribus obstant.
Laurus erat tectis medio, in penetralibus altis,
Religione quæ nascitur ob timorem. *Sacra comam, multosq́* metu seruata per annos.*
Quam pater inuentam primas cùm conderet arces,
Ipse ferebatur Phœbo sacrasse Latinus,
Laurentisq́ ab ea nomen posuisse colonis.
Huius apes summum densæ (mirabile dictu)
Stridore ingenti, liquidum trans æthera vectæ,
Obsedêre apicem, & pedibus per mutua nexis
Examen subitum ramo frondente pependit.
Continuò vates. Externum cernimus, inquit,
Aduentare virum, & partes petere agmen eaſdem
Pijs. *Partibus ex iisdem, & summa dominarier arce.*
Præterea castis adolet dum altaria tædis:*
Et iuxta genitorem astat Lauinia virgo,
Visa (nefas) longis comprendere crinibus ignem,
Atq́ omnem ornatum flamma crepitante cremari,
Regalesq́ accensa comas, accensa coronam
Insignem gemmis, tum fumida lumine fulua
Incendium bellicum significat. *Inuolui, ac totis* Vulcanum spargere tectis.*
Id verò horrendum, ac visu mirabile ferri.
Nam fore illustrem fama fatisq́ canebant
Ipsam, sed populo magnum portendere bellum.
At rex sollicitus monstris, oracula Fauni
Omnis enim fons alicui deo dicatur, *Fatidici genitoris adit, lucosq́ sub alta*
Consulit Albunea: nemorum quæ maxima sacro*
Fonte sonat, sæuamq́ exhalat opaca Mephitin.

Hinc

Hinc Itala gentes, omnisq; Oenotria tellus
In dubijs responsa petunt: huc dona sacerdos
Cùm tulit, & cæsarum ouium sub nocte silenti
Pellibus incubuit stratis, somnosq; petiuit,
Multa modo simulachra videt volitantia miris: Ob multa
Et varias audit voces, fruiturq; deorum simulacra.
Colloquio, atque imis Acheronta affatur Auernis.
Hic & tum pater ipse petens responsa Latinus,
Centum lanigeras mactabat rite bidentes:
Atque harum effultus tergo, stratisq; iacebat
Velleribus: subita ex alto vox reddita luco est:
Ne pete connubijs natam sociare Latinis,
O mea progenies: thalamis neu crede paratis. Ob Turnum
Externi veniunt generi: qui sanguine nostrum
Nomen in astra ferant, quorumq; astirpe nepotes
Omnia sub pedibus, quà Sol vtrunq; recurrens Id est, impe-
Aspicit Oceanum, vertiq;, regiq; videbunt. rio suo.
Hæc responsa patris Fauni, monitusq; silenti
Nocte datos, non ipse suo premit ore Latinus:
Sed circum latè volitans iam fama per vrbes
Ausonias tulerat, cùm Laomedontia pubes
Gramineo ripæ religauit ab aggere classem.
Æneas primiq; duces & pulcher Iulus
Corpora sub ramis deponunt arboris altæ:
Instituuntq; dapes, & adorea liba per herbas Placentæ
Subijciunt epulis, (sic Iupiter ipse monebat) sũt ex farre,
Et Cereale solum pomis agrestibus augent. melle, oleo,
Consumptis hic fortè alijs, vt vertere morsus sacris aptæ.
Exiguam in Cererem penuria adegit edendi,
Et violare manu, malisq; audacibus orbem
Fatalis crusti, patulis nec parcere quadris:
Heus etiam mensas consumimus inquit Iulus.
Nec plura alludens, ea vox audita laborum Per iocum.
Prima tulit finem: primamq; loquentis ab ore
Eripuit pater, ac stupefactus numine pressit.

Continuò Salue fatis mihi debita tellus,
Vósque(ait)ó fidi Troiæ saluete Penates.
Hîc domus,hæc patria est.genitor mihi talia namque
(Nunc repeto)Anchises fatorum arcana reliquit:
Cùm te nate,fames ignota ad littora vectum
Accisis coget dapibus consumere mensas:
Tum sperare domos defessus, ibiq; memento:
Prima locare manu, moliriq; aggere tecta.
Extrema scilicet omnium periculorum. *Hæc erat*illa fames: hæc nos suprema manebant,*
Exitiis posituræ modum.
Quare agite,& primo læti cum lumine solis,
Quæ loca,quiue habeant homines,vbi mœnia gentis
Vestigemus & a portu diuersa petamus.
Id est vinũ. posuit.n. continens pro contento. *Nunc * pateras libate Ioui,precibusq; vocate*
Anchisen genitorem:& vina reponite mensis.
Sic dicto: effatus,frondenti tempora ramo
Implicat,& genium̃que loci,primúmque deorum*
Tellurem,nymphásque & adhuc ignota precatur
Flumina: tum noctem, noctisq; orientia signa,
Idæúmque Iouem,Phrygiamq; ex ordine matrem
Inuocat,& duplices Cœlóque, Erebóque parentes.
Homerus in Il.8.4. * *Hic pater omnipotens ter cœlo clarus ab alto*
Intonuit:radijsq; ardentem lucus, & auro,
Ipse manu quatiens ostendit ab æthere nubem.
Deditur hic subitò Troiana per agmina rumor,
Aduenisse diem quo debita mœnia condant.
Dixit iam, Et vina reponite mensis. *Certatim instaurant*epulas,atque omne magno*
Crateras læti statuunt,& vina coronant.
Postera cùm prima lustrabat lampade terras
Orta dies,vrbem, & fines, & littora gentis
Diuersi explorant.hæc fontis stagna Numici,
Hunc Tybrim fluuiũ:hîc fortes habitare Latinos.
Tum satus Anchisa,delectos ordine ab omni,
Augurio consecrata. *Centum oratores* augusta ad mœnia regis*
Ire iubet,ramis velatos Palladis omnes,

Donaq;

Donaq́ ferre viro, pacémque expoſcere Teucris.
Haud mora feſtinant tuſti, rapidiſq́ feruntur
Paſſibus: ipſe humilis deſignat mœnia foſſa:
Molitúrque locum, primásque in littore ſedes
Caſtrorum in morem pinnis atque aggere cingit.* Id eſt muro, in quo ſunt pinnæ.
Iamq́ iter emenſi, turres & tecta Latinorum
Ardua cernebant iuuenes, muróque ſubibant:
Ante vrbem pueri, & primæuo flore iuuentus
Exercentur equis, domitantq́ in puluere currus:* Non currus ſed equos ſub curribus domitant.
Aut acres tendunt arcus, aut lenta lacertis
Spicula contorquent, curſuq́ tétúque laceſſunt:
Cùm prouectus equo longæui regis ad aures
Nuntius ingentes ignota in veſte reportat
Aduenisse viros. Ille intra tecta vocari
Imperat, & ſolio medius conſedit auito.
Tectum auguſtum, ingens centum ſublime columnis
Vrbe fuit ſumma, Laurentia regia Pici,
Horrendum ſyluis, & religione parentum. Venerandũ.
Hinc ſceptra accipere, & primos attollere faſces
Regibus omen erat: hoc illis curia templum,
Hæc ſacris ſedes epulis: hic ariete cæſo* Hoc ſacrificium in ianua Palatij fiebat feſtis diebus.
Perpetuæ ſoliti patres conſidere menſis.
Quinetiam veterum effigies ex ordine auorum
Antiqua ex cedro, Italúſque paterque Sabinus:
Vitiſator curuam ſeruans ſub imagine falcem:
Saturnusq́ ſenex, Ianique biſrontis imago,
*Veſtibulo aſtabant: aliiq́ * ab origine reges,* Pro, Aboriginum reges ſed eſt metro prohibitus.
Martia qui ob patriam pugnando vulnera paſſi.
Multáque præterea ſacris in poſtibus arma,
Captiui pendent currus, curuæq́ ſecures,
Et criſtæ capitum, & portarum ingentia clauſtra,
Spiculáque, clypeiq́, ereptáque roſtra carinis.
Ipſe Quirinali lituo, paruaq́ ſedebat Augurum togade cocco, & purpura.
Succinctus trabea, læuáq́ ancile gerebat*
Picus equúm domitor, quem capta cupidine coniux

Aurea, percussum virga, versumq́ venenis,
Fecit autem Circe, sparsitq́ coloribus alas.
Tali intus templo diuûm, patriaq́ Latinus
Sede sedens, Teucros ad se in tecta vocauit,
Legatorum enim fuerat vt ipsi antè loquerentur
*Atque hæc ingressis placido * prior edidit ore:*
Dicite Dardanidæ (neq́ enim nescimus & vrbem,
Et genus: audstiq́ aduertitis æquore cursus)
Quid petitis? quæ causa rates, aut cuius egentes
Litus ad Ausonium tot per vada cærula vexit?
Siue errore viæ, seu tempestatibus acti,
(Qualia multa mari nautæ patiuntur in alto)
Fluminis intrastis ripas, portuq́ sedetis:
Ne fugite hospitium: neue ignorate Latinos,
Saturni gentem haud vinclo, nec legibus æquam,
Ac si diceret, aurei; seculi more viuimus.
*Sponte sua * veteriq́ des se more tenentem.*
Atque equidem memini (fama est obscurior annis)
Auruncos ita ferre senes, his ortus vt agris
Dardanus Ideas Phrygiæ penetrauit ad vrbes,
Threïciamq́ Samum, quæ nunc Samothracia fertur.
Hinc illum Coryti Tyrrhena ab sede profectum,
Aurea nunc solio stellantis regia cœli
Accipit, & numerum diuorum altaribus auget.
Dixerat: & dicta Ilioneus sic voce secutus:
Beneuolentiam conciliat ab honore & genere.
**Rex, genus egregium Fauni, nec fluctibus actos*
Atra subegit hyems vestris succedere terris,
Nec sidus regione viæ, littusue fefellit:
Consilio hanc omnes, animisq́ volentibus vrbem
Afferimur, pulsi regnis, quæ maxima quondam
Extremo veniens sol aspiciebat Olympo.
Generis origine: nam alius non est Iuppiter Troianorũ, sed vnus Æneç.
Ab Ioue principium generis: Ioue Dardana pubes
*Gaudet * auo: rex ipse Iouis de gente suprema*
Troius Æneas tua nos ad limina [illegible].
Quanta per Idæos sæuis effusa [illegible]
Tempestas ierit campos: quibus actus vterque
Europæ, atq́ Asiæ fatis concurrerit orbis:

Audit,

Audijt, & ſiquem tellus extrema refuſo
Submouet Oceano, & ſiquem extenta plagarum
Quattuor in medio dirimit plaga ſolis iniqui.
Diluuio ex illo tot vaſta per æquora vecti
*Dijs ſedem*exiguam patrijs, ſitumq́ rogamus*
Innocuum, & cunctis vndamq́, auramq́ patentem.
Non erimus regno indecores: nec veſtra feretur
Fama leuis, tantiq́ aboleſcet gratia facti:
Nec Troiam Auſonios gremio excepiſſe pigebit.
Fata per Æneæ iuro, dextramq́ potentem,
Siue fide, ceu quis bello eſt expertus, & armis:
Multi nos populi, multæ (ne temne, quòd vltro
Præferimus manibus vittas, ac verba precantum)
Et petiêre ſibi, & voluêre adiungere gentes.
Sed nos fata Deûm veſtras exquirere terras
Imperijs egêre ſuis. hinc Dardanus ortus
Huc repetit: iuſſiſq́ ingentibus vrget Apollo
Tyrrhenum ad Tybrim, & fontis vada ſacra Numici.
Dat tibi præterea fortunæ parua prioris
Munera, reliquias Troia ex ardente receptas.
**Hoc pater Anchiſes auro libabat ad aras:*
Hoc Priami geſtamen erat, cùm iura vocatis
More daret populis, ſceptrumq́, ſacerq́ tiaras,
Iliadumq́ labor, veſtes.
Talibus Ilionei dictis defixa Latinus
Obtutu tenet ora: ſoloq́ immobilis hæret,
Intentos voluens oculos: nec purpura regem
**Picta mouet, nec ſceptra mouent Priameia tantum*
Quantum in connubio natæ, thalamoq́ moratur
Et veterû Fauni volunt ſub pectore ſortem:
Hunc illum fu[illegible]na a ſede profectum
Portendi gen[illegible]buq́ in regna vocari
**Auſpicijs: hinc progeniem virtute futuram*
Egregiam, & totum quæ viribus occupet orbem.

Arte vtitur ad impetrã dum apta. Petit enim dijs, & petit exiguam ſedem. Homerus in Il. 18.

Pateram ſignificat.

Homerus in Ili. 3. Acu laborata.

Poteſtate pari.

Pax.

Tandem lætus ait: Dij noſtra incepta ſecundent,
Auguriumq́ ſuum: dabitur Troiane quod optas.*

Pro libertate, vt alibi.

Munera nec ſperno: non vobis rege Latino,
Diuitiis vber agri, Troiæue opulenta deerit.*
Ipſe modò Æneas (noſtri ſi tanta cupido eſt,
Si iungi hoſpitio properat, ſociúſq́ vocari)
Aduentet, vultuſq́ue exhorreſcat amicos.
Pars mihi pacis erit dextram tetigiſſe tyranni.
Vos contrà regi mea nunc mandata referte.

Oracula.

Eſt mihi nata, viro gentis quam iungere noſtræ
Non patrio ex adyto ſortes, non plurima cœlo*
Monſtra ſinunt: generos externis affore ab oris,
(Hoc Latio reſtare canunt) qui ſanguine noſtrum
Nomen in aſtra ferant: hunc illum poſcere fata
Et reor, & ſiquid veri mens auguratur, opto.
Hæc effatus, equos numero pater elegit omni.

Spectauit legionis Romanæ morem, in qua erant equites trecenti.

Stabant tercentum nitidi in præſepibus altis.*
Omnibus extemplo Teucris iubet ordine duci
Inſtratos oſtro alipedes pictiſq́ tapetis.
Aurea pectoribus demiſſa monilia pendent.
Tecti auro, fuluum mandunt ſub dentibus aurum.
Abſenti Æneæ currum, geminoſq́ iugales
Semine ab ætherio ſpirantes naribus ignem:

Ingenioſa, vt Dædalus.

Illorum de gente, patri quos Dædala Circe*
Suppoſita de marte nothos furata creauit.

Ad differentiam. nam & Argi erant in Italia, a Diomede conditi.

Talibus Æneadæ donis, dictiſq́ Latini,
Sublimes in equis redeunt, pacemq́ reportant.
Ecce autem Inachijs ſeſe referebat ab Argis*
Sæua Iouis coniux, auraq́, inuecta tenebat,
Et letum Æneam, claſſemq́ ex æthere longè
Dardaniam Siculo proſpexit ab vſq́ Pachyno.

Homerus in Il. 191.

Moliri iam tecta videt, iam fidere terræ,
Deſeruiſſe rates, ſtetit acri fixa dolore:

Voluntatibus.

Tum, quaſſans caput, hæc effudit pectore dicta:
*Heu ſtirpem inuiſam, & * fatis contraria noſtris*

Fata

Fata Phrygum. num Sigeis occumbere campis?
Num capti potuere capi? num incensa cremauit
Troia viros? medias acies, mediosq; per ignes
Inuenêre viam: at credo mea numina tandem
Fessa iacent. odijs aut exatiata queuis.
Quin etiam patriæ excussos infesta per vndas
Ausa sequi, & profugis toto me opponere ponto.*
Absumptæ in Teucros vires cœliq; marisq;.
Quid Syrtes, aut Scylla mihi, quid vasta Charybdis
Profuit? optato conduntur Tybridis alueo,
Securi pelagi, atq; mei. Mars perdere gentem
Immanem Lapithûm valuit. concessit in iras
Ipse deûm antiquam genitor Calydona Dianæ:
(Quod scelus aut Lapithis tantûm, aut Calydone merente?)
Aſtego magna Iouis coniux, nil linquere inausum
Quæ potui infelix quæ memet in omnia verti,
Vincor ab Æneа, quod si mea numina non sunt
Magna satis, dubitem haud equidem implorare quod vsquam est.
Flectere si nequeo superos, Acheronta mouebo.
Non dabitur regnis (esto) prohibere Latinis,
Atque immota manet fatis Lauinia coniux:
At trahere atq; moras tantis licet addere rebus:
At licet amborum populos extindere regum.
Hac gener, atq; socer coeant mercede suorum.
Sanguine Troiano & Rutulo dotabere virgo:
Et Bellona manet te pronuba, nec face tantùm
Cisseis prægnans ignes enixa iugales:
Quin idem Veneri partus suus, & Paris alter,
Funestæq; iterum recidiua in Pergama tedæ.
Hæc vbi dicta dedit, terras horrenda petiuit:
Luctificam Alecto dirarum ab sede sororum
Infernisq; ciet tenebris: cui tristia bella,
Iræq;, insidiæq;, & crimina noxia cordi.

Per Iunonẽ aërem intelligimus. ergo me, cùm dixit, imbres, tonitrua, tempestates significat.

Cisseï filia Hecuba vxor Priami.

Homerus in Ili. 62.

Odit & ipse pater Pluton: odêre sorores
Tartareæ monstrum, tot sese vertit in ora:
Tam sæuæ facies, tot pullulat atra colubris.
Quam Iuno hũ acuit verbu, ac talia fatur.
Hunc mihi da proprium virgo sata nocte, laborem,
Vel antehac infracta, vel valde fracta cedat.
*Hanc operam: ne noster honos, *infractáue cedat*
Fama loco: neu connubijs ambire Latinum
Æneadæ possint, Italósue obsidere fines.
Tu potes vnanimes armare in prœlia fratres,
Atq; odijs versare domos: tu verbera tectis,
Funereasq; inferre faces: tibi nomina mille,
Malitiæ plenum.
*Mille nocendi artes: *fœcundum concute pectus,*
Dissice compositam pacem, sere crimina belli:
Arma velit, poscatq; simul, rapiatq; iuuentus.
Exin Gurgoneis Alecto infecta venenis
Principio Latium, & Laurentis tecta tyranni
Pro tacitè. non enim refertur ad limen.
*Celsa petit, *tacitumq; obsedit limen Amatæ.*
Quam super aduentu Teucrûm, Turnúsq; hymenæis
Fœminæ ardentem curaq;, iraq; coquebant.
Huic dea cæruleis vnum de crinibus anguem
Conjicit, inq; sinum præcordia ad intima subdit:
Quo furibunda domum monstro permisceat omnem.
Ille inter vestes, & læuia pectora lapsus
Sine sensu accipientis furorem injicit.
*Voluitur attactu nullo, *fallitq; furentem,*
Vipeream inspirans animam: fit tortile collo
Aurum ingens coluber, fit longæ tænia vittæ,
Innectitq; comas, & membris lubricus errat.
Serpentum enim vda corpora.
*Ac dum prima lues, *vdo sublapsa veneno,*
Pertentat sensus, atq; ossibus implicat ignem,
Nec dum animum toto percepit pectore flammam:
Mollius, & solito matrum de more loquuta est,
Multa super nata lachrymans, Phrygijsq; hymenæis:
Exulibúsne datur ducenda Lauinia Teucris,
O genitor? nec te miseret natæq; tuiq;?
Nec matris miseret, quam primo Aquilone relinquet
Perfidus,

Perfidus, alta petens, abducta virgine prædo?
At non sic Phrygius penetrat Lacedæmona pastor,
Ledæamq́ Helenam Troianas vexit ad arces?
Quid tua sancta fides, quid cura antiqua tuorum
*Et*consanguineo toties data dextera Turno?*
Si gener externa petitur de gente Latinis,
Idq́ sedet, Fauniq́ premunt te iussa parentis:
Omnem equidem sceptris terram, quæ libera nostris
Dissidet, externam reor, & sic dicere diuos.
Et Turno si prima domus repetatur origo.
Inachus, Acrisiusq́ patres, mediæq́ Mycenæ.
His vbi nequicquam dictis experta, Latinum
Contrà stare videt, penitusq́ in viscera lapsum
Serpentis furiale malum, totamq́ pererrat:
Tum vero infelix, ingentibus excita monstris,
Immensam sine more furit lymphata per vrbem:
**Ceu quondam torto volstans sub verbere turbo:*
Quem pueri magnoso gyro vacua atria circum
Intenti ludo exercent: ille actus habena
Curuatis fertur spatijs: stupet inscia turba,
Impubesq́ manus, mirata volubile buxum:
Dant animos plagæ. non cursu segnior illo
Per medias vrbes agitur, populosq́ feroces.
*Quin etiam in syluas, *simulato numine Bacchi,*
Maius adorta nefas, maioremq́ orsa furorem,
Euolat: & natam frondosis montibus abdit,
Quò thalamum eripiat Teucris, tædasq́ moretur:
Euohe Bacche fremens, solum te virgine dignum
Vociferans. etiam molles tibi sumere thyrsos,
Te lustrare choros, sacrum tibi pascere crinem.
Fama volat: furijsq́ accensas pectore matres
Idem omnes simul ardor agit, noua quærere tecta.
Deseruêre domos, ventis dant colla, comasq́.
Ast aliæ tremulo vlulatibus æthera complent,
Pampineasq́ gerunt incinctæ pellibus hastas.

Ipsius Amatæ filius enim Venuliæ fuit, Amatæ sororis.

Homerus in Ili. 158. 211.

Non quòd ipsa simularet (id enim est sanorũ) sed quia ita fureret, vt speraret se Liberi sacra celebrare.

Ipſa inter medias flagrantem feruida pinum
Suſtinet, ac natæ Turnique canit hymenæos,
Sanguineam torquens aciem: torquémq; repentè
Clamat: Io matres audite vbi quæque Latinæ.
Matronarũ. *Siqua pijs animis manet infelicis Amatæ*
nam mere- *Gratia, ſi iuris materni cura remordet:*
tricibus non *Soluite crinales* vittas, capite Orgia mecum.*
dabantur. *Talem inter ſiluas, inter deſerta ferarum,*
Reginam Alecto ſtimulis agit vndique Bacchi.
Poſtquam viſa ſatis primos acuiſſe furores,
Conſiliumq; omnemq; domum vertiſſe Latini:
Protinus hinc fuſcis triſtis dea tollitur alis
Audacis Rutuli ad muros: quam dicitur vrbem
Nominandi *Acriſionæis Danaë fundaſſe colonis,*
caſus: refer- *Præcipiti delata Noto. locus Ardea quondam*
tur enim ad *Dictus auis, & nunc magnum manet Ardea nomẽ.*
Danaë, non *Sed fortuna fuit: tectis hic Turnus in altis*
ad colonis. *Iam mediam nigra carpebat nocte quietem:*
Alecto toruam facicm, & furialia membra
Exuit, in vultus ſeſe transformat aniles,
Et frontem obſcœnam rugis arat, induit albos
Cum vitta crines: tum ramum innectit oliuæ:
Fit Calybe Iunonis anus, templiq; ſacerdos:
Et iuuenì ante oculos his ſe cum vocibus offert.
Turne tot incaſſum fuſos patitre labores?
Propriè de *Et tua Dardanijs* transcribi ſceptra colonis?*
colonis, qui *Rex tibi coniugium, & quæſitas ſanguine dotes*
transcribi *Abnegat, externusq; in regnum quærtur hæres:*
dicebantur. *I nunc ingratis offer te irriſe periclis:*
Tyrrenas i ſterne acies, tege pace Latinos.
Homerus in *Hæc* adeò tibi me, placida cùm nocte iacenti,*
Ili. 204. *Ipſa palam fari omnipotens Saturnia iuſſit.*
Suprà, Flu- *Quare age, & armari pubem portisq; moueri*
uio Tiberi- *Lætus in arma para: & Phrygios, qui flumine* pul-*
nus amœno. *chro*

Con-

Conſedêre duces, pictaſq; exure carinas.
Cœleſtium vis magna iubet: rex ipſe Latinus
Ni dare coniugium, & dicto parêre fatetur,
Sentiat, & tandem Turnum experiatur in armis.
Hîc iuuenis vatem irridens, ſic orſa viciſſim
Ora refert, Claßes inuectas Tybridis vndam,
Non vt rere, meas effugit nuntius aures:
(Ne tantos mihi finge metus) nec regia Iuno
Immemor eſt noſtri.
Sed te victa ſitu, veriq; effœta ſenectus,* Qui ex vetuſtate naſcitur.
O mater, curis nequicquam exercet, & armis
Regum inter falſa vatem formidine ludit.
*Cura tibi, *diuûm effigies, & templa tueri:* Homerus in Od. 55.
Bella viri, pacemq; gerant, queis bella gerenda.
Talibus Alecto dictis exarſit in iras.
*At iuueni *oranti ſubitus tremor occupat artus:* Loquenti.
Diriguêre oculi: tot Erinnys ſibilat hydris,
Tantaq; ſe facies aperit: tum flammea torquens
Lumina, cunctantem, & quærentem dicere plura
Reppulit, & geminos erexit crinibus angues:
**Verberaq; inſonuit, rabidoq; hæc addidit ore.* Pro, verberibus.
En ego victa ſitu, quam veri effœta ſenectus
Arma inter regum falſa formidine ludit.
Reſpice ad hæc: adſum diratum ab ſede ſororum:
Bella manu lethumq; gero.
*Sic effata, facem iuuenis coniecit, & *atro* Furiali, inferno.
Lumine fumantes fixit ſub pectore tædas,
Olli ſomnum ingens rupit pauor, oſſaq; & artus
Perfudit toto proruptus corpore ſudor.
*Arma amens *fremit, arma toro, tecti q; requirit.*
Sæuit amor ferri, & ſcelerata inſania belli:
**Ira ſuper: magno veluti cùm flamma ſonore* Cum clamore poſcit.
Virgea ſuggeritur coſtis vndantis aheni,
Exultantq; æſtu latices: furit intus aquæ vis, Homerus in Ili. 203.
Fumidus atque altè ſpumis exuberat amnis:

Nec

Nec iam se capit vnda: volat vapor ater ad auras.
Ergo iter ad regem, polluta pace Latinum
Indicit primus iuuenum, & iubet arma parari:
Tutari Italiam, detrudere finibus hostem:
Se satis ambobus Teucrisq; venire Latinisq;.

Quia votis, nuncupatis bella sumebantur.

Hæc vbi dicta dedit, diuosq; in vota vocauit:*
Certatim sese Rutuli exhortantur in arma.
Hunc decus egregium formæ mouet, atq; iuuentæ:
Hunc ataui reges, hunc claris dextera factis.
Dum Turnus Rutulos animis audacibus implet,
Alecto in Teucros Stygijs se concitat alis,
Arte noua speculata locum, quo littore pulcher

Aptius ad cursum, quã ad insidias refertur. nã cursu agitamus, insidijs circumuenimus.

*Insidijs, cursuq; feras *agitabat Iulus.*
Hic subitam canibus rabiem Cocytia virgo
Objicit, & noto nares contingit odore,
Vt ceruum ardentes agerent: quæ prima malorum
Causa fuit, belloq; animos accendit agrestes.
Ceruus erat forma præstanti, & cornibus ingens:
Tyrrhidæ pueri quem matris ab vbere raptum
Nutribant, Tyrrhusq; pater, cui regia parent
Armenta, & latè custodia credita campi.
Assuetum imperijs soror omni Syluia cura
Mollibus intexens: ornabat cornua sertis:

Id est, quadrupedem, vt illud lib. 11. In latus inque feri.

*Pectebatq; *ferum, puroq; in fonte lauabat.*
Ille manum patiens, mensæq; assuetus herili,
Errabat syluis, rursusq; ad limina nota
Ipse domum sera quamuis se nocte ferebat.
Hunc procul errantem rabidæ venantis Iuli
Commouere canes: fluuio cùm fortè secundo
Deflueret, ripaq; æstus viridante leuaret.
Ipse etiam eximiæ laudis succensus amore

Alecto, sic de Venere. lib. 11. Descendo, ac ducẽ te deo.

Ascanius, curuo direxit spicula cornu:
Nec dextræ erranti deus abfuit: actaq; multo*
Perq; vterum sonitu, perq; ilia venit arundo.
Saucius at quadrupes nota intra tecta refugit:

Successit-

Succeſſitq́ gemens ſtabulu: queſtiq́ cruentus,
Atq́ imploranti ſimilis, tectum omne repleuit.
Syluia prima ſoror palmis percuſſa lacertos,
Auxilium vocat, & *duros conclamat agreſtes,
Olli (peſtis enim tacitu latet aſpera ſyluis)
Improuiſi adſunt: hic torre armatus obuſto,
Stipitis hîc grauidi nodis. quod cuiq́ repertum
Rimanti, telum ira facit: vocat agmina Tyrrhus:
Quadrifidam quercum cuneis vi fortè coactis
Scindebat, rapta ſpirans immane ſecuri.
At ſeuae ſpeculu tempus dea nacta nocendi,
Ardua tecta petit, ſtabuli & de culmine ſumma
Paſtorale canit ſignum, cornuq́ recuruo
Tartaream intendit vocem: qua protinus omne
Contremuit *nemus, & ſyluæ intonuêre profundæ.
Audijt & Triuiæ longè lacus, audijt amnis
Sulfurea Nar albus aqua, fontesq́ Velini:
Et trepidæ matres preſſêre ad pectora natos.
Tum verò ad *vocem celeres, qua buccina ſignum
Dira dedit, raptis concurrunt undiq́ telis
Indomiti agricolæ: nec non & Troïa pubes
Aſcanio auxilium caſtris effudit apertis.
Direxêre acies: non iam certamine agreſti,
Stipitibus duris agitur, ſudibúſue preuſtis,
Sed ferro ancipiti decernunt: atrâq́ late
*Horreſcit ſtrictis ſeges enſibus, æraq́ fulgent
*Sole laceſſita, & lucem ſub nubila iactant:
Fluctus vti primo cœpit cùm albeſcere vento,
Paulatim ſeſe tollit mare, & altiùs undas
Erugit, inde imo conſurgit ad æthera fundo.
Hîc iuuenis primam ante aciem ſtridente ſagitta,
Natorum Tyrrhi fuerat qui maximus Almon
Sternitur hæſit enim ſub gutture *vulnus, & vdæ
Vocis iter, tenuemq́ incluſit ſanguine vitam.
Corpora multa virûm circa, ſenioq́ Galeſus,

Ex laborum conſuetudine.

Locus haud longè ab Aricia.

Buccinæ.

Homerus in Ili. 21.
Homerus in Ili. 218.

Id eſt, ſagitta: vt lib. 2. infeſto vulnere Pyrrhus.

Dum

Dum paci medium se offert: iustissimus vnus
Qui fuit, Ausoniisq; olim ditissimus aruis.
Quinque greges illi balantum, quina redibant
Armenta, & terram centum vertebat aratris.
Homerus in Il. 58. **Atque ea per campos æquo dum Marte geruntur,*
Promissi dea facta potens, vbi sanguine bellum
Imbuit, & primæ commisit funera pugnæ,
Deserit Hesperiam, & cœli conuexa per auras
voti compos. *Iunonem* victrix affatur voce superba:*
En perfecta tibi bello discordia tristi:
Dic in amicitiam coëant, & fœdera iungant:
Eadem verba lib. 4. 125. *Quandoquidè Ausonio respersi sanguine Teucros.*
Hoc etiam his addam tuæ si mihi certa voluntas,*
Finitimas in bella feram rumoribus vrbes,
Accendámque animos insani Martis amore,
Vndiq; vt auxilio veniant: spargam arma per agros,
Terrorum, ex tot hominum cæde: fraudis, ex ceruo vulnerato. *Tum contrà Iuno: * Terrorum & fraudis abundè est*
Stant belli caussæ, pugnatur comminus armis:
Quæ fors prima dedit, sanguis nouus imbuit arma.
Talia connubia, & tales celebrent hymenæos
Egregium Veneris genus, & rex ipse Latinus.
Te super æthereas errare licentius auras.
Haud pater ipse velit summi regnator Olympi.
Cede locis. ego si qua super fortuna laborum est,
Ipsa regam. Tales dederat Saturnia voces:
Illa autem attollit stridentes anguibus alas,
Cocytíque petit sedem: supera ardua linquens.
Est locus Italiæ in medio sub montibus altis,
Notus. **Nobilis, & fama multis memoratus in oris,*
Quòd hostiæ admotæ concidant, & moriantur. *Ansancti valles densis hunc frondibus arcum*
Vrget vtrinque latus nemoris, medióque fragosus
Dat sonitum saxis, & torto vertice torrens.
Hic specus horrendum, & sæui spiracula Ditis
Monstratur, ruptóque ingens Acheronte vorago
Pesti-

Pestiferas aperit fauces: quis condita Erynnis,
Inuisum numen, terras cœlúmque leuabat.
Nec minus interea extremam Saturnia bello
Imponit regina manum: ruit omnis in vrbem
Pastorum ex acie numerus, cæsosq; reportant,
Abnonem puerum, fœdatiq; ora Galesi:
Implorantq; deos, obtestantúrque Latinum.
Turnus adest, medióque in crimine cœdis, & ignis
Terrorem ingeminat: Teucrosq; in regna vocari,
Stirpem admiscerí Phrygiam, se limine pelli.
Tum quorũ attonitæ Baccho nemora auia matres
Insultant thyasis (neque enim leue nomen Amatæ)
Vndique collecti cocunt, Martémque fatigant.
Ilicet infandum cunctis contra omnia bellum,
Contra fata Deũm, peruerso numine poscunt,
Certatim regis circunstant tecta Latini.
Ille velut pelagi rupes immota, resistit:
Vt pelagi rupes magno veniente fragore,
Quæ sese multis circum latrantibus vndis,
Mole tenet: scopuli nequicquam, & spumea circum
Saxa fremunt, laterq; illisa refunditur alga.
Verùm vbi nulla datur cæcum exuperare potestas
Consilium, & sæuæ nutu Iunonis eunt res:
Multa deos, auráque pater testatus inanes,
Frangimur heu fatis, inquit, ferimúrque procella.
Ipsi has sacrilego pendetis sanguine pœnas
O miseri, te Turne nefas, te triste manebit
Supplicium: votisq; deos venerabere seris.
Nam mihi parta quies, omnisq; in limine portus;
Funere felici spolior. Nec plura loquutus,
Sepsit se tectis, rerúmq; reliquit habenas.
Mos erat, Hesperia in Latio, quem protinus vrbes:
Albanæ coluere sacrum, nunc maxima rerum
Roma colit, cùm prima mouent in prælia Martem,
Siue Getis inferre manu lachrymabile bellum,
Hyrcanos

Cruentati.

Quasi exules, & perfidos.

Choreis.

Homerus in Il. 170.

Fremitum populi.

Quia bellũ sumebant contra voluntatem deorum.

Id est, antiquo. nam duo Latia fuerunt.

Hyrcanisue, Arabisue parant, seu tendere ad Indos,
Ortum diei pro populis dixit. **Auroramq; sequi, Parthosq; repoſcere ſigna.*
Sunt geminæ Belli portæ (ſic nomine dicunt)
Religione ſacræ, & ſæui formidine Martis.
Centum ærei claudunt vectes, æternaq; ferri
Robora: nec cuſtos abſiſtit limine Ianus:
Has vbi certa ſedet patribus ſententia pugnæ,
Regali, purpurea ſcilicet albo admiſto: nam trabearum tria genera fuere, deorum, regum, augurum. *Ipſe* Quirinali trabea, cinctuq; Gabino*
Inſignis, reſerat ſtridentia limina conſul:
Ipſe vocat pugnas: ſequitur tum cætera pubes
Æreaq; aßenſu conſpirant cornua rauco.
Hoc & tum Æneadis indicere bella Latinis
More iubebatur, triſtesq; recludere portas.
Abſtinuit tactu pater, auerſúſq; refugit
Fœda miniſteria, & cæcis ſe condidit vmbris.
Tum regina deûm cælo delapſa, morantes
Impulit ipſa manu portas, & cardine verſo
Belli ferratos rupit Saturnia poſtes.
Ardet inexcita Auſonia, atq; immobilis ante.
Pars pedes ire parat campis: pars arduus altis
Pulueriulentus equis furit: omnes arma requirunt:
Pars leues clypeos, & ſpicula lucida tergent
Arquina pingui, ſubigunt q; in cote ſecures:
Signáq; ferre iuuat: ſonitúſq; audire tubarum.
Quinque adeò magnæ, poſitis incudibus, vrbes
Tela nouant, Atina potens, Tybúrq; ſuperbum,
Cruſtume eriũ dicitur ſed metri cauſa mutauit. *Ardea, *Cruſtumeriq;, & turrigeræ Antemnæ.*
Tegmina tuta cauant capitum flectúntq; ſalignas
Vmbonum crates: alij thoracas ahenos,
Aut leues ocreas lento ducunt argento.
Vomeris huc, & falcis honos, huc omnis aratri
Ceſſit amor: recoquunt patrios fornacibus enſes.
Claſſica iámque ſonant: it bello teſſera ſignum.
Hic galeam tecto trepidus rapit: ille frementes
Ad iuga cogit equos, clypeúmq; auroq; trilicem

Loricam

Loricam induitur, fidoq́ accingitur enſe.
**Pandite nunc Helicona deæ, cantuſq́ mouete,* Homerus in
Qui bello exciti reges, quæ quemque ſequutæ Ili. 22.
Complerint campos acies, quibus Itala iam tum
Floruerit terra alma viris, quibus arſerit armis.
Et meminiſtis enim diuæ, & memorare poteſtis:
Ad nos vix tenuis famæ perlabitur aura.
*Primus *init bellum Tyrrhenis aſper ab oris*
Contemptor diuûm Mezentius, agminaq́ armat. Homerus in
*Filius huic iuxtà Lauſus: quo *pulchrior alter* Ili. 25.
Non fuit excepto Laurentis corpore Turni: Homerus in
Lauſus equûm domitor, debellatorq́ ferarum, Ili. 48.
Ducit Agyllina nequicquam ex vrbe ſequutos Homerus in
*Mille viros: *dignus patrijs qui latior eſſet* Ili. 171.
Imperijs, & cui pater haud Mezentius eſſet. Homerus in
Poſt hos inſignem palma per gramina currum, Ili. 115.
Victoresq́ oſtentat equos, ſatus Hercule pulchro
Pulcher Auentinus: clypeoq́ inſigne paternum,
Centum angues, cinctamq́ gerit ſerpentibus hydram
Collis Auentini ſylua quem Rhea ſacerdos
**Furtiuum partu ſub luminis edidit auras,* Homerus in
Miſta deo mulier, poſt quam Laurentia victorz Ili. 22.
**Geryone extincto, Tyrynthius attigit arua,* Hiſpaniæ
Tyrrhenoq́ boues in flumine lauit Iberas. rege.
Pila manu, ſæuoſq́ gerunt in bella dolones,
Et tereti pugnant mucrone, veruq́ Sabello.
*Ipſe pedes *tegmen torquens immane leonis,* Homerus in
Terribili impexum ſeta, cum dentibus albis, Ili. 104.
Indutus capiti, ſic regia tecta ſubibat,
Horridus, Herculeoq́ humeros innexus amictu.
**Tum gemini fratres Tyburtia mœnia linquunt,* Homerus in
Fratrũ Tyburti dictam cognomine gentem, Ili. 22.
Catillumq́, acerq́ Coras, Argiua iuuentus.
Et primam ante aciem denſa inter tela feruntur: Homerus in
**Ceu duo nubigenæ cum vertice montis ab alto* Il. 56.

Descendunt Centauri, Omolen Othrynq́ niualem
Linquentes, cursu rapido dat: euntibus ingens
Sylua locum, & magno cedunt virgulta fragore.
Nec Prænestinę fundator defuit vrbis,
**Vulcano genitum pecora inter agrestia regem,*
Inuentumq́ focis omnis quem credidit ętas,
Cęculus hunc legio latè comitatur agrestis:
Quiq́ altum Præneste viri, quiq́ arua Gabinę*
Junonis, gelidumq́ Anienem, & roscida riuis
Hernica saxa colunt: quos diues Anagnia pascit,
Quos Amasene pater, non illis omnibus arma,
Nec clypei, currúsue sonant, pars maxima glandes
Liuentis plumbi spargit: pars spicula gestat
Bina manu, fuluosq́ lupi de pelle galeros
Tegmen habet capiti: vestigia nuda sinistri
Instituere pedis: crudus tegit altera pero.
*At Mesapus equûm domitor, * Neptunia proles,*
Quem neque fas igni cuiquam, nec sternere ferro,
Iampridem resides populos, desuetaq́ bello
Agmina in arma vocat subitò, ferrumq́ retractat.
Hi Fescenninas acies, æquosq́ Faliscos,
Hi Soractis habent arces, Flauiniaq́ arua,
Et Cymini cum monte lacum, lucosq́ Capenos,*
Ibant æquati numero, regemq́ canebant:
**Ceu quondam niuei liquida inter nubila cycni,*
Cùm sese e pastu referunt, & longa canoros
*Dant per colla modos: * sonat amnis, & Asia longè*
Pulsa palus.
Nec quisquam æratas acies ex agmine tanto
Misceri putet: aëriam sed gurgite ab alto
Vrgeri volucrum raucarum ad littora nubem.
Ecce Sabinorum prisco de sanguine, magnum
Agmen agens Clausus magniq́ ipse agminis instar:
Claudia nunc a quo diffunditur & tribus, & gens
Per Latium, postquam in partē data Roma Sabinis.

Homerus in Ili. 64.

Quæ Gabijs colitur.

Hoc dicit, quia per mare ad Itaam veneat.

Vnde porta Capena, quæ iuxta est, nomen accepit Homerus in Il. 21.

Caystrus, qui cohæret Asiæ paludi

Vnà

*Vnà ingens Amiterna cohors, priſciq́ * Quirites,*
Ereti manus omnis, oluiferæq́ Mutuſcæ:
Qui Nomentum vrbem, qui roſca rura Velini,
Qui Tetricæ horrentes rupes, montemq́ Seuerum
Caſperiamq́ colunt, Forulosq́, & flumen Himellæ:
Qui Tyberim, Fabarimq́ bibunt, quos frigida miſit
*Nurſia: & * Hortinæ claſſes, populiq́ Latini:*
Quosq́ ſecans infaustum interluit Allia nomen,
Quàm multis Libyco voluuntur marmore fluctus,
Sæuus vbi Orion hybernus conditur vndis,
Vel cùm Sole nouo denſæ torrentur ariſtæ.
Aut Hermi campo, aut Lyciæ flauentibus aruis
Scuta ſonant, pulſuq́ pedum tremit excita tellus.
Hinc Agamemnonius Troiani nominis hoſtis
Curru iunxit Haleſus equos, Turnoq́ feroces
Mille rapit populos: vertunt felicia Baccho
Maſſica quiraſtris, & quos te collibus altis
Aurunci miſere patres, Sidicinaq́ iuxta
Æquora: quiq́ Cales linquunt: amnisq́ vadoſi
*Accola Vulturni, paritérque Saticulus * aſper,*
Oſorúmque manus, teretes ſunt aclides illis
Telæ: ſed hæc lento mos eſt aptare flagello.
Læuas cetra tegit, falcati comminus enſes.
Nec tu carminibus noſtris indictus abibis
Oebale, quem genera ſe Telon Sebetide nympha
Fertur, Theleboûm Capreas cùm regna teneret
Jam ſenior patrijs ſed non & filius artis
Contentus, latè iam tum ditione premebat
Sarraſtes populos, & quæ rigat æquora Sarnus,
Quiq́ Rufas, Batulumq́ tenent, atq́ arua Celennæ
*Et * quos maliferæ deſpectant mœnia Abellæ,*
Teutonico ritu ſolliti torquere cateias:
*Tegmina queis capitum * raptus de ſubere cortex:*
Æraq́ micant peltæ, micat æreûs enſis.
Et te montoſe miſere in prælia Nurſe,

Sabini, a quibus & Romani dicti ſunt Quirites.

Hortini equites, qui claſſes dicuntur.

Moribus, & eſt populus Campaniæ.

Homerus in Ili. 24. Propriè: quia recens ſuberis cortex in quāuis formam facilè flectitur.

Vsens, insignem fama, & felicibus armis.
Horrida præcipue cui gens, assuetaq; multo
Venatu nemorum, duris Æquicola glebis:
Armati terram exercent, semperq; recentes
Conuectare iuuat prædas, & viuere rapto.
Quin & Marrubia venit de gente sacerdos,
Fronde super galeam & felici comptus oliua,
Archippi regis missu fortissimus Vmbro.
Vipereo generi, & grauiter spirantibus hydris,
Spargere qui somnos cantuq; manuq; solebat,
Mulcebatq; iras, & morsus arte leuabat:
Sed non Dardaniæ medicari cuspidis ictum
Eualuit: neque eum iuuêre in vulnera cantus
Somniferi, & Marsis quæsitæ in montibus herbæ.
Te nemus Angitiæ, vitrea te Fucinus vnda,
Te liquidi fleuere lacus.
Ibat & Hippolyti proles pulcherrima bello
Viribus: insignem quem mater Aritia misit,
Eductum Egeriæ lucis, Hymmettia circum
Homerus in Ili. 23. *Littora: *pinguis vbi & placabilis ara Dianæ.*
Phædræ, *Namque ferunt fama, Hippolytum, postquam arte *nouercæ*
Occidit, patriasq; explerit sanguine pœnas,
Turbatis distractus equis, ad sidera rursus
Ætheria, & superas cœli venisse sub auras,
APæone, deorum medico. **Pæonijs reuocatum herbis, & amore Dianæ.*
Tum pater omnipotens, aliquem indignatus ab vmbris
Mortalem infernis ad lumina surgere vitæ,
Ipse repertorem medicinæ talis & artis
Fulmine Phœbigenam Stygias detrusit ad vndas.
Cõmendat, segregatum ab alijs. *At Triuia Hippolytum secretis alma recondit*
*Sedibus, & nymphæ Egeriæ, nemoriq; *relegat:*
Solus vbi in syluis Italis ignobilis æuum
Exigeret, versoq; vbi nomine Virbius esset.

Vnde

Vnde etiam Triuiæ templo, lucisq; sacratis
Cornipedes arcentur equi, quòd littore currum
Et iuuenem monstris pauidi effudêre marinis.
Filius ardentes haud secius æquore campi
Exercebat equos, curruq; in bella ruebat.
**Ipse inter primos præstanti corpore Turnus*
Vertitur, arma tenens, & toto vertice suprà est:
**Cui triplici crinita iuba galea alta Chimæram*
Sustinet, Aetnæos efflantem faucibus ignes:
Tam magis illa fremens, & tristibus effera flammis
Quàm magis effu[illegible] crudescunt sanguine pugnæ.
At læuem clypeum sublatis cornibus Io
Auro insignibat, iam setis obsita, iam bos,
*Argumentum ingens, & *custos virginis Argus,*
Cælataq; amnem fundens pater Inachus vrna.
Insequitur nimbus peditum, clypeataq; totis
Agmina densantur campis, Argiuaq; pubes,
Aurunceq; manus, Rutuli, veteresq; Sicani,
Et Sacranę acies, & pict. scuta Labici:
**Qui saltus Tyberine tuos sacrumq; Numici*
Littus arant, Rutulosq; exercent vomere colles,
Circæumq; iugum: queis Iuppiter Anxuris aruis
Præsidet, & viridi gaudens Feronia luco:
Quà Saturę iacet atra palus, gelidusq; per imas
*Quærit*iter valles, atque in mare conditur Vfens.*
Hos super aduenit Volsca de gente Camilla,
Agmen agens equitum, & florentes ære cateruas,
Bellatrix: non illa colo calathisue Mineruæ
Fœmineas assueta manus, sed prælia virgo
Dura pati, cursuq; pedum pręuertere ventos.
Illa vel intactæ segetis per summa volaret
Gramina, nec teneras cursu læsisset aristas.
**Vel mare per medium fluctu suspensa tumenti,*
Ferret iter, celeres nec tingeret ęquore plantas.
Illam omnis tectis agrisq; effusa iuuentus,

Homerus in Ili. 23.

Homerus in Ili. 48.

Ne reuerti posset in formam priorẽ.

Homerus in Ili. 23.

Significat fluminis angustias.

Homerus in Ili. 233. Apol. Arg. 8

Ore obſtuporem patefacto.

Turbaq́ miratur matrum, & proſpectat euntem,
*Attonitis *inhians animis: vt regius oſtro*
Velet honos læues humeros, vt fibula crinem
Auro internectat, Lyciam vt gerat ipſa pharetrã,
Et paſtoralem præfixa cuſpide myrtum.

P. VIR-

P. VIRGILII MARONIS AENEIDOS LIBER VIII.

ARGVMENTVM.

Belli ſignum Turnus ex Laurenti arce proponit, Latiiq́ue totius finitim arumq́ue vrbiũ ſibi auxilia adiungit. Venulus quoque Arpos ad Diomedem mittitur, vt eum periculi ſimilitudine ad belli ſocietatem impellat. Quibus rebus permotus Æneas, copiarumq́ue ſuarum paucitati diffidens, Tyberini monitu aduerſo flumine in ea loca ſubuehitur in quibus poſtea Roma condita fuit, Euandriq́ue regis, qui ex Arcadia profugus in Palatino monte oppidum nomine Pallanteum condiderat, auxiliũ implorat. Euander Æneam, aduentus eius cauſa cognita, benignè hoſpitio excipit, ſacrisq́ue Herculis, quibus tum intentus erat adhibitum, cauſſam rituſq́ue ſacrificij edocet, locaq́ue eius tractus nobiliora obiter hoſpiti recenſet. Poſtridie Æneas equitum quadringentorum ſubſidio adiutus (quibus præerat Pallas, vnicus Euandri filius) partem copiarum ſecundo flumine ad ſuos remittit, ipſe cum reliquis Agillam florentiſſimam Tyrrhenorum ciuitatẽ petit, cui cum Mezentio, quem ob intolerandam crudelitatem regno expulerat, internecina odia intercedebãt. Interim Vulcanus vxoris blanditijs adductus, priuigno ſuo arma fabricatur, eademq́; a Venere ad Æneam deferuntur: qui armorũ pulchritudine delectatus, cùm cætera omnia, tum clypeum inprimis, quj res a poſteritate ſua ſtrenuè gerendas habebat depictas, ſtudioſè admiratur.

Aliud argumentum.

Vidit vt Aeneas ſumma vi bella parari,
Arcadas Euandrumq́ ſenem ſibi fœdere iungit,
Dardanioq́ duci ſociatur Etruria tota.
Arma petit genitrix, dat Mulciber, in clypeoq́
Res pingit Latias, & fortia facta nepotum.

VT Belli ſignum Laurenti Turnus ab arce
Extulit. & rauco ſtrepuerunt cornua cantu
Vtq́ acies concuſſit equos, vtq́ impulit arma:
Extemplo turbati animi: ſimul omne tumultu
**Coniurat trepido Latium, ſæuitq́ iuuentus*
Effera ductores primi Meſapus & Vfens,
Contemptorq́ deum Mezentius, vndiq́ coguns
Auxilia, & latos vaſtant cultoribus agros.
Mittitur & magni Venulus Diomedis ad vrbem:
Qui petat auxilium, & Latio conſiſtere Teucros:
Aduectum Æneam claſſi, victoſq́ penates
Inferre, & fatis regem ſe dicere poſci
Edoceat: multaſq́ viro ſe adiungere gentes
Dardanio. & latè Latio increbreſcere nomen:
Quid ſtruat his cœptis, quem ſi fortuna ſequatur,
*Euentum pugnæ cupiat, *manifeſtius ipſi,*
Quàm Turno regi aut regi apparere Latino.
Talia per Latium, quæ Laomedontius heros
Cuncta videns, magno curarum fluctuat æſtu:
Atque animis nunc huc celerem, nunc dividit illuc,
In partesq́ rapit varias, perq́ omnia verſat:
Sicut aquæ tremulum labris vbi lumen aheneis
Sole repercuſſum, aut radianti imagine lunæ,*
Omnia peruolitat latè loca, iamq́ ſub auras
Erigitur, ſummiq́ ferit laquearia tecti.
Nox erat, & terras animalia feſſa per omnes

Ali-

Erant n. tria militiæ genera, coniuratio, & euocatio, in tumultu: quæ hic ſignificatur, tertium ſacramentum.

Oſtendit victorem Aeneam cum ipſo etiam Diomede bella geſturum.

Quia primò aquam ferit inde tendit ad tecta.

Alituum, pecudumq́ genus sopor altus habebat:
Cùm pater in ripa, geliduq́ sub æthere axe
Æneas, tristi turbatus pectora bello
Procubuit, seramq́ dedit per membra quietem.
Huic deus ipse loci, fluuio Tyberinus amœno,
Populeas inter senior se attollere frondes*
Visus, eum tenuis glauco velabat amictu
Carbasus, & crines vmbrosa tegebat arundo.
Tum sic affari, & curas his demere dictis.
O sate gente deûm, Troianam ex hostibus vrbem
Qui reuehis nobis, æternaq́ Pergama seruas,*
Expectate solo Laurenti, armisq́ Latinis:
Hic tibi certa domus, certi, ne absiste penates,
Neu belli terrere minis, tumor omnis & iræ
Concessere Deûm.
Iamq́ tibi (ne vana putes hæc fingere somnum)
Littoreis ingens inuenta sub ilicibus sus,
Triginta capitum fœtus enixa, iacebit
Alba solo recubans, albi circum vbera nati.
Hic locus vrbis erit, requies ea certa laborum.
Ex quo ter denis vrbem redeuntibus annis
Ascanius clari condet cognominis Albam.
Haud incerta cano, nunc qua ratione quod instat,
Expedias victor, pauci (aduerte) docebo.
Arcades hùc orti (genus a Pallante profectum,*
Qui regem Euandrum comites, qui signa sequuti)
Delegêre locum, & posuere in montibus vrbem,
Pallantis proaui de nomine Pallanteum.
Hi bellum assiduè ducunt cum gente Latina:
Hos castris adhibe socios, & fœdera iunge.
Ipse ego te ripis, & recto flumine ducam,
Aduersum remis superes subiectus vt amnem.
Surge age, nate dea, primisq́ cadentibus astris,
Iunonis fer rite preces, iramq́, minasq́
Supplicibus supera votis. mihi victor honorem

Homerus in Ili. 249.

Pertinet ad reuerentiam

Ob Dardanum, Troiani generis authorem, ex Italia profectum.

Ad has oras exponit Seruius.

Minuentem: quod Tiberis propriũ est.

Homerus in Ili. 16.

Seruius ait sic inuocari solitum.

Ad esto Tiberine cum tuis vndis.

Non enim dubitat Æneas de fide oraculi, sed petit celeritatem.

Bona fama, cùm neminem læderent.

Id est, apparentes in flumine vicinarum syluarum imagines.

Perſolues: ego ſum pleno quem flumine cernis
**Stringentem ripas, & pinguia culta ſecantem,*
Cæruleus Tybris, cœlo gratiſſimus amnis.
Hîc mihi magna domus, celſis caput vrbibus exit.
**Dixit, deinde lacu fluuius ſe condidit alto*
Ima petens: nox Æneam, ſomnúſque reliquit.
Surgit & æthereas ſpectans orientia ſolis
Lumina, rite cauis vndam de flumine palmis
Suſtulit, ac tales effundit ad æthera voces:
Nymphæ, Laurẽtes Nymphæ, genus amnibus vnde eſt
Túque ó Tybri tuo genitor cum flumine ſanctо,*
Accipite Æneam, & tandem arcete periclis.
Quo te cunque lacus miſerantem incõmoda noſtra
Fonte tenet, quocunque ſolo pulcherrimus exis:
Semper honore meo, ſemper celebrabere donis,
Corniger Heſperidum fluuius regnator aquarum.
*Adſis ó tandem, & * propitius tua numina firmes.*
Sic memorat: geminás que legit de claſſe biremes,
Remigióque aptat: ſocios ſimul inſtruit armis.
Ecce autem ſubitum, atq; oculis mirabile monſtrũ:
Candida per ſyluam cum fœtu concolor albo
Procubuit, viridíq; in littore conſpicitur ſus:
Quam pius Æneas tibi enim, tibi maxima Iuno
Mactat ſacra ferens, & cum grege ſiſtit ad aram.
Tybris ea fluuium, quàm longa eſt, nocte tumentem
Lenijt, & tacita refluens ita ſubſtitit vnda,
Mitis vt in morem ſtagni, placidæq; paludis
Sterneret æquor aquis, remo vt luctamen abeſſet.
Ergo iter inceptum celerant rumore ſecundo:*
Labitur vncta vadis abies: mirantur & vndæ,
Miratur nemus inſuetum fulgentia longè
Scuta virũm fluuio, pictáſque innare carinas.
Olli remigio noctemq; diemque fatigant,
Et longos ſuperant flexus, variiſq; teguntur
Arboribus, viridesq; ſecant placido æquore ſyluas.*

Sol

Sol medium cœli conscenderat igneus orbem,
Cùm muros, arcemq́ procul, & rara domorum
Tecta vident, quæ nunc Romana potentia cœlo
Æquauit: tum res inopes Euandrus habebat.
Ocyus aduertunt proras, vrbiq́ propinquant.
Fortè dies solennem illo rex Arcas honorem
**Amphitryoniadæ magno, diuiq́ ferebat* Herculi Amphitryonis filio.
Ante vrbem in luco: Pallas huic filius vnà,
Vnà omnes iuuenum primi, pauperq́ senatus,
Thura dabant: tepidúsque cruor fumabat ad aras.
Vt celsas vidêre rates, atque inter opacum
Adlabi nemus, & tacitis incumbere remis:
Terrentur visu subito: cunctiq́ relictis
Consurgunt mensis: audax quos rumpere Pallas
Sacra vetat, raptóque volat telo obuius ipse:
Et procul e tumulo, Iuuenes, quæ caussa subegit
Ignotas tentare vias? quò tenditis? inquit:
Qui genus vnde domo: pacémne huc fertis, an arma?* Id est, quo genere: vt illud, Cressa genus Pholoë.
Tum pater Æneas puppi sic fatur ab alta,
(Paciferæq́ manu ramum prætendit oliuæ)
Troiugenas, ac tela vides inimica Latinis,
Quos illi bello profugos egere superbo:*
Euandrum petimus: ferte hæc, & dicite lectos
Dardaniæ venisse duces, socia arma rogantes.
Obstupuit tanto perculsus nomine Pallas:
Egredere ó quicunque es, ait: coramq́ parentem
Alloquere, ac nostris succede penatibus hospes:
Accepitq́ manu, dextramq́ amplexus inhesit.
Progressi subeunt luco: fluuiumq́ relinquunt.
Tum regem Æneas dictis affatur amicis:
Optime Graiugenûm, cui me fortuna precari,
Et vitta comptos voluit prætendere ramos:
Nõ equidẽ extimui, Danaũ quòd ductor & Arcas,
Quodq́ a stirpe fores geminis coniunctus Atridis:

Vt vos quoque. quærit enim beneuolentiã a similitudine fortunæ.

Sed

Sed mea me virtus, & ſancta oracula diuûm,
Cognatiq; patres, tua terru* dedita fama,
Coniunxere tibi, & fatis egere volentem.
Dardanus, Iliacæ primus pater urbis & author,
Electra (vt Graij perhibent) Atlantide cretus,
Aduehitur Teucros: Electram maximus Atlas
Edidit, ætherios humero qui ſuſtinet orbes.
Vobis Mercurius pater eſt, quem* candida Maia
Cyllenes gelido conceptum vertice fudit.
At Maiam (auditis ſi quicquam credimus) Atlas,
Idem Atlas generat, cœls qui ſidera tollit.
Sic genus amborum ſcindit ſe ſanguine ab vno.
His fretus, non legatos neque prima per artem
Tentamenta tuis pepigi: memet ipſe meumq;
Obieci caput, & ſupplex ad limina veni.
Gens eadem, quæ te crudelis* Daunia bello
Inſequitur: nos ſi pellant, nihil abfore credunt,
Quin omnẽ Heſperiã penitus ſua ſub iuga mittant.
Et mare quod ſuprà teneant, quodq; alluit infrà:
Accipe, dag; fidem, ſunt nobis fortia bello
Pectora, ſunt animi, & rebus* ſpectata iuuentus.
Dixerat Aeneas: ille os, oculosq; loquentis
Iamdudum, & totum luſtrabat lumine corpus.
Tunc ſic pauca refert: Vt te fortiſſime Teucrûm
Accipio, agnoſcoq; libens? vt verba parentis,
Et vocem Anchiſe magni, vultumq; recordor?
Nam memini Heſiones viſentem regna ſororis
Laomedontiaden Priamum Salamina petentem,
Protinus Arcadiæ gelidos inuiſere fines.
Tum mihi prima genas veſtibat flore iuuenta,
Mirabarq; duces Teucros, mirabar & ipſum
Laomedontiaden: ſed cunctis altior ibat
Anchiſes, mihi mens iuuenili ardebat amore
Compellare virum, & dextræ coniungere dextram.
Acceſſi, & cupidus Phenei ſub mœnia duxi.

Antiquum verbum, pro ſparſa, diuulgata.

Splendidior n. Maia inter Pleiadas

Experimenta pactus ſum.

Rutuli a Danao rege.

Troiano bello per decennium.

Homerus in Ili. 100.

Ille

Ille mihi insignem pharetram, Lycias q; sagittas
Discedens, chlamydem q; auro dedit intertextam,
*Frenaq; *bina, meus quae nunc habet aurea Pallas.*
Ergo & quam petetis, iuncta est mihi fœdere dextra
Et lux cum primum terris se crastina reddet,
Auxilio laetos dimittam, opibus q; iuuabo.
Interea sacra haec (quando huc venistis amici)
Annua, quae differre nefas, celebrate fauentes
Nobiscum, & iam nunc sociorum assuescite mensis.
Haec vbi dicta, dapes iubet, & sublata reponi
Pocula: gramineoq; viros locat ipse sedili:
*Precipuumque *toro, & villosi pelle leonis*
Accipit Aeneam, solioque inuitat acerno.
Tum lecti iuuenes certatim, araq; sacerdos
Viscera tosta ferunt taurorum, onerantque canistris
Dona laborata Cereris, Bacchumque ministrant.
Vescitur Aeneas simul, & Troiana iuuentus
Perpetui tergo bouis, & lustralibus extis.
Postquã exempta fames, & amor compressus edẽdi,
Rex Euandrus ait: Non haec solennia nobis,
Has ex more dapes hanc tanti numinis aram
Vana superstitio, veterumue ignara deorum
Imposuit, sæuis hospes Troiane, periclis
Seruati facimus, meritósque nouamus honores.
*Iam primum, saxis *suspensam hanc aspice rupem,*
Diiectæ procul vt moles, desertáque montis
Stat domus, & scopuli ingentem traxere ruinam.
Hîc spelunca fuit vasto submota recessu,
Semihominis Caci facies quam dira tenebat,
Solis inaccessam radijs: semperque recenti
Cæde tepebat humus, foribúsque affixa superbis
Ora virũm tristi pendebant pallida tabo.
Huic monstro Vulcanus erat pater illius atros
Ore vomens ignes, magna se mole ferebat.
Attulit & nobis aliquando optantibus ætas*

Auxi-

Impropriè nam bina tantum dici de ijs, quæ singulari carent numero, ait Seruius.

Structo ex herbis, & super sedile posito.

Homerus in Ili. 78.

Homerus in Ili. 10. 249.

Quasi iam iamque lapsuram.

Vt multis.

Auxilium, aduentumq́ dei nam maximus vltor,
Tergemini nece Geryonis ſpolijsq́ ſuperbus*
Alcides aderat, tauroſq́ hac victora gebat
Ingentes vallémque boues, amnemq́ tenebant.
At furijs Caci mens effera, nequid inauſum,
Aut intentatum ſceleriſue, doliue fuiſſet,
Quattuor a ſtabulis præſtanti corpore tauros
Auertit, totidem forma ſuperante iuuencas.
Atque hos, nequa forent pedibus veſtigia rectis,
Cauda in ſpeluncam tractos, verſisq́ uiarum*
Abductis bobus. *Indicijs raptos, ſaxo occultabat opaco.*
Quæ veſtigijs ſignatę furtum ſæpe pateſaciunt. *Quærentem nulla ad ſpeluncam ſigna ferebant.*
Interea cùm iam ſtabulis ſaturata moueret
Amphitryoniades armenta, abitumq́ pararet
Diſceſſu mugire boues, atque omne querelis
Implere nemus, & colles clamore relinqui.
Reddidit vna boum vocem, vaſtoq́ ſub antro
Mugijt, & Caci ſpem cuſtodita fefellit,
Hic verò Alcidæ furijs exarſerat atro
Felle dolor: rapit arma manu, nodisq́ grauatum
Clauam. **Robur, & aërij curſu petit ardua montis.*
Tum primùm noſtri Cacum vidêre timentem,
Turbatumq́ oculis fugit ilicet ocyor Euro,
Speluncamq́ petit: pedibus timor addidit alas.
Vt ſeſe incluſit, ruptisq́ immane catenis
Deiecit ſaxum, ferro quod & arte paterna
Pendebat, fultósq́ emunijt obice poſtes:
Non corpore, ſed animo, vt egens conſilij. *Ecce furens animis aderat Tirynthius, omnemq́.*
Acceſſum luſtrans, huc ora ferebat, & illuc,
Dentibus infrendens, ter totum feruidus ira
Luſtrat Auentini montem: ter ſaxea tentat
Non mali ominis, ſed humanis cadueribus veſcentium. *Limina nequicquam: ter* feſſus valle reſedit.*
Stabat acuta ſilex, preciſis vndique ſaxis,
Speluncæ dorſo inſurgens, altiſſima viſu,
**Dirarum nidis domus opportuna volucrum.*

Hanc,

Hãc vt prona iugo Leuum incumbebat ad amnem,
Dexter in aduersum nitens concussit, & imis
Auulsum soluit radicibus: inde repentè
Impulit: impulsu quo maximus insonat æther.
Dissultant ripæ, refluitq́ exterritus amnis:
At specus, & caci detecta apparuit ingens
Regia, & vmbrosæ penitus patuêre cauernæ:
**Non secus, ac si qua penitus vi terra debiscens*
Infernas reserat sedes, & regna recludat Homerus in Ili. 2 20.
Pallida, dijs inuisa, superq́ immane barathrum
Cernatur, trepidentq́ immisso lumine manes.
Ergo insperata deprensum luce repentè
Inclusumq́ cauo saxo, atque insueta rudentem,* Clamantem
Desuper Alcides telis premit omniq́ arma
Aduocat, & ramis, vastisq́ molaribus instat.
Ille autẽ (neq́ enim fuga iam super vlla pericli est)
Faucibus ingentem fumum (mirabile dictu)
Euomit, inuoluitq́ domum caligine cæca,
Prospectum eripiens oculis, glomeratq́ sub antro
Fumiferam noctem, commistis igne tenebris.
Non tulit Alcides animis: seque ipse per ignem
Præcipiti iecit saltu, qua plurimus vndam
Fumus agit, nebulaq́ ingens specus æstuat atra.
Hic Cacum in tenebris incendia vana vomentem* Nihil Herculem lædentia.
Corripit in nodum complexus, & angit inhærens
Elisos oculos, & siccum sanguine guttur.
Panditur extemplo foribus domus atra reuulsis: Contra ius retentæ.
*Abstractæq́ boues, *abiuratæq́ rapinæ*
Cœlo ostenduntur pedibusq́ informe cadauer
Protrahitur: nequeunt explere corda tuendo
Terribiles oculos, vultum villosaq́ setis
Pectora semiferi, atque extinctos faucibus ignes: Id est, ministra: vt lib. 11. At Triuiæ custos.
Ex illo celebratus honos, lætiq́ minores
Seruauêre diem: primusq́ Potitius author
Et domus Herculei custos Pinaria sacri,*

Hanc

Hanc aram luco statuit: quæ maxima semper
Dicetur nobis, & erit quæ maxima semper.
Quare agite ô iuuenes, tantarũ in munere laudum
Cingite fronde comas, & pocula porgite dextris,
Communemq́ vocate deum, & date vina volentes.
Herculi cõsecrata. *Dixerat, * Herculea bicolor cùm populus umbra*
Velauitq́ comas foliisq́ innexa pependit:
Et sacer impleuit dextram scyphus. ocyus omnes
In mensam læti libant, diuosq́ precantur.
In noctem inclinato. *Deuexo interea propior fit vesper Olympo:*
Iamq́ sacerdotes, primusq́ Potitius ibant,
Pellibus in morem cinctι, flammasq́ ferebant.
Instaurant epulas, & mensæ grata secundæ
Dona ferunt, cumulantq́ oneratis lancibus aras.
Qui tripudiantes circuibant aras. *Tum * Salij ad cantus, incensa altaria circum*
Populeis adsunt euncti tempora ramis.
Hic iuuenum chorus, ille senum, qui carmine laudes
Herculeas, & facta ferunt: vt prima nouercæ
Monstra manu geminosq́ premens eliserit angues:
Vt bello egregias idem disiecerit vrbes,
Homerus in Il. 14. *Troiamq́ Oechaliamq́: vt * duros mille labores*
Homerus in Ili. 88. *Rege sub Eurysthεo fatis Iunonis iniquæ*
Pertulerit. Tu nubigenas, inuicte bimembres,
Hylæumq́ Pholumq́ manu, tu Cressia mactas
Homerus in Ili. 88. *Prodigia, & vastum Nemeæ sub rupe leonem.*
Te Stygij tremuêre lacus: te ianitor Orci,
Oßa super recubans antro semesa cruento:
Id est prudentissimum te non circumuenit. *Nec te vllæ facies, non terruit ipse Typhoeus*
*Arduus, arma tenens: * non te rationis egentem*
Lernæus turba capitum circumstetit anguis.
Salue vera Iouis proles, decus addite diuis:
Magis quã omnia, vltra omnia. *Et nos & tua dexter adi pede sacra secundo.*
*Talia carminibus celebrant: * super omnia Caci*
Speluncam adijciunt, spirantemq́ ignibus ipsum,
Consonat omne nemus strepitu, colles q́ resultant.

Ex

Exin se cuncti diuinis rebus ad vrbem
Perfectiu referunt ibat rex obsitus æuo,
Et comitem Æneam iuxta,natumq; tenebat
Ingrediens,varioq; viam sermone leuabat.
Miratur,ficilesq; oculos fert omnia circum
Æneas,capiturq; locis,& singula lætus
Exquirit q;,auditq;,virûm monimenta priorum.
*Tum rex Euandrus *Romanæ conditor arcis:*
Hæc nemora indigenæ Fauni,nymphæq; tenebant,
Gensq; virûm truncis,& duro robore nata:
Quæs neq; mos neq; cultus erat:nec iũgere tauros,
Aut componere opes norant.aut parcere parto:
Sed rami,atque asper victu venatus alebat.
Primus ab æthereo venit Saturnus Olympo,
Arma Iouu fugiens,& regnis exul adempti.
Is genus indocile,ac dispersum montibus altis*
Composuit,legesq; dedit:Latiumq; vocari
Maluit,his quoniam latuisset tutus in oris.
Aureaq;(vt perhibent)illo sub rege fuere
Sæcula:sic placida populos in pace regebat:
Deterior donec paulatim,ac decolor ætas,*
Et belli rabies,& armor successit habendi.
Tum manus Ausoniæ,& gentes venêre Sicanæ,
Sæpius & nomen posuit Saturnia tellus.
Tum reges,asperq; immani corpore Tybris:
A quo post Itali fluuium cognomine Tybrim
Diximus:amisit verum,vetus Albula nomen.
Me pulsum patria,pelagiq; extrema sequentem,
Fortuna omnipotens & ineluctabile fatum
His posuêre locis: matriq; egere tremenda
Carmentis nymphæ monita,& deus author Apollo:
Vix ea dicta: dehinc progressus,monstrat & ara,
Et Carmentalem Romano nomine portam
Quam memorant,Nymphæ priscũ Carmẽtis honorẽ
Vates fatidicæ:cecinit quæ prima futuros

Id est, Pallanteæ vbi postea palatium fuit.

Pro,indoctum.

Non aurea id est,pulcherrimi coloris, sed infecta, vt sunt corpora vitiosa.

Quam fecit extinctę matri.

Æneadas magnos, & nobile Pallanteum,
Montis Palatini. Hinc lucum ingẽtem (quem Romulus acer Asylum
Rettulit) & gelida monstrat sub* rupe Lupercal,
Parrhasio dictum Panos de more Lycæi.
Nec non & sacri monstrat nemus Argileti:
Testatuŕq; locum, & lethum docet hospitis Argi.
Hinc ad Tarpeiam sedem, & Capitolia ducit
Aurea nunc, olim syluestribus horrida dumis.
Magna vt alibi. Iam tum religio pauidos terrebat agrestes
*Dira locu:iam tum syluam, saxumq; tremebant.
Homerus in Il. 10. Hoc nemus, hunc (inquit) frondoso vertice collem,
Homerus in Il. 198. (*Quis Deus incertum est) habitat Deus: Arcades ipsum
Vnum Iani, alterum Saturni. Credũt se vidisse* Iouem, cùm sæpe nigrantem
Ægida concuteret, dextra nimbosq; cieret.
H.ec* duo præterea disiectis oppida muris,
Reliquias, veterumq; vides monimenta virorum.
Hanc Janus pater, hanc Saturnus condidit vrbẽ:
Ianiculum hunc illi fuerat, Saturnia nomen.
Talibus inter se dictis ad tecta subibant
Quasi tuta Caco mortuo. Pauperis Euandri: *passimq; armenta videbant
Romanoq; foro & lautis mugire Carinis.
Vt ventum ad sedes, Hæc (inquit) limina victor
Alcides subijit: hæc illum regia cepit.
Quasi rem arduam, & difficilem. *Aude hospes contemnere opes, & te quoque dignũ
Finge deo: rebusq; veni non asper egenis.
Dixit, & angusti subter fastigia tecti
Ingentem Æneam duxit: stratisq; locauit,
Effultum foliis & pelle Libystidis vrsæ.
Nox ruit, & fuscis tellurem amplectitur alis.
At venus haud animo nequicquã exterrita mater,
Laurentumq; minis, & duro mota tumultu
Vulcanum alloquitur: thalamoq; hæc cõiugis aureo
Incipit, & dictis diuinum aspirat amorem:
Dum bello Argolici vastabant Pergama reges

*Debita,

*Debita, casuráque inimicis ignibus arces: Fatis exitio
Non vllum auxilium miserùs, non arma rogaui destinata.
Artis opisque tuæ: nec te, charissime coniux,
Incassumue tuos volui exercere labores.
*Quamuis & Priami deberem plurima natis: Homerus in
Et durum Æneæ fleuissem sæpe laborem. Ili. 208.
Nunc Iouis imperijs Rutulorum constitit oris:
*Ergo eadem supplex venio, & sanctum mihi numẽ Homerus in
Arma rogo genitrix nato, te filia Nerei, Ili. 209.
Te potuit lachrymis Tythonia flectere coniux.
Aspice qui coeant populi, quę mœnia clausis
Ferrum acuãt portis in me, excidiúmque meorum.
*Dixerat, & niueis hinc atque hinc Diua lacertis Homerus in
Cunctantem amplexu molli fouet. ille repentè Ili. 155.
Accepit solitam flammam, notusq; medullas Homerus in
Intrauit calor, & labefacta per ossa cucurrit, Il. 156.
Non secus atque olim tonitru cùm rupta coruſco
Ignea rima micans percurrit lumine nimbos.
Sensit leta dolis, & formæ conscia coniux.
*Tum pater æterna fatur deuinctus amore. Homerus in
*Quid causas petis ex alto? fiducia cessit Il. 157.
Quo tibi diua mei? *similis si cura fuisset: Il. 209.
Tura quoque fas nobis Teucros armare fuisset:
Nec pater omnipotens Troiam, nec fata vetabant
Stare, decemq; alios Priamum superesse per annos.
Et nunc si bellare paras, atque hæc tibi mens est:
Quicquid in arte mea possum promittere curæ, Puro.
Quod fieri ferro, *liquidoue potest electro:
Quantum ignes, animæq; valent: absiste, precando Homerus in
Viribus indubitare tuis. *Ea verba loquutus Il. 157.
Optatos dedit amplexus, placidumq; petiuit
Coniugis infusus gremio per membra soporem.
Inde, vbi prima quies medio iam noctis abactæ
*Curriculo expulerat somniũ: cùm fœmina primùm Tempore.
Cui tolerare colo vitam, tenuique Minerua,

Impositum cinerem & sopitos suscitat ignes,
Noctem addens operi famulasq; ad lumina longo
Exercet penso, castum vt seruare cubile
Coniugi, & possit paruos educere natos:
Haud secus ignipotens, nec tempore segnior illo
Mollibus e stratis opera ad fabrilia surgit.
Insula Sicanium iuxta latus, Æoliamq;
Erigitur Liparen, fumantibus ardua saxis:
Quam subter specus, & Cyclopum exesa caminis
Antra Ætnæa tonant, validiq; incudibus ictus
Auditi referunt gemitum: striduntq; cauernis
Terræ sunt, ferri in massam coactæ. **Strictura Chalybum, & fornacibus ignis anhelat:*
Vulcani domus, & Vulcania nomine tellus.
Hoc tunc ignipotens cœlo descendit ab alto.
Ferrum exercebant vasto Cyclopes in antro,
Brontesq;, Steropesq; & nudus membra Pyracmon,
His informatum manibus iam parte polita
Fulmen erat, toto genitor quæ plurima cœlo
Deijcit in terras, pars imperfecta manebat,
Tres imbris torti radios, tres nubis aquosæ
Addiderant, rutuli tres ignis & alitis Austri.
Homerus in Ili. 60. **Fulgores nunc terrificos, sonitumq; metumq;*
Miscebant operi flammisq; sequacibus iras.
Parte alia Marti currumq; rotasq; volucres
Instabant, quibus ille viros, quibus excitat vrbes:
Pro, turbantis. *Ægidaq; horrificam *turbatæ Palladis arma,*
Certatim squamis serpentum, auroq; polibant,
Connexosq; angues, ipsamq; pectore diuæ
Gorgona, desecto vertentem lumina collo.
Homerus in Ili. 209. **Tollite cuncta (inquit) coptos auferte labores*
Ætnæi Cyclopes, & huc aduertite mentem.
Pro, tempus est vti viribus. *Arma acri facienda viro: nunc viribus *vsus,*
Nunc manibus rapidis, omni nunc arte magistra.
Præcipitate moras. Nec plura effatus, at illi
Ocyus incubuere omnes, pariterq; laborem

*Sqr-

* Sortiti: fluit æs riuis, auriq; metallum:
Vulnificusq; chalybs vasta fornace liquescit.
Ingentem clypeum informant, unum omnia contra
Tela Latinorum: septenosq; orbibus orbes
Impediunt. alij ventosis follibus auras
Accipiunt reddunt q;, alij * stridentia tingunt
Aera lacu: gemit impositis incudibus antrum.
Illi inter sese multa vi bracchia tollunt
In numerum, versantq; tenaci forcipe massam.
Hæc pater Aeolijs properat dum * Lemnius orij,
Euandrum ex humili tecto lux suscitat alma,
Et matutini volucrum sub culmine cantus.
Consurgit senior: tunicaq; inducitur artus,
Et Tyrrhena pedum circundat vincula plantis:
Tum lateri, atque humero Tegeæi subligat ensem,
Demissa ab læua pantheræ terga retorquens.
Nec non & gemini custodes limine ab alto
Procedunt, gressumq; canes comitantur herilem.
Hospitia Æneæ sedem, & secreta petebat,
Sermonum memor & promissi muneris heros.
* Nec minus Æneas se matutinus agebat.
Filius huic Pallas, olli comes ibat Achates.
Congressi iungunt dextras, mediisque residunt
Ædibus: & licito tandem sermone fruuntur.
Rex prior hæc:
Maxime Teucrorum ductor, quo sospite nunquam
* Res equidem Troiæ victas, aut regna fatebor,
Nobis ad belli auxilium pro nomine tanto
Exiguæ vires, hinc Thusco claudimur amni:
Hinc Rutulus premit, & murij circusonat armis.
Sed tibi ego ingentes populos opulentaq; regnis
Iungere castra paro. quam fors inopina salutem
Ostentat: fatis huc te posscentibus affers.
Haud procul hinc saxo incolitur fundata * vetusto
Vrbis Agyllinæ sedes: vbi Lydia quondam

Gens

Diuiserunt inter se, vt alibi, sortiti remos.

Tingendo stridere faciunt.

Quia deiectus a Iunone ob deformitatem, cecidit in Lemnum.

Homerus in Ili. 14. Od. 10.

Homerus in Il. 104.

Homerus in Ili. 104.

Vt illud lib. 3. Postquã res Asiç.

Antiquo opere.

Gens bello præclara iugis in sedit Etruscis.
Hanc multos florentem annos rex deinde superbo
Imperio & sæuis tenuit Mezentius armis.
Quid memorem infandas cædes? quid facta tyranni
Effera? dij capitis ipsius, generiq; reseruent.
Mortua quin etiam iungebat corpora viuis,
Componens manibusq; manus, atque oribus ora.
(Tormenti genus) & *sanie taboq; fluentes
Complexu in misero, longa sic morte necabat.
At sessi tandem ciues infanda furentem
Armati circunsistunt, ipsumq; domumq;
Obtruncant socios, ignem ad fastigia iactant.
Ille inter cædes Rutulorum elapsus in agros
*Confugere, & Turni defendier hospitis armis.
Ergo omnis furijs surrexit Etruria iustis:
Regem ad supplicium præsenti morte reposcunt.
His ego te Ænea ductorem millibus* addam.
Toto namque fremunt condensæ littore puppes.
Signaq; ferre iubent: retinet longæuus haruspex
Fatacanens, O Mæoniæ delecta iuuentus,
Flos veterũ, virtusq; virũm, quos iustus in hostem
Fert dolor, & merita accendit Mezentius ira:
Nullis fas Italo tantam subiungere gentem:
Externos* optate duces. Tum Etrusca resedit
Hoc acies campo, monitis exterrita diuûm.
Ipse oratores ad me, regniq;* coronam
Cum sceptro misit, mandatq; insignia Trachon,
Succedam castris, Tyrrhenaq; regna capessam.
Sed mihi tarda gelu, seclusq; effœta senectus
Inuidet imperium, seraq; ad fortia vires.
Gnatum exhortarer, ni mistus matre Sabella
Hinc partem patriæ traheret. Tu, cuius & annis,
Et generi fatum indulget, quem numina poscunt,
Ingredere, ô Teucrûm, atque Italûm fortissime ductor.

Sanie mortui: tabo viuentis.

Historicè, pro confugiebat.

Quasi, fortè multis, vt sit firmus exercitus.

Votis.

Insigne. nã coronam Tuscos reges nunquã habuisse, ait Seruius.

Hunc

*Hunc tibi præterea, ſpes, & *ſolatia noſtri,*
Pallanta adiungam, ſub te tolerare magiſtro
Militiam, & graue Martis opus, tua cernere facta
Aſſueſcat, primis & te miretur ab annis.
Arcades huic equites bis centum, robora pubis
Lecta, dabo: totidemq́ ſuo tibi nomine Pallas.
*Vix ea fatus erat: defixiq́ ora *tenebant*
Æneas Anchiſiades, & fidus Achates:
Multaq́ dura ſuo triſti cum corde putabant,
Ni ſignum cœlo Cytherea dediſſet aperto.
**Namque improuiſo vibratus ab æthere fulgor*
*Cum ſonitu venit: & ruere *omnia viſa repentè,*
Tyrrhenuſq́ tubæ mugire per æthera clangor.
Suſpiciunt: iterũ atq́ iterum fragor intonat ingens:
*Arma inter *nubem, cœli in regione ſerena.*
*Per *ſudum rutilare vident, & pulſa tonare.*
Obſtupuere animis alii, ſed Troius heros
Agnouit ſonitum, & diuæ promiſſa parentis.
Tum memorat: Ne verò hoſpes, ne quære profectò
Quem cæſum portenta ferant: ego poſcor Olympo.
Hoc ſignum cecinit miſſuram diua creatrix,
Si bellum ingrueret, Vulcaniaq́ arma per auras
Laturum auxilio.
Heu quantæ miſeris cædes Laurentibus inſtant:
Quas pœnas mihi Turne dabis: quã multa ſub vndas
Scuta virũm, galeasq́, & fortia corpora volues
*Tybri pater poſcent acies, & *fœdera rumpent.*
Hæc vbi dicta dedit, ſolio ſe tollit ab alto:
Et primùm Herculeis ſopitas ignibus aras
*Excitat: *heſternúmque larem, paruoſque penates*
Lætus adit: mactat lectas de more bidentes,
Euandrus pariter, pariter Troiana iuuentus.
Pòſt hinc ad naues graditur, ſocióſque reuiſit:
Quorum de numero, qui ſeſe in bella ſequantur,

Quia amiſſa coniuge, vnicum habebat ſolatium.

Triſtes ob auxiliorum paucitatem, ait Seruius. Homerus in Ili. 115.

Serenum eſt poſt pluuias quaſi ſubudum.

Homerus in Ili. 204.

Quæ ſe facturum Latinus promiſerat. Cui pridie ſacrificauerat.

Sine remigio.

Præstantes virtute legit: pars cætera prona
*Fertur aqua, *segnisq; secundo defluit amni,*
Nuntia ventura Ascanio rerumq; patrisq;.
Dantur equi Teucris Tyrrhena petentibus arua:

Optimum, & præcipuum.

Ducunt exortem Æneæ, quem fulua leonis*
Pellis obit totum præfulgens vnguibus aureis:
Fama volat paruam subitò vulgata per vrbem,

Homerus in Ili. 20.

Ocyus ire equites Tyrrheni ad littora regis.
**Vota metu duplicant matres, propiusq; periclo*

Homerus in Ili. 125.

Jt timor, & maior Martis iam apparet imago.
Tum pater Euandrus dextram complexus euntis
Hæret, inexpletum lachrymans, ac talia fatur.

Homerus in Ili. 43.

**O mihi præteritos referat si Iuppiter annos*
Qualis eram, cùm primam aciem Prænaste sub ipsa
Straui, scutorumq; incendi victor aceruos:
Et regem hac Herilum dextra sub Tartara misi:

Per tres animas perfectum indicat virum

Nascenti cui tres animas Feronia mater,*
(Horrendum dictu) dederat terna arma mouenda:
Ter letho sternendus erat, cui tum tamen omnes
Abstulit hęc animas dextra, & totidẽ exuit armis,
Non ego nunc dulci amplexu diuellerer vsquam,
Nate tuo: neque finitimus Mezentius vnquam,
Huic capiti insultans, tot ferro sæua dedisset
Funera, tam multis viduasset ciuibus vrbem.

A suis laudibus ad curam filij conuertitur.

*At *vos ô superi, & diuûm tu maxime rector*
Juppiter, Arcadij quæso miserescite regis,
Et patrias audite preces, si numina vestra
Jncolumem Pallanta mihi, si fata reseruant:
Si visurus eum viuo, & venturus in vnum:
Vitam oro, patiar quemuis durare laborem.
Sin aliquem infandum casum fortuna minaris:

Nam & serò & solus est susceptus.

Nunc ô nunc liceat crudelem abrumpere vitam:
Dum curæ ambiguæ, dum spes incerta futuri:
Dum te chare puer, mea sera, & sola* voluptas,*
Complexu teneo: grauior ne nuntius aures

Vul-

Vulneret Hæc genitor digreſſu dicta ſupremo
Fundebat famuli collapſum in tecta ferebant.
Iámque adeò exierat portis equitatus apertis:
Æneas inter primos, & fidus Achates:
*Inde alij Troiæ proceres: *ipſe agmine Pallas* Homerus in
In medio, chlamyde & pictis conſpectus in armis: Ili. 115.
*Qualis vbi Oceani perfuſus Lucifer vnda, Homerus in
(Quem Venus ante alios aſtrorum diligit ignes) Ili. 244.
Extulit os ſacrum cœlo, tenebraſq; reſoluit.
Stant pauidæ in muris matres, oculiſq; ſequuntur
Pulueream nubem, & fulgentes ære catervas.
Olli per dumos quà proxima meta viarum,
Armati tendunt: it clamor, & agmine facto
Quadrupedante putrē ſonitu quatit vngula cāpum.
Eſt ingens gelidum lucus prope Cæritis amnem,
Religione patrum* latè ſacer: vndique colles* Quia non
Incluſēre caui, & nigra nemus abiete cingunt. ſolùm a ciuibus, ſed
Syluano fama eſt veteres ſacraſſe Pelaſgos & ab incolis colebatur.
Aruorum pecoriſq; deo, lucumq; diemq;:
Qui primi fines aliquando habuēre Latinos,
Haud procul hinc Tarcho, & Tyrrheni tuta tenebant
Caſtra loci: celſoq; omnis de colle videri
Iam poterat legio, & latis tendebat in aruis.
Huc pater Æneas, & bello lecta iuuentus
Succedunt, feſſiq; & equos, & corpora curant.
At Venus æthereis inter dea candida nimbos Homerus in
Dona ferens aderat: natumq; in valle reducta Ili. 212. 211.
Vt procul e gelido ſecretum flumine vidit,
Talibus affata eſt dictis, ſeq; obtulit* vltrò: Confeſſa
En perfecta mei promiſſa coniugis arte deum.
Munera: ne mox aut Laurentes nate ſuperbos,
Aut acrem dubites in prælia poſcere Turnum.
Dixit, & amplexus nati Cytherea petiuit: Homerus in
*Arma ſub aduerſa poſuit radiantia quercu. Ili. 212.

Homerus in Ili. 212.
*Ille deæ donis, & tanto lætus honore,
Expleri nequit, atque oculos per singula voluit:
Miraturq; interq; manus, & brachia versat
Terribilem cristis galeam flammasq; vomentem,

Homerus in Il. 211.
*Fatiferumq; ensem, loricam ex ære rigentem,
Sanguineam, ingentem: qualis cùm cærula nubes

Homerus in Ili. 215.
*Solis inardescit radijs, longèq; refulget.
Tum leues ocreas electro, auroq; recocto,

Homerus in Il. 215.
Hastámq; & clypei non enarrabile textum.
Illic res Italas, Romanorumq; triumphos,
Haud vatum ignarus, venturiq; inscius ævi,
Fecerat ignipotens, illic genus omne futuræ

Subaudi ad Augustum.
*Stirpis ab Ascanio, pugnata in ordine bella
Fecerat: & viridi fœtam Mauortis in antro
Procubuisse lupam: geminos huic vbera circum
Ludere pendentes pueros, & lambere matrem
Impauidos: illam tereti ceruice reflexam

i. tergere.
Mulcere alternos, & corpora* fingere lingua.

Cauea est, vbi populus spectat.
Nec procul hinc Romæ, & raptas sine more Sabinas
Consessu* caueæ, magnis Circensibus actis,
Addiderat subitoq; nouum consurgere bellum
Romulidis, Tatioq; seni, Curibusq; seueris.
Post ijdem inter se posito certamine reges
Armati Iouis ante aras paterasq; tenentes

In omnibus sacris plus valent fœminei generis victimæ Tellus, legit Stephanus.
Stabant, & cæsa iungebant fœdera* porca.
Haud procul inde, citæ Metiũ in diuersa quadrigæ
Distulerant (at tu dictis Albane maneres)
Raptabatq; viri mendacis viscera* Tullus
Per syluam, & sparsi rorabant sanguine vepres.
Nec non Tarquinium electum Porsenna iubebat
Accipere, ingentiq; vrbem obsidione premebat.
Ænææ in ferrum pro libertate ruebant.
Illum indignanti similem, similemq; minanti
Aspiceres pontem auderet quòd vellere Cocles,
Et fluuium vinclis innaret Cœlia ruptis.

In

In summo custos Tarpeiæ Manlius arcis
Stabat pro templo, & Capitolia celsa tenebat,
Romuleoq; recens horrebat regia culmo:
Atque hic auratus volitans argenteus anser
Porticibus, Gallos in limine adesse canebat:
Galli per dumos aderant, arcemq; tenebant,
Defensi tenebris & dono noctis opacæ.
Aurea cæsaries ollis, atque aurea vestis:
Virgatis lucent sagulis. tum lactea colla
Auro innectuntur: duo quisque Alpina coruscant
Gæsa manu, scutis protecti corpora longis:
Hinc exultantes Salios, nudosq; Lupercos,
Lanigeros q; apices, & lapsa ancylia cœlo
Extuderat: castæ ducebant sacra per urbem
Pilentis matres in mollibus: hinc procul addit
Tartareas etiam sedes, alta ostia Ditis:
Et scelerum pœnas, & te Catilina minaci
Pendentem scopulo, furiarumq; ora trementem:
Secretos q; pios, his dantem iura Catonem.
Nec inter tumidi late maris ibat imago
Aurea: sed fluctu spumabant cærula cano:
Et circum argento clari delphines in orbem
Æquora verrebant caudis, æstumq; secabant.
In medio classes æratas, Actia bella
Cernere erat: totumq; instructo Marte videres
Feruere Leucaten, auroq; effulgere fluctus.
Hinc Augustus agens Italos in prælia Cæsar
Cum patribus, populoq; penatibus q;, & magnis dijs,
Stans celsa in puppi: geminas cui tempora flammas
Læta vomunt, patriumq; aperitur vertice sidus.
Parte alia ventis & dijs Agrippa secundis,
Arduus, agmen agens: cui belli insigne super bum
Tempora navali fulgent rostrata corona.
Hic ope barbarica, varijs q; Antonius armis,
Victor in ab Auroræ populis, & littore rubro
Ægyptum,

Summa clypei parte. Curiam Calabram dicit, quam Romulus texerat culmis.

Id est, parũ aberat quin tenerent. Pro barba. sic accipit Seruius. Studiosè fecerat in clypeo.

Censorium, non, n. Vticensem laudasset, qui contra Cæsarem Augusti patrẽ, arma tulerat.

Significat, deos fauisse primũ Augusto, deinde Agrippæ.

Ægyptum, viresq; Orientis, & vltima secum
Bactra vehit: sequiturq; (ne fas) Ægyptia coniux.
Vnà omnes ruere, ac totum spumare reductu
Conuulsum remis rostrisq; stridentibus æquor.
Alta petunt: pelago credas innare reuulsas
Cycladas, aut montes concurrere montibus altos.
Quod inuenit Agrippa primus, *Tanta mole viri* turritis puppibus instant,*
Stuppea flamma manu, telisq; volatile ferrum
Spargitur: arua nouo Neptunia cæde rubescunt:
Regina in medijs patrio vocat agmina sistro:
Nec dum etiam geminos a tergo respicit angues.
Homerus in Ili. 220. *Omnigenumq; deûm monstra, & latrator Anubis*
Contra Neptunum, & Venerem, cõtraq; Minerua
Tela tenent: sæuit medio in certamine Mauors.
Cælatus ferro, tristesq; ex æthere Diræ:
Et scissa gaudens vadit Discordia palla:
Homerus in Ili. 115. *Quam cum sanguineo sequitur Bellona flagello.*
Actius hæc cernens arcum intendebat Apollo
Desuper: omnis eo terrore Ægyptus, & Indi,
Omnis Arabs, omnes vertebant terga Sabæi.
Vento de Apulia flante. *Ipsa videbatur ventis regina vocatis*
Vela dare, & laxos iamiamq; immittere funes.
Illam inter cædes pallentem morte futura
Antoniano, Dalmatico, Alexandrino. *Fecerat ignipotens, vndu, & Iapyge ferri:*
Contrà autem magno mœrentem corpore Nilum,
Pandentemq; sinus, & tota veste vocantem
Cæruleum in gremium latebrosq; flumina victos.
Marmoreũ n. erat templum, aduecto marmore de portu Lunæ, qui est in Liguria. *At Cæsar triplici inuectus Romana* triumpho*
Mœnia dijs Italis votum immortale sacrabat,
Maxima tercentum totum delubra per vrbem.
Lætitia, ludisq; viæ, plausuq; fremebant:
Omnibus in templis matrum chorus, omnibus aræ:
Ante aras terram cæsa strauêre iuuenci.
Ipse sedens niueo candentis limine Phœbi,*
Dona recognoscit populorum, aptatq; superbis

Postes

Postibur: incedunt victæ longo ordine gentes,
Quam variæ linguis, habitu tam vestis & armis.
Hic Nomadũ genus, & discinctos Mulciber Afros
Hic Lelegas, Carasq́, sagittiferosq́, Gelonos
Pinxerat. Euphrates ibat iam mollior vndis:
Extremiq́, hominum Morini, Rhenusq́, bicornis:
Indomitiq́, Daæ, & pontem indignatus Araxes. Al. Dacæ vel Daci.
Talia per clypeum Vulcani dona parentis
Miratur: rerumq́, ignarus imagine gaudet,
Attollens humero famamq́, & fata nepotum.

P. VIR-

P. VIRGILII MARONIS AENEIDOS LIBER IX.

ARGVMENTVM.

Absente Æneæ & in Tuscia conquirendis auxilijs occupato, Turnus a Iunone per Iridẽ admonitus, ne tantam rei bene gerendæ occasionem amitteret, quã proximè ad hostes copias admouet. Qui cùm suis se mœnibus continerent, neque æquo loco facerent dimicandi potestatem, vt illis spem omnem fugæ intercluderet, classem exurere conatur. Erat eius classis materia ex Ideæ matris luco cæsa, quapropter matris precibus adductus Iuppiter, naues omnes instanti incendio eripuit, & in totidem nymphas marinas conuertit. Post hæc imminente iam nocte, Turnus aduersus hostium eruptiones ad oppidi portam excubias disponit: ijs Messapum præficit. Interim consultantibus Troianorum ducibus quemnam potissimum ad Æneam mitterent, qui de suorum periculo eum faceret certiorem, vltro eã prouinciam suscipiunt Nisus & Euryalus, coniunctissimum amicorum par: qui cùm vrbe emissi, hostium excubias vino somnoque obrutas offendissent. Rhamnetem cum magno Rutulorum numero trucidant, eorumque se spolijs exornant. Verum cùm instante iam luce se recipere conantur, a Volscentis equitibus cõspecti, ad syluas confugiunt. Ibi Euryalus armorum pondere, viæque errore impeditus, in hostes incidit, & a Voscente, frustra deprecãte Ni-

Niſo, confoditur. Niſus quoque cæſo Volſcẽte, & Euryali nece ſtrenuè vindicata, multis vulneribus confoſſus ſuper amici corpus concidit. Capita haſtis affixa, in caſtra deferuntur vbi a Troianis e mœnibus agnita, ingentem in vrbe luctum excitant. Interim Turnus totis viribus hoſtes oppugnat, magna vtrinque ſtrages editur. Ibi Aſcanius Numanũ inſolentiùs ſe iactantem ſagittę ictu interficit. Pandarus & Bitias ſucceſſu elati portã recludunt, hoſtesq; ſubeuntes ingenti cæde propellunt. Eius rei nuntio accepto Turnus per portam patentem in oppidum irrumpit Troianoſque in fugam conuertit, tandem hoſtium multitudine circumuentus, paulatim cedit ad eam oppidi partem quæ fluuio alluitur: & vt erat armatus, flumen tranans, incolumis ad ſuos reuertitur.

Aliud argumentum.

Ad Turnum properè Iunonia mittitur Iris,
Inſtigatq; animos, acies mouet ille, Phrygásque
Obſidet: inde igni euerſa eſt Æneia claſſis.
Euryalus Niſusq; luunt nece prælia noctis,
Vi Turnus potitur caſtris, mox pellitur inde.

ATque ea diuerſa penitus dum parte geruntur,
Iris de cœlo miſit Saturnia Juno
**Audacem ad Turnum, luco tum fortè parẽtis*
Pilumni Turnus ſacrata valle ſedebat:
Ad quem ſic roſeo Thaumantias ore loquuta eſt
Turne, quod optanti diuũm promittere nemo
Auderet, volueuda dies en attulit vltro.
Æneas, vrbe & ſocijs & claſſe relictã,

Ita vocat fortes viros ſine felicitate, vt alibi Pallantem: vterque autem eſt occiſus.

Sceptra

Sceptra Palatini, sedemq́ petiuit Euandri.
Nec satis extremas Coritis penetrauit ad vrbes:
Lydorumq́ manum, collectos armat agrestes.
Quid dubitas? nunc tẽpus equos, nũc poscere curru
*Rumpe moras omnes, * & turbata arripe castra.*
Quæ absente Ænea turbari facilè possunt. Homerus in Ili. 204.
Dixit, & in cœlum paribus se sustulit alis,
Ingentemq́ fuga secuit sub nubibus arcum.
Agnouit iuuenis, duplicesq́ ad sidera palmas
Sustulit, ac talis fugientem est voce secutus:
*Iri, * decus cœli, quis te mihi nubibus actam*
Detulit in terras? vnde hæc tam clara repentè
Tempestas? video medium discindere cœlum,
Quasi in alienum tempus errore venientes.
**Pallantemq́, polo stellas, sequar omina tanta,*
Quisquis in arma vocas, & sic effatus, ad vndam
Processit, summoq́ hausit de gurgite lymphas,
Multa deos orans, onerauitq́ æthera votis.
Iamq́ omnis campi exercitus ibat apertis,
Diues equum, diues pictai vestis, & auri.
Messapus primas acies, postrema coẽrcent
Tyrrhidæ iuuenes: medio dux agmine Turnus
Vertitur arma tenens, & toto vertice supra est:
Ceu septem surgens sedatis amnibus altus
Id est, per profundam altitudinem
**Per tacitum Ganges, aut pingui flumine Nilus,*
Cùm refluit campis, & iam se condidit alueo.
Hìc subitam nigro glomerari puluere nubem
Prospiciunt Teucri, ac tenebras insurgere campis.
Non interrogans (ipse enim nuntiat) sed cum admiratione.
*Primus ab aduersa * conclamat mole Caicus:*
Quis globus, ô ciues, caligine volsitur atra?
Ferte cuti ferrum, date tela, scandite muros:
Casus bellicus.
Hostis adest: eia ingenti clamore per omnes
Condunt se Teucri, portas & mœnia complent.
Namq́ ita discedens præceperat optimus armis
*Æneas: siqua interea * fortuna fuisset,*
Ne struere auderent aciem, neu credere campo:
Castra modò, & tutos seruarent aggere muros.

Ergo,

Ergo, etsi conferre manum pudor, iraq́; monſtrat,
Obiiciunt portas tamen, & præcepta faceſſunt:
Armatiq́; cauis expectant turribus hoſtem.
* *Turnus vt antè volans tardum præceſſerat agmẽ.* Homerus in Il. 85.
Viginti lectis equitum comitatus, & vrbe
Improuiſus adeſt: maculis quem Thracius albis
Portat equus, criſtaq́; tegit galea aurea rubra.
Ecquis erit mecum, o iuuenes, qui primus in hoſtem?
*En, ait, & iaculum intorquens * emittit in auras,* More Romano. haſta enim in hoſtium fines immiſſa, pugnæ principium indicabatur.
Principium pugnæ, & campo ſeſe ardua infert.
Clamorem excipiunt ſocij, fremituq́; ſequuntur
Horriſono Teucrûm mirantur inertia corda:
Non æquo dare ſe campo, non obuia ferre
Arma viros, ſed caſtra fouere huc turbidus atque huc.
Luſtrat equo muros, aditúmque per auia quærit.
Ac veluti pleno lupus inſidiatus ouili,
Cùm fremit ad caulas, ventos perpeſſus, & imbres,
*Nocte ſuper * medias: tuti ſub matribus agni* Vltra mediam noctem.
Balatum exercent: ille aſper, & improbus ira
Sæuit in abſentes: collecta fatigat edendi
Ex longo rabies, & ſiccæ ſanguine fauces:
Haud aliter Rutulo muros & caſtra tuenti
Igneſcunt iræ, & duris dolor oſſibus ardet.
Qua tentet ratione aditus, & quæ via clauſos
Excutiat Teucros vallo, atque effundat in æquor.
* *Claſſem, quæ lateri caſtrorum adiuncta latebat,* Homerus in Ili. 172.
Aggeribus ſeptam circùm, & fluuialibus vndis,
Inuadit: ſociosq́; incendia poſcit ouantes:
Atque manum pinu flagranti feruidus implet.
Tum verò incumbunt: vrget præſentia Turni,
*Atque omnis facibus pubes * accingitur atris.* Armatur, inſtruitur.
Diripuêre focos: piceum fert fumida lumen
Teda, & commiſtam Vulcanus ad aſtra fauillam.
Quis deus, o Muſæ tam ſæua incendia Teucris

Auertit? tantos ratibus quis depulit ignes?
Dicite prisca fides facto, sed fama perennis.
Formare cogitabat: non.n. in Ida, sed in Antandro facti. *Tempore quo primùm Phrygia* formabat in Ida*
Æneas classem, & pelagi petere alti parabat:
Ipsa deûm fertur genitrix Berecynthia magnum
Vocibus his affata Iouem: Da nate petenti,
Quod tua chara parens domito te poscit Olympo.
Pinea syluamihi multos dilecta per annos
Lucus in arce fuit summa, quò sacra ferebant,
Nigranti picea, trabibuq; obscurus acernis:
Has ego Dardanio iuueni, cùm classis egeret,
Læta dedi: nunc sollicitam timor anxius vrget.
Solue metus, atque hoc precibus sine posse parentem,
Neu cursu quassatæ vllo, neu turbine venti
Vincantur: prosit nostris in montibus ortas.
Sustinet, regit. *Filius huic contrà, * torquet qui sidera mundi,*
O genitrix, quò fata vocas? aut quid petis istis?
Prouius. *Mortalíne manu factæ, immortale carinæ*
**Fas habeant? certisq; incerta pericula lustret*
Æneas? cui tanta deo permissa potestas?
Liberatæ longa nauigatione. *Immo vbi * defunctæ finem, portusq; tenebunt:*
Ausonios, olim quæcunque euaserit vndas,
Dardanumq; ducem Laurentia vexerit arua,
Mortalem eripiam formam, magnoq; iubebo
Æquoris esse deas, qualis Nereia Doto,
Et Galatea secant spumantem pectore pontum.
Dixerat: idq; ratum Stygii per flumina fratris,
Il.ii. *Per pice* torrentes, atraque voragine ripas*
Ardentes. *Annuit, & totum nutu tremefecit Olympum.*
Ergo aderat promissa dies, & tempora Parcæ
Debita complerant: cùm Turni iniuria matrem
Admonuit sacris ratibus depellere tædas.
Id est, nimbus deorum *Hîc primùm * noua lux oculis effulsit, & ingens*
Visus ab aurora cœlum transcurrere nimbus,
Idæiq; chori; tum vox horrenda per auras

Excidit,

Excidit, & Troum, Rutulorumq; agmina complet:
Ne trepidate meas Teucri defendere naues,
Neue armate manus: maria ante exurere Turno.
Quam sacras dabitur pinus vos ite soluta,
Ite deæ pelagi: genitrix iubet, & sua quæque
Cont intuò puppes abrumpunt vincula ripis,
Delphinumq; modo demersis æquora rostris
Ima petunt, hinc virgineæ (mirabile monstrum)
Reddunt se totidem facies, pontóque feruntur,
Quot prius æratæ steterant ad littora proræ.
Obstupuere animis Rutuli: conterritus ipse*
Turbatis Messapus equis: cunctatur & amnis
Rauca sonans, reuocatq; pedem Tyberinus ab alto:
At non audaci cessit fiducia Turno:
Vltro animos tollit dictis atque increpat vltro.
Troianos hæc monstra petunt: his Iuppiter ipse
Auxilium solitum eripuit, non tela, nec ignes
Expectant Rutulos: ergo maria inuia Teucris,
Nec spes vlla fugæ: rerum pars altera adempta est:
Terra autem in manibus nostris: tot millia gentes
Arma ferunt Italæ. Nil me fatalia terrent,
Si qua Phryges præ se iactant responsa deorum.
Sat fatis Veneri q; datum est, tetigere quòd arua
Fersilus Ausoniæ Troës. sunt & mea contrà
Fata mihi ferro sceleratam excindere gentem,
Coniuge prærepta: nec solos tangit Atridas*
Iste dolor, solisq; licet capere arma Mycenis.
Sed periisse semel satis est peccare fuisset
Ante satis, genitus modo non genus omne perosos
Fœmineum: quibus hæc medij fiducia valli,*
Fossarumq; moræ lethi discrimina parua,
Dant animos, an non vidit tot mœnia Troiæ,
Neptuni fabricata manu, consistere in ignes?
Sed vos ô lecti ferro quis scindere vallum
Apparat, & mecum inuadit trepidantia castra?

Etsi Neptuni esset filius

Homerus in Il. 83.

Si quidem nauibus amissis iam periere.

Homerus in Il. 172.

Homerus in Ili. 97.

Homerus in Il. 98.

Gladio enim quem fecerat vulcanus vtebatur, vnde illud. Enſem quem Dauno ignipotens deus ipſe parenti Fecerat.

Non armis mihi Vulcani, non mille carinis
Eſt opus in Teucros: addant ſe protinus omnes
Etruſci ſocios: tenebras & inertia furta
Palladij, cæſis ſummæ cuſtodibus arcis,
Ne timeant: nec equi cæca condemur in aluo:
Luce palam certum eſt igni circundare muros.
Haud ſibi cum Danais rem faxo & pube Pelaſga
Eſſe putent, decimum quos diſtulit Hector in annũ.
Nunc adeò melior quoniam pars acta diei
**Quod ſuppreſt, lætis bene geſtis corpora rebus*
Procurate viri, & pugnam ſperate parati.

Homerus in Ili. 20.

Interea vigilum excubijs obſidere portas
Cura datur Meſſapo, & mœnia cingere flammis.

Homerus in Ili. 93.

Bis ſeptem Rutuli, muros qui milite ſeruent,
Delecti. aſt illos centeni quemque ſequuti
Purpurei criſtis iuuenes, auróque coruſci
Diſcurrunt, variantq; vices: fuſiq; per herbam
Indulgent vino, & vertunt crateras aheneos.

Homerus in Ili. 91.

** Collucent ignes: noctem cuſtodia ducit*
Inſomnem ludo.

Homerus in Il. 107.

**Hæc ſupere vallo proſpectant Troës, & armis*
Alta tenent: nec non trepidi formidine portas
Explorant, ponteſq; & propugnacula iungunt:
Tela gerunt: inſtant Mneſtheus, acerq; Sereſtus,
Quos Pater Æneas, ſiquando aduerſa vocarent,
Rectores iuuenum, & rerum dedit eſſe magiſtros.

Sorte diuiſa ad pericula depellenda.

*Omnis per muros legio *ſortita periclum*
Excubat, exercetq; vices, quod cuique tuendum eſt.
Niſus erat portæ cuſtos, acerrimus armis,
Hyrtacides (comitem Æneæ quem miſerat Ida
Venatrix, iaculo celerem leuibuq; ſagittis)
Et iuxtà comes Euryalus: quo pulchrior alter

Per ætatem Homerus in Ili. 177.

*Non fuit Æneadum, Troiana nec induit *arma,*
Ora puer prima ſignans intonſa iuuenta.
**Hũ amor vnus erat, paritérque in bella ruebant:*

Tum

Tum quoque communi portam ſtatione tenebant.
Niſus ait: Dij ne hunc ardorem mentibus addunt
*Euryale? an ſua cuique deus fit * dira cupido?* Pro magna alibi exitio, ſum ſignificat.
Aut pugnam, aut aliquid iamdudũ inuadere magnũ
Mens agitat mihi: nec placida contenta quiete eſt.
Cernis quæ Rutulos habeat fiducia rerum:
Lumina rara micant: ſomno vinóque ſoluti
Procubuere: ſilent latè loca: percipe porro
*Quid * dubitẽ. & quæ nunc animo ſententia ſurgat* Pro cogitare incipiam.
Æneam accíri omnes populuſq; patreſq;
Expoſcunt, mittíque viros qui certa reportent.
Si tibi quæ poſco, promittunt, (nam mihi facti
Fama ſat eſt) tumulo videor reperire ſub illo
Poſſe viam ad muros, & mœnia Pallantea.
Obſtupuit magno laudum perculſus amore
Euryalus, ſimul his ardentem affatur amicum.
Méne igitur ſocium ſummis adjungere rebus
Niſe fugit? ſolum te in tanta pericula mittam?
Non ita me genitor bellis aſſuetus Opheltes, Homerus in Ili. 44.
*Argolicum * terrorem inter Troiæq; labores*
Sublatum erudiit: nec tecum talia geſſi,
Magnanimũ Æneam, & fata extrema ſequutus.
Eſt hic, eſt animus lucis contemptor, & iſtum Quem Græci Troianis inferebant, non quo ipſi turbarentur
Qui vita bene credat emi, quo tendis, honorem.
Niſus ad hæc. Equidem de te nil tale verebar,
Nec fàs non ita me referat tibi magnus ouantem
Iuppiter: aut quicunque oculis hæc aſpicit æquis.
Sed ſi quid (quæ multa vides diſcrimine tali)
Si quis in aduerſum raptat caſuſue, deúſue,
Te ſupereſſe velim: tua vita dignior ætas. Vbi cæteri ſepeliuntur.
Sit qui me raptum pugna pretióue redemptum
*Mandet humo * ſolita: aut, ſiqua id fortuna vetabit* Matres non niſi nobiles dici ait Seruius.
Abſenti ferat inferias, decorétque ſepulchro
Neu matri miſeræ tanti ſim cauſſa doloris,
*Quæ te ſola puer, multis e * matribus auſa*

Prosequitur, magni nec mœnia curat Acestæ.
Ille autem: Cassas nequicquam nectis inanes:
Nec mea tam mutata loco sententia cedit.
Acceleremus, ait vigiles simul excitat: illi
Succedunt, seruantq; vices, statione relicta

Ascanium regis filium sic lib. 6. Reginæ sed enim miseratus amorem Homerus in Il. 107.

*Ipse comes Niso graditur, *regémque requirunt.*
Cætera per terras omnes animalia somno
Laxabant curas, & corda oblita laborum:
Ductores Teucrûm primi, & delecta iuuentus
**Consilium summis regni de rebus habebant.*
Quid facerent, quisue Æneæ iam nuntius esset,
Stant longis adnixi hastis, & scuta tenentes
Castrorum, & campi medio. tum Nisus, & vnà

Homerus in Il. 108.

Euryalus confestim alacres admittier orant:
Rem magnam, pretiumq; moræ fore. primus Iulus
Accepit trepidos, ac Nisum dicere iussit.
Tum sic Hyrtacides: Audite ô mentibus æquis
Æneadæ, neq; hæc nostris spectentur ab annis,
Quæ ferimus, Rutuli somno vinoq; sepulti
Contcuere. locum insidijs conspeximus ipsi,
Qui patet in biuio portæ, quæ proxima ponto.
Interrupti ignes, aterq;, ad sidera fumus

Occasione oblata.

*Erigitur si * fortuna permittitur vti,*
Quæsitum Æneam ad mœnia Pallantea,
Mox hîc cum spolijs, ingenti cæde peracta,
Affore cernetis. nec nos via fallit euntes,

Primam vrbis partem.

*Vidimus obscuris * primam sub vallibus vrbem*
Venatu assiduo, & totum cognouimus amnem.
His annis grauis, atque animi maturus Alethes:
Dijs patrijs, quorum semper sub numine Troia est,
Non tamen omnino Teucros delere paratis,

Homerus in Il. 108.

Cùm tales animos iuuenum, & tam certa tuliſtis
Pectora sic memorans humeros dextrasq; tenebat

Seruius legit, Laudi-

Amborum, & vultũ lacrymis atque ora rigabat.
*Quæ vobis, quæ digna, viri, pro * talibus ausis*

Præmia

Præmia posse rear solui? pulcherrima primùm
Dij moresq́; dabunt vestri, tum cætera reddet
Actutum pius Æneas, atque integer æui
Ascanius, meriti tanti non immemor vnquam.
Immo ego vos, cui sola salus genitore reducto
(Excipit Ascanius) per magnos Nise Penates,
Assaracíq; Larem: & cane penetralia Vestæ
Obtestor (quæcunque mihi fortuna, fidésq; est,
In vestris pono gremijs) reuocate parentem,
Reddite conspectum. nihil illo triste recepto.
Bina dabo argento perfecta atque aspera signis
Pocula, dzuictæa genitor quæ cepit Arisba:
Et tripodas geminos, auri duo magna talenta:
Cratera antiquum, quem dat Sidonia Dido.
Si *verò capere Italiam, sceptrisq; potiri
Contigerit victori, & prædæ ducere sortem:
Vidisti quo Turnus equo, quibus ibat in armis
Aureus? ipsum illum clypeum, cristasq; rubentes
Excipiam sorti, iam nunc tua præmia Nise.
Præterea bis sex genitor lectissima matrum
Corpora, captiuosq; dabit, suaq; omnibus arma:
*Insuper his, campi quod rex habet ipse Latinus.
Te verò, mea quem spatijs propioribus ætas
Insequitur, venerande puer, iam pectore toto
Accipio, & comitem casus complector in omnes.
Nulla meis sine te quæretur gloria rebus:
Seu pacem, seu bella geram, tibi maxima rerum,
Verborúmque fides. Contra quem talia fatur
Euryalus: Me nulla dies tam fortibus ausis
Dissimilem arguerit: *tantùm fortuna secunda
Aut aduersa cadat. sed te super omnia dona
Vnum oro: genitrix Priami de gente vetusta
Est mihi, quam miseram tenuit non Ilia tellus,
Me non excedentem: non mœnia regis Aceste.
Hanc ego nunc, ignaram huius quodcunq; periculi est

bus istis: & exponit, virtutibus: vt a laude virtus intelligatur, id est, ab eo quod sequitur, id quod præcedit. Homerus in Il. 94.

Homerus in Il. 5.

Homerus in Il. 109.

Ita legit Seruius, & exponit, super hæc.

Hoc tantùm promittere deme possum.

Auxilij egentem, me discedente.

Homerus in Ili. 109.

Quæ peperit te talem debet ab omnibus coli.

Homerus in Ili. 108.

Homerus in Il. 168.

Homerus in Ili. 112.

Homerus in Ili. 112.

Iná salutatam linquo (nox & tua testis
Dextera) quòd nequeã lachrymas perferre parentis.
At tu, oro, solare inopem, & succurre relictæ.*
Hanc sine me spem ferre tui audentior ibo
In casus omnes. Perculsa mente dederunt
Dardanidæ lachrymas: ante omnes pulcher Iulus:
Atque animum patriæ strinxit pietatis imago.
Tum sic effatur:
Spondeo digna tuis ingentibus omnia cœptis.
Namque erit ista mihi genitrix, nomenq; Creusæ
Solum defuerit: nec partum gratia talem*
Parua manet, casus factum quicunque sequetur.
Per caput hoc iuro (per quod pater antè solebat)
Quæ tibi polliceor reduci, rebusq; secundis,
Hæc eadem matriq; tuæ generiq; manebunt.
**Sic ait illachrymans: humero simul exuit ensem*
Auratum, mira quem fecerat arte Lycaon
Cnossius, atque habilem vagina aptarat eburna.
Dat Niso Mnestheus pellem, horrentisque leonis
Exuuias: galeam fidus permutat Alethes.
Protinus armati incedunt: quos omnis euntes
Primorum manus ad portas iuuenumq; senumq;
Prosequitur votis, nec non & pulcher Iulus,
Ante annos animumq; gerens, curamq; virilem,
Multa patri portanda dabat mandata: sed auræ
Omnia discerpunt, & nubibus irrita donant.
**Egressi superant fossas, noctisq; per umbram*
Castra inimica petunt: multis tamen antè futuri
Exitio. passim vino somnoq; per herbam
Corpora fusa vident: arrectos littore currus:
Inter lora rotasq; viros, simul arma iacere,
Vina simul. prior Hyrtacides sic ore loquitur:
Euryale, audendum dextra: nunc ipsa vocat res:
**Hac iter est: tu, nequa manus se attollere nobis*
A tergo possit, custodi & consule longè.

Hæc

Hæc ego vasta dabo, & lato te limite ducam.
Sic memorat, vocemq; premit: simul ense superbum
Rhamnetem aggreditur, qui fortè tapetibus altis
Extructus, toto prosilabat pectore somnum. Homerus in Il. 107.
Rex idem, & regi Turno gratissimus augur:
Sed non augurio potuit depellere pestem.
Tres iuxtà tumulos temerè inter tela iacentes,
Armigerumq; Rhemi premit, aurigamq; sub ipsis Homerus in Il. 64.
Nactus equis, ferroq; secat pendentia colla.
Tum caput ipsi aufert domino: truncumq; relinquit Homerus in Ili. 140.
Sanguine singultantem, atro tepefactà cruore
Terra, toriq; madent. nec non Tamyrin q; Lamumq;. Homerus in Ili. 45.
Et iuuenem Serranum, illa qui plurima nocte
Luserat, insignis facie, multoq; iacebat
Membra deo victus felix, si protinus illum
Æquasset nocti ludum, in lucemq; tulisset. Homerus in Ili. 122. 109 134.
Impastus ceu plena leo per ouilia turbans
(Suadet enim vesana fames) manditq; trahitq;
Molle pecus, mutumq; metu: fremit ore cruento.
Nec minor Euryali cades: incensus & ipse Exemplo Nisi.
Perfurit, ac multam in medio sine nomine plebem,
Fadumq;, Hebesumq; subit Rhœtumq;, Aburimq;
Ignaros: Rhœtum vigilantem, & cuncta videntem:
Sed magnum metuens se post cratera tegebat:
Pectore in aduerso totum cui comminus ensem
Condidit assurgenti, & multa morte recepit.
Purpuream vomit ille animam, & cũ sanguine mista
Vina refert moriens: hic furto feruidus instat: Latenter enim sequiebat nocturno prælio.
Famq; ad Messapi socios tendebat, vbi ignem
Deficere extremum, & religatos rarè videbat
Carpere gramen equos. breuiter cùm talia Nisus,
(Sensit enim nimia cæde, atq; cupidine ferri) Homerus in Il. 9.
Absistamus, ait: nam lux inimica propinquat.
Pœnarum exhaustum satis est: via facta per hostes.
Multa virûm solido argento perfecta relinquunt

Armaq́, craterasq́, simul, *pulchrosq́ tapetas.
Pictosque, Carisius legit lib. 1.
Euryalus phaleras Rhamnetis, & aurea bullis
Cingula: Tyburti Remulo ditissimus olim
Quæ mittit dona hospitio cùm iungeret absens
Cædicus: ille suo moriens dat habere nepoti,
Post mortem bello Rutuli, prædaq́, potiti,
Hæc rapit, atq́ humeris nequicquam fortibus aptat.
*Tum galeam Meßapi habilem cristisq́ decoram
Homerus in Il. 140.
Iudunt, excedunt castris, & tuta capessunt.
Interea præmissi equites ex vrbe Latina,
Cætera dum* legio campis instructa moratur,
Propriè. nã legio de peditibus, turma de equitibus dicitur.
Ibant, & Turno regi responsa ferebant,
Tercentum, scutati omnes. Volscente magistro.
Iamq́ propinquabant castris, muroq́ subibant,
*Cùm procul hos læuo flectentes limite cernunt:
Et galea Euryalum sublustri noctis in vmbra
Homerus in Il. 110.
Prodidit immemorem, radijsq́ aduersa refulsit.
Haud temerè est visũ: conclamat ab agmine Volscẽs*
State viri: quæ causa viæ? quiue estis in armis?
Homerus in Il. 110.
Quóue tenetis iter? Nihil illi tendere contrà,
Sed celerare fugam in syluas, & fidere nocti.
Obijciunt equites sese ad* diuortia nota,
Semitas transuersas, quæ sunt a latere viæ militaris.
Hinc atq́ hinc omnemq́ aditum custode coronant.
Sylua fuit, latè dumis, atq́ ilice nigra
Horrida: quam densi complerant vndiq́ sentes:
Rara per occultos ducebat semita calles.
Euryalum tenebræ ramorum, onerosaq́ præda
Inpediunt, fallitq́ timor regione viarum.
Nisus abit: iamq́, imprudens euaserat hostes,
Atq́ locos, qui post Albæ de nomine dicti
Albani: tum rex stabula alta Latinus habebat.
Ad se ipsum, non ad Euryalum refert, vt ait Seruius.
Vt stetit, & frustra absentem respexit amicum:
Euryale* infelix, qua te regione reliqui?
Quáue sequar? rursus perplexũ iter omne reuoluens
Fallacis syluæ, simul & vestigia retrò

Obseruata

Obseruata legit, dumisq; silentibus errat:
Audit equos, audit strepitus, & signa sequentum. Inter auditum sonum, & visum Euryalum.
*Nec longum in*medio tempus, cum clamor ad aures*
Peruenit, ac videt Euryalum, quē iam manus omnis,
Fraude loci, & noctis subito turbante tumultu,
Oppressum rapit, & conantem plurima frustra.
Quid faciat? qua vi iuuenem, quibus audeat armis
Eripere? an sese mediosq; morituros in hostes
Inferat, & pulchram properet per vulnera mortem?
Ocyus adducto torquens hastile lacerto,
Suspiciens altam Lunam, sic voce precatur:
**Tu dea, tu præsens nostro succurre labori,* Homerus in Il. 50.
Astrorum decus, & nemorum Latonia custos.
Si qua tuis vnquam pro me pater Hyrtacus aris
Dona tulit, si qua ipse meis venatibus auxi.
Suspendiue tholo, aut sacra ad fastigia fixi:
Hunc sine me turbare globum, & rege tela per auras. Homerus in Il. 50.
Dixerat: & toto connixus corpore ferrum
Conijcit: hasta volans noctu diuerberat vmbras,
Et venit aduersi in tergum Sulmonis, ibiq;
*Frangitur, ac*fixo transit præcordia ligno.* Obscurum hunc esse locum ait Seruius.
Volutur ille vomens calidum de pectore flumen
Frigidus, & longis singultibus ilia pulsat.
Diuersi circumspiciunt. hoc acrior idem
Ecce aliud summa telum librabat ab aure,
Dum trepidant. at hasta Tago per tempus utrumq;
Stridens, traiectoq; hæsit tepefacta cerebro.
Sæuit atrox Volscens, nec teli conspicit vsquam
Authorem, nec quo se ardens immittere possit.
*Tu tamen*interea calido mihi sanguine pœnas* Donec ille inuenitur.
Persolues amborum, inquit simul ense recluso
Ibat in Euryalum. tunc vero exterritus amens
Conclamat Nisus: nec se celare tenebris
Amplius, aut tantum potuit perferre dolorem.

* Memet:

Subaudi, occidite.

*Meme: adſum qui feci: in me conuertite ferrum,
O Rutuli. mea fraus omnis: nihil iſte nec auſus,
Nec potuit cœlum hoc (& ſidera conſcia) teſtor
Tantùm infelicem nimium dilexit amicum.
Talia dicta dabat: ſed viribus enſis adactus
Tranſadigit coſtas, & candida pectora rumpit.
Voluitur Euryalus letho, pulchrosq; per artus
Ft cruor, inq; humeros ceruix collapſa recumbit:
*Purpureus veluti cùm flos ſucciſus aratro
Langueſcit moriens laſſoue papauera collo
Demiſere caput pluuia, cùm fortè grauantur.
At Niſus ruit in medios, ſolumq; per omnes
Volſcentem petit: in ſolo Volſcente moratur: [hinc
Quem circum glomerati hoſtes, hinc comminus atq;
Proturbant: inſtat non ſegniùs, ac rotat enſem
Fulmineum donec Rutuli clamantis in ore

Homerus in Ili. 64.

Condidit aduerſo, & moriens* animã abſtulit hoſti.
Tum ſuper exanimem ſeſe proiecit amicum

Quaſi contentus peremptо hoſte

Confoſſus, *placidaq; ibi demum morte quieuit.
Fortunati ambo: ſiquid mea carmina poſſunt,
Nulla dies vnquam memori vos eximet æuo:
Dum domus Æneæ Capitoli immobile ſaxum
Accolet, imperiumq; pater Romanus habebit.
Victores præda Rutuli ſpolijsq; potiti,
Volſcentem exanimem flentes in caſtra ferebant

Homerus in Il. 113.

*Nec minor in caſtris luctus, Rhamnete reperto
Exangui, & primis vna tot cæde peremptis,

Spumat enim ſanguis cùm effunditur: & adhuc effundebatur: quia dixit, Semineceſque viros.

Serranoq;, Numaq;, ingens concurſus ad ipſa
Corpora, ſeminecesq; viros, tepidumq; recenti
Cæde locum, & plenos* ſpumanti ſanguine riuos.
Agnoſcunt ſpolia inter ſe, galeamq; nitentem
Meſſapi, & multo phaleras ſudore receptas.
Et iam prima nouo ſpargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora cubile:
Iam ſole infuſo, iam rebus luce retectis,

*Turnus

Turnus in arma viros, armis circundatus ipſe, Homerus in
Suſcitat: ærataſq́ acies in prælia cogit Ili. 114.
*Quiſque ſuos, varijſq́ acuunt rumoribus*iras.* Ex Eutyali,
Quin ipſa arrectus (viſu mirabile) in haſtis & Niſi au-
Præfigunt capita (& multo clamore ſequuntur) dacia ſuſcep
Euryali, & Niſi. tas.
Æneadæ duri murorum in parte ſiniſtra
Oppoſuere aciem, (nam dextra cingitur amni)
Ingentesq́ tenent foſſas, & turribus altis
Stant mœſti: ſimul ora virûm præfixa videbant,
Notanimis miſeris, atroq́ fluentia tabo. Homerus in
**Interea pauidam volitans pennata per vrbem* Ili. 246.
Nuntia fama ruit, matriſq́ allabitur aures
Euryali: ac ſubitus miſeræ calor oſſa reliquit:
Excuſſi manibus radij, reſolutaq́ penſa:
Euolat infelix, & fœmineo vlulatu,
*Sciſſa coman, *muros amens, atq́ agmina curſu* Homerus in
Prima petit: non illa virûm, non illa periculi, Ili. 70. 246.
Telorûmue memor: cœlum dehinc queſtibus implet:
Hunc ego te Euryale aſpicio? túne ille ſenectæ Homerus in
Sera meæ requies? potuiſti linquere ſolam Ili. 247.
*Crudelis? *nec te ſub tanta pericula miſſum,* Homerus in
Affari extremum miſeræ data copia matri? Ili. 275.
Heu terra ignota, canibus data præda Latinis, Ili. 128. 247
**Alitibuſq́ iaces: nec te tua funera mater* Homerus in
Produxi preſſiue oculos, aut vulnera laui, Ili. 3.
Veſte tegens: tibi quam noctes feſtina dieſq́
Vrgebam, & tela curas ſolabar aniles.
Quò ſequar? aut quæ nunc artus, auulſaq́ membra
*Et *funus lacerum tellus habet? hoc mihi de te* Cadauer.
Nate refers? hoc ſum terraq́, mariq́ ſequuta?
Figite me, ſi qua eſt pietas: in me omnia tela
Conijcite, ô Rutuli: me primam abſumite ferro.
Aut tu magne pater diuûm miſerere, tuoq́
Inuiſum hoc detrude caput ſub Tartara telo.

Quando

Quando aliter nequeo crudelem abrumpere vitam.
Hoc fletu concussi animi, mœstusq; per omnes
It gemitus: torpent infractæ ad prælia vires.
Illam incendentem luctus Idæus & Actor,
Ilioneï monitu, & multum lacrymantis Iuli,
Non cum iniuria, sed cum celeritate. *Corripiunt, interq; manus sub tecta reponunt.*
At tuba terribilem sonitum procul æra canoro
Increpuit. sequitur clamor, cœlumq; remugit.
Accelerant acta pariter testudine Volsci,
Et fossas implere parant, ac vellere vallum:
Homerus in Il. 136. *Quærunt pars aditum, & * scalis ascendere muros*
Qua rara est acies, interluceto; corona
Non tam spissa viris, telorum effundere contrà
Omne genus Teucri, ac duris detrudere contis,
Il. 46. 16. 208. *Assueti longo muros defendere bello.*
Homerus in Il. 131. *Saxa quoq; infesto voluebant pondere siqua*
Possent tectam aciem perrumpere. cùm tamen omnes
Ferre libet subter densa testudine casus.
Nec iam sufficiunt. nam, quà globus imminet ingens,
Immanem Teucri molem volumq; ruuntq;:
Quæ Rutulos strauit latè, armorumq; resoluit
Id est, ipsam testudinem quæ armorum erat connexio. *Tegmina. nec curant cæco contendere Marte*
Amplius audaces Rutuli. sed pellere vallo
Missilibus certant.
Parte alia horrendus visu quassabat Etruscam
Pinum, & sumiferos infert Mezentius ignes.
At Messapus, equûm domitor, Neptuniæ proles,
Rescindit vallum, & scalas in mœnia posit.
Homerus in Il. 160. *Vos ô Calliope precor aspirate canenti,*
Quas ibi tum ferro strages, quæ funera Turnus
Ediderit, quem quisq; virum demiserit Orco:
Et mecum ingentes oras euoluite belli.
Et meministis enim diuæ, & memorare potestis.
Circa porta. *Turris erat vasto suspectu, & pontibus altis,*
* *Opportuna loco: summis quam viribus omnes*

Extug-

Expugnare Itali ſummáq́ evertere opum vi
Certabant: Troes contrà defendere ſaxis,
Perq́ cauas denſi tela intorquere feneſtras.
Princeps ardentem coniecit lampada Turnus,
Et flammam affixit lateri: quæ plurima veſto
Corripuit tabulas, & poſtibus hæſit adeſis.
Turbati trepidare intus, fruſtraq́ malorum
Velle fugam. dum ſe glomerant, retroq́ reſidunt
In partem quæ peſte caret, tum pondere turris — Id eſt, incendio.
Procubuit ſubito, & cœlum tonat omne fragore.
Semineces ad terram, immani mole ſequuta,
Confixiq́ ſuis telis, & pectora duro
Transfoſſi ligno, veniunt. vix vnus Helenor
Et Lycus elapſi: quorum primæuus Helenor,
Mæonio regi quem ſerua Lycimnia furtim
Sustulerat, vetitisq́ ad Troiam miſerat armis: — Educaueratſuprà, Argolicum terrorem inter Troiæque labores Sublatum.
Enſe leuis nudo, parmaq́ inglorius alba.
Isq́ vbi ſe Turni media inter millia vidit,
Hinc acies, atq́ hinc acies aſtare Latinas,
Vt fera, quæ denſa venantum ſepta corona
Contra tela furit, ſeſeq́ haud neſcia morti
Iniicit, & ſaltu ſupra venabula fertur:
Haud aliter iuuenis medios moriturus in hoſtes — Homerus in Il. 129.
Irruit, & quà tela videt denſiſſima tendit.
At pedibus longè melior Lycus, inter & hoſtes, — Homerus in Il. 117.
Inter & arma fuga muros tenet, altaq́ certat
Prendere tecta manu, ſociúmq́ attingere dextras. — Quia tunc alti non erant muri.
Quem Turnus pariter curſu teloq́ ſequutus
Increpat his victor: Noſtras euadere dæmens
Sperasti te poſſe manus? ſimul arripit ipſum
Pendentem, & magna muri cum parte reuellit:
Qualis vbi aut leporem, aut candenti corpore cycnum — Homerus in Il. 244.
Sustulit alta petens pedibus Iouis armiger vncis:
Quæſitum aut matri multis balatibus agnum — Homerus in Il. 50.
Martius a ſtabulis rapuit lupus: vndiq́ clamor

Tollitur,

Tollitur, inuadunt & fossas aggere complent.
Homerus in Ili. 132. *Ardentes tædas alij ad fastigia iactant.*
Ilioneus saxo, atque ingenti fragmine montis
Lucetium, portæ subeuntem: ignesq; ferentem,
Emathiona Liger, (chorinæum sternit Asylas:
(Hic iaculo bonus, hic longè fallente sagitta)
Ortygium Cæneus, victorem Cæneа Turnus:
Turnus Ityn, Clonium q;, Dioxippum, Promulumq;,
Et Sagarim, & summo stantem pro turribus Idam,
Priuernum Capys: hunc primo leuis hasta Themilæ
Qui tegmẽ id est, scutũ proiecerit. *Strinxerat: ille manum proiecto tegmine, demens*
Ad vulnus tulit. ergo alu allapsa sagitta,
Et læuo infixa est lateri manui, abditaq; intus
Spiramenta animæ lethali vulnere rupit.
Stabat in egregijs Arcentis filius armis.
Pictus acu chlamydem, & ferrugine clarus Ibera,
Insignis facie: genitor quem miserat Arcens,
Simethos fluuius est Siciliæ. *Eductum Martis luco, Simethia circum*
Flumina, pinguis vbi & placabilis ara Palici.
Stridentem fundam positu Mezentius armis,
Ipse ter adducta circum caput egit habena:
Quia plumbum iactum dissoluitur nimio rotatu, & aëris calore. *Et media aduersi liquefacto tempora plumbo*
Diffidit, ac multa porrectum extendit arena.
Tum primùm bello celerem intendisse sagittam
Dicitur, antè feras solitus terrere fugaces
Ascanius, fortemq; manu fudisse Numanum,
Cui Remulo cognomen erat, Turnię; minorem
Germanam, nuper thalamo sociatus habebat.
Is primam ante aciem digna, atque indigna relatu
Vociferans, tumidusq; nouo præcordia regno
Ibat, & ingenti sese clamore ferebat:
Ab Hercule primũ, pòst a Græcis capti. *Non audet obsidione iterum vallo q; teneri,*
Bis captі Phryges, & morti prætendere muros?
En qui nostra sibi bello connubia poscunt.
Quis deus Italiam, quos vos dementia adegit?

Non

Non hîc Atride, nec fandi fictor Vlysses.
Durum a stripe genus: natos ad flumina primùm
Deferimus saeuoque gelu duramus, & vndis*
Venatu inuigilant pueri, siluasq́ fatigant:
Flectere ludus equos, & spicula tendere cornu.*
At patiens operum, paruoque assueta iuuentus
Aut rastris terram domat, aut quatit oppida bello.
Omne aeuum ferro teritur, versaq́ iuuencum
Terga fatigamus hasta, nec tarda senectus
Debilitat vires animi, mutatq́ vigorem:
Canitiem galea premimus: semperq́ recentes
Conuectare iuuat praedas, & viuere rapto.
Vobis picta croco, & fulgenti murice vestis:*
Desidiae cordi iuuat indulgere choreis:
Et tunicae manicas, & habent redimicula mitrae.
**O vere Phrygiae (neque enim Phryges) ite per alta*
Dindyma, vbi assuetis biforem dat tibia cantum.
Tympana vos, buxusq́ vocat Berecynthia matris*
Idaeae. sinite arma viris, & cedite ferro.
Talia iactantem dictis, ac dira canentem
Non tulit Ascanius: neruoq́ obuersus equino
Contendit telum, diuersaq́ brachia ducens,
Constitit ante Iouem, supplex per vota precatus:
Iuppiter omnipotens audacibus annue coeptis.
Ipse tibi ad tua templa feram solennia dona,
** Et statuam ante aras aurata fronte iuuencum*
Candentem, pariterq́ caput cum matre ferentem,*
Iam cornu petat, & pedibus qui spargat arenam.
Audijt, & coeli genitor de parte serena,
Intonuit laeuum, sonat una lethifer arcus:
Et fugit horrendum stridens elapsa sagitta,
Perque caput Remuli venit, & caua tempora ferro
Traijcit. Verbis virtutem illude superbus.
Bis capti Phryges haec Rutulis responsa remittunt.
Haec tantùm Ascanius. Teucri clamore sequuntur,

Progelidis vndis.

Aliorum labor nostræ pueritiæ ludus est.

Purpura.

Homerus in Il. 18.

A monte Berecyntho

Homerus in Il. 119.

Æqualem matri, nondum patri.

Et dixit, & fecit.

Lætitiaq́ fremunt, animosq́ ad sidera tollunt.
Aetheria tum fortè plaga crinitus Apollo
Desuper Ausonias acies, vrbemq́ videbat
Nube sedens: atque his victorem affatur Iulum.
Macte noua virtute puer (sic itur ad astra)
Ob venerē, Geniture autem, ob Iulium Cæsarem, & Augustum. *Dijs* genite, & * geniture deos, iure omnia bella*
Gente sub Assaraci fato ventura resident:
Nec te Troia capit. Simul hæc effatus ab alto
Æthere se mittit. spirantes dimouet auras,
*Ascaniumq́ petit: *forma tum vertitur oris*
Homerus in Ili. 185. *Antiquum in Buten* hic Dardanio Anchisæ*
Armiger antè fuit, fidusq́ ad limina custos:
Homerus in Ili. 99. *Tum comitem Ascanio pater addidit, ibat Apollo*
Terribilia. *Omnia longæuo simili, vocemq́ coloremq́,*
*Et crines albos, & * sæua sonoribus arma:*
Atque his ardentem dictis affatur Iulum:
Sit satis Æneide telis impunè Numanum
Oppetijsse tuis, primam hanc tibi magnus Apollo
Concedit laudem, & paribus non inuidet armis:
Cætera parce puer bello. Sic orsus Apollo,
*Mortales medio * spectus sermone reliquit,*
Et procul in tenuem ex oculis euanuit auram.
Agnouere deum proceres, diuinaq́ tela
Dardanidæ pharetramq́ fuga sensere sonantem.
Ergo auidum pugnæ dictis, ac numine Phœbi
Ascanium prohibent: ipsi in certamina rursus
Succedunt, animasq́ in aperta pericula mittunt.
It clamor totis per propugnacla muris:
Homerus in Il. 10. *Intendunt acres arcus, amentaq́ torquent.*
Homerus in Ili. 138. *Sternitur omne solum telis. tum scuta cauæq́*
Homerus in Ili. 194. *Dant sonitum flictu galeæ, pugna aspera surgit:*
Aër, vt alibi ** Quantus ab occasu veniens pluuialibus Hœdis*
Verberat imber humū: quàm multa grandine nimbi
In vada præcipitāt, cùm Iuppiter horridus Austris*
Torquet a quoſam hyemē, & cœlo caua nubila rūpit

* Panda-

*Pandarus, & Bitias, Idæe Alcanore creti, Homerus in
Quos Iouis eduxit luco syluestris Hiera, Ili. 131.
*Abietibus iuuenes patrijs, & montibus æquos, Homerus in
Portam quæ ducis imperio commissa recludunt Ili. 113.
Freti armis, vltroq; iuuitant mœnibus hostem.
Ipsi intus dextra, ac læua pro turribus astant
Armati ferro, & cristis capita alta coruſci:
Quales aëria liquentia flumina circum,
Siue Padi ripis, Athesim seu propter amœnum,
Consurgunt geminæ quercus, intonsaq; cœlo
Attollunt capita, & sublimi vertice nutant.
Irrumpunt, aditus Rutuli vt videre patentes:
Continuò Quercens, & pulcher Equicolus armis,
Et præceps animi Tmarus, & Mauortius Hæmon,
Agminibus totis aut versi terga dedere,
Aut ipso portæ posuere in limine vitam.
Tum magis increscunt animis discordibus iræ:
Et iam collecti Troes glomerantur eodem,
Et conferre manum, & procurrere longius audent.
Ductori Turno, diuersa in parte furenti,
Turbantiq; viros, perfertur nuntius hostem
Feruere cæde noua, & portas præbere patentes,
Deserit inceptum, atque immani concitus ira
Dardaniam ruit ad portam, fratresq; superbos:
Et primum Antiphaten (is enim se primus agebat)
Thebana de matre nothum Sarpedonis *alti, i. nobilis.
Coniecto sternit iaculo, volat Itala cornus
Ære per tenerum, stomachoq; infixa sub altum
Pectus abit: reddit specus atri vulneris vndam
Spumantem, & fixo ferrum in pulmone tepescit.
Tum Meropem, atq; Erymantha* manu, tum sternit Gladio.
Aphydnum.
Tum Bitiam ardentem oculis, animisq; frementem,
Non iaculo (neque enim iaculo vitam ille dedisset)
Sed magnum stridens contorta phalarica venit.

Fulminis acta modo: quam nec duo taurea terga,
Nec duplici squama lorica fidelis, & auro
Sustinuit: collapsa ruunt immania membra.
Homerus in Ili. 48. *Dat tellus gemitum, & clypeus super intonat ingens:*
Qualis in Euboico Baiarum littore quondam,
Saxea pila cadit, magnis quam molibus antè
Constructam iaciunt ponto: sic illa ruinam
Prona trahit, penitúsque vadis illisa recumbit.
Miscent se maria, & nigræ attolluntur arenæ:
Mortiferũ. *Tum sonitu Prochyta alta tremit, * durumq; cubile*
Inarime, Iouis imperijs imposta Typhœo.
Homerus in Il. 21. 170. **Hic Mars armipotens animum, viresq; Latinis*
Addidit, & stimulos acres sub pectore vertit
Immissitq; fugam Teucris, atrumq; timorem.
Itali scilicet quibus Mars animos addidit. *Vndiq; *conuenunt: quoniam data copia pugnæ,*
Bellatórque animo deus incidit.
Pandarus vt fusso germanum corpore cernit,
Et quo sit fortuna loco, qui casus agat res,
Portam vi multa conuerso cardine torquet,
Obnixus latis humeris, multosq; suorum
Sine spe inuadendi. *Mœnibus exclusos *duro in certamine linquit:*
Ast alios secum includit recipitq; ruentes,
Demens: qui Rutulum in medio non agmine regem
Viderit irrumpentem, vltroq; incluserit vrbi,
Immanem veluti pecora inter inertia tigrim.
Continuò noua lux oculis effulsit, & arma
Horrendum sonuere: tremunt in vertice cristæ
Sanguineæ, clypeóque micantia fulgura mittit.
Agnoscunt faciem inuisam, atque immania membra
Turbati subitò Æneadæ, tum Pandarus ingens
Tibi data per dotem. Confidentia virtutis. *Emicat, & mortis fraternæ feruidus ira*
*Effatur: Non hæc *dotalis regia Amatæ,*
Nec muris cohibet patrijs media Ardea Turnum.
Castra inimica vides: nulla hinc exire potestas.
*Olli *subridens sedato pectore Turnus:*

Inci-

Incipe, si qua animo virtus, & consere dextram
Hic etiam inuentum Priamo narrabis Achillem.
Dixerat. ille rudem nodis, & cortice crudo
Intorquet summis adnixus viribus hastam.
* *Excepêre aurae vulnus: Saturnia Iuno* Homerus in
Detorsit veniens: portaq; infigitur hasta. Il. 35. 227.
At non hoc telum, mea quod vi dextera versat,
Effugies. neque enim is tels, nec vulneris author. Homerus in
Sic ait, & sublatum altè consurgit in ensem, Il. 48.
Et mediam ferro gemina inter tempora frontem
Diuidit, impubesq; inimani vulnere malas.
Fit sonus: ingenti concussa est pondere tellus.
Collapsos artus, atque arma cruenta cerebro
Sternit humi moriens: atque illi partibus aequis Homerus in
Huc caput, atque illuc humero ex vtroque pependit. Il. 180.
Diffugiunt versi trepida formidine Troës:
**Et si continuò victorem ea cura subisset* Homerus in
Rumpere claustra manu, sociosq; immittere portis, Il. 86.
Vltimus ille dies bello gentique fuisset:
Sed furor ardentem caedisq; insana cupido
Egit in aduersos.
Principio Phalarim, & succiso poplite Gygen
Excipit: hinc raptas fugientibus ingerit hastas
In tergum (Iuno vires animumq; ministrat)
Addit Halyn comitem, & confixa Phegea parma,
Ignaros deinde in muris, Mart emque cientes,
Alcandrumq;, Halumq;, Noemonaq; Prytanimq;,
Lyncea tendentem contrà, sociosq; vocantem,
Vibranti gladio connixus ab aggere dexter
Occupat, huic vno deiectum comminus ictu
Cum galea longè iacuit caput inde ferarum
Vastatorem Amycum quo non felicior alter Id est, peritior.
Vngere tela manu ferrumq; armare veneno:
Et Clytium Æoliden, & armicum Cretea Musis,
Cretea Musarum comitem, cui carmina semper

Rhythmos facere intẽtione neruorum.

*Et citharæ cordi,*numerosq́ intendere neruis:*
Semper equos atq́ arma virûm, pugnasq́ canebat.
Tandem ductores, audita cæde suorum,
Conueniunt Teucri. Mneſtheus, acerq́ Sereſtus,

Homerus in Ili. 86.

Palantesq́ vident ſocios, hoſtemq́ receptum.
**Et Mneſtheus, Quo deinde fugam, quò tenditis? inquit.*
Quos alios muros, quæ iam vltra mœnia habetis?

Homerus in Ili. 150.

**Vnus homo, & veſtris ô ciues vndique ſeptus*
Aggeribus, tantas ſtrages impunè per vrbem
Ediderit? iuuenum primos tot miſerit Orco?
Non infelicis patriæ veterumq́ deorum,

Homerus in Ili. 65.

Et magni Æneæ ſegnes miſereq́ pudeq́?
**Talibus accenſi firmantur, & agmine denſo*
Conſiſtunt. Turnus paulatim excedere pugna,
Et fluuium petere, ac partem, quæ cingitur amni.

Homerus in Ili. 123.

Acriùs hoc Teucri clamore incumbere magno,
*Et glomerare manum, *ceu ſæuum turba leonem*
Cum telo premit infenſus: at territus ille
Aſper, acerba tuens retrò redit: & neq; terga
Fra dare aut virtus patitur, nec tendere contrà,
Ille quidem, hoc cupiens, potis eſt, per tela, viros q́:
Haud aliter retro dubius veſtigia Turnus
Improperata refert, & mens exæſtuat ira.

Homerus in Ili. 124.

**Quinetiam bis tum medios inuaſerat hoſtes:*
Bis conuerſa fuga per muros agmina vertit:
Sed manus e caſtris properè coit omnis in vnum:

Homerus in Ili. 175.

Nec contra vires audit Saturnia Iuno
Sufficere: aëriam cœlo nam Iuppiter Irim

Homerus in Ili. 124.

Demiſit, germanæ haud mollia iuſſa ferentem.
Ni Turnus cedat Teucrorum mœnibus altis.

Homerus in Ili. 131. 175.

**Ergo nec clypeo iuuenis ſubſiſtere tantum,*
*Nec dextra valet: *iniectis ſic vndique telis,*

Homerus in Ili. 124.

*Obruitur: *ſtrepit aſſiduo caua tempora circum*
Tinnitu galea, & ſaxu ſolida æra fatiſcunt:

Diſcuſſæ-

Discussæ iubæ capiti. nec sufficit umbo
Ictibus, ingeminant hastis & Troës, & ipse
Fulmineus Mnestheus. tum toto corpore sudor
*Liquitur, & *piceum (nec respirare potestas)* Sordidum.
Flumen agit: fessos quatit æger anhelitus artus.
Tum demum præceps saltu sese omnibus armis
In fluuium dedit: ille suo cum gurgite flauo
Accepit venientem, ac mollibus extulit undis:
Et lætum ad socios abluta cæde remisit.

P. VIRGILII MARONIS AENEIDOS LIBER X.

ARGVMENTVM.

Iuppiter conuocato deorum concilio, ad concordiam ipsos adhortatur. Ibi Venus de Troianorum periculo insatiabiliq́ue Iunonis odio conqueritur: aliquamq́ue tandem tot calamitatum requiem petit. Iuno contrà malorũ omnium causam in Troianos, veluti primos belli authores, atque adeò in Venerem ipsam reijcit. Frustra itaque tentata reconciliatione, Iuppiter vbi nullum videt esse contentionum finem, ne aut vxorem aut filiam læderet, se neutrarum partium studia sequuturum pronuntiat: sed pro sua se æquitate omnia fatis esse permissurum. Interim Rutuli totis viribus ad oppugnationem redeunt: non minore animo obsessi se ad defensionem parant. Dum hæc in Latio geruntur, Æneas rebus in Etruria ex animi sententia confectis, multorumq́ue sibi populorum auxilijs adiunctis, triginta nauium classe ad suos reuehitur. Ibi nymphas paulò antè in eam formam ex nauibus suis transformatas, obuias habet: ex his & de classis amissione, & de suorum periculo certior redditur. Inde in hostium vsq; conspectum prouectus, copias suas exponit. Rutuli oppugnatione desistunt, occurrentesq́ue ad littus, terra hostem prohibere conantur. Magno vtrinque detrimento pugnatur. Ibi Pallas, magna priùs edita hostium strage, tandem a Turno occiditur. Cuius rei dolore

lore percitus Æneas magnos Rutulorum aceruos amico inferias mittit. Ascanius quoque eruptione facta, suas cum patre copias coniungit. Quibus rebus permota Iuno, & pro Turno solicita, impetrata a Ioue venia, præsenti eum periculo eripit, obiecta illi falsa Æneæ imagine: quam dum in nauim quandam fugientem insequitur, vinculis a Iunone ruptis, vi tempestatis ad littora Ardeæ proxima deuehitur. Interim Mezentius, Iouis monitu pugnæ succedens, magnũ tam Troianorũ quàm Etruscorum numerũ prosternit: donec ab Æneæ hastæ ictu vulneratus & a Lauso filio protectus, ægrè se ad obligandum vulnus ex acie recipit. Ibi Lausus quoque dum patrem vlcisci conatur, ab Æneæ interficitur: eius rei nuntio accepto, Mezentius conscenso equo in prælium redit: vbi dum filij mortem vindicare parat, eadem qua filius, dextra concîdit.

Aliud Argumentum.

Placat & vxorem dictis, & iurgia natæ
Iuppiter. Auxilijs instructus Troius heros
Aduenit: occurrunt Rutuli, atq; in littore pugnant.
Occidit a Turno Pallas, victorq; superbus
Æneæ eripitur. Mezentius interit acer.

Panditur interea domus omnipotentis Olympi: Homerus in
Conciliumque vocat diuum pater, atque hominum rex Il. 38. 82.
Sideream in sedem: terras vnde arduus omnes, Homerus in
Castraq; Dardanidum aspectat, populosq; Latinos. Il. 81.
Considunt tectis bipatentibus, incipit ipse Cui, Ennia-
Cui colla magni, quia nam sententia nobis num sermo-
nem Seruius

Z.v. Versa ait esse.

Versa retro? tantumq́ animis certatis iniquis?
Abnueram bello Italiam concurrere Teucris:
Quæ contra vetitum discordia? quis metus aut hos
Aut hos arma sequi, ferrumq́ lacessere suasit?
Adueniet iustum pugnæ (ne accersite) tempus:
Cùm fera Carthago Romanis arcibus olim
Exitium magnum, atque Alpes immittet apertas.
Bellum per fœciales indicere. Seruius.
*Tum certare odijs, tum res * rapuisse licebit*
Nunc sinite, & placidum laeti componite fœdus.
Iuppiter hæc paucis: at non Venus aurea contrà
Pauca refert:
Homerus in Ili. 25.
O pater, ó hominum, diuúmque æterna potestas,
(Namq́ aliud quidsit, quod iam implorare queamus?)
Cernis vt insultent Rutuli, Turnusq́ feratur
Per medios insignis equis? tumidusq́ secundo
Marte ruat? non clausa tegunt iam mœnia Teucros:
Quin intra portas, atque ipsis prælia miscent.
Antiquè, pro murorũ.
*Aggeribus * murorum, & inundant sanguine fossæ.*
Æneas ignarus abest, nunquam ne leuari
Obsidione sines? murus iterum imminet hostis
Nascentis Troiæ, nec non exercitus alter:
Atque iterum in Teucros Ætolus surgit ab Arpis
Homerus in Il. 53.
*Tydides * equidem (credo) mea vulnera restant:*
Et tua progenies mortali à demoror arma.
Si sine pace tua, atque inuito numine Troës
Per superos Apollinem intelligit, per manes Creusam, Aeneæ vxorem, & Anchisen patrem.
Italiam petiere: luant peccata, neque illos
Iuueris auxilio: sin tot responsa sequuti
*Quæ * superi, * manesq́ dabant: cur nunc tua quisquam*
Flectere iussa potest? aut cur noua condere fata?
Quid repetam exustas Erycino in littore classes?
Quid tempestatum regem, ventósq́ furentes.
Æolia exitos? aut actam nubibus Irim?
Nunc etiam Manes (hæc intentata manebat

Sors

Sors verum mouet: & superis immissa repentè
Alecto, mediis Italûm bacchata per vrbes.
Nil super imperio moueor: speramus ista
Dum fortuna fuit. vincant, quos vincere mauis,
Si nulla est regio, Teucris quam det tua coniux
Dura, per euersæ, genitor, fumantia Troiæ
Excidia obtestor, liceat dimittere ab armis
Incolumem Ascanium, liceat superesse nepotem:
Æneas sanè ignotis iactetur in vndis,
Et quamcunque viam dederit fortuna sequatur:
**Hunc tegere, & diræ valeam subducere pugnæ:* Homerus in
Est Amathus, & celsa mihi Paphos, atque Cythera, Ili. 180.
Idaliæq; domus positis inglorius armis
Exigat hic æuum: magna ditione iubeto
Carthago premat Ausoniam: nihil vrbibus inde
Obstabit Tyrijs quid pestem euadere belli
Iuuit, & Argolicos medium fugisse per ignes?
Totq; maru, vastæq; exhausta pericula terræ,
Dum Latiũ Teucri, recidiuaq; Pergama quærunt?
Non satius cineres patriæ insedisse supremos,
Aut q; solum, quo Troia fuit? Xanthum, & Simoënta
Redde oro miserũ: iterumq; reuoluere casus Homerus in
*Da pater Iliacos Teucris. *Tum regia Iuno* Il. 38.
Acta furore graui: Quid me alta silentia cogis
Rumpere, & obductum verbis vulgare dolorem?
Æneam hominum quisquam, diuúmq; subegit
Bella sequi, aut hostem regi se inferre Latino?
Italiam petijt fatis authoribus: esto,
Cassandræ impulsus furijs: num linquere castra
Hortati sumus aut vitam committere ventis?* Incertis &
Num puero summam belli, num credere muros? inanibus.
Tyrrhenámue fidem, aut gentes agitare quietas?
*Quis deus in * fraudem, quæ dura potentia nostra* Id est, peri-
Egit? vbi hîc Iuno, demissáue nubibus Iris? culum.
Indignum est Italos Troiam circundare flammis

Nascen-

Nascentem, & patria Turnum consistere terra.
Cui Pilumnus auus, cui diua Venilia mater.
Pungit Venerem, Æneæ matrem non enim dea Venilia sed nympha
Quid, face Troianos atra vim ferre Latinis?
Arua aliena iugo premere, atq; auertere prædas?
Quid, soceros legere & gremijs abducere pactas?
Pacem orare manu, præfigere puppibus arma?
Tu potes Æneam manibus subducere Graium,
Proq; viro nebulam, & ventos obtendere inanes:
Et potes in totidem classem conuertere Nymphas:
Nos aliquid Rutulos contrà mouisse nefundum est.
Æneas ignarus abest: ignarus & absit.
Est Paphos Idaliumq; tibi, sunt alta Cythera:
Molles quę etiam sine inimicis petire possent.
Quid grauidã bellis vrbem, & corda aspera tentas?
Nósne tibi fluxas Phrygiæ res vertere fundo
Conamur? nos, an miseros qui Troas Achiuis
Obiecit? quæ causa fuit consurgere in arma
Europamq;, Asiamq;, & fœdera soluere furto?
Me duce Dardanius Spartam expugnauit adulter?
Aut ego tela dedi, fouiue cupidine bella?
Homerus in Ili. 263.
Tunc decuit metuisse tuis. nunc sera querelis
Haud iustis assurgis, & irrita iurgia iactas.
Talibus orabat Iuno: cunctiq; fremebant
Cœlicolæ, assensu vario. ceu flamina prima
Cùm deprensa fremunt sylus, & cæca volutant
Murmura, venturos nautis prodentia ventos.
Tum pater omnipotens, rerum cui summa potestas,
Infit: eo dicente, deûm domus alta silescit.
Pro tenet.
Et tremefacta solo tellus, silet arduus æther:
Tum Zephyri posuere, premit placida æquora pontus
vnde sectæ philosophorum, propria quædam instituta retinentium.
Accipite ergo animis, atq; hæc mea figite dicta:
Quando quidem Ausonios coniungi fœdere Teucris
Haud licitum est, nec vestra capit discordia finem:
Quæ cuiq; est fortuna hodie, quam quisq; secat spem,
Tros Rutulusne fuat, nullo discrimine habebo:
Seu fatis Italûm castra obsidione tenentur,

Siue

Siue errore malo Troiæ, monitúq; sinistri.
Nec Rutulos soluo: sua cuique exorsa laborem,
Fortunamq; ferent: rex Iuppiter omnibus idem.
Fata viam inuenient. Stygij per flumina fratris,
Per picè torrentes, atraq; voragine ripas,
**Annuit, & totum nutu tremefecit Olympum.* — Homerus in Il. 11.
Hîc fines fandi. solio tum Iuppiter aureo
*Surgit: *cœlicolæ medium quem ad limina ducunt.* — Homerus in Ili. 12.
Interea Rutuli portis circum omnibus instant
Sternere cæde viros, & mœnia cingere flammis. — Homerus in Il. 120.
Astlegio Æneadûm vallis obsessa tenetur:
Nec spes vlla fugæ miseri stant turribus altis.
Nequicquam, & rara muros cinxêre corona.
Asius Imbracides, Hicetaoniusq; Thymœtes,
Assaracusq; duo, & senior cum Castore Tybris,
Prima acies, hos germani Sarpedonis ambo,
Et Clarus & Hæmon Lycia comitantur ab alta.* — Nobili.
Fert ingens toto connixus corpore saxum,
*Haud partem exiguam montis, *Lyrnesius Acmon,* — Phryx: nam Lyrnesos ciuitas est phrygiæ.
Nec Clytio genitore minor, nec fratre Menestheo.
Hi iaculis, illi certant defendere saxis:
Molirique ignem, neruoq; aptare sagittas.
Ipse inter medios, Veneris iustissima cura,
Dardanius caput ecce puer detectus honestum:
(Qualis gemma micat, fuluum quæ diuidit aurum,
Aut collo decus, aut capiti vel quale per artem
Inclusum buxo, aut Oricia terebintho* — Oricos ciuitas est Epiri, iuxta quam nascitur terebinthus.
Lucet ebur) fusos ceruix cui lactea crines
Accipit, & molli subnectit circulus auro,
Te quoque magnanimæ viderunt Ismare gentes
Vulnera dirigere, & calamos armare veneno,
Mæonia generose domo: vbi pinguia culta
Exercentq; viri, Pactolusq; irrigat auro.
Affuit & Mnestheus, quem pulsi pristina Turni
Aggere murorum sublimem gloria tollit:

Et

Et Capys, hinc nomen Campanæ ducitur vrbi.
Illi inter sese duri certamina belli
Contulerant: media Æneas freta nocte secabat.
Namque vt ab Euandro castris ingressus Etruscis.
Regem adit, & regi memorat nomenq; genusq;
Quidue petat, quidue ipse ferat: Mezentius arma
Quæ sibi conciliet. violentaq; pectora Turni
Edocet: humanis quæ sit fiducia rebus
Admonet: immisceiq; preces haud fit mora, Tarchō
Iungit opes, fœdusq; ferit: tum libera fatis*
Classem conscendit iussis gens Lydia diuûm
Externo commissa duci. Æneia puppis
Prima tenet, rostro Phrygios subiuncta leones:
Imminet Ida super profugis gratissima Teucris.
Hic magnus sedet Æneas secumq; volutat
Euentus belli varios Pallasq; sinistro
Affixus lateri, iam quærit sidera, opacæ
Noctis iter, iam quæ passus terraq; mariq;.
Pandite nunc Helicona deæ, cantusq; mouete;
Quæ manus interea Tuscis comitatur ab oris
Ænean, armetq; rates, pelagoq; vehatur.
Massicus ærata princeps secat æquora Tigri:
Sub quo mille manus iuuenum, qui mœnia Clusi,
Quiq; vrbem liquêre Cosas: queis tela sagittæ,
**Corytiq; leues humeris, & lethifer arcus.*
Vna tornus Abas, huic totum insignibus armis
Agmen, & aurato fulgebat Apolline puppis.
Sexcentos illi dederat Populonia mater
Expertos belli iuuenes: ast Ilua trecentos
Insula inexhaustis Chalybum generosa metallis.
Tertius, ille hominum, diuûmq; interpres Asylas,
Cui pecudum fibræ, cœli cui sidera parent,
Et linguæ volucrum, & præsagi fulminis ignes,
*Mille*rapit densos acie, atque horrentibus hastis.*
Hos parere iubent Alpheæ ab origine Pisæ,

Permittētibus fatis: quia pugnare non poterant, ob illud, Externos optare duces, lib. 8.

Pharetra.

Homerus in Il. 28.

Raptim ducit.

Vrbs Etrusca solo sequitur pulcherrimus Astur.
Astur equo fidens, & versicoloribus armis.*
Tercentum adiciunt (mens omnibus una sequendi)
Qui Cerete domo, quis sunt Minionis in aruis:
*Et Pyrgi veteres, * intempestaq; Grauiscæ.*
Non ego te Ligurum ductor fortissime bello,
Transierim Cycne: & paucis comitate Cupauo:
Cuius clorinæ surgant de vertice pennæ:
Crimen amor vestrum formaq; insigne paternæ,
Namque ferunt luctu Cycnum Phaethontis amati,
Populeas inter frondes, umbramq; sororum:
Dum canit, & mœstum musa solatur amorem,
Canentem molli pluma duxisse senectam,
Linquentem terras, & sidera voce sequentem.
Filius æquales comitatus classe catervas,
Ingentem remis Centaurum promouet: ille
Instat aquæ saxumq; vndis immane minatur
Arduus, & longa sulcat maria alta carina.
Ille etiam patrijs agmen ciet Ocnus ab oris,
Fatidicæ Mantûs, & Thusci filius amnis:
Qui muros, matrisq; dedit tibi Mantua nomen,
Mantua udues auus. sed non genus omnibus vnum:
*Gens illi * triplex, populi sub gente * quaterni:*
Ipsa caput populis, Thusco de sanguine vires.
Hinc quoque quingentos in se Mezentius armat,
Quos patre Benaco velatus arundine glauca,
Mincius infesta ducebat in æquora pinu.
Jt grauis Auletes, centenaq; arbore fluctum
*Verberat assurgens, spumant vada * marmore verso.*
Hunc vehit immanis Triton, & cærula concha
Exterrens freta: cui laterum tenus hispida nanti
Frons hominem præfert, in Pristin desinit alnus:
Spumea semifero sub pectore murmurat vnda.
Tot lecti proceres ter denis nauibus ibant
Subsidio Troiæ, & campos salij ære secabant.

Eques optimus.

Pestiferæ, quasi sine temperie: Grauiscæ enim dictæ, quod graue aerem sustinerent.

Quia Mantua vrbs Tusciæ, tres habuit tribus quæ in quaternas curias diuidebantur.

Mari.

Iam

Iamq; dies cœlo concesserat, almaq; curru
Noctiuago Phœbe medium pulsabat Olympum:
Æneas (neq; enim membris dat cura quietem)
Ipse sedens clauumq; regit, velisq; ministrat.*
Atq; illi medio in spatio chorus ecce suarum
Occurrit comitum, nymphæ: quas alma Cybele
Numen habere maris, nymphasq; e nauibus esse
Iusserat. innabant pariter, fluctusq; secabant,
Quot prius æratæ steterant ad littora proræ.
Agnoscunt longè regem lustrantq; choreis:
Quarum quæ fandi doctissima Cymodocea,
Ponè sequens, dextra puppim tenet: ipsaq; dorso
Eminet, ac læua tacitis subremigat vndis.
Tum sic ignarum alloquitur: Vigilásne deûm gens
Ænea? vigila: & velis immitte rudentes.
Nos sumus Idææ sacro de vertice pinus,
Nunc pelagi nymphæ, classis tua. perfidus vt nos*
Præcipites ferro Rutulus flammaq; premebat,
Rupimus inuitæ tua vincula, teq; per æquor
Quærimus. hanc genitrix faciem miserata refecit,
Et dedit esse deas, æuumq; agitare sub vndis.
At puer Ascanius muro fossisq; tenetur
Tela inter media, atq; horrentes Marte Latinos.
Iam loca iussa tenet forti permistus Etrusco
Arcas eques. medias illis opponere turmas,
Ne castris iungant, certa est sententia Turno.
Surge age, & Aurora socios veniente vocari
Primus in arma iube: & clypeum cape, quē dedit ipse
Inuictum ignipotens, atq; oras ambijt auro.
Crastina lux (mea si non irrita dicta putares)
Ingentes Rutulæ spectabit cædis aceruos.
Dixerat, & dextra discedens impulit altam,
Haud ignara modi, puppim fugit illa per vndas*
Ocyor & iaculo, & ventos æquante sagitta.
Inde aliæ celerant cursus, stupet inscius ipse

Et lib. 5. dedit ei gubernandi peritiam.

Qui post fœdus bellum cōmouit. vnde illud Latini regis, ipsi has sacrilego pendetis sanguine pœnas.

Moderationis, quippe quæ fuerat nauis.

Tros

Tros Anchisiades: animos tamen omine tollit.
**Tum breuiter supera aspectãs conuexa precatur:* Homerus in
Alma parens Idæa deûm, cui Dindyma cordi, Il. 268.
Turrigeræq; vrbes, biugiq; ad frena leones:
Tu mihi nunc pugnæ princeps, tu rite propinques* Familiare
Augurium, Phrygibusq; adsis pede diua secundo. faciãs: vt, Et
Tantum effatus. & interea reuoluta ruebat propiùs res
Matura iam luce dies noctemq; fugarat. aspice no-
Principio socijs educit, signa sequantur: stras.
Atque animos aptent armis, pugnæq; parent se.
Famã in conspectu Teucros habet & sua castra,
Stans celsa in puppi. clypeum tum deinde sinistræ
Extulit ardentem clamorem ad sidera tollunt* Homerus in
Dardanidæ e muris: spes addita suscitat iras. Ili. 26. 56.
Tela manu iaciunt: quales sub nubibus atris
** Strymoniæ dant signa grues, atque æthera tranãt* Homerus in
Cum sonitu, fugiuntq; Notos clamore secundo. Il. 29.
At Rutulo regi ducibusq; ea mira videri
Ausonijs donec versas ad littora puppes
Respiciunt, totumq; allabi classibus æquor.
Ardet apex capiti, cristisq; a vertice flamma Homerus in
Funditur, & vastos vrabo vomit aureus ignes: Ili. 48.
Non secus ac liquida si quando nocte cometæ
*Sanguine illugubre rubent, *aut Syrius ardor:* Homerus in
Ille sitim morbosq; ferens mortalibus ægris Il. 2. 39.
Nascitur, & leuo contristat lumine cælum.
Haud tamen audaci Turno fiducia cessit
Littora præripere, & venientes pellere terra.
Vltro animos tollit dictis, atque increpat vltro,
** Quod votis optastis, adest perfringere dextra* Homerus in
In manibus Mars ipse, viri nunc coniugis esto Ili. 171.
*Quisque suæ tecti q; memor. *nũc magna referto* Homerus in
Facta, patrũ laudes. vltro occurramus ad vndam, Il. 83. 171
Dum trepidi, egressiq; labant vestigia prima.
Audentes fortuna iuuat.

Cogitat quidem, nõ tamen facit, ne diuiſo exercitu, vtrobique vincantur.

Hæc ait: & ſecum verſa quos ducere contrà,*
Vel quibus obſeſſos poſſit concredere muros.
Interea Æneas ſocios de puppibus altis
Pontibus exponit multi ſeruare recurſus
Languentis pelagi, & breuibus ſe credere ſaltu:
Per remos alij ſpeculatus littora Tarchon,
Quà vada no ſperat, nec fracta remurmurat vnda
Sed mare in offenſum creſcenti allabitur æſtu,
Aduertit ſubitò proras, ſociosq; precatur:
Nunc ô lecta manus validis incumbite remis:
Tollite, ferte rates: inimicam findite roſtris
Hanc terram, ſulcumq; ſibi premit ipſa carina.
Frangere nec tali puppes ſtatione recuſo,
Arrepta tellure ſemel. Quæ talia poſtquam
Effatus Tarchon, ſocij conſurgere tonſis,
Spumantesq; rates artis inferre Latinis
Donec roſtra tenent ſiccum, & ſedêre carinæ
Omnes innocuæ: ſed non puppis tua Tarchon.
Namque inflicta vadis, dorſo dum pendet iniquo,*
Anceps, ſuſtentata diu, fluctuſq; fatigat,
Soluitur, atque viros medijs exponit in vndis:
Fragmina remorum quos & fluitantia tranſtra
Impediunt, retrahitq; pedes ſimul vnda relabens.
Nec Turnum ſegnis retinet mora, ſed rapit acer*
Totam aciem in Teucros, & contrà in littore ſiſtit
Signa canunt: primus turmas intuliſt agreſtes
Æneas, omen pugnæ: ſtrauitq; Latinos,*
Occiſo Therone: virûm qui maximus vltro
Æneam petit: huic gladio, perq; ærea ſcuta,
Per tunicam ſqualentem auro latus haurit apertũ.
Inde Lycam ferit, exectum iam matre perempta,
Et tibi Phœbe ſacrum: caſus euadere ferri
Cui licuit paruo, nec longè Caſſea durum,
Immanemq; Gyam, ſternentes agmina claua,
De iecit lecto, nihil illos Herculis arma,*

Arenę durioris cumulo

Homerus in Ili. 130.

Quia vt nũc ſic vbique vincet Æneas.

Homerus in Ili. 48. 64.

Nil

Nil validæ iuuere manus: genitórque Melampus,
Alcidæ comes, vsque graues dum terra labores
Prębuit. ecce Pharo, voces dum iactat inertes,
Intorquens iaculum clamanti sistit in ore.
Tu quoque flauentem prima lanugine malas
Dum sequeris Clytium infelix noua gaudia, Cydon,
*Dardania stratus dextra, securus * amorum,*
Qui iuuenum tibi semper erant, miserande iaceres:
Ni fratrum stipata cohors foret obuia Phorci
Progenies. septem numero, septenaq; tela
Coniciunt partim galea, clypeoq; resultant
*Irrita, *deflexit partim stringentia corpus*
Alma Venus: fidum Æneas affatur Achatem:
Suggere tela mihi (non vllum dextera frustra
*Torserit in Rutulos) *steterãt quæ in corpore Graiũ*
Iliacis campis. tum magnam corripit hastam,
Et iacit: illa volans clypei transuerberat æra
Mæonii, & thoraca simul cum pectore rumpit.
Huic frater subit Alcanor fratremq; ruentem
*Sustentat dextra *transiecto missa lacerto*
Protinus hasta fugit, seruatq; cruenta tenorem:
Dexteraq; ex humero nerus moribunda pependit.
Tum Numitor, iaculo fratris de corpore rapto,
Æneam petijt: sed non & figere contrà
Est licitum, magnique fremur perstrinxit Achatæ.
*Hic Curibus, fidens primæuo corpore, *Lausus*
Aduenit, & rigida Dryopen ferit eminus hasta,
Sub mentum grauiter pressa: pariterq; loquentis
Vocem, animamq; rapit, transiecto gutture at ille
Fröte ferit terram, & crassum vomit ore cruorem.
Tres quoque Threicios, Boreæ de gente: suprema,
Et tres quos Idas pater, & patria Ismara mittit,*
Per varios sternit casus occurrit Halesus,
Auruncæq; manus: subit & Neptunia proles,
*Insignis Messapus equis. *expellere tendunt*

Cydones Cretenses erant: porro de Cretensibus legitur, intemperãtes in amore puerorum fuisse.

Homerus in Ili. 51.

Homerus in Ili. 141.

Retroacto.

Homerus in Il. 87.

Mezentij filius.

Thraciæ vrbs.

Homerus in Il. 135.

Nunc hi, nunc illi: certatur limine in ipso
Ausoniæ: magno discordes æthere venti
Prælia ceu tollunt, animis & viribus æquis:
Non ipsi inter sè, non nubila, non mare cedit:
Anceps pugna diu stant obnixa omnia contrà:
Haud aliter Troianæ acies, aciesq; Latinæ
Homerus in Il. 45. *Concurrunt: hæret pede pes, densusq; viro vir.*
At parte ex alia quà saxa rotantia latè
Intulerat torrens, arbustaq; diruta ripis,
Arcadas insuetos acies, inferre pedestres
Pro Latinis. *Ut vidit Pallas Latio dare terga sequaci,*
Aspera quæ is natura loci dimittere quando
Suasit equos: unum quod rebus restat egenis,
Nunc prece, nunc dictis virtutem accendit amaris.
Quò fugitis socii? per vos, & fortia facta,
Per ducis Euandri nomen, deuictaq; bella,
Spemq; meã, patriæ quæ nunc subit æmula laudi,
Homerus in Il. 168. *Fidite ne pedibus ferro rumpenda per hostes*
Est via, quà globus ille viri densissimus urget:
Hac vos & Pallantia ducem patriæ alta reposcit:
Numina nulla premunt mortali urgemur ab hoste
Mortales: totidem nobis animæq; manusq;.
Ecce maris magno claudit nos obice pontus:
Deest iam terra fugæ: pelago Troiámne petemus?
Hæc ait, & medius densos prorumpit in hostes.
Obuius huic primùm fatis adductus iniquis
Vt eos hortaretur exemplo. *Fit Lagus: hunc magno vellit dum pondere saxum,*
Inuerso figit telo discrimina costis
Per medium quà spina dedit: hastamq; receptat
Ossibus hærentem quem non super occupat Hisbon,
Ille quidem hoc sperans nam Pallas antè ruentem,
Dum furit incautum, crudeli morte sodalis
Pulmo tumidus est naturaliter. *Excipit, atque ensem tumido in pulmone recondit.*
Hinc Helenum petit, & Rhœti de gente vetusta
Anchemolum, thalamos ausum incestare nouercæ.

Vos

Vos etiam gemini Rutulis cecidistis in armis,
Daucia, Laride, Tymberq; simillima proles,
Indiscreta suis gratusq; parentibus error.
At nunc dura dedit vobis discrimina Pallas:
Nam tibi Tymbre caput Euandrius abstulit ensis:
Te decisa suum Laridæ dextera quærit:
*Semianimesq; micant digiti ferrumq; retractant. Homerus in
Arcadas accensos monitu, & præclara tuentes Ili. 49.
Facta viri mistus dolor & pudor armat in hostes.
*Tum Pallas bijugis fugientem Rhœtea præter Homerus in
Traijcit hoc spatium, tantumq; moræ fuit Ilo. Ili. 48.
Ilo namque procul validam direxerat hastam: Ad mortem
Quam medius Rhœteus interciput, optima Teuthra,
Te fugiens fratremq; Tyren: currumq; volutus
Cædit semanimis Rutulorum calcibus arua.
Ac velut optato ventis æstate coortis Homerus in
Dispersa immittit syluis incendia pastor: Ili. 117.
Correptis subitò mediis extenditur vnà
Horrida per latos*acies Vulcania campos: Vis ignea.
Ille sedens victor flammas despectat ouantes:
Non aliter socium virtus coit omnis in vnum,
Teq; iuuat Palla*sed bellis acer Halesus Post scutum
Tendit in aduersos, seq; in sua colligit arma. se clausit.
Hic mactat Ladona Pheretaq;, Demodocumq;
Strymonio dextram fulgenti diripit ensi, Homerus in
Elatam in iugulum saxo ferit ora Thoantis, Ili. 28.
Ossaq; dispergit cerebro permista cruento. Vicinum in-
*Fata canens syluis genitor celarat Halesum: uocat numẽ
Vt senior letho canentia lumina soluit, nam circa
Iniecêre manum Parcæ, telisq; sacrarunt ripas eius
Euandri. quem sic Pallas petit ante precatus: pugnabant.
Da nunc Tybri*pater ferro, quod missile libro, Id est, spoli-
Fortunam, atque viam duri per pectus Halesi: at: sic Plaut.
Hæc arma, exuuiasq; viri tua quercus habebit. Hominem
Audijt illa deus dum*texit Imaona Halesus, detexam

Areadio infelix telo dat pectus inermum.
At non cæde viri tanta perterrita Lausus,
Pars ingens belli finit agmina, primus Abantem
Homerus in Ili. 7. *Oppositum interimit, *pugnæ nodumq́; moramq́;.*
Sternitur Arcadiæ proles, sternuntur Etruſci:
Et vos ó Graij: imperdita corpora Teucri.
Agmina concurrunt ducibusq́; & viribus æquis:
Extremi addensent acies: nec turba moueri
Tela manusq́; sinit, hinc Pallas instat & vrget,
Hinc contrà Lausus: nec multum discrepat ætas:
Egregij forma, sed queis fortuna negarat
In patriam reditus, ipsos concurrere paßus
Pallantem enim Turnus, Lausum occidit Aeneas. *Haud tamen inter se magni regnator Olympi:*
*Mox illos sua fata manent *maiore sub hoste.*
Interea soror alma monet succurrere Lauso
Turnum qui volucri curru medium secat agmen.
Vt vidit socios: Tempus desistere pugnæ:
Solus ego in Pallanta feror, soli mihi Pallas
Homerus in Ili. 242. *Debetur: cuperem ipse parens spectator adesset.*
Hæc ait: & socij cessêrunt æquore iusso.
At Rutulûm abscessu iuuenis, tum iussa superbæ
Miratus stupet in Turno corpusq́; per ingens
Lumina voluit obitq́; truci procul omnia visu.
Talibus & dictis it contrà dicta tyranni,
Homerus in Ili. 134. **At spolijs ego iam raptis laudabor opimis,*
Aut letho insigni: sorti pater æquus vtrique est.
Tolle minas: fatus medium procedit in æquor.
Homerus in Ili. 77. *Frigidus Arcadibus coit in præcordia sanguis.*
Desiluit Turnus bijugis pedes apparat ire
Comminus. vtq́; leo. specula cùm vidit ab altâ
Stare procul campis meditantem prælia taurum,
Aduolat: haud aliâ est Turni venientis imago.
Vt posset hasta feriri. *Hunc vbi *contiguum missæ fore credidit hastæ,*
Ire prior Pallas, si quæ fors adiuuet ausum
Viribus imparibus: magnumq́; ita ad æthera fatur:

Pal

Per patrù hospitium, & mensas quas aduena adisti,
Te precor Alcide, cœptis ingentibus adsis:
Cernat semineci sibi me rapere arma cruenta,
Victoremq́ ferant morientia lumina Turni.
Audijt Alcides iuuenem: magnumq́ sub imo
Corde premit gemitũ, lachrymasq́ effundit inanes.
Tum genitor natum dictis affatur amicis:
**Stat sua cuiq́ dies: breue & irreparabile tempus* Homerus in
Omnibus est vitæ: sed famam extendere factis, Ili. 72.
Hoc virtutis opus. Troiæ sub mœnibus altis
Tot nati cecidere deûm: quin occidit vnà
Sarpedon, mea progenies: etiam sua Turnum Homerus in
Fata vocant, metasq́ dati peruenit ad æui. Ili. 147.
**Sic ait, atque oculos Rutulorum rejicit aruis.* Homerus in
At Pallas magnis emittit viribus hastam: Ili. 30.
Vaginaq́ caua fulgentem diripit ensem.
Jlla volans, humeris surgunt quà tegmina summa,
Incidit, atque viam clypei molita per oras,* Quasi cum
Tandem etiam magno strinxit de corpore Turni. difficultate
Hîc Turnus ferro præfixum robur acuto Homerus in
In Pallanta, diu librans, iacit: atque ita fatur: Ili. 40.
Aspice num mage sit nostrum penetrabile telum.
**Dixerat: ac clypeum, tot ferri terga, tot æris,* Homerus in
Cùm pellis toties obeat circundata tauri, Il. 57.
Vibranti cuspis medium transuerberat ictu,
Loricæq́ moras, & pectus perforat ingens.* Non pectus,
Ille rapit calidum frustra de vulnere telum: sed cuspis:
Vna eademq́ via sanguisq́ animusq́ sequuntur. non enim
Corruit in vulnus: sonitum super arma dedere: ingens pue-
Et terrem hostilem moriens petit ore cruento. ri pectus:
Quem Turnus super assistens,
Arcades hæc, inquit, memores mea dicta referte
Euandro. qualem meruit, Pallanta remitto.
Quisquis honos tumuli, quicquid solamẽ humandi
est,

Conſtabunt. *Largior: haud illi* ſtabunt Æneïa paruo*
Hoſpitia, & læuo preſſit pede, talia fatus,
Exanimum rapiens immania pondera baltei,
Danai filiarum, quæ ſuos viros occiderunt omnes vna nocte. *Impreßumq́, *nefas: vna ſub nocte iugali*
Cæſa manus iuuenum fœdè, thalamique cruenti:
Quæ bonus Eurytion multo cælauerat auro.
Quo nunc Turnus ouat ſpolio, gaudetq́, potitus:
Neſcia mens hominum fati, ſortiq́, futuræ,
Et ſeruare modum rebus ſublata ſecundis.
Homerus in Ili. 271. *Turno tempus erit, magno cùm optauerit emptum*
Intactum Pallanta, & cùm ſpolia iſta diemq́,
Oderit. At ſocij multo gemitu lacrymiq́,
Impoſitum ſcuto referunt Pallanta frequentes,
Homerus in Ili. 275. *O* dolor, atque decus magnum rediture parenti:*
Hæc te prima dies bello dedit, hæc eadem aufert,
Cùm tamen ingentes Rutulorum linquis aceruos,
Nec iam fama mali tanti, ſed certior author
In fugam. *Aduolat Æneæ: tenui diſcrimine lethi*
Eſſe ſuos, tempus verſis ſuccurrere Teucris.*
Proxima quæque metit gladio, latumq́, per agmen
Ardens limitem agit ferro, te Turne ſuperbum
Cæde noua quærens. Pallas, Euander, in ipſis
Homerus in Il. 216. *Omnia ſunt oculis: menſæ quas aduena primus*
Tunc adijt, dextræq́, datæ. Sulmone creatos*
Quattuor hîc iuuenes, totidem quos educat Vfens,
Viuentes rapit, inferias quos immolet vmbris,
Homerus in Ili. 229. *Captiuoq́, rogi perfundat ſanguine flammas.*
Inde Mago procul infenſam cùm tenderet haſtam,
Homerus in Il. 227. *Ille aſtu ſubit, ac tremebunda ſuperuolat haſta:*
*Et *genua amplectens effatur talia ſupplex:*
Homerus in Il. 64. 116. *Per patrios manes, & ſpes ſurgentis Iuli,*
Te precor, hanc animam ſerues natoq́, patriq́,
Alte infoſſa, foſſæ cõmiſſa. *Eſt domus alta: iacent penitus *defoßa talenta*
*Cælati argenti: ſunt auri pondera fact*i*
Infectiq́, mihi, non hîc victoria Teucrûm

Ver-

Vertitur: haud anima vna dabit discrimina tanta. Homerus in
Dixerat: Æneas contrà cui talia reddit: Il. 116. 230.
Argenti atq; auri memoras quæ multa talenta,
Gnatis parce tuis: belli commercia Turnus*
Sustulit ista prior, iam tum Pallante perempto. Ignoscendi
Hoc patris Anchisæ manes, hoc sentit Iulus. facultatem.
Sic fatus, galeam læua tenet: atq; reflexa
Ceruice orantis capulo tenus abdidit ensem.
Nec procul Æmonides, Phœbi Triuiæq; sacerdos,
Infula cui sacra redimibat tempora vitta: Fascia de al-
Totus collucens veste, atque insignibus armis. bo & cocco
Quem congressus agit campo, lapsumq; superstans
Immolat, ingentiq; vmbra tegit, arma Serestus
Lecta refert humeris, tibi rex Gradiue tropheum.
Instaurant acies Vulcani stirpe creatus Iam fusas.
Ceculus & veniens Masurum montibus Vmbro.
Dardanides contrà furit. Anxuris ense sinistram,
Et totum clypei ferro deiecerat orbem.
Dixerat ille aliquid magnum, vimq; affore verbo
Crediderat, cœloq; animum fortasse ferebat, Æquabat.
Canitiemq; sibi, & longos promiserat annos
Tarquitus exultans contrà fulgentibus armis, Homerus in
Syluicolæ Fauno Dryope quem nympha crearat, Il. 121.
Obuius ardenti sese obtulit: ille reducta
Loricam clypeiq; ingens onus impedit hasta.
Tum capiat orantis nequicquam, & multa parantis Homerus in
Dicere, deturbat terræ: truncumq; repentè Il. 117.
Prouoluens, super hæc inimico pectore fatur:
Istic nunc metuende iace: non te optima mater Homerus in
Condet humi, patriaue onerabit membra sepulchro: Il. 122.
Alitibus linquêre feris: aut gurgite mersum Homerus in
Vnda feret, piscesq; impasti vulnera lambent. Ili. 130. 166.
Protinus Antheü, & Lycã prima agmina Turni
Persequitur, fortemq; Numã, fulutumq; Camertem,
Magnanimo Volscente satum: ditissimus agri

Quia veniente hoſte, cum nemo nuntiaret, improuiſo captæ ſunt.

Qui fuit Auſonidûm, & tacitis regnauit Amyclis
Ægæon qualis, centum cui brachia dicunt
Centenas q; manus, quinquaginta oribus ignem
Pectoribus q; arſiſſe. Iouis cùm fulmina contrà
Tot paribus ſtreperet clypeis, tot ſtringeret enſes:
Sic toto Æneas deſeuit in æquore victor,
Homerus in Ili. 64. *Vt ſemel intepuit mucro. quin ecce Nyphei*
Quadrijuges in equos, aduerſaq; pectora tendit:
Longis gradibus. *Atque illi longè gradientem & dira frementem*
Vt vidêre metu verſi, retroq; ruentes,
Effunduntq; ducem, rapiuntq; ad littora currus.
Interea bijugis infert ſe Lucagus albis
In medios fratérq; Liger ſed frater habenis
Flectit equos, ſtrictum rotat acer Lucagus enſem.
Haud tulit Æneas tanto feruore furentes:
Homerus in Ili. 116. *Irruit, aduerſaq; ingens apparuit haſta.*
Cui Liger:
Duos nominata quibus eſt victus Aeneas *Non Diomedis equos, non currum cernis Achillî,*
Aut Phrygiæ campos: nunc belli finis & æui
His dabitur terris. veſano talia latè
Dicta volant Ligeri: ſed non & Troïus heros
Dicta parat contrà, iaculum nã torquet in hoſtem.
Lucagus, vt pronus pendens in verbera telo
Admouit bijugos proiecto dum pede lœuo
Aptat ſe pugnæ, ſubit oras haſta per imas
Fulgentis clypei: tum lœuum perforat inguen.
Excuſſus curru moribundus voluitur armis,
Quem pius Æneas dictis affatur amaris:
Lucage, nulla tuos currus fuga ſegnis equorum
Prodidit, aut vanę vertêre ex hoſtibus umbræ.
Ipſe rotis ſaliens iuga deſeris. Hæc ita fatus
Arripuit bijugos, frater tendebat inermes
Infelix palmas, curru delapſus eodem.
Per te, per qui te talem genuere parentes,
Vir Troiane ſine hanc animã, & miſerere precãtis,

Plu-

Pluribus oranti Æneas: Haud talia dudum
Dicta dabas: morere, & fratrem ne desere frater, Homerus in
Tum latebras animæ pectus mucrone recludit. Il. 46.
**Talia per campos edebat funera ductor*
Dardanius, torrentis aquæ vel turbinis atri
More furens. Tandē erūpunt, & castra relinquunt
Ascanius puer & nequicquam obsessa iuuentus
Iunonem interea compellat Iuppiter vltro:
**O germana mihi, atque eadem gratissima coniux:* Homerus in
Vt rebare, Venus (nec te sententia fallit) Ili. 30.
Troianas sustentat opes: non viuida bello
Dextra viris, animusq; ferox, patiensq; pericli.
Cui Iuno submissa: Quid ō pulcherrime coniux,
Sollicitas ægram, & tua tristia dicta timentem?* Seuera.
Si mihi quæ quondam fuerat, quamq; esse decebat,
Vis in amore foret: non hoc mihi namque negares
Omnipotens, quin & pugnæ subducere Turnum,
Et Dauno possem incolumem seruare parenti.
Nunc pereat, Teucrisq; pio det sanguine pœnas.
**Ille tamen nostra deducit origine nomen:* Homerus in
Pilumnusq; illi quartus pater, & tua larga Ili. 264.
**Sæpe manu multisq; onerauit limina donis.* Homerus in
Cui rex ætherei breuiter sic fatur Olympi: Il. 86.
Si mora præsentis lethi, temptusq; caduco* Morituro.
Oratur iuueni, meq; hoc ita ponere sentis,
Tolle fuga Turnum atq; instantibus eripe fatis.
Hactenus indulsisse vacat: sin altior istis
Sub precibus venia vlla latet, totumq; moueri
Mutariue putas bellum, spes pascis inanes.
Cui Iuno illachrymās: Quid si quod voce grauaris,
Mente dares atque hæc Turno rata vita maneret?
Nunc manet insontem gratis exitus: aut ego veri
**Vana feror, quod vt ō potius formidine falsa* Ignara ve-
Ludar, & in melius tua, qui potes, orsa reflectas. ritatis.
Hæc vbi dicta dedit, cœlo se protinus alto

Misit,

Misit, agens hyemem nimbo succincta per auras:
Iliacamq́ aciem, & Laurentia castra petiuit.
Homerus in Il. 55. *Tum dea nube cauа tenuem sine viribus vmbram*
In faciem Æneæ (visu mirabile monstrum)
Dardanijs ornat telis, clypeumq́ tubasq́
Diuini assimulat capitis, dat inania verba:
Dat sine mente sonum gressusq́ effingit euntis.
Suscepta. *Morte obita quales fama est volitare figuras,*
Aut quæ sopitos deludunt somnia sensus.
At primas læta ante acies exultat imago,
Irritatq́ virum telis, & voce lacessit.
Instat cui Turnus stridentemq́ emittit hastam
Conijcit: illa dato vertit vestigia tergo.
Elatus, arrogantia tumens. *Tum verò Æneas aduersum vt cedere Turnus*
Credidit, atque animo spem turbidus hausit inanē,
Quò fugis Æneas? thalamos ne desere pactos:
Hac dabitur dextra tellus quæsita per vndas.
Talia vociferans sequitur strictumq́ coruscat
Mucronem, nec ferre videt sua gaudia ventos.
Abrupti saxi altitudine *Fortè ratis celsi coniuncta crepidine saxi*
Expositis stabat scalis, & ponte parato,
Qua rex Clusinis aduectus Osinius oris.
Huc sese trepida Æneæ fugientis imago
Conijcit in latebras, nec Turnus segnior instat,
Ne redire posset in prælium. *Exuperatq́ moras, & pontes transilat altos*
Vix proram attigerat, rumpit Saturnia funem,
Auulsamq́ rapit reuoluta per æquora nauem.
Illum autem Æneas absentem in prælia poscit:
Obuia multa virûm demittit corpora morti.
Tunc leuis haud vltra latebras iam quærit imago,
Sed sublime volans nubi se immiscuit atræ:
Artis, per quam euaserat. *Cùm Turnum medio interea fert æquore turbo.*
Respicit ignarus rerum, ignaruq́ salutis,
Et duplices cum voce manus ad sidera tendit:
Omnipotens genitor, tantòn' me crimine dignum

Dux-

Duxisti? & tales voluisti expendere pœnas?
Quò feror? vnde abij? quæ me fuga, quémue redu-
Laurentésne iterũ muros aut castra videbo? (cet?
Quid manus illa virũm, qui me meáq; arma secuti?
Quosq; (nefas) omnes infanda in morte reliqui?
Et nunc palantes video gemitúmq; cadentũm
Accipio quid agam? aut quę iam satis ima dehiscat
Terra mihi? vos ó potius miserescite venti:
In rupes in saxa (volens vos Turnus adoro)
Ferte ratem, sæuusq; vadis immittite Syrtes:
Quò neq; me Rutuli, neque conscia fama sequatur.
**Hęc memorãs, animo nunc huc nũc fluctuat illuc:* Homerus in Il. 85.
An sese mucrone ob tantum dedecus amens
*Induat, & *crudum per costas exigat ensem:* Crudelem.
Fluctibus an iaciat medijs, & littora nando
Curua petat, Teucrumq; iterum se reddat in arma.
Ter conatus vtramque viam: ter maxima Iuno
Continuit, iuuenémque animi miserata repressit.* Pro, animo.
Labitur alta secans, fluctúque æstuq; secundo:
Et patris antiquam Dauni defertur ad vrbem.* Ardeam.
At Iouis interea monitis Mezentius ardens
Succedit pugnæ, Teucrósque inuadit ouantes.
Concurrunt Tyrhenæ acies, atque omnibus vni,
Vni odijsq; viro telisq; frequentibus instant.
** Jlle velut rupes, vastum quæ prodit in æquor* Homerus in Il. 170.
Obuia ventorum furijs, expostáq; ponto,
Vim cunctam atq; minas perfert cœliq; marísq;
Jpsa immota manens: prolem Dolicaonis Hebrum
Sternit humi: cum quo Latagũ, Palmúmq; fugacẽ.
Sed Latagum saxo, atque ingenti fragmine mõtis
Occupat os faciémque aduersã: poplite Palmũ
Succiso volui segnem sinit armáque Lauso
Donat habere humeris, & vertice figere cristas.
Nec non Euantem Phrygium, Paridisq; Mimanta
Æqualem, comitémque: vna quem nocte Theano

In

In lucem genitori Amyco dedit, & face prægnans
Cisseis regina Parin creat: vrbe paterna
Occubat, ignarum Laurens habet ora Mimanta.
Homerus in Ili. 189. 121 * *Ac velut ille canum morsu de montibus altis*
Actus aper (multos Vesulus quem pinifer annos
Defendit, multosq; palus Laurentia) sylua
Pastus arundinea, postquam inter retia ventũ est,
Substitit, infremuitq; ferox, & inhorruit armos:
Nec cuiquam irasci, propiusue accedere virtus,
Sed iaculis, tutisq; procul clamoribus instant:
Homerus in Ili. 189. * *Haud aliter, iustæ quibus est Mezentius iræ,*
Non vlli est animus stricto concurrere ferro:
Missilibus longè, & vasto clamore lacessunt.
Disponit se. *Ille autem impauidus partes * cunctatur in omnes,*
Dentibus infrendens, & tergo decutit hastas.
Venerat antiquus Coriti de finibus Acron,
Graius homo, infectos linquens profugus hymenæos:
Homerus in Il. 50. * *Hunc vbi miscentem longè media agmina vidit,*
Homerus in Il. 26. *Purpureum pennis, & pactę coniugis ostro:*
Cornubus eminentem. * *Impastus stabula alta leo ceu sæpe peragrans*
(Suadet enim vesana fames) si forte fugacem
*Conspexit capream, aut * surgentem in cornua cerui*
Gaudet hians immane, comasq; arrexit, & hæret
Visceribus super accumbens: lauit improba teter
Ora cruor:
Sic ruit in densos alacer Mezentius hostes,
Sternitur infelix Acron, & calcibus atram
Tundit humũ exprans, infractaq; tela cruentat.
Atque idem fugientem haud est dignatus Oroden
Sternere, nec iacta cæcum dare cuspide vulnus:
Obuius aduersoq; occurrit, seq; viro vir
Furto, id est, insidijs. *Contulit, haud * furto melior, sed fortibus armis*
Tum super abiectum posito pede nixus & hasta,
Homerus in Il. 46. * *Pars belli haud temnenda viris, iacet altus Orodes,*
Conclamant socij lætum Pœana secuti.

* *Ille*

*Ille autem expirans: Non me, quicunq; es inulto,
Victor, nec longum letabere: te quoque fata
Prospectant paria, atque eadem mox arua tenebit.
Ad quem subridens mista Mezentius ira:
*Nunc morere: tibi de me diuũ pater, atq; hominũ rex
Viderit, hoc dicens dextram intorsit in hostem.
*Olli dura quies oculos, & ferreus urget
Somnus in æternam clauduntur lumina noctem.
Cædicus Alcathoum obtruncat, Sacrator Hydaspẽ
Partheniumq; Rapo, & prædurum viribus Orsen:
Messapus Clonium q;, Lycaonium q; Ericaten,
Illum, *infrenis equi lapsu tellure iacentem:
Hunc peditem pedes, & Lycius processerat Agis:
Quem tamen haud expers Valerus virtutis auitæ
Deiecit. Atronium Salius, Saluumq; Nealcen,
Insignis iaculo, & longè fallente sagitta.
Iam grauis æquabat luctus & mutua Mauors
Funera: cædebant pariter pariterq; ruebant
Victores victiq;: *neque his fuga nota, nec illis.
Di Iouis in tectis iram miserantur inanem
Amborum, & tantos mortalibus esse labores.
Hinc Venus, hinc contrà spectat Saturnia Iuno.
Pallida Tisiphone media inter millia sæuit.
At verò ingentem quatiens Mezentius hastam
Turbidus ingreditur campo: quàm magnus Orion,
Cùm pedes incedit medij per maxima Nerei
Stagna, viam scindens, humero supereminet undas,
Aut summis referens annosam montibus ornum,
Ingrediturq; solo, & caput inter nubila condit:
Talis se vastis infert Mezentius armis.
Huic contrà Aeneas, speculatus in agmine longo,
Obuius ire parat, manet imperterritus ille,
Hostem magnanimum opperiens, & mole sua stat:
Atque oculis spatium emensus quantũ satis hastæ,
Dextra mihi deus, & telum quod missile libro,

Homerus in Il. 187.

Homerus in Il. 245.

Homerus in Il. 118.

Asperrimi.

Homerus in Il. 115.

Nunc

Nunc adsint voueo, prædonis corpore raptis
Indutum spoliis, ipsum te Lause trophæum
Homerus in Il. 46. *Æneæ, dixit, *strídentemq́ eminus hastam*
Iecit. at illa volans clypeo est excussa, proculq́
Egregium Anthorem latus inter & ilia figit:
Herculis Anthorem comitem, qui missus ab Argis
Hæserat Euandro, atque Itala consederat vrbe,
Telo in Æneam destinato. *Sternitur infelix *alieno vulnere, cælumq́*
Aspicit, & dulces moriens reminiscitur Argos.
**Tum pius Aeneas hastam iacit: illa per orbem*
Homerus In Il. 35. *Æere cauum triplici, per *linea terga, tribusq́*
Transijt intextum tauri opus, imaq́ sedit
Lino enim tegebantur scuta. *Inguine, sed vires haud pertulit, ocyus ensem*
*Aeneas, *viso Tyrrheni sanguine, lætus*
Eripit a femore, & trepidanti feruidus instat.
Homerus in Ili. 122. *Ingemuit chari grauiter genitoris amore:*
Vt vidit Lausus, lachrymeq́ per ora volutæ
Hîc mortis duræ casum, tuaq́ optima facta
Pietati, & virtuti Lausi. *Siqua fidem tanto est *operi latura vetustas,*
Non equidem, nec te iuuenis memorande silebo.
Ille pedem referens, & inutilis, ira ligatus
Cedebat, clypeoq́ inimicum hastile trahebat:
Proripuit iuuenis, seseq́ immiscuit armis.
Iamq́ assurgentis dextræ, plagamq́ ferentis
Aeneæ subijt mucronem, ipsumq́ morando
Sustinuit, socij magno clamore sequuntur,
Dum genitor nati parma protectus abiret:
Telaq́ conijciunt, proturbantq́ eminus hostem
Missilibus furit Aeneas, tectusq́ tenet se.
Homerus in Ili. 42. 133. **Ac velut effusa si quando grandine nimbi*
Præcipitant, omnis campis diffugit arator.
Omnis & agricola, & tuta latet arce viator,
Aut amnis ripis, aut alti fornice saxi,
Dum pluit in terris, vt possint sole reducto
Exercere diem: sic obrutus vndiq́ telis

Aeneas,

Æneas, nubem belli, dum * detonet, omnem
Sustinet: & Lausum increpitat, Lausoq; minatur:
Quò moriture ruis, maioraq; viribus audes?
Fallit te incautum pietas tua. Nec minus ille
Exultat demens: sæuæ iamq; altius iræ
Dardanio surgunt ductori: extremaq; Lauso
Parcæ fila legunt: validum namque exigit ensem
Per medium Æneas iuuenem, totumq; recondit.
Transijt & parmam mucro, leuia arma minacis,
Et tunicam, molli mater quam neuerat auro:
* Fmpleuitq; sinum sanguis: tum vita per auras
Concessit mœsta ad manes, corpusq; reliquit.
* At verò vt vultum vidit morientis & ora,
Ora modis Anchisiades pallentia miris,
Ingemuit miserans grauiter, dextramq; tetendit:
Et mentem patriæ subijt pietatis imago.
Quid tibi nunc miserande puer pro laudibus istis,
Quid pius Æneas tanta dabit indole dignum?
Arma quibus lætatus habe tua: téque parentum
Manibus, & cineri (si qua est ea cura) remitto.
Hoc tamen infelix miseram solabere mortem:
Æneæ magni dextra cadis. Increpat vltro
Cunctantes socios, & terra subleuat ipsum,
Sanguine turpantem comptos de more capillos.
Interea genitor Tyberini ad fluminis vndam
Vulnera siccabat lymphis, corpusq; leuabat
Arboris accliuis truncо: procul æreа ramis
Dependet galea, & prato grauia arma quiescunt.
* Stant lecti circùm iuuenes: ipse æger, anhelans
* Colla fouet, fusus propexam in pectore barbam:
Multa super Lauso rogitat, multosq; remittit,
Qui vocent, mœstiq; ferant mandata parentis.
At Lausum socij ex animum super arma ferebant
Flentes ingentem, atque ingenti vulnere victum.
* Agnouit longè gemitum præsaga mali mens:

Dum impetus hostium remittatur.

Homerus in Il. 227.

Homerus in Il. 57.

Tunc enim viri, vt mulieres, componebant capillos.

Homerus in Il. 41.

Sustinens se trunco arboris.

Homerus in Ili. 201.

Homerus in Il. 201. 104

Caniciem immundo deformat puluere, & ambas
Ad cœlum tendit palmas, & corpore inhæret.
Tantáne me tenuit viuendi nate voluptas,
Vt pro me hostili paterer succedere dextrę,

Quæ aspicio ab Ænea tibi illata & vulnera, pronus.

*Quē genui? tua ne hæc genitor per *vulnera seruor,*
Morte tua viuens? heu nunc misero mihi demum
Exilium infelix, nunc altè vulnus adactum.
Idem ego nate tuum maculaui crimine nomen,
Pulsus ob inuidiam solio, sceptrisq; paternis.
Debueram patriæ pœnas, odijsq; meorum
Omnes per mortes animam sontem ipse dedisse:

Homerus in Ili. 203.

**Nunc viuo, neq; adhuc homines, lucemq; relinquo.*
Sed linquam. Simul hæc dicens, attollit in ægrum
Se femur, & quanquam vis alto vulnere tardat,
Haud dei ectus equum duci iubet, hoc decus illi,
Hoc solamen erat: bellis hoc victor abibat
Omnibus, alloquitur mœrentem, & talibus insit.

Lausi cruore perfusa.

Rhœbe diu (res siqua diu mortalibus vlla est)
Viximus: aut hodie victor spolia illa cruenta,*
Et caput Æneæ referes, Lausiq; dolorum
Vltor eris mecum: aut aperit si nulla viam vis,
Occumbes pariter: neque enim fortissime, credo
Iussa aliena pati, & dominos dignabere Teucros.

Equo se prębente.

*Dixit: & *exceptus tergo consueta locauit*
Membra, manusq; ambas iaculis onerauit acutis,
Ære caput fulgens, cristaq; hirsutus equina.
Sic cursum in medios rapidus dedit, ęstuat ingens

Quia victus iam sit.

Imo in corde pudor, mistoq; insania luctu,*
Et furijs agitatus amor, & conscia virtus.
Atque hic Æneam magna ter voce vocauit.
Aeneas agnouit eum, lætusq; præcatur:
Sic pater ille deûm faciat, sic altus Apollo:

In vulnus parata.

Incipias conferre manum.
*Tantum effatus, & *infesta subit obuius hasta.*
Ille autem: Quid me erepto sæuissime nato

Terres?

Terves? hęc via ſola fuit qua perdere poſſes.
Nec mortem horremus, nec diuûm parcimus vlli.
Deſine, iam venio moriturus, & hęc tibi porto
Dona prius. Dixit, telumq́; intorſit in hoſtem:
Inde aliud ſuper, atque aliud fugitq́; volatq́;
Ingenti gyro. ſed ſuſtinet aureus vmbo.
Ter circum aſtantem læuos equitauit in orbes,
Telæ manu iaciens: ter ſecum Troïus heros
Immanem ærato circunfert tegmine ſyluam.
Inde vbi tot traxiſſe moras, tot ſpicula tædet
Vellere, & vrgetur pugna congreſſu iniqua,* Pedes contra equitem
Multa mouens animo, iam tandē erumpit, & inter
Bellatoris equi cana tempora conijcit haſtam.
Tollit ſe arrectum quadrupes, & calcibus auras
Verberat, effuſumq́; equitem ſuper ipſe ſequutus
Implicat: euectoq́; incumbit cernuus armo.* Quia cecidit in facię, quaſi in eam partem quā cernimus.
Clamore incendunt cœlum Troëq́; Latinq́:
Aduolat Æneas, vaginaq́; eripit enſem:
Et ſuper hæc, Vbi nunc Mezentius acer, & illa
Effera vis animi? contrà Tyrrhenus, vt auras
Suſpiciens hauſit cœlum, mentēmq; recepit:
Hoſtis amare, quid increpitas mortemq́; minaris? Homerus in Il. 227.
Nullum in cæde nefas: nec ſic ad præmia veni,
Nec tecum meus hæc pepigit mihi fœdera Lauſus.
Vnum hoc per (ſiquæ eſt victis venia hoſtibus) oro
Corpus humo patiare tegi. ſcio acerba meorum
Circumſtare odia: hunc (oro) defende furorem
Et me conſortem nati concede ſepulchro. Homerus in Ili. 249.
Hæc loquitur, tuzuloq́; haud inſcius accipit enſem:
Vndantiq́; animam diffundit in arma cruore.

P. VIRGILII MARONIS AENEIDOS LIBER XI.

ARGVMENTVM.

Occiſo Mezentio, victor Æneas Marti trophęum erigit. Pallantis mortui corpus magno pompæ apparatu ad Euandri vrbem remittit: vbi ſummo & patris & ſuorum omnium luctu excipitur. Interim oratores a Latinis miſſi dierum 12. inducias impetrant: quo temporis ſpatio vtrique ſuorum cadauera perquirunt, ſupremoque ſepulturæ honore proſequuntur. Eodem quoque tempore Venulus, quem ſub belli initium legatum ad Diomedem miſerant Latini, ad ſuos rediens, auxilia ſibi denegata renuntiat. Ea ſpe deſtitutus Latinus, conſilio conuocato, de ſumma belli conſultat, legatosque de pacis conditionibus ad Æneam mittendos cenſet, ibi Drances & Turnus pro inueterato inter ipſos odio, ſe mutuis conuitijs proſcindunt. Interim Æneas bipartitò diuiſis copijs, leuis armaturæ equites planis itineribus ad vrbem præmittit: ipſe cum reliquo exercitu per loca ſyluis montibusq; impedita ad editiorem oppidi partem cõtendit. Cuius rei nuntio Laurentum perlato, conciliũ dimittitur, paranturque ea quę ad vrbis defenſionem putantur pertinere. Turnus cognito per exploratores Æneæ conſilio, bifariam & ipſe ſuas copias partitur, equitibus Meſſapũ, & Camillam præficit, eosque hoſtium equitibus opponit: ipſe cum peditibus anguſtijs, quà

quà neceſſariò Æneæ ad vrbem iter erat, breuiori itinere occupat, atque ibi in inſidijs ſubſtitit. Interim equeſtre prælium committitur diuque dubio vtrinque euentu pugnatur. Ibi Camilla, magna prius edita hoſtium ſtrage, dũ Chloreum Cybeles ſacerdotem, armorũ eius pulchritudine capta, incautiùs inſequitur, ex inſidijs ab Arunte haſta traijcitur. Quam tamẽ ſacræ virginis cędem Aruns non diu tulit inultam: nam & ipſe paulo pòſt ab Opi Dianæ miniſtra ſagitta traiectus, offenſi numinis pœnas perſoluit. Camillę nece conſternati Rutuli, fugam arripiunt: Troiani vrbis oppugnationem parant. Eius calamitatis nuntio ab Acca Camillæ comite ad Turnum perlato, relictis quas obſederat anguſtijs, ſuis auxilio occurrit. Eodem ſubſequitur & Æneas & quoniam, imminente iam nocte prælium commiti non poterat, vtrique poſitis caſtris ante vrbem conſidunt.

Aliud argumentum.

Occiſis proprium pars vtraq; reddit honorem.
Supplicibus Calydone ſatus negat arma Latinis.
Cum Drance alterno iurgat certamine Turnus.
Æneas equitem præmittit, & obuia virgo
Excipit: extincta Rutuli dant terga Camilla.

Oceanum interea ſurgens aurora reliquit.
Aeneas (quanquam & ſocijs dare tempus humandis
**Præcipitant curæ, turbataq; *funere mens eſt)*
Vota deũm primo victor ſoluebat Eoo.
**Ingentem quercum deciſis vndiq; ramis*
Conſtituit tumulo: fulgentiaq; induit arma,

Homerus in Ili. 82.

Vrgent. furere autem Pallantis.

Homerus in Ili. 11 à.

Mezenti ducis exuuias, tibi magne tropheum
Bellipotens, aptat rorantes sanguine cristas,
Perfecta: ita in trophæis poni consueuere. *Telaque truncа viri, & bis sex thoraca petitum*
Perfossumq; locus, clypeumq; ex ære sinistræ
Subligat, atque ensem collo suspendit eburnum.
Tum socios (namq; omnis eum stipata tegebat
Turba ducum) sic incipiens hortatur ouantes:
Homerus in Ili. 245. 11. *Maxima res effecta viri, timor omnis abesto,*
Quod superest: hæc sunt spolia, & de rege superbo
Primitiæ: manibusq; meis Mezentius hic est.
Nunc iter ad regem nobis, murosq; Latinos,
Arma parate animis, & spe præsumite bellum,
Ne qua mora ignaros (vbi primùm vellere signa
Annuerint superi, pubemq; educere castris)
Impediat segnesq; metu sententia tardet.
Homerus in Ili. 248. *Interea socios, inhumataq; corpora terræ*
Mandemus: qui solus honos Acheronte sub imo est.
Ite ait: egregias animas, quæ sanguine nobis
Hanc patriam peperêre suo, decorate supremis
Muneribus. mœstam q; Euandri primus ad vrbem
Mittatur Pallas: quem non virtutis egentem
Immaturo. translatio a pomis. *Abstulit atra dies, & funere mersit acerbo.*
Sic ait illachrymans, recipitq; ad limina gressum,
Corpus vbi exanimum positum Pallantis Acetes
Seruabat senior: qui Parrhasio Euandro
Armiger antè fuit: sed non felicibus æquè
Ancillæ Æneæ: nam honestas mulieres in Sicilia omnes reliquerat, excepta Euryali matre. *Tum comes auspicijs charo datus ibat alumno.*
Circùm omnes famulúmq; manus, Troianaq; turba
Et mœstæ Iliades crinem de more solutæ.
Vt verò Æneas foribus sese intulit altis,
Ingentem gemitum tunsis ad sidera tollunt
Pectoribus, mœstoq; immugit regia luctu.
Ipse caput niuei fultum Pallantis & ora
Vt vidit, læuúq; patens in pectore vulnus
Cuspidis Ausoniæ, lachrymis ita fatur obortis

Tene,

Tène, inquit, miserande puer, cùm læta venires,
Inuidit fortuna mihi, ne regna videres
Nostra, neque ad sedes victor veherere paternas?
Non hæc Euandro de te promissa parenti
Discedens dederam, cùm me complexus euntem
Mitteret in magnum imperium: metuensq; moneret
Acres esse viros, cum dura prælia gente,
Et nunc ille quidem spe multum captus inani,
Fors & vota faust, cumulatq; altaria donis:
Nos iuuenem exanimum, & nil iam cœlestibus vllis Quia perijt.
**Debentem vano mœsti comitamur honore.*
Infelix nati funus crudele videbis.
His nostri reditus, expectatiq; triumphi:
*Hæc mea magna fides, *at non Euandre pudendis* Homerus in
Vulneribus pulsum aspicies. nec sospite dirum Ili. 141. 207.
Optabis nato funus pater, hei mihi quantum
Præsidium Ausonia, & quantum tu perdis Iule.
Hæc vbi defleuit, tolli miserabile corpus Ergo Troia-
*Imperat: & *toto lectos ex agmine mittit* nos Tuscos,
Mille viros, qui supremum comitentur honorem, Arcades.
Intersintq; patris lachrymis: solatia luctus
Exigua ingentis, misero sed debita patri.
Haud segnes alij crates & molle pharetrum
Arbuteis texunt virgis, & vimine querno:
Extructosq; toros obtentu frondis inumbrant.
Hic iuuenem agresti sublimem in stramine ponunt:
Qualem virgineo demessum pollice florem
Seu mollis violæ, seu languentis hyacinthi.
Cui neque fulgor adhuc, nec dū sua forma recessit,
Non iam mater alit tellus, viresq; ministrat.
Tum geminas vestes ostroq; auroq; rigentes
Extulit Æneas, quas illi, læta laborum,
**Ipsa olim quondam manibus Sidonia Dido* Homerus in
Fecerat, & tenui telas discreuerat auro. Ili. 60.
Harum vnam iuueni, supremum mœstus honorem,

Induit: arsuráſque comas obnubit amictu:
Multáque prætrea Laurentis præmia pugnæ
Aggerat, & longo prædam iubet ordine duci.
Homerus in Il. 250. *Addit * equos & tela, quibus ſpoliauerat hoſtem.*
Vinxerat & poſt terga manus, quos mitteret vmbris
Sacra ſunt mortuorum ** Inferias, cæſo ſparſuros ſanguine flammas:*
Indutóſque iubet truncos hoſtilibus armis
Ipſos ferre duces, inimicáque nomina figi.
Quaſi præ dolore non poſſet ire. ** Ducitur infelix æuo confectus Acetes,*
Pectora nunc fœdans pugnis, nunc vnguibus ora:
Sternitur & toto proiectus corpore terræ
Ducunt & Rutulo perfuſos ſanguine currus.
Homerus in Ili. 195. ** Pòſt bellator equus, poſitis inſignibus, Æthon*
It lacrymans, guttiſq; humectat grandibus ora.
Haſtam alij galeámq; ferunt: nam cætera Turnus
Homerus in Ili. 250. *Victor habet. * tũ mœſta phalãx, Teucriq; ſequũtur*
*Tyrrhenique duces, & * verſa Arcadis arma.*
Lugentum more, qui mucronem haſtæ, non cuſpidem contra tertam tenebant. *Poſtquam omnis longè comitum proceſſerat ordo,*
Subſtitit Æneas gemitúque hæc addidit alto:
Nos alias hinc ad lachrymas eadem horrida belli
Fata vocant ſalue æternum mihi maxime Palla,
Æternúmque vale. Nec plura effatus, ad altos
Tendebat muros, greſſúmq; in caſtra ferebat.
Iamq; oratores aderant ex vrbe Latina,
Velati ramis oleæ, veniámq; rogantes:
Homerus in Ili. 80. ** Corpora per campos, ferro quæ fuſa iacebant,*
Homerus in Il. 264. *Redderet, ac tumulo ſineret ſuccedere terræ:*
** Nullum cum victis certamen & æthere caſſis:*
Homerus in Il. 80. *Parceret hoſtitibus quondam ſoceriſque vocatis.*
* Admirantis eſt, non dubitantis. ** Quos bonus Æneas, haud aſpernanda precantes,*
Proſequitur venia, & verbis hæc inſuper addit:
** Quæ nam vos tanto fortuna indigna Latini*
Implicuit bello, qui nos fugiatis amicos?
Pacémne exanimis & Martis ſorte peremptis

Oratis

Oratiùs equidem & vitiis concedere vellem.
Nec veni, nisi fata locum sedemq; dedissent:
Nec bellum cum gente gero, rex nostra reliquit
Hospitia, & Turni potius se credidit armis.
Æquius huic Turno fuerat se opponere morti.
Si bellum finire manu, si pellere Teucros
Apparat, his decuit mecum concurrere telis:
Vixet cui vitam deus aut sua dextra dedisset.
*Nunc ite, & * miseris supponite ciuibus ignem.* — Quasi aliena culpa pereuntibus.
Dixerat Æneas, olli obstupuere silentes:
Conuersiq; oculos inter se atque ora tenebant.
Tum senior, semperq; odijs & crimine Drances
** Infensus iuueni Turno, sic ore vicissim* — Homerus in
Orsa refert: O fama ingens, ingentior armis Il. 17.
*Vir Troiane, quibus * cœlo te laudibus æquem?* Iis, qui in
Iustitiane prius mirer, belline laborum? cœlo sunt.
Nos verò hæc patriam grati referemus ad vrbem:
Et te siqua viam dederit fortuna, Latino
Jungemus regi: quærat sibi fœdera Turnus.
Quin & fatales murorum attollere moles,
Saxaq; subuectare humeris Troiana iuuabit.
Dixerat hæc: vnóq; omnes eadem ore fremebant.
*Bis senos pepigere dies, & pace * sequestra* — Media.
Per syluas Teucri mistiq; impunè Latini
*Errauere iugis. ferro sonat alta * bipenni* — Nomen proprium pro epitheto vsurpauit.
Fraxinus euertunt actas ad sidera pinus:
** Robora nec cuneis, & olentem scindere cedrum,*
Nec plaustris cessant vectare gementibus ornos.
Et iam fama volans tanti prænuntia luctus, — Homerus in
Euandrum Euandriq; domos & mœnia complet, Il. 276.
Quæ modò victorem Latio Pallanta ferebat.
** Arcades ad portas ruere, & de more vetusto* — Ij qui erant intra vrbem
Funereas rapuere faces lucet via longo
Ordine flammarum, & latè discriminat agros.
Contrà turba Phrygum veniens plangentia iungit

Homerus in Ili. 203.

*Agmina:*quæ post quam matres succedere tectis*
Viderunt, mœstam incendunt clamoribus vrbem.
At non Euandrum potu est vis vlla tenere:

Homerus in Il. 205.

*Sed venit in medios*pheretro Pallanta reposto,*
Procũbit super atque hæret lachrymãsq; gemensq;.
Et via vix tandem voci laxata dolore est:
Non hæc ó Palla dederas promissa parenti,
Cautius vt sæuo velles te credere Marti.
Haud ignarus eram quantũ noua gloria in armis
Et prædulce decus primo certamine posset.
Primitiæ iuuenis miserę, belliq; propinqui
Dura rudimenta. & nulla exaudita deorum
Vota, precesq; meæ, túne ó sanctissima coniux,
Felix morte tua, neque in hunc seruata dolorem.

Superaui naturalem ordinem vita longiore.

*Contrà ego vivendo*vici mea fata, superstes*
Restarem vt genitor. Troum socia arma sequutũ
Obruerent Rutuli telis, animam ipse dedissem,
Atque hæc pompa domũ me, non Pallanta referret.
Nec vos arguerim Teucri, nec fœdera, nec quas
Iunximus hospitio dextras: sors ista senectæ
Debita erat nostræ quòd si immatura manebat

Homerus in Ili. 257.

*Mors natum, cæsis *Volscorum millibus antè,*
**Ducentem in Latium Teucros, cecidisse iuuabit*

Homerus in Il. 275.

Quin ego non alio digner te funere Palla,
Quàm pius Æneas, & quam magni Phryges, & quàm
Tyrrheniq; duces, Tyrrhenũm exercitus omnis.
Magna trophæa ferunt quos dat tua dextera letho

Sicut reliqui duces a Pallante cæsi.

*Tu*quoque nunc stares immani truncus in armis,*
Esset par ætas & idem si robur ab annis,
Turne, sed infelix Teucros quid demoror armis?
Vadite, & hæc memores regi mandata referte.
Quòd vitam moror inuisam, Pallante perempto,
Dextera caussa tua est, Turnum natoq; patriq;
Quam debere vides: meritis vacat hic tibi solus

For-

*Fortunæq́ locus: *non vitæ gaudia quæro.* Homerus in
Nec fas. sed gnato manes perferre superos. Ili. 253.
Aurora interea miseris mortalibus almam Homerus in
Extulerat lucem, referens opera atque labores. Ili. 14. 80.
Iam pater Æneas, iam curuo in littore Tarchon
*Constituêre pyras. *huc corpora quisque suorum* Homerus in
More tulêre patrum, subiectíq́ ignibus atris, Ili. 80.
Conditur in tenebras altum caligine cœlum.
Ter circum accensos cincti fulgentibus armis Homerus in
Decurrêre rogos: ter mœstum funeris ignem Ili. 248.
Lustrauere in equis, vlulatuq́ ore dedere.
**Spargitur & tellus lachrymis. spargũtur & arma:* Homerus in
Et cœlo clamorq́ virûm, clangorq́ tubarum. Ili. 80.
Hinc alij spolia, occisis erepta Latinis,
Conijciunt igni galeas, ensesq́ decoros.
*Fræuaq́, * feruentesq́ rotas: pars munera nota,* Nimio cursu
Ipsorum clypeos, & non felicia tela. Horat. Mo-
**Multa boum circa mactantur corpora morti:* tâque, fe-
Setigerosq́ sues, raptasq́ ex omnibus agris ruidis euita-
In flammam iugulant pecudes, tum littore toto ta rotis.
Ardentes spectant socios semiustaq́ seruant Homerus in
Busta: neque auelli possunt: nox humida donec Ili. 248.
Inuertit cœlum stellis fulgentibus aptum.* Homerus in
Nec minus & miseri diuersa in parte Latini Ili. 250.
Innumeras struxere pyras, & corpora partim Coniunctũ,
Multa virûm terræ infodiunt auectaq́ partim vt alibi.
Finitimos tollunt in agros, vrbiq́ remittunt.
Cætera, confusæq́ ingentem cædis aceruum,
Nec numero nec honore cremant, tunc vndiq́ vasti Homerus in
Certatim crebris collucent ignibus agri. Ili. 215.
**Tertia lux gelidam cœlo dimouerat vmbram:* Homerus in
**Mœrentes altum cinerem & confusa ruebant* Ili. 80.
Ossa foci, tepidoq́ onerabant aggere terræ.
**Iam verò in tectis prædiuitis vrbe Latini*
Præcipuus fragor, & longè pars maxima luctus. Homerus in
Hîc Ili. 266.

Hic matres, miseræq́ nurus, hic charæ sororum
Pectora mœrentum, pueriq́ parentibus orbi,
Dirum execrantur bellum, Turnúmq́ hymenæos:
Ipsum armis ipsumq́ iubent decernere ferro,
Qui regnum Italiæ & primos sibi poscat honores:
Maiorem concitat inuidiam. *Ingrauat hæc sæuus Drances: solumq́ vocari*
Testatur: solum poscit in certamina Turnum.
Multa simul contrà varijs sententia dictis
Pro Turno: & magnum reginæ nomen obumbrat:
Multa virum meritis sustentat fama trophæis.
Hos inter motus medio flagrante tumultu,
Ecce super mœsti magni Diomedis ab vrbe
Legati responsa ferunt: nihil omnibus actum
Tantorum impensis operum: nil dona nec aurum,
Nec magnas valuisse preces: alia arma Latinis
Quærenda aut pacem Troiano ab rege petendam.
Deficit ingenti luctu rex ipse Latinus.
Fatalem Æneam manifesto numine ferri
Cæsorum in pugna. *Admonet ira deûm,* tumuliq́ ante ora recentes,
Ergo concilium magnum, primosq́ suorum
Imperio accitos alta intra limina cogit.
Homerus in Il. 15. *Olli conuenêre fluuntq́ ad regia plenis*
Tecta viris; sedet in mediis & maximus æuo,
Homerus in Il. 15. *Et primus sceptrûm, haud læta fronte, Latinus.*
Atque hîc legatos Aetola ex vrbe remissos
Homerus in Il. 103. *Quæ referant, fari iubet: & responsa reposcit*
Ordine cuncta suo: tunc facta silentia linguis,
Et Venulus dicto parens, ita fatur ab ipso:
Vidimus ô ciues Diomedem, Argiuúmq́ castra:
Itineris, vt flumina, latrones. *Atque iter emensi casus superauimus omnes,*
Contigimusq́ manum, qua concidit Ilia tellus.
Ille vrbem Argyripam patriæ cognomine gentis
Victor Gargani condebat Iapygis agris,
Postquam introgressi, & coram data copia fandi,
Munera præferimus, nomen patriamq́ docemus:

Qui

Qui belliū intulerint, quæ cauſſa attraxerit Arpos.
Auditus ille hæc placido ſic reddidit ore:
O fortunatæ gentes, Saturnia regna,
**Antiqui Auſonij, quæ vos fortuna quietos*
Sollicitat, ſuadetq́; ignota lacęßere bella?
Quicunque Fliacos ferro violauimus agros,
(Mitto ea quæ muris bellando exhauſta ſub altis,
Quos Simois premit ille viros) infanda per orbem
Supplicia, & ſcelerum pœnas expendimus omnes,
Vel Priamo miſeranda manus, ſcit triſte Mineruæ*
Sidus, & Euboïcæ cautes, ultorq́; Caphareus.
Militia ex illa diuerſum ad littus adacti,
Atrides Protei Menelaus ad vſque columnas
Exultat: Aetnæos vidit Cyclopas Vlyſſes.
Regna Neoptolemi referam, verſoſq́; penates
Idomenei? Libycóue habitantiū littore Locros?
Ipſe Mycenæus magnorum ductor Achiuūm
Coniugis infandæ prima intra limina dextra
Oppetijt: deuicta Aſia ſubſedit adulter.
Inuidiſſe deos patrijs vt redditus oris
*Cōiugium optatū & * pulchram Calydona viderē?*
Nunc etiam horribilis viſu portenta ſequuntur:
Et ſocij amiſſi petierunt æthera pennis,
Fluminibusq́; vagantur, aues (heu dira meorum
Supplicia) & ſcopulos lachrymoſis vocibus implent.
Hæc adeò ex illo mihi iam ſperanda fuerunt
Tempore, cùm ferro cœleſtia corpora demens
Appetij, & Veneris violaui vulnere dextram.
Ne verò, ne me ad tales impellite pugnas.*
Nec mihi cum Teucris vllum poſt eruta bellum
Pergama: nec veterum memini lætórue malorum.
Munera, quæ patrijs ad me portatis ab oris,
Vertite ad Æneam: ſtetimus tela aſpera contra,
Contulimusq́; manus: experto credite, quantus
In clypeum aſſurgat, quo turbine torqueat haſtam.

Primi enim Auſones tenuiſſe dicuntur Italiam.

Iratę Græcis ob ſtruprum Caſſandræ.

Homerus in Il. 51.

Homerus in Il. 59.

Homerus in Il. 53.

Quarum etiam victoria pernicioſa eſt.

*Si

Homerus in Il.20.

*Si duo prætereà tales Idæa tulisset
Terra viros, vltrò Inachias venisset ad vrbes
Dardanus, & versis lugeret Græcia fatis.
Quicquid apud duræ cessatum est mœnia Troiæ,
*Hectoris Æneæq; manu victoria Graium
Hæsit, & in decimum vestigia retulit annum.

Dardanius populus.

Homerus in Ili.197.

*Ambo animis, ambo insignes præstantibus armis:
Hic pietate prior, coëunt in fœdera dextræ

Homerus in Ili.187.197.

Quo detur: astt, armis concurrant arma cauete.
Et responsa simul quæ sint, rex optime regum,
Audisti, & quæ sit magno sententia bello.
Vix ea legati, varijsq; per ora cucurrit
Ausonidum turbata fremor: ceu saxa morantur
Cùm rapidos amnes, clauso fit gurgite murmur,
Vicinæq; fremunt ripæ crepitantibus vndis.

Homerus in Ili. 103.

*Vt primùm placati animi, & trepida ora quierùt
Præfatus diuos solio rex insit ab alto:
Antè equidem summa de re statuisse Latini,
Et vellem, & fuerat melius, non tempore tali
Cogere concilium, cùm muros obsidet hostis.
Bellum importunum ciues cum gente* deorum,
Inuictúmq; viris gerimus: quos nulla fatigant
Prælia, nec victi possunt absistere ferro.
Spem siquam accitis Ætolûm habuistis in armis,
Ponite spes sibi quisq; sed hæc quàm angusta videtis.

Originem ducente a dijs.

Quasi dicat, narratione non egent.

Cætera quam rerum iaceant perculsa ruina,
Ante* oculos interq; manus sunt omnia vestras.
Nec quenquam incuso: potuit quæ plurima virtus
Esse, fuit: toto certatum est corpore regni.
Nunc adeò quæ sit dubiæ sententia menti,
Expediam, & paucis (animos adhibete) docebo.
Est antiquus ager Thusco mihi proximus amni,
Longus in occasum, fines super vsque Sicanos.
Aurunci Rutulíq; serunt, & vomere duros

Exer-

Exercent colles: atque horum asperrima pascunt.
Hæc omnis regio & celsi plaga pinea montis
Cedat amicitiæ Teucrorum: & fœderis æquas
Dicamus leges, sociosq́ in regna vocemus.
Considant, si tantus amor, & mœnia condant.
Sin alios fines aliamq́ capessere gentem
Est animus, possuntq́ solo decedere nostro:
Bis denas Italo texamus robore naues,
Seu plures complere valent, iacet omnis ad vndam
Materies, ipsi numerumq́, modumq́ carinis
*Præcipiant: nos æra, manus, *naualia demus.* Posuit pro trabibus ex quibus naues fiunt.
Præterea, qui dicta ferant, & fœdera firment,
Centum oratores prima de gente Latinos
Ire placet, pacisq́ manu prætendere ramos.
Munera portantes eborisq́ auriq́ talenta,
Et sellam, regni trabeamq́ insignia nostri.
Consulite in medium, & rebus succurrite fessis.
Tum Drances idem infensus, quem gloria Turni
Obliqua inuidia stimulisq́ agitabat amaris: Homerus in Il. 17.
*Largus opum, & *lingua melior, sed frigida bello*
Dextera, consilijs habitus non futulis author: Homerus in Il. 14.
Seditione potens (genus huic materna superbum
Nobilitas dabat, incertum de patre ferebat)
Surgit, & his onerat dictis, atque aggerat iras:
Rem nulli obscurum, nostræ nec vocis egentem,
Consulis ô bone rex cuncti se scire fatentur
*Quid fortuna ferat populi, sed dicere*mussant.* Verentur.
Det libertatem fandi, flatusq́ remittat,
Cuius ob auspicium infaustum, moresq́ sinistros
(Dicã equidẽ, licet arma mihi mortemque minetur)
Lumina tot cecidisse ducum, totamq́ videmus
**Consedisse vrbem luctu dum Troïa tentat* Homerus in Ili. 92. 100.
Castra, fugæ fidens, & cœlum territat armis.
Vnum etiam donis istis, quæ plurima mitti Iacere afflictam.
Dardanidis, duciq́ iubes, vnum optime regum,

Adijci-

Adijcias: nec te vllius violentia vincat,
Homerus in Ili. 79. Quin gnatam egregio genero dignisq; hymenæis
Despater, & pacem hanc æterno fœdere iungas.
Quod si tantus habet mentes & pectora terror,
Ipsum obtestemur, veniamq; oremus ab ipso:
Cedat ius proprium regi, patriæq; remittat.
Singula verba pondus habent. Quid* miseros toties in aperta pericula ciues
Proijcis? ô Latio caput horum & caussa malorum.
Nulla salus bello: pacem te poscimus omnes,
Turne, simul pacis solum inuiolabile pignus.
Primus ego, inuisum quem tu tibi fingis (& esse
Nil moror) en supplex venio: miserere tuorum:
Pone animos, & pulsus abi. sat funera fusi
Abductis ad bellum colonis. Vidimus, ingentes & * desolauimus agros.
Aut (si fama mouet si tantum pectore robur
Concipis, & si adeò dotalis regia cordi est)
Homerus in Ili. 69. * Aude, atque aduersum fidens fer pectus in hostem.
Scilicet, vt Turno contingat regia coniux,
Nos animæ viles, inhumata insletaq; turba,
Virtus. Sternamur campis: etiam tu siqua tibi * vis,
Si patrij quid Martis habes, illum aspice contrà,
Qui vocat.
Talibus exarsit dictis violentia Turni:
Homerus in Il. 184. Dat gemitum, rumpitq; has imo pectore voces:
Homerus in Il. 22. Larga quidem semper Drance tibi copia fandi,
Tum cùm bella manu poscunt: patribusq; vocatis
Primus ades, sed non replenda est curia verbis,
Arcet, repellit. Quæ tutò tibi magna volant, dum * distinet hostem
Agger murorum, nec inundant sanguine fossæ.
Proinde tona eloquio, solitum tibi: meq; timoris
Argue tu Drance, tot quando stragis aceruos
Teucrorum tua dextra dedit, passimq; trophæa
Insignis agros, possit quid viuida virtus,
Experiare licet, nec longè scilicet hostes
Quærendi nobis: circumstant vndiq; muros.

Imus

Imus in aduersos? quid ceſſas? an tibi Mauors
Ventoſa in lingua pedibuſq; fugacibus iſtis
Semper erit?
Pulſus ego? aut quiſquam meritò fœdiſſime pulſum* Homerus in
Arguet? Iliaco tumidum qui creſcere Tybrim Il. 85. 191.
Sanguine & Euandri totam cum ſtirpe videbit
Procubuiſſe domum, atque exutos Arcadas armis?
Haud ita me experti Bitias & Pandarus ingens,
Et quos mille die victor ſub Tartara miſi,
Incluſus muris, hoſtiliq; aggere ſeptus.
Nulla ſalus bello? (capiti cane talia demens* Quaſi vates
Dardanio, rebuſq; tuis) proinde omnia magno futura diuinans.
Ne ceſſa turbare metu, atq; extollere vires
Gentis bis victæ, contrà premere arma Latini.
Nunc & Myrmidonum proceres Phrygia arma
tremiſcunt,
Nunc & Tydides, & Lariſſæus Achilles:
Amnis & Adriacas retro fugit Auſidus vndas.
Vel cùm ſe pauidum contra mea iurgia fingit
Artificus ſcelus, & formidine crimen acerbat.* Eſt enim
Nunq; animam talem dextra hac (abſiſte moueri) ſceleratorum, ſimulare formidinem.
Amittes: habitet tecum, & ſit pectore in iſto.
Nunc ad te, & tua magne pater conſulta reuertor.
Si nullam noſtris vltra ſpem penis in armis:
Si tam deſerti ſumus, & ſemel agmine verſo,
Funditus occidimus, nec habet fortuna regreſſum:
Oremus pacem, & dextras tendamus inermes.
(Quanquam ô ſi ſolitæ quidquam virtutis adeſſet,
**Ille mihi ante alios, fortunatuſq; laborum,* Homerus in
Egregiuſq; animi, qui, nequid tale videret, Ili. 267.
**Procubuit moriens, & humum ſemel ore momordit)* Homerus in
Sin & opes nobis, & adhuc intacta iuuentus, Ili. 21.
Auxiliiq; vrbes Italæ populiq; ſuperſunt:
**Siu & Troianis cum multo gloria venit* Homerus in
Sanguine, ſunt illis ſua funera, parq; per omnes Ili. 194.

Tempestas: cur indecores in limine primo
Deficimus? cur ante tubam tremor occupat artus?
Multa dies variusq; labor mutabilis ævi
Rettulit in melius: multos alterna revisens
Lusit, & in solido rursus fortuna locavit.
Homerus in Ili. 6. *Non erit auxilio nobis Aetolus, & Arpi?*
At Mæsapus erit: felixq; Tolumnius, & quos
Tot populi misêre duces. nec parva sequetur
Gloria delectos Latio & Laurentibus agris.
Est & Volscorum egregia de gente Camilla,
Agmen agens equitum, & florentes ære catervas.
Homerus in Il. 30. *Quòd si me solum Teucri in certamina poscunt,*
Idq; placet, tantumq; bonis communibus obsto:
Non adeò has exosa manus victoria fugit,
Vt solus dicat seruasse rempub. *Vi* tanta quicquam pro spe tentare recusem.*
Ibo animis contrà: vel magnum præstet Achillem,
Factaq; Vulcani manibus paria induat arma
Illi licet. vobis animam hanc, soceróq; Latino,
Turnus ego, haud vlli veterum virtute secundus,
Deuouco. solum Æneas vocat? & vocet oro.
Nec Drances potius, siue est hæc ira deorum,
Homerus in Ili. 8. *Morte luat: siue est virtus & gloria tollat,*
Illi hæc inter se dubijs de rebus agebant
Certantes: castra Æneas aciemq; mouebat.
Nuntius ingenti per regia tecta tumultu
Ecce ruit, magnisq; vrbem terroribus implet,
Instructos acie Tyberino a flumine Teucros.
Tyrrhenamq; manum totis descendere campis.
Extemplo turbati animi, concussaq; vulgi
Pectora: & arrectæ stimulis haud mollibus iræ.
Arma manu trepidi poscunt, fremit arma iuuentus.
Queruntur. *Flent mœsti* mussantq; patres: hinc vndiq; clamor*
Dissensu magnus vario se tollit in auras,
Pars est Padi. *Haud secus atq; alto in luco cùm fortè catervæ*
Consedere auium, piscosõue amne Padusæ*

Dant

Dant ſonitum rauci per ſtagna loquacia cycni.
Imò aſt, ô ciues, arrepto tempore, Turnus,
Cogite conſilium, & pacem laudate ſedentes:
Illi arma in regna ruunt. Nec plura loquutus
Corripuit ſeſe, & tectis citus extulit altis.
Tum Voluſe armari Volſcorum educe maniplis:* Signiferis, qui triginta fuerunt in legione.
Duc, ait: & Rutulos equites Meßapu in armis,
Et cum fratre Coras latis diffundite campis.
Pars a litus urbis firment, turresq; capeſſant:
Cætera, quà iuſſo, mecum manus inferat arma.
Ilicet in muros tota diſcurritur vrbe.
** Concilium ipſe pater, & magna incepta Latinus* Homerus in
Deſerit, ac triſti turbatus tempore differt. Il. 27.
Multaq; ſe incuſat, qui non acceperit vltro
Dardanium Æneam, generumq; adſciuerit vrbi.
** Præfodiunt alij portas, aut ſaxa ſudesq;* Ante portas faciunt foſſas.
Subijciunt: bello dat ſignum rauca cruentum
Buccina: tunc muros varia cinxere corona
Matronæ puerique: vocat labor vltimus omnes.
Nec non ad templum, ſummasq; ad Palladis arces Pilento ſcilicet, vt lib. 8. Puentis matres in mollibus.
** Subuehitur magna matrum regina caterua,*
Dona ferens: iuxtaq; comes Lauinia virgo,
Cauſa mali tanti, atq; oculos deiecta decoros.
Succedunt matres, & templum thure vaporant,
Et mœſtas alto fundunt de limine voces:
Armipotens belli præſes Tritonia virgo, Homerus in Ili. 69.
Frange manu telum Phrygij prædonis, & ipſum
Pronum ſterne ſolo, portiſq; effunde ſub altis. Homerus in Il. 69.
Cingitur ipſe furens certatim in prælia Turnus:
** Iamq; adeò Rutulum thoraca indutus ahenis* Homerus in Ili. 218.
Horrebat ſquamis, ſurasq; incluſerat auro,
Tempora nudus adhuc: lateriq; accinxerat enſem: Homerus in Ili. 72. 114.
Fulgebatq; alta decurrens aureus arce,
Exultatq; animis, & ſpe iam præcipit hoſtem. Homerus in Ili. 164.
** Qualis vbi abruptis fugit præſepia vinclis*

Tandem liber equus, campoq́ potitus aperto,
Aut ille in pastus armentaq́ tendit equarum,
Aut assuetus aquæ perfundi flumine noto
Emicat, arrectisq́ fremit ceruicibus altè
Luxurians: luduntq́ iubæ per colla, per armos.
Obuia cui Volscorum acie comitante Camilla
Occurrit, portisq́ ab equo regina sub ipsis
Desiluit: quam tota cohors imitata, relictis
Ad terram defluxit equis. tum talia fatur:*

Arte quadã & facili cõcinnoq́ue motu.

Turne, sui meritò siqua est fiducia forti,
Audeo & Æneadũ promitto occurrere turmæ,
**Solaq́ Tyrrhenos equites ire obuia contra.*
Me sine prima manu tentare pericula belli:

Homerus in Il. 138.

Tu pedes ad muros subsiste, & mœnia serua.
Turnus ad hæc, oculos horrenda in virgine fixus:*

In armis egregia, metuenda.

O decus Italiæ, virgo, quas dicere grates,
Quásue referre parem? sed nunc (est omnia quando
Iste animus supra) mecum partire laborem.
Æneas (vt fama fidem missiq́ reportant
Exploratores) equitum leuia improbus arma

Perturbarẽt insidias.

*Præmisit, *quaterent campos: ipse ardua montis*
Per deserta iugo properans aduentat ad vrbem.
Furta paro belli conuexo in tramite syluę,
Vt biuias armato obsidam milite fauces:
Tu Tyrrhenum equitem collatis excipe signis.

Catillus, & Corax, fratres.

Tecum acer Messapus erit, turmæq́ Latinæ,
Tyburtiq́ manus: ducis & tu concipe curam.*
Sic ait, & paribus Messapum in prælia dictis

Pro vallis, ob metri necessitatem

Hortatur, sociosq́ duces: & pergit in hostem.
Est curuo anfractu valles, accommoda fraudi,*
Armorumq́ dolis, quam densis frondibus atrum

Quò se citò recipere potest exercitus.

Vrget Vtrinq́ latus: tenuis quò semita ducit,
Angustæq́ ferunt fauces, aditusq́ maligni.
Hanc super, in speculis summoq́ in vertice montis
Planities ignota iacet, tutiq́ receptus:*

Seu

Seu dextra lęuaq́ velis occurrere pugnæ,
Siue instare iugis, & grandia voluere saxa.
Huc iuuenis nota fertur regione viarum,
Arripuitq́ locum, & syluis insedit iniquis.
Velocem interea superis in sedibus Opim,
Vnam ex virginibus socijs sacraq́ caterua
Compellabat: & has tristi Latonia voces
Ore dabat, Graditur bellum ad crudele Camilla,
*O virgo, & *nostris nequicquam cingitur armis,* Quibus vtraq; gaudemus.
Cara mihi ante alias, neque enim nouus iste Diane
Venit amor, subitaq́ animum dulcedine mouit.
Pulsus ob inuidiam regno, viresq́ superbas,
Priuerno antiqua Metabus cùm excederet vrbe,
Infantem fugiens media inter prælia belli
Sustulit exilio comitem, matrisq́ vocauit
Nomine Casmillæ, mutata parte, Camillam.
*Ipse sinu præ se portans iuga * longa petebat* Remotiora.
Solorum nemorum: tela vndique sæua premebant,
Et circunfuso volitabant milite Volsci.
Ecce, fugæ medio summis Amasenus abundans* Inter fugam
Spumabat ripis (tantum se nubibus imber
Ruperat) ille innare parens infantis amore
Tardatur, charoq́ oneri timet. omnia secum
Versanti, subitò vix hæc sententia sedit.
Telum immane manu valida quod forte gerebat
Bellator solidum nodis & robore cocto,* Hastæ enim igni durari plerũque consueuerunt.
Huic natam, libro & syluestri subere clausam.
Implicat, atque habilem mediæ circunligat hastæ.
Quam dextra ingenti librans, ita ad æthera fatur:
Alma tibi hanc nemorum cultrix Latonia virgo,
**Ipse pater famulam voueo. tua prima per auras* Quia soli parentes
Tela tenens supplex hostem fugit: accipe, testor, potestatem habent auctorandi.
Diua tuam, quæ nunc dubijs committitur auris.
Dixit, & adducto contortum hastile lacerto
Immittit. sonuere vndæ: rapidum super amnem

Infelix fugit in iaculo stridente Camilla.
At Metabus, magna propiùs iam urgente caterua,
Dat sese fluuio, atque hastam cum virgine victor
Gramineo, domum Triuiæ, de cespite vellit.
Hoc dicit, nec in ciuitates, nec in priuatam admissus est domum.
Non illum tectis vllæ non mœnibus vrbes*
Accepere (neque ipse manus feritate dedisset)
Pastorum & solus exegit montibus æuum.
Hic natam in damis, interq; horrentia lustra,
Armentalis equæ mammis, & lacte ferino
Nutribat, teneris immulgens vbera labris.
Vtq; pedum primis infans vestigia plantis
Institerat, iaculo palmas oneraunt acuto,
Spiculáque ex humero parvæ suspendit & arcum.
Pro crinali auro, pro longæ tegmine pallæ,
Tigridis exuuiæ per dorsum a vertice pendent.
Tela manu iam tum tenera puerilia torsit,
Et fundam tereti circum caput egit habena,
Thraciam a flumine Strymone.
Strymoniamq; gruem, aut album deiecit olorem.
Multæ illam frustra Tyrrhena per oppida matres
Optauere nurum: sola contenta Diana
Æternum telorum, & virginitatis amorem
Intemerata colit: vellem haud correpta fuisset
Militia tali, conata lacessere Teucros:
Chara mihi comitúmque foret nunc una mearum.
Verùm age, quandoquidem fatis urgetur acerbis,
Homerus in Ili. 285.
**Labere nympha polo, finésque inuise Latinos,*
Tristis vbi infausto committitur omine pugna.
Hæc cape, & vltricem pharetra deprome sagittam:
Hac, quicunque sacrum violarit vulnere corpus,
Tros Italúsue, mihi pariter det sanguine pœnas.
Homerus in Il. 266.
Pòst ego nube cauа miseranda corpus & arma
Inspoliata feram tumulo, patriæq; reponam.
Qui descendit ad luctū. contrà de
Dixit at illa leues cœli demissa per auras
*Insonuit, *nigro circundata turbine corpus.*
At manus interea muris Troiana propinquat,

Etrusci-

Etruſciq́ duces, equitumq́ exercitus omnis,
Compoſiti numero in turmas, fremit æquore toto
Inſultans ſonipes, & preſſis pugnat habenis.
Huc obverſus & huc: tum late ferreus haſtis
Horret ager, campiq́ armis ſublimibus ardent.
Nec non Meſſapus contrà, celereſque Latini,
Et cum fratre Coras, & virginis ala Camillæ,
**Aduerſi campo apparent: haſtaſq́ reductis*
Protendunt longè dextris, & ſpicula vibrant:
**Aduentuq́ virûm, fremituſq́ ardeſcit equorum,*
Iamq́ intra iactum teli progreſſu vterque
Subſtiterat: ſubito erumpunt clamore, frementesq́
Exhortantur equos fundunt ſimul vndique tela
Crebra, niuis ritu: cœlúmque obtexitur vmbra.
Continuò aduerſis Tyrrhenus & acer Aconteus
Connixi incurrunt haſtis, primiq́ ruinam
Dant ſonitu ingenti: præfractaq́ quadrupedantum
Pectora pectoribus rumpunt. excuſſus Aconteus
*Fulminis in morem, aut tormento *ponderis acti,*
Præcipitat longè, & vitam diſpergit in auras.
Extemplo turbatæ acies: verſiq́ Latini
**Reijciunt parmas, & equos ad mœnia vertunt.*
Troës agunt, princeps turmas inducit Aſylas.
Iamq́ propinquabant portis: rurſuſq́ Latini
Clamorem tollunt, & mollia colla reflectunt
Hi fugiunt, penituq́ datu referuntur habenis.
Qualis vbi alterno procurrens gurgite pontus
Nunc ruit ad terras, ſcopulóſq́ ſuperiacit vndam
*Spumeus, extremamq́ *ſinu perfundit arenam:*
Nunc rapidus retro atque æſtu reuoluta reſorbens
Saxa. fugit, lattúſque vado labente relinquit.
Bis Tuſci Rutulos egere ad mœnia verſos,
Bis reiecti armis reſpectant terga tegentes:
Tertia ſed poſtquam congreſſi in prælia, totæ
Implicuere inter ſe acies. legitq́ virum vir,

Venere ad lætitiam deſcendente, lib. 8. Æthereos inter dea candida nimbos.

Homerus in Il. 45.

Homerus in Il. 222.

Homerus in Ili. 19.

Vt pilæ ferreæ.

Retro agũt flexu vndarum.

Homerus in Ili. 83.

Tũ verò & gemitus morientum, & ſanguine in alto
Armaq́, corporaq́, & permiſti cæde virorum
Semianimes voluuntur equi: pugna aſpera ſurgit.
Orſilocus Remuli (quando ipſum horrebat adire)
Homerus in Il. 251. *Hauſtam intorſit equo, ferrumq́, ſub aure reliquit.*
Quo ſonipes ictu furit arduus, altaq́, iactat,
Vulneris impatiens, arrecto pectore, crura:
Voluitur ille excuſſus humi, Catillus Iolam,
Ingentemq́ animus, ingentem corpore & armis
Deiecit Herminium: nudo cui vertice fulua
Transfert ad hominem, quod eſt quadrupedis. *Cæſaries, nudiq́ humeri: nec vulnera terrent:*
Tantus in arma patet. latos huic haſta per armos:
Acta tremit, duplicatq́, virum tranſſixa, dolorem.
Funditur acer vbique cruor: dant funera ferro
Certantes, pulchramq́ petunt per vulnera mortem.
Non verè Amazon, ſed quaſi Amazon. *At medias inter cædes exultat Amazon,*
Vnum exerta latus pugnæ, pharetrata Camilla:
Et nunc lenta manu ſpargens haſtilia denſat,
Nunc validam dextra rapit indefeſſa bipennem.
Aureus ex humero ſonat arcus, & arma Dianæ:
Illa etiam, ſi quando in tergum pulſa receſſit,
Homerus in Il. 87. *Spicula conuerſo fugientia dirigit arcu.*
Ad circum lectæ comites Larinaq́, virgo,
Tullaq́, & æratam quatiens Tarpeia ſecurim,
Ad decuis ad ornamẽtum. *Italides: quas ipſo decus ſibi dia Camilla*
Delegit, pacisq́ bonas bellisq́ miniſtras.
Quales Threiciæ cùm flumina Thermodontis
Pulſant, & pictis bellantur Amazones armis:
Seu circum Hyppolyten, ſeu cùm ſe Martia curru
Duas Amazonum reginas nominat. *Penthęſilea refert: magnoq́ vlulante tumultu,*
Fœmineæ exultant lunatis agmina peltis.
Quem telo primum, quem poſtremum aſpera virgo
Homerus in Il. 59. 185. *Deiecit? aut quot humi morientia corpora fundit?*
Eumenium Clytio primum patre: cuius apertum
Aduerſi longa tranſuerberat abiete pectus.

Sangui-

Sanguinis ille vomens riuos cadit, atque cruentam
Mandit humum, morienſq; ſuo ſe vulnere verſat.
Tū Lyrin, Pagaſumq; ſuper: quorū alter habenas Caſuro, exponit Seruius.
Suffuſo reuolutus equo dum colligit, alter
Dum ſubit, ac dextram labenti tendit inertem,
Præcipites pariterq; ruunt his addit Amaſtrum
Hippotaden: ſequiturq; incumbens eminus haſta
Tereaq;, Harpalicumq;, & Demophoonta, Chromimque.
* *Quodque emiſſa manu conterſit ſpicula virgo,* Homerus in Il. 87.
Tot Phrygij cecidere viri. procul Ornitus armis
* *Ignotis, & equo venator Iapyge fertur.* Nouis, inſolitis.
Cui pellis latos humeros erepta iuuenco
Pugnatori operit, caput ingens oris hiatus,
Et malæ texere lupi, cum dentibus albis:
Agreſtiſq; manus armat: ſparus ipſe caterua.
Vertitur in mediis, & toto vertice ſuprà eſt.
Hunc illa exceptum (neq; enim labor agmine verſo)* Fraude circunuentum.
Traijcit, & ſuper hæc inimico pectore fatur:
Syluis te Tyrrhene feras agitare putaſti?
Aduenit qui veſtra dies muliebribus armis
Verba redargueret, nomen tamen haud leue patrum
Manibus hoc referes, telo cecidiſſe Camillæ.
Protinus Orſilochum, & Buten, duo maxima Teucrûm.
Corpora: ſed Buten aduerſum cuſpide figit Equitis.
Loricam galeamq; inter, quâ colla ſedentis*
Lucent, & læuo dependet parma lacerto:
Orſilochum fugiens, magnumq; agitata per orbem
Eludit gyro interior, ſequiturq; ſequentem:*
Tum validam perq; arma viro perq; oſſa ſecurim, Breuiore ſcilicet circulo.
Altior inſurgens, oranti & multa precanti
Congeminat: vulnus calido rigat ora cerebo.
Incidit huic ſubitoq; aſpectu territus hæſit
Apenninicolæ bellator filius Auni.

Quos omnes fallaces esse, ait Cato lib. 2. Originum

Haud Liguru extremus, dum fallere fata sinebant.*
Isq; ubi se nullo iam cursu euadere pugna
Posse neque instantem reginam auertere cernit:
Consilio versare dolos ingressus, & astu,
Incipit hæc. Quid tam egregium, si fœmina forti
Fidis equo? dimitte fugam, & te comminus æquo
Mecum crede solo, pugnæq; accinge pedestri.

Vana, inanis more venti.

Iam noscès *ventosa ferat cui gloria laudem.
Dixit. at illa furens, acriq; incensa dolore
Tradit equum comiti, paribusq; assistit in armis,
Ense pedes nudo, puraq; interrita parma.
At iuuenis vicisse dolo ratus, auolat ipse,
(Haud mora) conuersisq; fugax aufertur habenis,
Quadrupedemq; citum ferrata calce fatigat.
Vane Ligur, frustraq; animis elate superbis,

Fallax, mobilis.

Nequicquam patrias tentasti *lubricus artes:
Nec fraus te incolumem fallaci perferret Auno.
Hæc fatur virgo, & pernicibus ignea plantis
Transit equum cursu, frenisq; aduersa prehensis

Homerus in Il. 116. 241

Congreditur, pœnasq; inimico a sanguine sumit.
Quam facile accipiter saxo sacer ales ab alto
Consequitur pennis sublimem in nube columbam,
Comprensamq; tenet, pedibusq; eusserat uncis:
Tum cruor, & vulsæ labuntur ab æthere plumæ.
At non hæc nullis hominum sator, atque deorum

Homerus in Il. 235.

Obseruans oculis, summo sedet altus Olympo:
Tyrrhenum genitor Tarchontem in prælia sæua
Suscitat, & stimulis haud mollibus incitat iras.
Ergo inter cædes, cedentiaq; agmina Tarchon

Stulti. stultus enim, qui nõ mouetur iniuria.

Fertur equo, varijsq; insligat vocibus alas,
Nomine quenque vocans, reficitq; in prælia pulsos.
Quis metus, ó nunquam dolituri, ó semper * inertes
Tyrrheni, quæ tanta animis ignauia venit?

Homerus in Il. 43.

Fœmina palantes agit, atque hæc agmina vertit?
Quò ferrum? quidue hæc geritis tela irrita dextris?

At

At non in Venerem segnes nocturnaq; bella:
*Aut vbi curua choros indixit tibia *Bacchi,*
Expectare dapes, & plenæ pocula mensæ.
Hic amor, hoc studiũ, dum sacra secundus haruspex
Nuntiet, ac lucos vocet hostia pinguis in altos.
Hæc effatus, equum in medios, moriturus & ipse,
Concitat, & Venulo aduersum se turbidus infert,
Direptumq; ab equo dextra complectitur hostem,
Et gremium ante suum multa vi concitus aufert.
Tollitur in cœlum clamor, cunctiq; Latini
Conuertere oculos, volat igneus æquore Tarchon
Arma virumq; ferens: tum summa ipsius ab hasta
Defringit ferrum, & partes rimatur apertas,
Quà vulnus lethale ferat, contrà ille repugnans
Sustinet a iugulo dextram, & vim viribus exit.
Vtq; volans altè raptum cùm fulua draconom
Fert aquila, implicuitq; pedes, atque vnguibus hæsit
Saucius ac serpens sinuosa volumina versat,
Arrectisq; horret squamis, & sibilat ore,
Arduus insurgens: illa haud minus vrget adunco
Luctantem rostro, simul æthera verberat alis:
Haud aliter prædam Tyburtũ ex agmine Tarchon
Portat ouans. ducis exemplum euentumq; sequuti*
Mæonidæ incurrunt, tum fatis debitus Aruns
Velocem iaculo & multa prior arte Camillam
Circuit, & quæ sit fortuna facillima tentat:
Quà se cunque furens medio tulit agmine virgo,
Hac Aruns subit, & tacitus vestigia lustrat:
Quà victrix reddit illa, pedemq; ex hoste reportat,
Hac iuuenis furtim celeres detorquet habenas.
Hos aditus, iamq; hos aditus, omnemq; pererrat
Vndiq; circuitum, & certam quatit improbus hastã.
Fortè sacer Cybelo Chloreus, olimq; sacerdos,*
Insignis longè Phrygijs fulgebat in armis;
Spumantemq; agitabat equum, quem pellis ahenis

Quia ludi theatrales apud veteres erant in honorem Bacchi.

Homerus in Il. 180.

Homerus in Ill. 132.

Primùm virtutem, deinde felicitatem ponit.

Montẽ pro numine posuit, quod in eo colitur.

In

Inplumam squamis auroq; inserta tegebat.
Al. auro cõserta. *Ipse peregrina ferrugine clarus & ostro,*
Spicula torquebat Lycio Cortynia cornu:
Aureus ex humeris sonat arcus, & aurea vati
Pro, cassis. **Cassida tum croceam chlamydemq; sinusq; crepantes*
Carbaseos fuluo in nodum collegerat auro,
Pictus acu tunicas, & barbara tegmina crurum.
Hunc virgo, siue vt templis præfigeret arma
Troïa, captiuo siue vt se ferret in auro,
Venatrix: unum ex omni certamine pugnæ
Impatienti irrationabili. *Cæca sequebatur, totumq; incensa per agmen*
**Fœmineo prædæ & spoliorum ardebat amore.*
Telum ex insidijs cùm tandem tempore capto
Mons est Hirpinorũ in Flaminia. *Conijcit, & superos Arruns sic voce precatur:*
*Summe deûm, sancti custos *Soractis Apollo,*
Quem primi colimus, cui pineus ardor aceruo
Pascitur, & medium freti pietate per ignem
Cultores multa premimus vestigia pruna:
Occisæ. *Da pater hoc nostris aboleri dedecus armis*
*Omnipotens, non *exuuias, pulsæue trophæum*
Virginis, aut spolia vlla deto, mihi cætera laudem
Facta ferant: hæc dira meo dum vulnere pestis
Homerus in Il. 16. *Pulsa cadit, *patriam remeabo inglorius vrbem.*
Homerus in Iliad. 177. *Audijt, & voti Phœbus succedere partem*
Mente dedit, partem volucres dispersit in auras.
Sterneret vt subita turbatam morte Camillam,
Annuit oranti: reducem vt patriaq; alta videret,
Non dedit: inq; Notos vocem vertere procellæ
Ergo vt missa manu sonitum dedit hasta per auras,
Conuertere animos acies, oculosq; tulere
Cuncti ad reginam Volsci, nihil ipsa, nec auræ,
Nec sonitus memor, aut venientis ab æthere teli:
Hasta sub exertam donec perlata papillam
Hæsit, virgineumq; alte bibit acta cruorem.

Con-

Concurrunt trepidæ comites, dominamq́ ruentem
Suſcipiunt: fugit ante omnes exterritus Aruns,
Lætitia, muſtoq́ metu nec iam amplius haſtæ
Credere, nec telis occurrere virginis audet.
Ac velut ille, prius quàm tela inimica ſequantur, Homerus in
Continuò in montes ſeſe auius abdidit altos Il. 170.
Occiſo paſtore lupus, magnóue iuuenco,
Conſcius audacis facti, caudamq́ remulcens
Subiecit pauitantem vtero, ſyluasq́ petiuit:* Pro, ipſe
Haud ſecus ex oculis ſe turbidus abſtulit Aruns: pauitans.
Contentusq́ fuga, mediis ſe immiſcuit armis.
Illa manu moriens telum trahit: oſſa ſed inter
Ferreus ad coſtas alto ſtat vulnere mucro.
Labitur exanguis: labuntur frigida letho
Lumina, purpureus quondam color ora reliquit.
Tum ſic expirans Accam, ex æqualibus vnam,
Alloquitur (fida ante alias quæ ſola Camillæ,* Subaudi,
Quicum partiri curas) atque hæc ita fatur: conſueue-
Hactenus Acca ſoror potui: nunc vulnus acerbum rat.
Conſicit, & tenebris nigreſcunt omnia circum.
Effuge, & hæc Turno mandata nouiſſima perfer,
Succedat pugnæ, Troianosq́ arceat vrbe.
Iamq́ vale. ſimul his dictis linquebat habenas,
Ad terram non ſponte fluens. tum frigida toto
Paulatim exoluit ſe corpore: lentaq́ colla
Et capitum letho poſuit caput, arma relinquens:
Vitaq́ cum gemitu fugit indignata ſub vmbras.
Tum verò immenſus ſurgens ferit aurea clamor* Troianorũ,
Sidera: deiecta crudeſcit pugna Camilla. præ lętitia
Incurrunt denſi. ſimul omnis copia Teucrûm, ſcilicet ob
Tyrrheniq́ duces, Euandriq́ Arcades alæ. Camillam
At Triuiæ cuſtos iamdudum in montibus Opis occiſam.
Altæ ſedet ſummis. ſpectatq́ interrita pugnas,
Vtq́ procul medio iuuenum in clamore furentum
Proſpexit triſti mulctatam morte Camillam,

Inge-

Ingemuitq́, deditq́ has imo pectore voces:
Heu nimium virgo, nimium crudele luisti
Supplicium, Teucros comata lacessere bello.
Nec tibi desertæ in dumis, coluisse Dianam
Profuit, aut nostras humero gessisse pharetras.
Non tamen indecorem tua te regina relinquet
Extrema iam in morte: neque hoc sine nomine lethi
Per gentes erit, aut famam patiere inultæ.
Nam quicunq́ tuum violauit vulnere corpus,
Morte luet merita. fuit ingens monte sub alto*
Aut enim sub montibus, aut in domibus veteres sepeliebantur.
Regis Dercenni terreno ex aggere bustum
Antiqui Laurentis, opacaq́ ilice tectum.
Hinc dea se primùm rapido pulcherrima nisu
Sistit, & Aruntem tumulo speculatur ab alto.
Vt vidit fulgentem armis, ac vana tumentem.
Vi vidit fulgentem armis, ac vana tumentem.
Cur (inquit) diuersus abis? huc dirige gressum,
Huc perite veni: capias vt digna Camillæ
Dolet enim mortis genere nobilitari.
*Præmia: * túne etiam telis moriere Dianæ?*
Dixit, & aurata volucrem Threïssa sagittam
Depromsit pharetra, cornuq́ infensa tetendit:
Et duxit longè, donec curuata coïrent
Inter se capita, & manibus iam tangeret æquis,
Læua aciem ferri, dextra neruoq́ papillam.
Homerus in Ili. 40. 10.
Extemplo teli stridorem aurasq́ sonantes
Audijt vnà Arunsq́, hæsitq́ in corpore ferrum.
Homerus in Ili. 3.
Illum expirantem socij atq́ extrema gementem
Obliti ignoto camporum in puluere linquunt:
Opis ad æthereum pennis aufertur Olympum.
Prima fugit, domina amissa, leuis ala Camillæ:
Turbati fugiunt Rutuli, fugit acer Atinas:
Disiectiq́ duces, desolatiq́ manipli
Homerus in Ili. 237.
Tuta petunt, & equis auersi ad mœnia tendunt.
Nec quisquam instantes Teucros lethumq́ ferentes
Sustentare valet telis, aut sistere contrà.
Solutos.
*Sed * laxos referunt humeru languentibus arcus,*

Qua-

Quadrupedumq́ putrem cursu quatit vngula campum.
Voluitur ad muros *caligine turbidus atra [pum.
Puluis, & e speculis percussæ pectora matres,
Fœmineum clamorem ad cœli sidera tollunt.
Qui cursu portas prim: irrupere patentes,
Hos inimica super misto premit agmina turba,
Nec miseram effugiunt mortem: sed lumine in ipso
Mœnibus in patrijs atq́ inter tuta domorum,
Confixi expirant animas: *pars claudere portas,
Nec socijs aperire viam, nec mœnibus audent
Accipere orantes: oriturq́ miserrima cædes
Defendentium armis aditus, inq́ arma ruentium.
Excluſi ante oculos, lachrymantumq́ ora parentum,
*Pars in præcipites fossas, vrgente ruina
Voluitur: immissis pars cæca & concita frænis
*Arietat in portas, & duros in obice postes.
Ipsæ de muru summo certamine matres
(Monstrat amor verus patriæ) vt videre Camillam,
Tela manu trepidæ iaciunt, ac robore duro,
Stipitibus ferrum sudibusq́ imitantur obustis
Præcipites, primæq́ mori pro mœnibus audent.
Interea Turnum in syluis sæuissimus implet
Nuntius, & iuuenì ingentem fert Acca tumultum:
Deletas Volscorum acies, cecidisse Camillam:
Ingruere infensos hostes, & Marte secundo
Omnia corripuisse: metum iam ad mœnia ferri.
Ille furens (& sæua Iouis sic numina poscunt)
Deserit obsessos colles, nemora aspera linquit.
Vix e conspectu exierat, campumq́ tenebat,
Cùm pater Æneas, saltus ingressu *apertos,
Exuperatq́ iugum, syluaq́ euadit opaca,
Sic ambo ad muros rapidi totoq́ feruntur
Agmine, nec longis inter se passibus absunt.
Ac simul Æneas fumantes puluere campos
Prospexit longè, Laurentiaq́ agmina vidit:

Paulò pòst dicet, Fumãtes puluere campos.

Homerus in Il. 131

Homerus in Il. 130.

Id est, more arietis, bellici instrumenti, irruit in portas.

Sine insidijs quas antè exposuerat Turnus.

Et

Fortem, vt lib. 1. sæuus Hector, Homerus in Ili. 78. Et qui tuentur, & obsident.

Et sæuum Ænean agnouit Turnus in armis,*
Aduentumq; pedum flatusq; audiuit equorum:
Continuoq; ineant pugnas, & prælia tentent:
Ni roseus fessos iam gurgite Phœbus Ibero
Tingat equos, noctemq; die labente reducat.
Considunt castris ante vrbem, & mœnia vallant.*

P. VIR-

P. VIRGILII MARONIS AENEIDOS LIBER XII.

ARGVMENTVM.

Attritis duobus aduersis prælijs Latinorum viribus, animísque eorum fractis, Turnus vbi omnem spem suam in seipso sitam videt, frustra dissuadente Latino, reginâque multis eum cum lachrymis nequicquam retinente, singulari certamine cum Ænea dimicare statuit: eiusque rei Æneam per quendam ex suis Idmonem nomine facit certiorem. Accipit conditionem Æneas, solennique vtrinque sacramento fœdus sancitur. Id Iunonis impulsu a Iuturna nympha Turni sorore, in falsam Camertis imaginem conuersa, perturbatur: primúsque omnium Tolumnius augur falso augurio certam suis victoriam promittens, vnum ex Gylippi filijs hasta traijcit. Æneas quoque dum subiti tumultus causam ignorans suos reuocare conatur, ab incerto authore sagitta vulneratus, prælio excedere cogitur. Qua re intellecta Turnus magnam sibi rei bene gerendæ occasionẽ oblatam ratus, ingentem hostium stragem edit. Interim Venus, decerpto ex Ida Cretensi dictamo herba, filio suo medetur. Refectis viribus Æneas Ascanium paucis suo exemplo ad virtutem cohortatus, suis auxilio accurrit, Turnũque nominatim ad pugnam deposcit. Verùm cùm Turnus sui copiam non faceret (Iuturna enim, quæ excusso Metisco auriga, currum eius moderabatur, in diuersam semper partem habenas

benas deflectens, congredi eos non patiebatur) oppugnandæ vrbis consilium capit, admotoque ad mœnia excercitu, in propugnacula proximaque ædificia ignem conjcit. Ibi Amata cùm Turnum occisum arbitraretur, doloris impatientia laqueo vitam finit. His rebus Turno per Sagem nuntiatis cùm eò rem deductam videret, ut sibi necessariò dimicandum esset, nisi perpeti mallet sociorum vrbem se inspiciente in hostium potestatem peruenire, ultro Æneam ex præscripto fœderis ad singulare certamẽ prouocat. Ea pugna superior Æneas, cùm victi hostis precibus iam pene ad misericordiam flecteretur, cõspecto in humeris eius balteo quem occiso Pallanti Turnus detraxerat, repẽtè ira accensus, gladio per pectus adacto, eum vita spoliat.

Aliud Argumentum.

Troianis, Rutulusq́ placet coniungere fœdus.
Id Rutuli rumpunt: nato Venus alma medetur
Dictamno: Rutuliq́ luunt periuria victi.
Cogitur Æneæ Dauni concurrere proles.
Pallantea necem misero dant cingula Turno.

Nunquam antea victos Venatoris, quia latrones vocabantur milites conducti, & venatores ipsi quoque suas operas locabant.

*TVrnus vt *infractos aduerso Marte Latinos*
Defecisse videt: sua nunc promissa reposci,
Se signari oculis: vltro implacabilis ardet,
Attollitq́ animos Pœnorum qualis in aruis
Saucius ille grauis venantum vulnere pectus,
Tum demum mouet arma leo, gaudetq́ coniantes
*Excutiens ceruice toros, fixumq́ *latronis*
Impauidus frangit telum, & fremit ore cruento:
Haud secus accenso gliscit violentia Turno.
Tum sic affatur regem, atq́ ita turbidus infit:
Nulla mora in Turno: Nihil est q́ dicta retractent

Ignaui

Ignaui Æneadæ, nec quæ pepigere recusent.
Congredior: fer sacra pater, & concipe fœdus.
Aut hac Dardanium dextra sub tartara mittam,
Desertorem Asiæ (sedeant spectentq; Latini)
Et solus ferro crimen commune refellam:
Aut habeat victos, cedat Lauinia coniux.
Olli sedato respondit corde Latinus:
O præstans animi iuuenis, quantum ipse feroci
Virtute exuperas, tanto me impensius æquum est
*Consulere, atq; omnes metuentem expendere*casus.*
Sunt tibi regna patris Dauni, sunt oppida capta
Multa manu: nec non aurumq; animusq; Latino est.
Sunt aliæ innuptæ Latio & Laurentibus agris.
Nec genus indecores: sine me hæc haud mollia fatu
Sublatis aperire dolis: simul hæc animo hauri,
Me natam nulli veterum sociare procorum
Fas erat: idq; omnes diuiq; hominesq; canebant.
*Victus amore tui, *cognato sanguine victus,*
Coniugis & mœstæ lachrymis, vincla omnia rupi:
Promissam eripui genero, atq; arma impia sumpsi.
Ex illo qui me casus, quæ Turne sequantur
Bella vides: quantos primus patiare labores.
Bis magna victi pugna, vix vrbe tuemur
Spes Italas: recalent nostro Tyberina fluenta
Sanguine adhuc, campiq; ingentes ossibus albent.
Quo referor toties? quæ mentem insania mutat?
Si Turno extincto, socios sum accire paratus,
Cur non incolumi potiùs certamina tollo?
Quid consanguinei Rutuli, quid cætera ducet
Italia, ad mortem si te (fors dicta refutet)
Prodiderim natam & connubia nostra petentem?
Respice res bello varias, miserere parentis*
Longæui, quem nunc mœstum patria Ardea longè
Diuidit. Haud quaquam dictis violentia Turni
Flectitur: exuperat magis, ægrescitq; medendo.

Casus nominat, ne de eius virtute dubitare videatur.

Quia Venilia, Turni Mater, Amatæ soror vxoris Latini.

Homerus in Ii. 49.

Casus memorat, vt paulò antea, ne ignauiæ videatur eã arguere.

Vt primùm furi potuit, sic incipit ore:
Quam pro me curam geris, hanc precor optime pro me
Deponas: lethumq́ sinas pro laude pacisci.
Et nos tela pater. ferrumq́ haud debile dextra
Homerus in Ili. 46. 52. *Spargimus, & nostro sequitur de vulnere sanguis.*
Longè illi dea mater erit, quæ nube fugacem
Vt in bello Troiano. *Fœminea* tegat, & vanis sese occulat vmbris.*
At regina nouæ pugnæ conterrita sorte
Flebat, & ardentem generum moritura tenebat:
Turne per has ego te lachrymas, per si quis Amatæ
Tangit honos animum (spes tu nunc vna senectæ,
Tu requies miseræ: decus imperiumq́ Latini
Te penes: in te omnis domus inclinata recumbit)
Vnum oro, desiste manum commuttere Teucris.
Homerus in Ili. 25. *Qui te cunq́ manent isto certamine casus,*
Et me Turne manent simul hæc inuisa relinquam
Lumina, nec generum Æneam captiua videbo.
Accepit vocem lachrymis Lauinia matris
Flagrantes perfusa genas: cui plurimus ignem
Subiecit rubor, & calefacta per ora cucurrit.
Homerus in Il. 40. *Indum sanguineo veluti violauerit ostro*
Si quis ebur, vel mista rubent vbi lilia multa
Alba rosa: tales virgo dabat ore colores.
Illum turbat amor, figitq́ in virgine vultus.
Ardet in arma magis, paucisq́ affatur Amatam:
Homerus in Il. 39. 267. *Ne quæso, ne me lacrymis, neue omine tanto*
Prosequere, in duri certamina Martis euntem,
O mater. neque enim Turno mora libera mortis.
Homerus in Ili. 30. *Nuntius hæc Idmon Phrygio mea dicta tyranno*
Haud placitura refer. (cùm primùm crastrina cœlo
Punicea inuecta rotis aurora rubebit,
Non Teucros agat in Rutulos: Teucrûm arma quiescant
Et Rutulûm nostro dirimatur sanguine bellum:

Illo

Illo quæratur coniux Lauinia campo.
Hæc vbi dicta dedit, rapidusq; in tecta recessit,
Poscit equos: gaudetq; tuens ante ora frementes, Homerus in
*Pilumno quos ipsa * decus dedit Orithyia,* Ili. iii.
Qui candore niues anteirent, cursibus auras. Ad decus:
Circumstant properi aurigæ, manibusq; lacessunt vt supra,
Pectora plausa cauis, & colla comantia pectunt. Quos ipsa
Ipse dehinc auro squalentem, alboq; orichalco decus sibi
*Circundat loricam humeris: simul aptat * habendo* dia Camilla
Ensemq; clypeumq;, & rubræ cornua cristæ. Delegit.
Ensem, quem Dauno ignipotens deus ipse parenti Ad haben-
Fecerat, & Stygia candentem tinxerat vnda. dum, vt cõ-
Exin, quæ in mediis ingenti adnixa columnæ gruè possint
Ædibus astabat, validam vi corripit hastam, inhærere.
Actoris Aurunci spolium, quassatq; trementem,
Vociferans: Nunc, o numquam frustrata vocatus
Hasta meos, nunc tempus adest: te maximus Actor,
Te Turni nunc dextra gerit: da sternere corpus,
*Loricamq; manu valida * lacerare reuulsam* Pro, lacera-
Semiuiri Phrygis, & fœdare in puluere crines tam reuel-
Vibratos calido ferro, myrrhaq; madentes. lere.
His agitur furijs, totoq; ardentis ab ore
Scintillæ absistunt, oculis micat acribus ignis,
Mugitus veluti cùm prima in prælia taurus
Terrificos ciet, atque irasci in cornua tentat,
Arboris obnixus trunco, ventosq; lacessit
Ictibus, & sparsa ad pugnam proludit arena.
*Nec minus interea matris * sæuus in armis* Fortis, vt a-
Æneas acuit Martem, & se suscitat ira, libi.
Oblato gaudens componi fœdere bellum.
Tum socios, maestiq; metum solatur Iuli, Homerus in
Fata docens, regiq; iubet responsa Latino Ili. 41.
Certa referre viros, & pacis dicere leges.
Postera vix summos spargebat lumine montes
Orta dies, cùm primùm alto se gurgite tollunt

Solis equi, lucemq́ elatis naribus efflant:
Locus Homeri. Il. 7. de Menelai, & Paridis pugna. **Campum ad certamen magnæ sub mœnibus vrbis*
Dimensi Rutuliq́ viri Teucriq́ parabant:
*In medioq́ focos, & * dijs communibus aras*
Gramineas, alij fontemq́ ignemq́ ferebant
Velati lino, & verbena tempora vincti.
Marti, Bellonæ victoriæ: qui in bellis vtrique parti fauere possunt *Procedit legio Ausonidûm, pilataq́ plenis*
Agmina se fundunt portis, hinc Trœius omnis
Tyrrhenusq́ ruit varijs exercitus armis:
Haud secus instructi ferro quàm si aspera Martis
Pugna vocet, nec non mediis in millibus ipsi
Ductores auro volitant ostroq́ decori:
Et genus Assaraci Mnestheus, & fortis Asylas,
Et Mezentius equûm domitor, Neptunia proles.
Homerus in Il. 32. *Vtq́ dato signo spatia in sua quisque recessit,*
**Defigunt tellure hastas, & scuta reclinant.*
Tum studio effusæ matres, & vulgus inermum,
Inualidiq́ senes, turres & tecta domorum
Obsederẽ: alij portis sublimibus astant.
At Iuno ex summo, qui nunc Albanus habetur,
(Tunc neq́ nomen erat neq́ honos aut gloria monti)
Prospiciens tumulo, campum speculabat, & ambas
Laurentum Troumq́ acies, vrbemq́ Latini.
Iuturna fõs est iuxta Numicum fluuium saluberrimus. *Extemplo Turni sic est affata sororem*
*Diua deam, * stagnis quæ fluminibusq́ soneris*
Præsidet (hunc illi rex ætheris altus honorem
Iuppiter erepta pro virginitate sacrauit)
Nympha, decus fluuiorum, animo gratissima nostro,
Scis vt te cunctis vnam, quæcunque Latinæ
Magnanimi Iouis ingratum ascendêre cubile,
Prætulerim, cæliq́ libens in parte locârim,
Discе tuum (ne me incuses) Iuturna dolorem.
Quà visa est fortuna pati, Parcæq́ sinebant
Cedere res Latio, Turnum & tua mœnia texi:
Nunc iuuenem imparibus video concurrere fatis:

Par-

Parcarumq́ dies & vis inimica propinquat.
Non pugnam aſpicere hanc oculis,nō fœdera poſſum.
Tu pro Germano ſiquid præſentius audes,
Perge,decet: forſan miſeros meliora ſequentur.* Fortè poſſit ordo fatorum mutari.
Vix ea cùm lachrymas oculis Iuturna profudit,
Terq́ quaterq́ manu pectus percuſſit honeſtum.
Non lachrymis hoc tempus (ait Saturnia Iuno)
Accelera,& fratrem ſi quis modus,eripe morti:
Aut tu bella cie,conceptumq́ excute fœdus. Homerus in
Author ego audendi. Sic exhortata reliquit Ili.39.
Incertam,& triſti turbatam vulnere mentis.
**Interea reges(ingenti mole Latinus* Homerus in
Quadrijugo vehitur curru,cui tempora circum Il.33.
Aurati bis ſex radij fulgentia cingunt,
Solis auiſpecimen,bigis it Turnus in albis,
Bina manu lato criſpans haſtilia ferro.
Hinc pater Æneas Romanæ ſtirpis origo,
Siderio flagrans clypeo,& cœleſtibus armis,
Et iuxtà Aſcanius,magnæ ſpes altera Romæ)
Procedunt caſtris,puraq́ in veſte ſacerdos
Setigeræ fœtum ſuis,intonſamq́ bidentem* More Romano: ut
Attulit,admovitq́ pecus flagrantibus aris. Cæſa iungebant fœdera porca.
Illi ad ſurgentem conuerſi lumina ſolem
**Dant fruges manibus ſalſas,& tempora ferro*
Summa notant pecudum,paterisq́ altaria libant.
** Tum pius Æneas ſtrictò ſic enſe precatur:* Homerus in
Eſto nunc ſol teſtis,& hæc mihi terra precanti, Il.34.
Quam propter tantos potui perferre labores: Homerus in
Et pater omnipotens,& tu Saturnia Iuno, Il.34.
Iam melior,iam diua precor:tuq́ inclyte Mauors,
Cuncta tuo qui bella pater ſub numine torques:* Regis.
Fontesq́ fluuiósque voco,quæq́ ætheris alti
Religio,& quæ cæruleo ſunt numina ponto.
Ceſſerit Auſonio ſi ſors victoria Turno,
Conuenit Euandri victos diſcedere ad vrbem:

Cedet Iulus agris, nec pòst arma vlla rebelles
Æneadæ referent, ferróue hæc regna lacessent.
Pro, si Mars annuerit victoriam. Sin nostrum annuerit nobis victoria* Martem,
(Vt potiùs reor, & potiùs dij numine firment:)
Non ego nec Teucris Italos parêre iubebo:
Nec mihi regna peto: paribus se legibus ambæ
Inuictæ gentes æterna in fœdera mittant.
Sacra deosq; dabo: socer arma Latinus habeto:
Imperium solenne socer, mihi mœnia Teucri
Constituent, vrbiq; dabit Lauinia nomen.
Sic prior Æneas: sequitur sic deinde Latinus
Suspiciens cœlum, tenditq; ad sidera dextram:
Hæc eadem Æneа, terram, mare, sidera iuro,
Latonæq; genus duplex, Ianumq; bifrontem,
Vimq; deûm infernam, & duri sacraria Ditis:
Qui faciendis fœderibus præest. Audiat hæc genitor* qui fœdera fulmine sancit.
Tango aras, mediosq; ignes, & numina testor:
Nulla dies pacem hanc Italis, nec fœdera rumpet,
Quo res cunque cadent, nec me vis vlla volentem
Auertet: non si tellurem effundat in vndas
Homerus in Il. 7. Diluuio miscens, cœlúmue in Tartara soluat:
*Vt sceptrum hoc (dextra sceptrum nam fortè gerebat)
Nunquam fronde leui fundet virgulta nec vmbras
Cùm semel in syluis vno de stirpe recisum
Matre caret, posuitq; comas & brachia ferro:
Orichalco splendorem auri possidente. Olim arbos, nunc artificis manus æra* decoro
Inclusit, patribusq; dedit gestare Latinis.
Talibus inter se firmabant fœdera dictis,
Conspectu in medio procerum. tum ritè sacratas
In flammam iugulant pecudes, & viscera viuis
Eripiunt, cumulantq; oneratis lancibus aras.
Diligentius. At verò Rutulis impar ea pugna videri
Iamdudum, & vario miscri pectora motu.
Tum magis vt* propiùs cernunt non viribus æquis,

Ad-

Adiuuat inceſſu tacito progreſſus, & aram
Suppliciter venerans demiſſo lumine Turnus,
Tabenteſq; genæ, & iuuenili in corpore pallor.
Quem ſimulac Iuturna ſoror crebreſcere vidit
Sermonem, & vulgi variare labantia corda:
**In medias acies formam aſſimulata Camerti:* Homerus in
(Cui genus a proauis ingens, clarumq; paterna Il. 39.
Nomen erat virtutis, & ipſe acerrimus armis)
In medias dat ſeſe acies, haud neſcia rerum;
Rumoresq; ſerit varios: ac talia fatur:
Non pudet ô Rutuli cunctis pro talibus vnam
*Obiectare animam? *numero ne an viribus æqui* Homerus in
Non ſumus? en omnes & Troës & Arcades hîc Il. 16.
ſunt,
Fataliq; manus, infenſa Etruria Turno:
Vix hoſtem, alterni ſi congrediamur, habemus.
Ille quidem ad ſuperos, quorum ſe deuouet aris,
*Succedet fama, *viuusq; per ora feretur:* Tanquam
Nos patria amiſſa dominis parére ſuperbis de viuo om-
Cogemur, qui nunc lenti conſedimus aruis. nes loquen-
Talibus incenſa eſt iuuenum ſententia dictis, tur.
Iã magis atque magis, ſerpitq; per agmina murmur.
Ipſi Laurentes mutati, ipſiq; Latini,
Qui ſibi iam requiem pugnæ rebuſq; ſalutem Homerus in
Sperabant, nunc arma volunt, fœduſq; precantur Il. 31.
Infectum, & Turni ſortem miſerantur iniquam.
**Hu aliud mauis Iuturna adiungit, & alſo* Homerus in
*Dat ſignum cœlo: quo non *præſtantius vllum* Il. 132.
Turbauit mentes Italas, monſtroq; fefellit. Seruius le-
Namque volans rubra fuluus Ioui ales in æthra, git, præſen-
Littoreas agitabat auis, turbamq; ſonantem tius, & opi-
Agminis aligeri, ſubitò cùm lapſus ad vndas nor rectè
Cygnum excellentem pedibus rapit improbus vncis,
Arrexere animos Itali cunctæq; volucres
**Conuertunt clamore fugam (mirabile viſu)* Redeunt cũ
clamore.

Ætheráque obſcurant pennis, hoſtémque per auras
Facta nube premunt, donec vi victus, & ipſo
Pondere defecit, prædámque ex vnguibus ales
Proiecit ſtuuio, penitúſque in nubila fugit.
Venerantur. Tum verò augurium Rutuli clamore* ſalutant
Expediúntque manus: primúſque Tolumnius augur
Hoc erat, hoc votis (inquit) quod ſæpe petiui.
Accipio, agnoſcóque deos. me, me duce ferrum
Corripite ô Rutuli, quos impro bus aduena bello
Territat inualidas vt aues, & littora veſtra
Vi populat. petet ille fugam, penitúſque profundo
Vela dabit: vos vnanimi denſate cateruas,
Et regem vobis pugna defendite raptum.
Dixit, & aduerſos telum contorſit in hoſtes
Procurrens: ſonitum dat ſtridula cornus, & auras
Ineuitabilis *certa ſecat. ſimul hoc: ſimul ingens clamor, & om nes
Turbati cunei, calefactáq; corda tumultu.
Haſta volans, vt fortè nouem pulcherrima fratrum
Corpora conſtiterant contrà, quos fida crearat
Vna tot Arcadio coniux Tyrrhena Gylippo:
Figuratè, pro vnius. Horum* vnum ad medium, teritur quà ſutilis aluo
Balteus, & laterum iunctúras fibula mordet:
Egregium forma iuuenem & fulgentibus armis,
Tranſadigit coſtas. fuluáque extendit arena.
At fratres, animoſa phalanx, accenſique luctu,
Pars gladios ſtringunt manibus: pars miſſile ferrum
Corripiunt, cæcique ruunt: quos agmina contra
More vndæ fluunt. Procurrunt Laurentum: hinc denſi rurſus* inundant
Troes, Agyllinique, & pictis Arcades armis.
Sic omnes amor vnus habet decernere ferro.
Diripuere aras. it toto turbida cœlo
Tempeſtas telorum, ac ferreus ingruit imber:
Crateráſque focóſque ferunt. fugit ipſe Latinus,
Pulſatos referens infecto fœdere diuos.

Iu-

Infrænant alij currus aut corpora saltu* — Id est equos
Subijciunt in equos, & strictis ensibus adsunt.
*Messapus regem, regisq; *insigne gerentem* — Diadema.
Tyrrhenum Auleſten, auidus confundere fœdus,
Aduerſo proterret equo. ruit ille recedens,
Et miſer oppoſitis a tergo inuoluitur armis
In caput inq; humeros: at feruidus aduolat haſtæ
Meſſapus, teloq; orantem multa trabali
Deſuper altus equo grauiter ferit: atque ita fatur:
Hoc habet, hæc melior magnis data victima diuis.* — Id est, Lethali percussus est vulnere.
Concurrunt Itali, ſpoliantq; calentia membra.
Obuius ambuſtum torrem Chorineus ab ara
Corripit, & venienti Ebuſo plagamq; ferenti — Terent.
Occupat os flammis, illi ingens barba reluxit, — Captus est, habet.
Nidoremq; ambuſta dedit: ſuperipſe ſequutus
Cæſariem læua turbati corripit hoſtis,
Impreſſoq; genu nitens, terræ applicat ipſum:
Sic rigido latus enſe ferit. Podalirius Alſum
Paſtorem, primaq; acie per tela ruentem
**Enſe ſequens nudo ſuper eminet: ille ſecuri* — Homerus in Il. 147.
Aduerſi frontem mediam, mentumq; reducta
Diſiecit, & ſparſo latè rigat arma cruore,
Olli dura quies oculos, & ferreus vrget
Somnus: in æternam clauduntur lumina noctem.
At pius Æneas dextram tendebat inermem — Homerus in Ili. 146.
**Nudato capite, atque ſuos clamore vocabat.*
Quò ruitis? quæue iſta repens: diſcordia ſurgit? — Vt posset agnosci.
O cohibete iras: ictum iam fœdus, & omnes
Compoſitæ leges. mihi ius concurrere ſoli.
Me ſinite, atque auferte metus: ego fœdera fixo
Firma manu: Turnum iam debent hæc mihi ſacra.* — Quasi a Turno violata.
Has inter voces, media inter talia verba,
Ecce viro ſtridens alis allapſa ſagitta eſt:
Incertum qua pulſa manu, quo turbine adacta:
Quis tantam Rutulis laudem, caſúſne deúſne,

Attu-

Attulerit: pressa est insignis gloria facti:
Nec sese Æneæ iactauit vulnere quisquam.
Turnus vt Æneam cedentem ex agmine vidit,
Turbatosq́ duces, subita spe feruidus ardet:
Poscit equos, atque arma simul, saltuq́ superbus
Regit alibi, parat. *Emicat in currum, & manibus* molitur habenas.
Multa virûm volitans dat fortia corpora letho.
Semineces volvit multos, aut agmina curru
Proterit, aut raptas fugientibus ingerit hastas.
Homerus in Il. 277. *Qualis apud gelidi cùm flumina concitus Hebri*
Sanguineus Mauors clypeo increpat, atque furentes
Bella mouens immittit equos: illi æquore aperto
Homerus in Ili. 77. *Ante Notos Zephyrumq́ volant:* gemit vltima pulsu.
Homerus in Ili. 27. *Thraca pedum, circumq́ atræ Formidinis ora*
Iræq́, insidiæq́ dei comitatus aguntur.
Homerus in Il. 45. *Talis equos alacer media inter prælia Turnus*
Fumantes sudore quatit (miserabile) cædis
Hostibus insultans: spargit rapida vngula roreS
Sanguineos, mistaq́ cruor calcatur arena.
Iamq́ neci Sthenelumq́, dedit, Thamyrimq́, Polumq́,
Hunc congressus, & hunc, alium eminus, eminus ambos
Pro miserabiliter. *Imbrasidas, Glaucúm atq́ Ladē. quos Imbrasus ipse*
Nutrierat Lycia, paribusq́ ornauerat armis,
Homerus in Il. 57. *Vel conferre manum, vel equo præuertere ventos.*
Parte alia, media Eumedes in prælia fertur,
Homerus in Il. 109. *Antiqui proles bello præclara Dolonis,*
Nomine auum referens, animo, manibusq́ parentem:
Homerus in Il. 111. *Qui quondā castra vt Danaûm speculator adiret,*
Ausus Pelidæ pretium sibi poscere curruS.
Illum Tydides alio pro talibus ausis
Id est, pœna *Affecit* pretio: nec equis aspirat Achillis.
Hunc procul vt campo Turnus conspexit aperto,
Homerus in Il. 30. *Antè leui iaculo longum per inane secutus,*
Siliit equo bijuges, & curru desilit: atque

Semia-

Semianimi lapſoq; ſuperuenit: & pede collo
Impreſſo, dextra mucronem extorquet, & alto
Fulgentem tingit iugulo: atq; hæc inſuper addit:
En agros, & quam bello Troiane petiſti
Heſperiam metire iacens. hæc præmia, qui me
Ferro auſi tentare ferunt: ſic mœnia condunt.
Hunc comitem Buten, coniecta cuſpide mittit:
Cilwreaq;, Sybarimq;, Daretaq;, Therſilochumq;,
Et ſternacis equi lapſum ceruice Thymœten.
Ac velut Edoni Boreæ cùm ſpiritus alto
Inſonat Ægeo, ſequiturq; ad littora fluctus,
Quà venti incubuere, fugam dant nubila cœlo:
Sic Turno quacunq; viam ſecat, agmina cedunt,
Conuerſæq; ruunt acies: fert impetus ipſum,
Et criſtam aduerſo curru quatit aura volantem.
Non tulit inſtantem Phegeus, animisq; frementem:
Obiecit ſeſe ad currum, & ſpumantia frænis
Ora citatorum dextra contorſit equorum.
Dum trahitur, pendetq; iugis, hunc lata retectum
Lancea conſequitur, rumpitq; infixa bilicem
Loricam, & ſummum deguſtat vulnere corpus.
Ille tamen clypeo obiecto conuerſus in hoſtem
Ibat, & auxilium ducto mucrone petebat,
*Quem rota præcipitem & * procurſu concitus axis*
Impulit, effuditq; ſolo: Turnusq; ſequutus,
Imam inter galeam, ſummi thoracis & oras,
Abſtulit enſe caput, truncumq; reliquit arena.
Atq; ea dum campis victor dat funera Turnus,
Interea Æneam Mneſtheus, & fidus Achates,
Aſcaniusq; comes caſtris ſtatuere cruentum,
Alternos longa nitentem cuſpide greſſus.
* *Sæuit, & infracta luctatur arundine telum*
Eripere: auxilioq; viam, quæ proxima, poſcit:
Enſe ſecent lato vulnus, teliq; latebram
Reſcindant penitus, ſeſeq; in bella remittant.

Ferocis, qui facilè ſternit ſedentẽ.

Leuiter tangit.

Impetu.

Quia non poteſt in pugnam procedere.

Tam-

Iamq; aderat Phœbo ante alios dilectus Iapis
Iasides,* acri quondam cui captus amore
Ipse suas artes,sua munera lætus Apollo
Augurium citharamq; dabat,celeresque sagittas.
Ille vt depositi proferret fata parentis,
*Scire potestates herbarum, vsumq; medendi
Maluit, & mutas agitare inglorius artes.
Stabat,acerba fremens,ingentem nixus in hastam,
Æneas,magno iuuenum & mœrentis Iuli
Concursu,lachrymisq; vmmobilis.ille retorto
*Pæonium in morem senior succinctus amictu,
Multa manu medica,Phœbiq; potentibus herbis
Nequicquam trepidat, nequicquam spicula dextra
Sollicitat,prensatq; tenaci forcipe ferrum.
Nulla viam fortuna regit,nil author Apollo
Subuenit:& sæuus campis magis ac magis horror
Crebrescit propiusq; malum est.iam puluere cœlum
Stare vident,subeunt equites, & spicula castris
Densa cadunt mediis: it tristis ad æthera clamor
Bellantum iuuenum, & duro sub Marte cadentum.
Hîc Venus,indigno*nati concussa dolore.
Dictamnum genitrix Cretæa carpit ab Ida,
Puberibus caulem foliis,& flore comantem
Purpureo.non illa feris incognita capris
Gramina,cùm tergo volucres hæsere sagittæ.
Hoc Venus,obscuro*faciem circundata nimbo
Detulit:hoc fuscum labris splendentibus amnem
Inficit,occultè medicans:spargitq; salubris
Ambrosiæ succos,& odoriferam Panaceam.
Fouit ea vulnus lympha longæuus Iapis
Ignorans:subitoq; omnis de corpore fugit
Quippe dolor,omnis stetit imo vulnere sanguis:
Famq; sequuta manum,nullo cogente sagitta
Excidit,atq; nouæ rediere in pristina vires.
Arma citi properate viro:quid statis?Iapis

Concla-

Homerus in Ili.28.

Homerus in Il.41.

Medicinalē Pæone deorum medico.

Homerus in Ili. 41.

Homerus in Il.116.

Qui natus erat ex vulnere indignè illato.

A parte totum corpus intelligendum.

Homerus in Ili.182.

Conclamat, primusq; animos accendit in hostes.
Non hæc humanis opibus, non arte magistra
Proueniunt, neque te Æneæ mea dextera seruat:
Maior agit deus, atq; opera ad maiora remittit.*
Ille auidus pugnæ, suras incluserat auro
Hinc atq; hinc oditq; moras, hastamq; coruscat.
Postquam habilis lateri clypeus, loricaq; tergo est,
Ascanium fusis circum complectitur armis:
* Summaq; per galeam delibans oscula, fatur:*
Discite puer virtutem ex me, verumq; laborem,*
Fortunam ex alijs: nunc te mea dextera bello
Defensum dabit, & magna inter præmia ducet.
Tu facito, mox cùm matura adoleuerit ætas,
Si memor, & te animo repetentem exempla tuorũ,
Et pater Æneas, & auunculus excitet Hector.
Hæc vbi dicta dedit, portis se extulit, ingens
Telum immane manu quatiens. simul agmine denso
Antæus Mnestheusq; ruunt: omnisq; relicta
Turba fluit castris. tum cæco pulsere campus
Miscetur. pulsuq; pedum tremit excita tellus.
Vidit ab aduerso venientes aggere Turnus.
Vidére Ausonij. gelidusq; per ima cucurrit
Ossa tremor. prima ante omnes Futurna Latinos
Audijt, agnouitq; sonum. & tremefacta refugit.
*Ille volat campoq; * atrum rapit agmen aperto.*
* Qualis vbi ad terras abrupto sidere nimbus*
It mare per medium (miseris heu præscia longè
Horrescunt corda agricolis: dabit ille ruinas
*Arboribus, stragemq; satis, *ruet omnia late:*
Antè volant, sonitumq; ferunt ad littora venti)
Talis in aduersos ductor Rhœteius hostes
Agmen agit: densi cuneis se quisq; coactis
Agglomerant. ferit ense grauem Thymbræus Osirim:
Archetium Menesthes, Epulonem obtruncat Achates,

Apollo inuentor medicinæ.

Homerus in Ili. 72.

Sophocles in Aiace, vbi Aiax filium alloquitur, & in Oedipo tyranno, in extremo.

Pulueris nube cooperta.

Homerus in Ili. 42.

Euertet.

Homerus in Il. 56.

Vsen-

Vsentemq; Gyan: cadit ipse Tolumnius augur,
Primus in aduersos telum qui torserat hostes.
Homerus in Il. 182. *Tollitur in cœlum clamor: versiq; vicissim*
Pulueulenta fuga Rutuli dant terga per agros.
Ipse neq; aduersos dignatur sternere morti:
Nec pede congressos nec equo, nec tela ferentes
Homerus in Il. 185. *Insequitur: * solum densa in caligine Turnum*
Homerus in Ili. 57. *Vestigat lustrans, solum in certamina poscit.*
Hoc concussa metu mentem Iuturna virago,
Homerus in Il. 62. *Aurigam Turni media inter lora Metiscum*
Excutit, & longè lapsum temone relinquit.
Ipsa subit, manibusq; undantes flectit habenas,
Cuncta gerens, vocemq; & corpus & arma Metisci.
Nigra velut magnas domini cùm diuitis ædes
Peruolat, & pennis alta atria lustrat hirundo,
Pabula parua legens, nidisq; loquacibus escas:
*Et nunc porticibus * vacuis, nunc humida circum*
Magnis: vt Vacua atria lustrat Saucius. *Stagna sonat: similis medios Iuturna per hostes*
Fertur equis, rapidoq; volans obit omnia curru:
Iamq; hic germanum, iamq; hic ostendit ouantem,
Ab ea parte, qua veniebat Æneas. *Nec conferre manum patitur: volat * auia longè.*
Haud minus Æneas tortos legit obuius orbes,
Vestigatq; virum, & disiecta per agmina, magna
Voce vocat, quoties oculos coniecit in hostem,
Alipedumq; fugam cursu tentauit equorum,
Aduersos toties currus Iuturna retorsit.
Heu quid agat? vario nequicquam fluctuat æstu:
Diuersæq; vocant animum in contraria curæ.
Homerus in Il. 29. *Huic Messapus, vti * laua duo forte gerebat*
Lenta leuis cursu præfixa hastilia ferro,
Horum vnum certo contorquens dirigit ictu.
Texit. vt omnino feriri non posset. *Substitit Æneas, & se * collegit in arma,*
Poplite subsidens: apicem tamen incita summum
Hasta tulit, summasq; excussit vertice cristas.
Tum verò æstu: gunt iræ, insidiisq; subactus

Diuersos

Diuersos vbi sensit equos, currumq́ referri,
Multa Iouem & læsi testatus fœderis aras:
Iam tandem inuadit medios, & Marte secundo
Terribilis, sœuam nullo discrimine cædem
Suscitat, rarumq́ omnes effundit habenas.
Quis mihi nunc tot acerba Deus, quis carmine cædes
Diuersas, obitumq́ ducum, quos æquore toto
Inq́ vicem nunc Turnus agit, nunc Troïus heros,
Expedias? tantòn placuit concurrere motu,
Iuppiter: æterna gentes in pace futuras?
Aeneas Rutulum Sucronem (ea prima ruentes
Pugna loco statuit Teucros) haud multa moratus
Excipit in latus: & qua fata celerrima, crudo
Transadigit costas & crates pectoris ensi.
Turnus equo deiectum Amycum, fratremq́ Dioren
Congressus pedes, hunc ventientem cuspide longa,
Hunc mucrone ferit, curruq́ abscissa duorum
Suspendit capita, & rorantia sanguine portat.
Ille Talon Tanaimq́ neci fortemq́ Cethegum,
Tres vno congressu, & mœstum mittit Onytem,
Nomen Echionium, matrisq́ genus Peridiæ.
Hic fratres Lycia missos & Apollinis agris,
Et iuuenem exosum nequicquam bella Menœten
Arcada: piscosæ cui circum flumina Lernæ
Ars fuerat, pauperq́ domus: nec nota potentum
Munera, conductaq́ pater tellure serebat.
Ac velut immissi diuersis partibus ignes
Arentem in syluam, & virgulta sonantia lauro:
Aut vbi decursu rapido de montibus alti
Dant sonitum spumosi amnes, & in æquora currunt,
Quisque suum populatus iter: non segnius ambo
Aeneas, Turnusq́ ruunt per prælia, nunc nunc
Fluctuat ira intus: rumpuntur nescia vinci
Pectora: nunc totis in vulnera viribus itur.
Murranium hic, atauos & auorum antiqua sonãtẽ

Obtruncat vniuersos æquè: nemini parcit.

Homerus in Il. 5o.

Natura tristem, & seuerum.

Homerus in Il. 115.

Homerus in Il. 115.

Homerus in Il. 115.

Nomina, per reges, actum genus omne Latinos,
Præcipitem scopulo, atque ingentis turbine saxi
Excutit, effunditq; solo. hunc lora, & iuga subter
Prouoluere rotæ, crebro super vngula pulsu
Incita, nec domini memorum proculcat equorum.
Ille ruenti Hilo animùq; immane frementi
Homerus in Ili. 226. *Occurrit, telumq; aurata ad tempora torquet:*
Olli per galeam fixo stetit hasta cerebro.
Dextera nec tua te Graiûm fortissime Cretei
Eripuit Turno: nec dij texere Cupentum,
Ænea veniente sui: dedit obuia ferro
Pectora, nec misero clypei mora profuit ærei.
Te quoque Laurentes viderunt Æole campi
Oppetere, & latè terram consternere tergo.
Occidis, Argiuæ quem non potuere phalanges
Sternere, nec Priami regnorum euersor Achilles.
Homerus in Ili. 226. *Hîc tibi mortis erant metæ, domus alta sub Ida,*
Lyrnessi domus alta, solo Laurente sepulchrum.
Totæ adeò conuersæ acies, omnesq; Latini,
Omnes Dardanidæ: Mnesthcus, acerq; Serestus,
Et Mæsapus equûm domitor, & fortis Asylas,
Thuscorumq; phalanx, Euandriq; Arcadis alæ:
Pro se quisque viri, summa nituntur opum vi.
Nec mora nec requies: vasto certamine tendunt.
Hîc mentem Æneæ genitrix pulcherrima misit,
Iret vt ad muros, vrbiq; aduerteret agmen
Ocyus, & subita turbaret clade Latinos.
Ille vt vestigans dauersa per agmina Turnum,
Oculorum. *Huc atque huc* acies circuntulit, aspicit vrbem
Immunem tanti belli, atque impunè quietam.
Continuò pugnæ accendit maioris imago.
Mnesthea Sergestumq; vocat, fortemq; Serestum,
Ductores: tumulumq; capit, quò cætera Teucrûm
Concurrit legio, nec scuta, aut spicula densi
Deponunt: celso medius stans aggere futuri

*Ne-

*Nequa meis esto dictis mora: Iuppiter hac stat:
Neu quis ob inceptum subitum mihi segnior ito.
Vrbem hodie,*caussam belli,regna ipsa Latini,
(Ni frænum accipere)& victi parêre fatentur.
Eruam:& æqua solo fumantia culmina ponam.
Scilicet expectem Isbeat dum prælia Turno
Nostra patis?rursusq; velit concurrere victus?
Hoc caput,ô ciues,hæc belli summa nefandi.
Ferte faces properè,fœduq; reposcite*flammis.
Dixerat: atque animis pariter certantibus omnes
Dant cuneum,densaq; ad muros mole feruntur.
Scalæ improuiso subitusq; apparuit ignis.
Discurrunt alij ad portas,primosq; trucidant:
Ferrum alij torquent,& obumbrant æthera telis.
Ipse inter primos dextram sub mœnia tendit
Æneas,magnaq; incusat voce Latinum:
Testaturq; deos,iterum se ad prælia cogi:
Bis iam Italos hostes,hæc altera fœdera rumpi.
Exoritur trepidos inter discordia ciues:
Vrbem alij reserare iubent,& pandere portas
Dardanidis,ipsumq; *trahunt in mœnia regem:
Arma ferunt alij,& pergunt defendere muros.
Inclusas vt cùm latebroso in pumice pastor
Vestigauit apes,fumoq; impleuit amaro:
Illæ intus trepidæ rerum per cærea castra
Discurrunt,magniq; actuant stridoribus iras:
Voluitur*ater odor tectis:tum murmure cæco
Intus saxa sonant:vacuas it fumus ad auras.
Accidit hæc fessis etiam fortuna Latinis,
Quæ totam luctu concussit funditus vrbem.
Regina vt tecto venientem prospicit hostem,
Incendi muros,ignes ad tecta volare,
Nusquã acies contra Rutulas,nulla agmina Turni
Infelix pugnæ iuuenem in certamine credit
Extinctum,& subito mentem turbata dolore,

Homerus in Il.56.

Ob Lauiniã Latini filiã.

Id est, flammas fœderis innouemus vrbis incẽdio.Nam, reposcite,est reuocate, vt ait Seruius.

Pro,trahere volunt: vt videat vrbis discrimen.

Respexit ad colorem fumi.nam in odore color non est.

Se causſam clamat crimenq; caputq; malorum:
Multaq; per mœſtum demens effata furorem,
Purpureos moritura manu diſcindit amictus,
Et nodum informis lethi trabe nectit ab alta.
Quam cladem miſeræ poſtquam accepere Latinæ,
Filia prima mi nus flauos Latinia crines
Et roſeas laniata genas, tum cætera circum
Turba furit, reſonant latè plangoribus ædes.
Nuntiat enim res infelices. Hinc totam* infelix vulgatur fama per vrbem.
Demittunt mentes: ipſa veſte Latinus,
Coniugis attonitus fatis, vrbiq; ruina,
Canitiem immundo perſuſam puluere turpans:
Multaq; ſe incuſat, qui non acceperit antè
Dardanium Æneam, generumq; aſciuerit vltro.
Interea extremo bellator in æquore Turnus
Palantes ſequitur paucos, iam ſegnior, atque
Iam minus atque minus ſucceſſu lætus equorum.
Attulit hunc illi cæcis terroribus aura
Ex oppugnatione, & morte reginæ. *Commiſtum clamorem, arrectaſq; impulit aures
Confuſæ ſonus vrbis, & illæ tabile murmur.
Hei mihi, quid tanto turbantur mœnia luctu?
Quisue ruit tantus diuerſa clamor ab vrbe?
Conſilij egens. Sic ait, adductuq; *amens ſubſiſtit habenis.
Atque huic, in faciem ſoror vt conuerſa Metiſci
Aurigæ, currumq; & equos & lora regebat,
Talibus occurrit dictis: Hac Turne ſequamur
Troiugenas, quà prima viam victoria pandit.
Sunt alij qui tecta manu defendere poſſint.
Ingruit Æneas Italu, & prælia miſcet:
Et nos ſæua manu mittamus funera Teucris.
Cęſorum te. Nec* numero inferior, pugnæ nec honore recedes.
Turnus ad hæc:
Homerus in Il, 61. O ſoror, & dudum agnoui, cùm prima per artem
Fœdera turbaſti, teq; hæc in bella dedſti:
Et *nunc nequicquam fallu dea. ſed quis Olympo

De,

Demißam tantos voluit te ferre labores?
An fratru miseri lethum vt crudele videres?
Nam quid ago? aut quæ iam spondet fortuna salutẽ
Vidi oculos ante ipse meos me voce vocantem
Murranum (quo non superat mihi charior alter)
Oppetere ingentem, atque ingenti vulnere victum. Homerus in Il. 263.
Occidit infelix ne nostrum dedecus Vrbs
Aspiceret: Teucri potiuntur corpere & armis.
Excindine domos) id rebus defuit vnum) Homerus in Il. 55.
Perpetiar? dextra nec Drancis dicta refellam?
Terga dabo? & Turnũ fugientẽ hec terra videbit? Homerus in Il. 52.
**Vsque adeóne mori miserum est? vos ó mihi manes*
Este boni, quoniam superis auersa voluntas.
Sancta ad vos anima, atque istius inscia culpæ,* Fugæ.
Descendam, magnorum haud vnquã indignus auorũ
Vix ea fatus erat: medios volat ecce per hostes
Vectus equo spumante Sages, aduersa sagitta
Saucius ora, ruitq; implorans nomine Turnum,
**Turne, in te suprema salus: miserere tuorum.* Homerus in Il. 123.
Fulminat Aeneas armis, summasq; minatur
Deiecturum arces Italũm, excidiog; daturum:
Iamq; faces ad tecta volant: in te ora Latini,
*In te oculos referunt, *mussat rex ipse Latinus,* Dubitat.
Quos generos vocet, aut quę sese ad fœdera flectat.
Præterea regina tui fidissima, dextra
Occidit ipsa sua, lucemq; exterrita fugit.
Sols pro portis Messapus & acer Atinas
Sustentant aciem circum hos vtrinq; phalanges
Stant densæ, strictisq; seges mucronibus horret
Ferrea: tu currum de serto in gramine versas. Multiplico nuntio.
Obstupuit varia confusus imagine rerum*
Turnus, & obtuta tacito stetit, æstuat ingens
Imo in corde pudor, mistoq; insania luctu,
Et furiis agitatus amor, & conscia virtus. Mentis caligo.
Vt primum discussæ umbræ, & lux reddita menti*

est, Ee.iij. Arden-

Ardentes oculorum acies ad mœnia torsit
Turbidus, eq; rotis magnam respexit ad vrbem.
Ecce autem flammis inter tabulata volutus
Ad cœlum vndabat vortex, turrimq; tenebat,
Turrim compactis trabibus quam eduxerat ipse,
Quò posset ad ea loca trahi, quibus instaret. *Subdiderátq; rotas, pontesq; instrauerat altos.*
Iam iam fata, soror superant: absiste morari:
Quò Deus, & quò dura vocat fortuna, sequamur.
Stat conferre manum Æneæ: stat quicquid acerbi est
Morte pati. nec me indecorem germana videbis
Amplius: hunc oro, sine me furere ante furorem.
Homerus in Il. 65. *Dixit, & e curru saltum dedit ocyus arvis:*
Perq; hostes, per tela ruit, mœstamq; sororem
Deserit, ac rapido cursu media agmina rumpit.
Homerus in Il. 139. *Ac veluti montis saxum de vertice præceps*
Cùm ruit auulsum vento, seu turbidus imber
Proluit, aut annus soluit sublapsa vetustas:
Pars montis *Fertur in abruptum magno mons improbus actu,*
Exultatq; solo, syluas, armenta virosq;
Inuoluens secum: disiecta per agmina Turnus
Homerus in Il. 123. *Sic vrbu ruit ad muros, vbi plurima fuso*
Sanguine terra madet, stridentq; hastilibus aura:
Significatq; manu, & magno simul incipit ore:
Homerus in Il. 30. 74. *Parcite iam Rutuli, & vos tela inhibete Latini.*
Quæcunque est fortuna, mea est. me verius vnum
Pro vobis fœdus luere, & decernere ferro.
Discessere omnes medij. spatiumq; dedere.
At pater Æneas, audito nomine Turni,
Deserit & muros, & summas deserit arces:
Præcipitatq; moras omnes: opera omnia rumpit,
Lætitia exultans: horrendumq; intonat armis.
Quantus Athon, aut quãtus Eryx, aut ipse, coruscis
Cùm fremit ilicibus, quantus gaudetq; niuali
Vertice se attollens pater Apenninus ad auras:
Iam verò & Rutuli certatim, & Troes, & omnes

Con-

Conuertêre oculos Itali, quique alta tenebant
Mœnia, quique imos pulsabant ariete muros:
Armáque deposuere humeris. stupet ipse Latinus,
Ingentes, genitos diuersis partibus orbis,
Inter se coijsse viros, & *decernere ferro.
At que illi, vt vacuo patuerunt æquore campi,
Procursu rapido coniectu eminus hastis,
Jnuadunt Martem clypeis atque ære sonoro:
(Dat gemitum tellus) tum crebros ensibus ictu
Congeminant: *fors & virtus miscentur in vnum.
Ac velut ingenti Syla summóue Taburno,
Cùm duo conuersis inimica in prælia tauri
Frontibus incurrunt, pauidi cessere magistri:
Stat pecus omne metu mutum, mußántque iuuencæ,
Quis pecori imperitet, quẽ tot armenta sequantur:
Illi inter sese multa vi vulnera miscent,
Cornuáque obnixi infigunt. & sanguine largo
Colla armósque lauant. gemitu nemus omne remugit
Haud aliter Tros Æneas, & Daunius heros
Concurrunt clypeis: ingens fragor æthera complet,
Iuppiter ipse duas æquato examine lances
Sustinet, & fata imponit diuersa duorum:
Quem *dãnet labor, & quò vergat pondere lethum
Emicat hic, impunè putans, & corpore toto
Altè sublatum consurgit Turnus in ensem:
Et ferit, exclamant Troes, trepidique Latini:
Arrectæq; amborum acies. at perfidus ensis
Frangitur: in medióque ardentem deserit ictu,
Ni fuga subsidio subeat fugit ocyor Euro.
Vt capulum ignotum dextrámque aspexit inermem:
Fama est, præcipitem, cùm prima in prælia iunctos
Conscendebat equos, *patrio mucrone relicto,
Dum trepidat ferrum aurigæ rapuisse Metiscit
Jdq; diu, dum terga dabant palantia Teucri,
Strenuus: postquã arma dei ad Vulcania ventum est,

Antiquam lectionem ait Seruius fuisse, cernere.

Casus in Turno, virtus in Ænea.

Homerus in Il. 242.

Liberet.

Homerus in Il. 35.

Homerus in Il. 62.

Nam Dauni fuerat gladius lib. 9.

Homerus in Ili. 241.

Mortalis mucro glacies ceu futilis, ictu
Dissiluit. fulua resplendent fragmina arena.
Ergo amens diuersa fuga petit æquora Turnus:
Et nunc huc, inde huc in certos implicat orbes.
Vndiq; enim densa Teucri inclusere corona:
Atque hinc vasta palus, hinc ardua mœnia cingunt.

Vulnere ex sagitta illato.

Nec minus Æneas (quanquam tardante sagitta*)*
Interdum genua impediunt, cursumq; recusant)
Insequitur: trepidiq; pedem pede feruidus vrget:

Homerus in Il. 110. 88.

Inclusum veluti siquando in flumine nactus
Cerua, aut puniceę septum formidine pennæ,

Quo modo insidijs fquia videt inſtrumentum ad terrendas beſtias factũ

Venator cursu canis & latratibus instat:
Ille autem insidijs & ripa territus alta,*
Mille fugit refugitq; viasq; at viuidus Vmber
Hæret hians: iam iamq; tenet, similisq; tenenti
Increpuit malus, morsuq; elusus inani est.
Tum verò exoritur clamor, ripæq; lacusq;
Responsant circa, & cœlum tonat omne tumultu.
Illæ simul fugiens, Rutulos simul increpat omnes,
Nomine quenque vocans: notumq; efflagitat ensem.

Homerus in Ili. 244.

Æneas mortem contrà præsensq; minatur
Exitium, si quisquam adeat: terretq; trementes,
Excisurum vrbem minitans, & saucius instat.

Homerus in Ili, 241.

Quinque orbes explent cursu, totidemq; retexunt
Huc illuc, nec enim leuia aut ludicra petuntur
Præmia: sed Turni de vita & sanguine certant.
Fortè sacer Fauno foliis oleaster amaris
Hic steterat, nautis olim venerabile lignum:
Seruati ex vndis vbi figere dona solebant
Laurenti diuo, & votas suspendere vestes:
Sed stirpem Teucri nullo discrimine sacrum
Sustulerant, puro vt possent concurrere campo.

Homerus in Il. 231.

Hic hasta Æneæ stabat: huc impetus illam
Detulerat fixam, & lenta in radice tenebat.
Incubuit, voluitq; manu conuellere ferrum

Dar-

Dardanides, teloq; sequi, quem prendere cursu
Non poterat tum verò amens formidine Turnus,
Faune precor miserere, inquit: tuq; optima ferrum
Terra tene, colui vestros si semper honores,
Quos contra Æneadæ bello fecere profanos. Homerus in
Dixit: opemq; Dei non cassa in vota vocauit, Il. 3.
Namque diu luctans, lentoq; in stirpe moratus,
Viribus haud ullis valuit discludere morsus
Roboris Æneas, dum nititur acer, & instat,
Rursus in aurigæ faciem mutata Metisci
Procurrit, fratriq; ensem dea Daunia reddit.
Quod Venus audaci nymphæ indignata licere,
Accessit, telumq; alta ab radice reuellit.
Olli sublimes, armis animisq; refecti, Homerus in
Hic gladio fidens, hic acer & arduus hasta, Il. 243.
Astiterunt contra, certamine Martis anheli.
Iunonem interea rex omnipotentis Olympi
Alloquitur. fulua pugnas de nube tuentem:
Quæ iam finis erit coniux? quid denique restat?
Indigetem Æneam scis ipsa, & scire fateris,
Deberi cœlo, fatisq; ad sidera tolli?
Quid struis? aut qua spe gelidis in nubibus hæres?
Mortalin' decuit violari vulnere diuum?* Subaudi futurum.
Aut ensem (quid enim sine te Iuturna valeret?)
Ereptum reddi Turno, & vim crescere victis?
Desine iam tandem, precibusq; inflectere nostris: Homerus in
Nec te tantus edat tacitam dolor, & mihi curæ Il. 265.
Sæpe tuo dulci tristes ex ore recursent.
Ventum ad supremum est terris agitare vel vndis
Troianos potuisti, infandum accendere bellum,* Quasi dicat
Deformare domum, & luctu miscere hymenæos: iam non potes: vincunt
Vlterius tentare veto. Sic Iuppiter orsus: enim fata.
Sic dea submisso contrà Saturnia vultu:
Ista quidem quia nota mihi tua magne voluntas
Iuppiter, & Turnum & terras inuita reliqui.

Nec tu me aëria solam nunc sede videres
Digna indigna pati: sed flammis cincta sub ipsa
Starem acie, traheremq́ inimica in prælia Teucros.
Iuturnam miserο (fateor) succurrere fratri
Suasi, & pro vita maiora audere probaui:
Homerus in Ili. 161. 156. *Non vt tela tamen, non vt contenderet arcum.*
Aduro Stygij caput implacabile fontis,
Vna superstitio superis quæ reddita diuis.
Et nunc cedo equidem, pugnasq́ exosa relinquo.
Illud te, nulla fati quod lege tenetur,
Respexit ad Saturnum, qui in Italia quandoque regnauerat. *Pro Latio obtestor, pro maiestate* tuorum:*
Cùm iam connubijs pacem felicibus (esto)
Component, cùm iam leges & fœdera iungent:
Ne vetus indigenas nomen mutare Latinos,
Neu Troas fieri iubeas, Teucrosq́ vocari:
Aut vocem mutare viros aut vertere vestes.
Sit Latium, sint Albani per secula reges:
Sit Romana potens Itala virtute propago.
Occidit, occideritq́ sinas cum nomine Troia.
Olli subridens hominum, rerumq́ repertor,
Es germana Iouis, Saturniq́ altera proles:
Irarum tantos voluis sub pectore fluctus?
Verùm age, & inceptum frustra submitte furorem:
Do quod vis: & me victus q́ volens q́ remitto.
Sermonem Ausonij patrium moresq́ tenebunt.
Quasi latebunt. *Vtq́ est, nomen erit: commisti corpore tantùm*
Subsident Teucri, morem ritusq́ sacrorum
Adijciam: faciamq́ omnes vno ore Latinos.
Hinc genus, Ausonio mistũ quod sanguine surget
Supra homines, supra ire deos pietate videbis:
Nec gens vlla tuos æquè celebrabit honores.
Annuit hũ Iuno, & mentem lætata retorsit.
Interea excedit cœlo, nubemq́ reliquit.
His actis, aliud genitor secum ipse volutat:
Iuturnamq́ parat fratris diuertere ab armis.

Dictum.

Dicuntur geminæ pestes, cognomine Diræ
Quas & tartaream Nox in tempesta Megæram
Vno eodemq; tulit partu paribusq; reuinxit
Serpentum spiris, ventosasq; addidit alas.
**Hæ Iouis ad solium, sæuiq; in limine regis*
Apparent, acuuntq; metum mortalibus ægris
Siquando lethum horrificum morbosq; deûm rex
Molitur, meritas aut bello territat vrbes.
Harum vnam celerem demittit ab æthere summo
Iuppiter, inq; omen Iuturnæ occurrere iussit.
Illa volat, celeriq; ad terram turbine fertur:
Non secus ac neruo per nubem impulsa sagitta,
Armatam sæui Parthus quam felle veneni,
Parthus siue Cydon, telum immedicabile torsit,
Stridens, & celeres incognita transilit vmbras.
Talis se sata nocte tulit, terrasq; petiuit.
Postquam acies videt Iliacas, atque agmina Turni
*Alitis in*partuæ subitò collecta figuram:*
Quæ quondam in bustis aut culminibus desertis
Nocte sedens, serum canit importuna per vmbras:
Hanc versa in faciem, Turni se pestis ad ora
Fertq; refertq; sonans, clypeumq; cuerberat alis.
Illi membra nouus soluit formidine torpor:
Arrectæq; horrore comæ, & vox faucibus hæsit.
At procul vt Diræ stridorem agnouit & alas,
Infelix crines scindit Iuturna solutos,
Vnguibus ora soror fœdans, & pectora pugnis:
Quid nunc te tua Turne potest germana iuuare?
Aut quid iam miseræ superat mihi? qua tibi lucem
Arte morer? talin' possum me opponere monstro?
Iam iam linquo acies, ne me terrete timentem
Obscenæ volucres, alarum verbera nosco,*
Lethalemq; sonum, nec fallunt iussa superba
Magnanimi Iouis hæc pro virginitate reponit?
Quo vitam dedit æternam? cur mortis adempta est

Præstò sunt ad obsequiũ vnde apparitores dicti.

Nocturæ, bubo maior est.

Inuidiosè dixit: nam vna est.

Con-

Conditio? posſem tantos finire dolores
Nunc certè, & miſero fratri comes ire per vmbras.
Immortalis ego? haud quicquam mihi dulce meorũ
Homerus in Il. 41 *Te ſine frater erit, ó quæ ſatis ima dehiſcat*
Terra mihi, maneſq; deam demittat ad imos?
Homerus in Ili. 164. *Tantum effata, caput glauco contexit amictu,*
Multa gemens, & ſe fluuio dea condidit alto.
Æneas inſtat contrà, telumq; coruſcat
Ingens arboreum: & ſæuo ſic pectore fatur:
Homerus in Ili. 243. * *Quæ nunc deinde mora eſt? aut quid iam Turne retractas?*
Non curſu ſæuis certandum eſt comminus armis.
Collige. *Verte omnes tete in facies: & * contrahe quicquid*
Siue animis ſiue arte vales: opta ardua pennis
Aſtra ſequi, clauſumq; caua te condere terra.
Ille caput quaſſans: Non me tua feruida terrent
Homerus in Il. 235. *Dicta ferox: dij me terrent, & Iuppiter hoſtis.*
Ili. 224. *Nec plura effatus, ſaxum circunſpicit ingens,*
Ili. 236. *Saxum antiquum, ingens: campo qui fortè iacebat*
Ili. 55. *Limes agro poſitus, litem vt diſcerneret aruis.*
Vix illud lecti bis ſex ceruice ſubirent,
Qualia nunc hominum producit corpora tellus:
Ille manu raptum trepida torquebat in hoſtem,
Altior inſurgens, & curſu concitus heros.
Sed neque currentem ſe nec cognoſcit euntem,
Tollentémue manu ſaxumq; immane mouentem.
Genua labant gelidus concreuit frigore ſanguis.
Tum lapis ipſe viri vacuum per inane volutus.
Homerus in Il. 242. *Nec ſpatium euaſit totum nec pertulit ictum.*
Ac velut in ſomnis oculos vbi languida preſſit
Nocte quies nequicquam auidos extendere curſus
Velle videmur, & in mediis conatibus ægri
Succidimus: non lingua valet, non corpore notæ
Sufficiunt vires, nec vox nec verba ſequuntur:
Sic Turno (quacunque viam virtute petiuit)

Suc-

Succeſſum dea dira negat: tum pectore ſenſus
Vertuntur varij. Rutulos aſpectat & vrbem,
Cunctaturq́ metu, telumq́ inſtare tremiſcit.
Nec quò ſe eripiat, nec qua vi tendat in hoſtem:
Nec currus vſquam video, aurigamq́ ſororem.
Cunctanti telum Æneas fatale coruſcat,
Sortitus fortunam oculo, & corpore toto
Eminus intorquet, murali concita numquam
Tormento ſic ſaxa fremunt, nec fulmine tanti
Diſſultant crepitus volat atri turbinis inſtar
Exitium dirum haſta ferens, oraq́ recludit
Loricæ, & clypei extremos ſeptemplicis orbes
Per medium ſtridens tranſit femur, incidit ictus
Ingens ad terram duplicato poplite Turnus,
Conſurgunt gemitu Rutuli, totusq́ remugit
Mons circum & vocē latè nemora alta remittunt.
Ille humilis ſuppléxq́ oculos dextramq́ precantem
Protendens, Equidem merui, nec deprecor (inquit)
**Vtere ſorte tua miſeri te ſiqua parentis*
Tangere cura poteſt, oro! fuit & tibi talis
Anchiſes genitor) Daunī miſerere ſenectæ:
Et me, ſeu corpus ſpoliatum lumine mauis,
Redde meis, victi, & victum tendere palmas
Auſonij videre: tua eſt Lauinia coniux.*
Vlterius ne tende odijs. Stetit acer in armis
Æneas volues oculos dextramq́ repreſſit.
Et iam iamq́ magis cunctantem flectere ſermo
Cœperat infelix humero cùm apparuit alto*
Balteus, & notis fulſerunt cingula bullis
Pallantis pueri victum quem vulnere Turnus
Strauerat, atque humeris inimicum inſigne gerebat.
Ille oculis poſtquam ſeui monumenta doloris
Exuuiasq́ hauſit furijs accenſus, & ira*
Terribilis, Tū ne hinc ſpolijs indute meorum
Eripiare mihi? Pallas te hoc vulnere, Pallas

Homerus in Il. 244.

Pro tonitru ſine quo nunquam eſt fulmen.

Interfice hoſtem.

Certaminis cauſa.

Quia mortem attulit Turno.

Vidit: vt li. 4. Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto

Immo-

Homerus in Ili. 226. 245

Immolat, & pœnam scelerato ex sanguine sumit.
Hoc dicens, ferrum aduerso sub pectore condit
Feruidus, at illi soluuntur frigore membra,
Vitaq; cum gemitu fugit indignata sub vmbras.

MAPHÆ-

MAPHAEI VEGII LAVDENSIS XII. LIBRORVM AEN. *supplementum.*

ARGVMENTVM.

Turnus vt extremo vitam ſub Marte profudit,
Subduot ſe Rutuli Æneæ, Troiana ſequentes
Agmina: dehinc ſuperis meriti redduntur honores.
Congaudet nato, ac ſociis memor antè malorum
Actorum pater Æneas. Turni inde Latinus
Morte dolet, patriæ miſeranda incendia Daunus
Euerſæ, & chari deflet pia funera nati.
Connubium inſtaurat natę, lęteſque Hymenæos
Rex ſocer Æneæ genero, gens vtraque pacto
Fœdere pacis ouat. tum nomine coniugis vrbem
Inſtruit, & tandem placida ſub pace regentem
Tranſtulit Æneam Venus aſtra in ſumma beatũ.

TVrnus vt extremo deuictus Marte profudit
Effugientę animã, medioq; ſub agmine victor
Magnanimus ſtetit Æneas Mauortius heros.
Obſtupuere omnes, gemitumq; dedêre Latini:
Et durum ex alto reuomentes corde dolorem,
Concuſſis cecidêre animis: ceu frondibus ingens
Sylua dolet lapſis Boreali impulſa tumultu.
Tum tela infigunt terræ, & mucronibus hærent:
Scutaq; deponunt humeru, & prælia damnant:
Inſaniumq; horrent optati Martis amorem:
Nec frænum, nec colla pati captiua recuſant,
Et veniam orare, & requiem finemq; malorum.
Sicut acerba duo quando in certamina tauri
Concurrunt, largo miſcentes ſanguine pugnam.

Quę poſt Turni cladę acta ſint recenſet Maphęus.

Comparatio

Comparatio

Cuiꝰ

Cuiq; ſuum pecus inclinat: ſin ceſſerit vni
Palma ducis: mox quæ victo pecora antè ſequebant:
Nunc ſeſe imperio ſubdunt victoris: & vltro,
Quanquã animũ dolor altus habet, parére fatẽtur.
Non aliter Rutuli, licet ingens mœror adhauſit
Pectora pulſa metu ceſſi Ducis, inclyta malunt
Arma ſequi, & Phrygium Æneam, ſua dum̃, precari
Pacis, & æternam rebus, belloq; quietem.
Tunc Turnum ſuper aſſiſtens placido ore profatur
Aeneas: Quæ tanta animo dementia creuit,
Vt Teucros ſuperũm monitis, ſummiq; Tonantis
Imperio huc vectos, patereris Daunia proles
Italia, & pactis nequicquam expellere tectis?
Deorum religio. *Diſce Iouem reuereri, & iuſſa faceſſere Diuũm:*
Magnum etiam capit ira Iouem: memoresq; malorũ
Pœna perlurij. *Sollicitat vindicta Deos. en vltima tanti*
Meta furoris adeſt, quo contra iura fidemq;
Fluctam rupto turbaſti fœdere gentem.
Ecce ſuprema dies, alijs exempla ſub auum
Venturum miſſura, Iouem non temnere fruſtra
Fas ſit, & indignos bellorum acendere motus.
Tranſlatio. *Nunc armis lætare tuis heu nobile corpus*
Turne iacet. at non tibi erit Lauinia partu:
Nec dextra tamen Æneæ cecidiſſe pudebit.
Nunc Rutuli hinc auferte ducẽ veſtrum: arma, virumq;
Largior: atq; omnem defendæ mortis honorem.
Sed quæ Pallantis fuerant ingentia baltei
Pondera, tranſmittam Euandro: vt ſolatia cæſo
Haud leuia hoſte ferat: Turnoq; exultet adempto.
Vos memores tamen Auſonij meloribus uti
Adhortatio vt cautiores ſint in ſuſcipiendis bellis. *Diſcite bellorum auſpicijs ego ſidera iuro,*
Nũquã acies, nunquã arma libens in prælia mouit:
Sed veſtris actus furijs defendere toto
Optaui, & licuit, Troianas rebore partes.

Nec

Nec fatus plura Æneas, se lætus ad altos
Vertebat muros, & Troïa tecta petebat.
Vnà ipsum Teucrorum omnis conuersa iuuentus
Exultans sequitur, volucresq; per arua pedum vi
Quadrupedes citat, incussans acri ore Latinos,
Ignauosq; vocans: strepit altus plausibus æther.
Et quamuis inhumata rogis dare corpora furgat
Ingens cura animo, sociosq; imponere flammis:
Maius opus tamen Æneas sub pectore voluens,
Primùm aris meritos superis mandabat honores. Sacrificium,
Tum pingues patrio iugulant ex more iuuencos:
Immittuntq; sues niueasq; in templa bidentes.
Purpuream effuso pulsantes sanguine terram.
Viscera diripiunt: & cæsum in frusta trucidant,
Denudantq; gregem & flammis verubusq; remittũt.
Tum vina effundunt pateris, & dona Lyæi
Accumulant: plenis venerantur lancibus aras.
Thura ignes adolent: onerata altaria fumant.
Tum plausus per tecta mouent, magnúmq; Tonantẽ
Extollunt Veneremq;, & te Saturnia Iuno.
Iam placidam, & meliorem ingenti laude fatentur:
Mauortemq; ipsum: tum cætera turba Deorum
In medium effertur, summis cum vocibus altos
Perlata ad cœlos, ante omnes gratior vnus
Æneas duplices mittebat ad æthera palmas.
Et puerum pauca ore dabat cõplexus Iulum: Consolatur
Nate in quo spes vna patris, per tanta laborum Iulum per-
Quem varijs actus fatis discrimina duxi, pessis tantis
Ecce inuenta quies: ecce illa extrema malorum, laboribus.
Ærumnis factura modum, acceptissima semper.
Atque optata dies, quam dura in bella vocatus
Sæpe tibi Dijs auspicibus meminisse futuram
Jam memini, nunc te, cùm primùm Aurora rubebit
Craslina, sublimem Rutulorum ad mœnia mittam.
Dehinc sese ad gentem Jliacam voluebat: & alto

Pectore verba trahens, blando est sic ore locutus:

Commemaratio calamitatum.

O socij, per dura ac densa pericula vecti,
Per tantos bellorum estus, duplicesq; furores
Armorum, per totq; hyemes, per quicquid acerbum,
Horrendū graue, triste, ingens: per quicquid iniquū.
Infaustum, & crudele foret, conuertite mentem

Consolatio.

In melius: iam finis: adest hic meta malorum
Stabit, & optatam Latia cum gente quietem
Iungemus: dabit inde mihi Lauinia coniux
Bello acri defensa, Italo cum sanguine mistam
Troianam transferre æterna in sæcula gentem.
Vnum oro socij. Ausonios communiter æquo
Ferte animo, & vosmet socero obseruate Latino.
Sceptrum idem sublime geret: sententia mentem
Hæc habet: at bello vos, & præstantibus armis
Discite me pietate sequi: quæ gloria nobis
Cesserit, in promptu est: sed cœlum & sidera testor.
Qui vos tantorum eripui de clade malorum,
Idem ego sub maiora potens vos præmia ducam.
Talibus orabat, varios in pectore casus
Præteritos voluens, partamq; labore quietem
Haud paruo: nimium ardenti exundabat amore
In Teucros, grauibus tandem euasisse periclu
Exultans, veluti exiguis cùm ex æthere gyrans
Incubuit pullis, & magno turbine miluus
Insiliens auido ore furit, stragemq; minatur.
Tum crista ta ales perculso pectore mater
Consurgit, misero natorum exterrita casu,
Rostrum acuit, totuq; petit conatibus hostem:
Et multa expulsum vi tandem cedere cogit.
Dehinc pertu batos crocitans exquirit: & omnes
Attonitos cogit pro charis anxia natis:
Et tanto ereptos gaudet superesse periclo.
Non secus Anchisa genitus mulcebat amicis
Troianos dictu, antiquum corde timorem.

Fla-

Flagranteiq́ agitans curas, & gaudia longiu.
Tandem parta malis & quæ perferre moleſtum
Antè fuit, meminiſſe iuuat. verùm altior idem
Ingenti, & clara Æneas ſupereminet omnes
Virtute excellens, & pro tot numina donis
Exorat: ſummúq́ Iouem cum laudibus effert.
Funus Turni.
Interea Rutuli magnum & miſerabile funus,
Exanimumq́ Ducem tulerant ſub tecta frequentes.
Hyperbole.
Correpti mœrore animos, largumq́ fluentes
Imbrem oculis, & iam lato clamore Latinum
Defeſſum, & varios agitantem pectore caſus
Complerant: qui poſtquam altos crebreſcere queſtus.
Et Turnum ingenti confeſſum vulnere vidit:
Haud tenuit lachrymas, dehinc mœſtiũ leniter agmen
Corripuit, manibus verbiq́ ſilentia ponens.
Comparatio
Ceu ſpumantis apri quando per viſcera dentes
Fulmineos canis excepit præſtantior omni
Ex numero: tunc inſtructo perterrita caſu
Cætera turba fugit latrantium, atque ore magiſtrum
Circunſtans querulo pauitat, magnoq́ vlulatu
Infremit: at commota manu, dominiq́ iubentis
Ore ſilet: gemitumq́, premit, ſeſeq́ coërcet.
Haud aliter Rutuli ſuppreſſa voce queruntur.
Tunc ſic illachrymans Rex alto corde Latinus
Verba dabat: Quantos humana negotia motus
Sententia deplorans inconſtantem Fortunæ aleam.
Alternaſq́ vices miſcent? quo turbine fertur
Vita hominum? ô fragilis damnoſa ſuperbia ſceptri
O furor, ô nimium dominandi innata cupido,
Mortales quò cæca vehis? quò gloria tantus
Inflatos transfert animos quæſita periclis?
Exaggerat regnorum incommoda & calamitates.
Quot tecum inſidias? quot mortes? quanta malorũ
Magnorum tormenta geris? quot tela? quot enſes
Ante oculos (ſi cernis) habes? heu dulce venenum,
Et mundi lethalis honos, heu triſtia regni
Munera quæ haud paruo conſtent, & grandia verũ

Pondera, quæ nunquam placidam permittere pacem
Nec requiem conferre queant: heu sortis acerbæ,
Et miseræ regale decus: magnoq́; timori
Suppositos regum casus paciq́; negatos.

Conuersio ad Turnum.

Quid Turne ingenti Ausoniam mouisse tumultu,
Et duræ Æneadas turbasse in bella coactos.
Quid iuuat? & violasse sacræ promissa quietis
Pignora? quæ tibi tanta animo impatientia venit?
Vt Martem cum gente Deûm iussuq́; Tonantis
Huc vecta gereres? & nostris pellere tectis
Vltrò instans velles? natæq́; abrumpere fœdus

Pœna violati fœderis.

Pollicitæ genero Æneæ? & me bella negante
Dura mouere manu? quæ tanta insania mentem
Implicuit? quoties te in sæui Martis euntem
Agmina, sublimemq́; in equo, & radiantibus armis
Tentaui reuocare, & iter suspendere cœptum?
Corripui & pauitans cedentem in limine frustra?
Vnde ego quanta tuli, testantur mœnia tectis

Ab incommodis.

Semirutis, magniq́; albentes ossibus agri,
Et Latium toto vacuatum robore, & ingens
Exitium, fluuijq́; humana cæde rubentes,
Et longi trepidiq́; metus, duriq́; labores.
Quos toties senior per tanta pericula cepi.
At nunc Turne iaces, vbinam generosa iuuentæ
Gloria, & excellens animus? quo splendidus altæ
Frontis honos? quònam illa decens it frontis imago?

Pathos mouet commiserationem, dum comminiscitur quantos dolores pater Turni acceperus sit.

Ah quantas Dauno lacrymas, acresq́; dolores
Turne dabis? quanto circumfluet Ardea fletus
Sed non degeneri, & pudibundo vulnere fessum
Aspiciet, saltem hoc miseræ solamen habebit:
Mentis, vt Aeneæ Troiani exceperis ensem.
Hæc fatus, lacrymisq́; genas impleuit obortis.
Tum sese ad turbam voluens, miserabile corpus
Attolli, & charam mœsti genitoris ad vrbem
Deferri, atque pios fieri mandabat honores.

Mox

Mox circumfusi Rutuli lato agmine cęſum
Sublimem ingenti iuuenem poſuere pheretro.
Multa ſuper Teucrûm raptorum inſignia ſecum
Et galeas, & equos, enſeſq́ & tela ferentes.
Poſt currus Phrygia ſudantes cæde ſequuntur.
It lacrymans, & ducit equum docta arte Metiſcus
Rorantem, & fletu madidum: qui vexerat antè
Victorem Turnum, atque hoſtili ſtrage furentem.
Hinc alij aduerſa arma gerunt: tum cætera pubes
Flens ſequitur, largiq́ humectat pectora guttis,
Et iam feſſi ibant per muta ſilentia noctis
Cædentes ſeſe: greſſumq́ in tecta Latinus
Flexerat, ingenti turbatus funere mentem
Vnà omnes lachrymas matres, puerique ſenesq́.
Fundebant, mœſtam implentes mugitibus vrbem.
Inſcius at tantos Daunus ſupereſſe dolores.
Et natum extremo conſumptum Marte ſuperbam
Effudiſſe animam, largiq́ ad mœnia duci
Cum lachrymis, alios gemitus curaſq́ fouebat.
Namq́ ex diuerſa caderent dum parte Latini.
Et calido Turnus fœdaret ſanguine terram:
Vrbem ingens flamma, & muros inuaſerat altos:
Fumabatq́ rutis miſeri patris Ardea tectis: Incendium
Et tota in cinerem vergebat: & aſtra fauillæ Ardeæ.
Altiuolæ implebant: nec ſpes plus vlla ſalutis.
Suæ quidem ſic Dijs placitum eſt: ſeu præſcia Turni
Signum v' fata darent lorrendo Marte perempti.
Extemplo concuſſi animos, turbataq́ ciues
Pectora cędentes, miſerandæ ſortis iniquum
Deflebant caſum, longoq́ ex ordine matres,
Atque auidos totus fugiebant viribus ignes.
Ac veluti cùm nigra cohors poſuere ſub alta
Arbore, & in fiſſa radice cubilia longo Comparatio
Formicę inſtantes operi: ſi dura ſecuris a formicis
Intumbat, verſoq́ infringat cubmine partas ſumpta.

Sęua casas, mox certatim sese agmine sparso
Corripiunt: mœstæq; fuga, trepideq; feruntur.
Et velut ignitum testudo euersa calorem
Cùm sensit luctata diu, pedibus q; renitens.
Caudam agitans q; caput, magna vi cedere tentat:
Æstuat, & multo insidias conamine miscet:
Adaptatio. *Haud aliter miseri per tanta pericula ciues*
Iactabant sese. & turbata mente ferebant.
Ante omnes senio confectus ad æthera voces
Fundebat querulas Daunus, superosq; vocabat.
Augurium sinistrum. *Tum verò e mediis visa est consurgere flammis.*
Percussiq; ales volitare per aëra pennis.
Indicium, nomenq; vrbis versæ Ardea ferunt:
Et cui sublimes stabant in manibus arces,
Mutata effusis nunc circum labitur alis.
Attoniti nouitate omnes monitisq; Deorum
Haud paruis confusi humeros, atque ora tenebant.
At Daunus patriæ ardenti concussus amore
Euersæ, duros gemitus sub corde premebat.
Hæc inter magno volitans prænuntia motu
Fama ruit, latusq; animos clamoribus implet.
Aduentare nouum multo cum milite furus.
Et Turnum eximem, & lethali vulnere victum.
Mox turbati omnes nigras duxere frequentes
Incensas ex more faces, tardentibus agri
Collucent flammis. dehinc se venientibus addunt.
Quos postquam toto videre ex agmine matres.
Percussis vocem palmis super æthera tollunt.
Daunus. *At Daunus chari vt patuerunt funera nati*
Substitit: & demum ingenti correpta dolore
Ora mouens, medium sese subiungit in agmen
Proripuit, Turnumq; super prostratus, & hærens,
Quum primùm fari potuit, sic edidit ore:
Nate patriæ dolor, & fessæ miseranda senectæ
Rapta quies, quò me tantis iactate periclis

Duxisti,

Duxisti, & sæuis tandem deuicte sub armis? Exclamatio
Quo tua me præstans animi constantia vexit?
Hic claræ virtutis honos? hæc gloria sceptri?
Hoc magni decus imperij? talesne triumphos
Nate refers? hæc illa quies promissa parenti Pathos ab
Afflicto toties? hæc meta optata laborum? inconstan-
Heu miserum quam præcipites labentia casus tia rerum
Secla agitant? quanto voluuntur fata tumultu? humanarum
Qui tam sublimes referebas clarus honores.
Et magnus toto in Latio: quem Troës in armis
Horrendum, & trepidis toties sensere furentem.
Nunc mi Turne iaces miserandum, & flebile corpus A naturæ
Iam mutum est sine voce caput: quo pulchrior alter donis quí-
Non fuit in tota Ausonia, nec gratior vllus bus prædi-
Eloquio, nec quis positis ingentior armis. tus erat Tur
Nate vbi forma nitens, nitueaq; in fronte serenus nus.
Ille decor, dulcisq; oculorum aspectus, & altæ Pulchritudo
Sidereus cæruicis honos? his gloria Martis humana.
Contigit auspicijs? tali rediture paratu
Discedens voluisti auidis te credere bellis?
Heu mortem inuisam: quæ sola vltricibus armis
Elatos frænas animos, communia toti
Gentis sceptra tenens, æternaq; fœdera seruans.
Quæ magnos, paruosq; teris: quæ sortibus æquas
Imbelles, populisq; Duces, fatumq; iuuentæ.
Heu mortem obscuram: quæ causa indigna coëgit
Eripere, atque meum crudeli vulnere natum
Afficere? o felix tam grato cædis Amata
Successu lætare tuæ: quæ tanta dolorum
Fugisti monimenta, grauisq; immania casus
Pondera? quid misero genitori plura paratis Conuertit
O superi? natum rapuistis, & Ardea flammis sermonem
Consumpta in cinerem versa est: nunc æthera pennis ad superos.
Verberat: ah me Turne tua plus cæde cruenta,
Deerat adhuc sors ista patris suprema senectæ.

At verò tali ſeres cum fœdere verſant.
Vt quem infeſta furens miſerum fortuna moratur.
Illum omni petat infrendens, & turbine cogat.
Dixerat: & multa illachrymans largo orarigabat
Imbre, trahens duros gemitus, rapidesq; dolores.
Qualis vbi incubuit valido Iouis vnguibus ales,
Cõparatio. *Et paruum effuſo diuulſit ſanguine fœtum.*
Cernit videns miſeri turbatur funere nati.
Poſtera lux latum ſplendore impleuerat orbem:
Tunc pater infractos fatali Marte Latinus
Deficiſſe videns Italos, totamq; potenti
Cedere fortunam Aeneę, belliq; tumultum:
Ingenteſq; animo curas, & fœdera voluens
Connubij promiſſa, ſuæ nataeq; Hymenæos:
Oratores ad Æneã mittuntur, & mille viri. *Præſtantes vocat electos ex agmine toto*
Mille viros, qui: Dardanium comitentur ad vrbem
Spectatum virtute ducem: iungitq; rogatos
Multa Oratores memorans, & cuntibus vltro
Imperat, vt quando auſpicijs, monitiſq; Deorum
Troianam miſcere Italo cum ſanguine gentem
Expediat: placido interſint, animoq; reuiſant:
Aeneadasque vehant alta intra mœnia læti.
Interea ipſe vrbem labefactam, & vulgus inerme
Componit, ſolidatque animos, requiémque futuram
Spondet: & æternam venturam in ſæcula pacem.
Inde iubet meritos turba plaudente triumphos.
Sublimésque domus fieri regalis honores.
Atque alacris monet, vnanimes vt fronte ſerena
Occurrant genero venienti, & pectore toto
Excipiant gentem Iliacam, magniſque receptent
Plauſibus, optataq; effundant pacis amores.
Iamque inſtructa cohors, Teucrorum caſtra ſubibat
Cincta comas ramis oleæ, pacémque rogabat:
Quam bonus Aeneas ad ſe intra regia ducti
Tecta iubet, cauſamque viæ placido ore requirit.

Tunc

Tunc ſenior ſic incipiens ardentia Drances
Verba mouet, nimium erepti pro funere Turni
Exultans: O Troianæ Dux inclyte gentis.
Gloria ſpesq; Phrygum, quo nec pietate, nec armis
Maior in orbe fuit: victi obteſtamur, & omnes
Furamus Diuosq; Diuasq; inuitus in vnum
Conflatum vidit Latium, & temerata Latinus
Fœdera: nec Phrygios vnquam turbauit honores.
Quin natæ quando ſuperûm ſic vota ferebant,
Connubia, & generum magno te optabat amore.
Sed quicquid tanto armorum flagrante tumultu,
Tantorum furiiſq; operũ, atq; laboribus actum eſt:
Id rapidus Turni, & ſtimulis incenſus iniquis,
Confectusq; odijs furor attulit: ille negansq;
Inuitusq; dedit Latias in prælia gentes.
Illum omnis conuerſa cohors poſcebat, vt armis
Cederet, & magnum ſineret ſuccedere pactis
Connubijs Anchiſiaden, inde optimus ambas
Fungebat palmas defeſſa ætate Latinus
Infractius, nimioq; ardentem Marte rogabat.
Nec noſtræ potuere preces inflectere durum:
Nec Diuûm portenta animum: quin acrius ignem
Spumabat ferus ore vomens, bellumq; ciebat.
At verò dignum inuenit pro talibus auſis
Exitium: qui te tandem victore momordit
Nigrantem proſtratus humum: nunc improbus ædes
Tartareas viſurus eas: quæratq; ſub imo
Nunc alias Acheronte acies aliosq; Hymenæos,
Tu melior ſuccede bonis Laurentibus hæres.
In te omnis domus, & feſſi inclinata Latini
Spes iacet: vnum omnes Itali ſuper aurea mitti
Sidera, & ingentem bello, & cœleſtibus armis
Extollunt: & vera canunt præconia voce.
Te grauium veneranda patrum, conſultaq; turba,
Inualidiq; ætate ſenes: te læta iuuentus,

Excuſatio.

Reiicit in Turnũ belli cauſas.

Pœna ruptí fœderis.

Narratio cõtinens precationem.

Amplificatio laudum Aeneæ.

Et cupidæ matres, pueri, innuptæq; puellæ
Vnanimes æquo ore volunt, Turnumq; sub armis
Exultant cecidisse tuis: te tota precatur
Ausonia, & claris præstantem laudibus effert.
In te vnum conuersi oculi pater ipse Latinus
Iam senior sola hæc longæuæ munera vitæ,
Qui gnatam tibi iungat, habet: generiq; nepotes.
Troianos Italo admissos in secula mittat
Ergo agè, magne veni Teucrorum ductor, & altos
Epilogus. *Ingredere, & celebres cape quos spondemus honores.*
Finierat: cunctiq; eadem simul ore fremebant.
Quos pius Æneas hilari cum fronte receptos
Prosequitur paucis, & amico pectore fatur:
Nec vos, nec placida solitum sub pace Latinum
Arguerim: verùm infesti violentia Turni
Tantum opus (haud dubito) & tãti discrimina Martis,
Conciuit, iuuenilis enim plus laudis amore.
Quicquid id est tamen Ausonij, nil pacta recuso
Annuit Æneas. *Connubia, & sanctam æterno cum fœdere pacem*
Iungere: Rex ideri imperium & venzranda tenebit
Sceptra socer, statuentq; mei mihi mœnia Teucri:
Et nomen natæ vrbi erit: sociosq; Penates
Adijciam: vos communes in secula leges
Concordesq; ingenti animo mittetis amores.
Interea quod restat adhuc imponite flammis
Corpora, quæ duri miseranda insania belli
Abripuit: dehinc cùm primùm iam crastina surget
Clara dies, læti Laurentia tecta petemus.
Dixerat, & tanto affatu conuersa tenebant
Comburuntur socij. *Ora simul. stupefacti omnes. & apertius ingens*
Mirantes pietatis opus, mox robore toto
Congestas rapuere pyras, ignemq; reposti
Cuibus immisere: altumq; sub æthera fumus
Euolat: atque atris cœlum sublime tenebris

Com-

Conditur, innumeras ex omni rure bidentes
Glandiuorosq; ſues iugulant, pingues q; iuuencos:
Immittuntq; rogis. latos incendia campos
Enudant: fremit impulſus clamoribus aër.
Iamq; ſequens clarum extulerat lux aurea Phœbum:

Tunc Teucri, Auſoniiq; omnes miſto agmine læti
Conſedere in equis: & greſſum ad tecta mouebant
Laurenti, atque altis erectam mœnibus vrbem:
Ante omnes pius Æneas, poſt ordine Drances
Multa duci ſenio memorans: dehinc vnica proles
Aſcanius: multumq; animi maturus Alethes.
Et grauis Ilioneus, Mneſtheusq;, acerq; Sereſtus,
Sergeſtus, fortisq; Gyas, fortisq; Cloanthus:
Poſt alij miſtiq; Itali, Teucriq; ſequuntur.
Interea effuſi ſtabant per mœnia ciues:
Sublimeusq; alta ſtatuebant laude triumphos,
Troianam cupido expectantes pectore turbam.
Et iam aduentabant: quos læta fronte Latinus
Occurrens magna excepit comitante caterua.
Aſt poſtquam medio venientem ex agmine vidit
Dardanium Æneam: haud vera illuſit imago.
Namque omnes ſuperexcellens, atque altior ibat,
Et latè regalem oculis ſpargebat honorem
Sidereis: tunc cùm primùm data copia fandi eſt,
Et voces capere, atque optatas iungere dextras:
Incipit, & prior affatur placido ore Latinus:
Veniſti tandem, cupidum nec fixa fefellit
Spes animum, Dux Troiane clariſſime gentis:
Magnorum curm iuſſa Deûm tot caſibus actum
Italia, & noſtris voluerunt ſiſtere tectis.
Quanquam humana furens nimis auſa licentia ſactas
Turbarit leges, & Diuûm exercuit iras:
Quin etiam inuitum totiès, meq; arma negantem

Troiani accedunt ad mœnia Latini.

Æneas & Latini congreſſus.

Tra-

Tradiderit duri perferre pericula Martis.
Factum etenim: sed nec paruo stat: numina iustæ
Indignata animis misere vltricia pœnas.
Hortatio. *Nunc age, magne Phrygum ductor quando omnis origo*
Seditionis abest, & tanti criminis author:
Connubijs succede, & promissis Hymenæis.
Sunt mihi regna, manent erectis oppida muris:
Sola autem fessæ spes vnica nata senectæ:
Te generum, & natum tempus complector in omne.
Quem contrà bonus Æneas: Rex maxime nullâ
In te horum causam armorum, tantique tumultus
Credideris animo placidæ assueto sub tempore pacis:
Et si qua est, pone hanc curam, pater optime quæso.
Nunc adsum, & patrem, & socerum te lætus in omnem,
Accipio casus: magni mihi surgit imago
Anchisæ, & rursum ardebo genitoris amore.
Talibus orabat inter se, & tecta subibant
Regia: cum studio effusæ matresq; nurusq;.
Logæuiq; patres stabant, iuuenumq; cohortes,
Pulchra reuisentes Troianæ corpora gentis:
Ante omnes magnum Æneam, cupidoq; notabant
Altum animo genus, & præstantem frontis honore
Comparatio *Quæsitamq; alacres pacem, atque optata quietis*
Munera laudabant. ceu quando longus, & ingens
Agricolas tenuit resolutis nubibus imber
Suspensos: curuumq; diu requieuit aratrum:
Tunc si clarus equos spatioso lumine Titan
Laxet, & aurato cœlum splendore serenet:
Lætitia exundant & sese hortantur agrestes.
Non secus Ausonij tam læto in tempore rerum
Composuere animos & iam Rex alta Latinus
Atria, regalesq; aditus intrarat, & vnà
Optimus Æneas: sequitur quem pulcher Iulus,
Dehinc Italis mistiq; Phryges: tum splendida læto

Applau-

Applauſu, & magno completur regia cœtu.
Hæc inter matrum innumera, nurumq́, caterua Lauinia.
In medium comitata venit Lauinia virgo
Sidereos deiecta oculos: quem Troius heros
Virtute, & forma ingentem (mirabile dictu)
Vt vidit: primo aſpectu ſtupefactus inhæſit:
Et ſecum Turni caſus miſeratus acerbos:
Qui haud parua ſpe ductus ouans in prælia tantas
Ciuiſſet motus, duriſq́, arſiſſet in armis.
Tum verò æterno iunguntur fœdera nexu
Connubij: multaq́, canunt cum laude Hymenæos:
Dehinc plauſus, fremitusq́, altum ſuper æra mittunt:
Et lætam vocem per regia tecta volutant.
At fidum interea Æneas affatur Achaten, Munera.
Vadat, & Andromachæ quondam data munera, veſtes
Intextas auro ferat & quod ſæpe ſolebat,
Dum res Troianæ ſtabant, circundare collo
Auratum, gemmis circumſeptumq́, monile:
Præterea magnum cratera in pignus amoris,
Quem Priamus patri Anchiſæ donauerat olim.
Nec mora iuſſa ſequēs pulcherrima portat Achates
Munera: tunc ſocer ingentem cratera Latinus
Donatum capit: at coniux Lauinia veſtes,
Atque monile decens, placida dehinc pectore ſeſe
Demulcent: varijſq́, trahunt ſermonibus horas.
Et iam tarda epulas fugientis tempora lucis
Poſcebant: mox regali conuiuia luxu
Effundunt, latoſq́, alta intra tecta paratus.
Conuenere omnes, ſtrato diſcumbere in oſtro Apparatus
Delicijs iuſſi, & dapibus ſe inferre futuris. conuiuij.
Dat manibus cryſtallus aquas: menſisq́, reponunt
Flauentem Cererem: tum lata fronte miniſtri
Innumeri magno diſtringunt ordine curas.

Pari

Pars dapibus reficit mensas, pars pocula miscet,
Crateras q; replet: nunc hac, nunc voluitur illac
Iulus. *Turba frequens, varios miscentq; per atria motus.*
At puerum pater immotu spectabat Iulum
Luminibus, vultum admirans moresq; Latinus,
Et grauiter puerili exore cadentia verba,
Maturumq; animum ante annos: & multa rogabat,
Permistas referens voces: dehinc oscula figens
Dulcia, complexum manibus, iunctumq; fouebat:
Et nimium exultans felicem, & munere Diuûm
Donatum Æneam pro tali prole ferebat.
Postquam epulis compressa fames, traducere longa
Confabulãtur. *Incipiunt fando, & labentem fallere noctem.*
Nunc duros Troiæ casus, gentesq; Pelasgas:
Nunc fera Laurentis memorantes prælia pugnæ:
Quo primum diffusa acies, quo tela vicissim
Pulsa loco: qui primus ouans inuaserit agmen,
Latium. *Fulmineumq; ardens in equo mad fecerit ensem,*
Præcipuè Tros Æneas, senior q; Latinus
Magnorum Heroum, Latijq; antiqua potentia
Gesta recensebant: fugientemq; horrida nati
Arma sui Saturnum Italis latuisse sub oris:
Hinc Latium dixisse. genusq; in montibus altis
Composuisse vagum, legesq;, & iura dedisse,
Et Bacchi, & frugum cultus dehinc tecta secutum
Esse paterna Iouem: vtq; Electra Atlantide cretus
Troianæ gentis origo *Iasio Ideas cæso Phrygiæ isset ad vrbes*
Dardanus, ex Coryto multa cum gente profectus:
Vtq; insignem aquilã dono, & Ioue patre superbus
Hectoreæ gentis signum, illustreq; tulisset
Primus auûm titulos, Troianæ stirpis origo.
Talibus atque alijs inter se longa trahebant
Tempora: cùm fremitus leuiq; per atria voces
Alta volant: strepitu ingenti tectum omne repletur
Dant lucem flammæ, & lato splendore coruscant.

Cor-

Conſurgunt Phryges, & cithara reſonante ſequuntur
Auſonij, & plauſum ingeminant: ſeq́ agmine toto
Permiſcent, variantq́ pedes, raptimq́ feruntur.
Et iam feſſa nouem largo connubia luxu
Attigerant celebrata dies: tum maximus heros
Æneas vrbem curuo ſignabat aratro: Æneas deſignat vrbem aratro.
Fundabatq́ domos, & amictas aggere foſſas.
Ecce autem fatu haud partuum: diffundere flammam
Ingentem, & fulgore leuem, & ſe nubibus altis
Miſcentem ſummo Lauinia vertice viſa eſt.
Obſtupuit pater Æneas, duplicesq́ tetendit
Ad cœlum cum voce manus. Si Iuppiter vnquam
Gens monitis Troiana tuis terrasq́ mariq́
Parauit imperijsq́ libens, ſi numina, veſtras
Si metui, coluiq́ aras, per ſi quid agendum eſt.
Quod reſtat, placidam ſelici offerte quietem
Augurio, & firmate, maluq́ imponite finem.
Talia iactantem circumſtetit aurea mater,
Se Veneres confeſſa: almo & ſic edidit ore:
Gnate animo pone hanc curam, & meliora tapeſſe Venus conſolatur Aeneam, promittitque immortalitatem.
Signa Deûm, gaudensq́ bonis ſuccede futuris.
Nunc tibi parta quies, nunc meta extrema malorũ.
Nunc tandem optatam componunt ſecula pacem
Nec flammam ad cœlos perlatam e vertice charæ
Coniugis horreſce: at conſtanter dirige mentem,
Namq́ erit illa, tuum celebri, quæ ſanguine nomen,
Troianosq́ auctura duces ad ſidera mittet. Exponit prodigium.
Hæc tibi magnanimos ſublimi prole nepotes
Conferet, egregijs totum qui laudibus orbem
Complebunt: totumq́ ſua virtute potentes
Sub iuga, victoreſq́ tenent: quos gloria ſummo
Oceanum tranſgreſſa ingens æquabit Olympo:
Quos tandem innumera ardens poſt illuſtria rerum
Geſta Deos factura vehet ſuper æthera virtus.

Hanc

Hanc flammam ventura tuæ præconia gentis
Designant: hoc Omnipotens & culmine signum
Sidereo dedit, at tantarum in munere laudum
Quam status, dicas a nomine coniugis vrbem.
Vrbs de nomine vxoris Lauinia dicitur. *Præterea sacros Troia ex ardente Penates*
Ereptos compone noua intra mœnia: & altos
Inser a! æternum mansuros tempus honores.
Hi (tibi mira feram) tanto vrbis amore trahentur:
Vt vecti ad sedes alias, loca prima Latini
Sponte sua repetent, iterumq; iterumq; reuersi.
O felix, quem tanta manent! dehinc pace tenebis
Sub placida gentem Iliacam: post fessus & æuo
Confectus tandem Elysias socer ibis ad vmbras:
Succedes sceptro: atque Italu dominabere, leges
Communes Teucrisq; ferens, tum lætus ad altum
Te mittes cœlum, sic stat sententia Diuûm.
Dixit: & inde leues fugiens se vexit ad auras.
Æneas tanto stupefactam numine mentem
Perculsus, Diuæ peragit mandata parentis.
Et iam compositos felici in pace regebat
Dardanidas: & iam decedens sceptra Latinus
Latinus moritur. *Liquerat, & pius Æneas successerat, omnem*
Ausoniam lataq; potens ditione tenebat,
Iam paribus Phryges: atque Itali se moribus vltrò
Et socia ingenti firmabant pectora amore:
Concordiq; æquas miscebant fœdere leges.
Precatio Veneris ad Iouem, vt ad astra recipiat Aeneam. *Tum medio Venus exultans se immisit Olympo*
Ante Iouem: & complexa pedes sic ore loquuta est:
Omnipotens genitor, qui solus ab æthere summo
Cuncta moues: qui res hominum, curasq; recenses:
Dum Teucros traheret fortuna inimica, recordor
Spondebas finem æruumnis, rebusq; salutem.
Nec tua me promissa pater sententia fallit.
Namq; omnes gaudere sacra treis pace per annos
Viderunt Italæ nullo discrimine partes.

Verùm

Verùm ad sidera missurum culmina cœli
Pollicitus magnum Æneam, mersumq́ ferebas
Illaturum astris: quid nunc sub pectore versas?
Famq́ optat matura polos Æneia virtus.
Olli hominũ sator, atq́ Deũm dedit oscula, ab alto Iupiter Veneri.
Pectore verba ferens: Quantum (ytherea potentem
Æneam, Æneadasq́ omnes infessus amaui
Et terra, & pelago, & per tanta pericula vectos,
Nosti: & sæpe equidem indolui commotus amore
Gnata tuo: tandemq́ malis Iunone secunda
Imposui finem: nunc stat sententia menti.
Qua ductorem alto Phrygium succedere cœlo
Instituis: & firma est: numeroq́ inferre Deorum
Constat: & id concedo libens: tu si quid in ipso
Mortale est, adime: atque astris ingentibus adde.
Quin si alios sua habet virtus, qui laude perenni
Accingant sese, & gestis præstantibus orbem
Exornent: illos rursum super æthera mittam.
Assensere omnes superi, nec Regia Iuno
Abnuit: At magnum Æneam suadebat ad altum
Efferri cœlum, & voces addebat amicas.
Tum Venus aërias descendit lapsa per auras, Venus demittit se.
Lauentumq́ petit vicina Numicius vndis
Flumineus vbi currit in æquora arundine tectus.
Tunc corpus nati abluere, & deferre sub vndas,
Quicquid erat mortale, iubet: dehinc læta recentem
Felicemq́ animam secum super æra duxit:
Immisitq́ Æneam astris, quem Iulia proles
Indigetem appellat, templisq́ imponit honores.

P. VIRGILII MARONIS ALIORVMQVE POETARVM OPVSCVLA, SIVE LVSVS.

P. VIRGILII MARONIS CVLEX, AD OCTAVIVM.

ARGVMENTVM.

Pastor in vmbra dormit, serpens illum impetit, culex morsu pastorem exitat, pastor interimit culicem, interumque obdormit: qui videns in somnis culicem inferorum curam ei monstrantē, stupefactus excitatur, culicisque sepulchrum egregio ornat artificio.

VSIMVS Octaui gracili modulante Thalia:
Atq; vt araneoli tenuem formauimus orsum.
Lusimus. hæc propter Culicis sint carmina dicta,
Omnis & historiæ per ludum consonet ordo,
Notitiæq; ducum voces: licet intuidus adsit,
Quisquis erit culpare iocos, Musamq; paratus:
Pondere vel Culicis leuior, famaq; feretur.
Posterius grauiore sono tibi Musa loquetur

Nostras

Nostra: dabunt cùm securos mihi tempora fructus
Vt tibi digna tuo poliantur carmina sensu.
Latonæ, magnúq; decus Ioui, aurea proles
Phœbus erit nostri princeps, & carminis author,
Et recinente lyra fautor: siue educat illum
Alma Chimæreo Xanthus perfusa liquore:
Seu nemus Asteriæ, seu qua Parnassia rupes
Hinc atq; hinc patula prepandit cornua fronte:
Castaliæq; sonans liquido pede labitur vnda.
Quare Pierij laticis decus iste sorores
Naiades: & celebrate Deum plaudente chorea. Ludente.
Et tibi sancta Pales, ad quam ventura recurrit
Agrestum bona cura, sequs sit cura canentis
Aërios nemorum tractus, syluasq; virenteis:
Te cultrice vagus saltus feror inter & astra.
At tu cui meritis oritur fiducia chartis,
Octaui venerande mei allabere cœptis,
Sancte puer: tibi namq; canit non pagina bellum,
Phlegra Giganteo sparsa est quo sanguine tellus:
Nec Centauraos Lapithas compellit in enseis.
Vrit Erichthonias Oriens non ignibus arces,
Non perfossus Athos, nec magno vincula Ponto
Facta, meo quærent iam sera volumine famam:
Non Hellespontus pedibus pulsatus equorum,
Græcia cùm timuit venientes vndiq; Persas:
Mollia sed tenui pede currere carmina versis
Viribus apta suis Phœbo duce ludere gaudet.
Et tu sancte puer venerabilis: & tibi certe
Gloria perpetuum lucis mansura per æuum:
Et tibi sede pia maneat locus, & tibi sospes
Debita felices memoretur vita per annos,
Grata bonis lucens: sed nos ad cœpta feramur.
Igneus æthereas iam Sol penetrârat in arces:
Candidáq; aurato quatiebat lumina curru, Narratio.
Crinibus & roseis tenebras Aurora fugarat:

Propulit e ſtabulis ad pabula læta capellas
Paſtor, & excelſi montis iuga ſumma petiuit:
Lurida quæ patulos velabant gramina colles.
Iam ſyluis, dumiſq; vagæ, iam vallibus abdunt
Corpora: iamq; omni celeres e parte vagantes
Scrupea: deſertæ perrepunt ad cana rupis,
Tondentur tenero viridantia gramina morſu:
Pendula proiectis carpuntur & arbuta ramis:
Denſaq; virgultis auidè labruſca petuntur.
Hæc ſuſpenſa rapit carpente cacumina morſu
Vel ſalicis lentæ, vel quæ noua naſcitur alnus:
Hæc teneras fruticum ſentes rimatur: at illa
Imminet in riui præſtantis imaginis vndam.
O bona paſtoris: ſi quis non pauperis vſum
Mente prius doctus faſtidiat, & probet: illis
Omnia (luxuriæ pretijs) incognita curis,
Quæ laterant auidas inimico pectore mentes.
Si non Aſſyrio fuerint bis lauta colore.
Attalicis opibus data vellera: ſi vitor auri
Ang't. Sublæqueare domus animum non tangit auarum,
Picturæq; decus: lapidum nec fulgor in vlla
Cognitus vtilitate manet: nec pocula gratum
Alconis referent, Bætiq; toreuma: nec Indi
Conchea bacca maris pretio eſt: at pectore puro
Sæpe ſuper tenero proſternit gramine corpus:
Geminan- Florida cùm tellus * gemmanteis picta per herbas.
teis. Vere notat * dulci diſtincta coloribus arua.
Pulchris. Atq; illum calamo latum recinente paluſtri,
Otiaq; inuidia degentem, ac fraude remota,
Pollentemq; ſibi viridi cum palmite lucens
Tmolia. * Vittea pampineo ſubter coma velat imictu.
Illi ſunt gratæ rorantes lacte capellæ,
Et nemus, & fœcunda Pales, & vallibus imis
Semper opaca nouis manantia fontibus antra.
Quis magis optato queat eſſe beatior auo?

Quam

Quàm qui mente procul pura, ſenſuq́ probando
Non auidas agnouit opes, non triſtia bella,
Nec funeſta timet validæ certamina claſſis,
Non ſpoliis dum ſancta Deûm fulgentibus ornat
Templa vel euectus finem tranſcendat habendi.
Adverſum ſæuis vltro caput hoſtibus offert.
Illi falce Deus colitur, non arte politus:
Ille colit lucos: illi Panchaica thura
Floribus agreſtes herbæ variantibus adſunt:
Illi dulcis adeſt requies, & pura voluptas,
Libera ſimplicibus curis huc imminet: omnes
Dirigit huc ſenſus: hæc cura eſt ſubdita cordi,
Quolibet vt requie victu contentus abundet,
Iucundoq́ locet languentia corpora ſomno.
O pecudes, ó Panes, & ó gratiſſima Tempe
Fontis Hamadryadum: quarum non diuite cultu
Æmulus Aſcræo paſtor ſibi quiſque poëtæ,
Securam placido traducit pectore vitam.
Talibus in ſtudijs baculo dum nixus apricas
Paſtor agit curas: & dum non arte canora
Compacta ſolidum modulatur arundine carmen,
Tendit ineuectus radios Hyperionis ardor,
Lucidaq́ æthereo ponit diſcrimina mundo,
Quà iacit Oceanum flammas in vtrunque rapaces,
Et iam compellente vagæ paſtore capellæ
Ima ſuſurrantis repetebant ad vada lymphæ,
Quæ ſubter viridem reſidebant cærula muſcum,
Iam medias operum parteis euectus erat Sol,
Cùm denſas paſtor pecudes cogebat in vmbras:
Vt procul aſpexit luco reſidere virenti,
Delia Diua, tuo: quò quondam victa furore
Venit Nyctileum fugiens Cadmeis Agaue
Infandas ſcelerata manus e cæde cruenta:
Quæ gelidis bacchata iugis requieuit in antro,
Poſterius pœnam gnati ſe morte futuram.

Hîc etiam viridi ludentes Panes in herba,
Et Satyri, Dryadesq́ choros egere puellæ,
Naiadum cœtu, tantum non Orpheus Hebrum
Restantem tenuit ripis, syluasq́ canendo,
Quantum te Peneu remorantem dia chorea,
Multa tibi læto fundentes gaudia vultu.
Ipsa loci natura domum resonante susurro
Quæis dabat: & dulci fessas resoucbat in umbra.
Nam primum prona surgebant valle patentes
Aëriæ platanus, inter quas impia lotos,
Impia, quæ socios Ithaci mœrentis abegit,
Hospita dum nimia tenuit dulcedine captos.
At quibus insigni curru proiectus equorum
Ambustos Phaëthon luctu mutauerat artus,
Heliades teneris amplexæ brachia truncis
Candida fundebant tentis velamina ramis.
Posterius cui Demophoon æterna reliquit
Perfidiam lamentandi mala perfida multis.
Quam comitabantur fatalia carmina quercus:
Quercus antè datæ, (cereris quàm semina, vitæ
Illas Triptolemi mutauit sulcus aristis.
Hîc magnum Argoæ nati decus edita pinus
Proceras decorat syluas hirsuta per artus.
Appetit aërijs contingere montibus astra
Ilicis & nigræ species, & læta cupressus:
Umbrosæq́ manent fagus, hederæq́ ligantis
Brachia fraternos plangat ne populus ictus:
Ipsæq́ excedunt ad summa cacumina lentæ,
Pinguntq́ aureolos viridi pallore corymbos:
Queis aderat veteris myrtus non nescia fati.
At volucres patulis residentes dulcia ramis
Carmina per varios edunt resonantia cantus.
Hîs suberat gelidis manans e fontibus vnda:
Quæ leuibus placidum risus sonat orta liquorem:
Et quanquam geminis auium vox obstrepit aurem

Hanc

Hanc querulæ referunt voces: queis nantia limo
Corpora lympha fouet: sonitus alit aëriu Echo:
Argutis & cuncta fremunt ardore cicadis.
At circa passim sesse cubuere capellæ,
Excelsisq́; super dumis: quos leniter adflans
Aura susurrantis possit confundere venti.
Pastor, vt ad fontem densa requieuit in umbra, Fontis
Mitem concepit protectus membra soporem,
Anxius insidijs nullis: sed lenius in herbis
Securo pressos somno mandauerat artus.
Stratus humi dulcem capiebat corde quietem:
Ni fors incertos iussisset ducere casus.
Nam solitum voluens ad tempus tractibus iisdem
Immanis vario maculatus corpore serpens,
Mersus vt in limo magno subsideret æstu,
Ouia vibranti carpens grauis aëra lingua,
Squamosos latè torquebat motibus orbes. Pallebant
Tollebant auræ vementis ad omnia visus. Liuentis.
Iam magis atque magis corpus reuolubile voluens,
Attollit nitidu pectus fulgoribus, & se Fert.
Sublimi ceruice rapit: cui crista superne Caput.
Edita purpureo lucens maculatur amictu,
Aspectuq́; micant flammantia lumina toruo.
Metabat sese circum loca, cùm videt ingens
Aduersum recubare ducem gregis: acrior instat
Lumina diffundens intendere, & obuia toruo
Sæpius arripiens infringere, quòd sua quisquam
Ad vada venisset: naturæ comparat arma:
Ardet mente, furit stridoribus, intonat ore,
Flexibus euersis torquetur corporis orbis:
Manant sanguineæ per tractus vndiq́; guttæ:
Spiritibus rumpit fauces. cui cuncta paranti
Paruulus hunc prior humoris conterret alumnus,
Et mortem vitare monet per acumina: namque

Quà deducta genas pandebant lumina gemmis,
Hac leniorꝛ erat naturæ pupula telo
Icta leui: tum prosiluit furibundus, & illum
Obtritum morti misit: cui dissitus omnis
Spiritus excessit sensus: tum torta tenentem
Lumina respexit serpentem cõminus: inde
Impiger, exanimus, vix compos mente refugit,
Et validum dextra truncum detraxit ab orno.
Qui casus sociarit opem, numénue Deorum:
Namque illi dederitne viam casúsue Deúsque,
Prodere sit dubium: voluit sed vincere tales.
Horrida squamosi voluentia membra draconis,
Atque reluctantis crebris, sœdéque petentis
Ictibus ossa ferit, cingunt quà tempora cristam:
Et quòd erat tardus, omni languore remota,
Nescius, aspiciens, timor obcæcauerat artus.
Hoc minus implicuit dira formidine mentem.
Quem postquam vidit cæsum languescere sedit.
Iam quatit, & bijuges oriens Erebo cit equos nox,
Et piger aurato procedit Vesper ab Oeta,
Cum grege compulso pastor duplicantibus vmbris
Vadit, & in fessos requiem dare comparat artus:
Cuius vt intrauit leuior per corpora somnus,
Languidáque effuso requierunt membra sopore:
Effigies ad eum Culicis deuenit, & illi
Tristis ab euentu cecinit conuitia mortis.
(Inquit) Quid meritus, ad quæ delatus acerbas
Cogor adire vices; tua dum mihi charior ipse
Vita fuit vita, rapior per inania ventis:
Tu lentus refoues iucunda membra quiete
Ereptus tetris e cladibus: at mea Manes
Viscera Lethæas cogunt transnare per vndas:
Præda Charontis agor viden' ut flagrantia tædis
Lumina collucent infestis omnia templis?

Obtuia

Obuia Tisiphone serpentibus vndique compta
Et flammas, & sæua quatit mihi verbera pœnæ
Cerberus, & diris flagrant latratibus ora:
Anguibus hinc, atque hinc horrẽt cui colla reflexis,
Sanguineiq; micant ardorem luminis orbes.
Heu quid ab officio digressa est gratia, cùm te
Restitus superis lethi iam limine ab ipso?
Præmia sunt pietatis vbi? pietatis honores
In vanas abiere vices: & rure recessit
Iustitiæ prior illa fides: instantia vidi
Alterius sine respectu mea fata relinquens.
Ad parileis agor euentus: sit pœna merenti,
Pœna sit exitium: modò sit dum grata voluntas,
Existat par officium: feror auia carpens,
Auia Cimmerios inter distantia lucos:
Quem circa tristes dense tur in omnia pœnæ.
Nam vinctus sedet immanis serpentibus Othos,
Deuictum mœstus procul aspiciens Ephialten:
Conati quondam cùm sint incendere mundum:
Et Tityos Latona tuæ memor anxius iræ
(Implacabilis ira nimis) iacet alitis esca.
Terreor a tantis insistere, terreor vmbris
Ad Stygias reuocatus aquas. vix vltimus animi
Restat, nectareas Diuûm qui prodidit escas,
Gutturis arenti reuolutus in omnia sensu.
Quid saxum procul aduersa qui monte reuoluit?
Contemsisse dolor quem Numina vincit acerbus
Otia quærentem frustra. vos ite puellæ:
Ite, quibus tædas accendit tristis Erynnis:
Sicut Hymen præfata dedit connubia mortis,
Atque alias alio densat super agmine turmas,
Impietate fera vecordem Colchida matrem
Anxia sollicitis meditantem vulnera natis.
Iam Pandionias miseranda prole puellas,
Quarum vox Itys, & Ityn, quòd Bistonius Rex,

Orbus Epops mœret volucreis euectus in auras.
At discordantes Cadmeo sanguine fratres
Iam truculenta ferunt, infestaq́ vulnera corpus
Alter in alterius: iamq́ aduersatus vterque
Impia germani manat quòd sanguine dextra.
Ehcu mutandus nunquam labor: auferor vltra
In diuersa magis distantia Numina cerno,
Elysiam tranandus agor delatus ad vndam.
Obuia Persephone comites Heroidas vrget
Aduersas perferre faces: Alcestis ab omni
Inuiolata vacat cura, quòd sæua mariti
Ipsa suis fatis Admeti fata morata est.
Ecte Ithaci coniux semper decus Icariotis
Fœmineum incorrupta decus manet: & procul illam,
Turba ferox iuuenum telis confixa procorum.
Quin misera Eurydice tanto mœrore recessit:
Pœnaq́ respectus & nunc manet Orpheus in te.
Audax ille quidem qui mitem Cerberon vnquam
Credidit, aut vllis Ditis placabile numen,
Nec timuit Phegethonta furentem ardentibus vndis
Nec mœsta obtentu diro, & ferrugine regna,
Defossaq́ domos, ac Tartara nocte cruenta
Obsita: nec facileis Ditis sine iudice sedes,
Iudice, qui vitæ post mortem vindicat acta:
Sed fortuna valens audacem fecerat Orphea:
Iam rapidi steterant amnes, & turba ferarum
Blanda voce sequax regionem insederat Orphei:
Iamq́ imam viridi radicem mouerat ali è
Quercus humo, steterantq́ amnes, syluæq́ sonoræ
Sponte sua cantus rapiebant cortice amara.
Labentes bijuges etiam per sidera Luna
Pressit equos: & iu currenteis menstrua virgo
Auditura lyram tenuisti nocte relicta.
Hac eadem potuit Ditis te vincere coniux,

Eu-

Eurydicenq; vltro ducendam reddere: non fas, Diræ.
Non erat in vitam Diuæ exorabile* numen,* Mortis.
Illa quidem nimiùm Manes experta seueros
Præceptum signabat iter: nec rettulit intus
Lumina, nec Diuæ corrupit munera linqua.
Sed tu crudelis, crudelis tu magu Orpheu,
Oscula chara petens rupisti iussa Deorum.
Dignus amor venia paruum si Tartara noscent
Peccatum ignouisse: sed & vos sede piorum,
Vos manet Herowm contrà magus, hìc & vterque
Aeacides: Peleus namque, & Telamonia virtus
Per secura patris lætantur numina, quorum
Connubijs Venus, & virtus iniunxit honorem:
Hunc rapuit serua: ast illum Nereis amauit,* Feritas.
Assidet hac iuuenis, sociat quem gloria sortu,
Acer, inexcussus, referens a naubus igneis
Argolicis Phrygios torua feritate repulsos.
O quis non referat talis diuortia belli:
Quæ Troiæ videre viri, videréq; Graij?
Teucria cùm magno manaret sanguine tellus,
Et Simois, Xanthiq; liquor, Siggaq; præter
Littora, cùm Troës sæua vos Hectoris ira
Videre in classeis inimica mente Pelasgas
Vulnera, tela, neces, igneis inferre parates.
Ipsa iugo namque Idæ potens feritatis, & ipsa
Æqua faces altrix cupidis præbebat alumnis,
Omnis vt in cineres Rhœtei littoris ora
Classibus ambustis flamma superante daretur.
Hinc erat oppositus contrà Telamonius heros,
Obiectoq; dabat clypeo certamina, & illinc
Hector erat Troiæ summum decus: acer vterque,
Fulgoribus cœlo veluti fragor editus alto:
Ignibus hic telisq; super, si classibus Argos
Eripiat reditus: ille vt Vulcania ferro
Vulnera protectus depellere naubus instet.

Hoc

Hoc erat Aeacides alter letatus honore,
Dardaniæq; alter fuso quod sanguine campis
Hectoreo victor lustrauit corpore Troiam.
Rursus acerba fremunt, Paru hunc quòd lethat, & huius
Alma dolis Ithaci virtus quod concidit icta.
Huic gerit auersos proles Lærtia vultus,
Et iam Strymonij Rhœsi, victórque Dolonis
Pallade iam lætatur ouans, rursusq; tremescit
Iam Ciconas, iam iamq; horret Læstrigonas atros.
Illum Scylla rapax canibus succincta Molossis,
Ætnæusq; Cyclops: illum metuenda Charybdis,
Pallentesq; lacus, & squalida Tartara terrent.
Hîc & Tantalei generis decus amplus Atrides
Assidet, Argiuûm lumen: quo flamma regente
Doris Erichthonias prostrauit funditus arces.
Reddidit heu grauius pœnas tibi Troia ruenti,
Hellespontiacis obiturus reddidit vndis.
Illa vices hominum testata est copia quondam,
Ne quisquam propriæ fortunæ munere diues
Iret ineuectus cœlum super omne propinquo
Frangitur inuidiæ telo decus: ibat in altum
Vir Argoa petens patriam, ditataq; præda
Arcis Erichthoniæ comes huic erat aura secunda
Per placidum cursu pelagus: Nereis ad vndas
Signa dabat, pars inflexis superacta carinis,
Cùm seu cœlesti fato, seu sideris ortu
Vndique mutatur cœli nitor: omnia ventis,
Omnia turbinibus sunt anxia: iam maris vnda
Sideribus certat consurgere, iamq; supernè
Corruere, & Solijs, & sidera cuncta minantur.
Ac venit in terras cœli fragor: hîc modò lætus
Copia, nunc miseris circundatur anxia fatis,
Immorituráq; super fluctus, & saxa Caphareï,
Euboicas & per cautes Heræaq; latè

Littora:

Littora, cùm Phrygiæ passim vaga præda peremptæ
Fluctuat omnis in æquoreo iam naufraga tractu.
Hic alij sidunt pariles virtutis honore
Heroes, mediisq́; sitt sunt sedibus omnes,
Omnis Roma decus magni quos suscipit orbis.
Hic Fabij, Deciiq́; hic est & Horatia virtus:
Hic & auus vetus nunquam moritura Camilli:
Curtius, & medijs quem quondam sedibus vrbis
Deuotum belli consumpsit gurgitis haustus:
Mucius & prudens ardorem corpore passus
Legitimè cessit cui fractæ potentia Regis.
Hic Curius claræ socius virtutis & ille
Flaminius, deuota dedit qui corpora flammæ.
Iure igitur talis sedes pietatis honorat,
Illi Scipiadæq́; Duces deuota triumphis
Mœnia, quos rapidos Libycæ Carthaginis horrent.
Illi laude sua vigent: ego Ditis opacos
Cogor adire lacus, viduos a lumine Phœbi,
Et vastum Phlegethonta pati: quo maxima Minos
Conscelerata pia discernit vincula sede.
Ergò iam causam mortis me dicere vinctæ
Verberibus sæuis cogunt ab iudice pœnæ,
Cùm mihi tu sis causa mali, nec conscius adsis,
Nec tolerabilibus curis hæc immemor audis:
Quæ tamen, vt vanus dimittens omnia ventis,
Digredior nunquam redituras: tu cole fontes,
Et virideis nemorum syluas, & pascua latus.
Et mea diffusas rapiantur dicta per auras.
Dixit, & extrema trilis cum voce recessit.
Hunc vbi sollicitum dimsit inertia vitæ:
Interiùs grauiter mentem æger, nec tulit vltrà
Sensibus infusum Culicis de morte dolorem.
Quantumcunq; sibi vires tribuere seniles,
Queis tamen infestum pugnans deuicerat hostem,
Riuum propter aquæ viridi sub fronde latentem,

Con-

Conformare locum capit impiger: hunc & in orbem
Deflinat, ac ferri capulum repetiuit in vsum,
Gramineam vt viridi foderet de cespite terram.
Iam memor inceptum peragens sibi cura laborem,
Congestum cumulauit opus, atq; aggere multo,
Telluris tumulus formatum creuit in orbem
Quem circum lapidem leui de marmore formans
Conserit assiduæ curæ memor: hîc & acanthus,
Et rosa purpureo crescit rubicunda colore,
Et violæ omne genus: hîc est & Spartica myrtus,
Atq; hyacinthus: & hîc Cilici crocus editus aruo
Laurus item Phœbi surgens decus: hîc rhododaphne,
Liliaq;, & roris non auia cura marini,
Herbaq; thuris, opes prisci imitata Sabini,
Chrysanthusq;, ederæq; nitor pallente corymbo,
Et Bocchus Libyæ Regis memor: hâc amaranthus,
Buphthalmusq; virens, & semper florida picris
Non illinc Narcissus abest, cui gloria formæ
Igne Cupidineo proprios exarsit in artus,
Et quoscunq; nouant vernantia tempora flores.
Hîc tumulus super inscribitur: tum fronte locatur
Eulogium, tacita format quod littera voce:

Epitaphiũ Culicis.

Parue Culex, pecudum custos tibi tale merenti
Funeris officium vitæ pro munere reddit.

P. VIR-

P. VIRGILII MARONIS DIRAE AD BATTARVM.

ARGVMENTVM.

Cùm bello ciuili inter Marcum Antonium & Augustum habito, Cremonenses Marco Antonio fauissent, victoria potitus Augustus, cùm in eos vltione puniendos animam direxisset, Arium Centurionem mississe traditur ad diuidendos inter milites Cremonensis populi agros: sed cùm non suffecissent, & vicinorum Mantuanorum agros diuisit: quocirca Virgiliani agri inter alios militibus dati sunt. Quod ægrè ferens Maro, non solùm propter deperditos agros, verùm etiam propter amicam Lydiam in Mantua derelictam, hoc opusculum scripsit Virgilius, & Diras appellauit, hoc est, malę fortunæ imprecationes in hostes factas.

BAttare cycneas repetamus carmine voces,
Diuisas iterum sedes, & rura canamus
Rura, quibus Diras indiximus, impia vota. Ouid. in Fade. Arione.
Antè lupos rapient hœdi, vituli ante leones,
Delphini fugient pisces, aquilæ antè columbas,
Et conuersa retro rerum discordia gliscet
*Multa prius, *fuerit quàm non mea libera auena.*
Montibus & syluis dicam tua facta, Lycurge, Fient.
Impia, Trinacriæ sterilescant gaudia nobis,
Nec fœcunda seris nostri, felicia rura,
Semina parturiant segetes, non pascua colles,
Non arbusta nouas fruges, non pampina vuas

Ipsa

Ipſe non ſyluæ frondes, non flumina montes.
Rurſus & hoc iterum repetemus Battare carmen.
Effœtas Cereris ſulci condatis auenas:
Pallida flaueſcant æſtu ſitientia prata:
Immatura cadant ramis pendentia mala:
Deſint & ſyluis frondes, & fontibus humor:
Nec deſit noſtris deuotum carmen auenis.
Hæc Veneris vario florentia ſerta decore,
Purpureo campos qui pingit auena colore.
Hinc auræ dulces, hinc ſuauis ſpiritus agri
Mutant. **Mittant peſtiferos æſtus, & tetra venena.*
Dulcia non oculis, non auribus vlla ferantur.
Sic precor: & noſtris ſuperent hæc carmina votis.
Ludimus, & multum noſtris cantata libellis
Optima ſyluarum, formoſis denſa viretis.
Frondeis, *Tondemus virideis *vmbras, nec læta comantes*
Al. herbas. *Iactabis molleis ramos inſtantibus auris.*
Nec mihi ſæpe meum reſonabit Battare carmen:
Succidet. *Mollitis impia cùm *ſuccedet dextera ferro,*
Formoſæq; cadent vmbræ, formoſior illis
Ipſa cades veteris, domini felicia ligna
Nequicquam noſtris toties deuota libellis.
Ignibus æthereis flagrabunt: Iuppiter ipſe,
Iuppiter hanc aluit, cinis hæc tibi fiat oportet.
Thracis tum Boreæ ſpirent immania vires:
Eurus agat miſtam fulua caligine nubem:
Africus imminens nimbis minitantibus imbrem,
Cùm tua cyaneo reſplendens æthera ſylua
Noſcet iter, ducens Erebo tua Lydia Dirin.
Vicinæ flammæ rapiant ex ordine vites:
Paſcantur ſegetes, diffuſis ignibus auræ.
Tranſiuolet arboribus, coniungat & arbor ariſtas.
Pertica, quæ noſtros metata eſt impia agellos,
Qua noſtri fines olim, cinis omnia fiant.
Sic precor, & noſtris ſuperent hæc carmina votis.

Vnde.

Vndæ quæ veſtris pulſatu littora lymphis
Littora, quæ dulces auras diffunditis agris,
Accipite has voces: nigret Neptunus in aruis
Fluctibus, & ſpiſſa campos perfundat arena.
Quà Vulcanus agros paſtor Ioui ignibus arcet,
Barbara dicatur Libycæ ſoror altera Syrtis.
Triſtius hoc, memni, reuocaſti Battare carmen.
Nigro multa mari dicunt portenta natare
Monſtra repentinis terrentia ſæpe figuris,
Cùm ſubitò emerſere furenti corpora Ponto:
Hæc agat infeſto Neptunus cæca tridenti,
Atrum conuertens æſtum maris vndiq; ventis:
Et fuſcum cinerem canis exhauriat vndis.
Dicantur mea rura ferum mare, nauta caueto
Rura, quibus, Diras indiximus, impia vota.
Si minus heu Neptune tuis infundimus aris,
Battare fluminibus tu noſtros trade dolores.
Nam tibi ſunt fontes, tibi flumina ſemper amica.
Nil eſt quòd perdam vlterius: merita omnia dixi.
Flectite currentes lymphas, vaga flumina retro
Flectite, & aduerſis rurſum diffundite campis.
Incurrant omnes paſſim remeantibus vndis,
Nec noſtros ſeruire ſinant erroribus agros:
Dulcius hoc, memini, reuocaſti, Battare carmen.
Emanent ſubitò ſicca tellure paludes,
Et metat hîc iuncos, ſpicas vbi legimus olim:
Occupet arguti grylli caua garrula rana.
Triſtius hoc rurſum dicat mea fiſtula carmen.
Præcipitent altis ſpumantes montibus imbres,
Et latè teneant diffuſo gurgite campos,
Queis dominis infeſta minantes ſtagna relinquant.
Vnde relapſa meos agros peruenerit vnda.
Piſcetur noſtris in ſimilis aduena aratris
Aduena ciuili qui ſemper crimine creuit.
O malè deuoti prætorum crimine agelli,* Prætorum.

Tũque inimica tui semper discordia ciuis.
Exul ego, indemnatus, egens mea rura reliqui,
Miles vt accipiat funesti præmia belli,
Hinc ego de tumulo mea rura nouissima visam:
Hinc ibo in syluas: obstabunt iam mihi colles:
Obstabunt montes, campos nec adire licebit.
Dulcia rura valete, & Lydia dulcior illa,
Et casti fontes, & felix nomen agelli.
Tardius ah miserę descendite monte capellę:
Mollia non iterum carpetis pabula nota:
Tuq; resiste pater: hæc prima, nouissima nobis
Intueor campos: longùm manet hostis in illis.
Rura valete iterum: tuq; optima Lydia salue:
Siue eris, & si non, mecum morieris: vtrumque
Extremum carmen reuocemus Battare auena.
Dulcia amara prius fient, & mollia dura:
Candida nigra oculi cernent, & dextera lęuæ:
Migrabunt casus alsena in corpora rerum:
Quàm tua de nostris emigret cura medullis.
Quamuis ignis eris, quamuis aqua, semper amabo.
Gaudia semper enim tua me memixisse iuuabit.
Inuideo vobis agri formosaq; prata:
Hoc formosa magis, mea quod formosa puella
Est vobis: tacitè vestrum suspirat amorem.
Vos nunc illa videt, vobis mea Lydia ludit.
Vos nunc alloquitur: vos nunc arridet ocellis,
Et mea summissa meditatur carmina voce.
Cantat & interea, mihi quæ cantabat in aurem.
Inuideo vobis agri: discetis amare,
O fortunati nimiùm, multúmque beati,
In quibus illa pedis nunc vestigia ponet:
Aut roscis digitis viridem decerpserit vuam
(Dulci namque tumet nondum viticula Baccho)
Aut inter varios Veneris stipendia flores.
Membra reclinarit, teneramq; illiserit herbam,

Et

Et ſecreta meos furtim narrabit amores.
Gaudebunt ſyluæ, gaudebunt mollia prata,
Et gelidi fontes: auiumq; ſilentia ſient:
Tardabunt riui labentes currere lymphæ,* Riui labentes currite.
Dum mea iucundas exponat cura querelas.
Inuideo vobis agri, mea gaudia habetis,
Et vobis nunc eſt, mea quæ fuit antè voluptas.
**At mihi tabeſcunt morientia membra dolore,* Heu malè.
Et calor infuſo decedit frigore mortis,
Quòd mea non mecum domina eſt. non vlla puella
Doctior in terris fuit, aut formoſior: ac (ſi
Fabula non vana eſt) tauro Ioue digna, vel auro.
Iuppiter auertas aureis, mea ſola puella eſt.
Felix taure pater magni gregis, & decus: a te
Vaccula non vnquam ſecreta cubilia captans,
Fruſtra te patitur ſyluis mugire dolore.
Et pater hædorum felix, ſemperq; beate:
Siue petis monteis præruptos ſaxa pererrans,
Siue tibi ſyluis noua pabula fuſtidire,
Siue libet campis, tecum tua læta capella eſt.
Et mas quocunq; eſt, illi ſua fœmina iuncta,
Interpellatos nunquam plorauit amores.
Cur non & nobis facilis natura fuiſſet?
Cur ego crudelem patior tam ſæpe dolorem?
Sidera per viridem redeunt cùm pallida mundum,
Inq; vicem Phœbe excurrens, atq; aureus orbis
Luna tua eſt tecum: cur non eſt & mea mecum?
Luna, dolor noſtri quid ſit, miſerere dolentis.
Phœbe gerens in te laurus celebrauit amorem,
Et quem pompa Deûm, non ſyluis fama loquuta eſt.* Quæ Pæna Deum.
Omnia vos eſtis ſecum ſua gaudia geſtat,*
Aut inſperſa videt mundo quæ dicere longum eſt.
Aurea quin etiam cùm ſecula volue bantur
Conditio ſimilis fuerat mortalibus illa.
Hæc quoque præterco, notum Minoidos aſtrum,

Quæq́ virum virgo ſicut captiua ſequuta eſt,
Lædere Cælicolæ potuit vos noſtra quia ætas:
Cond tio nobu vitæ quò durior eſſet?
Auſus egon' primus caſtos violare pudores?
Sacratamq́ meæ vitam tentare puellæ?
Immatura meæ quoq́ noxæ ſoluere fata?
Iſtius atq́ vtinam fácti mea culpa magiſtra
Prima foret: lethum vita mihi dulcius eſſet.
Non mea, non vllo moreretur tempore fama,
Dulcia cùm Veneris furatus gaudia primus
Dicerer, atq́ ex me dulcis foret orta voluptas.
Nam mihi non tantùm tribuerunt impia vota,
Auctor vt occulti noſter foret error amoris.
Iuppiter antè ſuis ſemper mendacia furti
Cum Iunone, prius coniux quàm dictus vterq́ eſt,
Gaudia libauit dulcem furatus amorem.
Et mecum tenera gauiſa eſt ludere in herba,
Purpureos flores, quos inſuper accumbebat,
Candida formoſo ſupponens brachia collo.
Tum, credo, fuerat Mauors diſtentus in armis.
Nam certè Vulcanus opus faciebat, & illi
Triſti, turpabatq́ mala fuligine barbam.
Non aurora nouos etiam plorauit amores:
Atq́ rubens oculos roſeo cælauit amictu?
Talia Cælicolæ nunquid minus aurea promo?
Ergo quod Deus, atq́ Heros, cur non minor ætas?
Infelix ego, non illo qui tempore natus,
Quò. *Quò facilis natura fuit ſors o mea læua*
*Naſcendi, miſerumq́ genus, * & ſera libido eſt.*
Tanta meæ vitæ cordis fecere rapinam,
Vt maueam, quod vix oculis cognoſcere poſſis.

P. VIR-

P. VIRGILII MARONIS CEIRIS, AD MESSALLAM.

ARGVMENTVM.

Virgilius hoc opuſculum ad Meſſallam dirigit, qui Auguſti tempore magnis in rebus, præſertim militaribus, inſignis: præterea orator non indignus, & poeta erat. Vt igitur Maro beneuolentiſſimum illum ſibi efficeret, Ceirim ad illũ mittit, in qua præconium Meſſallæ celebrat. Hanc autem de Scyllarum trãſformatione fabulam elegantiſſimè poeta hic deſcribit.

Ceiris ἀπὸ τοῦ κείρειν, Id eſt, tondere dicitur, quia totondit fatalem criniũ apicem patris ſui Niſi, qui conuerſus in auem Haliæetum perſequitur Ceirin auẽ, quæ alio nomine Scylla appellatur Sic rectè ſcripſit Aldus ante annos 32. Multis.

ET ſi me vario iactatum laudis amore,
Irritáq; expertum fallacis præmia vulgi
Cecropias ſuaueis expirans hortulus auras
**Flor entis viridi, ſophiæ complectitur vmbra:*
Num mea quæret eo dignum ſibi quærere carmen?
Longè aliud ſtudium, atque alios accincta labores,
Altius ad magni ſuſpendit ſidera mundi,
*Et placitum *paucis auſa eſt aſcendere collem.*
Non tamen abſiſtam cœptum detexere munus:
In quo iure meas vtinam requieſcere Muſas,
Et leuiter blandum liceat deponere morem.
Quòd ſi mirificum proferre valent genus omnes
Mirificum ſæcli, modò ſit tibi velle libido,
Si me iam ſumma ſapientia pangeret arce,
Quatuor antiquis quæ hæredibus eſt data conſors,
Vnde hominum errores longè, lateq; per orbem
Deſpicere, atque humiles poſſem contemnere curas:
Non ego te talem venerarer munere tali.

Non equidem: quamuis interdum ludere nobis
Et gracilem molli liceat pede claudere versum:
Sed magno intexens (si fas est dicere) peplo,
Qualis Erichtheis olim portatur Athenis,
Dona. *Debita cùm castè soluuntur* vota Mineruæ,*
Tardáue confecto redeunt Quinquennia lustro,
Cùm leuis alterno Zephyrus concrebuit Euro,
Et prono grauidum prouexit pondere cursum.
Felix ille dies, felix & dicitur annus:
Felices qui talem annum videre, diemq́:
Ergo Palladiæ texuntur in ordine pugnæ:
Magna Giganteis ornantur pepla trophæis:
Horrida sanguineo pinguntur prælia cocco:
Additur aurata deiectus cuspide Typho,
Qui prius Ossæis consternens æthera saxis
Emathio celsum duplicabat vertice Olympum.
Tale Deæ velum solenni in tempore portant:
Tali te vellem iuuenum doctissime ritu
Purpureos inter Soles, & candida Lunæ
Sidera, cæruleis orbem pulsantia bigis,
Naturæ rerum magnis intexere chartis:
Æternum sophiæ coniunctum carmine nomen
Nostra tuum senibus loqueretur pagina sæclis.
Sed quoniam ad tãtas nũc primùm nascimur artes:
Nunc primùm teneros firmamus robore neruos:
Hæc tamen interea quæ possumus, in quibus æui
Prima rudimenta, & primos exegimus annos.
Accipe dona meo multùm vigilata labore,
Et præmissa tuis non magna exordia rebus.
Impia prodigijs vt quondam exterruit amplis
Scylla, nouosq́ auium sublimis in aẽre cœtus,
Viderit & tenui conscendens sidera penna
Cæruleis sua tecta superuolitauerit alis,
Hanc pro purpureo pœnam scelerata capillo,
Próque patris soluens excisa funditus vrbe:

Complu-

Complures illam, & magni Meſſalla poëtæ
(Nam verum fateamur: amat Polymneia verum)
Longè alia perhibent mutatam membra figura,
Scylleum monſtra in ſaxum conuerſa vocari.
Illam eſſe ærumnis, quam ſæpe legamus Vlyſſi
Candida ſuccinctam latrantibus inguina monſtris
Dulichias vexaſſe rates, & gurgite in alto
Deprenſos nautas canibus laceraſſe marinis.
Sed neq; Meoniæ hæc patiuntur credere chartæ,
Nec nisi us iſtorum dubijs erroribus author.
Namque alias alij vulgo finxere puellas:
Quæ Colophoniaco Scyllæ dicuntur Homero.
Ipſi ſeu Lamiæ mater ſit, ſiue Crataeis,
Siue illam monſtro genuit Perſæa biformi,
Siue eſt neutra parens: atque hoc in carmine toto,
Inguinis eſt vitium, & Veneris deſcripta libido.
Siue etiam exactis ſpeciem mutata venenis*
Infelix virgo, quid enim commiſerat illa?
Ipſe pater timidam ſeua complexus arena*
Coniugium charæ violauerat Amphitrites:
Attamen exegit longo poſt tempore pœnas:
Vt cùm cura ſui veheretur coniugis alto,
Ipſa trucem multo miſceret ſanguine pontum.
Seu verò, vt perhibent, forma cùm vinceret omneis
Et cupidos quæſtu paſſim ſpoliaret amantes*
Piſcibus, & canibus rabidis vallata repentè eſt:
Horribileis circum vidit ſibi ſiſtere formas.
Heu quoties mirata nouos expalluit artus!
Ipſa ſuos quoties heu pertimuit latratus!
Auſa quòd eſt mulier numen fraudare Deorum,
Et dictam Veneri votorum vertere pœnam:
Quam mala multiplici iuuenum quod ſepta caterua
Dixerat, atque animo meretrix iactata ferarum.
Infamem tali meritorum more fuiſſe
Docta Palæphatia teſtatur voce papyrus.*

Hecaten intelligit in Perſea, ſicut in monſtro biformi Phorcum. Parrhaſ. in Claudian. Iacchis. Nudam.

Popularet.

Scyllam Palæphatus meretricem

fuisse tradit, quæ cum degruberet amatores, indignatione deorum in maris monstrum conuersa est Parrhas.

Quicquid, & vt quisquis talis de clade loquutus,
Omnia sint: potius liceat notescere Cirin:
Atque vnam ex multis Scyllam non esse puellis.
Quare & quæ cantus meditanti mittere certos
Magna mihi cupido tribuistis præmia Diuæ
Pierides: quarum castos altaria postes
Munere sæpe meo inficiunt, foribusq́ hyacinthi
Deponunt flores aut suauè rubens narcissus,
Aut crocus alterna coniungens lilia calatha,
Sparsaq́ liminibus floret rosa. nunc age Diuæ
Præcipuè nostro nunc aspirate labori:
Atque nouum æterno prætexite honore volumen.
Sunt Pandionijs vicinæ sedibus vrbes,
Actæos inter colleis, & candida Theseî
Purpureis latè ridentia littora conchis:
Quarum non vlli fama concedere digna
Stat Megara, Actæi quondam munita labore
Alcathoi, Phœbiq́: Deus namque adfuit illi:
Vnde etiam citharæ voces imitantur acutas.
Sæpe lapis recrepat Cyllenia munera pulsu,
Et veterem sonitu Phœbi testatur honorem.
Hanc vrbem, ante alios, qui tum florebat in armis,
Fecerat infestam populator remige Minos:
Hospitioq́ senis fuit hippolydosaq́ victo,
Carpathium fugiens, & flumina Ceratea
Texerat. hunc bello repetens Gortynius Heros,
Attica Cretæa sternebat rura sagitta.
Sed neque tunc ciues, neque tunc Rex ipse veretur
Infesto ad muros volitantem agmine turmas
Ducere, & indomita virtute retundere menteis:
Responsum quoniam satis est meminisse Deorum.
Nam capite a summo Regis (mirabile dictu)
Candida cæsaries florebant tempora lauro,
Et roseus medio fulgebat vertice crinis:
Cuius quàm seruata diu natura fuisset,

Tam

Tam patriam incolumem Nisi, regnumq; futurum,
Concordes stabili firmarunt numine Parcæ.
Ergo omnis charo residebat cura ca pillo:
Aurea solenni comptum quoque fibula ritu
**Mopso pio tereti nectebat dente cicadæ.*
Nec verò hæc vobis custodia vana fuisset, Corsellæ.
Nec fuerat, nisi Scylla nouo concepta furore
Scylla patris miseri patriæq; inuenta sepulchrum:
O nimium cupidis si non inhiasset ocellis.
Sed malus ille puer, quem nec sua flectere mater
Iratum potuit, quem nec pater, atque auus idem
Iuppiter: ille etiam Pœnos domitare leones,
Et validas docuit vires mansuescere tigris.
Ille etiam Diuos homines,, sed dicere magnum est:
Idem tum superis acuebat paruulus iras
Iunonis magnæ: cuius periuria Diuæ
Olim se meminisse diu per iura puellæ
Non vlli liceat: violauerat inscia sedem,
Dum sacris operata Deæ lasciuit: & extra
Procedit longè matrum, comitumq; cateruam,
Suspensam gaudens in corpore ludere vestem,
Et tumidos agitante sinus Aquilone relaxans.
Necdum etiam castos agitauerat ignis honores,
Necdum solenni lympha perfusa sacerdos
Pallentis folijs caput exornarat oliuæ:
*Cùm lapsa e manibus fugit pila, cumq; *relapsa*
Procurrit virgo: quo vtinam ne prodita ludo
Aurea tam gracili soluisset corpora palla.
Omnia, quæ retinere gradum, cursumq; morari
Possent, ó tecum vellem tua semper haberes:
Non vnquam violata manu sacraria Diuæ,
Iurando infelix nequicquam iura piasses.
Et si quis nocuisse tibi periuria credat,
Caussa pia est: timuit fratri te ostendere Juno.
At leuis ille Deus, cui semper ad vlciscendum

Quæritur ex omni verborum iniuria dicto:
Aurea fulgenti depromens tela pharetra,
Nisu. *Heu nimium teneti, nimium Tirynthia* visu*
Interea. *Virginis* in tenera defixerat omnia mente.*
Quæ simulac venis hausit sitientibus ignem,
Et validum penitus concepit in ossa furorem:
Sæua velut gelidis ciconum Bistonis in oris,
Ictáue Barbarico Cybeles antistita buxo,
Infelix virgo tota bacchatur in vrbe.
Non florace Idæo flagranteis picta capillos
Cognita, non teneris pedibus Sicyonia seruans,
Non niueo retinens baccata monilia collo.
Multùm illi incerto trepidant vestigia cursu.
Sæpe redit patrios ascendere prodita muros
Æreasq; facit caussam se visere turreis,
Sæpe etiam tristeis voluens in nocte querelas,
Sedibus ex altis cœli speculatur amorem:
Castraq; prospectat crebris lucentia flammis.
Nulla colum nouit: carum nec respicit aurum.
Plauduntur. *Non arguta sonant tenui psalteria chorda:*
Non Lybico molles clauduntur pectine telæ.*
Nullus in ore rubor: vbi enim rubor, obstat amori.
Atque vbi nulla malis reperit solatia tantis,
Tabidulamq; videt labi per viscera mortem,
Quò vocat ire dolor, subigunt: quò tendere fata,
Fertur, & horribilis præceps impellitur æstro:
Vt patris ab demens crinem de vertice ferret
Furtim, atque arguto detonsum mitteret hosti.
Namque hæc conditio miseræ proponitur una,
Siue illa ignorans: quis non bonus omnia malit
Tanti sceleris. *Credere quàm* scelere tanto damnare puellam?*
Heu tamen infelix (quid enim imprudētia prodest?)
Nisi pater: cui direpta crudeliter vrbe,
Vix erit vna super sedes in turribus altis,
Fessus vbi extructo possis considere nido.

Tu

Tu quoque auis moriere: dabit tibi filia pœnas.
Gaudet ô celeres subnixæ nubibus alis,
Quæ mare quæ uirides syluas, lucosq́; sonantes
Incolitis: gaudete uagæ, blandæq́; uolucres,
Vosq́; adeo humani mutatæ corporis artus.
Vos ô crudeli fatorum lege puellæ
Dauliades (crudele) uenit charissima uobis
Cognatos augens reges, numerumq́; suorum
Ciris, & ipse pater, uos ô pulcherrima quondam
Corpora, cæruleas præuertite in æthera nubes,
Quà nouus ad Superûm sedes Calcheius, & quà
Candida conceſſos ascendat Ciris honores.
Iamq́; adeo dulci deuinctus lumina somno
Nisus erat uigilumq́; procul, custodia primis
Excubias foribus studio iactabat inani,
Cùm furtim tacito descendens Scylla cubili
Auribus arrectis nocturna silentia tentat,
Et pressis tenuem singultibus aëra captat.
Tum suspensa leuans digitis uestigia primis
Egreditur ferroq́; manus armata bidenti
Euolat, at demptæ subita in formidine uires,
Cæruleas sua furta prius testantur ad umbras.
Nam quà sed patrium tenebat semita limen,
Vestibulo in thalami paulum remoratur: & altum
Suspicit ad culti nutantia sidera mundi,
Non accepta pijs promittens munera Diuis
Quam simul Ogygii Phœnices filia Charme
Surgere sensit anus (sonitum nam fecerat illi
Marmoreo æratus stridens in limine cardo)
Corripit extemplo fessam languore puellam,
Et simul ô nobis sacrum caput, inquit, alumna
Non tibi nequicquam uiridis per uiscera pallor
Ægrotas tenui suffudit sanguine uenas.
Nec leuis hãc faciem (neque enim pote) cura subegit.
Haud fallor, quod te potius Rhamnusia fallit.

Nam

Nam quæ te cauſſa nec dulcis pocula Bacchi,
Nec grauidos Cereris dicam contingere fœtus?
Quæ cauſſa ad patrium ſolam vigilare cubile
Tempore quo feſſas mortalia pectora curas,
Quo rapidos etiam requieſcunt flumina curſus?
Dic age nunc miſeræ ſaltem, quod ſæpe petenti
Iurabas nihil eſſe mihi, cùm mœſta parentis
Formoſos circum virgo morerere capillos?
Hei mihi, ne furor ille tuos inuaſerit artus,
Ille Arabis Myrrhæ quondam qui cœpit ocellos:
Vt ſcelere infando, quod nec ſimit Adraſtea,
Lædere vtrunque vno ſtudeas errore parentem.
Quòd ſi alio quouis animo iactaris amore:
(Nam te iactari, non eſt Amathuſia noſtri
Tam rudis, vt nullo poſſim cognoſcere ſigno)
Sin conceſſus amor noto te macerat igne,
Per tibi Dictynnæ præſentia numina iuro,
Prima Deûm quæ te mihi dulcem donat alumnam,
Omnia me potius digna, atque indigna laborum
Millia viſuram, quàm te tam triſtibus iſtis
Sordibus, & ſcoria patiar tabeſcere tali.
Hæc loquitur, mollíq; vt ſe velauit amictu,
Frigidulam iniecta circundat veſte puellam,
Quæ prius in tenui ſteterat ſuccincta corona,
Dulcia deinde genis rorantibus oſcula figens,
Perſequitur miſeræ cauſſas exquirere taleis:
Nec tamen antè vllas patitur ſibi reddere voces,
Marmoreum tremebunda pedem quàm rettulit intra.
Illa autem, Quid nunc me (inquit) nutricula torques?
Quid tantùm properas noſtros noviſſe furores?
Non ego conſuetu mortalibus vror amore,
Nec mihi not orum deflectunt lumina vultus,
Nec genitor cordi eſt: vltro nunq; odimus omneis.

Nil

Nil amat hic animus, nutrix, quod oportet amari,
In quo falsa tamen latcat pietatis imago,
Sed media ex acie, medijs ex hostibus ardet,
Quid dicam? quóue ipsa malum hoc exordiar ore?
Dicam equidem quoniam quid tu tibi dicere nutrix
Non finis? extremum hoc munus morientis habeto.
Ille, vides nostris qui mœnibus assidet hostis,
Quem pater ipse Deûm sceptri donauit honore,
Cui Parcæ tribuêre nec vllo vulnere lædi:
(Dicendum est, frustra circumuehor omnia verbis)
Ille meæ, ille idem oppugnat præcordia Minos.
Quod te per Diuûm crebros obtestor amores,
Perque tuum memoris hausturn mihi pectus alumnæ,
Vt me si seruare potes, ne perdere malis.
Sin autem optatæ spes est incisa salutis:
Ne mihi, quam merui, muideas nutricula mortem.
Nam nisi te nobis malus, ô malus, optima Charme,
Ante hunc conspectum cassisue, Deúsue tulisset,
Aut ferro hoc (aperit ferrum, quod veste latebat)
Purpureum patris dempsissem vertice crinem,
Aut mihi præsenti peperissem vulnere lethum.
Vix hæc ediderat, cùm clade exterrita tristi
Intonsos multo deturpat puluere crineis,
Et grauiter questu Charme complorat anili:
O mihi nunc iterum crudelis reddite Minos,
O iterum nostræ Minos inimice senectæ
Semper: & aut olim nata ô te propter eundem,
Aut amor insanæ luctum portauit alumnæ.
Téne ego tam longe capta, atq; auecta nequiui,
Tam graue seruitium, tam duros passa labores
Effugere, vt sistam exitium crudele meorum?
Iam iam nec nobis ea quæ senioribus vltum
Copia viuendi vitæ genus. vt quid ego amens
Te erepta ô Britomarti, meæ spes vna salutis,

Te

Te Britomarti diem potui producere vitæ?
Celeri non. *Atq; vtinam* Cereri, nec tantùm grata Dianæ*
Venatus esses virgo sectata virorum:
Gnossia neu Partho contendens spicula cornu
Dictæas ageres ad gramina nota capellas.
Nunquam tam obnixè fugiens Minois amores,
Præceps aëreu specula de montibus ibes:
Vnde alij fugisse ferunt, & numina Phœcæ
Virginis assignant alij quò notior esses,
Dictynnam dixere tuo de nomine Lunam.
Sint hæc vera velim, mihi certè gnata peristi.
Nunq; ego te summo volitantem in vertice montiu:
Hyrcanos inter comites, agmenq; ferarum
Conspiciam: nec te redeuntem amplexa tenebo.
Verùm hæc tum nobis grauia, atq; indigna fuere
Tum mea alumna, tuis cùm spes integra maneret:
Et vox ista meas nondum violauerat aureu.
Téne etiam fortuna mihi crudelis ademit?
Téne ô sola meæ viuendi causa senectæ?
Sæpe tuo dulci nequicquam capta sopore,
Cùm premeret natura, mori me velle negaui,
Vt tibi Corycio glomerarem flammea luto.
Quò nunc me infelix, aut quæ me Numina seruãt?
An nescis qua lege patriu de vertice summo
Edita candenteis prætexat purpura canos?
Quæ tenui patriæ spes sit suspensa capillo?
Si nescis, aliquam possum sperare salutem:
Inscia quandoquidem scelus es conata nefandum.
Sin est, quod metuo: per me, mea alumna, tuimque
Expertum multis miseræ mihi rebus amorem,
* Te. *Per *me, & sacra precor per flumina Ilithyiæ,*
Ne tantum in facinus tam nulla mente sequarin,
Non ego te incepto, fieri quod non pote conor.
Flectere amor, neq; sit cum Dijs contendere nostrũ:
Sed patriu incolumi potiùs te nubere regno,

Atq;

Atq; aliquos tamen esse velis tibi, alumna Penatis:
Hoc vtum exitio docta, atq; experta monebo.
Quod si non alia poteris ratione parentem
Flectere. sed poteris (quid enim non vnica possis?)
Tunc potius tamen ipsa, pio cùm iure lucebit,
Cùm facti causam, tempusq; doloris habebis:
Tunc potius conata tua, atq; incepta referto.
Meq;, Deosq; tibi comites, mea alumna futuros
Polliceor: nihil est quod texas ordine longum.
Hu vbi sollicitos animi releuauerat æstus
Vocibus, & blanda pectus spes vicerat ægrum:
Paullatim tremebunda genis obducere vestem
Virginis, & placidam tenebris captare quietem:
Inuerso bitulum restinguens lumen olivo,
Incipit ad crebros insani pectoris ictus
Ferre manum, assiduis mulcens præcordia palmis.
Noctem illam sic mœsta super morientis alumnæ
Frigidulos cubito subnixa pependit ocellos.
Postera lux vbi læta diem mortalibus almum,
Et gelido veniens mani quatiebat ab Oëta, Gelida mani pro mane, antiquè.
Quem pauidæ alternis fugitant, optantq; puellæ,
Hesperium vitant, optant ardescere Solem:
Præceptis paret virgo nutricis, & omneis Plaur. A mane vsque ad vesperam.
Vndiq; conquirit nubendi sedula causas.
Tentantur patriæ summissis vocibus aures,
Laudanturq; bonæ pacis bona: multus ineptæ
Virginis in solito sermo nouus errat in ore.
Nunc tremere instantis belli certamina dicit,
Communemq; timere Deum: nunc regis amicos
(Namq; ipso verita est orbari mœsta parente)
Cum Ioue communeis qui quondam habuere nepotes.
Nunc et iam confecta dolo mendatia turpi
Inuenit, & Diuûm terret formidine ciueis:
Nunc alia ex alijs, nec desunt, omnia quærit.
Quin etiam castos ausa est corrumpere vates:

Vt, cùm cæsa pio cecidisset victima ferro,
Essent qui generum Minoa authoribus extis
Iungere, & ancipites suaderent tollere pugnas.
At nutrix patula componens sulfura testa,
Narcissum, casiámque herbas incendit olenteis:
Térque nouena ligat triplici diuersa colore
Fila ter in gremium mecum (inquit) despue virgo,
Despue ter virgo: numero Deus impare gaudet.

Hinc magno generata leui.

**Inde Ioui geminat magno frigidula sacra,*
Sacra nec Jdæis senibus, nec cognita Graijs.
Pergit Amyclæo spargens altaria thallo,
Regis Iolchiacis animum de figere votis.
Verùm vbi nulla mouet stabilem fallacia Nisum,
Nec possunt homines, nec possunt flectere Diui,
Tanta est in paruo fiducia crine cauendi:
Rursus ad inceptum sociam se adiungit alumnæ.
Purpureumq; parat rursus tondêre capillum,
Cùm longo quòd iam captat succurrere amori.
Non minus illa tamen reuehi quòd mœnia crescant,
Gaudeat: & cineri patriæ est iucunda sepulto.
Ergo metu capiti Scylla est inimica paterno.
Tum coma Sidonio florens succiditur ostro:
Tum capitur Megara, & Diuûm responsa probantur:
Tum suspensa nouo ritu de nauibus altis,
Per Mare cæruleum trahitur Niseia virgo.
Complures illam Nymphæ mirantur in vndis:
Miratur pater Oceanus, & candida Tethys,
Et cupidas secum rapiens Galatea sorores:
Illa etiam, iunctis magnum quæ piscibus æquor,
Et glauco bipedum curru metitur equorum,
Leucothoë paruusq; Dea cum matre Palæmon.
Ille etiam alternas sortiti viuere luces

Suboles.

Chara Iouis soboles, magnum Iouis incrementum*
Tyndaridæ niueos mirantur virginis artus.

Has

Hæc adeò voces atque hæc lamenta per auras
Fluctibus in mediis quæstu voluebat inani,
Ad cœlum mœstæ ardentia lumina tollens,*
Lumina: nam teneras arcebant vincula palmas. Tendens.
Supprimite ô paullum turbati flamina venti,
Dum queror: & Diuos, quanquam nil testibus illis
Profeci, extrema moriens tamen alloquor hora.
Vos ego, vos adeò venti testabor, & auræ,
Vos Numantina si qui de gente venitis,* O Mantina.
Cernitis: illa ego sum cognato sanguine vobis
Scylla, quod ah salua liceat te dicere Progne,
Illa ego sum Nisi pollentis filia quondam:
Certatim ex omni petijt quam Græcia regno,
Quà curuus terras amplectitur Helleſpontus.
Illa ego sum, Minos, sacrato fœdere coniux
Dicta tibi: tamen hæc, & si non accipis, audis.
Vinctáne tam magni tranabo gurgitis vndas?
Vincta tot assiduas pendebo ex ordine luces?
Non equidem me alio possum contendere dignam
Supplicio, quòd sic patriam, charosq; Penates
Hostibus, immitiq; addixi ignara tyranno.
Verum est hoc Minos, illos sceleratæ putaui,* Esto hæc.
Si nostra antè aliquis nudasset fœdera casus,
Facturos: quorum direptis mœnibus vrbs,
O ego crudelis flamma de lubra petitus.
Te verò victore prius vel sidera cursus
Mutatura suos, quàm te mihi talia captæ
Facturum metus, iam iam scelus omnia vincit.
Tén' ego plus patrio dilexi perdita regno? Anadiplosis
Tén' ego? nec mirum, vultu decepta puella est: hic versus in impressis libris hactenus desiderabatur fuit.
Vt vidi, vt perij? vt me malus abstulit error?
Non equidem ex isto sperauí corpore posse
Tale malum nasci forma, vel sidere fallor.
**Non me delicijs commouit regia diuûm,*
Diues coralio fragili & lachrymoso electro.

Me non florentes æquali corpore Nymphæ,
Non metus incensum potuit retinere Deorum.
Omnia vincit amor, quid enim non vinceret ille?
Nec mihi iam pinzui sudabunt tempora myrrha,
Pronuba nec castos accendet pinus odores,
Nec Libys Assyrio sternetur lectulus ostro.
Magna queror: nec & illa quidem communis a-
lumna
Omnibus iniecta tellus tumulauit arena.
Mene inter comites, ancillarumq; cateruas:
Mene alias inter famularum munere fungi?
Coniugis atque tuæ (quæcunq; erit illa) beatæ
Non licuit grauidos penso deuoluere fusos?
At belli saltem captiuam lege necasses.
Iam fessæ tandem fugiunt de corpore vires:
Et caput inflexa lentum ceruice recumbit:
Marmoreæ adductis labascunt brachia nodis.
** Æquoreæ pisces, immania corpora Ponti*
Vndiq; conueniunt, & glauco in gurgite circum
Verbere caudarum, atque oris minitantur hiatu.
Iam tandem casus hominum, iam respice Minos,
Sit satis hoc, tantum solam vidisse malorum:
Vel fato fuerit nobis hæc debita pestis,
Vel casu incepto, merita vel denique culpa.
Omnia nam potius quam te læsisse, putabo.
Lubitur interea reuoluta ab littore classis:
Magna repentino sinuantur lintea Coro,
Flectitur in virid ireruus sale: languida fessæ
Virginis in cursu moritur querimonia longo.
Deserit angustis inclusum faucibus Ischmon,
Cypselidæ magni florentia regna Corinthi:
Præterit abruptas Scironis protinus arces:
Infestumq; suis diræ testudinis exit
Spelæum, multoq; cruentas hospite cautes.
Iamque adeò tutum longè Pirææa cernit,

Et

Et notas secum, heu frustra, respectat Athenas.
Iam procul e fluctu Minoia respicit arua:
Florentemq; videt iam Cycladas, hinc Strophadasq;:
Hinc sinus, hinc statio contrà patet Hermionia:
Linquitur ante alias longè gratissima Delos
Nereidum matri, & Neptuno Ægæo.
Prospicit incinctam spumanti littore Cythnon,
Marmoreamq; Paro, viridemq; allapsa Donysam,
Aginamq; simul, sementi feramq; Seriphum
Fertur: & incertis iactatur ad omnia ventis.
Cymba velut magnas sequitur cùm parvula classes
Aser & hiberno bacchater in æquore turbo:
Donec tale decus formæ vexauit, & ægros
Non tulit, & miseros mutauit virginis artus,
Cæruleo pollens coniux Neptunia regno.
Sed tamen externam squamis vestire puellam,
Insidosq; inter teneram committere pisces
Non statuit: nimium est auidum pecus Amphitrites
Aërijs potius sublimem sustulit alis,
Esset vt in terris factis de nomine Cirin:
Ciris Amyclæo formosior anser Ledæ.
Ac velut in niueo teneræ cùm primitus ouo
Effigies animantis, & internodia membris
Imperfecta nouo fluitant concreta calore:
Sic liquido Scyllæ circumfusum æquore corpus
Semiferi incertis etiam nunc partibus artus
Vndiq; mutabant, atque vndiq; mutabantur.
Oris honos primùm, & multis optata labella,
Et patulæ frontis species concrescere in vnum
Cœpêre, & gracili mentum producere rostro.
Tum, quà se medium capitis discrimen agebat,
Ecce repentè velut patrios imitatus honores,
Purpureum concussit apex in vertice cristam.
At mollis varios intexens pluma colores,

Membris.

Marmoreum volucri vestiuit tegmine corpus,
Lentaq; perpetuas fuderunt brachia pennas:
Inde alias partes, minioq; infecta rubenti
Noua maci-es pelle. *Crura, *nouámque aciem obduxit squalida *pel-*
lu,
Et pedibus teneris vngues confixit acutos.
Et tamen hoc demum miseræ succurrere pacto
Vix fuerat placida Neptuni coniuge dignum.
Nunquam illam posthac oculs videre suorum
Purpureas flauo retinentem vertice vittas:
Non thalamus Tyrio fragrans accepit amomo,
Nullæ illam sedes, quid enim iam sedibus illis.
Quæ simul vt sese cano de gurgite velox
Cum sonitu ad cœlum stridentibus extulit alis,
Et multum latè dispersit in æquore rorem,
Infelix virgo ne quicquam morte recepta
Incultum solis in rupibus exigit ævum,
Rupibus, & scopulis, & littoribus desertis.
Nec tamen hoc iterum pœna sine, namque Deûm
Rex
Omnia qui imperio terrarum millia versat,
Commotus talem ad Superos volitare puellam,
Cùm pater extinctus cæca sub nocte lateret:
Illi pro pietate sua (nam sæpe tepenti
Sanguine taurorum supplex respersérat aras:
Sæpe Deûm largo decorarat munere sedes)
Reddidit optatam mutato corpore vitam,
Fecit & in terris Halicætus ales vt esset.
Quippe aquilis semper gaudet Deus ille coruscis.
Hunc verò miseræ (quoniam damnata Deorum
Iudicio, gnatiq;, & coniugii antè fuisset)
Infesti, apposuitq;, odium crudele parentis.
Namque vt in ætherei signorum munere præstans,
Vnum quem dupluci stellarum sidere vidi,
Scorpius alternus clarum fugat Orionа;

&c.

Sic inter ſeſe triſteis Halieetus irat,
Et Ciris memori ſeruant ad ſecula fato.
Quacumq; illa leuem fugiens ſecat æthera pennis,
Ecce inimicus atrox magno ſtridore per auras
Inſequitur Niſus, quà ſe fert Niſus ad aurum,
Illa leuem fugiens raptim ſecat æthera pennis.

P. VIRGILII MARONIS MORETVM.

ARGVMENTVM.

Virgilij hoc opusculum Moretum ab eo inscriptum est, a pastilli, seu placentæ, ac crusti genere, ex pane & herbis confecto: in quo describendo ingenij vbertatem abundè aperit, dum in re tam tenui, tamque vt ita dicam, nulla, graphicè & desertè describit rusticanã in surgendo aute lucem (præsertim hiberno tempore) diligentiam, continentiam, & parsimoniam, subinferens horti feracis commoda.

IAM nox hibernas bis quinque peregerat horas,
Excubitórq; diem cantu prædixerat ales,
Simulus exigui cultor cùm rusticus horti,
Tristia venturæ metuens ieiunia lucis,
Membra leuat sensim vili dimissa grabato,
Solicitaq; manu tenebras explorat inerteis,
Vestigatq; focum, læsus quem deniq; sensit.
Paruulus exusto remanebat stipite fumus,
Et cinis obductæ cælabat lumina prunæ:
Admouet his pronam summissa fronte lucernam,
Et producit acu stupas humore carenteis,
Excitat & crebris languentem flatibus ignem.
Tandem concepto tenebræ fulgore recedunt,
Oppositaq; manu lumen defendet ab aura,
Et reserat clausa, quæ præuidet, ostia claui.
Fusus erat terra frumenti pauper aceruus:
Hinc sibi depromit, quantum mensura petebat,
Quæ bis in octonas excurrit pondere libras.

Inde

Inde abit, assistitq́ molæ, paruaq́ tabella,
Quam fixam paries illos seruabat in vsus,
Lumina fida locat: geminos tunc veste lacertos
Liberat, & cinctus villosæ tegmine capræ
Peruertit cauda silices, gremiumq́ molarum.
Admouet inde manus operi, partitus vtranque:
Læua ministerio, dextra est intenta labori.
Hæc rotat assiduis gyris, & concitat orbem.
Trita Ceres silicum rapido decurrit ab ictu.
Interdum fessæ succedit læua sorori,
Alternatq́ vices: modò rustica carmina cantant,
Agrestiq́ suum solatur voce laborem.
Interea clamat Cybale: hæc erat vnica custos,
Afra genus, tota patriam testante figurâ,
Torta comam, labroq́ tumens, & fusca colore:
Pectore lata, iacens mammis, compressior aluo,
Cruribus exilis, spatiosa prodiga planta,
Continuis rimis calcanea scissa rigebant:
Hanc vocat, atque arsturæ focis imponere ligna
Imperat, & flamma gelidos adolere liquores:
Postquam impleuit opus iustum versatile finem:
Transfert inde manu fusas in cribra farinas:
Et quatit, ac tenuant summo purgamina dorso:
Subsidit syncera, foraminibusq́ liquatur
Emundata Ceres, læui tum protinus illam
Componit tabula, tepidas superingerit vndas:
Contrahit admistos tum fonteis, atque farinas:
Transuersat durata manu, liquidoq́ coacto
Interdum grumos spargit sale: iamq́ subactum
Format opus, palmusq́ suum dilatat in orbem,
Et notat impressis æquo discrimine quadris.
Infert inde foco (Cybale mundauerat aptum
Ante locum) testisq́ tegens superaggerat igneis.
Dumq́ suas peragit Vulcanus, testaq́ parteis,
Simulus interea vacua non cessat in hora:

Verùm aliam sibi quærit opem: neu sola palato
Sit non grata Ceres, quas iungat, comparat esca.
Non illi suspensa focum carnaria iuxta
Durati sale terga suis, tunciq; vacabant:
Traiectus medium sparto sed caseus orbem,
Et vetus adstricti fascis pendebat anethi.
Ergo aliam molitur opem sibi prouidus heros.
Hortus erat iunctus casulæ, quem vimina pauca,
Et calamo redimita leui munibat arundo:
Exiguus spacio, varijs sed fertilis herbis.
Non illi deerat quod pauperis exigit vsus.
Interdum locuples a paupere plura petebat:
Nec sumptus erat illud opus, sed regula curæ,
Siquando vacuum casula, pluuiæue tenebant.
Festiue lux. si fortè labor cessabat aratri,
Horti opus illud erat. varias disponere plantas
Norat, & occultæ committere semina terræ,
Vicinosq; aptè cura summittere riuos.
Hîc olus, hîc latè fundentes brachia betæ,
Fœcundusq; rumex, malueq; inulaq; virebant.
Siset. *Hîc *cicer, & capiti nomen debentia cæpe.*
Hîc etiam nocuum capiti, zelidumq; papauer,
Grataq; nobilium requies lactuca ciborum,
Et grauis in latum demissa cucurbita ventrem.
Nouisque. *Verùm hic non domini (quis enim contractior illo?*
*Sed populi prouentus erat: *certisq; diebus*
Venalis olerum fascis portabat in vrbem,
Inde domum ceruice leui, grauis ære redibat,
Vix vnquam vrbani comitatus merce macelli.
Cepa rubens sectiq; famem donat area porri,
Quæq; trahunt acri vultus nasturtia morsu,
Intubaq;, & Venerem reuocans eruca morantem.
Tunc quoq; tale aliquid meditãs intrauerat hortũ:
Ac primùm leniter digitis tellure refossa,
Quatuor educit cum spissis halia fibris.

Inde

Fnde comas apij gracileis, rutamq́ virentem
Vellit, & exiguo coriandra ementia filo.
Hæc vbi collegit, lætum consedit ad ignem,
Et clara famulam poscit mortaria voce.
Singula tum capitum numerosa cortice nudat,
Et summis spoliat corijs, contemptaq́ passim
Spargit humi, atq́ abicit: seruatum gramine bulbum
Tingit aqua, lapidisq́ cauum demittit in orbem.
Hinc salis inspergit micas: sale durus adeso*
Caseus adijcitur: dictas superingerit herbas,
Et læua vestem setosa sub inguina fulcit.
Dextera pistillo primum fragrantia mollit
Allia: tum pariter misto terit omnia succo.
Ft manus in gyrum, paullatim singula vires
Deperdunt proprias: color est e pluribus vnus.
Nec totus virdis, quia lactea frusta repugnant:
Nec de lacte nitens, quia tot variatur ab herbis.
Sæpe viri nares acer iaculatur apertas
Spiritus, & fumo damnat sua prandia vultu.
Sæpe manus summa lachrymantia lumina tergit,
Immeritoq́ furens dicit conuitia fumo:
Procedebat opus, non iam salebrosus, vt antè,
Sed grauior lentos ibat pistillus in orbes.
Ergo Palladij guttas instillat olei,
Exiguique super vires infundit aceti,
Atque iterum commiscet opus, mistumq́ retractat.
Tum demum digitis mortaria tota duobus
Circuit, inq́ globum distantia contrahit vnum,
Constet vt effecti species, nomenq́ Moreti.
Eruit interea Cybale quoque sedula panem:
Quem lotis recipit manibus, pulsoq́ timore
Iam famis, inq́ diem securus Simulus illam,
Ambit crura ocreis paribus, tectusq́ galero
Sub iuga parentes cogit lorata iuuencos,
Atque agit in segetes, & terræ condit aratrum.

P. VIRGILII MARONIS *COPA.

Copa, mulier quæ cauponam exercet. Alciatus Parergon lib. 4. cap. 12.

ARGVMENTVM.

Vult Mecænatem deliciari. Itaque non nisi rebus iucundissimis & amœnissimis atq; multarum rerum copia eundem ad sese allicit & inuitat insinuatione quadam vtens Copæ Mecœnatis libertę.

COPA Syrisca caput Graia redimita mitella,
Crispum sub crotalo docta mouere latus:
Ebria famosa saltat lasciua taberna
Ad cubitum raucos excutiens calamos.
Quid tuuat æstiuo defessum puluere abesse,
Quàm potius bibulo decubuisse toro?
Despaut. li. 3. Artis ver. legit, Triclina vmbrosis pro Triclinia, per syncopen. *Sunt cupæ, calices, cyathi, rosa, tibia, chordæ,*
Et trichila vmbriferis frigida arundinibus.
Est & Mænalio quæ garrit dulcè sub antro,
Rustica pastoris fistula in ore sonans.
Est & vappa cado nuper diffusa picato:
Est strepitans rauco murmure riuus aquæ.
Sunt etiam croceo violæ de flore corollæ
Sertaq; purpurea lutea mista rosa:
Et quæ virgineo libata Acheloïs ab amne
Lilia vimineis attulit in calathis.
Scirpea. *Sunt & caseoli quos* iuncea fiscina siccat:
Sunt autumnali cerea pruna *die,*
Autumnalis Deæ. *Castaneæq; nuces, & suauè rubentia mala:*
Est hic munda Ceres, est Amor, est Bromius.
Sunt & mora cruenta, & lentis vua racemis:
Est pendens iunco cæruleus cucumis.
Ad liba. *Huc* Alibida veni: fessus iam sudat asellus:

Parce

Parce illi: veſtrum deliciũm eſt aſinus.
Nunc cantu crebro rumpunt arbuſta cicadæ:
Nunc etiam in gelida ſede lacerta latet.
Si ſapis, aſtiuo recubans nunc prolue vitro.
Seu vis cryſtallo ferre nouos calices.
Eia age pampinea feſſus requieſce ſub vmbra, Hic.
Et grauidum roſeo nectę caput ſtrophio,
Candida formoſæ decerpens ora puellæ, Formoſus teneræ.
Ah pereat, cui ſunt priſca ſupercilia.
Quid cineri ingrato ſeruas bene olentia ſerta? Ita Pierius de Hieroglyphicis. lib. 55.
An ne coronato via lapide iſta legi?
Pone merum, & talos: pereat, qui craſtina curat.
Mors aurem vellens, vnuite, ait, venio.

CORNELII SEVERI ÆTNA

ÆTNA mihi, ruptiq; cauis fornacibus igneis,
Et quę tam fortes voluant incendia cauſæ:
Quod fremat imperiũ, quid raucos torqueat æſtus,
Carmen erit, dexter venias mihi carminis author: Ætnam quidam Quinctilij Vari eſſe autumant teſte Iulio Scaligero Poëtices lib. 6.
Seu te Cynthos habet, ſeu Delos gratior illa,
Seu tibi Dodone potior: tecumq; fauentes
In noua Pierio properent a fonte ſorores
Vota: per inſolitum Phœbo duce cautiùs itur.
Aurea ſecuri quis neſcit ſecula regis?
Cùm domitis nemo Cererem tractaret in aruis,
Venturiſq; malas prohiberet frugibus herbas,
Annua ſed ſaturæ complerent horrea meſſes,
Ipſe ſuo flueret Bacchus pede, mellaq; lentis
Pendêrent foliis, & pingui Pallas oliua,
Secretos amneis ageret cùm gratia ruris.
Non ceſſit cuiquam melius ſua tempora noſſe.
Vltima quis tacuit iuuenum certamina Colchos?
Quis non Argolico deſleuit Pergamon igni
Impoſitam? & triſtem gnatorum funere matrem?

Auer-

Auersúmue diem, sparsúmue in semine dentem?
Quis non periuræ doluit mendacia puppis,
Desertam vacuo Minoida littore questus?
Quicquid in antiquum iactata est fabula carmen,
Fortiùs ignotas molitur pector curas:
Qui tanto motus operi, quæ caussa perenneis
Explicet indensum flammas, & ructet ab imo
Ingenti sonitu moles, & proxima quæque
Ignibus irriguis vrat, mens carminis hæc est.
Principio, ne quem capiat fallacia vatum,
Sedes esse Dei, tumidisq; e faucibus ignem
Vulcani ruere, & clausis resonare cauernis
Festinantis opus: non est tam sordida Diuis
Cura, neque extremas ius est dimittere in arteis
Sidera: subducto regnant sublimia cœlo
Illa neque artificum curant tractare laborem.
Discrepat a prima facies hæc altera vatum:
Illis Cyclopas memorant fornacibus vsos,
Cùm super incudem numerosa in verbera fortes,
Horrendum magno quaterent sub pondere fulmen,
Armarentq; Iouem: turpe est sine pignore carmen.
Proxima viuaces Ætnęi verticis igneis
Impia sollicitat Phlegręis fabula castris.
Tentauere (nefas) olim detrudere mundo
Sidera, captiuiq; Iouis transferre Gigantes
Imperium,, & victo leges imponere cœlo.
His natura sua est aluo tenus: ima per orbeis
Squameus intortos sinuat vestigia serpens.
Construitur magnis ad prælia montibus agger.
Pelion ossa terit, summus premit Ossan Olympus,
Iam coaceruatas nituntur scandere moles:
Impius & miles metuentia comminus astra
Prouocat infestus cunctos ad prælia Diuos.
Prouocat e admotis.
Iuppiter e cœlo metuit: dextramq; corusca*

Arma-

Armatus flamma remouet caligine mundum. Dextrâque
Incurſant vaſto primùm clamore Gigantes, coruſcam
Hic magno tonat ore pater, geminatq; ſeuentis Flammam
Vndique diſcordes comitum ſimul agmine ventos. reuocat.
Denſa per autonitas fundantur fulmina nubes:
Quin & in arma ruit quæcunque potentia Deuum
Et Mars ſeuus erat, iam cætera turba Deorum,
Stant vtrinque motus. validos tum Iuppiter ignes Victor.
*Increpat, & *iacto proturbat fulmine montes.*
Illinc deuictę verterunt terga ruinæ,
Infeſtæ Diuis acies, atque impius hoſtis
Præceps cum caſtris agitur, materq; iacentes
**Impellens victos. Tum pax eſt reddita mundo:* Amplexa
Tum Liber celſa venit per ſidera cœli, eſt gnatos.
Defenſiq; diu mundi nunc redditur aſtris.
Gurgite Trinacrio morientem Iuppiter Ætna
Obruit Enceladum: vaſti qui pondera montis
Æſtuat, & patulis expirat faucibus ignes.
Hæc eſt mendoſæ vulgata licentia famæ.
Vatibus ingenium eſt: hinc audit nobile carmen
Plurima pars ſcenæ verùm eſt fallacia: vates
Sub terris nigros vidêre carmine Manes,
Atque inter cineres Ditis pallentia regna
Mentiti vates Stygias vndaſq; caneſq;.
Hi Tityon ſeptem ſtrauere in tegmera fœdum,
Sollicitant magna te circùm Tantale pœna,
Sollicitantq; ſiti Minos, tuaq; Æace in vmbris
Iura canunt, ijdemq; rotant Ixionis orbem,
Quicquid & interim falſi ſibi conſcia terra eſt.
Non eſt terra ſatis. ſpeculantur numina Diuûm?
Nec metuunt oculos alieno admittere cœlo.
Norunt bella Deûm: norunt abſcondita nobis
Coniugia, & falſa quoties ſub imagine peccent,
Taurus in Europen, in Ledam candidus ales:
Iuppiter vt Danaæ pretioſus fluxerit imber.

Debita

Debita carminibus libertas ista: sed omnis
In vero mihi cura, canam quo feruida motu
Æstuat Ætna nouoq; rapax sibi conterat igneis,
Quacunque immensus terræ se porrigit orbis,
Extremiq; maris curuis incingitur vndis,
Non totum est solidum: desit nanque omnis hiatus,
Secta est omnis humus, penitusq; cauata latebris,
Exiles suspensa vias agit: vtq; animantis,
Per tota errantes percurrunt corpora venæ,
Ad vitam sanguisq; omnis quà commeat idem,
Terra voraginibus conceptas digerit auras.
Scilicet haud olim diuuso corpore mundi
In maria, ac terras, & sidera: sors data cœlo
Prima, secuta maris, desiditq; infima tellus,
Sed totis rimosa cauis: & qualis acernus
Exilit imparibus iactis ex tempore saxis,
Vt crebro intorsus spatio vacuata corymbos,
Pendeat in sese: simili quoque terra figura
In tenueis laxata vias non omnis in arctum
Nec stipata coit. siue illi causa vetusta est,
Nec nata est facies: seu liber spiritus intra
Effugiens molitur iter: seu lympha perenni
Edit humum limo furtimq; obstantia mollit:
Aut etiam inclusi solidum exedere vapores,
Atque igni quæsita via est: siue omnia certis
Pugnauere locis, non est hîc causa docendi
Dum stet opus causæ, quis enim non credat inanes
Esse sinus, penitus tantos emergere fontes
Cùm vidit, ac torrentem imo se emergere hiatu?
Confluuia. Non ille ex tenui, vocemq; agat acta necesse est,
Cùm fluit errantes arcessant vndique & vndas,
Et trahat ex pleno quod fontem contrahat amne.
Flumina quin etiam latis currentia riuis
Occasus habuere suos, aut illa vorago
Direpta præceps fatali condidit ore:

Aut

Aut occulta fluunt tectis adoperta cauernis,
Atque inopinatos referunt procul edita cursus.
Quòd si diuersos emittat terra canaleis
Hospitium fluuiorum: aut semita nulla profectò
Fontibus, & riuis constet via: pigraq; tellus
Conferta in solidum segnis sub pondere cesset.
Quòd si præcipiti conduntur flumina terra,
Condita si redeunt, siqua antè incognita surgunt:
Haud murum clausis etiam si libera ventis
Spiramenta latent, certis tibi pignora rebus,
Atque oculis hæsura vias dabit ordine tellus.
Immensos plerunque sinus, & iugera pessum
Intercepta leges, densaq; abscondita nocti,
Prospectare procul Chaos, ac sine fine ruinæ
Cernis, & in syluis spatiosa cubilia retrò,
Antraq; demissis pe tibus fodisse latebris.
Incomperta via est operum, tantùm influit intra.
Argumenta dabunt ignoti vera profundi.
Tu modò subtileis animo duce perspice curas,
Occultamq; fidem manifestis adstrue rebus.
Nam quò liberior, quoq; est animosior ignis,
Semper & inclusus, nec vectus, sæuior ira est
Sub terra, penitusq; mouens: hoc plura necesse est
Vincla magis soluant, magis hoc obstantia pellant.
Nec tamen in rigidos exit contenta canaleis
Vis animæ: flamma auertit, quà proxima cedunt:
Obliquumq; secat, quà visa tenerrima causa est.
Hinc terræ tremor hinc motus, vbi densus hiatu
Spiritus exagitat venas, cessantiaq; vrget.
Quòd si spissa foret, solidoq; instaret inani:
Nulla daret miranda sui spectacula tellus,
Pigraq; & in pondus confestim mobilis esset.
Sed summis si fortè putas concredere causis
Tantum opus, & summis alimentum viribus ortu,
Quæ valida in promptu cernis, validosq; recessus,

Falla-

Fallere sed nondum tibi certa hæc lumine recto.
Namque illud quodcunq; vacat, specus omnis hiatu
Et res introitu soluunt, aditu q; patenti
Couersæ languent vires, animosq; remittunt.
Quippe vbi contineat ventos, qua quiq; morantes
In vacuo desint: cessat, tantumq; profundi
Limite. *Explicat erranteis, & in ipso* limine tardat.*
Angustis opus est turbare in faucibus illos.
Feruet opus, densiq; fremunt, premiturq; ruina
Hinc furtim Borea, atque Noto: nunc vnus vterq; est,
Hinc venti rabies, hinc sæuo quassat hiatu,
Fundament a solo trepidant, vrbesq; caducæ,
Inde, neque est aliud, si fas est, credere, mundo
Venturam antiquam faciem, veracius omen.
Hęc primo species rerum, naturaq; terræ,
Intorsus cessante solo trahit vndiq; venas.
Ætna sui manifesta fides, & proxima vero est.
Non illic, duce me, occultas scrutabere caussas:
Occurrent oculis ipsæ, cogentq; fateri.
Plurima namq; patent illi miracula monti.
Hinc vasti terrent aditus, merguntq; profundo:
Corrigit hinc arctus, penitusq; quod exigit vltrà.
Hinc spissæ rupes obstant, discordiaq; ingens
Varios mediosque. *Inter opus nectunt* varium, mediumq; coërcent.*
Pars igni domitæ, pars ignes ferre coactæ,
Vt maior species Ætnæ succurrat inanis.
Hæc illis sedes, tantarumq; area rerum est.
Nunc opus artificem incendit, causamq; reposcit:
Non illam parui, aut tenuis discriminis, ignes
Mille sub exiguo ponent tibi tempore veras
Res: oculiq; docent res ipsæ credere cogunt.
Quin etiam tactu moneant contingere toto,
Si liceat: prohibent flammæ, custodiaq; ignis
Illi operum est: arcent aditu: diuinaq; rerum.

Vt maior ſpecies Ætnæ ſuccurrat inanis,
Cura ſine arbitrio eſt, eadem procul omnia cernit.
Nec tamen eſt dubium, penitus quis torqueat Ætnã
Aut quis mirandus tantæ fuber imperet arti.
Pellitur exuſtæ glomeratus nimbus arenæ:
Flagrantes properant moles: voluuntur ab imo
Fundamenta: fragor tota nunc rumpitur Ætna:
Nunc fuſca pallent incendia miſta ruinæ.
Ipſe procul magnos moratur Iuppiter igneis,
Neue ſepulta noui ſurgant in bella Gigantes:
Neu Ditem regni pudeat, neu Tartara cœlo
Vertat in occulto: tantùm premit omnia dextra.
Congeries operis ſaxorum, & putris arena
(Quæ nec ſponte ſua faciunt, nec corporis vlli
Suſtentata cadunt robuſtis viribus) omnes
Exigitur: vertit vaſa omnia vertice ſæuo:
In denſum congeſta rotant, voluuntq; profundo.
Hac cauſa expectata ruunt incendia montis.
Spiritus inflatis nomen languentibus aër.
Nam propè natura par eſt violentia ſemper.
Ingenium velox illi, motuſq; perennis.
Verum opus auxilio eſt, vt pellat corpore: nullus
Impetus eſt ipſi: quà ſpiritus imperat, audit.
Nunc princeps, magnuſq; ſub hoc duce militat ignis,
**Nunc quoniam in promptu eſt operis natura, ſoliq;* Huic.
Vna ipſi venti, quæ res incendia paſcit,
Cùm ſubitò cohibetur, ineſt quæ cauſa ſilenti,
Subſequar: immenſus labor eſt, ſed fertilis idem.
Digno laborantis reſpondent præmia curæ.
Non oculis ſolùm pecudum miranda fuere
More, nec effuſis in humum graue paſcere corpus:
Noſſe fidem rebus, dubiaſq; exquirere cauſas
Sacra perurgentem, capitiq; attollere cœlum:
Scire quot, & quæ ſint: cur magno talia mundo
Principia occaſus metuunt, ad ſecula pergunt:

Et firma æterno religata est machina mundo.
Solis scire modum, & quãto minor orbita Lunæ sit:
Cur illi breuior, cur isti persolet orbis
Annus: ille monet quæ certo sidera currant
Ordine, quæue sua careant incondita cura.
Scire vices etiam signorum, & tradita iuræ:
Nubila cur cælo, terræ denuntiat imbres,
Quo rubeat Phœbe, quo frater palleat igni.
Tempora cur variant anni, primaq́ iuuentæ
Ver præit æstatem: cur æstas ipsa senescit:
Autumnóque obrepit hyems, & in orbe recurrit.
Axem scire Helices: & tristem nosse cometen:
Lucifer vnde micet, quale Hesperus, vnde Bootes:
Saturni cur stella tenax: cur Martia pugnax:
Quo rapiant nautæ, quo sidere lintea tendant.
Scire vias maris, & cæli prædicere cursu.
Quò volet Orion, quò Sirius incubet index:
Et quæcunque iacent tanto miracula mundo,
Non digesta pati, nec aceruo condita rerum,
Sed manifesta notis certa disponere sede
Singula: diuini est animi, ac iucunda voluptas.
Sed prior hæc hominũ cura est cognoscere terram,
Et quæ nunc miranda tulit natura, notare.
Hæc nobis magna affinis cæleſtibus astris.
Nam quæ, mortales spes est, quæ amentia maior,
In Iouis errantem regno perquirere velle?
Tantum opus ante pedes transire, & perdere, segnes?
Torquemur miseri in paruis, premimurq́ labantes,
Dum sese pretio redimant, verumq́ profesſe,
Tum demum viles taceant, inopesq́ relictę.
Noctes atque dies festinant æra coloni,
Callent rure manus: glebarum vsu experiuntur
Fertilis hæc, segetiq́ feracior, altera vitis.
Hæc platanis humus, hæc herbis dignissima tellus
Hæc diti melior pecori, syluisq́ fidelis.

Ari-

Aridiora tenent oleæ, succosior vlmis
Grata leues cruciant animos, & corpora causæ,
Horrea vix saturent, tumeant & dolia musto,
Plenaq; de sicco surgant fœnilia campo.
Sic auidi semper, quæ visum est carius istis.
Implendus sibi quisque bonis est artibus, illæ
Sunt animi fruges: hæc rerum maxima merces,
Scire quid occulto naturæ terra coërcet:
Nullum fallere opus, non multos cernere sacros
Ætnæi montis fremitus animumq; furentis:
Non subito pallere sono, non credere, subter
Scrutamur rimas, euertimus omne profundum.
Quæritur argenti seman, nunc aurea vena,
Torquentur flamma terræ, ferroq; domantur.
Cœlestis migrasse minas ad Tartara mundi.
Nosse quid impediat ventos, quid nutriat igneis:
Vnde repentè quies, & multo fœdere pax sit.
Concrescant animi penitus: seu fortè cauernæ,
Introituq; ipsi feruent: seu terra minutis
Rara foraminibus, ne venis abstrahat auras.
Plenius hoc etiam rigido quà vertice surgit,
Illinc infestus, atque hinc obnoxius, intus
Vndique diuersas admittere cogitat auras,
Et coniuratis addat concordia vires:
Siue introrsus agunt nubes, & nubilus Auster:
Seu forsan flexere caput, tergoq; feruntur.
Præcipiti delata sono premit vna, fugatq;
Torrenteis curas, pulsataq; corpora densat.
Nam veluti resonante diu Tritone canoro,
Pellit opes collectus aquæ, victusq; mouere
Spiritus, & longas emugit buccina voces,
Carmineq; irrigno magni cortina theatri
Imparibus numerosa modis canit arte regentis,
Quæ tenuem impellens animam subremigat vndæ:
Haud aliter submota furens torrentibus aura

Pugnat in angusto, & magnũ cõmurmurat Ætna
Credendum est etiam ventorum existere causas
Sub terris similes harum, quas cernimus extra,
Vt cùm densa cremant inter se corpora, turba
Elisa in vacuum fugiunt: & proxima secum
Nomina tota trahunt, tutaq; in sede resistunt.
Quòd si fortè mihi quædam discordia tecum est,
Principijsq; alijs credas consurgere ventos,
Non dubium rupes aliquas, penitusq; cauernas
Prouere ingenti sonitu, casuq; propinquas
Diffugere, impelliq; animas hinc cernere ventos,
Aut humore etiam nebulas effundere largo:
Vt campis, agruq; solent, quos obruit amnis.
Vallibus exoriens caligat nubilus aër.
Flumina partua ferunt auras: vis proxima vẽto est,
Eminus aspirat fortis, & verberat humor.
Atque hæc in vacuo si tanta potentia rerum est,
Hoc plura efficiant infrà, cluſiq; necesse est.
His agitur causis extrà, penitusq; coactis
Exagitant ventos, pugnant in faucibus arctè:
Pugnantes suffocãt intus & vt vnda profundo
Terq; quaterq; exhausta graueis vbi perbibit Euros,
Ingeminat fluctus, & primos vltimus vrget:
Haud secus astrictus certamine tangitur ictu
Spiritus, inuoluensq; suo sibi pondere vires,
Densa per ardentes exercet corpora venas,
Et quacunq; iter est, properat, transitq; morantem,
Donec confluuio reuolutis æstibus amnis
Exilit, atque furens tota vomit igneus Ætna.
Quòd si fortè putas ijsdem decurrere ventos
Faucibus, atque ijsdem pulsis remeare: notandas
Res oculis locus ipse dabit, cogetq; negare.
Iouis. Quamuis cæruleo siccus* sic frigeat æther,
Purpureoq; rubens fulgat iubar aureus ostro:
Illinc obscura semper caligine nubes,

Pi.

Pigraq́ defuſo circum ſtupet humida vultu:
Proſpectat ſublimis opus, vaſtoſq́ receſſus
Non illam videt Ætna, nec vllo intercipit æſtu:
Obſequitur quacunque iubet leuis aura, reditq́.
Placanteis etiam cœleſtia Numina thure,
Summo cerne iugo, vel quà liberrimus Ætna
In proſpectus hiat, tantarum ſemina rerum,
Si nihil irritet flammas, ſtupeatq́ profundum.
Huic igitur credis, torrens vt ſpiritus ille,
Qui rupes terramq́ vorat, qui fulminat igneis,
Cur egit vires, & præceps flexit habenas.
Præſertim ipſa ſuo decliuia ponderenunquam
Corpora diripiant, validoq́ abſolueret arcu.
Quod niſi fallor, adeſt ſpecies, tantusq́ ruinis
Impetus attentos oculorum transfugit ictus.
Nec leuitas tantos igitur ferit aura, mouetq́:
Sparſa liquore manus ſacros vbi ventilet igneis.
Verberat ore tamen, pulſataq́ corpora noſtra
Incurſant: adeò tenuis vim cauſa repellit.
Non cinerem ſtipulámue leuem, non arida ſorbet
Gramina: non tenuis plantis liquor exit iiſdem.
Surgit adoratis ſublimis fumus ab aris.* Odoratis.
Tanta quies illis eſt, & pax innoxia parti.
Siue peregrinis igitur, proprijsue potentes
Coniurant animæ cauſis, ille impetus ignis
Et montis parteis atras ſubuertit arena,
Vaſtaq́ concurſu trepidantia ſaxa fragoris,
Ardenteisq́ ſimul flammas, ac fulmina rumpunt.
Haud aliter, quàm cùm prono iacuere ſub Auſtro,
Aut Aquilone fremunt ſyluæ, dant brachia nodo
Implicitæ, hæc ſerpunt tunctis incendia ramis.
Nec te decipiant ſtolidi mendacia vulgi
Exhauſtos ceſſare ſinus: dare tempora rurſus,
Vt rapiant vires, repetantq́ in prælia victi.
Pelle nefas animo, mendacemq́ exue famam.

Non eſt diuinùs tam ſordida rebus egeſtas,
Nec paruas mendicat opes, nec corrogat auras:
Præſto ſunt operi ventorum examina ſemper.
Cauſa latet, quærunt pariter, cogúntque morari.
Exhauſta. *Sæpe premit fauces magnis *extructa ruinis*
Conzeries: clauditque vias luctamine ab imo,
Et ſciſſo veluti tecto ſub pondere præſto eſt
Sicco *Haud ſecus ac teneros cùm *ſecum frigida * monti*
Monte. **Deſidia eſt, tutóque licet diſcedere monteis.*
Deſudat. *Pòſt vbi continuere moram, velociùs vrgent,*
Pellunt oppoſitas moles, ac vincula rumpunt:
Quicquid in obliquum eſt, frangunt iter: acrior ictu
Impetus exoritur: magnis operata rapinis
Flamma micat, latosq́ ruens exundat in agros.
Si ceſſant a rure ferunt ſpectacula venti,
Nunc ſuperant quæcunq́ regunt incendia ſyluæ.
Quæ flammas alimenta vocent, quid nutriat Ætna
Incendi poterunt, illis vernacula cauſis
Materia, oppoſitumq́ igni genus vtile terrent:
Vritur aſſiduè calidus nunc ſulfuris humor,
Nunc ſpiſſus crebro præbetur vimine ſuccus.
Pingue bitumen adeſt, & quicquid comminus atras
Irritat flammas, illius corporis Ætna eſt:
Atque hanc materiam penitus diſcurrere fontes,
Infeſtæ erumpunt & aquæ radice ſub ipſa.
Pars oculis manifeſta iacet: quæ corpore dura eſt,
Ac lapis: in pingui feruent incendia ſucco.
Vinime. *Quin etiam vanè quædam ſine *nomine ſaxa*
Toto monte liquant: illu cuſtodia flammæ
Vera, tenaxq́ data eſt ſed maxima cauſa molaris
Illius incendi lapidis ſic vindicat Aetnam.
Quem ſi fortè manu teneas, & robore cernas,
Nec ſeruare putes ignem, nec ſpargere poſſe:
Sed ſimul ac ferro quæras, reſpondet & ictu
Scintillat calor, hunc multis circundare flammis.

Et

Et potes extorquere animos, atque exue robur,
Fundetur ferro citius, nam mobilis illi,
Et metuens natura mali est, vbi cogitur igni.
Sed simul atque hausit flammas, non tutior hausta
Vlla domus seruans aciem, duramq; tenaci
Septa fide: tutum est illis, patientia victo,
Vix vnquam redit in vires, atque euomit ignem.
Totus enim denso stipatur robore, tarda
Per tenuem admissa vias incendia nutrit,
Cunctanterq; eadem, pigrèq; accepta remittit.
Nec tamen hoc vno quòd montis plurima pars est,
Vincit, & incendi causam tenet: illa profectò
Miranda est lapidum viuax, animosaq; virtus.
Cætera materies, quæcunq; est fertilis igni,
Vt semel accensa est, moritur: nec restat in illa,
Quod repetas: tantùm cinis, & sine semine terra est
Hic semel atque iterum patiens, ac mille perhausta
Ignibus instaurat vires: nec desinit antè
Quàm leuis *excocto defecit robore pumex:
In cinerem, putreisq; iacet delapsus arenas.
Cerne locis etiam similem arsisse cauernas.
Illic materiæ nascentis copia maior,
Sed genus hoc lapidis certissima signa coloris,
Quod nullas adiunxit opes, & languet ignis.
Dicitur insidijs flagrans Ænaria quondam
Nunc extincta super: tectisque Neapolin inter
Et Cumas locus est, multis iam frigidus annis:
Quamuis æternum pingueſcat ab vbere sulfur.
In mercem legitur, tanto est fœcundior Ætna
Insula, cui nomen facies dedit ipse rotunda,
Sulfur enim solum, nec obesa cacumine terra est,
Et lapis accretus regerendis ignibus aptus.
Sed rarò fumat, qui vix, si accenditur, ardet:
In breue mortalem flammas quod copia nutrit,
Insula durata Vulcani nomine sacra.

Pars tamen incendi maior refixit: & alto
Iactatas recipit classeis, portuq; tuetur.
Quæ restat, minor, & diues satu vbere terra est:
Sed non Ætneis vires quas conferat illi.
Atque hæc ipsa tamen iam quondã extincta fuisses
Ni furtim aggeneret secretis callibus humor
Materiam, syluamq; suam, pressoq; canali
Huc illuc ageret ventos, & pasceret igneis.
Sed melius res nota ipsa est. Spectataq; veris
Occurrit signis: nec tentat fallere pestem.
Nam circa latera, atque imis radicibus Ætna
Candenteis efflat lapides, dusiectaq; saxa
Intereunt venis, manifesto vt credere possis
Pabula, & ardendi causſam lapidem esse molarem:
Cuius defectu ieiunus colligit ignis.
Ille vbi collegit flammas, iacit & simul ictu
Materiam accendit, cogitq; liquescere secum:
Haud equidem mirum factu, quod cernimus extrà.
Si lenitur opus, restat magis: vritur illic,
Sollicitatq; magu vicina incendia saxum:
Certaq; venturæ præmittit pignora flammæ.
Nam simul atque mouet curis, turbamq; minutus
Diffugit, extemploq; solum trahit, ictaq; ramis,
Et graue sub terra murmur demonstrat, & igneis.
Tum pauidum fugere, & sacris tum credere rebus,
Parcere & tuto speculaberis omnia colli.
Nam subito efferuent onerosa incendia raptis:
Accensæ subeunt moles, truncæq; ruinæ:
Protoluunt, atque atra sonant examina arenæ:
Nec recipit flammas mons, hic defessus anhelat,
Atque aperit se hostis, decrescit spiritus illic:
Haud aliter, quàm cùm lęto deuicta tropæo
Prona iacet campis acies, & castra sub ipsa
Tum si quis lapidum summo pertabuit igni:
Asperior sopita est & quędam sordida fax est:

Qualem purgato cernes discedere ferro.
Verùm vbi paullatim exciuit subducta caducis
Congeries saxis angusto è vertice surgunt:
Sic veluti in fornace lapis torretur. & omnis
Exuitur penitus venis, subit altiùs humor
Amissis opibus, leuis sine pondere pumex
Excoquitur liquor ille magis seruare, magisq;
Fulminis in speciem mitis procedere tandem
Incipit, & primis dimittit collibus undas:
Ille paullatim bis sena in millia pergunt.
Quippe nihil reuocat, curtis nihil ignibus obstat:
Nulla tenet frustra moles: simul omnia pugnant,
Nunc syluas, rupesq; vorant hæc tela, solumq;,
Ipsa adiutat opes, facileisq; sibi induit annos.
Quòd si fortè cauis cunctatus vasibus hæsit,
Vt pote inæqualeis voluens perpascitur agros,
Ingemi nat fluctus, & stantibus increpat vndis:
Sicut cùm curuo rapidum mare cernitur æstu,
Ac primùm tenuis sinus agit vlteriores,
Progrediens latè diffunditur, & succrescens,
Flumina consistunt ripis, ac frigore durant:
Paullatimq; ignes coeunt, ac flammea messis.
Exuitur facies tunc prima: vt quæque rigescit,
Effumat moles, atque ipso pondere tracta
Voluitur ingenti strepitu, præcepsq; sonanti
Cùm solido inflexa est pulsantes dissipat ictus:
Et quà discluſa est, candenti robore fulget,
Et micat examen plagis, ardentia saxa.
Scintillat, procul esse fide procul esse ruentes
Incolumi feruore cadunt, verùm impetus ignes
Si sumant, quondam vt ripas traiecerit amnis:
Vix iunctis quisquam fixo dimouerit illas.
Vicenos per sæpe dies iacet obruta moles.
Sed frustra certis disponere singula causis
Tentamus, si firma manet tibi fabula mendax:

Materiam vt credas aliam, fuisse igne fauillam,
Plurima proprietate simul concrescere. sicq́
Commistum lento flagrare bitumine sulfur.
Exustam. *Nam post exhaustam cretam quoq; robora fundit:*
Et figulos huic esse fidem dem frigoris vsu
Duritiem reuocare suam & constringere venas.
Sed signum commune leue est, atque irrita causa,
Quæ trepidat: verùm vbi certo pignore constat.
Nam velut arguti natura est æris & ignis,
Cùm domitum constat, eademq́, & robore salus,
Vtramque vt possis æris cognoscere portam:
Haud aliter lapis ille tenet, seu forte madenteis
Effluit in flammas, seu sit securus abillis:
Conseruatq́ notas: nec vultu perdidit igneis
Quin etiam externam multis color ipse resoluit,
Non odor, aut leuitas, putris magis ille, magisq́
Vna operis facies, eadem perq́ omnia terra est.
Nec tamen inficior lapides ardescere certos,
Interius fiurere accensos: hæc propria virtus.
Quin ipsis quædam Siculi cognomina saxis
Imposuere: Fricas etiam ipso nomine signant,
Fusilium esse notas, nunquam tamen illa liquescunt
Quamuis materies foueat successior intus:
Nec penitus venæ fuerint commissa molari.
Quod si quis lapidis miratur fusile robur:
Cogitet obscuri verissima dicta libelli
Heracleiti, & ibi nihil insuperabile gigni:
Si Omnia- que. **Omnia quæ rerum natura semina iacta,*
Sed nimirum hoc mirum, densissima corpora sæpe
Et solido vicina tamen compescimus igni.
Non animos æris flammis succumbere cernis?
Lentitiem plumbi non exuit? ipsaq́ ferri
Materies prædura, tamen subuertitur igni?
Spissaq́ suspensi fornacibus aurea saxa
Exudant pretium: quædam fortasse profundo

In-

Incomperta iacent simulq; obnoxia sorti.
Nec locus ingenio est: oculis te iudice vincent.
Nec lapis ille riget percussus, & ignibus obstat.
Si paruus torrere velis: cœloq; patenti
Candentem, pressumq; agedum fornace coërce:
Nec sufferre potest, nec sæuum durat in hostem:
Vincitur, & soluit vires, captusq; liquescit.
Quæ maiora putas autem tormenta moueri
Posse manu? quæ tanta putas incendia nostris
Sustentari opibus, quantis fornacibus Ætna
Vritur, a sacro nunquam non fertilis igne?
Sed non qui nostro feruet moderatior vsu,
Sed cœlo propter: vel quali Iuppiter ipse
Armatus flamma est: his viribus additus ingens
Spiritus, astrictis elisus faucibus: vt cùm
Fabriles operæ rudibus contendere massis
Festinant, igneis quatiunt, folleisq; trementem
Exanimant, pressoq; instigant agmine ventos.
Hęc operis fama est sic nobilis vritur Ætna.
Terra foraminibus vires trahit: vrget in arctum,
Spiritus incendi viuit per maxima saxa.
Magnificas laudes, operosaq; visere templa* Ædes.
Diuitijs hominum, aut sacra memorare vetusta
Traduce materia, & tetris per proxima fatis
Currimus: atque auidi veteris mendacia famæ
Ertimus, cuncta sq; libet percurrere genteu.
Nunc iuuat Ogygijs circundata mœnia Thebis,
Cernereq; & fratres: ille impiger, ille canorus
Condere felices alieno interserit æuo:
Inuitata pio nunc carmine saxa, lyraq;,
Nunc gemina ex vno fumantia saxa vapore
Miramur, septemq; Duces, raptumq; profundo.
Detinet Eurotas illic & sparsa Lycurgi,
Et sacer in bellum nuperus iuit turba recenti.
Nunc hic Cecropiæ variis spectantur Athenæ

Car-

Carminibus, gaudetq; sui victrice Minerua.
Excidit hîc reduci quondam tibi perfide Theseu
Candida sollicito permittere vela parenti.
Tu quoque Athenarum carmen tam nobile fidus
Erigone, sedes vestra en Philomela canoris
Euocat in syluis, & tu soror hospita tectis
Acciperis: solus Tereus ferus exulat agris.
Miramur Troiæ cineres, & flebile victis
Pergamõ, extinctosq; suos Phrygas: Hectora primũ
Conspicimus magni tumulũ Ducis. hic & Achilles
Impiger: & victus magni iacet Hectoris vltor,
Quin etiam Graiæ fixos tenuere tabellæ,
Signáue, nunc Paphiæ rorantes parte capilli,
Sub truce nunc parui ludentes Colchide gnati,
Nunc triſtes circa ſubiectæ altaria ceruæ,
Velatusq; pater nunc gloriæ viua Myronis:
Minaces. *Quinetiam illa manus operum, turbæq; *morantem,*
Hæc visenda putas terræ dubiusq; mariq;?
Artificis naturæ ingens opus aspice: nulla
Cùm tanta humanus Phœbus spectacula cernes
Præcipueq; vigil, feruens, cùm Sirius ardens.
Insequitur miranda tamen sua fabula montem:
Nec minus ille pius, quanquam sors nobilis ignis.
Nam quando ruptis excanduit Ætna cauernis,
Et velut euersis penitus fornacibus ignes,
Et vecta in longum rapidis feruoribus vnda:
Haud aliter sæuo quam cùm Iouis fulgurat æther.
Et nitidum obscura cœlum caligine torquet.
Ardebant aruis segetes, & mollia culta
Iugera cum dominis, syluæ, colles q; virentes.
Vix dum castra putant hostem mouisse tremebant
Et tam finitimę portas euaserat vrbis.
Tum verò, vt cuique est animus, vi eſq; rapina
Tutari conantur opes: gemit ille ſub auro:
Colligit ille arma, & ſtulta ceruice reponit:

De-

Defectum raptis: illum sua carmina tardant.
Hic velox nimium properat sub pondere pauper:
Et quod cuique fuit chari fugit ipse sub illo,
Sed non incolumis dominum sua præda secuta est,
Cunctanteis vorat ignis, & vndique torret auaros
Consequitur fugisse ratos, & præmia captis
Concrepat, ac nullis parsura incendia pascunt,
Vel solis parsura pijs, namque optima proles*
** Amphinomus, fraterq́ pari sub munere fortes*
Cùm iam vicinis streperent incendia tectis,
Aspiciunt pigrumq́ patrem, matremq́, senemq́,
Eheu defessos posuisse in limine membra.
Parcite auara manus, dites attollite prædas:
Illis diuitiæ solæ, materq́ paterq́:
Hanc rapiunt prædam, mediumq́ exire per ignem
Ipso dante fidem properant, ô maxima rerum,
Et meritò pietas, homini tutissima virtus.
Erubuere pios iuuenes attingere flammæ:
Et quacunque ferunt illi vestigia, cedunt.
Felix illa dies, illa est innoxia terræ.
Dextra sæua tenent, læuaq́ incendia feruent.
Ille per obliquos igneis, fraterq́ triumphans,
Tutus vterque pio sub pondere sufficit illa:
Et circa geminos auidus sibi temperat ignis.
Incolumes abeunt tandem, & sua Numina secum
Salua ferunt: illos mirantur carmina vatum.
Illeq́ se posuit claro sub nomine Ditis
Nec sanctos iuueneis attingunt sordida fata:
Sed verè cessere domus & iura piorum.

Deis.

Ita legit Mariangelus Accursius in Diatriba in Ausonium.

C. PEDO-

C. PEDONIS ALBINOVANI IN MÆCENATIS OBITVM ELEGEIA.

Deſleram iuuenis triſti modò carmine fata:
Sunt etiam merito carmina danda ſeni.
Vt iuuenis deflendus erat tã candidus, & tã
Longiùs annoſo viuere dignus auo,
Irreligata ratis nunquam deſſa carina
Ft, redit in vaſtos ſemper onuſta lacus.
Illa rapit iuuenes prima florente iuuenta:
Non oblita rapit ſed tamen illa ſenes.
Nec mihi Mæcenas tecum fuit vſus amicis:
Lollius hoc ergo conciliauit opus.
Fidus erat nobis nam propter Cæſaris arma,
Cæſaris, & ſimilem propter in arma fidem.
Regũ eras genus Etruſci: tu Cæſaris almi
Dextera, Romanæ tu vigil vrbis eras.
Omnia cùm poſſes, tanto tam charus amico:
Te ſenſit nemo poſſe nocere tamen.
Pallade cum docta Phœbus donauerat arteis:
Tu decus, & laudes huius, & huius eras.
Vincit vulgareis, vincit Beryllus arenas,
Littore in extremo quas ſimul vnda mouet.
Quòd diſcinctus eras, animo quoque, carpitur vnũ:
Diluitur nimia ſimplicitate tua.
Sic illi vixere, quibus fuit aurea virgo:
Quæ bene præcinctos poſtmodò pulſa fugit.
Inuide, quid tandem tunicæ nocuere ſolutæ?
Aut tibi ventoſi quid nocuere ſinus?
Num minus vrbis erat cuſtos, & Cæſaris hoſpes?
Num tibi non tutas fecit in vrbe vias?
Violaui:. *Nocte ſub obſcura quis te* ſpoliauit amantem?*
Quis tetigit ferro durior ipſe latus?

Mains

Maius erat potuisse tamen nec velle triumphos:
Maior res, magnis abstinuisse fuit.
Maluit umbrosam quercum, Nymphasq; canētem,
Paucaq; pomosi rugera certa soli
Pieridas, Phœbumq; colens in mollibus hortis
Sederat argutas garrulus inter aues.
Marmora Mæonij vincunt monumenta libelli:
Viuitur ingenio, cætera mortis erunt.
Quid faceret? defunctus erat, comes impiger idem,
Miles & Auzusti fortis, & vsque pius.
Illum piscosi viderunt saxa Pelori
Ignibus hostilis reddere ligna ratis.
Puluere in Emathio fortem videre Philippi.
Quàm tunc ille tener: quàm grauis hostis erat?
Cùm freta Niliacæ texerunt lata carinæ,
Fortis erat circum fortis & ante Ducem.
Militis Eoi fugientis terga sequutus:
Tertius ad Nili dum fugit ille caput.
Pax erat: hæc illos laxarunt otia cultus.
Omnia victores Marte sedente decent.
Accius ipse lyram plectro percussit eburno,
Postquam victrices conticuere tubæ.
Hic modò miles erat: ne posset fœmina Romam
Dotalem stupri turpis habere sui.
Hic tela in profugos (tantùm curauerat arcum)
Misit ad extremos exorientis equos.
Bacche coloratos postquam deuicimus Indos,
Potasti galea dulce iuuante merum:
Et tibi securo tunicæ fluxere solutæ
Te puto purpureas tunc habuisse ducas.
Sum memor, & certè memini sic ducere thyrsos
Brachia purpurea candidiora nive.
Et tibi thyrsus erat gemmis ornatus & auro:
Serpentes ederæ vix habuere locum,
Argentata tuos etiam sandalia talos

Vinx-

Vinxerunt certè: nec, puto, Bacche negas.
Mollius es solito mecum tum multa loquutus:
Et tibi consulto verba fuere noua.
Impiger Alcide multo defuncte labore,
Sic memorant curas te posuisse tuas,
Sic tecum tenera lætum sussisse puella
Oblitum Nemeæ, iamq; Erimanthe tui.
Vltra nunquid erat torsisti pollice fusos:
Lenisti morsu leuia fila parum.
Percussit crebros te propter Lydia nodos,
Te propter dura stamina rupta manu.
Lydia te tunicas iussit lasciua fluentes
Inter lanificas ducere sæpe suas.
Claua torosa tibi pariter cum pelle iacebat,
Quam pede suspenso percutiebat Amor.
Quis fore credebat, premeret cùm iã impiger infans
Hydros ingenteis vix capiente manu?
Cùmue renascentem tereret velociter Hydram?
Frangeret immaneis vel Diomedis equos?
Vel tribus aduersis communem fratribus aluum,
Et sex aduersas solus in arma manus?
& Eolidas. *Fudit* & Aloidas postquam dominator Olympi,*
Bouem. *Dicitur in nitidum procubuisse* diem:*
Atq; aquilam misisse suam, quæ quæreret, ecquis
Posset amaturo vina referre Ioui:
Valle sub Idæa dum te formose sacerdos
Inuenit, & presso molliter vngue rapit.
Sic est: victor amet, victor potiatur in vmbra.
Victus. **Victor odorata dormiat inq; rosa.*
Victus aret, victúsque metat. **Victorem victus metuat: metus imperet illi,*
Membra nec in strata sternere discat humo,
Tempora dispensant vsus & tempora cultus:
Hæc hominem, pecudes, hæc moderantur aues.
Lux est, taurus arat: nox est, requieuit: arator
Liberat emerito seruida colla boui.

Con-

Conglaciantur aquæ, scopulis se condit hirundo:
Verberat et gelidos garrula Vere lacus.
Cæsar amicus erat: poterat vixisse solutè,
Cùm iam Cæsar idem, quod cupiebat, erat,
Indulsit meritò non est temerarius ille:
Vicimus Augusto iudice dignus erat.
Argo saxa pauens postquam Scyllæa legit,
Cyaneosq; metus iam religanda ratis:
Viscera dissecti* mutauit in arietis agnum
*Æetias, & succis omne perita suum.
His te Mæcenas iuuenescere posse decebat:
Hæc vtinam vobis Colchidos herba foret.
Redditur arboribus florens reuirentibus ætas:
Ergo non homini, quod fuit ante, redit?
Viuacesq; magis ceruos decet esse pauentes,
Si quorum in torua cornua fronte rigent?
Viuere cornices multos dicuntur in annos:
Cur nos angusta conditione sumus?
Pascitur Auroræ Tithonus nectare coniux:
Atq; ita iam tremulo nulla senecta nocet.
Ut tibi vita foret semper medicamine sacro,
Te vellem Auroræ complacuisse virum.
Illius aptus eras croceo vectabere cubili:
Et modò puniceo rore leuante torum,
Illius aptus eras roseas *adiungere bigas:
Tu dare purpurea lora regenda manu:
Tu mulcere iubam, cùm iam torsisset habenas
Procedente die respicientis equi.
Quæsitæ toti iuuenem sic Hesperon illum,
Quem nexum medio soluit in igne Venus.
Quem nunc in fuscis placida sub nocte nitentem
Luciferum contra currere cernis equis.
Hic tibi Coryciam, casias hic donat olentes.
Hic e palmiferis balsama missa iugis.
Nunc pretiũ candoris habes: nunc redditus vmbris,

Mutauerat arietem agno Æetias Medea Æetę regis Colchorum filia.

Tu iungere.

Te sumus obliti decubuisse senem.
Ter Pylium fleuere sui, ter Nestora canum:
Dicebantque tamen non. *Dicebant tamen hunc non satis esse senem,
Nestoris annosi vixisses secula si me.
Dispensata tibi stamina nente forent.
Nunc ego quid possim, tellus eius ossa teneto:
Pendula librato pondus & ipsa tuum.
Semper serta tibi dabimus, tibi semper odores,
Non vnquam situens, florida semper eris.
Sic est Mæcenas fato veniente loquutus,
Frigidus, & iam iam cùm moriturus erat:
Méne, inquit, tuuenis primæui Iuppiter ante
Augustam Bruti non cecidisse fidem?
Pectore maturo fuerat puer, integer æuo,
Et magnum magni Cæsaris illud opus.
Discedo: vellémq; prius non omnia dixit:
Incidit q; pudor, quæ propè dixit amor.
Sed manifestus erat moriens: quærebat amatæ
Coniugis amplexus, oscula verba manus.
Si tamen hoc satis est, vixi te Cæsare amico:
Et morior, dixit dum morior q; satis.
Mollibus ex oculis aliquis tibi procidet humor,
Cùm dicar subita voce fuisse tibi.
Hoc mihi contingat: iaceam tellure sub æqua:
Nec tamen hoc vltrà me potuisse, velim.
Sed meminisse velim, viuam sermonibus: illic
Semper ero: semper si meminisse voles.
Et decet, & certè viuam tibi semper amicus:
Nec tibi qui moritur, desinit esse tuus.
Ipse ego quicquid ero cineres, interque fauillas,
Quoque. Tunc* ego non potero non memor esse tui.
Exemplum vixi te propter molle beate:
Vnus Mæcenas te, ego propter eram.
Arbiter ipse fui: voluí, quod contigit esse:
Pectus eram verè pectoris ipse tui.

Vita

Viue diu mi chare ſenex: pete ſidera ſerò.
Eſt opus hoc terrâ: ſe quoque velle decet.
Et tibi ſuccreſcant iuuenes bis Cæſare digni:
Et tradant porrò Cæſaris vſq; genus.
Sic ſecura tibi cùm primùm Liuia coniux,
Expleat amiſſi munera rupta geneſ.
Cùm Deus in terris Diuis inſignis auitis,
Te Venus in patrio collocet alma ſinu.

P. VIRGILII MARONIS EPIGRAMMATA.

Laudes hortuli.

Iambici Senarij.

ADESTE Musæ, maximi proles Iouis:
Laudes feracis prædicemus hortuli.
Hortus salubres corpori præbet cibos,
Variósque cultus sæpe cultori refert:
Olus suaue, multiplex herba genus,
Vuas nitenteis, atque fœtus arborum
Non desit hortis & voluptas maxima,
Multisq; mista commodis iucunditas.
Aquæ strepentis vitreus lambit liquor,
Sulcoq; ductus, irrigat riuus sata.
Flores nitescunt discolore gramine,
Pinguntq; terras gemmeis honoribus.
Apes susurro murmurant gratæ leui,
Cùm summa florum, vel nouos rores legunt.
Fœcunda vitis coniuges vlmos grauat,
Textásue inumbrat pampinis arundines,
Opaca præbent arbores vmbracula,
Prohibentq; densis feruidum Solem comis.
Aues canoros garrulæ fundunt sonos,
Et semper auras cantibus mulcent suis.
Oblectat hortus, aduocat, pascit, tenet,
Animoq; mœsto demit angores graueis:
Membris vigorem reddit, & visum capit:
Refert labori pleniorem gratiam:

Tribuit

Tribuit colenti multiforme gaudium.

De Venere & vino.

Nec veneris, nec tu vini capiaris amore:
Vno namque modo vina, Venusq́; nocent.
Vt Venus eneruat vires, sic copia Bacchi
Et tentat gressus, debilitatq́; pedes.
Multos cæcus amor cogit secreta fateri:
Arcanum demens detegit ebrietas
Bellum sæpe parit ferus exitiale Cupido:
Sæpe manus itidem Bacchus ad arma vocat.
Perdidit horrendo Troiam Venus improba bello:
At Lapithas bello perdis Iacche graui.
Denique cùm menteis hominum furiarit vterque,
Et pudor, & probitas, & metus omnis abest.
Compedibus Venerem, vinclis constringe Lyæum:
Ne te muneribus ledat vterque suis.
Vina sitim sedent: gnatu Venus alma creandis
Seruiat. hos fineis transiluisse nocet.

De Liuore.

Carmen Phalæucium

Liuor tabificum malis venenum
Intactis vorat ossibus medullas,
Et totum bibit artubus cruorem:
Quòd quisquis furit, insidetq́; forti,
Vt debet sibi pœna semper ipse est.
Testatur gemitu grauem dolorem.
Suspirat, fremit, incutitq́; dentem:
Sudat frigidus intuens quod odit,
Effundit mala lingua virus atrum
Pallor terribilis genas colorat,
Infelix macies renudat ossa,
Non lux, non cibus est suauis illi:
Nec potus iuuat, aut sapor Lyæi,

Nec ſi pocula Iuppiter propinet,
Aut hæc porrigat, & miniſtret Hebe,
Aut tradat Ganymedes ipſe nectar.
Non ſomnum capit, aut quieſcit vnquam,
Torquet viſcera carnifex cruentus.
Veſanos tacitè mouet furores
Intentans animo faces Erynnis
Lethalis, Tityiq; vultur intus,
Qui ſemper lacerat, comeſtq; renouat,
Viuit pectore ſub dolente vulnus:
Quod Chironia nec manus leuarit,
Nec Phœbus, ſobolesue clara Phœbi.

De cantu Seirenum.

Seirenes varios cantus Acheloïa proles,
Et ſolitæ miſeros orè ciere modos.
Illarum voces, illarum Muſa mouebat
Omnia, quæ Thymile carmina dulcis amat:
Quod tuba, quod liſui, quod cornua rauca querun-
Quodq; foraminibus tibia mille ſonat: (tur,
Quodq; leues calami, quod ſuauis cantat Aëdon,
Quod lyra, quod citharæ, quod moribundus olor.
Illectos nautas dulci modulamine vocis
Mergebant auidæ fluctibus Ionijs.
Sanguine Siſyphio generatas magnus Vlyſſes
Hac tutos ſola præſtitit arte ſuos:
Illeuit cera ſociorum callidus aureis:
Atque ſuas vinclis præbuit ipſe manus.
Tranſiluit ſcopulos & inhoſpita littora claſſis,
Illæ præcipites deſiluere freto.
Sic blandas vocisq; notas, & carmina vicit:
Sic tandem exitio monſtra canora dedit.

De

De Natali die.

Clarus inoffenſo procedat lumine Titan,
Lætificusq́ dies eat omnibus æthere puro.
Voſq́ ſimul iuuenes animis, & voce fauentes
Concelebrate diem votis felicibus almum:
Proſper vt is ſemper redeat, vatiq́ quotannis
Aſmenidæ referant alacres ſua munera nati.

De Orpheo.

Threïcium quondam vates fide creditur canora
Mouiſſe ſenſu acrium ferarum,
Atque amnes tenuiſſe vagos,
Et ſurdæ cantu concitaſſe ſaxa.
Suauiſonosq́ modos teſtudinis arbores ſecutæ
Vmbram ferūntur præbuiſſe vati.
Sed placidis hominum dictis fera corda mitigauit,
Doctaq́ vitam voce temperauit.
Iuſtitiam docuit: cœtu quoque congregauit vno,
Moresq́ agreſtes expoliuit Orpheus.

De Ludo.

Sperne lucrum: vexat mentes veſana libido.
Fraude carete graues, ignari credite doctis.
Luſuris nummos, animos quoque ponere debent.
Pone malas, quoties ludendo vinceris, iras.
Ludite ſecuri quibus æs eſt ſemper in arca.
Si quis habet nummos veniens, exibit inanis.
Luſori cupido ſemper grauis exitus inſtat.
Sancta probis pax eſt: ira ſci deſine victus.
Nullus vbique poteſt felix ludere dextra.
**Principio Furijs Ira eſt tribus addita quarta:*

Initio Furijs ego ſum.

Plectle truces animos, vt vere ludere poſſis.
Ponite maturè bellum, precor, iráque ceſſet.

De Littera. Y.

Littera Pythogoræ diſcrimine ſecta bicorni,
Humanæ vitæ ſpeciem præferre videtur.
Nam via virtutis dextrum petit ardua callem,
Difficilemq; aditum primùm ſpectantibus offert:
Sed requiem præbet ſeſſis in vertice ſummo.
Molle oſtentat iter via lata: ſed vltima meta
Præcipitat captos, volutátq; per ardua ſaxa.
Quiſquis enim duros caſus virtutis amore
Viceritille ſibi laudemq́, decusq́, parabit.
At qui deſidiam, luxumq́, ſequetur inertem,
Dum fugit oppoſitos incauta mente labores,
Turpis, inopſq́, ſimul miſerabile tranſiget ævum.

De XII. laboribus Herculis.

Prima Cleonæi tolerata ærumna leonis.
Proxima Lernæam ferro & face contudit Hydram.
Mox Erymantheum vis tertia perculit aprum,
Æripedis quarto tulit aurea cornua certu.
Stymphalidas pepulit volucres diſcrimine quinto.
Threïcium ſexto ſpoliauit Amazona balteo.
Septima in Augiæ ſtabulis impenſa laboris.
Octaua expulſo numeratur Adoreæ tauro.
In Diomedeis victoria nona quadrigis.
Geryone extincto decimam dat Iberia palmam.
Vndecimum mala Heſperidum diſtracta triumphum.
Cerberus extremi ſuprema eſt meta laboris.

De eiſdem.

Compreſſit Nemeæ primùm virtute Leonem.

Ex-

Extincta est anguis, quæ pullulat, Hydra secundo.
Tertius euectus fuis est Erimanthius angens.
Cornibus auratis Cretum necat ordine quarto.
Deiicit horrisono quintò Stymphalidas arcu.
Abstulit Hippolytæ sextò sua vincula victæ.
Septimus Augiæ stabulum labor egerit vndis.
Octauò domuit magno luctamine Taurum.
Tum Diomedis equos nonò cùm Rege peremit.
Gerionem decimo tripleci cum corpore vicit.
Vndecimò abstractus vidit noua Cerberus astra.
Postremò Hesperidum victor tulit aurea mala.

EST ET NON, INCERTI AVTHORIS

Est, & non cuncti monosyllaba nota frequentant:
His demptis, nihil est hominum quod sermo volutet:
Omnia in his, & ab his sunt omnia. siue negoti,
Siue oti quicquam est: seu turbæ, siue quietis:
Alterutro, pariter nonnunquam sæpe seorsis.
Obsistunt dubijs, vt mores, ingeniumq;,
Vel facules, vel difficiles, contentio nacta est.
Si consentitur, mora nulla interuenit, est, est:
Sin controuersum, dissensio subiiciet, non:
Hinc fora dissultant clamoribus, hinc furiosi
Iurgia sunt Circi, cuneati hinc læta theatri
Seditio: & tales agitat quoque curia lites.
Coniugia & nati cum patribus ista quietis,
Verba ferunt studijs, salua pietate loquentes.
Hinc etiam placidis schola consona disciplinis,
Dogmaticas agitat placido certamine lites.
Hinc omnis certat dia lectica turba sophorum.
Est lux? istne dies ergo non conuenit isthuc.
Nam facibus multis, aut fulgoribus quotics lux,
Est nocturna homini, non est lux ista dei.

Est, & non igitur quoties lucem esse fatendum est:
Sed non esse dicent, mille hinc certamina surgunt.
Hinc pauci, multi quoque talia commedistantes
Murmure concluso rabiosa silentia rodunt.
Qualis vita hominum, duo quã monosylliba versãt.

Vir Bonus.

Vir bonus & sapiens, qualem vix repperit vnum
Millibus e cunctis hominum consultus Apollo,
Iudex ipse sui totum se explorat ad vnguem.
Quid proceres, vanique ferat, quid opinio vulgi,
Securus mundi instar habens, teres atque rotundus,
Externe ne quid labis per leuia sidat.
Ille dies quam longus erit sub sidere Cancri,
Quantaq; nox tropico se porrigit in Capricorno,
Cogitat: & iusto trutinæ se examine pensat,
Ne quid hiet, nequid protuberet, angulus aquis
Partibus vt cocat: nil vt deliret amussis.
Sit solidam quodcunque subest, nec inania subtus
Iudicet admotus digitis pellentibus ictus.
Non prius in dulcem declinat lumina somnum,
Omnia quàm longi reputauerit acta diei.
Quæ prætergressus, quid gestum tempore quid non,
Cur isti facto decus abfuit? aut ratio illi?
Quid mihi præteritum? cur hæc sententia sedit?
Quam melius mutare fuit? miseratus egentem
Cur aliquem fracta persensi mente dolorem?
Quid volui, quod nolle bonum foret? vtile honesto
Cur malui antetuli? num dicto, aut denique vultu
Perstrictus quisquam? cur me natura magis, quàm
Disciplina trahit? sic dicta & facta per omnia
Ingredien, ortuq; a vespere cuncta reuoluens,
Offensis prauis dat palmam, & præmia rectis.

De ætatibus Animalium.

Ter binos, deciesq́; nouem superexit in annos
Iusta senescentem quos implet vita virorum.
Hos nouies superat viuendo garrula cornix:
Et quater egreditur cornicis secula cervus.
Alipedem cervum ter vincit cornus: at illum
Multiplicat nouies fœnix reparabilis ales.
Quem vos perpetuò decies præuertitis æuo
Nymphæ Hamadryades, quarum longissima vita est.
Hi cohibent fines viuacia fata animantum.
Cætera secreti nouit deus arbiter æui.

De Musarum inuentis.

Clio gesta canens transactis Tempora reddit.
Melpomene Tragico proclamat mœsta boatu.
Comica lasciuo gaudet sermone Thalia.
Dulciloquis calamos Euterpe flatibus vrget.
Terpsichore affectu citharis mouet, imperat, auget
Plectra gerens: Erato saltat pede, carmine, vultu.
Carmina Calliope libris Heroica mandat.
Vrania cœli motus scrutatur, & astra.
Signat cuncta manu: loquitur Polymneia gestu.
Mentis Apollineæ vis hæc mouet vndique Musas.
In medio residens complectitur omnia Phœbus.

De eisdem prosa oratione.

Clio historias inuenit, Melpomene Tragœdias, Thalia Comœdias, Euterpe Tibias: Terpsichore Psalterium, Erato Geometriam, Calliope literas, Vrania Astrologiam, Polymneia Rhetoricam.

DE IMAGINE IN VNDA DISTHICHA.

Redditur effigies liquida ſpectantis in vnda:
Qualis inaduerſo ſpeculorum cernitur orbe.

Formam Obiecti qualis. Videtur.

**Formas pura refert oculis ſpectantibus vnda:*
**Obiecto quales ſpeculi fulgore* videntur.*

Fontis aquæ reddunt ſimulachra imitantia verum:
Qualia læue refert ſpeculi, cùm cernimus æquor.

Exprimit oppoſitas immobilis vnda figuras:
Læuari qualeis ſpeculi nitor ipſe remittit.

Apparet mendax illimi fontis figura:
Qualem reiectat ſpeculi nitidiſſimus orbis.

Vnda quieta refert alto de gurgite formas:
Ac veluti ſpeculum nitido ſplendore coruſcat.

Spectantis faciem mundiſſimus aſſimilat fons:
Sicut in oppoſito ſpeculi ſolet æquore cerni.

Forma repercuſſu liquidarum fingit aquarum:
Qualeis purifico ſpeculorum ex orbe reducit.

Fontibus in liquidis ſimplex generatur imago:
Vt ſolet a ſpeculo facies ſplendente referri.

Effigies liquido reſpondet ab æquore fontis:
Qualis & a ſpeculo ſimulatrix vmbra reſultat.

Effin-

Effingit ſpecies puriſſimus humor aquarum:
Plana velut ſpeculi viuas imitantia formas.

Fonte repulſatur depicta tuentis imago:
Ceu leuis in ſpeculo ſolet apparere figura.

DE AMNE GLACIE CONCRETO DISTICHA. 12.

Quà ratis egit iter, iuncto boue plauſtra trahuntur:
Poſtquam triſtis hyems frigore vinxit aquas.

Suſtinet vnda rotam, patulæ modò peruia puppi:
Vt concreta gelu marmoris inſtar habet.

Quas modò plauſtra premunt vndas, ratis ante ſecabat,
Poſtquam brumali diriguere gelu.

Vnda rotam patitur, celerem nunc paſſa carinam:
In glaciem ſolidam verſus vt amnis abit.

Quæ ſolita eſt ferre vnda rateis, ſit peruia plauſtris
Vt ſteriis in glaciem marmore verſa nouo.

Semita ſit plauſtro, quà puppis aduncа cucurrit,
Poſtquam frigoribus bruma coëgit aquas.

Orbita ſignat iter, modò quà carus alienus exiit:
Strinxit aquas tenues vt glacialis hyems.

Amnis iter plauſtro dat, qui dedit ante carinæ:
Durat vt ventis vnda, ſit apta rotis.

Plauſtra

Plaustra boues ducunt, qua remis acta carina est,
Postquam duriunt crassum in amne liquor.

Vnda capax ratium plaustris iter algida præbet,
Frigoribus sæuis vt stetit amnis iners.

Plaustra viam carpunt, quà puppes ire solebant,
Frigidus vt Boreas obstupefecit aquas.

De Iride tristicha.

Thaumantis proles varianti veste figurat,
Multicolor picto per nubila deuolat arcu:
Cùm Sol ardentes radios in nubila iecit.

Cùm Sol horrifico nimbos fulgore repleuit:
Apparet varij radijs distincta coloris
Iris, & insigni decorat curuamine cœlum.

Clara sub æthereis fulget Thaumantia proles
Nubibus, vt radijs plurium Sol attigit imbrem,
Et picturato cœlum velamine cingit.

Discolor æthereis apparet nubibus Iris:
Postquam flammiferi rapuerunt lumina Solis,
Et cœlum varijs miranda coloribus ornat.

Imbriferas nubeis radijs vbi contigerit Sol,
Luce sub aduersa varios iacit vnda colores:
Dicitur hæc Iris picto spectantibus arcu.

Dum nubes radijs tetigit fulgentibus atras
Phœbus, & aduerso lumen resplenduit imbri,
Tunc Iris vario circumdat nubila cinctu.

Mirifico

Mirifice nubes ambit Thaumante creata:
Quas cùm ex aduerso tetigit rota fulgida Solis,
Tum iacet insigneu per nubila densa colores.

Nuntia Iunonis vario decorata colore,
Æthera nubificum complectitur orbe decoro,
Cùm Phœbus radios in nubem iecit aquosam.

Nubila cùm Phœbus perfudit lumine claro,
Tum fit vt humor aquæ suffulgeat, atq; colores
Sub varia specie iaciat mirabilis arcus.

Cùm radijs imbres, & aquarum pendulus humor
Frangitur: apparet, quam Græcia nominat Iris,
Multorum insignis vario splendore colorum.

Iris habet varios subiecta luce colores:
Quam Sol imbrifera fulgens de nube creauit,
Cùm pepulit radijs obstantia nubila claris.

Luce repentina cùm Sol impleuit aquosas
Aduersus nubes, effulget protinus Iris
Picta veste decens, & multicoloribus alis.

DE ORTV SOLIS TETRASTICHA.

Aurora Oceanum croceo velamine fulgens
Liquerat, & bijugis vecta rubebat equis:
Luce polum nitida perfudit candidus orbis,
Et clarum emicuit Sole oriente iubar.

Rosida puniceo Pallantias exit amictu,
Astrigerum inficiens luce oriente polum.

Sol

Sol insigne caput radiorum ardente corona
Promit, ab æquoreis Tethyos ortus aquis.

Extulit Oceano caput aureus igniferum Sol,
Fugerunt toto protinus astra polo:
Concessere Deo tenebræ, rebusq; colores
Lux iterum cunctis reddidit alma suos.

Tithoni coniux roseo sub lumine terras
Inficit, & cœlum lutea sidereum:
Cùm Soligiferos currus e surgite magno
Sustulit, & claris astra fugauit equis.

Nox abit, astriferò velamine cincta micanti,
Et redigit stellas, exoriturq; dies.
Emicat Oceano Phœbi rota clara relicto:
Illustrata nitent lumine cuncta suo.

Aurea fulgebat roseis Aurora capillis,
Et matutino rore madebat humus:
Tethyos undisonæ cùm prosilit æquore Titan,
Flammiferò vultus ore micante ferens.

Exuitur Phœbus perfundens luce nitenti
Et maria, & terras, stelliferumq; polum:
Astraq; cesserunt fulgentia crinibus aureis,
Et nox sidereas occubat atra faces.

Sol orieris, currusq; tuos e surgite tollens
Oceani, claro reddidit orbe diem:
Flammiferumq; iubar, terræq; polo reduxit,
Et pepulit radijs astra repente suis.

Memnonis vt genitrix infecerat humida cœlum,
Et roseis manibus sidera dispulerat:

Phœbus

Phœbus Atlanteis e fluctibus aureus orbem
Sustulit igniferum, lúxq; diésq; redit.

Præuia flammiferi currus Aurora rubebat,
Extuleratq; alto gurgite Phœbus equos:
Noctiuagósque simul radijs flagrantibus igneis
Depulerat cœlo, reddiderátque diem.

Vix Aurora suo rubefecerat æthera curru,
Summáque canebat roribus herba nouis:
Prosilit e medijs candens rota Tethyos vndis,
Et vaga cesserunt sidera Solis equis.

Surgit ab Oceano Tithoni fulgida coniux,
Et vestis ab rosea subruit ipsa pedes:
Tum Phœbus radijs rutulum fulgentibus orbem
Depulit e tenebris, nóxque peracta fuit.

DE SIGNIS COELESTIBVS HEXASTICHA.

Primus adest Aries, Taurúsque insignibus auro
Cornibus, & Fratres, & Cancer aquatile signum,
Tum Leo terribilis Nemees, atque innuba Virgo
Libra subit, caudáque Animal quod dirigit ictum,
Armatúsque arcu Chiron, & corniger Hircus,
Fusor aquæ simul, & fulgenti limine Pisces.*

Piscis in anno al. alueo.

**Portior est Helles, & *portitor Europæus,*
Et gemini iuuenes, & pressus ab Hercule Cancer,
Horrendúsque Leo sequitur, cùm Virgine sancta,
Libráque lance pari, & Violentus acumine caudæ:
Inde Sagittiferi facies senis, & Capricornus,
Et qui portat aquam puer vrniger, & duo Pisces.

Proditor proditor.

Signorum princeps Aries, & Taurus, & unà
Tyndaridæ Iuuenes, & feruida brachia Cancri,
Herculeusq́; Leo Nemeæ pauor, almaq́; Virgo:
Libra iugo æquali pendens, & Scorpius acer,
Centaurusq́; senex Chiron, & cornua Capri,
Et Iuuenis gestator aquæ, Pisces q́; supremi.

Corniger astrorum ductor, Taurusq́; secundus,
Tum sidus Geminum, & Cancri gemmantis imago,
Truxq́; Leo, & Virgo quæ spicea munera gestat:
Et Libram, quam Cæsar habet: Chelæq́; minaces,
Atq́; arcu pollens, & salsi gurgitis Hircus,
Urnaq́; nimbifferi, Pisces q́; nouissima forma.

Dux Aries, & frons Tauri mesuenda minacis,
Et Ledæ soboles, & Cancri torridus ignis,
Terribilisq́; Leo, species quoque Virginis almæ,
Momentumq́; sequens, caudaq́; Timendus adunca,
Hinc Tendens arcum, liquidis Caper æquoris inde,
Troianusq́; puer, geminusq́; sub æthere Pisces.

Nubigenûm iuuenum Vector, Tauriq́; trucis frons
Et proles duplex Iouis, & Nepa torrida flammis:
Æstifer inde Leo iusta cum Virgine fulgens:
Quem sequitur Libra, & violenta cuspide Scorpius.
Semifer Arciporens subit, & Capricornus æquoreus,
Et cui nomen Aquæ faciunt, Pisces q́; gemelli.

Corniger inprimis Aries, & corniger alter
Taurus, item Gemini, sequitur quos Cancer adustus,
Terribilisq́; Fera species, & iusta Puella,
Libra simul, nigrumq́; ferens in æquimine virus,
Centaurusq́; biformis adest, pelagiq́; Procellæ,
Atq́; amnem Fundens, & Pisces sidus aquosum.

Corniger

Cornigerꝰ Ductor gregis, Europæ quoq; Vector,
Et duo Tyndaridæ, tum Cancer Sole peruſtus,
Herculeaq; manu preſſus Leo, & optima Virgo,
Hinc Trutinæ ſpecies venit, armatusq; veneno
Scorpius, atq; Sagittifer, æquoreiq; Capri frons.
Quiq; vrnam gerit, & Piſces duo ſigna ſub vno.

Principium ſignis ouium Sator, inde Iuuencus,
Progenies duplex, & aquarium Cancer alumnus,
Preſſa ſub Herculeis manibus Fera, ſuſtaq; Virgo
Libra ſubeſt, caudaq; Ferens lethale venenum,
Tum geminus Chiron, & Corniger æquoris alti,
Dilectusq; Ioui puer, & duo ſidera Piſces.

Dux gregis, & placidũ pandẽs ſubit æthera Taurus,
Germanique pares, & Cancro iam comes æſtus,
Atq; Leo primus labor Herculi, & pia Virgo,
Libra comes ſequitur, minitans & Scorpius ictu,
Et qui tela gerit Centaurus, & æquoris Hircus,
Deucalionis Aquæ, & Piſcis poſtrema figura.

Velleris aurati fulget pecus aurea cœlo:
Zetus, & Amphion, Cancriq; figura calentis,
Inſequitur Leo ſæuus, & almæ Virginis aſtrum,
Hinc æquale tugum, caudaq; Venenifer vnca,
Centaurusq; minax arcu, & Neptunia Proles,
Quiq; reſundit aquas, & Piſces vltimus ordo.

DE QVATVOR ANNI TEMPESTATIBVS, TETRASTICHA.

Vere ſinum tellus aperit, floresq; miniſtrat.
Tempore Solis ager meſſes fert pinguis opimas.

Fœcundos Autumnus lacus de vuibus implet.
Vu Hyemis glacie curventeis alligat vndas.

Frigoribus pulsis nitidum Ver æthera mulcet.
Scindit agros Æstas Phœbeis ignibus ardens.
Autumno dat Hyems mistum vicina teporem:
Albenteis hæc durat aquas, & flumina nectit.

Ver pingit variogemmantia prata colore.
Ignea vestit agros culmis Cerealibus Æstas.
Vuitibus Autumnus turgenteis detrahit vuas.
Frigore at Hyberna est granidus niue nubilus æther.

Vere Venus gaudet florentibus aurea sertis.
Flauæ Ceres Æstatis habet sua tempore regna.
Vinifero Autumno summa est tibi Bacche potestas.
Imperium sæuis Hyberno tempore ventis.

Vere grauis fundit tellus cum floribus herbas.
Fruges feras artus fert Æstas torrida messes.
Pomifer Autumnus tenero dat palmite fructum.
Mox humus Hybernis albescit operta pruinis.

Vere nouo lætis decorantur floribus arua
Ac riget Æstiuis hirsutus campus aristis.
Labra per Autumnum musto spumantia feruent.
Deponunt frondeis Hyemalis frigore sylua.

Ver placidum vario nectit de flore coronas.
Spicea serta gerit calidissima Solibus Æstas.
Temperat Autumnus cinguntque tua Bacche racemis.
Tristis Hyems monteis niueo velamine vestit.

Ver agrum gemmis nitidum stellantibus ornat:
At feruens Æstas pinguissima frugibus arua.

Mox

Mox Autumnali redolet vindemia fœtu.
Fronde nemus malè nudat Hyems, amneſq; rigeſcunt

Purpureo flores humus affert Vere comanti.
At Cereris donis horreſcunt arua per Æſtum.
Bacche tuo tempus fluit Autumnale liquore.
Obtegitur tellus per frigora veſte vinali.

Vere tepet picto Zephyris ſpirantibus aër.
Decreſcunt celeres Æſtuis ignibus amnes.
Temperies Autumne fluit tua nectare dulci,
Perq; Hyemem lentus cœlo niuis aduolat imber.

Veris honos tepidis floret. Vere omnia rident.
Arua ſub æſtuis vndant horrentia flabris.
Vite coronatas Autumnus degrauat vlmos.
Decutit ipſe rigor ſylua Hyemalis honorem.

Flore ſolum vario depingit odoriferum Ver,
Falciferamq; Deam meſſes remorantur in Æſtu.
Dat muſto grauidas Autumnus pomifer vuas.
Sithonia glacialis Hyems nitet cana ſeneſcit.

P. Ouidij Naſonis Lib. 2. Meta. de ijſdem.

Verq; nouum ſtabat cinctum florente corona,
Stabat nuda Æſtus, & ſpicea ſerta gerebat,
Stabat & Autumnus calcatus ſordidus vuis,
Et glacialis Hyems, canos hirſuta capillos.

P. VIRGILII MARONIS IN LAVDEM AVGVSTI.

Nocte pluit tota, redeunt spectacula manè:
Diuisum imperium cum Ioue Cæsar habet.

Hos ego versiculos feci, tulit alter honores:
Sic vos non vobis nidificatis aues.
Sic vos non vobis vellera fertis oues.
Sic vos non vobis mellificatis apes.
Sic vos non vobis fertis aratra boues.

In eundem Monostichon.

Iuppiter in cœlis, Cæsar regit omnia terris.

In Balistam.

Monte sub hoc lapidum tegitur Balista sepultus:
Dic tutum. *Nocte, *die q, tuum carpe viator iter.*

In puerum formosum.

Dum dubitat Natura marem, faceretne puellam,
Factus es ô pulcher pene puella puer.

Incerti authoris.

Tarpeo quondam considit culmine cornix:
Est bene, non potuit dicere: duxit, erit.

Incerti authoris.

Littera rem gestam loquitur, res ipsa medullam

Verbi

Verbi, quam viuax mens videt, instar habet.

Mors trium, incerti authoris.

Sus, iuuenis, serpens, casum venêre sub vnum:
Sus iacet ex ictu, pede serpens, ille veneno.

Anguis, aper, iuuenis, pereunt vi, vulnere, morsu:
Hic fremit, ille gemit, sibilat hic moriens.

Sus, serpens, iuuenis pariter periere vicissim:
Dente perit iuuenis, serpens pede, porcus ab ictu.

CAELII FIRMINIANI SIMPHOSII DE FORTVNA.

O fortuna potens, quàm vxriabilis,
Tantum iuris atrox quæ tibi vendicas,
Euertisq; bonos, eligis improbos,
Nec seruare potes muneribus fidem.
Fortuna immeritos auget honoribus:
Fortuna innocuos cladibus afficit.
Iustos illa viros pauperie grauat:
Indignos eâdem diuitijs beat.
Hæc aufert iuuenes, & retinet senes,
Iniusto arbitrio tempora diuidens.
Quod dignis adimit, transit ad impios:
Nec discrimen habet, rectáue iudicat,
Inconstans, fragilis, perfida, lubrica:
Nec quos clarificat: perpetuò fouet:
Nec quos deseruit, perpetuò premit.

*C. Iulij Cæsaris. Germanici Augusti.

Thrax puer astricto glacie dum ludit in Hebro.

Ponderi cederetur frigore rupis aquæ.
Dumq; imæ partes rapido traherentur ab amne.
Abstulit, heu, teneræ lubrica testa caput.
Orba quod inuentum mater dum conderet vrna:
Hoc peperi flammis, cætera, dixit, aquis.

P. Ouidij Nasonis.

Cùm foderet ferro castum Lucretia pectus,
Sanguinis & torrens egrederetur, ait:
Accedant testes me non fauisse Tyranno: al. Procedãt testes.
**Testetur cunctis me non violasse pudorem,*
Ante virum sanguis, spiritus ante Deos.
Quàm bene producti pro me post fata loquentur,
Aliter apud Manes, aliter apud Superos.

Incerti authoris de Narcisso.

Hic est ille, suis nimium qui credidit vndis:
Narcissus vero dignus amore puer.
Cernis ab irriguo repetentem gramina ripam
Vt per Quas perijt, crescere possit aquas.

* Hadriani Imperatoris.

Cytherij Siddnij de pastoribus. orti.
*Almo, Theon, Thyrsis, * nati sub monte Pelori,*
Semine disparili Laurente, Lacone, Sabina:
Vite Sabina, Lacon sulco, sue coguua Laurens.
Iuuenisque
*Almo puer, *pubésque Theon, & Thyrsis Ephebus.*
Thyrsis oues, vitulos Theon egerat, Almo capellas.
Canna Almo, Thyrsis stipula, Theon ore melodus.
Naïs amat Thyrsin, Glauce Almona, Nisa Theonẽ
Nisa rosas, Glauce violas, dat lilia Naïs.

Eiusdem de Amazonum pugna.

Vt belli signum tuba, violenta peremit

Hyppolyte

Hyppolyte Teuthrantа, Lyce Clonō, Oebalon Alce:* Donin.
Oebalon enſe, Clonon iaculo, Teuthrantа ſagitta:
Oebalus ibat equo, curru Clonus, & pede Theuthras:
Plus puero Theuthras, puer Oebal, & * Clonus infās* Ac Clonus
Figitur ora Clonus, latus Oebalus, ilia Teuchras. heros.
*Carus Epo Teuthras, * Dorycli Clonus. Oebalus Ida* Doridi
*Argolicus Teuthras, * Mæſius Clonus, Oebalus Ar-* Marſius.
(cas.

Pulicis antiqui Poëtæ de Hermophrodito.

Dum mea me genitrix grauida geſtaret in aluo,
Quid pareret fertur conſuluiſſe Deos.
Mas eſt, Phœbus ait, Mars fœmina, Iuno, neutrūs
Cumq́ forem natus, Hermophroditus eram.
Quærenti lethum ſic Iuno ait: occidet armis,
Mars cruce, Phœbus aquā, ſeruata quæq́ fuit.
Arbor obumbrat aquas aſcendæ: decidit enſis,
Quem tulerat: caſu labor & ipſe ſuper.
Pes hæſit ramō, caput incidit amne: tulitq́
Fœmina, vir, neutrum, flumina, tela, crucem.

Acis.

Acidos hæc cernis montana cacumina bucti,
Æquor & ex imis fluminis ire iugis.
Iſta Cyclopei durant monumenta furoris,
Hic amor, hic dolor eſt candida nympha tuus.
Sed bene, ſi perijt, iacet hac ſub mole ſepultus,
Nomen & exultans vnda perenne vehit.
Sic manet ille quidem, neque mortuus eſſe feretur,
Vitaq́ per liquidas cærula manat aquas.

Tumulus Hectoris.

Defenſor patriæ iuuenum fortiſſimus Hector,

Qui murus miseris ciuibus alter erat,
Occubuit telo violenti victus Achillis,
Occubuere simul spesq; salusq; Phrygum.
Hunc ferus Æacides circum sua mœnia traxit,
Quæ iuuenis manibus texerat ante suis.
O quantos Priamo lux attulit illa dolores,
Quos fletu Hecube, quos dedit Andromache?
Sed raptum pater infelix auroq; repensum
Condidit, & mœrens accumulauit humo.

Tumulus Achillis.

Peleides ego sum, Thetydis notissima proles,
Cui Virtus clarum nomen habere dedit:
Qui straui toties armis victricibus hostes,
Iuq; fugam solus millia multa dedi:
Hectore sub magno summa est mihi gloria cæso,
Qui sæpe Argolicas debilitauit opes,
Ille interfectus subitus me vindice pœnas,
Pergama tunc ferro proculuere meo.
Laudibus immensis victor super astra ferebar,
Hostilem pressi fraude peremptus humum.

VARIA

VARIA P. VIRGILII MARONIS, OPERVMQVE EIVS PRAECONIA.

P. Virgilius Maro de seipso.

Mæonium quisquis Romanus nescit Homerum, — Mellifluum Romanum.
Me legat, & lectum credat utrumque sibi.
Illius immensos miratur Græcia campos:
At minor est nobis, sed bene cultus ager.
*Hic tibi nec pastor, nec curuus deerit arator, — Non miles, pastor, curvus non desit.
Hæc Graijs constat singula, trina mihi.

Alcinoi.

De numero vatum si quis seponat Homerum,
Proximus a primo tum Maro primus erit.
Et si post primum Maro se ponatur Homerum,
Longè erit a primo *quisque secundus erit. — Quisque, pro quicunque.

Cornelij Galli ad Augustum Cæsarem, de Æneide Virgilij.

Temporibus latij trissamur, maxime Cæsar,
Hoc vno amisso, quem gemo Virgilium.
Sed vetuit relegi, si tu patiere libellos:
In quibus Æneam condidit ore sacro.
Roma rogat, precibus totus tibi supplicat orbis,
Ne pereant flammis tot monumenta Ducum.
Atq; iterum Troiam, sed maior flamma cremabit,
Fac laudes Italûm, fac tua facta legi:
Æneamq; suo fac maior nuntius ornet:
Plus fatis possunt Cæsaris ora Dei.

Octauij

Octauij Augusti edictum de Æneida Virgilij non abolenda.

Ergóne supremis potuit vox improba verbis
Tam dirum mandare nefas? ergo ibit in ignes,
Magnáque doctiloqui mortetur Musa Maronis?
Ah scelus indignum: soluetur littera diuis?
Et poterunt spectare oculi? nec parcere honori
Ductumque operi seruabit amorem Pulchrer. *Flamma suo? * dignumá, operis seruare decorem?*
**Noster Apollo veta: Musæ prohibete Latinæ.*
Liber, & alma Ceres succurrite vester in armis
Miles erat, vester docilis per rura colonus.
Nam docuit, quid Ver ageret, quid cogeret Æstas,
Quid daret Autumnus, quid Bruma nouissima ferret
Arma reformauit: fecauit vitibus vlmos:
Curauit pecudes: apibus sua castra dicauit.
Hæc dedit vt pereant? ipsum si dicere fas est.
Sed legum seruanda fides: suprema voluntas
Quod mandat fieri, iubet, parere necesse est.
Frangatur potius legum veneranda potestas,
Quam tot congestos noctésque diésque labores
Verba. *Hauserit vna dies, supremaque * iussa parentis*
Amittant vigilasse suum, si fortè furenti
Errauit in morte dolor: si lingua loquuta est
Nescio quid titubante animo, non sponte, sed altis
Expugnata malis: odio languoris iniqui
Si mens cæca fuit: iterum sentire ruinas
Troia suas? iterum cogetur reddere voces?
Ardebit miseræ post vulnera vulnus Elissæ?
Tam sacrũ soluetur opus? tot. **Hoc opus æternum ruet? & tot bella tot enses*
In cineres dabit hora nocens, & perfidus error?
Hinc hinc Pierides nemorum per lustra loquacis
Tendite, & ardentes ignes fluuialibus vndis
Mergite, ne pereat tam clari mensa poëtæ
Flammáque vanescat: viuat Maro clarus in orbe,

In-

Ingratusq́ sibi. sed quod malè iusserat ipse,
*Sit vetuisse meum. *sacer est post tempora vitæ,*
**Sicq́ erit æternum tota resonante Camœna* Satis.
*Carmen: & *imperij diui sub nomine viuat.* Immo sit
Laudetur, placeat, vigeat, relegatur, ametur. In populo.

Alia exemplaria habent.

Huc huc Pierides date flumina cuncta sorores.
Expirent ignes: viuat Maro doctus vbiq́,
Ingratusq́ sui. studiorumq́ inuidus orbi,
Et factus post fata nocens. quod iusserat ille,
Sit vetuisse meum, satis est post tempora vitæ.
Immo sit æternum tota resonante Camœna
Carmen, & in populo Diui sub numine nomen.
Laudetur, placeat, vigeat, relegatur, ametur.

Sulpitij Carthaginensis.

Iusserat hæc rapidis aboleri carmina flammis
Virgilius, Phrygium quæ cinere Ducem.
*Tucca vetat, *Variusq́ simul: tu maxime Cæsar* Variusque.
Non sinis, & Latiæ consulis historiæ.
Infelix gemino cecidit prope Pergamon igni,
Et pene est alio Troia cremata rogo.

P. Ouidij Nasonis in laudem Æneidos.

Et profugum Æneam altæ primordia Romæ
Quo nullum Latio clarius extat opus,

Eiusdem ad Augustum.

Et tamen ille tua felix Æneidos author,
Contulit in Tyrios arma, virumq́ toros,

Phyllidis

Phyllidis hic idem, teneræq; Amaryllidis igneis,
Bucolicis iuuenis luserat antè modis.

ΧΡΙΣΤΟΔΟΡΟΥ.

Καὶ φίλος αὐσονίοισι λιγύθροος ἔπρεπε κύκνος
Πλείως ἐυέπίης Βιργιλλίος: ὃν πότερ ὤμης
Θυμβριὰς ἄλλον ὅμηρον ἀγέτρεφε πάτριος ἠχώ.

Sexti Propertij 2. lib. 24. Eleg. 9.

Actia Virgilium custodis littera Phœbi,
Cæsaris & forteis dicere posse rates:
Qui nunc Æneæ Troiani suscitat arma,
Iactaq; Lauinis mœnia littoribus.
Cedite Romani scriptores, cedite Graij:
Nescio quid maius nascitur Iliade.
Tu canis vmbrosi subter pineta Galesi
Thyrsin, & attritis Daphnin arundinibus.
Vtq; decem possint corrumpere mala puellam:
Missus & impressis hœdus ab vberibus.
Felix, qui vileis pomis mercaris amores:
Huic licet ingratæ Tityrus ipse canat:
Felix, intactum Corydon qui tendat Alexin,
Agricolæ domini carpere delicias.
Quamuis ille sua lassus requiescat auena,
Laudatur facileis inter Hamadryadas.
Tu canis Ascræi veteris præcepta poëtæ,
Quo seges in campo, quo viret vua iugo.
Tale facis carmen docta testudine, quale
Cynthius impositis temperat articulis.

ILLVS

ILLVSTRIVM VIRORVM IN VIRGILIVM EPITAPHIA.

Palladius.

Conditus hîc ego sum, cuius modò rustica Musa
Persilluas, per rus venit ad arma virûm.

Asclepiades.

Tityron ac segetes cecini Maro, & arma, virumq́:
Mantua me genuit, Parthenope sepelit.

*Eusthenius. Eusebius.

Virgilius iacet hîc, qui pascua versibus edit,
Et rura cultus, & Phrygis arma viri.

*Pompeianus. Pompeianus.

Qui pecudes, qui rura canit, qui prælia vates,
In Calabris moriens, hac requiescit humo.

Maximianus.

Carminibus pecudes, & rus, & bella canendo
Nomen inexstinctum Virgilius meruit.

Vitalis.

Mantua mi patria est. nomen Maro: carmina silua
Ruraq́, cum belli Parthenope tumulus.

Basilius.

SuiA

Basilius.

Qui syluas, & agros, qui prælia versibus ornat,
Conditur hoc tumulo. *Mole sub hac situs est ecce poëta Maro.*

* Assintinus.

Asmodianus.

Pastorum vates ego sum, cui rura, Duces q;
Carmina sunt: hic me pressit acerba quies.

Vouianus.

A syluis ad agros, ab agris ad prælia venit:
Musa Maronu adest nobilis ingenio.

Eugenius.

Bucolica expressi, & ruris præcepta colendi:
Mox cecini pugnas: mortuus hic habito.

Iulianus.

Hic data Virgilio requies, qui carmine dulci
Et Pana, & segetes, & fera bella canit.

Hilasius.

Pastores cecini: docui qui cultus in agris:
Prælia descripsi. contegor hoc tumulo.

Eiusdem de Virgilij imagine.

Subduxit morti viuax picturæ Maronem,
Et quem Parca tulit, reddit imago virum.

Aliud

Aliud eiusdem.

Lucù damna nihil tanto nocuere Poëtæ,
Quem præsentat honos carminum, & plutei.

Virgilius.

Mantua me genuit, Calabri rapuere, tenet nunc
Parthenope. cecini pascua, rura, duces.

Incerti authoris.

Tristia fata tui dum flet in Daphnide Flacci
Docto Mæro, fratrem Dijs immortalibus æquas.

Incerti authoris.

Pastor, arator, eques: paui, colui, superaui
Capras, rus, hostes: fronde, ligone, manu.

ARGVMENTA OMNIVM LIBRORVM P. VIRGILII MARONIS INCERTI AVTHORIS.

Monosticha.

Pastorum Musam vario certamine promit.
Ruris item docilu culturam carmine monstrat.
Arboribus vitem, prolem quoque iungit oliuæ.
Pastorumq; Palen, & curam tradit equorum.
Tunc apium seriemq;, & mollis dona recenset.
Æneas profugus intrat Carthaginis oras.

Conuiuis series narratur Troica belli.
Tertius at complet narrantis in ordine gesta
Ardet amans Dido fatum sortita suprematum.
Quintus habet varia tumuli spectacula patris.
Infernos Ditis Manes & regna pererrat.
In Latium Æneas, Italas simul intrat in oras.
Intonat hinc bellum tecti de culmine Turnus.
Euryalum, & Nisum deflet cum matre iuuentus,
Mezenti interitus canitur, post funera Lausi.
Vltaq; dehinc fertur tela mactata Camilla.
Turni vita fugit infernas mœsta sub vmbras.

P. OVIDII NASONIS ARGVMENTA IN GEORGICA.

Tetrastica.

Qualis Bucolicis, quantus tellure domanda
Vstibus, arboribusq;, apibus, pecoríque, satisq;
Æneidum fuerit vates, tetrastricha dicent.
Contineat quæ quisque liber, lege carmina nostra.

Primi.

Quid faciat lætas segetes: quæ sidera seruet
Cultúque. *Agricola, vt facilem terram proscindat aratris:*
Et docuit *Semina quo iaciendа modo: *cultusq; locorum*
cùm. **Edocuit, messis magno *olim fœnore reddi.*

Secundi.

Iste. *Hactenus armorum cultus, & sidera cœli:*
*Pampineas canit *inde comas, colles q; virentes.*

Descrip-

*Discriptasq́ * locis viteis, & dona Lyæi,* Loci.
Atque oleæ ramos pomorum ex ordine lectos.

Tertij.

*Teq́ Pales, & te * pastor memorande per orbem,* Pastorum.
Et pecorum cultus, & gramine pascua læta,
Queis habitent armenta locis, stabulentur & agni,
Omnia diuino monstrauit carmine vates.

Quarti.

Protinus aërij mellis redolentia regna,
Hybleæ & apes alueorum & cerea tecta,
Quique apibus flores, examina quæque legenda,
Indicat, humenteisq́ fauos, cœlestia dona.

ARGVMENTA XII. LIBRORVM AENEIDOS.

Monasticha.

Aeneas primo Libyes appellitur oris.
*Funera Dardania narrat, fletusq́ * secundo.* Secundus.
Tertius errores canit, amissumq́ parentem.
Vritur in quarto Dido, flammasq́ fatetur.
Quintus habet ludos, & classem corripit ignis.
Quæruntur Sexto Manes, & Tartara Ditis.
Septimus Aeneam reddit fatalibus arvis.
Præparat Octauo bellum, quos mittat in hosteis.
Nonus habet pugnas, nec adest Dux ipse tumultu.
Occidit Aeneæ Decimo Mezentius ira.
Vndecimo victa est, non æquo Marte Camilla.
Duodecimo Turnus diuinis occidit armis.

ARGVMENTA XII. LIBRORVM AENEID.

Pentasticha.

Primi.

Æolus immittit ventos Iunone precante,
Troianosq; vagos Libycas expellit in oras.
Solatur Venerem dictis pater ipse dolentem.
Æneam recipit pulcha Carthagine Dido:
Cui Venus Ascanij sub imagine mittit Amorem.

Secundi.

Cogitur Æneas bellorum exponere casus,
Graiorumq; dolos, & equum, fraudemq; Sinonis:
Excisamq; vrbem, Priamiq; miserrima fata:
Vtq; patrem impositum forti ceruice per igneis
Extulerit, charamq; amiserit ipse Creusam.

Tertij.

Post casum Troia fabricata classe superstes
Vela dat Æneas: vrbemq; in littore Thracum,
Mox aliam pulsus Cretæis condit in oris.
*Cedit & hinc Helenumq; videt, præceptaq; * discit.*
** Ætnæum Cyclopa fugit, sepelitq; parentem.*

Sumit
Et cæcum.

Quarti.

Ardet amore graui Dido, soror Annaq; suadet
Nubere: iunguntur nimbo cogente sub antro.
Incusat precibus patrem contemptus Hiarbas.

Na-

Nauigat Æneas iussu Iouis: illa dolore
Impatiens & amore, necem sibi protinus infert.

Quinti.

In Siculas iterum terras Fortuna reducit
Æneam: tumuloq; patrij persoluit honorem.
Tum cogit naues incendere Troadas Iris.
Troës ibi linquunt socios. Venus anxia placat
Neptunum: Somnus Palinurum mergit in vndis.

Sexti.

Sacratam Phœbo Cumarum fertur in vrbem
Rex Phrygius: vatisq; petit responsa Sibyllæ.
Misenum sepelit: post hæc adit inferà regna:
Congressuq; patri, discit genus omne futurum,
Quoq; modo casus valeat superare futuros.

Septimi.

Tandem deueniunt Laurentia Troës in arua,
Et pace accepta læti noua mœnia condunt.
Nocte satum Iuno Furiam euocat: illa Latinos
Inter & Æneadas bellum serit, & ciet arma.
Protinus auxilijs terra instruit Itala Turnum. Turnus.

Octaui.

Vidit vt Æneas summa vi bella parari:
Arcades, Euandrumq; senem sibi fœdere iungit:
Dardanioq; ducis sociatur Etruria tota.
Arma petit genitrix, dat Mulciber. in clypeoque
Res pingit Latias, & fortia facta nepotum.

Noni.

Ad Turnum properè Iunonia mittitur Iris,
Instigatq́ animos: acies mouet ille, Phrygasq́
Inde igne *Obsidet: * in Nymphas versa est Æneia classis.*
euersa. *Euryalus Nisusq́ liuunt nece prælia noctu.*
Vi Turnus potitur castris: mox pellitur inde.

Decimi.

Vxorem. *Placeat & * vxoris dictis, & iurgia gnatæ*
Iuppiter, auxilijs instructus Troius heros
Aduenit: occurrunt Rutuli, atque in littore pugnat
Occidit a Turno Pallas, victorq́ superbus
Æneæ eripitur: Mezentius interit acer.

Vndecimi.

Occisis propriam pars vtraq́ reddit honorem.
Supplicibus Calydone satus negat arma Latinis:
Cum Drance alterno iurgat certamine Turnus.
Æneas equitem præmittit, & obuia virgo
Excipit: extincta Rutuli dant terga Camilla.

Duodecimi.

Troianis, Rutulisq́ placet coniungere fœdus.
Id Rutuli rumpunt: gnato Venus alma medetur
Dictamno: Rutulq́ liuunt periuria victi.
Cogitur Æneæ Dauni concurrere proles.
Pallanteæ necem misero dant cingula Turno.

P. OVI-

EX EPIGRAMMATIS XII. LIBRORVM AENEIDOS ARGVMENTA.

Decasticha.

Quantum Virgilius magno concessit Homero,
Tantum ego Virgilio Naso poëta meo.
Nec me prælatum cupio tibi ferre poëtam,
Ingenio si te subsequor, hoc satis est.
Argumenta quidem librorum prima notavi,
Errorem ignarus ne quis habere queat.
Bis quinos fecit legerent quo carmine versu,
Æneidos totum corpus vt esse putent.
Affirmans gravitate mea, me carmine nullo
Livore hunc titulum præposiuisse tibi.

Primi.

Vir magnus bello, nulli pietate secundus,
Æneas odijs Iunonis pressus iniquæ,
Italiam quærens Siculis errauit in vndis:
** Factatus tandem Lybæ peruenit ad oras,*
Ignarium, loci, fido comitatus Achate,
Indicio matris regnum cognouit Elisæ.
Quin etiam nebula septus peruenit ad vrbem,
Abreptosq; vndis socios cum classe recepit.
Hospitioq; vsus Didûs per cuncta benignæ,
Excidium Troiæ iussus narrare parabat.

Naufragus & tandem Libycas dimissus in.

Secundi.

Continuere omnes, tunc sic fortissimus Heros
Fata recensebat Troiæ, casusq; suorum,

Fallaces Graios, simulatáq; dona Mineruæ,
Laconis pœnam, & laxantem claustra Sinonem:
Somnium, quo monitus acceperat Hectoris, atrum.
Iam flammas cœli, Troum patriæq; ruinas,
Et Regu Priami fatum miserabile semper:
Impositumq; patrem collo dextraq; prehensum
Ascanium, frustra a tergo comitante Creusa.
Receptos. *Ereptam hanc fuso, socios in monte* repertos.

Tertij.

Post euersa Phrygum regna, vt fuga cœpta moueri,
Vtq; sit in Thracem primo deuectus, ibiq;
Mœnia conduerit, Polydori cæde piata:
Regu & hospitium, vt Phœbi responsa canebant:
Cœptum iter in Creten, rursus noua fata reperta:
Strophadū atque iterū enarrat. *Naufragus vt fuerit* Strophadas compulsus ad vn-*
*Inde fugā, * & diræ narrat præcepta Celenus: (das.*
Liquerit vtq; Helenum, perceptis ordine fatis.
Supplicē Achæmenidē, Polyphemo vrgēte, receptū:
Amissumq; patrē Drepani, atq; hīc deinde quieuit.

Quarti.

At regina graui Veneris iam carpitur igni:
Consultitur soror Anna: placet succumbere amori.
Fiunt sacra Deis, onerantur Numina donis.
Iter venatum Veneri clām fœdera iungunt.
Facti fama volat, monitus tunc numine Diuūm,
Æneas, classemq; fuge sociosq; parabat.
Sensit amans Dido, precibus conata morari.
Videt. *Postquam fata* iubent, nec iam datur vlla facultas:
Conscenditq; pyram, dixitq; noui: ssima verba,
Et vitam infelix multo cum sanguine fudit.

Quinti.

Quinti.

Nauigat Æneas, Siculas defertur ad oras.
Hic manes celebrat patrios, vnà hospes Acestes
Ludos ad tumulum faciunt certamina ponunt,
Prodigium est cunctis ardens allapsa sagitta.
Fru anum Beroën habitu mentita senili,
Incendit naues, subitus quas vindicat imber.
In somnis pater Anchises, quæ bella gerenda,
Quoq; duce ad Manes posset descendere, monstrat.
Transcribit matres vrbi populumq; volentem:
Et placidum Æneas Palinurum quærit in vndis.

Delapsa tum al. Nutricem Bernarrat.

Sexti.

Cumas deinde venit. fert hinc responsa Sibylla.
Misenum sepelit: mons seruat nomen humati.
Ramum etiam. Diuûm placato numine portat,
Et vates longæua vnà descendit Auernum.
Agnoscit Palinurum, & ibi solatur Ebisam:
Desphobumq; videt lacerum crudeliter ora.
Vmbrarum pœnas discit, narrante Sibylla.
Conuenit Anchisen penitus in valle virenti:
Agnoscitq; suam prolem, monstrante parente.
Hæc vbi percepit, graditur: socioq; reuisit.

Conualle.

Septimi.

Hic quoque Caietam sepelit: tum deinde profectus
Laurentem venit: hanc vetbis cognouit Iuli
Fatalem terram, mensis en vescimur, inquit.
Centum oratores veniam pacemq; petentes
Ad regem mittit, lectos tum sorte Latinum:
Quicum pace etiam gnatæ connubia pactus,

Hoc fortè Alecto Iunonis dissipat ira.
Concurrunt dictis, quamuis pia fata repugnent.
Belli caussa fuit violatus vulnere cervus.
Tum gentes socia arma parant: fremit arma iuuentus.

Octaui.

Dat belli signum Laurenti Turnus ab arce,
Mittitur & magni Venulus Diomedis ad vrbem,
Qui petat auxilium, & doceat quæ caussa petendi.
Æneas Diuûm monitu adit Arcada Regem
Euandrum, Arcadia profugum, noua regna petentem.
Accipit auxilium: huic gnatũ, & socia agmina iungit
Euander Pallas fatis comes ibat iniquis.
Iamq́, habilis bello, & maternis lætus in armis,
Fataq́, fortunasq́, Ducum, casusq́, suorum
Sortisq́, clypeo, diuina intentus in arte erat.

Noni.

Atque ea diuersa penitus dum parte geruntur,
Iunonis monitu Turnus festinat in hostem.
Teucrorum naues, Rutulis iaculantibus ignem.
Nymipharum in speciem diuino numine versæ.
Euryali & Nisi cœptis fuit exitus impar.
Pugnatur: castra Æneadæ vallumq́, tuentur.
Audacem Remulum dat letho pulcher Iulus.
Fit via vi. Turnus Bitian & Pandaron altum
Deijcit, & totis victor dat funera castris:
Iamq́, fatigatus recipit se in castra suorum.

Decimi.

Concilium Diuûm hominum de rebus habetur.
Interea Rutuli portis circum omnibus instant.

Adua-

Aduenit Æneas multis cum millibus heros.
Mars vocat, & totis in pugnam viribus itur.
Interimit Pallanta potens in prælia Turnus:
Cæduntuŕq; Duces: cadit & sine nomine vulgus.
Subtrahitur pugnæ Iunonis numine Turnus.
Æneas perstat Mezenti cæde piata,
Et Lausum inuicta perimit per vulnera dextræ.
Mox vltor gnati Mezentius occidit ipse.

Vndecimi.

Constituit Marti spoliorum ex hoste tropheum:
Exanimumq́; patri gnatum Pallanta remittit:
Iura sepulturæ tribuit tempusq́; Latinis.
Euander patrios affectus edit in vrbe.
Corpora cæsa virûm passim digesta cremantur.
Legati referunt Diomeden arma negasse.
Drances & Turnus, leges æquante Latino,
Concurrunt dictu. Æneas imminet vrbi.
Pugnatur: vincunt Troës: cadit icta Camilla.
Deinde Duces castris donec cessere minantur.

Duodecimi.

Turnus iam fractis aduerso Marte Latinis,
Semet in arma parat, pacem cupiente Latino.
Fœdus percutitur, pactis omnia victis.
Hoc Turni Iuturna soror confundit, & ambos
In pugnam populos agit, ementita Camertem.
Æneas volucri tardatur membra sagitta.
Anxia pro gnato seruauit cura parentis.
Vrbs capitur: vitam laqueo sibi finit Amata.
Æneas Turnum campo congressus, vtrinque
Circumfusa acie, vita spoliauit & armis.

FINIS.

IN GEORGICA VIRGILII ANNOTATIONES,

MAGNAM PARTEM EX DOCTORVM VIRORVM SCRIPTIS COLLECTÆ.

Loca insignia, quæ ab alijs rei rusticæ scriptoribus latè explicantur, notata.

Pagina 68. versu 19. *dijq.* Deos consentes intelligit, quos invocat Varro in principio de re rustic. 29 *emat.* Alludit ad veterem ritum nuptiarum, quæ per coëmptionem fiebant 71.5. *tenera depasc.* Quod virgilius hic didicit segetem in herba depascere, Plinius lib. 18. c 22. vocat segetem pectinare. 72.9. *esset rubig.* quidam robigo vnde Robigalia a Numa instituta. Eius quod mox, *& rursù opaci Falce premes umbras*, rationem dedit in Bucol. nocent & frugibus vmbræ. 24 *myrica vann.* Varro, *vallus.* 73.1. *æquanda.* Idē innuit Plin. 18.29 Columella quoque 2.20. aream pauiculis aut moläri lapide æquādam præcipit. Paulo pòst, *cùm se nux plus*, amigdalum intelligit, teste Serv. 74.10. *abscondantur.* id fit circa kalendas Octob. 75.18. *vallos.* palos, sudes. 22 *festa quædam.* De iis quę festis diebus agere fas sit. vide Columel. lib. 2. c. 22. Sic & infrà de observationibus dierum Lunæ, Varr. 1.37.

77.29. *hostia fruges.* Ambarualem sacrum intelligit, de quo vide Macrobium 3. Saturn. cap. 3. De præsagiis verò pluuię, æstus. &c. vide Plinium 18. c. vlt. 78.15 *præcipites cœlo labi.* Absurdum est putare stellas posse labi, proinde certum

certum intelligi hic ignis ætherei ἀπορροιας, traiectiones, & scintillas, quas δηάττοντας, καὶ διαθέοντας ἀστέρας vocant de quibus Arist. Meteo. 1. Seneca: Sic quæ transuersæ dicuntur stellæ & cadentes, præteruolant, & secant aëra, Cælius 11.5. Brod. 1.30. 29. *bibit ingens Arcus.* Vide eundem Cælium 22.c.9. vbi hunc locum & multa de Iride affert, & explicat. 79. 28. *reuisere nidos.* Coruorum impietatem notat, qui multos sæpe dies a pullis absunt: quanquam hoc alij illorum obliuioni tribuunt, tanquam nesciant ad nidos reuerti. 80. 7. *comprehenderit aëra.* quidam vet. lib. *aëre.* 11. *Sin ortu in quarto.* Alij præpositionem omittunt. quartā Lunam maximè obseruant Ægyptij teste Plin. 18.c.vlt. 16 *Glauco.* Hunc versum venustè, mutatis duobus vocabulis ex Parthenio suum fecit. ita enim ille, γλαύκω καὶ νηρεῖ καὶ εἰναλίω μελικέρτη. paulo tamen aliter, quàm Agellius, adducit hunc Macrobius: qui nisi me ratio fugit, ex illo emẽdandus est. Sed & sequentia ad verbum ex Arati Phænom sumpsit. 81.6. *ruptus fornacibus.* Aetnæ incendia, quamuis alijs temporibus contigerint, ad mortem tamen Cæsaris in gratiam Augusti detorquet. 84.14. *namque alia.* differentia arborum triplex. nam aut sponte proueniunt, aut semine, aut radice. In Persequendis autem diuisionis membris, ex eo quòd hic tertium est, secundum facit. 85. 34. *plantis & duræ.* In vetust. libris est. *edura,* id est, valdè duræ, vt lib. 4. Eduramque pirum & spinos, &c. 86.7 *simplex* videtur potius dicere non simplicem & vnum esse insitionis, & inoculationis modum: sed esse multos, & va-

rios: de quib⁹ vide Plin. 17. c. 14. Col. 6. c. 9. Pallad. 3. c. 17. 19 *naſcuntur*. Oliuarū ſpecies vide Pallad. 3. c. 18. Plin. 15. c. 3. 31 *ſũt etiã Au*. Alciatus diſpunctionū l. 1. 29. legit. *Sunt etiã Aminææ*. Reliqua de varia terræ natura ſumpſit ex Varr. lib. 1. 7. 87. 18. *balſamaq̃, & bac*. balſamum Iudææ vni conceſſum. Plin. 12. 25. & Ioſeph. 10. 4. 20 *tenuia Seres*. Hinc etiam conuincere nititur Brod. 2. 22. veſtes Coas, ſeu bombycinas (eædem ipſi ſunt) a vermiculis elaboratas, alias eſſe a Sericis quas ex Arrian. Dione, Strabone, & Pauſan. ſyluarum lanificium, χλωδῆς βαμβάκου (non Coæ) ἔριον appellat. 88. 1. *nec pulcer Gang*. Italiæ encomium, de quo & Varr. 1. 2. Polyb. 2. Halicarn. 1. Plin. 37. cap. vlti. Clitumnum fontem deſcribit Plin. Iunior lib. epiſt. 8. 23. *Lari maxime*. Alij, Lari, Maxime, vt verbanum idiomate peregrino, Maximum vocet: G. Fabricius in Obſeruat. Ibi autem *Lucrinoq̃ addita clauſtra*: opus Iulum intelligit, quo mare Lucrinum eſt excluſum. Plin. 35. 15. 89. 6. *arnorum*. Agrorum qualitates & diſcrimina latè exequitur Varro 1. 9. & Columel. 11. 11. Seorſum autem de loco vitibus ſerendis accommodato Columel. 3. 3. Idem Tarentina paſcua egregiè commendat. 7. 4. 90. 19. *Ora*. Creditur a Virgil. primum Nola ſcriptum fuiſſe, ſed ob denegatam ſibi a Nolanis aquam, inducto Nolę nomine, Ora ſubſtituiſſe Agell 7. 30.

91. 15. *& quis cui color*. Rectè Manutius, non inepte tamen & alij libr. *Et quis cuique color ſcelerat*. 24. *vigilantia*. Hoc idem præceptum Cato 46. Plin. 17. 10. De arborū ordinibus Var. 17. ſic de ſcrobium ratione Colum. 3. c. 1. & 19. 92. 22. *vineta*. Var. 1. 25. Colu. 4. 11. 13

Serenda

Serenda sunt autumno, aut vere. Pall. 4. 1. Col. 4 14. 93. 29. *cùm primùm*. vet. lib. Fabric. j. *primæ*: vt nomen sit loco aduerbij. 35. *quecunque premes*. Magonem Carthaginensem hîc sequitur Col. 5. 4. 94. 20. *manibus frondes*. Hanc frondium auulsionem scriptores rei rusticæ in solationem vocant. 26. *dum frons tenera*. Seruius, *frons* legit atque ex eo illa Nonij ita corrigenda videtur. Fruns pro fronde. Virg. Georg. 2. Præterea cùm, &c. 95. 1. *præmiaq; ingentes*. q. lib. *ingenijs*. 3. *vnctos saluere*. Diomedes *saluere*. ἀσκωλιασμὸν intelligit, quo in ἀσκωλίους, seu Bacchi festo, vtres vnctos, & inflatos in medio theatri positos vno pede insiliebant, vt delabentes risum excitarent. Ex Athenæo annotat. Cæl. 5. 4. 31. *laudato*. Hęc diligentissimè expendit Colum 1. 3. De oleę cultu Plin. 15. Varr. 3. 28. Colum. 3. 17. 97. 5. *Rhætumq;* alij, *Rhætum* ex Collimachi comment. & versu 17. pro illic in q. vet. l. est illi, antiquè, pro illic: quod occasionem prębuisse videtur, cur in Manut. & alibi scribatur illis. 13 *Ephyreiaq; æra*: Corynthia: quibus cùm vehementius delectaretur Augustus, Corinthiarius dici cœpit. Ex hoc Virgil. loco restitui sic posse videtur alius apud Arbitrum, Aes Ephyreum conlaudabat miles: in ima quæsitus tell. 101. 1. *magna Pales*, In honorem Palis Romani instituerunt Palilia, ne pabuli augustiis premerentur. Ouid. Fast. 7. *Aut illaudati*. quòd, teste Ouidio. Iupiter eius sacrificia nunquam approbauerit. Nonius exponit, ne nominandi quidem. alij, feri, & immanis. Peirio respexit Virg. ad locum quendam Isocratis, vbi ait eum, qui Busiridem laudare conatus sit hoc modo efficere, vt odio

omnium dignus iudicetur 19 *illi* quidam illi pro illic, vt suprà. Centum missus, Circenses sunt, inquit Seru. vnius diei, centum enim currus mittebantur. Cùm enim quatuor essent aurigantium factiones diuersis coloribus distinctæ: ex singulis factionibus vno die xxv. mittebatur currus. Suet. in Domit. Quod addit, ad flumina, antiquè etiam dixit, vt cætera: olim enim in littore fluminis Circenses agitabantur. *Cuncta.* id est, ex alijs agonibus ad me certatura Græcorum multitudo conueniet, per Alphæum Elidis fl. Olympici certaminis agonem significat, vt per Molorchi lucum, Nemeæi. 26. *vel scena.* eam significat, quæ periactos habet, vbi versatiles sunt machinæ, quæ versatæ, quę extra vrbem, aut quæ in vrbe erant ostendebant. Nam inde, tollant aulęa, manifestum est loqui illum hîc de ludis scenicis, & theatralibus, in quibus aulæum tendi solebat, vt paulo antè de palęstricis, & gymnasticis. Porrò ijs verbis, *Solidoq; elephanto Gargaridûm.* latenter optat, & auguratur Augusto victoriam, & lauream de gente armis Romanis, aliorumque intacta: quo res Augusti aliorum facta superent. Turn. Adu. 5. 4. 102. 19. *bouis.* de hac Plin. 8. 45. Varro 2. 5. Colum. 7. 2. 103. 14. *Spadices.* De coloribus equorum Agell. 2. 26. & non pauca Nonius: quòte ea re libentius remittimus, quòd certi sumus D. Iunij nostri diligentia effectum esse, vt & emendatius ille a te legi, & minore negotio intelligi possit. 104. 13. *atque equitem,* equum Agel. & Non. 19. *Neptuniq;* quia Neptunus quorundam equorum author fuit, vt Pegasi, & alterius in Thracia percusso scopulo: veluti

Meduſa Arionis, Ceres Odorini, quem Adraſtus habuit. 23. *florentesq.* lib. vet. *Pubentes*, magis placet: nam gregibus equorum prata magis conueniunt, quæ delicatis & mollibus herbis abundant, quam quę proceris. 26. *volentes.* de induſtria. 105.22. *facta.* In Pierij manuſc. eſt *facros*, quod æquè placet. De cura grauidarum eq. Var. 2.7. Col. 7. 25. Sic de vitulis Varr. 2. 5. Col. 6. 24. & 25. 106.4 *mulctralia.* In q. vet. *mulctraria*; in alijs *mulgaria*, qua etiam voce vſus eſt Valgius. 27. *acceſſerit ætas.* In optimo vet. lib. Pierij eſt, *acceperit æſtas*; placet: iubet enim Varro poſt annum trimum pullos domari. 23. *hyperboreus Aquilo.* Licentioſè contra opinionem Græcorum, & vocabuli notionem. Tur. adu. 5.4. 107.5. *lata.* Seru. ne ſit facilis natatus, nimium tenuiter, imò vt omnes ęq i amoris ſtimuli auertantur, & longitudine ſimul proſpectus, & vaporoſo, ſiue aqueo, vt ita dicam, halitu interiecto: id eſt, ne vratur videndo, neu notas odor adferat auras. Ergo, videndo, paſſiuè accipiendum pro dum in conſpectu eſt, quomodo in Buc. Cantando rumpitur anguis, pro, dum incantatur. Et Cic. ad Pætum. Ades ad imperandum, pro. vt ego tibi imperem, tu pareas. 22. *pernix.* perſeuerans, a pernitendo. Seru. eamque lectionem agnoſcunt omnes libri vet. 108.25. *Potniades.* veram hiſtoriam vide in Pierio. 29. *Vere magis.* De equarum inſigni furore Colum. 7. 25. vbi etiam hunc locum adducit Plin. 4.21. & 8.41. 109.3. *diſtillat.* In omni vet. lib. Pierij eſt, *deſtillat*. vt paulo pòſt, *deuertitur orbita.* vtrumque placet. Hippomanes quid ſit, optimè Ariſt. de nat. ani. 6.22.

6.22. 18.*oues*. de ouibus Colum.8. c.1.2.3. 4.5. De Capris Var.2.2. 27.*tuenda*. vet. lib. *Hæc tuēda*: vt de capris loquatur antiquo more, qui hæc tam in femin. vsurpant, quàm in masc. 110.21. *Nemus accubet vmbra*. imo ipsa vmbra potiùs accubat in nemore, ac sub arboribus iacet; sic suprà, & saxea procubet vmbra. 34.*iniusto*. magno propter arma, vestes, alimēta. Ita Veg. & Pedianus, aliter Nonius, sed malè. *hosti stat*. contra hostem: vel vt Seru. stat, pro obstat, per aphæres. *ante expectatū*, citiùs, quàm expectarat. In Veg. & q.v. est, *hostem*. 111.16. *humida vina*. Quinctiliano epitheton otiosum est; nihil minus: imò summam antitheseos gratiam huic loco conciliat. cui enim non nouū securim adhiberi secandis humidis. An vinum & acetum gelascant, quod Aphrodisæus negabat, Brod.5.31. 112.4.*illū autē*. Lingua arietis velleri concolor esse debet Colum.7.5. vbi & locus adducitur. 30.*clamore premes*. Premere verbū est venatoriū, vt agitare & excitare alibi: Aut spumātis apri cursū clamore premētē. De canibus alendis Col.7.12. 115.10. *immemor herbæ*, i. victoriæ: vt Nonius, & Crucius, & videtur expressisse Ouid & Sil. vel, graminis, & pabuli, vt Brodæus. 119.18. *palmaq;* locū hūc interpretatur Colum.9.5. quo capite pleraq; quę hic latissimè pertractantur. 120.6 *fodere larem*, circa Thermodoontem amnem Arist. de nat. anim 5.12. 14. *vbi pulsam*. Totam apum remp. pulcherrimè describit Plin.11.17. 20. *fingunt*. in alijs lib. *figunt*. 26. *meliphylla* ꝑ melissophylla, per syncopen. 121.16. *ambos*. In plerisque vet. lib. *ambo*. & ita Caris. & Maurus. Præceptum istud Virg. habes apud Varr.3.16.

Quæ ſit optimi regis forma, Colum. 9. 20. Plin. 11. 16. quomodo apes continẽdę ſint, Columel. 9. 12. Plin. 11. 17. 122. 13. *pot. g. inter riuũ.* vt de ſatiuis loquatur. citatque hunc locum ita Non. In quodam tamen vet. lib. & apud Priſc. eſt, *poſitũ* (vel potis) *fibris.* quomodo alibi: & amatis intuba fibris. 15. *Nec ſera comantem.* In pleriſque Pierij lib. eſt *ſexò* aduerbium, vlt. breui, quomodo alibi, crebrò, & Stat ſero memor thalami. Seruius non videtur diſſentire. Certè quòd veterum authorum illuſtria loca præcipites, & rancidi Grammaticorũ canones corruperint, aut ſaltem obſcurarint, vnius Gifanij noſtri Lucretius ſatis locuples teſtis eſſe poteſt. 18. *ſub Oebaliæ.* in agro Tarentino: fuit enim Tarentum aliquando inſtauratum ab Herculis nepotibus, Laconiæ (quę & Oebalia) regibus. 20. *relicti.* Vnico verbo attingit diuiſionem agri Tarentini factam a Pompeio veteranis militibus & paucis Cilicibus (poëta Corycios hîc vocat, ab vrbe Coryco) quibus vſus erat remigibus: e quorum remigum numero ſenem hunc agripetam vidiſſe ſe poeta ait, Seru. hæc profecto ſatis exiliter. 34. *illi tiliæ.* Aliter Col. 9. 4. vbi tiliam apibus in primis noxiam eſſe tradit. 124. 23. *Ipſæ foliis.* Plin. lib. (vbi eadem hæc de apibus tractantur) cap. 16. putat apes gallinarum more incubare.

FINIS.

G. FABRICII OBSERVATIONES. IN LIBROS ÆNEID.

Pag.137.v.7 *Ille ego.* Priores quatuor versus sine dubio Virgilij sunt sed (vt interpretes aiunt) a Tucca,& Vario sublati:qui recte an secus id fecerint,alio fortasse loco dicemus. 138.23. *Nec posse.* Donatus legit, Non posse, sensu eodem,affectu vehementiore. 139.16. *& tollere vento.* Donato placuit,Et tollere ventos:& eodem modo citat Helenius,supra illud Quo non arbiter Adriæ maior,tollere, seu ponere vult freta. 140.35. *iam fortis Achatæ* Charisius mutata declinatione, Achati. 141.28. *magno in populo.* Hoc rectum, & sonorum: contra illos,qui epitheton ad seditionem referunt,& genus mutant. Ac veluti magna in populo cùm sæpe coorta est Seditio. 142.26. *Antea siquem.* Antea,a proprio ἀντιὺς aliter enim numerus non constat.vt,Pecti nihil me, sicut antea,iuuat. In sequenti dictione diuersitas inter veteres. Seruius legit, si quem, aitque esse vetus παρίλκον, quo vtantur Lucilius, & Terentius. Ex Charisio constat quosdam legere,siqua, ꝑ,si quo in loco.Ego a Seruio nolui hoc loco discedere. 143.33 *cùm Iuppiter.* Duplici littera scribitur antiqua consuetudine, vt in nummo argenteo Neronis, IVPPITER CVSTOS. & antiquo authoris incerti epigrammate, IVPPITER ASTRA. FRETVM NEPTVNVS. TARTARA PLVTO. REGNA PATERNA TENENT

TRES TRIA, QVISQVE SVVM. 144 33. *vrbem & promissa Lauini*. Alij copulam omittunt, vt sequentia sint ἐπεξήγησις: vrbem, mœnia Lauinij. 34. *feres ad sidera*. Alluſit ad vaticinium Ennianum: vnus erit, quem tu tolles in cærula cœli. Hoc Virgilius ad Æneam retulit, Ouidius ad Romulum. Verſus ex Ennio citatur a Varrone. 145.30. *Accipies*. Vetuſtũ Adſpicies. 146.3. *Vt terræ, vtq; nouæ*. Ita in vet. lib. in alijs, Vt terræ, atque. 148.15. *Italiam quæro, & genus ab*. Diſtinctio noſtra appoſitionem, vt vocant duplicem habet. Patriam ab Ioue, propter oraculum, genus ab Ioue, propter Dardanum. Ita in tertio: Da mœnia feſſis, Et genus. 149.14. *veniendi poſt*. Aldini codicis lectionem retineo, alij, veniendo expoſcere, quod reijcio. 150.13. *Aerea cui gradibus ſurg*. Ad vrbis Romanę præclara ædificia ſui temporis interdum alludit, vt hoc loco ad Pantheum, in quo in hunc vſque diem Æneæ trabes & valuæ cõſpiciũtur. At Iani Gemini ſacellum æneum. lib. 7. Sunt geminę belli portę, ſic nomine dicunt, Centum ærei claudunt vectes. Ad Apollinis Palatini templum marmoreũ, lib. 6. Tum Phœbo, & Triuiæ ſolido de marmore templa Inſtituam. Ad Auguſti Palatium, & porticum ἐχαλόκυλον, lib. 7. Tectũ auguſtum, ingens, centum ſublime columnis. 151.19. *permiſtiũ agnouit Ach* Præſens tempus quod in alijs libris eſt, conueniẽtius eſt picturæ. 153.34. *vrbẽ quã ſtatuo, veſt*. Rectiùs per interrogationem, & ſubiectionẽ. ita enim Seruius, & Terentij interpres: quamuis aliter Diomedes. 156.7 *cùm peteret*. Vulgati habent,

peterent.

peterent.quod & ad numeros aptius,& ad inuidiam atrocius. 20.*mea magna potentia solus.* Distinguendũ contra multorũ citationes temerarias,vt dictio solus pertineat ad posteriora,Solus nate. 157.19.*aurea composuit sponda* Aurea vtrum,regina an sponda? Si sponda,dactyli analysis obseruanda est.Vel in pedem peregrinũ,quod figuratè fit ob numerũ superfluũ,vt hoc loco,vel in anapæstum:vt, Fluuiorum rex Eridanus,vel in proceleusmaticum: vt,Intexũt abiete costas. De hoc nonnihil dictum in eo libro,quem de virtutibus, & vitijs carminis Elegiaci scripsimus. 25. *ordine longo Cura penũ str.*Donatus,Seruius.Charisius legũt longã Cura penũ struere, & quia penus longa est,rectè structores ait esse curiosos & dispositos. 158.5.*insidiat quant.*Seru. & in hũc locũ.& in lib.7.Insidiat, verã agnoscit lectionẽ quæ & ἀρχαϊσμὸν & ἀλλοτισμὸν habet. 159.9. *Omnibus errantẽ terris,& fluct.*In quibusdã exemplaribus transpositæ sunt verba,sed ordinẽ priorem apud Heleniũ reperi,ideo nihil muto. 163.20.*& super ipsi Dardan.*Hanc lectionẽ,vti in Aldino est,ita retinui. 26.*fuerint quæcunq;* Considerando elegi,Fuerit quodcunq;. 164 1.*Pauper in arma,pater.*Id est,imbellis:contrà, Acrẽq; in prælia Turnũ.An potius paupertas militiæ:causa fuit,vt Achæmenides de se fatetur l.3.& senex Comicus in Heautontimorũ 165.34.*vestrũ testor numen.*Manuscriptũ,vestæ testor numen;minus rectè.Receptus a Priamo Sinon τῷ διασυρμῷ deos inuocat: per ignes enim & Vestales possunt intelligi,hoc est,Troiani:& Græcorũ quoq;,ad quos mactãd⁹ erat.

ideo certum nomen non exprimendum. Quod Seruius adfert de ſideribus, alienũ ab hoc loco eſt. Conuenit Sinonis factum cum Riſacis, qui eodem decepit iuramento Darium in Sacas expeditionem facientem, vt eſt apud Polyenum lib. 7. 166. 30. *Hanc tamen imm.* In vetuſto hanc adeò immenſam 167. 9. *Hîc aliud.* Donat. Huc aliud 168. 2. *clypeáq; ſub.* Clypeum qui deducunt ἀπὸ τῆ γλύφειν. vt Plinius Græcam vocalẽ retinent: qui ἀπὸ τῆ κλᾶν quod corpus ſubducat ac regat, vt nonnulli Grammatici, ſcribunt ſimpliciter. 35. *Se robore promunt.* Non produnt, vt alii, ſed promunt alibi enim, nota conduntur in aluo. 169. 2. *Demiſſum lap.* Nonius, dimiſſum, & dimittere interpretatur deſuper mittere. 171. 9. *Maximus armis.* In aliis, annis, rectè, ſequitur enim: Iphytus æuo Iam grauior. 172. 2. *Quondam etiam victis.* Legitur & Quædam. Sed illa generalis ſententia ſapientior, quę aduerbio ſignificatur, nec aliter legit Helenius. 26. *Arma dabunt.* Seruius: Arma? dabunt ipſi. Perturbati hominis eſt, ſuis ipſum reſpondere interrogationibus: vt, ſic? ſic iuuat ire ſub vmbras. 175. 66. *rumpunt aditus.* Manuſcriptum rapiunt aditus. 176. 14. *ſimulacra tenebant.* Ita lego de Ouidii verſu. qui hunc imitatus locum 13. Met. ita canit. Dardanidas matres patriorum ſigna deorum. Dum licet amplexas, ſuccenſaque templa tenentes, Inuidioſa trahunt victores præmia Graij. 177. 29. *Iamq; adeò.* Duo & viginti verſus in hoc loco ſunt a quibuſdam ſublati, quod cum ijs, quę in Deiphobi hiſtoria lib. 6. ſcribuntur, non cohereãt Ibi enim Helenam non in arce deprehenſã, ſed pro-

proditionis adiutricem in mariti cubiculo fuisse dicitur. Videmus tamen poëtas non rarò diuersa scribere, non ignoratione historiæ, sed dissentionibus eorum scriptorum, quos sequũtur. 178. 30. *verùm inclementia diuûm.* Quanto maiorem vim habet illa κατ' ἀναφορὰν βεβαίωσις, quæ est in libris antiquis, Diuûm inclemẽtia diuûm Has euertit opes quam lectionem Terẽtianus interpes in Andriam apertè asserit. 180. 18. *perituræq; addere Troiæ Teq; tuosq;.* Ex interpretatione Donati aliã ipsũ secutũ lectionẽ apparet: quam cùm non sequendam censeam, nec adferam quidem in medium. 195. 32. *enixæ tulimus*, id est, subiugatę & labore exercitæ, vt Nonius duobus locis exponit. Seruij enim interpretatio non placet. In aliis est aduerbium, enixè, vt grauitas seruitij exprimatur. 198. 33. *prudentia vati. Si. q.* Melior hæc est distinctio, prudentia vati Si qua fides: vt prudentia ad Heleni experientiam, fides ad diuinandi scientiam referatur. 35. *Præq; omnibus vnum.* Manuscripti lectio est, pro omnibus eandẽ approbantibus Diomede, & Donato. Ille pro omnibus esset ait, quod ὑπὲρ πάντων. hîc pro omnibus, exponit, pro commodo omnium desideriorum. 199. 6 *Cumeam.* Alij Cumarum vrbem. vt classes inuectas Tybridis vndam 203 6 *nutat latus.* Mutare latus, vt arma, & vestem mutare, non dicitur. Vera autem lectio est: Motat latus, vt sit frequentatiuum a moueo. 8. *tecti fluuio.* Magis hoc virgilianum est quàm si adderatur præpositio, in 204. 4. *Nomine Achæm.* Scripsi nomen Achæmenides. 11. *dictu effabile*, id est, sermone. non explicabilis. sed

lectio, estabilis, rectior est nam & faciem Cyclopi tyrannicam, & morum vastitatem tribuit talem, vt nemo illum posset, & sine consternatione intueri, & absque periculo alloqui: ἄγριον οὔτε δίκας εὖ εἰδότα οὔτε θέμιστας. vt Homer. inquit. 25. *terebramus*. Donatus, Tenebramus: nulla aucthoritate. nos terebramus, ex Homero & Euripide. Homerus enim, ἐν ὀφθαλμῷ δινέομεν. Euripides: τορνεύε, ἕλκε. 205.6. *hanc primùm ad lit.* Donat legit, hanc partē ad littora, id est, ad huius regionis litora: & habet aliquid antiquitatis hic sermo. Lucret. 3. Non minimā partem formidine mortis aluntur. 17. *Solamenq́ mali*. Hemistichium quod vulgò adjicitur miror vnde irrepserit: magis etiam, cur hactenus permanserit. nam & interpretes omittunt & libri antiqui: nec est vlla fistulæ apud Homerum mentio. Theocritus tamen, & Ouid cum eum Galateam sectantem inducunt, fistulæ meminerunt. ait autem poëta oues voluptati fuisse videnti, quę nunc solatio essent cæco.

206.7. *læti discrimine paruo*. Ita Seruius in 9. legit supra illud, & morti prętendere muros.

209.20. *quæ me suspensam insomnia*. Apollonij est, δειλὴ ἐγὼν ὅτον με βαρεῖς ἐφόβησαν ὄνειροι. Vnde lectionem vulgatam antefero ei, quam esse antiquæ elocutionis admonet interpres. 210.3 *quàm te violem, aut tua iura resoluam*. Aruntius, Charisius, Diomedes, cuncti indicatiuum agnoscunt: Antè pudor, quàm te violo, aut tua iura resoluo. vt sit illi Terentiano simile, Omnia experiri certum est prius, quam pereo. Pacuu. Iliona: Dij me etsi perdunt, tamen esse ad vitā expetunt, Quod priùs, quàm pereo, spatiū vlci-

vleiſcendi dabunt. In libro Seruij manuſcr. quem a viro doctiſſimo, & in omni officij genere amando Vulfgango Fuſio accepi, eadem lectio, integra & incorrupta manſit. 212.2. *Magnum; & memorabile numen.* Mutanda eſt & lectio, & diſtinctio, Magnũ & memorabile nomen. & referendum ad ſequentia, Vna dolo diuûm. Ouid. 10. Met. habebis Hippomene victo magnum & memorabile nomen. 14. *Libycas auerteret oras.* Antiqua conſuetudine dictum vt. Abducimus tuam Bacchidem. Vſitatius enim foret, aduerteret, & adducimus. Afranius in Simul. Sæuum ferre te hæc, ſimul & gnatam ab illo abducere. Virg. 2. Æn. Quod pelago & curuis ſecum aduexere, pro adducere & auexere. Obſeruarunt hoc itidem antiqui Grammatici. 213.12. *Cui pharetra ex auro.* Pro aurea pharetra: vulgatam enim lectionem repudio. Vtuntur hac adiectiui circumſcriptionem poëtæ in iis, quæ materiam ſignificant, vt hoc loco: item quæ habitum, vt equites in armis, pro armatis equitibus, 11. Aen. item quæ locum, vt puer ex aula, pro aulico puero, apud Horatium. De hoc in lib. de Syntaxi partium orationis apud Græcos, adoleſcentes ſtudioſos admonui. 215. 24. *rapto potitur.* Manuſcriptum, raptu. Raptum vel raptio, eſt violenta injuriæ perpetratio. Raptus eſt ſtuprum ipſum: illud cauſæ, hoc effectus. 216.31. *Materno veniens ab auo.* Omiſſus in quibuſdam hic verſus & poſſe omitti videtur. 217.15. *Mortales viſus.* In manuſc. Cullenius ore loquutus Mortalis. βροτῷ αὐδὴ ἰοικὼς. Ita in 9. Sic orſus Appollo Mortalis, medio aſpectus ſermone reliquit.

220

220.9. *eiectum littore, egentem Exc.* Primum tempestatis, alterum inopię. ita enim distinctio facienda est, vel ex simili loco Comici: apud Andrũ eiectus, tum ille egens. 19. *& nomine Dido sæpe voc.* Dido, si μιμητικὸν, vocatiuus est: sin simplex, accusatiuus: vt luctificam Alecto 223.29. *viri monumenta iubet.* Alij iuuat. vt non ad Massylæ voluntatem, sed ad Didonis referatur cupiditatem. 224.24. *Lenibant curas.* Hic quoque versus in exemplaribus nonnullis omissus. 30. *En quid agam* In manuscr. En quid ago. Donatus in Eunuchũ legit, Heu, pro En. quod non probo, & de huius particulæ vsu in Hecyram diximus. 228. 30. *trepidoq́ exterrita cursu.* Donat. ita distinguit, vt a rumore dolentis perturbatæque affectum discriminet. 229.15. *ingemuitq́ reperta.* Donatus legisse videtur, Repertam. Eadem diuersitas apud Cic. in Catone maiore: Senectutem vt adipiscãtur omnes optant, eandem accusant adeptam. ita in manuscriptis duobus, alij enim legunt, adepti.

236.4. *Iterum pet.* Vel ita distíngue, Quò diuersus abis iterum? pet. vel, Quò diuersus abis? iterum; pet. primum est per indignationem interrogantis, alterum admirantis, tertium imperantis. 241.3. *super mad.* pro, superfusus. ita Seru. 242.1. *hunc.* v. liber Huc. 18. *pugnæ* legendum palma, ex Grammaticis antiquis & libris. 243.8. *rigebant.* Cæstuum forma hæc. Coria bibula, quibus plumbum, ferrúmve insutum erat, articulis manus in volam flexæ circundata, & vt pondus sustinere ferientium manus valerẽt, brachiis illigata. ex marmorib.

246.31. *Sume.* In aliis summè, ineptè. 247. 14. *Dic*

14 *Dic ait.* Similē ſynonymi repetitionem habes lib. 4. 6. & 11. & Terrent. And. Cedo, cui puerum huc appoſuiſti, dic mihi. 248. 24. *Hūc morem.* v. liber hunc morem, hos curſ. Sic lib. 8. Non hæc ſollennia nobis, Has ex more dapes hanc tanti nu. &c. 249. 31. *Agi res.* Ita rectè. alij, agit res. 251. 27. *Nautes.* Alludit ad hiſtoriam, qua Sp. Nautius (familia ab hoc Æneę ſocio nata) cum Menenio Agrippa popularem tumultum ſedauit in ſeceſſione Auentina. Dionyſ. 252. 8. *animus did.* Melius & figuratū magis, animum. authoritate vti non eſt opus. 253. 13. *Sacerdos, ac lucus.* Alludit ad morē Rom. & templum Iuleum, quod & flaminem habuit, & lucum. Anchiſeo, pro Anchiſeio; vt ſuprà, cineri Sicheo, pro Sicheio; & Ouid. ſepulcrum Orpheum, pro, Orpheium. 254. 5. *Reliquias:* Vetus lectio & diſtincto: Nec pœnam traxſe per omnem Relliquias: Troiæ cineres atquę oſſa perēptæ Inſequitur. Sic alibi, vixſet pro vixiſſet.

255. 33. *Æneam credam quid.* Cur committam Æneā ventis fallacib⁹, & mutabilibus; etiā toties deceptus (cùm nec ars, nec diligentia mea valuit) fraude ſereni cæli. id eſt, quod tempeſtates (arte Iunonis concitatæ) repentè ſemper excipiunt? Donatus aliter legit; aliter etiam Seruius; ab ambobus diſſentit Helenius, qui ita citat: Mēne huic concredere monſtro Æneam, toties deceptus fraude ſereni. Difficillimus profecto locus. 256. 2. Ecce Deus ramum &c.

258. 22. *Sic fatur.* Ita Seru. v. l. Probus tamen hos duos verſus ſuperiori libro adjicit.

261. 2. *terræ.* alij, terrę ſcilicet pericula. 14. *Audentior ito, Quà.* Alij Quàm. 24. *Præcepi.*

cepi. Ita Nonius,& Latinius eſt, quàm, percepi. 263.35. *Et ſic ore p.* poëtæ non eſt, vt ſentit & Seruius. & Æneas non orat ſed optat, 264.17. *Gemma*, eádem. vt Gramma. Legitur &, geminæ ſ. columbæ. 265.21. *Vnde.* malo inde,&, Aornon ἄορνον antè ſcilicet, quàm Iulius arboribus exciſis & purgata ripa locum ſalubriorem effecit. Hodie ſimilis eſt vallis inter Neapolim & Puteolos, Sulfuratia nomine. 268, 24. *nec me deus.* Seruius diſt. neque me Deus æque propter illud. 271.9. *fata.* v.l. fas. repugnant interpretes. & Gell. ac Macrob. ſcribunt inamabilis, non v.l. 273.18. *aluo*, ſic antea, fœta armis. v. liber. aluus. 21. *Ingentem.* vt latè lucem ſpargeret. Donat. Ardentem. non ita placet. 275.21. *honorem.* timeri volebat; quo ſe maximos indicant tyranni. In q.l. eſt, honores, vt dicatur & coli voluiſſe & timeri, vt Deus. 30. *tundens*, tundendo paſcens, volucrum more. alij, tondens ex Hom. ἅπαρ ἔχειρον 276. 15. *Infelix Theſeus.* Quidam Tereus, legit. non probo. Cur tamen conditorem Athenarum, & in deorum numero habitum huic loco affigit? non honoris cauſſa. eſt enim infelix: & quomodo æternum, cum ab Hercule fingatur liberatus? non temere, nam fortaſſe (vt aliquid dicam, & alios deinde audiam) de Proſerpinæ raptu intelligenda ſunt, propter quam & humana & diuina iura violauit libidine, atque ſuperbia. 17. *Diſcite iuſtit.* Eadem Ixion apud Pind. In agro Patauino puella fanatica Græcè & Latinè, cùm rudis ante inſaniam fuiſſet, optimè loquens, hanc apud Virg. eſſe præſtantiſſimam ſententiam ter clara voce rogata reſpondit. 279.11. *Tandem let.* Seruius & v.l. me-

v.I.mecum lętere. 280.34. *Pometios* Ita leg.& tragœdia fuit Nęuij, Militum Pometinenſium. 281.12. *gemmas nunc fl.* v. l. huc flecte, vt repetitione excitetur attentio. 16. *Diuûm genus*, liber v.& Rom. Florentinæque edit.& Seru.habent, Diui, ſcilicet Cæſaris, qui factus eſt Deus. & in nummum iuuenili effigie, ita inſcriptum vidi, *Cæſar Diui F.*& Romæ ad pontem Ælium huiuſmodi marmor eſt, *Imp. Cæſar Diui F. Auguſtus Pontifex maximus Tribunic. potęſt.* CXVII. & aliud in Triumuirali palatio Ti. *Cæſar Auguſti F. Diui N.* 282.24 *Sanguis meus.* Rufinianus mauult, pius: vt dicatur, priorem Cæſarem debere parcere, quia ſit Anchiſæ pius ſanguis; & ab Olympo genus ducat. 287.21. *ſocijs.* alij, ſocios. 288.32. *monſtris.* Donati exemp. ſollicitus monſtrorum, vt ſecurus pelagi. 289.3. *Contulit.* Lege, Cùm tulit, propter ſententiam. 17. *Aſpicit.* Helen. Reſpicit. 290.3. *namq.* N.r. Hæc parentheſi include. 25. *diditur.* differtur, ſpargitur. Eius actiuo vtitur Hor.ſerm.l.2 participio Catul.in Mallij epithal. 292.17. *Aduncos.* lege Aruncos. Nam Arunci ſunt Latij populi Rutulis vicini, quorum dux Turnus belli author: Arunci, Campaniæ, Calenis & Sueſſanis finitimi, vel, vt alij, ipſi Sueſſani, quorũ princeps Haleſus, Turni ſocius: vide lib, 10. 293.10. *dextramq́ pot.* Ciceronem imitatur, quem tacito iudicio Ilioneo Oratori confert. Ita enim ille de Cæſare totum hominem tibi trado, de manu, vt aiunt, in manum tuam iſtam & victoria & fide præſtantem. 294.31. *ab vſq́ Pachinno.* Præpoſitio, cõtra opinionẽ Seruij, præpoſitioni iũgitur: vt in Perſa de procul. & in marmore Veronenſi,

Petti-

Petimus nequis nos inquietet; & ex arca noſtra, neque ab ante aliter ponat, nec commoueat. Sic apud Propert. 2. in ante. Iungitur & aduerbio, vt ab vſque. Virg. de repente, ter ſub poſtea quam, Cic. 32. *ſidere.* Priſc. & vulg. fidere terræ: & infrà, fidere nocti. Linacer tamen, fidere terra. 293. 4. *at, credo,* legendum cenſeo, an, vt dicat ſe nec fatigatam deſt. &c. An, credo, vim habere in ironiis annotauimus in Phorm.

297. 17. *turbo.* Charis. apud Tibul. legit turben. ait tamen. ſtultè dictũ. 28. *Euoë* acclamatio Bacchica εὐοῖ alij dictum volunt quaſi τῷ Διΐ, vt ſit Iouis filio ex bello Giganteo reuertenti gratulantis. 30. *Te luſtrare choros.* Aut ellipſis eſt, Te, id eſt, propter te tui honoris cauſſa: aut te luſtrare choro: quod habet edit. Veneta Egnatij, & Argentor. Gerbelli. 298. 4 *vbi quæque.* v. liber & Priſc. vbicunque. 299. 34. *aquæ vi.* Hæc lectio a poëta relicta eſt; quam retineo contra Tuccæ, & Vari, Probi & Macrobij iudicia, qui ſubſtituunt, aquai. Similitudo eſt Homerica verbis pleniſſima, ac varietate copioſa. 300. 12. *Speculata locum quo littore.* Nouè inter duo nomina vnum pronomẽ poſuit. paullo antè, Audacis Rutuli ad muros, quam dicitur vrbem, non aduertit Seru. 301. 12. *petit ſtabul.* Ita diſtinctum in antiquis placet. 306. 4. *Præneſtina* Scribũt ſine diphthongo l. & marmora antiqua; ἀπὸ τῶν πρήνων, vt Seru. Feſti deriuatio inepta eſt. Solinus & Martianus huius oppidi conditorem faciunt Preneſten Vlyſſis nepotem. 307. 31. *Abellę.* Nomẽ & oppidi & montis, & fluuij in Samnitibus Oppidum in monte ſitum, deſpectans populos

qui

qui hîc a poëta nominantur. Mons ipse niuibus, intemperie, ventis horridis, quasi ἄελλα dictus; Latinis modò est Abella, modò Auella. 308.31. *Phœbigenam*. Ita Prob. & v.l. At Ser. Phœnigeam: & exponit pœna matris genitum. Pindarus in re dubia nomen a mortuis reuocari non expressit. Eratosthenes nominat Hyppolitum, Orpheus Hymeneum, Stesichorus Capaneum, Telesarchus Orionem, Diodorus Otum, Epiphanius Eucleem, Pausanias Semelen, Propertius Androgeonem, quibus alij addunt Glaucum & Tyndareum. Sunt, qui plures simul vitæ restitutos asserunt. Pherecides, Delphis mortuos; Philarchus, Phinei filias; Polyanthus, filias Præti. Si in fabula conuenirent omnes, fabula ampliùs non esset. 309.18. *Aruncæq*. Ita scribendum, vel, vt v. liber Aruncæ. Et hinc colligas Aruncorum terras possedisse Rutulos, Aruncorum Suessanos. 25. *Vfens*. Pompeius, lib. Liuiani, marmora antiq; Venetiæ & insubriæ perpetuò scribunt Oufens, vnde Oufentina tribus, & Oufentes populi. 313.15. *Concessere deum*. Hemistichium, quod Seruius adijcit, & in antiquis est, Profugis noua mœnia Teucris, inducendum. 314. 11. *tuo*. Rectiùs alij, tu ô gen. vt sit ἀναφορὰ ἐκφωνητικὴ, etsi lectio vulgata Enniana est magis. 17. *propiùs*. Sic lib. 10. Donat. placidus. irrepticium videtur. 29. *rumore secundo*. secundo amne, æstu fluctuque secundo. Antiquus poëta apud Cic. de diuinat. Soluere imperat rumore secundo. Prouerbiale fuit veteribus pro cuiusuis negotijsuccessu lęto & optato. Vide Nonium & Macrob. pro celerant, alij peragunt

non probo. 318.5. *Ac furtis Cac.* Seru. v. liber, furit. & Propert. 4. furem ſonuere iuuenci, Furis, & impl. Furis nomen & olim & nunc in Italia maximè infame. 23. *oculis*, Oculi mentis indices. Monet Seru. legi etiam, oculi, (eſt in v. libro) vulgatam lect. tamen exponit & lib. 9. retinet. 319.16. *Pericli eſt.* Omittendum eſt, vt ſupervaleat ſupereſt. l. 7. ſiquaſuper fortuna laborum. & Silius Virg. imitator. 321.19. *Aureaq.* v. liber, & Helenius, Aurea, quæ. 23. *Auſoniæ.* Numerus requirit vt ſcribatur, manus Auſonia. 322.14. *Iouem.* Ita Donat. alij, deum. 323.28. *Liquidoq. poteſt el.* Pollicetur firma & ſplendida, ex electri & ferri temperatura. De numerorum ratione aſſentior Politiano; & Grammaticorum conuicia contemno. 34. *Ceu femina.* v. liber, cum fem. neq; aliter interpres Terentij, a quo Terentio etiam hęc ſimilitudo ſumpta eſt. 336.1. *Sedemq; petit Euandri.* Hęc lectio a Politiano defenſa, quem nunc ſequimur. 12. *Video medium diſcedere cœlum.* Hanc lectionem propriam & elegantem antiqui libri Aldini habent, & imitando ſignificauit veram eſſe Vidas. Diſcedere hoc loco, & apud Ciceronem de Diuinatione, eſt idem quod Græcis χαίζειν & eiuſmodi diſceſſus cœli, thaſmata Plinius nominauit: cuiuſmodi horribile fuit in Hermunduris & Melibocis, ante quadriennium, die ſexta Nouembris. 21. *Vertitur arma tenens, & toto vertice ſupra eſt.* In pleriſque libris hic verſus deſideratur. &, ſi dicendum eſt, huc tranſlatus videtur ex 8. Æneid. 337.16. *Aditumq; per auia quærit.* Quod. in alijs legitur, Aditumque & peruia quærit, non Virgilianum eſt. Incenſi hominis eſt aditum

per

per auia,hoc eſt,vbi nullus ſit, quærere. 25. *Aut quà,via clauſos excutiat Teucros vallo.* Quà, id eſt,in quo loco. Via, id eſt,acceſſio ad muros. Sunt aliæ duæ lectiones, quas, quoniam neutram ſequor, ne ponere quidem volo. 30. *Atque manum picu flagranti feruidus implet.* Alij, infert, quod & Donat. videtur agnoſcere. Ita infrà, Fumiferos infert Mezentius ignes. Implet retinui,vel quaſi proprium,vel vt antecedens ponatur pro conſequente. 338. 17. *O genitrix,quò fata vocas?* Seruius videtur legiſſe, Trahis. nec aliter codex antiquus: ſed ego nihil muto. 25. *Nereia Doto.* Hoc verum nomen,ex Heſiodo,vbi Nerei & Thetyos filias recenſet. 339.10. *Quot prius æratæ ſteterant ad littora proræ.* Ex ſequenti libro huc tranſlatus verſus, ὃ παρεμβεβλημένος, deſideratur in antiquis etiam. Habet τὸ ἀναπέλωθον vim ſuam,nec caret exemplo. vt lib. 2. millia quot magnis nunquam venere Mycenis. 340.26. *Rectores iuuenum,& rerum dedit eſſe magiſtros.* Rectores iuueni, germana lectio, quam & hoc loco, & infrà in 10. Donatus eſt ſecutus,ſuper illo,Nũ puero ſummam belli, num credere muros? 341.27. *Nec fas: non ſta me referat.* Diſtinctione τὸ ἦθος illuſtratur. In Cul. Eurydicemq; vltro ducendam reddere,non fas,Nõ erat. contrà 11. Æn. Non vitę gaudia quæro, Nec fas. Theoc. ἐ θέμις ὦ ποιμὴν τὸ μεσήμβριον, ἐ θέμις ἀμμι, συρίσδεν. 343.22. *Inſuper id campi quod rex habet ipſe Latinus.* Malo legere, inſuper his,id eſt, præter hęc, vel (vt Seruius) ſuper hæc. Horat. 2. Serm. Et paulum ſyluæ ſuper his foret. Ita aliquoties Silius,poëtę noſtri,vt volunt imitator.

346.39. *Perplexum iter' omne reuoluens Fallacia siluæ.* Diuersitas lectionis apud vet. Grammaticos non omittenda. Donat. & Vrbanus ita legerunt; & distinxerunt: Quáve sequar rursus perplexum iter omne reuoluens, Fallaces siluas simul & vestigia retro Obseruata legit. 348. 6. *Transadigit costas, & pectora candida rumpit.* Dixit pectora, & adiecit πάθος candida: item rumpit, non rupit, κατ' ἐνάργειαν. Probat hanc lectionem Donat. probant libri vet. 15. *Instat non segnius.* Seruius, Non secius. Quidam in meo manusc. secius in segnius mutauerat. 29. *Tepidaq; recentem Cæde locum,* Hęc Seruij, & Macrobij lectio: est enim ὑπαλλαγμένον more poëtico. Rectum illud lib. 8. semperque recenti Cæde tepebat humus. Obseruanda diligenter varietas, & copia poëtæ. 30. *Plenos spumanti sanguine riuos.* Rursus Seruius, Pleno spumantes sanguine riuos. 349.2. *Æratasq; acies in prælia cogit Quisque suas.* Distinguo, & lego, Æratasque acies in prælia cogit Quisque suos. vt sit συνθέσις. Turnus adhortabatur milites, ad oppugnationem oppidi sese pararent: duces eum secuti cohortes expediebant, & quisque colligebat suos. 24. *Canibus data præda Latinis.* Mihi placet, date præda, vt in 8. Decus addite diuis. 25. *Nec te tua funera mater Produxi.* Donat. hoc loco, Nec te in tua funera: & in 11. nec te tua, funere mater Produxi, Nisi corrupta exemplaria sunt vtrobique commissus error est. Funeræ sunt doloris participes, vt ad quas funus pertinet, præficæ, planctus alieno in funere ministræ, quæ mercede conducebantur. Funeræ producebant cadauera, præficæ sequebantur;

bantur: funerarum queſtus parietibus continebatur: præficarum clamor ad Libitinam & in publico perſonabat. 350.20. *Immanem Teucri molem voluuntq; trahuntq;.* Ita Donatus & antiqua Lectio vulgaris magis poëtica, volúuntque, ruúntque. Vt, Spumas ſalis æra ruebant. 352.33. *Morti prætendere muros.* Morti, non interpretor bello: quòd bella ſequantur mortes. Sed accipio ſimpliciter: quaſi diceret, nihil intereſſe inter vitam & mortem, niſi muros. Qui Seruij annotationem non rectè accipiunt, Marti ſcripſerunt, pro morti. 353.30. *Sonat vna letifer arcus* Donatus, Fatifer. 354.21. *Mortales medio aſpectu ſermone reliquit.* Donati lectio, ſic orſus Apollo Mortalis, medio, &c. 357.27. *Alcandrumq; Haliumq;, Noëmonaq;, Prytanimq;.* Verſus Homericus ex 5. Il. quem eodem modo deſcripſit Ouid. 13 Met. Eoſdem non potuit ad Troiam Vlyſſes. de quo Hom. & Ouid loquuntur, & in Latio Turnus occidere, de quo Virgil. itaque hæc nomina ad ornatum poëmatis ficta, non ad hiſtoriæ fidem tradita ſunt. 362.9. *Et placitum leti componere fœdus.* Placitum, mihi: inquit Seruius. Imperantis enim maieſtatem magis decet, quàm placidum. Eodem modo exemplaria antiqua. 19. *Inundant ſanguine foſſæ.* Inundant neutrum actiuè poſuit, vt in 8. annotat. Priſc. nec aliter exponit Seruius. Antea legebatur foſſæ: quod natum ex illo libri 11. Dum diſtinit hoſtem Agger murorum, nec inundant ſanguine foſſæ. 363.12. *Eſt celſa mihi Paphos atq; cithera.* Alij: eſt celſa Paphos, atq; alta Cithera. e verbis Iunonis. Vulgata lectio propter

numeros melior. 364.14. *Nósne tibi fluxas Phrygiæ res vertere fundo Conamur? nos tam miseros, &c.* Distinctionem hanc qui veram esse non intelligit, nec illud videt, quàm vehemens fiat & acris μετάστασις minutis istis interrogatiunculis, & repetita persona sua, cum accusatione acerba partis aduersariæ. 25. *Venturos nautis portantia ventos.* Non portantia, sed prodētia, scribendum: illud ortum ex huius interpretatione. 26. *Rerum cui summa potestas.* Donat. prima potestas. sed & hoc videtur ex glossula profectū. 365.16. *Hos Germani Sarpedonis ambo, Et clarus Ethemon.* Sequor & lectionem, & distinctionem diuersam, in nostro videlicet codice expressā: Hos germani, Sarpedonis ambo, & Clarus & Hemon. Germani, fratres vterini. Sarpedonis ambo, scilicet filii. Clarus ea flexione, vt Panthus. 367.4. *Qui sunt Munionis in aruis.* Munionis accolæ sunt Ceretani: Munionis, olim Fesulani, nunc Florētini. 369.28. *Littora præripere* Donat præcipere: id est præoccupare. Cum Donat. non facio, qui nec lectionem obseruauit, & verborū interpres non exquisitus fuit. 31 *In manibus Mars ipse virū.* Acrior est adhortātis sentētia: In manibus Mars ipse, viri. ex manusc. Sil. 11. Stant campus, & arma, Et Mars in manibus. huic contrarium mox subijcit prouerbiū, Mars in pedibus. itē, Mars in lingua. 11. Æneid. 33. *Facta patrū laudes.* Qui aliter legunt, nec interpretes sequuntur vetust. nec obseruāt orationis elegantiam. 35. *Audentes fortuna iuuat.* Sententia Philetæ Coi, poëtæ antiquissimi, quā certatim, vt notum studiosis est, imitati sunt Latini. 371.3. *Ecce Pharo voces dum, &c.* Seruii lectio & ordo hic est. Ecce intorquens iaculum

Pharo

Pharo clamanti, dum iactat voces inanes, in ore sistit. Scita fictio, quòd ore conuicium faciens, & verbis sese extollēs, per os traijcitur. 372.5. *Stant obnixi omnia contra.* Hoc modo legit Arusianus, ut referatur ad ventos: Seruius γενικῶς intelligit. Stant obnixa omnia contrà. 373.16. *Ac velut optatò ventis æstate coortis.* Optatò, ex voto, & in tempore: vt, Optatò aduenis 374.8. *Extremi addensant acies.* Virgilianum est, addensent, pro addensant: nec aliter in antiq. legimus apud Horat. in Odis, Mixta senum ac iuuenum densentur funera. Vet. primam coniugationem mutarūt aut in secundam, vt densare densere: aut in tertiā, ut educare educere. Secundā in tertiā, vt feruēre, feruere: tertiam in quartā, vt accersere accersire. 375.28. *Sanguis animusq; sequuntur.* Sanguis vltimam olim longam sine dubio habuit: & imitatione vetustatis sic Virgiliū scripsisse auguror. 31. *Quem Turnus super assistens.* Quod additur in quibusdam, Sic ore profatur, inducendum est: non enim additum a poëta, lib. antiquiss. sunt testimonio. 377.27. *Truncumq; repentè Prouoluens.* Manusc. truncumq; tepentem: id est, palpitantem adhuc a recenti cæde. 380.28. *Illum autem Æneas, &c.* Contra Vrbanum probat, & tuetur hanc lectionem Seruius. 382.34. *Pars belli haud temenda, viri.* Casū muto, & distinctionē: Pars belli haud temnenda, viri, iacet altus Orodes. 384.18. *Tuaq; optima facta.* Rectius, tuaq; optimè facta. 31. *Diffugit arator, omnis & agricola, &c.* Ita Don. ita lib. vet. nam a in cæsura communis vocalis est. Tibul. Te canit agricola, magna cùm venerit vrbe. Ouid. Nomen amicitia, nomē inane fides. 385.1. *Nubem belli dum detonet, &c.*

Detonet,pro detinet ſcripſi,ex interprete, & l. vet. prudenter enim & mediatè de proxima ſimilitudine tranſlationem ſumpſit. 391.9. *Forſet vota facit.* Forſet,,pro fortè antiquum. Horat.l.1.Sat.6.mutata litera,forſit honorem iure mihi inuideat quiuis.Hoc priſc. l. 15. illud Seru.agnoſcit. utrunque antiqua exemplaria Eodem tamen lib. *Priſc.* legit bis , Fors & diſtinctis dictionibus:vbi probat loco aduerbiorum nomina poni per caſus diuerſos. Nominatiuum,Fors & vota facit. Item Sole recens orto,pro fortè,& recenter. 393.1.*Equidem & viuis concedere vellem* . Donat. mallem, Magis (inquit) vellem & víuis præſtare beneficium pacis.Aliqui omittunt,&.Equidem viuis concedere mallem. 394.35.*Meritis vacat hic tibi ſolus,&c.*In Terent Andriam, hanc lectionem vt ſinceram laudauimus. Erudita hoc in loco Serui; interpretatio. 396.23.*Sedet in mediis & maximus æuo,& primus ſceptris.*Ita ſcripſi ex bonis cod.Ætatis enim prouectu,& regia dignitate venerabilem Latinum, triſtem conſediſſe ait,ab eius perſona duplicem affectũ mouens. 397.18. *Coniugis infandæ.* Fuit cùm legerem, Coniugis (infandum) prima inter lumina, dextra Oppetiit.Sed altera lectio Homerica, ἠλεμένης ἀλόχοιο,quo epitheto lib.4.&.9.Odyſſeæ vtitur. 398.23.*Nec victi poßunt abſiſtere ferro.* Hoc ſonorum magis videtur quàm bello, vt citat Helenius. 35.*Aurunci Rutuliq;* Legendum Arunci:de quibus antea bis dictũ eſt. 400.31. *Tot quando ſtragis aceruos Teucrorum.* Quando breuis eſt naturaliter,ait in 4.Ænei. Seru. ſed id nullo probauerit Virgilij exemplo,niſi in-

com-

cõpositione, vt in quandoquidẽ.igitur recentiores fecerunt eam syllabã communem.401.4 *Pulsus ego, aut quisquam.* Donat. ἀποφαντικῶς: Haud quisquam meritò, fœdissime pulsum Arguet.quod non placet. 35.*Sunt illi sua funera.* Illi,pro illic,in parte scilicet aduersaria.antiquum aduerbium est. 402.4.*Multos alterna reuisens Lusit.* Acron legit.Multos mutata.altera lectio magis exprimit Græcam vocem ἀλλοπρόσαλλος, quod Fortunæ,& Martis est epitheton.Horat.de Fortuna: Præsens vel imo tollere de gradu mortale corpus,vel superbos Vertere funeribus triumphos. 8.*Nec tarda sequetur Gloria delectos Latio.* Hæc Seruij lectio est, quam esse incorruptam arbitror.20.*Solum Æneas vocat? & vocet, oro.* Distinctio ista repetionem facit haud paullo vehementiorem. 403.10.*Cætera quà iusso.* Iusso antiquum pro iussero.venit mihi in mentem loci apud Liuium deprauati l.1.ab V.C. Is ita legẽdus est Iuppiter pater,si est fas,hunc Numam Pomp. cuius ego caput teneo, regem Romæ esse, tua nobis signa acclarassis inter eos fines,quos feci.Verba sunt auguris auspicia peragentis. ita autem legitur in Liuiano exemplari principis Mutuani,quod inspexi Hatauij. 404.30. *Est curuo anfractu valles.* Valles antiquè pro vallis propter carmen. 405.24.*Versanti subito.* Hæc distinctio bona,vt sequatur: Vix hæc sententia sedit. In subitis cogitationibus animus difficulter consilium capit,aut rem expedit. 408. 18.*Et nunc lenta manu spargens,&c.* Donat.læta,pro lenta:quia dixit,Exultat Amazon. Seru. & Prisc.denset,pro densat. Horum sententi-

am probo: illius in medio relinquo: videtur enim poëta lenta haſtilia, & validam bipennem poſuiſſe, ad peritiam & laudem Camillæ, quæ omni telorum genere aptè & militaliter vteretur. 410.2. *Sed nullo iam curſu euadere pugna Poſſe.* Manuſc. euadere pugnę: τῷ ἐλλιπεῖ μοῦ, vt in 10. Tempus deſiſtere pugnæ. 411. 2. *Choros indixit.* Per Choros τὴν σικιννίδα intelligit, quæ ſaltatio fuit Bacchi propria. de qua apud Euripidem in Cyclope, & Lucianum περὶ ὀρχήσεως. 412.13. *Totumq; incenſa per agmen Fœmineo, &c.* Legendum, incauta per agmen. Duo tribuit puellę: imprudentiam, quæ reddebat incautam, & cupiditatem, quæ incenſam. Fœmineus amor, pro vehementiſſimo. vt fœmineus clamor, in hoc ipſo libro, & fœmineus vlulatus, in ſecundo. 32. *Nihil ipſa nec aurę. Nec ſonitus memor.* Auras pro aurę. Aſper, & Seruius: vt ſit Græcæ & antiquæ declinationis genitiuus αὔρεα αὔρεος. 414.4. *Nec tibi deſertæ in dumis coluiſſe Dianam profuit.* Donat. Hoc tibi deſertę, &c. per figuræ mutationem. alterum in ſimplicitate magis affectuoſum, vt potius querela ſit, quàm accuſatio. 416.3. *Continuo pugnas ineant.* Ita ſcripſi ex manuſc. 421. 15. *Actoris Aruncі ſpolium.* Non Aurunci, Turno ſcilicet vel patria, vel cognatione coniuncti. Legit eodem modo poëta Iuuenal. qui hoc diſtichum tranſcripſit. 423.23. *Illi ad ſurgentem conuerſi lumina ſolem.* Repudiaui alteram lectionem, tanquam inſcitam, & minus poëticam. 425. 28. *Quo non præſentius vllum.* Legendum, non præ-

præstantius, sed presentius: id est magis in tempore oblatum, ideoq; ad animos turbandos efficacius. 427.22. *Sparso latè rigat arma cruore.* Scripsi, Latè rigat arma cerebro. Rigat ad vulneris magnitudinem, quia caput securi diminutum erat. 428.18. *Miserabile, cæsis Hostibus insultans.* Miserabile adverbium, quod in parentesi πάθος clementiæ habet: vt illud pudoris apud Horat. lib. 2. Cùm fracta virtus & minaces (Turpè) solum tetigere mento, quamuis aliter ibi intelligant vetusti interpretes. 429.10. *Ac velut Edoni Boreæ.* Controuersia hic est de media syllaba, quam Virgil. Horat. Propert. Ouid. producunt, & Græcè est ᾱδονοὶ. contrà Lucanus, & Silius, posthabita illorum authoritate, corripiunt. Ouidij locus, quia corruptus est, emendandus videtur. Is igitur 3. de Arte, Ibat vt Edonio referens Trieterica Baccho. Hìc in Italicis impressionibus Edonio, in Germanicis Æmonio, utrunque falsò legitur. Scribendum autem Aonio, ex manuscripto Georgij Agricolæ, philosophi clarissimi, & ex vetusta impressione Augustana. Aonius autem Bacchus a Bœotia, quòd Thebas patriam habuerit: Bœotiam verò Aones primùm tenuerunt: author lib. 6. & 8. Strabo.

430.22. *Dictamnum genitrix Cretæa carpit ab Ida.* Donat. legit, Ipsa manu genitrix. nec verisimile est herbam nomine fuisse expressam, quæ a loco, qualitatibus, vsu ita describitur, vt qualis sit dubitari non possit. In ea autem pingenda Theophrastum dicitur sequutus: nam Dioscorides eam & flore & fructu carere dicit Plinius, etiam caule.

432.5. *Ipſe neque auerſos dignatur ſternere morti, Nec pede congreſſos, &c.* Hæc manuſcripti lectio eſt, & quidem optima. Dicit Æneam nec fugientes occidiſſe, nec armis paribus congreſſos repuliſſe, nec feriẽtes cominus inſecutum fuiſſe. 434.2 *Ingenti turbine ſaxi.* Ita Donatus. vt ſuprà, Ingenti fragmine montis. alij malunt, Ingentis, vt alteri ſubſtantiuo reſpondeat epitheton. 8. *Fuſo ſtetit haſta cerebro.* Donatus, Fixo cerebro. 435.17. *Teſtaturq; Deos, iterum ſe ad prælia cogi.* Rem eandem dicere bis non debuit, quæ mox repetitur. Placet igitur Donati lectio: Teſtaturq; Deos, ſe inuitum ad prælia cogi. Cauſa voluntatis coactæ additur: Bis iam Italos hoſtes, hæc altera fœdera rumpi, 32. *Incendi muros, igneſq; ad tecta volare.* Vt probem noſtri manuſcripti lectionem, inceſſi muros, Seruius facit 4. Georgic. & hoc loco, vide ipſum ſupra hunc verſum, Regibus inceſſit magno diſcordia motu. 439 5. *Inter ſe coiſſe viros, & decernere ferro.* Hanc lectionem probat Priſcianus: Seneca, & Seruius, cernere ferro, agnoſcunt: quod ego magis iudico Ennianum. 11. *Ac velut ingenti ſilua.* Sila legendum, non ſilua. Sila enim Brutiorum eſt nemus, vt Vibius equeſter: Lucaniæ, vt Seruius, hoc eſt, extremæ Italiæ, quæ nomen adhuc retinet. Eiuſdem mentionem fecerunt. Salluſtius in hiſtoria, & Cicero in Bruto, inquiens: Cùm in ſilua Sila facta cædes eſſet, notique homines interfecti. quem locum primus ego ex manuſcripti codicis veſtigis reſtitui.

14. *Stat pecus omne metu mutum.* Mutus metu, pro examini, dixit etiam libro 9. ita Ouidius 2. de remedio: Subito muta dolore fuit. quem

lo-

locum ex eadem impreſſione Auguſtana emendaui. 440.30. *Et notas ſuſpendere veſtes.* Verum eſt, votas: id eſt voto promiſſas, vt Donatus legit: cuius tamen expoſitio mihi non placet. 33. *Huc impetus illam Detulerat fixam, & lenta in radice tenebat.* Seruius legit Fixam & lenta radice tenebat. pro, quam radix fixam tenebat. id enim ait plenum eſſe Donatus: Huc impetus illam Detulerat mollem, & lenta radice tenebat: iudicium ſit lectoris. 443.29. *Aut quid tam miſeræ ſuperat mihi.* Vetuſtum: Duræ ſuperat mihi. cum quo conſentit Seruij interpretatio. 445.28. *Infelix humero cùm apparuit ingens Baltheus.* Omnium librorum veterum lectio iſta eſt, quam mutauerunt, qui bina vni nomini epitheta adiungi vitioſum exiſtimant, idque in decem verſibus poëtam feciſſe annotauit alicubi Seruius: non in Bucolis vnum, vnum in Georgicis, octo in Æneide obſeruauimus.

FINIS.